

@DÜNYA ƏDƏBİYYATI

Min bir gecə

416(5)
MGY

MİN BİR GECƏ

SƏKKİZ CİLDDƏ

II CİLD

39-145-ci gecələr

M.F.Axundlov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ

2007

246496.

*Bu kitab "Min bir gecə. II cild" (Bakı, Azər nəşr, 1974)
nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Rus dilindən tərcümə edən: **İshaq İbrahimov**

Redaktoru: **Məhərrəm Qasımlı**
filologiya elmləri doktoru, professor

Rəsmlərin müəllifi: **Rasim Babayev**

ISBN 978-9952-34-142-3 (II cild)
ISBN 978-9952-34-140-9

398.2-dc22
Ərəb nağılları

Min bir gecə. Səkkiz cildə. II cild.
Bakı, "Şərq-Qərb", 2007, 352 səh.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

"Azərbaycan dilində latın qrafikası

ilə kütləvi nəşrlərin həyata

keçirilməsi haqqında"

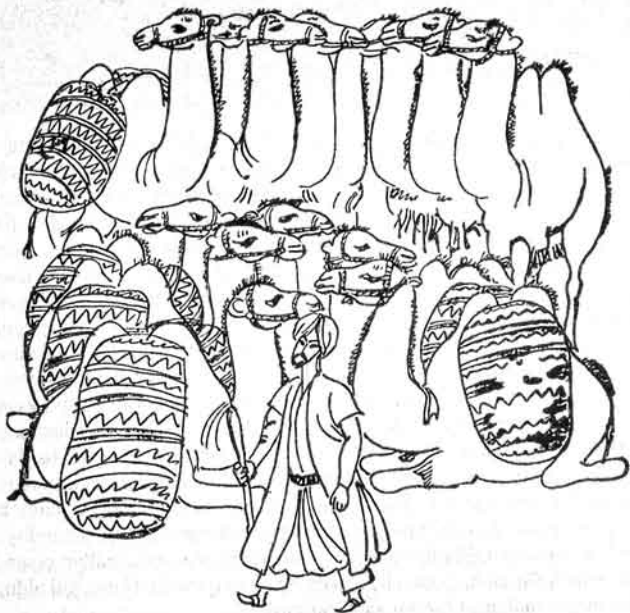
12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

Mın bir gecə

39-145-ci
gecələr

Qənim ibn Əyyubun hekayəti

Sonra da Şəhrizad padşaha dedi: “Padşah sağ olsun, amma iki vəzirlə Ənis əl-Calisin nağılı tacirlə uşaqlarının hekayətindən təəccüblü deyildir”.

Onda Şəhriyar soruşdu: “Bəs həmin əhvalat necə olub?”

Şəhrizad əhvalatı danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qədim zamanlarda, köhnə əyyamda bir dövlətli tacir var idi. Onun Qənim ibn Əyyub adında bir oğlu var idi. Bu oğlan ondördgecəlik ay kimi gözəl, şirindilli, həm də məhəbbət əsiri idi, bir qıza aşiq olmuşdu. Qənimin gözəllikdə tayı-bərabəri olmayan

Fitnə adlı bir bacısı da var idi. Günlerin bir günü tacir rəhmətə getdi, çoxlu pulu, mal-dövləti uşaqlarına qaldı.

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki otuz doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, tacir uşaqlarına çoxlu mal-dövlət qoyub getdi. Bundan əlavə tacirin Bağdad səfəri üçün hazırladığı yüz tay ipəyi, zər xarəsi və ən bər kisləri də onlara qismət oldu. Bu əhvalatdan bir qədər keçəndən sonra tacirin oğlu "Allaha təvəkkül", – deyib anası, qohumları, dost-aşnası ilə veda-laşdı, malları götürüb Bağdada yola düşdü. Sən demə, Allahın kölgəsi oğlanın üstündə imiş, odur ki, Qənim, xəlifə Harun ər-Rəşidin məskəni Bağdada çatdı, özü də onunla bərabər çoxlu tacir var idi. Oğlan özünə qəşəng bir ev tutdu, otağa xəlçələr dşşədi, mütəkkələr düzdü, pəncərələrə pərdələr asdı, mal taylarını, qatırlarını, dəvələrinə həmin evin həyətinə gətirdi, oturub dincini aldı. Bağdadın əyanları, tacirləri onu güclərlə qarşıladılar. Sonra o, içində on cür bahalı parça olan bağlamayı götürüb bazara getdi, parçaların üstündə onların qiyməti yazılmışdı. Tacirlər ona "xoş gəlmisən!" – deyib hörmət elədilər, kömək eləyib onu qatırdan düşürdülər, aparıb bazar dargasının yanında əyləşdirdilər. Qənim bağlamayı dağaya verdi, dağa onu açdı, malları çıxardıb onun üçün satdı. Qənim bir dinara iki dinar qazandı. O çox şad oldu; düz bir ilə mallarını bir-bir satıb qurtardı.

Təzə ilin əvvəlində Qənim Örtülü bazara gəldi, gördü ki, darvaza bağlıdır, bunun səbəbini soruşanda dedilər: "Bir tacir ölüb, o biriləri də onu basdırmağa gediblər. Səvab qazanmaq istəyirsən, sən onu dəfn etməyə gedə bilərsən". Qənim də "Yaxşı, gedərəm", – deyib hüzz yerini soruşdu. Hüzz yerini ona nişan verdilər, Qənim dəstəmaz alıb tacirlərlə bərabər getdi. Onlar hüzz yerinə çatıb namaz qıldılar, sonra tacirlər hamılıqla məfənin arxasınca qəbiristanı yolladılar, qanı qaralmış Qənim də onların dalınca getdi.

Onlar məfo ilə bərabər şəhərdən çıxdılar, qəbiristanlığın sərdabaları arası ilə ölənin qəbrinə çatanda gördülər ki, mərhumun qohum-

əqrəbası onun qəbri üstündə çadır qurub, çoxlu çıraqlar və şam yandırılar. Sonra ölüni basdırdılar, mollalar onun qəbri üstündə Quran oxumağa başladılar, tacirlər də əyləşdilər. Qənim də onlarla bərabər əyləşdi. O çaşmış qalmışdı. Öz-özünə deyirdi: "Mən onları qoyub, gedə bilmərəm, görək onlarla qayıdam". Şam yeməyinə oturmaq qurana qulaq asdılar, sonra yemək gətirdilər, şimiyat verdilər. Onlar doyunca yedilər, əllərini yuyub yerlərində oturdular. Qənimin isə fikri evdə, malların yanında qalmışdı, o, oğruların qorxurdu. Belə olanda, o öz-özünə dedi: "Mən yad adamam, özü də məni dövlətli hesab ələyirlər, əgər gecə evdə olmasam, pullarımı, mallarımı oğurlayrlar".

Malları üçün narahat olan Qənim ayağa qalxdı. Vacib iş olduğunu bəhanə ələyib izn istədi, məclisdən çıxıb getdi. Ayaqları ilə gedib gecəyarısı şəhər darvazasına çatdı, gördü ki, darvaza bağlıdır; özü də yolda ins-cins görünmür, səs-səmirsiz gəlmirdi. Təkcə itlər hürür, canavarlar ulayırdı. Qənim geri çəkilib ucadan dedi: "Allahdan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur! Mən pullarım üçün qorxurdum, odur ki evə qayıtmaq istədim, ancaq gəlib gördüm ki, darvaza bağlıdır, indi də canımın hayındayam!"

Belə olanda, Qənim gecələməyə yer axtarmaq üçün geri döndü. Birdən gözü bir sərdabaya sataşdı, bu sərdaba dörd divar arasında idi. Onun daş qapısı açıq idi, orada xurma ağacı da var idi. Qənim sərdabanın qapısını açdı. Birdən gördü ki, uzaqdan – şəhər darvazası tərəfdən işıq gəlir. Bir az qabağa keçəndə gördü ki, işıq onun olduğu sərdabaya tərəf gəlir. Qənim qorxudan tələsik qapını örtüb xurma ağacına dırmaşdı, ağacın lap kəlləsində gizləndi.

İşıq isə yavaş-yavaş gəlib lap sərdabaya yaxınlaşdı. Qənim zənn ilə baxıb gördü ki, gələnlər üç nəfər qara quldur: ikisi sandıq gətirir, üçüncüsünün isə əlində balta və çıraqlar var.

Sərdabaya çatanda sandığı gətirən qullardan biri ucadan dedi: "Ya Savab, bu nədir?", o biri qara qul ondan soruşdu: "Nə olub, Kafur?" Birinci qara qul dedi: "Məgər biz bayaq burada olanda qapını açıq qoymamışdıq?" O biri qara qul da cavabında dedi: "Bəli, düz deyirsən, açıq idi". Onda birinci qara qul dedi: "Bu ki bağlıdır. Özü də cəftələyib". Əlində balta və çıraqlar olan üçüncü qara qul (onun adı Buheyd idi) onlara dedi: "Siz çox səfeh adamsız! Məgər bilmirsiniz ki, bağ sahibləri Bağdaddan bura gəzməyə gəlirlər. Axsam düşəndə burada gizlənilirlər. Qapını da bağlayırlar ki, bizim kimi qaralar tutub onları qızardıb yeməsinlər?" O biriləri də onun cavabında dedilər: "Sən düz deyirsən. Allah haqqı, aramızda səndən ağıllısı yoxdur". Onda Buheyd

dedi: "Biz sərdabaya girib, orada bir adam görməyincə siz mənə inanmayacaqsınız. Mənə elə gəlir ki, o bizi, işığı görüb qorxudan bu xurma ağacının kəlləsinə dırmaşıb".

Qara qulun sözlərini eşidən Qənim öz-özünə dedi: "Ay qulların ən mürdər! Səni görüm lənətə gələsən! Səni görüm Allahın bələsinə gələsən ki, belə ağıllı olmayasan! Allahdan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur! İndi mənə bu qara qulların əlindən kim alacaq?"

Sandıq götürənlər Buheytdə dedilər: "Ya Buheytdə, dırmaş divara, qapını aç, sandığı çiynimizdə gəzdirməkdən yorulmuşuq. Qapını açan kimi elə keçənin birincisi sənə olacaq. Sənə üçün onu öz əlimizlə elə qızardacağıq ki, yağının bir damcısı da yerə düşməyəcək!" Buheytdə onların cavabında dedi: "Mənim bu kəm ağılıma bir şey gəlib, amma ondan qorxuram. Gəlin sandığı divarın o tayına ataq, axı bizim xəzinəmiz onun içindədir". O biri qara qullar razı olmayıb dedilər: "Ora atsaq sandıq sına bilər". Onda Buheytdə dedi: "Mən qorxuram ki, sərdabada quldurlar gizlənmiş olsunlar. Onlar oğurluq eləyənlər, adam öldürənlərdir, gecə vaxtı onlar belə yerlərdə gizlənir, çapıb taladıqlarını bölüşdürürlər". Sandığı götürən qullar onu danlayıb dedilər: "Ay axmaq, heç onlar bura girə bilərlər?" Sonra onlar sandığı götürüb divara dırmaşdılar, o taya enib qapını açdılar, üçüncü qul, yəni Buheytdə əlində çıraqla, balta, bir də içində azca pələnc olan zənbillə qapı ağzında durmuşdu.

Sonra onlar qapını bağlayıb öyləşdilər, qara qullardan biri dedi: "Qardaşlar, yol getməkdən, sandığı daşımaqdan, onu yerə qoyub açıb bağlamaqdan yorulmuşuq, indi gecəyarsındır, qəbri açıb sandığı basdırmağa gücümüz çatmaz. Gəlin üç saat dincələk, sonra durub işimizi görərik. İndi qoy hərə başına gələn əhvalatı, nə üçün axtalandığını əvvəldən axıracan danışsın. Həm gecəni tez başa vurarıq, həm də dincimizi alarıq". Çıraqla gəzdirən qul dedi: "Mən başıma gələn əhvalatı sizə danışım". Ona dedilər: "Danış!"

BİRİNCİ XACƏNİN ƏHVALATI

Buheytdə başına gələn əhvalatı danışmağa başlayıb dedi: "Ay qardaşlar, bilin və agah olun ki, mən lap balaca olanda qul alverçisi mənə doğma yurdumdan ayırdı. Onda beş yaşında idim. O mənə bir əsgərə satdı. Həmin əsgərin üç yaşında bir qızı var idi. Mən onunla bəzə-bəzə böyüyüb tərbiyə alırdım. Mən qızla oynayanda, onun üçün rəqs eləyib oxuyanda onun qohum-əqrəbəsi mənə elə salırdı. Mənim on

iki yaşım, qızın isə on yaşı tamam oldu, amma bizə bir yerdə olmağı hələ qadağan etməmişdilər.

Günlərin bir günü mən qızın yanına gəldim. Qız otaqda tək oturmuşdu, otirlənmiş üzü ondördgecəlik aya oxşayırdı. Elə bil indicə hamamdan çıxmışdı. Biz bir-birimizlə oynamağa başladıq (bu vaxt mən yetkinləşmiş, özümü tanıyırdım). Qız mənə arxası üstə yerə yığıb sinəmə üstə öyləşdi, mənə qısıldı. O, əli ilə mənə toxunanda ehtirasım cüşa gəldi, onu qucaqladım, qız qollarını boynuma dolayıb var gücü ilə mənə qısıldı. Heç bilmədim nə vaxt onun bəkirəliyini pozdum. Belə olanda, tez yoldaşım ilə qaçdım. Anası qızın yanına gəlib işin nə yerdə olduğunu biləndə huşunu itirir. Sonra məsələni ört-basdır eləyib qızın atasından gizlədirdi. İki ay beləcə keçdi, onlar hey mənə çağırır, vədirlər verirdilər, axırda mən onların əlinə keçdim, ancaq bəxtimdən bu iş bərəsində qızın atasına bir kəlmə də söz demədilər. Sonra da anası qıza cəhiz qoşub, onu cavan bir dəlləyə nişanladı. Həmin oğlan qızın atasının dəlləyi idi. Qızın məsələsindən atasının xəbəri yox idi. Onlar əlləşirdilər ki, qız üçün cəhiz düzəlsinlər. Bundan sonra onlar qəflətən mənə tutub axtaladılar, qızı böy evinə aparanda isə onun hərəmağası elədilər, qız hara gətəydik – istər hamama, istərsə atası ilə, mən onun qabağına düşüb gedirdim. Onun məsələsini isə gizli saxladılar, toy gecəsi alt köynəyinin üstə göyərçin balası kəsildilər. Mən uzun müddət qızın gözəlliyindən həzz aldım, onunla öpüşüb qucaqlaşdım. İllər keçdi, qız da, ər də, anası da, atası da dünyadan köçdü. Mənə götürüb padşahlığın qulu elədilər, gəlib bura çıxdım, sizə yoldaş oldum. Bax, qardaşlar, mənə buna görə axtaladılar, vəssalam".

İKİNCİ XACƏNİN ƏHVALATI

İkinci qara qul öz əhvalatını danışmağa başlayıb dedi: "Qardaşlar, bilin və agah olun ki, səkkiz yaşım olanda mən hər il birçə dəfə qul alverçilərinə yalan satırdım, onları bir-biri ilə savaşıdırırdım. Bir qul alverçisi bu xasiyyətimə görə lap dılخور oldu, mənə satmaq üçün dəlləla verib tapşırırdı ki, qışqırıb desin: "Ay bu qüsurlu qara qula alan?" O da belə deyəndə adamlar ondan soruşdular: "Axı onun qüsuru nədir?" Dəlləla da onların cavabında dedi: "Bu qara qul ildə bir dəfə yalan danışır". Belə olanda, bir tacir dəlləla yaxınlaşıb soruşdu: "Bu qüsurlu qara qula nə qədər veriblər?" Dəlləla da dedi: "Altı yüz dirhəm veriblər". Onda tacir dəlləla dedi: "İyirmi dirhəm də sənə verirəm".

Dəllal taciri qul alverçisinin yanına apardı, o, tacirdən pulları aldı, dəllal da məni tacirin evinə apardı, öz haqqını alıb getdi.

Tacir mənə layiqli paltar aldı, ilin axırınacan mən ona can-başla qulluq elədim. Təzə il bərəkətli idi, taxıl bol məhsul vermişdi, tacirlər gündə birinin evinə qonaqlığa yığırdılar. Bir gün növbə mənim ağama çatdı. O, şəhərin kənarındakı bağda qonaqlıq verdi.

O yeyib-içməyə nə lazımsa götürüb qonaqlarla bağa getdi, onlar günortayacan yeyib-içdilər, söhbət elədilər. Birdən ağama evdən gətirilməli bir şey lazım oldu, o məni çağırıb dedi: "Ay qul, mən qatıra get evə, xanımdan filan şeyi al gətir, özü də longimə, tez qayıt!" Mən də onun buyurduğu kimi evə getdim. Evə yaxınlaşanda hay-haray saldım, gözümün yaşını axıtdım. Küçə əhli, böyüklük-küçüklük hamı məni araya aldı. Ağamın arvadı, qızları səsimi eşidib küçə qapısını açdılar, nə olduğunu soruşdular. Mən onlara dedim: "Ağa dostları ilə bərabər qədim qala divarı yanında oturmuşdu, birdən divar onların üstünə uçdu. Bunu gören kimi, mən tez qatıra minib bura gəldim ki, əhvalatı sizə xəbər verim".

Ağamın arvadı, qızları bunu eşidən kimi haray saldılar, özlərinə əl qatıb paltarlarını cırmağa başladılar. Qonşular da onlara qoşuldular, o ki qaldı xanıma, o hirsindən evdəki bütün şeyləri yerə çırıp sınıq-sınıq elədi. pəncərələri, rəfləri sındırdı, evin divarlarını natəmiz hala saldı, sonra mənə dedi: "Vay halına, Kafur, bura gəl, mənə kömək elə, bu dolabları, çini qab-qacağı sındır". Mən də onun buyurduğu kimi elədim. Evin rəflərini də, onların üstündəkiləri də sındırıb yerə tökdüm, xülasə, otaqları, dam-daşı bərbad hala saldım. "Ağam vay!" deyə-deyə evi tar-mar elədim. Bir azdan başına örpək örtmüş xanım üzüaçaq, oğlanları və qızları ilə gəlib mənə dedilər: "Kafur, düş qabağa, gedək ağamın öldüyü yeri bizə göstər. Bəlkə biz onu daş-kəsək altından çıxarıb şəriət ilə dəfn eləyək".

Mən: "Heyif sənə, ay ağa!" – deyib onların qabağına düşdüm. Onlar üzüaçaq, başıaçaq mənim dalımcı gəlir, ah-vay eləyirdilər.

Küçədə bir adam qalmadı – nə kişi, nə arvad, nə uşaq, nə qarı qalmadı ki bizə qoşulub hönkür-hönkür ağlamasın, baş-gözünə döyməsin. Mən onlarla bərabər şəhərin içindən keçdim. Camaat nə baş verdiyini soruşur, onlar da məndən eşitdiklərini camaata danışdılar. Hamı deyirdi: "Allahdan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur!" Camaatın arasından birisi dedi: "Bu, böyük adamdır! Gedək valinin yanına, əhvalatı ona xəbər verək". Onlar valinin yanına gedib məsələni ona danışdılar..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki qırxıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, onlar valinin yanına gedib hər şeyi ona danışdılar. Vali ata mindi, özüyə əli kürəkli, zənbilli bir neçə fəhlə götürdü, hamı dalımcı düşdü. Vali özü də onlarla bərabər gəlirdi. Mən baş-gözümə döyə-döyə, çıxıra-çıxıra qabaqda gedirdim. Xanımla qızları da ah-vay eləyə-eləyə dalımcı gəlirdilər. Mən qaçıb xeyli qabağa keçdim, qışqıra-qışqıra, başma torpaq tökə-tökə özümə ağam olan bağa saldım, baş-gözümə döyə-döyə qışqırırdım: "Heyif sənə, ay xanım! Ah! Ah! Ah! Bəs indi mənə kimin yazığı gələcək! Kaş onun yerinə mən girov olaydım!"

Məni gören kimi ağam duruxub qaldı, onun rəngi saraldı, bərkdən soruşdu: "Nə olub, Kafur?" Mən də cavabında dedim: "Sən ki məni evə göndərdin, gedib gördüm ki, otağın divarı uçub, xanım da, uşaqlar da daş-kəsək altında qalıblar". Onda ağam məndən soruşdu: "Xanım sağ qalıb?" Mən də cavabında dedim: "Allaha and olsun ki, yox, ağa, hamı tələf olub. Elə böyük xanım birinci ölüb". Ağam soruşdu: "Bəs kiçik qızım? O sağdır?" Mən də cavabında dedim: "Yox". Belə olanda, o dedi: "Bəs qatırım? O necədir?" Mən də cavabında dedim: "Ağa, Allah haqqı, evin, tövlənin divarları elə uçub ki, mal-qarayacan – hər şey tələf olub. Canlı nə vardisa, hamısı bir yığın otə çevrilib. Onları da itlər yeyiblər".

Mənim bu sözlərimi eşidib ağam soruşdu: "Bəs böyük oğlum? O necə?" Mən də cavabında dedim: "Allah haqqı, heç kim sağ qalmayıb, ev də, evdəkilər də tələf olublar. Onların izi-tozu da qalmayıb. O ki qaldı qoyun-quzuya, qazlara, toyuqlara, onları da it-pişik yeyib".

Ağam mənim bu sözlərimi eşidəndə dünya gözündə qaraldı, ağı başından oldu, canına elə lərzə düşdü ki, özünü güclə ayaq üstə saxladı. Onun beli büküldü, kişi özüne əl qatıb paltarını cırıq-cırıq elədi, saqqalını yoldu, çalmasını götürüb yerə atdı, baş-gözünə döyməyə başladı, üzündən qan axdı, özü də o elə hey qışqırıb deyirdi: "Vay! Vay mənim uşaqlarım! Ah! Vay arvadım! Ah! Vay o adamın halına ki, başına belə iş gələ!"

Tacirin dostları onun qışqırıp ah-vay elədiyini eşidib dərindən şerik oldular, paltarlarını cırıb ağlamağa başladılar. Ağam başına gələn belə ucundan baş-gözünə döyö-döyö, dərindən sərxoş adamlar kimi yırğalana-yırğalana bağdan çıxdı. Ağam tacir dostları ilə bağın darvazasından çıxanda onlar birdən gördülər ki, qabaqda bir tozanaq var, gəl görəsən, toz ərşə qalxıb, özü də haray-hoşir səsləri aləmi başına alıbdır. Tacirlər diqqətlə baxanda gördülər ki, vali ilə oşğərləri camaatın qabağına düşüb onlara sarı gəlirlər, dalda da tacirin arvad-uşağı, hamı ağlayır, qışqırır, fəryad eloyır.

Ağam hamıdan əvvəl arvadıyla uşaqlarını gördü. Onları görən ağam əvvəlcə özünü itirdi, sonra güldü, kefi kökəldi, onlardan soruşdu: "Necəsiz? Evdə nə olub? Sizə bir şey olmayıb ki?" Taciri sağ-salamat görən arvad-uşağı ona tərəf cumdular, bərkdən dedilər: "Şükür Allaha ki, sən sağ-salamatsan!" Uşaqları ondan yapışıb qışqırdılar: "Ata can! Ay dədə, şükür Allaha ki, sən sağ-salamatsan!"

Arvadı tələsik soruşdu: "Sən sağsan? Şükür Allahın kəraminə ki, səni sağ-salamat gördük". Arvad örnini sağ-salamat görəndə təəccübdən ağı başından oldu. Sonra o, örndən soruşdu: "Ağa, necə oldu ki, sən dostlarınla sağ qaldın?" Tacir dedi: "Bəs bizim evdə nə olub?" Arvadı da onun cavabında dedi: "Evdə heç bir şey olmayıb, hamımız sağ-salamatıq. Evimizə heç bir xətər dəyməyib, təkcə sənin qulun Kafur başacıq, paltarları cırıq-cırıq: "Ağam vay! Ağam vay!" – deyib qışqıra-qışqıra evə gəldi. Onu bu kökdə görüb biz soruşduq: "Kafur, nə olub?" O cavab verib dedi: "Bağın hasarı uçub, ağam da, onun dostları da hasarın altında qalıb ölüblər". Belə olanda ağam dedi: "Vallah, lap indicə o: "Xanım vay! Xanımın uşaqları vay!" – deyib qışqıra-qışqıra yanıma gəldi, xəbər verdi ki, "xanım da, onun uşaqları da – hamısı həlak olub".

Ağam ətrafa göz gəzdirib məni gördü, mən isə başımda cırıq çalma hey çağırır, acı-acı ağlayır, başıma torpaq tökürdüm; onda, ağam məni yanına çağırıb dedi: "Vay halına murdar qul, vələdüzzina, binosil, səni görüm lənətə gələsən! Bu nə işdir başıma açdın?! Allaha and olsun, diri-diri dərinə soyacağam, ətinə tikə-tikə doğrayacağam". Mən də onun cavabında dedim: "Allah haqqı, sən mənə heç nə eləyə bilməyəcəksən, axı məni alanda qüsürüm olduğunu bilirdin. Mənim şahidlərim də var. Sən ki qüsürüm ola-ola məni almısan; qüsürüm da bu idi ki, ildə bir dəfə yalan danışmam. Bu hələ yalanın yarısıdır, il qurtaranda, yalanın o biri yarısını da deyəcəyəm, onda yalan olacaq tamam-kamal". Mənim bu sözlərimi eşidən ağam qəzəblənib qışqıra-qışqıra

dedi: "İt oğlu it, murdar qul, bu hələ yalanın yarısıdır?! Məni böyük beləyə salmısan! Səni Allah rızasına azad eləyirəm, çıx get!" Onda mən dedim: "Sən məni azad eləyirsən, ancaq vallahı ki, mən səni azad eləmirəm. İl başa çatanacan, yəni mən yalanı bütöv deməyənəcən heç yərə gedən deyiləm. Qoy il qurtarsın, yalanın o biri yarısını da deyim, sonra məni apar bazara, qüsürümə bir yerdə aldığın qiymətə sat. Məni azad eləmə, özümü dolandırma bilmərəm, ölimdə bir sonətim yoxdur. Sənə dediyim qanunidir, şəriətçilər qanun kitabının qulu azad eləmək barəsindəki fəslində belə yazırlar".

Biz söhbət elədiyimiz vaxt camaat gəlib çatdı, məhəllə adamları, arvadlar, kişilər başsağlığı verməyə gəlmişdilər, vali də öz adamları ilə gəlib çatdı; belə olanda, ağamla tacirlər valinin yanına gedib əhvalatı ona nəql elədilər, özü də bunu da dedilər ki, bu hələ yalanın yarısıdır.

Vali ilə adamları bunu eşidib mənim yalanımı çox böyük yalan hesab elədilər, buna mat qaldılar, mənə lənət yağdırmağa, məni söyməyə başladılar, mən də dayanıb güldürdüm, sonra onlara dedim: "Ağam məni necə öldürə bilər ki, bu qüsürümü bilə-bilə məni alıb?"

Ağam evə gəlib gördü ki, ev tar-mar olub, özü də bunu mən eləmişdim, axı evdəki qiymətli şeyin çoxunu mən sındırmışdım. Arvadı da şeyləri yerə vurub sındırmışdı, ancaq o, örinə dedi: "Qab-qacağın, çini şeylərin hamısını Kafur sındırıbdır".

Evi bu kökdə görən ağamın qəzəbi artdı, əllərini bir-birinə vurub dedi: "Allah haqqı, hələ mən ömrümdə bu qara qul kimi vələdüzzina görməmişəm! O hələ deyir ki, bu, yalanın yarısıdır, yalan bütöv olsa, onda necə olacaq?! Belə yalan bir yox, iki şəhəri dağıdır!"

Sonra ağam bərk qəzəbli olduğundan valiye yaxınlaşıb nəsə dedi, vali də məni o qədər döydürdü ki, huşumu itirdim, ağam da məni beləcə bihuş qoyub döləyin dalınca getdi. Dölək gəlib məni axtaladı, yara yerini yandırdı, mən ayılanda gördüm ki, xacə olmuşam. Onda ağam mənə dedi: "Sən ki mənim ən qiymətli şeylərimi sındırıb ürəyimə dağ çəkdin, mən də səni ən qiymətli şeyindən məhrum eləyib ürəyinə dağ çəkdim". Sonra da o məni aparıb çox baha qiymətə satdı, çünki mən xacə¹ idim; mən də hara gedib çıxırdım, orada aləmi bir-birinə qatırdım; odur ki, bir əmirin ölindən başqa bir əmirin ölünə, bir əyanın ölindən başqa bir əyanın ölünə keçirdim. Məni o vaxtacan alıb satdırlar ki, axırda gəlib emirəlmömininin sarayına çıxdım, ancaq ürəyim simiq idi, daha hiylə də işlədə bilmirdim, çünki axtalanmışdım".

¹ Axtalanmış qullar adı qullardan baha idilər.

Onun bu söhbətini eşidən o biri qullar qəhqəhə çəkib güldülər. Sonra da onlar dedilər: "Zibil oğlu zibil, bu lap ağ yalan oldu!" Sonra üçüncü qara qula dedilər: "İndi sən başına gələn əhvalatı danış". Qara qul da dedi: "Əmioğlanlarım, sizin nəql etdiklərinizin hamısı boş şeydir. Bax, indi mən nə üçün axtalandığımı sizə danışım: mənə görə bundan da artıq cəza verəydilər, çünki mən xanımla, bir də ağamın oğlu ilə pis işlər görürdüm. Mənim başıma gələnlər uzun əhvalatdır, bu saat onu danışmaq vaxtı deyil", çünki ay əmioğlanlarım, səhər açılır, birdən gün çıxar, sandıq da yanımda, onda biz biabır olarıq, atamızı yandırarlar. Qapını açın. Biz isimizi görüb saraya qayıdandan sonra nə üçün axtalandığımı sizə danışaram".

Bunu deyib qara qul hasara dırmaşdı, o taya düşdü, qapını açdı. Onlar içəri girib şam yandırdılar, dörd qəbir arasında sandığın eni, uzununu bərabərində çala qazımağa başladılar. Kafur qazıyır, Savab isə torpağı zənbillə daşıyırdı; o vaxtacan qazıldılar ki, çalanın derinliyi Savabın qurşağından oldu, onda sandığın çalaya qoydular, üstünü torpaqladılar, sərdabadan çıxıb qapını örtüldü, yola düzəlib getdilər, Qənim ibn Əyyubun gözündən yox oldular.

Elə ki ara sakit oldu, Qənim də yəqin elədi ki, burada ondan başqa heç kəs yoxdur, sandığın fikri onu götürdü, tez öz-özünə dedi: "Baxım, görüm, sandığın içində nə var?" Bir az da gözlədi, gün çıxanda xurma ağacından düşüb əlləri ilə yeri qazımağa başladı. O vaxtacan qazıdı ki, sandıq göründü, onda sandığı çaladan çıxartdı. Sonra böyük bir daş götürdü, vurub qıfılı sındırdı, sandığın ağzını açanda nə görse yaxşıdır?! Gördü ki, sandığın içində bir cavan xanım var, özü də ona bəng verib bihüş eləyiblər, ancaq onun nəfəsi var, sinəsi enib-qalxır.

Bu cavan xanım misli-bərabəri olmayan bir gözəl idi, boyun-boğazında o qədər bahalı qaş-daş, ləl-cəvahirat var idi ki, onların dəyərinə sultanın şahlığını almaq olardı. Onu gören kimi Qənim ibn Əyyub başa düşdü ki, dilbir olublar, ona bəng verib bihuş eləyiblər! Bunu yaqın eləyəndən sonra o əlleşib qızı birtəhər sandıqdan çıxartdı, arxası üstə uzandırdı. Elə ki sər in külək qızın nəfəsinə dəydi, o asqırdı, öskürdü, boğazından iri bir krib bəngi düşdü, özü də bu bəng parçası elə iri idi ki, onu fil iyələydi, yaqın bütün günü yatadı. Qız gözələrini açıb ətrafı süzdü, zərif, aydın səslə dedi: "Lənətə gələsən ay külək,

³ "Mən bir gecə"nin bizə məlum olan bütün nüsxələrinin heç birində üçüncü qara qələm ohvaları yoxdur.

ne susuzun yangısını yatırırsan, ne də yangısı yatana aman verirsen! Bəs Zəhr əl-Bostan hamı?" Ancaq ona cavab verən olmadı, onda qız dala çevrilib qışqırdı: "Səbihe, Şəcərət əd-Dürr, Nur əl-Xuda, Nəcmət əs-Sübh! Vay halına! Şəhvə, Nüzhə, Hulva, Zərifə, bir cavab verin!" Ancaq yenə heç kəs cavab vermədi, onda qız ətrafı bir də göz gözdrib qışqırdı: "Vay halıma! Sən məni qəbrə basdırırsan! Ey həminin ürayından xəbərdar olan, ey qiyamət günü günahkarın cəzasını verən! Kim məni pərdə, örtük dalından götürüb dörd qəbir arasına qoyub?"

Bayaqdan ayaq üstə dayanıb qıza qulaq asan Qənim ona dedi: "Ay xanım, burada nə pərdələr, nə saraylar, nə də qəbirlər var, burada təkcə sənə vurulmuş qulun Qənim ibn Əyyub dayanıbdır, özü də mənə bura bütün sirlərdən agah olan Allah-toala göndərüb ki, sənə boladan qurtarım, sənə xoşbəxt eləyim, cah-calal içində saxlayım". Bunu deyib Qənim susdu, qız məsələnin nə yerdə olduğunu başa düşüb dedi: "Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd də onun rəsulüdür!" Sonra qız üzünü əlləri ilə örtüb Qənimə tərəf döndü, incə səsle soruşdu: "Ey nəcib oğlan, mənə bura kim gətirdi? Bax, mən indi ayılışmam". Qənim onun cavabında dedi: "Xanım, bu sandığı üç xacə qara qul gətirdi".

Sonra da öz başına gələn əhvalatı, axşam düşdüüy üçün, burada qalmalı olduğunu, onu necə xilas etdiyini nəql elədi, həm də dedi ki, o burada olmasaydı, yaqin ki, qız boğulub öləcəkdi. Əhvalatı qıza nəql eləyəndən sonra Qənim qızdan soruşdu ki, bu nə əhvalatdır, bu nə işdir onun başına gətiriblər? Qız onun cavabında dedi: "Ay cavan, şükür Allaha ki, o səni mənimçün göndərib! İndi dər əyağə məni qoy sandığa, çıx yola, eşşəkçi, ya qatırcı tap ki, bu sandığı aparsın, həm də məni öz evinə apar, elə ki sənin evinə çatdıq, mən başıma gələn əhvalatı sənə danışaram, özü də mənə görə sənə xeyir deyər".

Qənim sevincək sordabadan çıxdı (gün çıxıb hər tərəfi nura qərq eləmişdi, gediş-gəliş başlamışdı), bir qatırçı tutub sordabaya gətirdi, sandığı qaldırıb qatırın üstə qoydu (özü də qız onun içində idi), şad-xürrem evə yollandı (o bir könüldən min könülə qıza vurulmuşdu). Qənim bir də ona görə şad idi ki, qızın qiyməti on min dinar olardı, əynindəki paltarları, boyun-boğazındakı qas-daş elə bahalı idi ki, daha nə deyim. Qənim evə çatanda buna çox şad oldu, sandığı içəri aparıb ağzını açdı...

Səhrizad bu yerdə səhərin nə olduğunu görüb nağılı yarımçıq qoydu.

le şəhərin açılışını
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

44-ci gecə

Elo ki qırx birinci gecə oldu, Şöhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Qənim ibn Əyyub sandığı evə gətirdi, ağzını açıb qızı çıxartdı; qız boylanıb dörd tərəfə baxdı, gördü ki, bura gözəl evdir, yəni al-olvan xolçələr döşənibdir, həm də gördü ki, parça tayları, bağlamalar və başqa şeylər var. Qız başa düşdü ki, Qənim varlı tacirdir, çoxlu pulu var. O, özünü açıb oğlana baxanda nə görsə yaxşıdır? Gördü ki, Qənim göyçək oğlandır. Qız Qənimin görün kimi ona vuruldu, sonra da dedi: "Ay ağa, bir şey gətir yeyək". Qənim də onun cavabında dedi: "Baş üstə, gözüm üstə!" Sonra Qənim bazara gedib yeməyə qızardılmış quzu, şirniyyat, meyvo qurusu, şam, şorab, içki üçün lazım olan qab-qacaq, gül alıb evə qayıtdı.

Qız onu görən kimi güldü, qucaqlayıb öpdü, oxşayıb özizlədi, oğlanın məhəbbəti birə min artdı. Sonra onlar oturub gecəyəcən yeyib- içdilər.

Bir yaşda olan bu göyçək qızla bu qəşəng oğlan bir könüldən min könülə bir-birinə vuruldular. Elo ki gecə oldu, eşqə mübtələ olmuş Qənim ibn Əyyub ayağa qalxıb şamları, çıraqları yandırdı, otaq işıqlandı. Şorab və pıyalə gətirdi, göyərti düzdü, qızın yanında əyləşdi, pıyaləyə şorab süzüb qıza ıçırtmağa başladı, qız da şorab süzüb oğlana ıçırdı. Onlar zərəfatlaşdılar, güldülər, şeir oxudular, ürokləri şad oldu, bir-birlərinə məhəbbətləri artdı – ürokləri birləşdirənə şükür olsun! Onlar gecədən xeyli keçənəcən beləcə şadlıq elədilər. Bu vaxt onları yuxu basdı, hərə öz yerində səhərəcən yatdı. Elo ki səhər açıldı, Qənim ibn Əyyub ayağa durub bazara getdi, yenə yemək, içmək, göyərti, ot, şorab, başqa nə lazımsa alıb evə gətirdi, oturub qızla yeyib- içməyə başladı.

Onlar doyunca yedilər, sonra Qənim gedib şorab gətirdi. O vaxtadan içib şuxluq elədilər ki, yanaqları qıpqırmızı qızardı, gözləri dumanlandı. Qənim ibn Əyyub qızla sevimək istədi, odur ki, qıza dedi: "Ay xanım, gəl ürəyimin yanğını söndür, izin ver o gül dodaqlarından öpüm". Qız cavabında dedi: "Ay Qənim, səbir elə, qoy mən doyunca içib bihuş olum, onda mənə elə öpərsən ki, mən bilməyim". Qız ayağa qalxıb soyundu, təkə nazik çən köynəyində qaldı, özü də başına ipək

yaylıq bağlamışdı. Qızı bu halda görən Qənimin ehtirası çuşa gəldi, o, bir də qızdan soruşdu: "Ay xanım, istədiyimə icazə verərsənmi?" Onda qız dedi: "Allah haqqı, bu iş sənə yaraşmır, çünki mənim üstümdə böyük adamın adı var". Qızın bu sözünü eşidən Qənim ibn Əyyubun ürəyi yaralandı, istədiyi müşkül olanda ehtirası daha da çuşa gəldi, odur ki, bu şəri dedi:

"Bir öpüş, – dedim, – ver, ey yar, Sənəmə qənim çox kib dağ".

Dedi: "Vaz keç istəyindən!"
Dedim: "Olmaz, olmaz heç vaxt!"

Dedi: "Qayda-qanun ilə,
Gülər üzlo xoşdur almaq".

"Güc ilə alarsam olmaz?"
Dedi: "Təhə tok al ancaq!"

Sonunu soruşma mondon,
Nə olub, bağışlar Allah.

Fənalıqdan eşq uzaqdır,
Nə deyirsə, qoy desin xalq.

Nə ziyanı, sirri yaysa,
Və ya gizli tutsa bədxah".

Qənim bu şəri deyəndən sonra məhəbbəti birə min artdı, qəlbi alovlandı. Bax belə! Qız isə özünü ondan qoruyub elə hey deyirdi: "Sən mənə ol vurmamalısan!" Onlar süfrə başında oturub məhəbbətlə söhbət elədilər, Qənim ibn Əyyub eşq deryasına batıb bihuş olmuşdu, qız da bunu görüb daha çox inad eləyir, özünü əzib-büzürdü; gecəyəcən beləcə oturdular.

Elo ki gecə oldu, Qənim ayağa qalxıb çıraqları, şamları yandırdı, təzədən yemək-ichmək, göyərti gətirdi, qızın ayaqlarından öpməyə başladı. Ona elə gəldi ki, qızın ayaqları təzəcə nəhrədən çıxmış kərə yağıdır. Üzünü qızın ayaqlarına sürüb dedi: "Ay xanım, mən sonin

¹ Şeirləri Ələkbər Ziyatay tərcümə etmişdir.

məhəbbətinin əsiriyəm, gözlərin qəlbimi ox kimi yaralayıb, mənə rəhmən gəlsin. Sən olmasaydın, ürəyim yaranmazdı!” Bunu deyib Qənim bir az ağladı, onda qız dedi: “Ay ağa, ay mənim gözümdün işığı, Allah haqqı mən də səni sevirəm, özü də sənə inanıram, ancaq mən biliyə ki, sən mənə əl verməzsən”. Onda Qənim qızdan soruşdu: “Niyə əl vermərsən?” Qız cavabında dedi: “Mən bu gecə əhvalatımı sənə nəql eləyəm, onda mənim günahımdan keçərsən”.

Sonra qız onun boynuna sarıldı, üzündən öpdü, özü də dilə tutdu ki, onun olacaq. Onlar yenə o vaxtadan şuxluq elədilər, zarafatlaşıb güldülər ki, məhəbbət onlara güc gəlməyə başladı. Düz bir ay hər gecə beləcə əylənib güldülər, bir yataqda yatdılar, ancaq Qənim hər dəfə vüsala çatmaq istəyəndə qız onu yaxın qoymadı.

Onların hər ikisi bir könüldən min könülə bir-birinə vurulmuşdu, daha onlarda dözməyə təqət qalmamışdı. Günlərin bir günü Qənim qızla bir yataqda uzanmışdı, hər ikisi məst idi. Qənim qızdan kam almaq istəyəndə qız bu dəfə də etiraz edib dedi: “İndi sənə öz əhvalatımı danışaram, mənim kim olduğumu bilərsən, sirmədən agah olarsan, onda mənə əl verməzsən”. Qənim dedi: “Yaxşı”. Belə olanda, qız can köynəyinin ayağını cırdı, kəmərinə açıb Qənimə dedi: “Ay ağa, gör bu kəmərin qıraqlarında nə yazılıb”. Qənim kəməri alıb baxanda nə görsə yaxşıdır? Gördü ki, orada zərlə yazılmışdır: “Ey peyğəmbərin əmisi, mən sənəmə, sən də mənimdən”¹.

Bunu oxuyan Qənimin əlləri yanına düşdü, qıza dedi: “Başına gələn əhvalatı mənə tez danış”. Qız da cavabında dedi: “Yaxşı! Bil və agah ol ki, mən əmirəlmömininin kəniziyəm, adım da Qüt əl-Qülubdur. Əmirəlmöminin məni öz sarayında tərbiyə eləyib böyüdübdür, xəlifə, Allah-təalanın mənə verdiyi misilsiz gözəlliyi, göycəkliyi görüb bir könüldən min könülə mənə vuruldu.

Xəlifə məni özü üçün götürdü, mənə ayrıca otaq verdi, qulluq eləməyə on kəniz ayırdı, həm də boyun-boğazımda gördüyün bu bərbəzak şeylərini bağışladı. Günlərin bir günü xəlifə bir ölkəyə səfərə çıxdı, belə olanda, Sitt-Zibeydə² mənim kənizlərimdən birinin yanına gəlib ona deyir: “Səninlə işim var”. Kəniz də ondan soruşur: “Nə işin var, ay xanım?” Sitt-Zibeydə onun cavabında deyir: “Elə ki sən xanımın Qüt əl-Qülub uzanıb yatdı, bu bəng parçasını onun burun pərlərinə qoy, ya da içdiyi suyun içinə at, sənə çoxlu pul verərəm”.

¹ Abbas ibn Əbdül-Mütəllib – Məhəmməd peyğəmbərin əmisidir.

² Sitt-Zibeydə – Hərun əl-Rəşidin sevimli arvadı

Kəniz də onun cavabında deyir: “Baş üstə, gözümdə üstə!” Kəniz bunu deyib ona boyun olunmuş çoxlu pula sevinir, bəngi ondan alır. O əvvəl Sitt-Zibeydənin kənizi idi, sonra onu mənə vermişdilər, o gəlib bəngi mənim içəcəyim suya salır. Elə ki axşam olur mən suyu içirəm, bəng öz işini görən kimi başım gicəllənir, elə o dəqiqə bihüş oluram. Sitt-Zibeydə hiyləsinin baş tutduğunu görəndə məni həmin sandığa qoyur, xəlvətə qara qulları çağırır, onlara da, qapıçılara da pul verib hamını ələ alır, sən xurma ağacında olduğun gecə qara qullarla qəbiristanlığa göndərir. Onlar da sən gördüyün işi başıma gətirirlər, sən də məni xilas elədin. Sonra da sən məni bu evə gətirdin, mənə çox böyük hörmət elədin. Bax, mənim başıma bu əhvalat gəlib, məndən sonra xəlifənin başına nə əhvalat gəldiyindən xəbərim yoxdur. Bil və agah ol ki, mən kiməm, başıma gələn əhvalatı heç kəsə açma”.

Qənim ibn Əyyub Qüt əl-Qülubun sözlərini eşidəndə başa düşdü ki, o, əmirəlmömininin kənizidir, odur ki, xəlifəyə hörmət eləyib kənara çəkildi, tək-tənha oturdu, özünü məzəmmət elədi, bu iş bərdə çox fikirləşdi, sonra da ürəyinə toxtaqlıq verdi. Ona heç vaxt qismət olmayacaq bir qıza aşiq olduğundan Qənim kəniz qaldı, odur ki, cusa gəlib ağladı; taleyindən şikayətlənib, ona lənət yağdırdı. (Məhəbbətlə döyünən ürəklərə eşq olsun!)

“Aşıqləri moşuqə ucundan qımayırlar.
Divanə edən aşıqı, bil, nazlı gözəldir.

Naəhl sual etdi: “Şirindir, acıdır eşq?”
“Baldan da şirindir – dedim, – amma can üzəndir”.

Bu vaxt Qüt əl-Qülub ayağa durdu, onu qucaqlayıb öpdü, oğlanın məhəbbəti onun ürəyində özünə möhkəm yer elədi, qız sirməni açıb oğlanı sevdiyini dedi, Qənimin boynunu qucaqlayıb onu öpüşə qorq elədi; Qənim isə xəlifənin qorxusundan qızdan qaçırdı. Onlar eşq deryasına baş vurub beləcə xeyli söhbət elədilər. Elə ki səhər açıldı, Qənim ayağa durub geyindi, həmişəki kimi bazara getdi, lazım olan şeyləri alıb evə qayıtdı, Qüt əl-Qülubu ağlar gördü. Qız onu görən kimi göz yaşlarını sildi, gülümsünüb dedi: “Sevgilim, məni həsrətdə qoyub getmişən, and olsun Allaha, səndən ayrı bir saat mənə bir il kimi gəldi. Mən bir könüldən min könülə sənə vurulmuşam, halımı da sənə danışdım, olan oldu, keçən keçdi, indi yaxın gəl, istədiyini elə!” Qənim

cavabında bərkdən dedi: "Allah, özün saxla! Mən belə iş görməyəcəyəm! İt aslanın yerini verməz! Ağanın malı qula haramdır!"

Qənim bir kənara çəkilib həsir üstə öyləşdi, oğlan bu təklifə razı olmadığından, qızın ona olan məhəbbəti daha da artı. Ona görə də oxumağa başladı:

"Qəlbim üzülüb düşdü tavandan, de görüm sən
Məndən nə qədər gen qaçaqaqsan, gen düşəcəksən?"

Yoxdur günahım, döndərib üz, arxaya baxma,
Qaçdıqda baxar arxaya ceyran, qovularkən.

Nə əvvəli, nə axırı var hicranın, ey yar,
Gəncəm, bu cəfaya nə qədər tab eləyim mən?"

Qızın oxuduğu bu şəri eşidən Qənim ibn Əyyub ağlamağa başladı, qız da ona qoşulub ağladı; sonra onlar gecəyəcən içdilər, axırda Qənim ayağa durub ayrı-ayrılıqda iki yer saldı. Qüt əl-Qülob soruşdu: "İkinci yer kimindir?" Qənim cavabında dedi: "Bu mənimdir, o birisi də sənin. Bu gündən biz ayrı yatacağıq. Ağanın malı qula haramdır". Onda qız dedi: "Ay ağa, heç elə şey yoxdur; görünür belə yazılıb ki, biz bir-birimizlə yaxınlıq eləyək". Qənim heç cür razı olmadı. Qüt əl-Qülobun qəlbi ehtiras hissi ilə yanırdı. O, Qənimin yaxasından yapışib dedi: "And olsun Allaha, biz bir yerdə yatacağıq". Qənim cavabında dedi: "Allah eləməsin!" O, sözünün üstə durdu, səhərəcən tək yatdı, belə olanda, qız gördü ki, oğlana olan məhəbbəti birə min artıb, bütün bədənini çuşa gəlib. Onlar beləcə üç ay yaşadılar, qız hər dəfə Qənimə yaxınlaşanda oğlan ona yaxın düşməyib deyirdi: "Ağanın malı qula haramdır!"

Bir könüldən min könülə Qənimə vurulmuş qız ümidini itirməyib dözürdü; o, qəm dəryasına batıb yaralı qəlbinin dərini şeirlə dedi:

"Çoxmu sürəcək bu sərlik, ey şux,
Kimdir bu sönüklüyə səbəbkar?"

Dünyada olan bütün gözəllik,
Səndə cəm olub, sevimli dildar.

Eşqin esir əyləyib caharı,
Qalxmış yuxudan bütün yatanlar.

İnsanlar üzür bari budaqdan,
İnsandı səninsə üzüdün bar.

Mən bir zaman ahu ovçusuydum,
Sən ovçunu oxlayırsan, ey yar.
Heyrətli budur ki, vurğunam mən,
Vurğun eyləyən deyil xəbərdar.

Mən həm səni səndən, həm özümdən
Qısqanmadayam, bil, ey cəfakar.

"Çoxmu sürəcək bu sərlik, ey şux,
Yumşalı!" – deyə etmərəm ricalar".

Onlar bir müddət bu minval ilə ömür sürdülər. Qənim qorxudan qıza yaxın düşmürdü.

Bir könüldən min könülə qıza vurulmuş Qənim ibn Əyyub burada qalsın, sizə kimdən deyim Sitt-Zibeydədən. Xəlifə gedəndən sonra o, Qüt əl-Qülobun başına açdığı oyuna görə qorxuya düşüb deyirdi: "Xəlifə gəlib onu soruşsa, nə cavab verəcəyəm?" Sitt-Zibeydənin bir qanısı var idi, onu çağırıb əhvalatı danışdı, sonra da qarından soruşdu: "Qüt əl-Qülob öldürülüb, indi mən başıma nə çarə qılım?" Qarı işin nə yerdə olduğunu başa düşüb cavabında dedi: "Xanım, xəlifənin qayıtmağına az qalıb. Bir xarrat çağır, ona buyur ki, taxtadan bir adam müqəvvası qayırıns. Sonra biz sarayın ortasında qəbir qazıb onu basdırarıq. Sən qəbrin üstündə məqbərə tikdirərsən, biz orada şam, çıraqlar yandırırıq, özü də ömr edərək ki, saray əhli, hamı qara geysin. Kənz-lərinə, xacələrinə tapşır ki, xəlifə qayıdanda yola həsir döşəsinlər. Xəlifə soruşanda ki, bu nə məsələdir, desinlər: "Qüt əl-Qülob ömrünü sənə bağışlayıb, Allah sənə əcır versin". Bunu da desinlər ki, xanım onu çox istədiyindən öz sarayında dəfn eləyib. Xəlifə bunu eşidəndə ağlayacaq, gecə-gündüz qəbrin yanında olacaq, Quran oxutduracaq. Amma işdir, birdən fikirləşsə ki, yaqın əmim qızı Sitt-Zibeydə qısqançlıqdan Qüt əl-Qülobu məhv eləyibdir, ya da ehtirası çuşa gəlsə xəlifə qəbri açdırıb meyiti çıxartdıra bilər, belədə də sən qorxma, qəbri açan kimi xəlifə bahalı kətana tutulmuş meyitə oxşayan taxtını görəcək. Kəfəni açmaq istəyəndə qoymazsan. Başqaları da onu bu işdən çəkin-dirib deyəcəklər: "Onun ayıb yerini görmək günahdır". Onda xəlifə kəninizin ölümünə inanacaq, onu qəbrə qoyduracaq. Belə savab iş

gördüyünə görə səndən razı qalacaq, sən də Allah-təalanın köməyi ilə bu bələdan qurtaracaqsan".

Sitt-Zibeydə qanının sözlərini eşidib, onları doğru hesab elədi, ona anam, çoxlu pul verdi. Sonra da qarıya buyurdu ki, dediyi kimi eləsin. Qarı işə girişib dülğər çağırırdı, taxtadan adam müqəvvası qayıрмаğı ona tapşırırdı. Elə ki müqəvva hazır oldu, qarı onu Sitt-Zibeydənin yanına apardı, o da müqəvvanı öz əli ilə kəfəyə bürüyüb basdırdı, qəbrin üstündə şam, çıraq yandırdı, dövrəsinə xəli döşədi, qara geyindi, kənzilərə də qara geyinməyi əmr elədi, sarayda söz yayıldı ki, Qüt əl-Qülub ölüb.

Bir müddətdən sonra xəlifə səfərdən qayıtdı. Onun fikri-zikri Qüt əl-Qülubun yanında idi. Nökərlərin, xacələrin, kənzilərin qara geydini görəndə xəlifənin ürəyi əsdi. Sarayda Sitt-Zibeydənin yanına gircək onun da qara geydiyini görəndə xəlifə bunun səbəbini soruşdu, ona Qüt əl-Qülubun öldüyünü xəbər verdilər. Bunu eşidən xəlifə bihüş olub yerə yıxıldı. Ayrılan kimi kənzin qəbrini soruşdu. Sitt-Zibeydə dedi: "Ya əmirəlmöminin, bil və ağah ol ki, o mənim üçün çox əziz idi, odur ki, mən onu sarayda basdırmışam". Sitt-Zibeydənin bu sözlərini eşidən xəlifə elə yol paltarında Qüt əl-Qülubun qəbrini ziyarətə getdi, ora çatanda gördü ki, qəbrin dövrəsinə xəli döşənib, şam, çıraq yanır. Bunu gören xəlifə Sitt-Zibeydəyə razılıq eləsə də, bilmirdi bu məsələyə inansın, ya yox. O çox narahat olduğundan ömr eləyib qəbri açdırdı, cənazəni çıxartdırdı. Ona baxmaq üçün kəfəni açmaq istədi, amma Allahdan qorxdı. Qarı da dedi: "Cənazəni qəbrə qoyun!" Xəlifə o saat buyurdu ki, mollalar gəlib qəbir üstündə Quran oxusunlar; mollalar da gəlib Quran oxumağa başladılar, xəlifə qəbrin yanında oturub o vaxtaca ağladı ki, axırda huşunu itirdi. Xəlifə bu minval ilə düz bir ay qəbrin yanında oylaşdı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağlı yarımçıq qoydu.

42-ci gecə

Elə ki qırıx ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağlın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xəlifə düz bir ay qəbrin yanından əl çəkmədi. Günlərin bir günü vəzir-vəkil cəmlərinə

dağılandan sonra xəlifə hərəmxanaya girib bir az yatdı, baş tərəfində bir kənz oturub onu yelpikləyirdi, başqa bir kənz də ayaq tərəfində oturub çıqlarını ovuşdururdu. Xəlifə ayılıb gözlərini açdı, tez də yumdu. Baş tərəfdəki kənz o birisinə deyirdi: "Eşidirsən, Höyzüron!" O biri kənz cavabında dedi: "Hə, Qədid əl-Bən, qulağım səndədir". Birinci kənz dedi: "Ağamızın heç bir şeydən xəbəri yoxdur, gecələr səhərəcən yatmır, qəbrin yanında oturur, amma bilmir ki, orada dülğərin yonub qayırdığı taxta müqəvvadan başqa heç bir şey yoxdur". O biri kənz soruşdu: "Bəs, Qüt əl-Qüluba nə olub?" Birinci kənz dedi: "Sitt-Zibeydə bir kənizi vasitəsilə Qüt əl-Qüluba bəng verib onu bihüş eləyib, sonra sandığa qoyub, Savabla Kafura verib ki, aparıb onu bir sərdabaya qoysunlar". İkinci kənz yenə soruşdu: "Bəri bax, Qədid əl-Bən, məgər Qüt əl-Qülub xanım ölməyib?" Birinci kənz cavabında dedi: "Allaha and olsun ki, yox. Allah onu hər bələdan hiş eləsin! Sitt-Zibeydədən eşitdiyimə görə Qüt əl-Qülub dörd aydır ki, dəməşqli Qənim ibn Əyyub adlı bir cavan tacirin evindədir. Bizim ağamıza hey qəbir üstündə göz yaşı tökür, ta bilmir ki, orada heç nə yoxdur".

Onlar bu barədə çox danışdılar, xəlifə də onlara qulaq asdı. Kənzilər danışmaq qurtaranda, o, məsələdən hali oldu. Öyrəndi ki, qəbir baş aldatmaq üçündür, Qüt əl-Qülub dörd aydır Qənim ibn Əyyubun evindədir.

Xəlifə bərk qəzəbləndi, ayağa durub öz şahlığının əmirlərinin yanına gəldi, Cəfər Bərməki onun hüsurunda dayandı, öyilib onun qabağında yeri öpdü, xəlifə qəzəblə ona buyurdu: "Cəfər, adamlarınla get soraraq, Qənim ibn Əyyubun evini tap. Evi axtarib, kənzim Qüt əl-Qüluba mənim hüsuruma gətir. Mən o taciri də cozalandıracam!" Cəfər onun dediyinə itaət elədi. Bir dəstə adam götürüb, vali ilə bərabər Qənimin evinə tərəf yollandı, onlar gəlib qənimin evinə çatdılar.

Qənim elə bu vaxt ət qazanını gətirib süfrəyə qoymuşdu, o, əlini uzadıb Qüt əl-Qüluba otdən yemək istəyirdi ki, qız ətrafına nəzər salıb gördü onların evi hər tərəfdən dövrəyə alınıb. Vəzir, vəkil, əsgərlər, qullar əllərində siyirmə qılıncları onları üzük qaşı kimi dövrəyə alıblar. Qız başa düşdü ki, xəbəri xəlifəyə, onun ağasına çatıb, ölümünü gözləyən qabağında aldı, qorxudan rəngi saraldı, üzünü Qənimə tutub dedi: "Sevgilim, qaç canını qurtar!" Qənim cavabında dedi: "Mən nə eləyim, axı mənim var-dövlətim bu evdədir, mən onu qoyub hara qaçım?" Onda qız Qənimə dedi: "Yubanma, qaç, canını qurtar, yoxsa özün də məhv olarsan, malin-dövlətin də batar". Qənim də onun cavabında dedi: "Sevgilim, ay gözlümün işığı, ev dövrəyə alınıb, mən evdən necə çıxım?" Qüt əl-Qülub dedi: "Qorxma!" Onun paltarını çıxarıb,

əyninə köhnə paltar geydirdi, ət qazanına bir parça çörək, yemək dolu bir qab qoydu, onları da zənbilə yerləşdirdi. Zənbili Qənimin başına qoyub dedi: "Bu hiylə ilə aradan çıx. Mənimçün qorxma. Xəlifə mənim əlimdədir". Qüt əl-Qülubun dediyi kimi Qənim başında zənbil adamların arasından keçdi. Yaxşılıq elədiyinə görə Allah özü ona kömək oldu, bu bələdan qurtardı.

Vəzir Cəfər evin yanında atdan düşüb içəri girdi. Gördü ki, Qüt əl-Qülub geyinib-bəzənib, özüylə aparmaq üçün qızıl, bər-bəzək, qaş-daş, qiymətli ağır, vəznə yüngül dolu bir sandıq da hazırlayıb. Cəfər içəri irəndə qız ayağa qalxdı, öyilib onun qabağında yeri öpəndən sonra dedi: "Ağam, Allah nə yazıbsa, elə də olacaq". Cəfər də cavabında dedi: "Xanım, Allaha and olsun ki, o mənə təkcə Qənim ibn Əyyubu tutmağı buyurub". Onda qız dedi: "Ağam, o, Dəməşqə mal aparıb, çoxdandır ki, ondan bir xəbər yoxdur. Mənim bir istəyim var: sən bu sandığı apardırıb xəlifənin sarayında mənə qaytarasan". Cəfər cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur". Sonra da sandığı aparmağı nökrələrinə əmr elədi. Qüt əl-Qülub hörmət-izzətlə xəlifənin sarayına yollandı; Qənimin evini elə talan elədilər ki, bir çöp də qalmadı.

Cəfər hər şeyi olduğu kimi xəlifəyə danışdı. Xəlifə Qüt əl-Qülubu qaranlıq zirzəmidə saxlamağa əmr elədi, özü də ona qulluq etmək üçün bir qarı ayırdılar. Xəlifə elə bilirdi ki, qız ona xəyanət eləyib, Qənimlə bir yastığa baş qoyub. Sonra xəlifə Dəməşqin valisi əmir Məhəmməd ibn Süleyman öz-Zeyniyə belə bir əmr yazdı: "Bu əmr sənə çatan kimi Qənim ibn Əyyubu tutub mənim hüzuruma göndərər-sən". Əmr valiyə çatan kimi onu öpüb gözü üstə qoydu; sonra buyurdu ki, bütün bazarlarda car çəkilsin: "Kim qarət etmək istəyirsə, qoy Qənim ibn Əyyubun evinə getsin!" Adamlar onun evinə cumdular, ora çatanda gördülər ki, Qənimin anası ilə bacısı evin ortasında ona qəbir düzəltdilər, özləri də oturub ağlayırlar. Evi qarət eləyib onları tutdular, özü də arvadlar bilmirdilər ki, bu nə işdir. Onları sultanın hüzuruna gətirdilər, sultan Qənimə soruşdu. Onlar da cavabında dedilər: "Bir ildir, bəlkə bir az çoxdur ki, ondan soruşan yoxdur". Sultan onları azad elədi. Bunlar burada qalınsın, sizə kimdən deyim, Qənim ibn Əyyubdan. O, mal-dövlətinin talan olduğunu görəndə o qəder ağladı ki, az qaldı bağı çatlasın. Şəhərdən çıxıb axşamacan yol getdi (acları və uzun yol onu əldən salmışdı). Qənim bir kəndə çatdı, məscidə getdi, həsinin üstündə öyləşib kürəyini divara söykədi. Aclıqla yorğunluq onu lap əldən salmışdı. Səhərəcən beləcə qaldı, acından ürəyi gedir,

tərli bədəninə bitlər gəzirdi. Bədəni iy verməyə başlayanda halı xarablaşdı.

Səhər kənd camaatı namaza gələndə acından zəif düşmüş, arıqlamış Qənimə yerdə uzanmış gördülər, ancaq o, kasıba oxşamırdı. Namaz qılandan sonra adamlar onun yanına gəldilər, gördülər ki, o, acdır, bədəni buz kimidir, əsir, ona köhnə qolçağı getmiş paltar verib soruşdular: "Ay qərib, haralısan, xəstəliyin nədir?" Qənim gözlərini açıb ağladı, ancaq onlara cavab vermədi. Birisi (o başa düşmüşdü ki, Qənim acdır) gedib bir fincan bal, iki dənə lavas gətirdi. Qənim bir az yedi, adamlar gün çıxanacan onun yanında öyləşdilər, sonra dağılışıb hərə öz işinə getdi. Bu minval ilə Qənim bir ay burada qaldı, daha da zəiflədi, xəstəliyi artdı. Adamlar onun halına yanib ağlayırdılar. Bir gün məsləhətləşib onu Bağdada, xəstəxanaya aparmaq qərarına gəldilər. Elə bu vaxt Qənimin yanına iki dilənçi arvad gəldi (bunlar onun anası ilə bacısı idi). Qənim arvadları görəndə başı altındakı çörəyi onlara verdi, arvadlar həmin gecəni onun yanında qaldılar, ancaq o, arvadları tanımadı.

Ertəsi gün kənd adamları onun yanına dəvə gətirib, dəvəçiyə dedilər: "Bu xəstəni dəvəyə mindir apar Bağdada, xəstəxananın darvazası ağzında yerə qoy qayıt. Bəlkə sağaldı, sənə də Allah əvəz verər".

Dəvəçi də cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra kənd adamları Qənim ibn Əyyubu həsir üstündə necə vardısı məsciddən çıxarıb dəvəyə mindirdilər. Bacısı ilə anası da camaatla bərabər gəlib ona baxdılar, ancaq onu tanımadılar, sonra diqqətlə nəzər yetirib dedilər: "Lap bizim Qənimə oxşayırlar! Görək yoxlayayıd bu xəstə odur, yoxsa yox".

Qənimə dəvəyə mindirib iplə sarıdılar, o, bir də yolda ayıldı, ancaq əl-ayağını bağlı görəndə ağlayıb şikayət etməyə başladı. Kənd camaatı da onu tanımayıb ancaq dalınca ağlayan anası ilə bacısına tamaşa eləyirdilər. Qənimin anası ilə bacısı yola düşüb Bağdada tərəf gətdilər; dəvəçi onu Bağdad xəstəxanasının darvazası ağzında düşürtdü, dəvəsini götürüb getdi. Qənim səhərəcən darvaza ağzında qaldı. Səhər yoldan keçənlər onu görüb (o elə arıqlamışdı ki, bir dəri, bir sümük qalmışdı) başına toplaşdılar. Bazarı dağası gəldi, camaatı dağıdıb dedi: "Bu yazıq mənə cənnət bəxş eləyəcək, axı onu xəstəxanaya aparsalar, həmin gün öldürəcəklər".

Sonra da o öz adamlarına buyurdu ki, Qənimə onun evinə aparsınlar, onlar da Qənimə onun evinə apardılar, dağa onun üçün yaxşıca yer saldırıb arvadına tapşırdı: "Ona yaxşı qulluq elə". Arvadı da cavabında

dedi: "Baş üsta, gözüm üstöl!" Bunu deyib, o, qollarını çırmaladı, paltarının otəyini yıgıdı, su qızdırdı, Qənimi yuyundurdu, sonra da əyninə öz konizlərinin köynəklərindən birini geydirdi, ona bir fincan su içirdi, üzünə güləb səpdi, Qənim ayrılıb yazıq-yazıq inildədi, — məşuqəsi Qüt əl-Qülob yadına düşdü, dərdi daha da artdı. Qənim burada qalsın, sizə kimdən deyim, Qüt əl-Qülobdan. Xəlifə onun əlindən bərk qəzəblənmişdi..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki qırx üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xəlifə Qüt əl-Qülobun əlindən bərk qəzəblənib, onu qaranlıq otağa saldı, qız səksən gün orada qaldı. Günlerin bir günü xəlifənin yolu qızın olduğu otağın yamından düşdü, Qüt əl-Qülobun şəir oxuduğunu eşitdi, qız şəri oxuyub qurtarandan sonra dedi: "Sevgilim, ay Qənim, sən necə də gözəlsən, qəlbin də özün kimi gözəldir. Quldurlara yaxşı dərs verdin, namusunu qoruduğun adam isə sənə namusunu məhv elədi, sən onun hərəmxanasını qorudun, o isə sənə özünü də, qohum-əqrəbanı da zindana saldırdı, ancaq gün gələcək, sən də, əmirəlmöminin də Allahın məhkəməsi qarşısında duracaqsız, onda sən haqq qazanacaqsan, o, günahkar olacaq; mələikələr də şahid olacaqlar".

Qızın bu sözlərini eşidən xəlifə onun şikayətini başa düşdü, bildi ki, Qüt əl-Qülob bərk inciyib; odur ki, xəlifə saraya gedib xacə Məsruru onun dalınca göndərdi. Qəm-qüsbəyə batmış, göz yaşları hələ qurumamış Qüt əl-Qülob başı aşağı gəlib xəlifənin hüzurunda dayandı. Xəlifə ona dedi: "Ay Qüt əl-Qülob, deyəsən məndən şikayət eləyirsən, mənə haqsız hesab eləyirsən, özü də deyirsən ki, guya mənə yaxşılıq eləyəno pislik eləmişəm. O adam kimdir ki, mənim namusumu qoruyub, mən onun namusuna ləkə vurmuşam? O adam kimdir ki, mənim hərəmxanamı qoruyub, mən isə onun hərəmini əlindən almışam?" Qız da cavabında dedi: "Həmin adam Qənim ibn Əyyubdur. Ya əmirəlmöminin, and olsun sənə canına ki, o mənə hələ əl dəyməyib". Xəlifə qışqırdı: "Allahdan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur!

Qüt əl-Qülob, məndən nə istəsən verəcəyəm!" Qız da cavabında dedi: "Mən sevgilim Qənim ibn Əyyubu istəyirəm".

Xəlifə onun arzusuna əməl etməyə razılıq verəndə, qız bunu da dedi: "Ya əmirəlmöminin, o gələndə, mənə ona bağışla". Xəlifə də cavabında dedi: "O gələndə kimi sənə ona bağışlayacağam, özü də hədiyyəsinə geri almayan cəmərd adam kimi bağışlayacağam". Onda qız dedi: "Ya əmirəlmöminin, icazə ver, mən özüm onu axtarım, bəlkə Allah bizi birləşdirdi". Xəlifə dedi: "Necə istəyirsənsə, elə də eləgənən!" Qüt əl-Qülob çox şad oldu, min dinar qızıl pul götürüb saraydan çıxdı, şeyxlərə baş çəkdi, ağır-füqəraya pul payladı, ertəsi günü bazara gedib məsələni dargaya danışdı, ona pul verib dedi: "Bu pulları qərblərə payla!" Sonra da çıxıb getdi.

O biri cümə günü qız min dinar götürüb zərgər bazarına getdi, darganı çağırdı, min dinarı ona verib dedi: "Bu pulları qərblərə payla".

Dargə qıza baxıb dedi: "Xanım, bəlkə mənimlə evimə gedəsən, bir gözəl, qərblər oğlanı sənə göstərim?" (Həmin oğlan məhəbbət bəlasına mübtəla olmuş Qənim ibn Əyyub idi, ancaq dargə elə bilirdi ki, o, var-yoxu oğurlanmış, borca düşmüş kasıb adamdır, ya da sevgilisinədən uzaq düşmüş aşiqdir).

Qüt əl-Qülob onun sözlərini eşidən kimi ürəyi nanə yarpağı kimi əsdi, odur ki, dedi: "Bir adam qoş, mənə sənənin evinə aparsın". Dargə ona bir balaca oğlan qoşdu, o, Qüt əl-Qülobu dargəgilə, qərblər qonağın yanına gətirdi. Qız, uşağa razılıq eləyib evə girdi, dargənin arvadı ilə salamlaşdı, ev sahibəsi onu tanıdı, ayağa durdu, sonra əylilib Qüt əl-Qülobun qabağında yeri öpdü, çünki o, qızı tanımışdı.

Qüt əl-Qülob ondan soruşdu: "Sizdəki o xəstə hani?" Dargənin arvadı ağlayıb dedi: "Odur, xanım, Allaha and olsun ki, o əsil-nəcəbətli adamdır, var-dövlət sahibi olduğu üz-gözündən bilinir; odur, yataqdadır". Qüt əl-Qülob dönüb yatağa baxdı, gördü ki, bu adam Qənimə oxşayı, ancaq çox dəyişmiş, arıqlayıb çöpə dönmüşdür.

Qızı şübhə bürüdü, bu oğlanın Qənim olub-olmadığını müəyyən eləyə bilmədi, ancaq xəstəyə yazığı gəldi, odur ki, ağlaya-ağlaya dedi: "Doğrudan da qərblər özgə ölkələrində əmir də olsalar bədbəxtdirlər!" Oğlana yazığı gəldiyindən dərdi artdı; qız həmin oğlanın Qənim olduğunu bilməyə də, onun üçün ürəyi yandı. Xəstə üçün lazım olan yemək, içmək, dərman hazırladı, bir az başının üstə oturdu, sonra durub saraya getdi.

Qüt əl-Qülob Qənimə axtarmaq üçün bazarları gəzməyə başladı, sonra dargə Qənimin anası ilə bacısı Fitnəni onun yanına aparıb dedi:

"Ey xeyirxah xanımlar xanımı, bu gün bir arvad qızı ilə bərabər səhərimizə gəlib; qəzildən toxunmuş paltar geyiblər, ancaq özləri gözəl-göyçəkdirlər, əsil-nəcəbətlı, vaxtı ilə varlı-hallı olmuş adamlara oxşayırlar, amma hər ikisinin boynundan torba asılıdır, ağlar gözlərindən görünür ki, dərldidirlər. Odur ki, sənın yanına gətirmişəm, onları dilənçilikdən qurtarasan, çünki dilənçi olmağa layiq deyillər. Onlara kömək eləsək, inşallah, buna görə cənnətlik olarıq". Onda Qüt əl-Qülob soruşdu: "And olsun Allaha, ağa, sən mənı həvəse saldın, gerek onları görüm, hanı onlar?" Sonra da darğaya dedi: "Gətirin buralı". Darğa da xacəyə buyurdu ki, arvadları gətirsin. Belə olanda, xacə gedib Fitnə ilə anasını Qüt əl-Qülobun yanına gətirdi.

Onları görən kimi (onlar gözəl-göyçək idilər) Qüt əl-Qülob ağlayıb ucadan dedi: "Allaha and olsun ki, bunlar əsil-nəcəbətlı adamlardır, var-dövlət içində böyüdükləri görünür!"

Onda darğanın arvadı dedi: "Xanım, bədbəxtləri, yoxsulları biz Allah xətrinə sevirik, bəlkə bunları gözətcilər incidiblər, var-dövlətlərini əllərindən alıblar, ev-eşiklərini tar-mar eləyiblər". Biçarə ana ilə qız yada saldılar ki, necə varlı idilər, indi isə yoxsul olublar, məhəbbət bəlasına düşər olmuş Qənimi də yada salıb hönkür-hömkür ağladılar. Qüt əl-Qülob da onlara qoşulub ağladı. Ana-bala dedilər: "Allah bizə istədiyimiz adamı, mənim oğlum Qənim ibn Əyyubu yetirsin". Bu sözləri eşidən Qüt əl-Qülob başa düşdü ki, bunların birisi sevgilisinin anası, o birisi də bacısıdır. Elə hönkür-hömkür ağladı ki, huşunu itirdi, ayılanda arvadlara dedi: "Qəm eləməyin, bəladan qurtardınız. Bu gündən sizin xoşbəxtliyiniz başlanır, müsibətiniz qurtarır..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki qırx dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Qüt əl-Qülob onlara dedi: "Qəm eləməyin!" sonra da darğaya buyurdu, ana ilə qızını öz evinə aparsın, arvadına tapsırsın ki, onları hamama aparıb yuyundursun, onlara yaxşı paltar geyindirsin, qayğılarına qalsın, onlara hörmət eləsin. Ona bir az pul da verdi. Ertəsi gün Qüt əl-Qülob qatıra minib darğanın evinə gətirdi, onun arvadının yanına girdi, darğanın

arvadı ayağa qalxıb onun əllərini öpdü, sayıb gəldiyi üçün ona razılıq elədi. Qüt əl-Qülob gördü ki, ev sahibəsi Qənimin anası ilə bacısını hamama aparıb, paltarını dəyişib, onlar əvvəlki hala düşüblər.

Oturub bir qədər onlarla söhbət eləyəndən sonra o, ev sahibəsindən xəstənin halını xəbər aldı. Darğanın arvadı cavabında dedi: "O elə gördüyün kimidir". Qüt əl-Qülob dedi: "Gedək, ona baş çəkək".

O, darğanın arvadı, Qənimin anası və bacısı ilə bərabər gedib oğlanın yanında oturdu. Məhəbbət bəlasına düşər olmuş Qənim ibn Əyyub Qüt əl-Qülobun adını eşidən kimi (bədənı çöp kimi olmuş, şümükləri yumşalmışdı) özüne gəldi, başını balişdan qaldırıb səslədi: "Ya Qüt əl-Qülob!" Qız ona zənn ilə baxdı, tanıyıb qışqırdı: "Bura-dayam, sevgilim!" Qənim də ona dedi: "Onda yaxın gəl". Qız bir də soruşdu: "Bəlkə sən vurğun, aşiq Qənim ibn Əyyubsan?" Qənim də cavabında dedi: "Bəli, mənəm". Bunu eşidən qız huşunu itirdi, Qənimin bacısı Fitnə ilə anası onların danışığını eşidəndə qışqırdılar: "Şad xəbər!" Sonra da bihüş oldular.

Bir azdan onlar ayıldılar, Qüt əl-Qülob dedi: "Şükür Allaha ki, mənı sənınlə, ananla, bacınla görüşdürdü!" Sonra Qənime yaxınlaşıb xəlifə ilə olan əhvalatını ona danışdı.

Qüt əl-Qülob Qənime dedi: "Mən əmirəlmömininə həqiqəti danışdım, o mənim sözlərimə inanıb sənın günahından keçdi, o indi səni görmək istəyir". Sonra da dedi: "O mənı səne bağışlayıb". Qızın bu sözlərini eşidən Qənim çox şad oldu. Qüt əl-Qülob onlara dedi: "Burada olun, indicə gəlirəm". Qız elə o saat, o dəqiqə ayağa durub saraya getdi, Qənimin evindən götürdüyü sandığı darğagilə gətirdi, sandıqdan bir neçə dinar götürdü, darğaya verib dedi: "Bu pulları al get bunların hərəsi üçün ən yaxşı parçalardan dörd dəst paltar, iyirmi dəne yaylıq, lazım olan başqa şeylər də al gətir". Sonra Qənimi, anasını və bacısını hamama göndərdi, tapşırdı ki, onları çimdirtsinlər; hamamdan çıxıb geyinəndən sonra onlara düyü həlimi bişirdi, alma şirəsi hazırladı. Qüt əl-Qülob üç gün orada qalıb onlara qulluq elədi, toyuq şorbası, toyuq əti yedizdirdi, şərbət içirtirdi; üç gündən sonra onlar bir az özlərinə gələndə, bir də onları hamama göndərüb çimdirtirdi, hamamdan çıxıb paltarlarını dəyişəndən sonra qız onları darğagildə qoyub özü saraya getdi.

Saraya gəlib xəlifədən yanına girməyə izin istədi, xəlifə də izin verdi. Qız içəri girdi, xəlifənin qabağında əyilib yeri öpdü, əhvalatı ona danışdı, bunu da xəbər verdi ki, sahibi-aşiq, vurğun Qənim ibn Əyyubla onun anası və bacısı da gəlib çıxıblar.

Qūt əl-Qülubun bu sözlərini eşidən xəlifə xacələrə əmr elədi: "Gedin Qənimi mənim hüzuruma gətirin!" Cəfər Qənimin dalınca getdi, ancaq Qūt əl-Qülub ondan qabaq darğagilə gəldi, Qənimə dedi: "Xəlifə dalınca adam göndərüb ki, səni onun hüzuruna aparsınlar". Sonra da qız ona öyrətdi ki, bəlağətlə, mülayimliklə danışsın, ürəkli olsun, həm də ona çox bahalı paltar geyindirdi, çoxlu pul verib dedi: "Xəlifənin yanına girəndə onun yaxın adamlarına səxavət göstər, pul payla".

Bu dəmdə Nubiyyə qatırı minmiş Cəfər ona yaxınlaşdı, Qənim ayağa durdu, onun qabağına çıxıb salam verdi, sonra da əyilib onun qabağında yeri öpdü (onun bəxt ulduzu bərq vurmağa başladı). Cəfər onu götürüb əmirəlmömininin yanına apardı. Onlar xəlifənin hüzurunda dayanan kimi Qənim vəzir-vəkilə, əmirələrə, saray əyanlarına, valilərə, canişinlərə, qüdrət sahiblərinə nəzər yetirib nəzakətlə, bəlağətlə sözünü söylədi, sonra da xəlifəyə baxdı, başını aşağı salıb bu şəri dedi:

"Ömrün uzun olsun sənin, ey mənəvi, əl-
Ehsan və hədiyyən yağır hər səmtə yağıştək.

Xosrovların əyləşdiyi taxt üstə, əmin ol,
Əyləşməyə layiq sən özünən, sən özü – tək!

Şahlar çıxarır taclarını xeymənin önündə,
Xoşdur ulu sultanlara qarşında yer öpmək.

Cürətləri çatmır üzünə dik baxa onlar,
Qorxub baş əyirlər, üzünü gözləri görcək.

Hər kəs qapına gəlsə, ona rütbə verirsən,
Sultanlığa təyin eləyirsən, yeri gəlcək.

Tutmur düzü-dünyanı sənin qəhrəman ordun,
Olsun çadırın göydə Zühəldən belə yüksək.

Tanrım səni himayə etsin hər dördü-bələdan.
Arisən hesabında, mətanətdə qılınətək.

Əldindən uzaqlar da, yaxınlar da alır pay.
Hörmətdir işin yadlara da dost ya tanıştək".

Qənimin oxuduğu bu şəri eşidib xəlifə şad oldu, onun bəlağətli danışığı, lətif ifadələri onun xoşuna gəldi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağili yarımçıq qoydu.

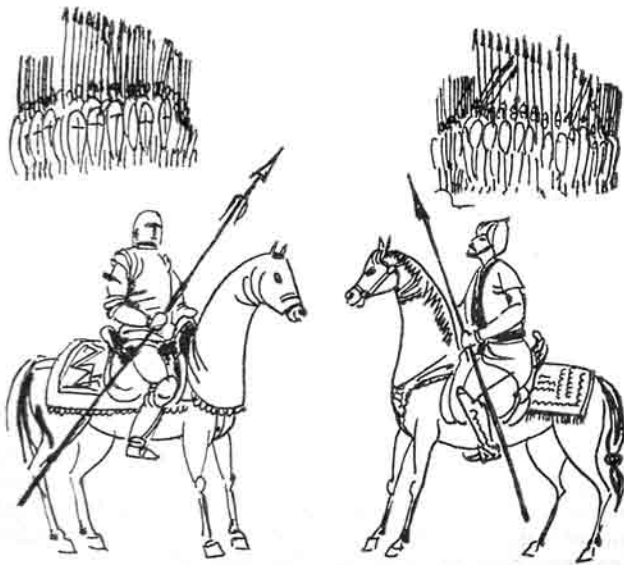

Elə ki qırx beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağilın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Qənimin bəlağətli danışığı, oxuduğu şəri, lətif ifadələri xəlifənin xoşuna gəldi. Odur ki, o Qənimə dedi: "Yaxın gəl!" Qənim yaxınlaşdı, xəlifə ona dedi: "Başına gələn əhvalatı mənə danış, işindən məni ağah elə". Qənim oturub Bağdadda başına gələnləri, sərdabada yatanda, qara qulların qoyub getdiyi sandığı götürməyini, xülasə, olan işlərin hamısını başdan-ayağa ona nağil elədi ki, onları təzədən danışmağın faydası yoxdur.

Qənimin düz danışdığını görən xəlifə ona ənəm verdi, onu özünə yaxın eləyib dedi: "Gördüyüm günah işi mənə bağışla, günahımdan keç!" Qənim də onun günahını bağışlayıb dedi: "Ey sultanlar sultanı, mən qulam, qulun malı işə ağandır". Qənimin bu sözünü eşidən xəlifə şad oldu. Sonra əmr elədi ki, onun üçün saray ayırsınlar; ona aylıq kəsdı, çoxlu ənəm verdi, onu da, anası ilə bacısını da həmin saraya köçürtdü. Xəlifə Qənimin bacısı Fitnənin gözəllər gözəli olduğunu eşidib onu nişanladı, Qənim də ona dedi: "O sənin kənizin, mənə qulunam". Xəlifə ona razılıq elədi, yüz min dinar da pul verdi. Xəlifə şahidləri, qazını çağırırdı, bir gündə Fitnə ilə xəlifənin, Qənim ibn Əyyubla Qūt əl-Qülubun kəbinini kəsdilər. Elə həmin gecə hər ikisi arvadlarının yanına girdilər. Səhəri xəlifə əmr elədi ki, Qənimin başına gələn əhvalatı övvəldən axıracan salnamaya yazsınlar, həmişəlik xəzinədə saxlasınlar; qoy ondan sonra gələn xəlifələr oxuyub görsünlər, taleyin işinə heyrət eləsinlər, öz işlərini xaliqə tapsırsınlar.

Ancaq bu əhvalat heç də Ömər ibn ən-Nüman şah və onun oğlanları Şərr-Kanla Dau əl-Məkanın hekayətindən, onların başına gələn qəribə əhvalatlardan təəccüblü deyil".

**Ömər ibn ən-Nüman şah və onun oğlanları
Şərr-Kanlı Dau al-Makanın hekayəti.
Onların başına gələn qaribə əhvalatlar**

Padşah Şəhrizaddan soruşdu: "O necə əhvalatdır?" Şəhrizad da cavabında dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, şan-şöhrətli Əbdülməlik ibn Mərvanın xəlifəliyi zamanı Dar-əs-Salamda¹ Ömər ibn ən-Nüman adında bir padşah var idi.

¹ Dar-əs-Salam – Bağdad şəhəridir (əmin-amanlıq şəhəri deməkdir). Burada tarixi səhvə yol verilmişdir, həm də belə səhvlər "1001 gecə" kitabında az deyildir: "Bağdad şəhərinin binası 762-ci ildə, yəni adı çəkilən xəlifə öləndən 58 il sonra qoyulmuşdur.

Dövrünün böyük hökmdarlarından olan bu padşah İran və Bizans torpaqlarını fəth eləmişdi. O, elə qəzəbli idi ki, bir sözünü heç kim iki eləməzdi. Cıdır düzündə heç kəs onunla at çapa bilməzdi, o qəzəbləndə gözlərindən od yağardı. O bütün torpaqların hökmdarı idi, Allah da öz bəndələrini onun ixtiyarına vermişdi. Şəhərlərin hamısında onun hökmü keçirdi, qoşunları dünyanın lap o başına gedib çıxmışdı.

Gün çıxandan gün batanacan bütün ölkələr, Hind, Sind, Çin, Hicaz torpaqları, Yəməni ölkəsi, Çinlə Hindistanın cəzirələri, Şimal ölkələri, Diyarbəkir, Qaralar Torpağı, dənizdəki cəzirələr, dünyanın ən məşhur çayları Seyhunla Ceyhun, Nillə Fərat onun ixtiyarında idi. O, səfirlərini uzaq-uzaq şəhərlərə göndərirdi ki, ona düz-döğru xəbər gətirsinlər, onlar da qayıdıb padşaha xəbər verdilər ki, oralarda ədalət hökm sürür, itaətdə olan rəiyyəti sultan Ömər ibn ən-Nümanın canına dua eləyir. Vəssalam! Qibleyi-ələm sağ olsun, Ömər ibn ən-Nümanın şöhrəti bütün dünyaya yayılmışdı, ona hər yerdən bəxşişlər, əntiqə şeylər baş vergisi göndərilirdi.

Onun Şərr-Kan adlı, lap özünə oxşayan bir oğlu var idi, o böyüyüb Allahın bəlası olmuşdu, igidləri özünə tabe eləyir, düşmənlərin axırına çıxırdı.

Atası onu hamıdan çox istəyirdi, odur ki, onu öz varisi eləmişdi. Şərr-Kan böyüyüb iyirmi yaşına çatdı, əsil kişi oldu, o da çox qəzəbli, sərt adam idi. Allah öz bəndələrinin ixtiyarını ona verdi. Atası Ömər ibn ən-Nümanın şəriətlə aldığı kəbin-talaqlı dörd arvadı vardı. Şərr-Kanın anasından başqa o biri arvadların heç birindən uşağı yox idi, çünki onlar sonsuz idilər.

Bundan əlavə, padşahın qibtələrin ilindəki günlərin sayı qədər, yəni üç yüz altmış kənizi vardı, həm də bu kənizlər bütün millətlərdən idilər, padşah onların hərəsinə ayrıca otaq vermişdi (otaqlar sarayın içində idi). Padşah ilin aylarının sayı qədər, yəni on iki saray tikdirmişdi, hər sarayda da otuz otaq düzəltmişdi, bu hesabla otaqların sayı üç yüz altmış idi. Padşah bu otaqların hərəsinə bir kənizə vermişdi, özü də hər gecə bir kənizə qonaq gedib onun yanında qalırdı. Bir də düz bir ildən sonra həmin kəninin yanına gəlirdi. O bir müddət beləcə ömür sürdü.

Onun oğlu Şərr-Kanın şöhrəti bütün məmləkətlərə yayılmışdı, bu padşahı şad eləyirdi, çünki onun qüvvəsi artırdı, buna güvənib qalalar, torpaqlar fəth eləyir, sərhədlərini böyüdüdü. Allahın izni ilə Ömər ibn ən-Nümanın kənizlərindən biri uşağa qaldı. Bu şad xəbər padşaha çatanda o çox sevinib dedi: "Çox güman mənəm uşaqlarım da, nəvə-

nəticələrim də kişi cinsindən olacaq!" O, kəninizin uşağa qaldığı vaxtı yazdı, ona hörmət eləməyə başladı.

Şərr-Kan bu məsələni eşidəndə qəm dəryasına batdı, işin içində iş olduğunu görüb öz-özünə dedi: "Padşahlıq iddiasında olanların biri də artacaq! Əgər bu kəniniz oğlan doğsa, mən onu öldürəcəyəm".

Uşağa qalan kəniniz rumlu idi, onu çoxlu nadir şeylərlə birlikdə Qeysəriyyə hökmdarı – Rum padşahı Ömər ibn ən-Nüman şaha hədiyyə göndərmişdi. Gözəllikdə bütün kəninlərin başı olan Səfiyyə adlı bu qadın ağıllı, namuslu, cazibədar idi. Öz gözəlliyi, dərrakəsi ilə hamını heyran eləmişdi. Padşah onun yanında olan gecə o, hökmdara qulluq eləyib demişdi: "Padşah sağ olsun, mən Allahdan istəyirəm ki, səndən bir oğlum olsun, mən ona yaxşı tərbiyə verərdim, əməlli-başlı savadlandırırdım, hər cür bələdan qoruyardım".

Onun sözləri padşaha xoş gəldi, o şad oldu. Kəniniz beləcə ona qulluq elədi. Aylar keçdi, kəninizin azad olmaq vaxtı gəlib çatdı; hamılı olduğu vaxt o, dindarlıq eləyir, dinin qayda-qanunundan çıxırmı, Allaha dua eləyirdi ki, ona sağ-səlim oğlan uşağı versin, asan doğsun; Allah da onun duasını müstəcəb elədi. Padşah xacəyə tapşırırdı: kəniniz doğan kimi gəlib ona oğlan, ya qız olduğunu xəbər versin. Padşahın oğlu Şərr-Kan da bunu öyrənmək üçün öz adını ora göndərmişdi.

Səfiyyə azad olanda, mamaçılar uşağa baxdılar, gördülər ki, aybənizli qızıdır. Mamaçılar bunu orada olanlara xəbər verdilər, padşahın adamı qayıdıb qızı olduğunu ona xəbər verdi, Şərr-Kanın da adamı qayıdıb bu xəbəri ona çatdırdı, Şərr-Kan çox şad oldu. Xacələr çıxıb gedəndən sonra Səfiyyə mamaçılara dedi: "Bir az da yanımda qalın, mən qarnımda nəşə bir şey olduğunu hiss eləyirəm!" Bunu deyib Səfiyyə zarıdı, ikinci uşağı doğmağa başladı. Allah ona kömək elədi, ikinci uşağı da doğdu, mamaçılar baxıb gördülər ki, aya bənzər bu oğlanın yanaqları alma kimi qıpqırmızıdır.

Kəninə də, nöqərlər də, ev qulluqçuları da, orada olanların hamısı çox şad oldular, Səfiyyədən cift düşdü, saraydakılar şadlıqdan bir səsküy saldılar ki, gəl görəsən, bu xəbəri eşidən o biri kəninlərin Səfiyyəyə paxıllığı tutdu.

Bu xəbər Ömər ibn ən-Nümana çatanda o çox şad oldu, ayağa qalxdı, Səfiyyənin yanına gəlib alından öpdü, sonra oğluna baxdı, əyilib onu da öpdü, kəninlər dəf-dəmbul calmağa başladılar, padşah buyurdu ki, oğlanın adını Dau əl-Məkan, qızın adını Nüxzət əz-Zəman qoysunlar. Onun buyurduğuna itaət elədilər, padşah uşaqlara qulluq eləmək üçün dayə, nöqər, qulluqçu ayırdı, onlara qənd, içki, yağ və

başqa şeylər təyin elədi, özü də o qədər şey təyin elədi ki, onları dillə demək mümkün deyil.

Allahın padşaha bir cüt uşaq bəxş eləməyi xəbəri bütün Bağdad əhlinə yayıldı, şəhər bəzəndi, tobillər çalındı, əmirlər, vəzir-vəkil, padşahlığın əyanları hökmdarın yanına gəlib ona gözəydinliyi verdilər ki, oğlu Dau əl-Məkan, qızı Nüxzət əz-Zəman anadan olublar. Padşah onlara razılıq elədi, səxavət göstərib yaxın adamlarına da, sadə adamlara da çoxlu ənəm verdi. Bu minval ilə dörd il keçdi, hökmdar tez-tez Səfiyyənin, uşaqların halını soruşurdu, dörd ildən sonra padşah əmr elədi ki, Səfiyyəyə çoxlu ləl-cavahirat, pal-paltar, bəzək-düzək, pul aparsınlar, özü də ona tapşırırdı ki, uşaqları tərbiyə eləsin, onları oxutdursun.

Təkcə Şərr-Kan padşahın oğlu olduğundan bixəbər idi. Atasının Nüxzət əz-Zəmandan başqa uşağı olduğunu bilmirdi. Dau əl-Məkanı ondan gizlədirdilər. Aylar keçdi, illər dolandı, Şərr-Kanın başı cəngə, pəhləvanlarla təkbətək vuruşmalara qarışdığından, ondan xəbəri olmadı. Günlərin bir günü Ömər ibn ən-Nüman şah taxtında oturmuşdu, saray adamları içəri girdilər, onun qabağında əyilib yeri öpdülər, sonra ona dedilər: "Padşah sağ olsun, rumluların, Böyük Kustaniyyə¹ hökmdarının elçiləri təşrif gətiriblər, onlar sənin hüzuruna gəlmək istəyirlər. Padşah izin versə, biz onları içəri buraxarıq, izin verməsə buraxmarıq".

Padşah izin verdi, elçilər içəri girəndə padşah onlara tərəf əyilib kim olduğunu, nə üçün gəldiklərini soruşdu, çaparlar əyilib onun qabağında yeri öpəndən sonra dedilər: "Qibleyi-ələm sağ olsun, bizi sənin yanına yunan ölkələrinin və əl-Kustaniyyə padşahlığındakı xaç-pərəst qoşunlarının hökmdarı Əfridun şah göndəribdir. O sizə xəbər verir ki, məğrur Qeysəriyyə hökmdarı ilə ölüm-dirim müharibəsinə girişmişdir, səbəbi isə budur: qədim zamanlarda ərəb padşahlarından biri səfərlərinin birində İskəndər Zülqəməynin xəzinəsini tapır, saysız-hesabsız dövləti öz məmləkətinə apardır, həmin qənimətin içində dəvəquşu yumurtası boyda üç girdə cəvahirə rast gəlir ki, bu saf ağ cəvahir daşlarının misli-bərabəri, heç dünya üzündə yoxdur. Hər daşın üstündə yunan dilində bəzi sirlərin açarları, onların xüsusiyyətləri həkk olunubdur. Bu daşların çoxlu faydalı xüsusiyyətlərindən biri də budur ki, onlardan biri uşağın boynuna salınsa, xəstəlik ondan uzaq olar, nə qədər bu daş uşaqqadırsa, o heç bir xəstəliyə tutulmaz.

Daşları tapandan, onların sirtindən aqah olandan sonra ərəb hökmdarı bəzi nadir şeylər, pul və başqa hədiyyələrlə bərabər həmin daşları

¹ Böyük Kustaniyyə – İstanbul şəhəri

da Əfridun şaha peşqəş göndərir. Hədiyyələri bir gəmiyə yükləyir, ikinci gəmini də keşikçi kimi qoşunla doldurub birinci gəmiyə qoşur ki, işdir dənizdə dəyib-dolaşan olsa, onu qorusun. Hərçəndi bilirdi ki, gəmilərinə heç kim toxuna bilməz, çünki o, ərəblərin padşahıdır, bir də, hədiyyələr aparən gəmilərin yolu əl-Kustaniyyə hökmdarının padşahlığında olan dənizdən keçir, bu gəmilərdə ona hədiyyə aparır, həmin dənizin sahillərində yaşayanların da hamısı şahənşah Əfridunun rəiyyətidir.

Gəmilər yüklənib yola düşdülər, bizim ölkəyə yaxınlaşanda onların başının üstünü quldurlar aldılar. Bunların arasında Qeysəriyyə hökmdarının qoşunları da vardı. Onlar gəmiləri talan elədilər, adamları qırdılar, gəmilərdəki nadir şeyləri, pulları, bir də həmin üç daşı götürüb apardılar. Padşahımız bundan xəbər tutan kimi onların üstünə qoşun göndərdi, ancaq onlar qoşunlarımızı basdılar, onda padşahımız birinci dəfəkindən üçqat artıq qoşun göndərdi, bu qoşunlar da məğlub olub geri qayıtdılar; padşah qəzəbləndi, and içdi ki, qoşunlarının hamısını götürüb onların üstünə gedəcək, ermonilərin Qeysəriyyəsini, onların padşahının ixtiyarında olan torpaqları, bütün ölkələrini xarabazara çevirməyincə geri qayıtmayacaq.

Bağdadla Xorasanın hökmdarı, şöhrətli şahənşah Ömər ibn ən-Nümandan ricamız budur ki, bizə kömək eləsin, qoşun versin, şahımız sizə layiqli hədiyyələr göndərüb, özü də rica eləyir ki, onları geri qaytarmasınız, ona kömək eləyəsiz. Sonra da elçilər əylilib onun qabağında yeri öpdülər...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki qırx altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, əl-Kustaniyyə padşahının göndərdiyi qoşun əhli ilə elçilər əhvalatı Ömər ibn ən-Nümana danışandan sonra əylilib onun qabağında yeri öpdülər, getirdikləri hədiyyələri düzdülər. Hədiyyələr ən yaxşı Rum torpaqlarından olan əlli qulla əlli kəniz idi. Qulların hamısı çuxa geymiş, qızıl-gümüşə tutulmuş qurşaq bağlamışdı, qulaqlarındakı sırğaların daşının dəyəri min misqal qızıla bərabərdir; kənizlərin də

qulaqlarında həmin sırğalardan vardı, onlar da çox bahalı paltar geymişdilər. Padşah hədiyyələri görüb şad oldu, onları qəbul elədi, elçilərə hörmət etməyi tapşırırdı.

Sonra padşah öz vəzir-vəkili ilə məsləhətləşdi. Dandan adlı taqətdən düşmüş qoca vəzir ayağa durdu, Ömər ibn ən-Nümanın qabağında yeri öpüb dedi: “Padşah sağ olsun, məsləhət budur ki, böyük bir qoşun dəstəsi silahlandırarsan, oğlun Şərr-Kanı ona sərkərdə qoyasan, biz də onun qulluğunda olaq. Zənnimcə, bu işi iki səbəbə görə belə etmək lazımdır: əvvəla, qəbul elədiyin hədiyyələrin sahibi Rum padşahı sənə köməyinə möhtacdır; ikincisi, düşmən cürət eləyib bizim torpaqlara girə bilməz, əgər sən qoşunların Rum padşahına kömək eləsə, onun düşməni basılsa, bu qələbəni sənə adına yazacaqlar, bu da bütün dünyaya, bütün ölkələrə məlum olacaq, özü də elə ki bu xəbər dəniz cəzirlərinə çatdı və Məğrib¹ camaatı bundan xəbər tutdu, onlar sənə çoxlu nadir şeylər, pul bəxşiş gətirərlər”.

Padşah vəzirin sözlərinin doğru olduğunu başa düşüb xoşal oldu, ona ənam verib dedi: “Sən kimilərlə padşahlar məsləhətləşirlər, odur ki, sən qoşunların qabaq səflərində olmalısən, oğlun Şərr-Kan isə dal səflərdə olmalıdır”. Sonra da padşah buyurdu ki, oğlu Şərr-Kanı çağırınsınlar. Şərr-Kan gəldi, atasının hüzurunda əylilib yeri öpdü, sonra da əyləşdi. Padşah hər şeyi ona danışdı, elçilərin dediklərini də, vəzirin fikrini də ona əyan elədi. Sonra da ona əmr elədi ki, səfərə tədarük görsün, silahlınsın, vəzir Dandan nə eləsə ona mane olmasın, öz qoşunundan silah-əsləhəli, döyüşlərdə bərkimiş on min atlı seçib götürsün. Şərr-Kan atası deyən kimi elədi, ayağa qalxıb getdi, öz qoşunundan on min atlı seçdi, sonra öz sarayına gedib qoşunu gözəndən keçirdi. Onlara pul paylayıb dedi: “Sizə üç gün vaxt verirəm”. Qoşun əhli əylilib onun qabağında yeri öpdü, əmrinə itaət eləyib səfər tədarükü görməyə dağılıdılar.

Şərr-Kan da silah anbarına girib özünə lazım olan yaraq-əsləhə götürdü, sonra tövləyə gedib nişanlı cins atları seçdi. Bu minval ilə üç gün keçdi, sonra qoşunlar Bağdaddan çıxıb şəhərin kənarında dayandılar. Ömər ibn ən-Nüman, oğlu Şərr-Kanla vidalaşmağa gəldi. Oğlu əylilib onun qabağında yeri öpdü, padşah ona yeddi kise pul verdi. Oğlunu qoşunla birlikdə vəzir Dandana tapşırırdı, vəzir də əylilib onun qabağında yeri öpdü, sonra da ona dedi ki, arxayın olsun. Padşah oğluna tapşırırdı ki, nə iş görmək istəsə vəzirlə məsləhətləşsin; Şərr-Kan buna razı oldu, atası şəhərə qayıtdı.

¹ Məğrib – Şimali-Qərbi Afrikalı ərəblər belə adlandırılır.

Bundan sonra Şərr-Kan qoşun böyüklərinə əmr elədi ki, öz qoşunlarını gözədən keçirsinlər, onlar da on min atını səf-səf düzüb nəzərdən keçirdilər. Qoşun tərpəndi, təbillər, şeypurlar çalındı, bayraqlar, ələmlər qaldırıldı. Şahzadə Şərr-Kan atını məhmızladı, vəzir Dandan da atını onunla yanbayan sürdü. Onların başı üzərində bayraqlar dalğalanırdı. Elçilər qabağa düşdülər, onlar az getdilər, çox getdilər, axşamacan yol getdilər. Axşam atlardan düşüb dincəldilər, gecəni yatdılar, səhər açılarda yenə atlarına minib yola düşdülər. İyirmi gün tez-tələsik yol getdilər. Elçilər bələdçilik eləyib onlara yolu göstərirdilər. İyirmi birinci gün hər tərəfi meşəli geniş bir vadiyə çatdılar. Şər düşüyündən Şərr-Kan əmr elədi ki, atlardan düşüb üç gün burada dincəlsinlər, əsgərlər də atdan düşüb çadır qurdular, sağa-sola dağılıdılar. Vəzir Dandan əl-Kustaniyyənin hökmdarı Əfridun şahın elçiləri ilə birlikdə vadinin ortasında məskən saldı. Şərr-Kan şah qoşun əhlinin hamısı atdan düşüb yerbəyer olanacan dayandı. Sonra o öz atının yüyənini buraxdı, atasının məsləhətinə qulaq asıb vadini gözədən keçirmək, həm də özü növbə çəkmək istədi, – axı onlar düşmən torpağına yaxınlaşmışdılar. Öz qullarına, yaxın adamlarına vəzir Dandanın yanında çadır qurmağı tapşırıb, özü təkbaşına atını sürüb getdi; o, gecədən xeyli keçənəcən vadinin qırağı ilə atını sürdü.

Şərr-Kan yoruldu, onu yuxu basdı, o elə yorulmuşdu ki, heç atını məhmızlaya bilmirdi. Yaxşı ki, at üstə yatmağa alışmışdı. Elə ki yuxu ona güc gəldi, gözlərini yumub yuxuya getdi, at onu gecəyarısından gözəldirdi, sonra bir meşəyə girdi, bu meşə qalın idi. Şərr-Kan hələ də yatırdı. Bir yerdə at ayağını yerə döyəndə o oyandı, gördü ki, dörd tərəfi ağacdır, ay da çıxıb göyün hər tərəfini nura qorq eləyib. Şərr-Kan buna mat qaldı, adamı dənəndə qoymayan bu sözləri dedi: "Allahdan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur!" O hələ özünə gəlməmişdi, vəşş heyvanlardan qorxurdu ki, elə bu vaxt ay işığında behişt çəmənzarına oxşayan bir çəmənlilik gördü, gözəl danışiq səsləri, mərdləri bihüş eləyən səs-küy, qəhqəhə eşitdi.

Şərr-Kan şah atdan düşdü, onu ağaca bağladı, o vaxtacan getdi ki, şırhaşır axan bir çaya çatdı. Ərəb dilində danışan bir arvad səsi eşitdi: "Məsihaya and olsun ki, bunu sizdən gözləməzdik! Kim bir kəlmə danışsa, onu yerə yıxıb kəmərlə əl-qolunu bağlayacağam! Vəssalam!" Şərr-Kan səs gələn tərəfə gedib bir çayın qırağına çatdı. Gördü ki, burada quşlar cəh-cəh vurur, ceyranlar gəzir, heyvanlar oynayırlar. Quşlar cürbəcür dillərdə xoşbəxtlikdən danışırırlar. Bu yerdə cürbəcür ağaclar var, bu barədə şair yaxşı deyib:

Xoşdur, baxıb ətrafa axar çay görəsən sən,
Dünyaya bəzək, yar-yarışıq bağ və çəməndir.

Porvərdigarın qüdrətinə, zövqünə alışı,
Dünyaya gözəllik, bəşərə ruzi verəndir.

Şərr-Kan ətrafa baxdı, gördü ki, bura monastırdır, özü də onun içərisində göyə ucalan, ay işığında parıldayan bir qəsər var, qəsrin də ortasından çay axır, bu çayın suyu həmin bağlara axır, səsi gələn həmin arvad da oradadır, onun dövrəsində on köniz var, onlar elə gözəl libas geymiş, elə bəzək-düzək taxmışdılar ki, daha nə deyim, özü də könizlər ay kimi gözəl-göyçək idilər.

Gülür çəmə – nə çoxdur ah,
Şəfəq saçan ayüzlülər!

Gözəllərin camalına
Baxanda, çöl-çəmə gülər.

Var hər gözəldə işvə-naz,
Xumar baxışlar hiyləgər.

O dalğa-dalğa saçları
Görən bulud güman edər.

Baxışlarından od yağır,
Köksləri dolib gedər.

Bəlasıdır cavanların
Bu ay, bu günbənzillər.

Şərr-Kan qızlara baxdı, onların arasında qarasaçlı, bəyazalmlı, iri-gözlü, hörükləri kürəyinə sallanmış, üzü ondördgecəlik Aya bənzər, heç yerində nöqsanı olmayan bir gözəl gördü, şair beləsi barədə yaxşı deyib:

Somhar nüzəsitək¹ qəddi zərif.
Cadugər gözəlridir canlar alan.

¹ Somhar nüzəsi – Ərəbistanın Şimali Afrikanın sahilindəki Somhar adlanan yerdən götürülür. Ərəb fənsənəsi bu adı nüzə qayırmaqda şöhrət qazanmış Somharın adı ilə əlaqələndirir.

Rəngi ağ çəhraydır; gül üzünün
Yeni bir rəngə düşür şəkli hər an.

"Gecə gündüzlə qovuşmuş – deyəcək
Bəyaz alınıdakı tünd zülfə baxan.

Şərr-Kan həmin qızın kənizlərə dediyi bu sözləri eşitdi: "Gəlin, ay batmamış, səhər açılmamış sizinlə gülüşüm". Kənizlər bir-bir gülüşməyə çıxdılar, qız qabağa çıxanı o dəqiqə yerə yıxıb əl-qolunu bağlayırdı. Qız o vaxtadan kənizlərlə gülüşdü ki, hamısını yıxdı.

Belə olanda, bir qarı gəlib qızın qabağında dayandı, qəzəblə ona dedi: "Ay həyasız, qızları yıxdığına sevinirsen, mən qarılığım la onları qırx dəfə yıxmışam. Nə lovğalırısan? Əgər gücün varsa, gəl mənəmlə gülüş, durub sənin başını paçanın arasına soxaram". Qız üzdən gülüm-səmə də, ürəkdən qəzəbləndi, ayağa qalxıb dedi: "Ay Zat əd-Dəvahi xanım, səni Məsihaya and verirəm, de görüm sən mənəmlə doğrudan gülüşmək istəyirsən, ya zarafat eləyirsən?" Qarı da cavabında dedi: "Bəli..."

Şəhrizad bu yerə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki qırx yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qız Zat əd-Dəvahidən soruşdu: "Ay Zat əd-Dəvahi xanım, səni Məsihaya and verirəm, de görüm sən mənəmlə doğrudan gülüşmək istəyirsən, ya zarafat eləyirsən?" Qarı da cavabında dedi: "Bəli, mən səninlə doğrudan gülüşəcəyəm".

Onda qız dedi: "Gücün varsa dur gülüşək". Qızın bu sözlərini eşidən qarı bərk qəzəbləndi, kirpi kimi tükəri ürpeşdi, sonra o, yerindən dik qalxdı, qız da ayağa qalxdı, qarı qışqırdı: "Ay həyasız, and olsun Məsihaya, mən səninlə cılpaq gülüşəcəyəm".

Sonra da qarı ipək örpəyini yerə atdı, düymələrini açıb paltarını çıxartdı, örpəyini burub belinə bağladı, o elə bil keçəl ifritə, ya xallı ilan idi. Qarı qıza dedi: "Sən də mənəmi kimi soyun!" Şərr-Kan bunların hamısını gördü, qarının eybəcər bədəninə baxıb gülürdü.

Qarı soyunandan sonra qız aramla ayağa qalxdı, Yəmən yaylığını ikiqat belinə sarıyıb çaxçurunun balaqlarını yuxarı çəkdi, onun mərmər kimi bədənini gördü.

Qarı qıza tərəf öyildi, onlar tutuşdular. Şərr-Kan üzünü göyə tutub Allaha yalvarmağa başladı ki, qız qarını bassın. Qız qarının altına girib, onu yuxarı qaldırdı, qarı çırpındı ki, onun əlindən çıxsın, elə bu dəmdə sürüşüb arxası üstə yerə sərilirdi. Bunu gören Şərr-Kan gülməkdən qəşş eləyib yerə yıxıldı, sonra ayağa qalxıb qılıncını siyirdi, bir sağa, bir sola baxdı, ancaq arxası üstə yixılmış qarıdan başqa orada heç kimi görmədi.

Şərr-Kan öz-özünə fikirləşdi: "Sənə Zat əd-Dəvahi adı verən səhv eləməyib! Məgər qızın gücünə bələd deyildin?" Sonra da Şərr-Kan arvadların söhbətlərinə qulaq asmaq üçün bir az da onlara yaxınlaşdı.

Qız qarına yaxınlaşıb onun üstünə nazik ipək saldı, onu geyindirdi, üz istəyib dedi: "Zat əd-Dəvahi xanım, mən səni təkcə yıxmaq istəyirdim, yerə vurmaq istəməyirdim, ancaq sən özün sürüşüb əlimdən çıxdın. Şükür Allaha ki, sənə xətər dəymədi!" Qarı cavab vermədi, utandığından durub getdi, o, gözdən itdi, qız, qolları bağlı kənizlərin arasında tək qaldı.

Şərr-Kan öz-özünə dedi: "Hər şeyin səbəbi var. Məni yuxu apardı, atım da mənə bura, baxtimin yanına gətirdi. Bəlkə də bu qızla kənizləri mənə qismətimdir". O, atına yaxınlaşıb mindi, qılıncı siyirib atını kamandan çıxan ox kimi qıza tərəf çapıb dedi: "Allahü-əkbər!"

Qız onu gören kimi ayağa qalxıb çayın qırağına gəldi (çayın eni altı dirsək idi), o biri tərəfə tullandı. Sonra üzünü çevirib qışqırdı: "Ay bəni adəm, sən kimsən?" Sən bizim şadlığımıza xələl qatdın, qılıncını siyirdin, elə bil qoşun üstünə cumursan. Hardan gəlib, hara gedənsən? Düzünü deyinən, onun sənə faydası olar, yalan danışmaq pis adamların işidir. Yəqin ki, sən bu gecə yolu azıb bura gəlmisən, buradan çıxıb sağ-salamat gedə bilsən, bəxtin gətirmiş olar. Sən indi çəmənzardasan, biz birce dəfə qışqırsaq harayımıza dörd min patrısı¹ gələr. De görək nə istəyirsən? Əgər istəyirsən ki, sənə yolu göstərək, biz onu elərik, əgər hədiyyə istəyirsənsə, sənə hədiyyə də verərik".

Qızın bu sözlərini eşidən Şərr-Kan cavabında dedi: "Mən qorubəm, özüm də müsəlmanam; bu gecə tək-tənha ova çıxdım, bu aylı gecədə bu on qızdan yaxşı ov tapmadım. Mən onları yoldaşlarım üçün aparacağam". Qız da dedi: "Bil və agah ol ki, sən bu ova yaxın düşə bilməzsən! Mən sənə demədimmi yalan danışmaqdan pis şey yoxdur?!"

¹ Patrısı – on min nəfərlik dəstəyə başçılıq eləyən xaçpərəst cəngavərlərinin ərəb-lər belə adlandırıldılar.

Şərr-Kan dedi: "Ağıllı adam odur ki, başqasının başına gələn əhvalatdan ibrət götürür". Onda qız ucadan dedi: "And olsun Məsihaya ki, mən istəmirəm sənin ölümünə bais olum, yoxsa elə qışqırdım, bu çəmənlərlə, piyadalarla dolardı, ancaq neynim ki, mənim qəriblərə yazığım gəlir. Əgər sən buradan bir şey aparmaq fikrindəsənsə, şərtim budur: atdan düş, öz dininə and iç ki, mənim yanıma silahsız gələcəksən. Biz güləşək, mənə yıxsan mindir atının tərkinə, könizlərimi də götür apar. Əgər mən səni yıxsam, onda sən mənim ixtiyarımda olacaqsan. And iç ki, bu şərtə razısan, yoxsa qorxuram mənə aldadarsan; axı yaxşı bir qədimi məsəl var: xəyanət ki anadangəlmə olur, hər yetənə inanmaq – zəiflikdir. Əgər sən and içsən, onda mən o taya keçərəm, sənənin yanına gələərəm".

Şərr-Kan qızı ələ keçirmək istədiyindən öz-özünə dedi: "Qız bilmir ki, mən pəhləvanlar pəhləvanıyam". Sonra da qışqırıb qıza dedi: "Nəyə istəyirsən and içirəm ki, sən hazırlaşmamış pis niyyətlə sənə yaxın gəlmərəm, sən özün deyəndə ki: "Yaxın gəl güləşək", onda sənə yaxınlaşaram. Əgər mənə yıxsan, öz ağırılığında sənə pul verərəm, mən yıxsam, onda sən mənim böyük qənimətim olacaqsan!"

Qız cavabında dedi: "Mən buna razıyam". Şərr-Kan pərt olub dedi: "Peyğəmbər and olsun, – Allah ona rəhmət eləsin, – mən də razıyam". Belə olanda, qız dedi: "İnsana can verən, onun üçün qayda-qanun qoyana and iç ki, mənə heç bir pislik etməyəcəksən, təkcə mənimlə güləcəksən; belə etməsən, öləndə müsəlman kimi ölməyəcəksən!" Şərr-Kan ucadan dedi: "Vallahı, qazı qazılığıyla mənə bu qədər and içdirməzd, istəyir o lap qazılar qazısı olsaydı!" Sonra da qızın istədiklərinin hamısına and içdi, atını ağaca bağladı, fikrə gedib bərkədən dedi: "Səni bir gilə sudan yaradana əhsən!" Sonra Şərr-Kan özünü ələ aldı, güləşməyə hazırlaşdı qıza dedi: "Bu taya keç". Qız cavabında dedi: "Mən o taya keçməyəcəyəm! Əgər istəyirsən, sən özün bu taya keç". Şərr-Kan dedi: "Mən o taya keçə bilmərəm". Onda qız dedi: "Yaxşı, mən o taya keçərəm".

Sonra da qız paltarlarının ədəyini yığışdırıb çayın bu tərəfinə tullandı. Şərr-Kan qıza yaxınlaşdı, təzim eləyib onu tərifiyə, ancaq qızın gözəlliyi onu heyran eləmişdi, Allahın xoş vaxtında yaratdığı bu qız elə bil cinlərin səhrli əli ilə yoxlulub düzəldilmişdi, bəxt ulduzu parlayan bu qız misli-bərabəri olmayan gözəllər gözəli idi.

Qız ona yaxın gəlib qışqırdı: "Ay müsəlman, səhər açılmamış gəl güləşək". Qız qar kimi ağ qollarını çırmalayanda ətraf işıqlandı. Əhsən! Bunu gören Şərr-Kan utandı, əyləyib əlini əlinə vurdu, qız da əlini əlinə

vurub oğlana girişdi. Onlar bir-birini qucaqlayıb güləşməyə başladılar. Şahzadə əli ilə qızın incə belindən yapışdı, barmaqları qızın vücuduna dəydi, bədəni süstəldi. Qız başa düşdü ki, Şərr-Kan süstəlib, elə bu vaxt oğlan bərk küləkdə titrəyən nazik budaq kimi titrədi, bunu gören qız onu qaldırıb yerə vurdu, iri ombalarını onun sinəsi üstə qoyub oturdu, Şərr-Kan lap ağlını itirdi. Qız ona dedi: "Ay müsəlman, sizlərdə xaçpərəsti öldürməyə yol verilir, indi nə deyirsən ki, mən sənənin canını alım?" Şərr-Kan cavabında dedi: "Ay xanım, mənim canımı almağın bir qırağa dursun, onu deyim ki, bizim peyğəmbərimiz Məhəmməd əleyhüssalam qadınları, uşaqları, qocaları, rahibləri öldürməyi qadağan eləyib". Qız da dedi: "Əgər peyğəmbəriniz belə deyibse, biz görək onun sözündən çıxmayaq. Ayağa qalx, səni öldürməyə, çünki yaxşılıq heç vaxt itməz". Qız Şərr-Kanın sinəsindən qalxdı. Şahzadə ayağa durub əyri qabırğadan yaranmış xanımın toz-torpağını öz üst-başından təmizləməyə başladı, qız ona tərəf əyləyib dedi: "Utanma, qalx! İndi də görüm bu necə işdir ki, Rum ölkəsinə qənimət dalınca gələn, hökmdarlara kömək eləyən bir pəhləvan əyri qabırğadan yaranmış xanıma basılır?" Şərr-Kan cavabında dedi: "Mənim basılmağım zəiflikdən deyil, sən də mənə öz gücünlə yıxmıdın, mənə yıxan sənənin gözəlliyin oldu. Əgər mənimlə bir də güləşsən, onda lap səndən razı qalaram". Qız gülüb dedi: "Yaxşı, mən razıyam, ancaq qoy əvvəlcə könizlərin qollarını açım, əl-qolu bağlı oturmaqdan onlar tənə gəliblər. Bəlkə bu dəfə güləşməyimiz çox çəkdi". Bunu deyib qız könizlərə yanaşdı, onların əl-qolunu açıb Rum dilində dedi: "Nə qədər bu müsəlman sizə əl atmayıb, gedin elə yerdə oturun ki, o sizi görməsin". Könizlər çıxıb getdilər. Şərr-Kan könizlərə baxdı, onlar da burada qalan iki nəfərə baxdılar. Sonra Şərr-Kanla qız bir-birinə yaxınlaşdı. Qız ildırım sürəti ilə şahzadəni götürüb yerə vurdu, şahzadə arxası üstə yerə sorildi, qız ona dedi: "Ayağa qalx, səni bu dəfə də öldürməyə. Birinci dəfə ona görə öldürmədim ki, səni peyğəmbərinizə bağışladım, çünki qadınları öldürməyi qadağan eləmişdir, ikinci dəfə isə zəifliyinə, cavan, bir də qərib olduğuna görə öldürmədim. Amma sənə birçə sözüm var: Ömər ibn ən-Nümanın əl-Kustaniyyə padşahına göndərdiyi müsəlman qoşunu içərisində səndən güclüsü varsa, onu bura göndər, mənə ona nişan ver, həm də bil ki, güləşmə cürbəcür olur, məsələn, hiylə ilə, at üstə çapa-çapa, tutuşub yerə yıxmaq, ayaqdan yapışdırmaq, bud dişləməklə, əlbəyaxa olmaqla, badaləq verməklə yıxmaq". Şərr-Kan cavabında dedi: "Xanım (özü də o qızın əlindən zəncir çeynəyirdi), vallahı, əgər mən usta əs-Səfadinin, usta Məhəmməd Kamalın, ya da

İbn əs-Səddinin ən yaxşı vaxtındakı kimi olsaydım, yenə də saydığın bu üsulları yadda saxlaya bilməzdim. Ay xanım, vallahi, sən mənə öz gücünle yıxmamısan, sənəin gözəlliyinin gücündən ağılım başımdan oldu, gözlerim qaranlıq gətirdi. Əgər istəyirsən ki, sənəinlə güləşəndə ağılım başımda olsun, bu dəqiqə halım lap yaxşıdır, gəl bir dəfə də güləşək, axı atalar üçcən deyiblər”.

Onun bu sözlərini eşidən qız dedi: “Ay basılmış adam, bu dəfə güləşməkdə fikrin nədir? Qabağa gəl, özü də bil ki, axırıncı dəfə olacaq”.

Sonra qız əyləlib onu meydana çağırdı. Şərr-Kan da ona tərəf əylədi, həm də özünü əməlli-başlı yığışdırı ki, gücdən düşməsin. Onlar bir az güləşdilər, qız onun doğrudan da çox güclü olduğunu görüb dedi: “Ay müsəlman, deyəsən bir az ehtiyatlı dolanırsan”. Şərr-Kan da cavabında dedi: “Bəli, sən bilirən ki, bu bizim axırıncı dəfə güləşməyimizdir, sonra hərə çıxıb öz yolu ilə gedəcək”. Qız güldü, Şərr-Kan da qızın üzünə güldü, bu dəmdə qız qəflətən onun belindən yapışdı, götürüb arxası üstə yerə vurdu. Qız ona gülməyə başlayıb dedi: “Olmaya sən kəpek yeyirən? Ya bədəvi çalmasısan! ki, təkəndan yıxılırsan, ya da hava doldurulmuş qovsan ki, külək səni uçurdu? Ay bədbəxt, vay sənəin halına!” Qız sonra dedi: “Get müsəlman qoşununun içinə, başqasını göndər, çünki sən zəifəsən, özü də ərəblərin, farsların, türklərin, deyfləmlərin arasında car çəkib deyinən: kimin gücü varsa buyurub bura gəlsin”. Qız çayın o biri tərəfinə tulladı, qəhqəhə çəkib dedi: “Ağam, sənəndən ayrılmaq mənə ağır gəlir! Səhər açılmamış çıx get yoldaşlarının yanına, yoxsa pəhləvanlar gəlib səni nizələrinə keçir-dərlər. Sən ki, bir xanımın öhdəsindən gələ bilmirən, igid pəhləvanların qabağına necə çıxa bilərsən?”

Şərr-Kan utansa da, qıza dedi (qız uzaqlaşdı monastıra tərəf gedirdi): “Ay xanım, mən bədbəxt qərbin ürəyini yaralı qoyub hara gedirən?” Qız dönüb gülə-gülə dedi: “Nə istəyirsən? Sənəin nə xahişin olsa, yerinə yetirərəm”. Şərr-Kan da dedi: “Bu necə olar ki, sənəin torpağına ayaq basım, sənəin mərhəmətin sayəsində xoşhallanıım, amma sənəin çörəyini yeməmiş çıxıb gedim? Axı indi mən sənəin qulunam”. Qız da cavabında dedi: “Təkca axmaqlar sədəqə verməzlər, Allah qonağıının gözüm üstə yeri var! Atını min, çayın axarı ilə mənəim bərabərimdə aşağı sür, sən mənəim qonağımsan”.

Şərr-Kan şad oldu, tez gedib atını mindi, qızın bərabərində (qız da onun bərabərində idi) çayın axarı boyu o vaxtaca getdi ki, demir

zəncirlə bağlanmış çinar ağacı tirlərindən qayrılmış körpüyə çatdı. Oğlan körpüyə baxıb gördü ki, bayaq qızla güləşən kənzilər burada dayanıb onu gözləyirlər. Qız onlara çatanda birinə Rum dilində dedi: “Get onun yanına, atının cilovundan tut, onu monastıra apar”. Şərr-Kan (qız da qabaqda) yol alıb körpünü keçəndən sonra gördüklərinə təəccüb qaldı, öz-özünə dedi: “Mən bilseydim belə olacaq, vəzir Dandanı da özümle bura gətirərdim ki, bu gözəlləri o da öz gözü ilə görəydi!”

Şahzadə həmin qıza dedi: “Ay gözəllər gözəli, sənə ikitərəfli ərkim çatır; əvvəla, bir dost kimi, ikincisi, sənəin qonağı kimi. Mən sənəin ixtiyarındayam. Nə olar ki, sən mənəimlə islam ölkəsinə gedib, igid hökmdarlara tamaşa ələyöydün, onda görərdin ki, mən kiməm?” Qız onun bu sözlərini eşidəndə qəzəblənib dedi: “Məsihaya and içirəm ki, mən səni ağıllı adam bilirdim, amma indi görürəm sən qəlbəqara adam-sən. Sən nə cürət ələyib mənə yalana bərabər söz deyirsən, axı padşahınız Ömər ibn ən-Nüman mənə görse, mən onun ölindən qurtara bilərəmmi? O, Bağdadla Xorasanın hakimi olsa da, on iki sarayı, bu sarayların hərəsində ildə olan günlərin sayı qədər kənizi olsa da (onların arasında mən gözəllikdə kəniz yoxdur), əlinə düşsə o mənə özüne kəniz eləməkdən qorxmayacaq, çünki sizin dinə görə də buna yol verilir; axı sizin kitablarda deyilir: əlinizə nə keçdisə... ancaq sən mənə belə söz deyirsən! O ki qaldı sənəin bu sözlərinə: “Sən igid müsəlmanları görərsən”, Məsihaya and olsun ki, bunda səhvən var! Sizin qoşunlarınızı mən iki gün bundan qabaq bizim torpağa yaxınlaşanda gördüm. Siz sıraya duranda gördüm ki, şahlar qaydasında sıraya düzülmürsüz, siz sadəcə quldur yığınsız. O ki qaldı sənəin bu sözlərinə: “Onda görərdin ki, mən kiməm”, bil ki, sənə yüksək rütbəyə görə yox, öz ad-sanıma görə hörmət ələyirəm. Əgər sən buralara gəlmiş lap Ömər ibn ən-Nümanın oğlu Şərr-Kan da olsan, sənəin kimi adam mənəim kimisinə belə söz deməz”. Belə olanda, şahzadə qızdan soruşdu: “Sən Şərr-Kanı tanıyırsanmı?” Qız cavabında dedi: “Bəli, mən onun on min atlı ilə gəldiyindən xəbərdaram, onun atası Ömər ibn ən-Nüman onu qoşunla əl-Kustaniyyə padşahına köməyə göndərib”. Şərr-Kan da dedi: “Xanım, səni öz dininə and verirəm, mənə düzünü de görüm, bunun səbəbi nədir, həm də bunun günahı kimdədir ki, mən həqiqətdən hali olum”. Qız cavabında dedi: “And olsun sənəin dininə ki, əgər ruhlulardan birinin qızı olmağı bilməsəydilər, özümü təhlükəyə salıb, təkbaşına omninlik atlı qoşunu ilə vuruşmağa başladım, onların başçısı vəzir Dandanı öldürüb, sərkərdə Şərr-Kanı əsir alardım; özü də bu, mənəim üçün biabırçılıq olmazdı, ancaq mən çoxlu ərəb kitabları

oxumuşam, onların ədəb qaydalarına beləyəm; sənin qabağında igidliyimi tərifləməyəcəyəm, Allaha şükür, sən özün mənim gücümü, güləşmək məharətimi gördün. Əgər bu gecə sənin yerinə bura lap Şərr-Kan özü gələydi, özü də ona desəydilər: "Bu çayım o tayma tullan!", o tullana bilməzdi. Mənim Məsihdən istəyim budur ki, onu bu monastıra gətirib çıxartsın, mən də kişi paltarında qabağına çıxım, onu əsir ələyib zəncirləyim..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki qırx səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olun, belə rəvayət eləyirlər ki, xaçpərəst qız Şərr-Kana bu sözləri dedi: "Əgər Şərr-Kan əlimə düşsə, kişi paltarında qabağına çıxaram, elə pəhləvəndə onu əsir alıb zəncirlərəm". Şərr-Kan bu sözləri eşidəndə pəhləvanlıq qüruru onu elə qəzəbləndirdi ki, daha nə deyim, az qaldı özünü nişan verib qızın üstünə cumsun, ancaq qızın gözəlliyi onu fikrindən vaz keçməyə məcbur elədi, odur ki, dedi:

"Bir günah işləsə hərəgah yaraşıq sahibi gənə,
İltimas eylər onunçün mini birdən, əmin ol".

Qız yola düzəldi, Şərr-Kan da onun dalınca getdi, o, arxadan qıza baxırdı, onun ombaları dalğalanan dənizin ləpələri kimi bir-birinə dəyirdi, bunu görən şahzadə bu şəri dedi:

"Hüsnü hamidir ona, təqsirini etdirir əfv,
Kim hesablaşmaz, ay Allah, belə bir hami ilə?"

Onu gördükdə mən heyran qalaraq qışqırdım:
"Bu bəşərdir, ya ki, öndördgeçəlik aydır, elə?"

Qarşı dursaydı ona ifriti Bilqeysin! əgər
Canını təslim elərdi belə nadir gözələ".

¹ Bilqeysin - ərəb əfsanəsinə görə Süleyman şahın arvadıdır. Süleyman şah onun gözəlliyinin tərifini eşidərək, öz ifritinə Saba qəbiləsinin hökmdarı olan bu gözəlin yaraşıqlı taxtını gətirməyi əmr etmişdir. Taxtının dalınca Bilqeysin özü də gəlmişdir.

Onlar heç yerdə dayanmayıb az getdilər, çox getdilər, gəlib mərmər tağ-tavanlı bir darvazaya çatdılar, qız darvazanı açıb içəri girdi, Şərr-Kan da onunla bərabər içəri girdi, onlar uzun dalandan keçib getdilər, bu dalanın günbəzvarı tavanının on tağı var idi, özü də hər tağın altından büllür çıraq asılmışdı. Çıraqlar dalanı nura qorq cləmişdi. Dalanın axırında kənzilər qızın qabağına çıxdılar, əllərində şam tutmuş kənzilər alınlarna cürbəcür qiymətli qas-daşlı cütqabağı bağlamışdılar. Kənzilər qızın qabağına düşüb getdilər, Şərr-Kan da qızın dalınca getdi, onlar gəlib monastıra çatdılar. Şərr-Kan gördü ki, burada dörd dövrə, özü də üzbəüz taxtlar qoyulub, onların qabağından haşiyələri qızılla işlənmiş pordolər asılıb, monastırın dövrəsi cürbəcür alabəzək mərmər-dəndir, ortada da bir hovuz var. Bu hovuzda qızıdan qayrılmış iyirmi dörd dənə fəvvarə var, hamısından da gümüş kimi işıldayan su fəvvarə vurur.

Şərr-Kan lap yuxarı başda taxt gördü, onun üstünə padşah ipəyi salınmışdı. Bu vaxt qız ona dedi: "Hökmdarım, keç o taxtda əyləş".

Şərr-Kan gedib həmin taxtda əyləşdi, qız hara işə çıxıb getdi, bir müddət gəlmədi, onda şahzadə nökrələrin birindən qızı soruşdu, cavabında dedilər: "Qız öz otağına gedib, bizə buyurub ki, sonə qulluq eləyək". Onlar gedib şahzadə üçün cürbəcür yeməklər gətirdilər, o da doyunca yedi, sonra gümüşü aftafa ilə qızıl ləyon gətirdilər, şahzadə də əllərini yudu; ancaq ürəyi hələ də qoşunun yanında qalmışdı, bilmirdi qoşunun başına nə gəlib. Birdən yadına düşdü ki, atasının öyüdnəsihətini yadından çıxarıb. Gördüyü işə pəşman oldu, nigarançılıqdan səhər açılanacan gözüne yuxu gəlmədi. O gördüyü işə çox pəşman olmuşdu, odur ki, ah çəkə-çəkə qəm dəryasına batıb bu beytləri dedi:

"Əqli, idrakı başında bir adamdım əvvəl,
Quruyub qalmışam indi, görəsən varmı nicat?"

Çıxara bilso idi eşqi başımdan bir adam,
Hər bələdən öz iradəm mənə eylərdi azad.

Azdırıb eşq-məhəbbət mənə yoldan-izdən...
Dər günəmdür, mənə Allah özü etsin imdad".

Şəri oxuyub qurtaranda gördü ki, ona tərəf bir dəstə adam gəlir. Diqqətlə baxanda gördü ki, bu gələn həmin qızıdır, dörd dövrəsində də iyirmidən çox kənz var, özü də kənzlərin hamısı elə gözəldir ki, daha nə deyim; qız onların arasında elə bil ulduzların arasında aydır. Qız

şahane zərxcaradan paltar geymişdi, belinə bağladığı kəmər cürbəcür qaş-daşla işlənmişdi, kəmər onun belini sıxırdı, odur ki, ombaları aydın görünürdü, özü də onlar ilə bil gümüş budaq altından görünən büllür təpə idi. Döşləri bir cüt dəymiş nara oxşayırdı. Şərr-Kan bunu gören kimi şadlığından az qaldı ağı başından olsun, öz qoşunu da, vəzir də yadından çıxdı. Qız başına müxtəlif qaş-daşla, mirvari dənələri ilə hörülmüş tor örtmüşdü. Kənziləri sağında, solunda onun paltarlarının balaqlarını tutmuşdular ki, yerlə sürünməsin; qız özü təkəbbürlə, asta-asta, yurğalana-yurğalana gəlirdi. Şərr-Kan onun gözəlliyini, qəşəngliyini görüb dik qalxdı, qışqıra-qışqıra dedi: "Bu kəməri bağlama, gözə gələrsən!" Sonra da bu şəri oxudu:

"İri budlar, şamama tağı sine!...
Gör nə qıvrıqdır o nazəndə pəri.

Gizlədir eşqini hər kəsdən o şux,
Yayıram mənə bu pünhan sirri.

Gəlir ardınca kənzilər, bir bax,
Səfəbəsfədir iri mirvariləri".

Qız gözlərini zilləyib zənn ilə xeyli baxdı, onun kim olduğunu bildi, yaxınlaşıb dedi: "Ay Şərr-Kan, sən buranı nura qərş eləmiş! Ay pəhləvan, biz səni tək qoyub gedəndən sonra gecən necə keçdi? Padşahlara, xüsusən şahənşahlara yalan danışmaq ayıbdır, günahdır. Sən Ömər ibn ən-Nüman şahın oğlu Şərr-Kansan, gəl özünü də, sirrini də məndən gizlətmə, belə eləginən ki, səndən yalan eşitməyim, axı yalan nifrətə, düşmənçiliyə səbəb olur! Bəxtin oxu səni vurub, odur ki, sən ona baş əyməlisən, ondan razı qalmalısan".

Şərr-Kan qızın bu sözlərinin yalan yox, düz-doğru olduğunu təsdiq eləyib dedi: "Düzdür, xanım, mən Ömər ibn ən-Nümanın oğlu Şərr-Kanam, bəxtim daşa dəyib, odur ki, gəlib buraya çıxmışam; nə istəyirsən eləginən".

Qız başını aşağı salıb xeyli fikrə getdi, sonra üzünü Şərr-Kana tutub dedi: "Özünü ələ al, sən mənim qonağımsan, biz duz-çörək kəsmişik. Sakit ol, sən mənim himayəmdəsen. And olsun Məsihiyə, bütün dünya yığılıb gəlsə, mən ölərəm, amma qoymaram sənə bir çırtma da vursunlar! Məsiha da, mən də sənin havadarınıq".

Qız şahzadənin yanında oturub mehribanlıq elədi. Oğlan sakit olub özünə gəldi, özü də başa düşdü ki, qız onu öldürmək istəsəydi, elə

düənən gecə öldürərdi. Sonra qız kənzilərin biri ilə Rum dilində danışmağa başlayıb ona nəşə dedi, kənz getdi, bir azdan qayıdıb gəldi, bir balaca kürsü və piyalə gətirdi. Kürsünün üstündə yemək vardı. Şərr-Kan yeməyə başlamır, ləngiyir, öz-özünə deyirdi: "Bəlkə yeməyə bir şey qatıb". Qız onun gizli fikrini başa düşüb dedi: "And olsun Məsihiyə, sən səhv eləyirsən, bu yeməyə sənin fikirləşdiyindən heç nə qatılmayıb. Əgər istəsəydin, səni çoxdan öldürərdim". Qız kürsüyə yaxınlaşıb təamların hərəsindən bir tikə götürüb yedi, onda Şərr-Kan da yeməyə başladı, qız şad oldu, onunla bərabər yedi, onlar doyunca yedilər. Sonra əllərini yudular, əllərini yuyandan sonra qız ayağa qalxıb kənzilərin birinə gül, qızıl, gümüş, büllür bədələr, bir də cürbəcür içki gətirməyi əmr elədi, kənz də gedib qız nə demişdisə, hamısını gətirdi. Qız birinci bədəni doldurub Şərr-Kandan qabaq içdi, xörəkdən də ondan qabaq yedi, sonra piyaləni bir də doldurub Şərr-Kana uzatdı, Şərr-Kan piyaləni ondan alıb içəndən sonra qız dedi: "Ay müsəlman, görürsən sənə necə kef verirəm, sən ömründə belə kef çəkməmişən". Qız Şərr-Kanla içə-içə ona o qədər içirdi ki, oğlanın ağı başından oldu..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki qırx doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qız Şərr-Kanla içə-içə onu o qədər içirdi ki, şahzadə həm içkidən, həm də qızın məhəbbətindən məst olub ağlı itirdi. Bunu gören qız kənizə dedi: "Mərcanə, bizə çalğı alət ver". Kənzin onun cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Kənzin getməyi ilə qayıtmadı bir oldu, o Dəməşq udu, İran arfası, tatar tütəyi və Misir kanonu gətirdi. Qız udu alıb köklədi, mehdən xəffif, Təsnim¹ sularından şirin incə səslə ürkədən oxumağa başladı:

"Keçsin günahından o gözəl gözlərin Allah,
Çox qanlar içib, sox sinələr oxlayıb onlar.

Məşuqə görə aşiqinə eyləməsin rəhm,
Daşqəblili canana mənim ehtiramı var.

¹ Təsnim – müsəlman əfsanəsinə görə cənnət bulacağıdır.

Xoşbəxtidir o gözlər ki, yatamırsan fəraqından,
Xoşbəxtidir uca eşqin ilə candan olanlar.

Edamımı qət etdi mənim sərdarım indi,
Candan keçərim mən, tək xoşlansın o sərdar”.

Sonra kənzilər əllərindəki çalğı alətləri ilə ayağa durub Rum dilində şeir oxumağa başladılar. Şərr-Kan elə şad oldu ki, daha nə deyim... Sonra qız, onların xanımı oxumağa başlayıb Şərr-Kandan soruşdu: “Ay müsəlman, məgər sən mənim nə dediyimi başa düşdün?” Şərr-Kan cavabında dedi: “Xeyr, mən valeh eləyən sənə o qəşəng barmaqlarıdır”. Qız gülüb dedi: “Mən ərəbcə oxusam onda nə olərsən?” Şərr-Kan ucadan dedi: “Əqlim başımdan olar!” Qız udu götürüb başqa hava çala-çala bu şəri oxudu:

“Çox ağırdır ayrılıq, ah,
Hani məndə hicrə taqət!

Mənim üç böyük qənim var:
Fəraq, intizar və həsrət.

Yaraşlıq bir cavandan
Düşüb ayrı, çəkmişəm dərd”.

Şəri oxuyub qurtaran kimi qız Şərr-Kana baxdı, gördü ki, o, doğrudan da bihüş olub; “Şərr-Kan bir müddət beləcə qızların arasında ölü kimi sərələnib qaldı, ayılarda mahnını yadına salıb çox şad oldu. Onlar axşamcaq yeyib-icdilər, çalılıb-oxudular, şadlıq elədilər. Elə ki gecə oldu, qız çıxıb öz yataq otağına getdi, Şərr-Kan onu soruşanda dedilər: “Xanım öz yataq otağına getdi”. Şahzadə ucadan dedi: “Allah özü onu hifz eləsin”.

Səhər açılarda kənz şahzadənin yanına gəlib dedi: “Xanım sənə öz otağına çağırır”. Şərr-Kan ayağa durub kənzin dalınca qızın yanına getdi. O, qızın olduğu evə yaxınlaşanda, kənzilər zurna, nağara çala-çala onun qabağına düşdülər. Şərr-Kan bir qapıya çatdı, mirvari ilə, qaş-daşla işlənmiş bu qapı fil sümüyündən idi. Onlar qapıdan keçib böyük bir otağa girdilər, bu otağın hündür tərəfində böyük bir sütunlu eyvan vardı, ora cürbəcür ipək döşənmişdi, eyvanın dörd tərəfə pəncərələri vardı, özü də hamısı açıq idi, pəncərələrin qabağında yaşıl ağaclar vardı, arxılardan su şirhaşır ilə axırdı; otaqda heykəllər qoyulmuş,

bu heykəllərə hava girib, onların içindəki alətləri işlədirdi; Baxanda adama elə gəlirdi ki, onlar danışır. Qız oturub onlara baxırdı, Şərr-Kanı görcək ayağa qalxdı, onun qabağına çıxdı, əlindən tutub öz yanında öyləşdirdi, sonra da gecəni necə keçirdiyini soruşdu, Şərr-Kan da hal-əhval tutduğuna görə qıza razılıq elədi.

Onlar oturub söhbət eləməyə başladılar, qız ondan soruşdu: “Eşqə mübtəla olanlara aid bir şey bilirənsən?” Şərr-Kan onun cavabında dedi: “Bəzi şeylər bilirəm”. Qız dedi: “Onları oxu, qulaq asım”. Şərr-Kan bu şəri oxudu:

“Can sağlığıdır Azzo¹ üçün istəyim haqdan,
Qanuni təmənnamı o heç vaxt eləmir rədd.

Gördükdə yaxınlaşdığımı, tez uzaşır o,
Mən çox diləyəndə, o çəkir arzuma sərhəd.

Narazılığa son verə bilsəm və mənimlə
Tək qalsa əgər ömrüm alt-üst edən afət,

Gözlərdən uzaq yer göziyəm; eylə ki, qəlbim
Kam aldı o yardan, yox olur möhnət, əziyyət”.

Şəri eşidən qız dedi: “Kuseyr çox ağıllı, həm də gözəl şair idi. Azzəni çox yaxşı mədh eləyib:

“Bohsə girseydi gözəllikdə Günoş Azzo ilə,
Təsdiq eylərdi hamı Azzənin üstünlüyünü.

Azzadən narazı qızlar yüyürür hey yanıma,
Ey Xuda, Azzəyə tay tutmasın onlar özünl!

Bir də deyirlər ki, Azzo çox gözəl olub”. Sonra qız Şərr-Kandan rica eləyib dedi: “Ya şahzadə, əgər sən Büseyne barədə Cəmilin² dediylə şeirlərdən bilirənsə, birini de gəlsin”.

Şərr-Kan cavabında dedi: “Mən onun şeirlərini hamıdan yaxşı bilirəm”. O, Cəmilin şeirlərindən birini oxudu:

¹ Azzo – VIII əsrin əvvəllərində vəfat etmiş məşhur şair Kuseyrin sevgilisi və lirik qəhrəmanıdır.

² Cəmil – Kuseyrin müasiri, məşhur şairdir. Büseyne onun sevgilisidir.

Cəmilə Büseyne, Kuseyrə Azzo klassik aşiqlə moşuqlordur, onların barəsində ərəb ədəbiyyatında çoxlu heyecanlandırıcı hekayələr qorunub saxlanmışdır.

"Vuruş, Comil, – dedi dostlar, – yolunda dinimizin"
Gözöller eşqi dinimdir monim, öziz dostlar.

Elo şirin danışrlar, uçur bəddəndən ruh,
Bu yolla məhv olan insan şəhid kimi anılar.

Deyəndə "Söylə, Büseyna, bu eşqin axırını",
Cavab verir ki: "Darıxma, axırda yaxşı olar!"

Deyəndə: "Aldığın oqlın bir azını qaytar",
"Uzaqdadır" – deyər rodd eləyir ricamı o yar.

Mənim yeganə məramım sənin vüsahındır,
Məni həlak etməkdir sənin məramın, a yar".

Qız bu şəri eşidən kimi ucadan dedi: "Şahzadə, sənə də ohsən,
Comilə də əhsən! Görəsən Büseyna Comilə nə eləmişdi ki, Comil bu
beyti deyib:

"Qəsdin məni öldürmək,
Yalnız bumdur qəsdin?"

Şərr-Kan cavabından dedi: "Xanım, sən mənə nə eləmək istə-
yirsənsə, sevgilisi də şairə onu eləmək istəyirmiş, əfsus ki, bu da səni
qanə eləmir". Qız Şərr-Kanın cavabına güldü; onlar gün qürubə öyi-
ləndən, qaranlıq gecəyə az qalanacan yeyib-içdilər, gəcə olan kimi qız
durub öz yataq otağına getdi. Şərr-Kan elə oradaca səhərəcən yatdı.
Ayılanda yenə kənizlər çalğı çala-çala yanına gəldilər, öyilib onun
qabağında yeri öpdülər, sonra da dedilər: "Sən allah, dur gedək! Xanım
səni çağırır".

Şərr-Kan çalğı çalan kənizlərin arasında getdi. O, bu yataq ota-
ğından çıxıb, ondan daha böyük bir yataq otağına girdi, otaq quş və
heyvan şəkilləri ilə elə bəzənmişdi ki, daha nə deyim.

Şərr-Kan otağın belə məharətlə çəkilməmiş şəkillərlə bəzəndiyini
görəndə buna mat qalıb dedi:

Rəqibin inci kimi bəmbəyazdı dərdiylə bar,
Bir əl bu inciləri işləyib qızılla tamam.

Sarımtıl köhrəbə üstündə al yanaqdır oyan,
Gümüş filizlərin üstündə axıb gedir su müdam.

Baxan güman eləyir ki, bəndəyə, – sürmələndən
Gözəl gözə, cən alan bir gözə deyir ki: "Tayam!"

Qız Şərr-Kanı görüb ayağa durdu; onun qoluna girdi, öz yanında
oturdub dedi: "Ay Əmər ibn ən-Nüman şahın oğlu, şahmat oynamaqda
mahirənsənmi?" Şərr-Kan cavabında dedi: "Bəli, ancaq sən şair deyən
kimi olmayasan:

"Bozən cən üzür eşqim, bozən buraxır səbəst,
Baltok şirin eşqində buz çəsmələr aşkardır.

Cənənlə məni şahmat çoxdandır edib məşğul,
Ağlardır udan bozən, bozən qara daşlardır.

Şahın yeri bəmbəşdür, tutmuş o, topun yerini,
Şah indi vəzirlərlə cəng etməyə vadədir.

Gözə nə deyir yarım, dərhal oxuyub duyuram,
Gözlərdəki nəz adamı birbaşa məzara aparır".

Sonra qız şahmatı Şərr-Kanə tərəf itələyib, onunla oynamağa baş-
ladı. Şərr-Kan hər dəfə qızın necə oynadığına baxmaq istəyəndə onun
gül cəmalını görüb atı filin yerinə, fili atın yerinə qoyurdu. Qız güllüb
dedi: "Əgər sən belə oynayırsansa, onda sən oynamaq bilmərsən". Şərr-
Kan cavabında dedi: "Birinci oyundur, bu kov deyil!"

Qız onu udandan sonra Şərr-Kan şahmat daşlarını bir də düzdü,
təzədən oynadılar, qız ikinci dəfə, üçüncü dəfə, dördüncü dəfə, beşinci
dəfə onu uddu; belə olanda şahzadəyə dedi: "Hər cəhətdən məğlub
olmusan". Şərr-Kan cavabında dedi: "Xanım, axı səninlə oynayan necə
məğlub olmasın?" Sonra qız buyurdu ki, yemək gətirsinlər, yemək
gətirdilər, onlar yeyib əllərini yudular, şərab gəldi, şərab da içdilər,
sonra qız kanonu götürüb çala-çala (qız məhir kanon çalan idi) bu iki
beyti oxudu:

"Tələ bizi gah dərde salır, gah da edir şad,
Gah: "Gəl yaxına, gah da, – deyir, – gəlmə uzaqlaş!"

Fürsət var ikən vaxtı keçirtməylo, məzəylə,
İç, iç, nə qədər bəxt eləyibdir bizi sirdaş".

Onlar axşamacan beləcə çalıb-oxudular, bu gün dünənkindən çox
keçdi; elə ki gecə oldu, qız öz yataq otağına getdi. Şərr-Kanın yanında
təkcə kənizlər qaldılar, o yığılıb səhərəcən yatdı.

Səhər həmişəki kimi kənzilər çala-çala gəldilər, Şərr-Kan onları görəndə durub oturdu. Kənzilər götürüb onu qızın yanına apardılar. Qız onu görəndə ayağa qalxdı, onun öləndən tutub öz yanında əyləşdirdi, gecəni necə keçirdiyini soruşdu, Şərr-Kan da ona razılıq əyləyib dedi ki, Allah ömrünü uzun eləsin; qız udu götürüb çala-çala bu beytləri oxudu:

"Yox, ayrılığa can atma heç vaxt,
Hicran acidir, qaç ondan, ey dost,

Gün ki, saralır qürub edəndə,
Hicrandır onu saraldan, ey dost".

Onlar beləcə oturub şadlıq ələyirdilər ki, birdən səs-küy eşitdilər, çiyin-çiyin gələn mərdləri və siyirmə qılıncları par-par parlayan patrisləri gördülər, onlar Rum dilində hamılıqla deyirdilər: "Şərr-Kan, yaxşı əlimizə düşmüşən! Arxayın ol ki, daha əlimizdən sağ-salamat qurtara bilməyəcəksən!" Onların bu sözlərini eşidən Şərr-Kan özlüyündə fikirləşdi: "Vallahı, bu qız biclik ələyib başımı qarışdırdı ki, məni qorxutduğu adamları, pəhləvanları gəlib çıxsınlar. Əcəb öz əlimlə özümü güdə vermim..."

O, qıza tərəf çevrildi ki, onu danlasın, ancaq gördü ki, qız sapsarı saralıb; elə bu dəmdə qız ayağa durub qışqırdı: "Siz kimsiz?" Patris cavabında dedi: "Ya nəcib şah qızı, ey bizim yeganə incimiz! Məgər sən bilmirsən ki, yanındakı kimdir?" Qız dedi: "Xeyr, mən onu tanımıram. Bu adam kimdir?" Gələnlərin başçısı cavabında dedi: "O, şəhərləri yerlə-yeksan eləyən, pəhləvanlar pəhləvanı, Ömər ibn ən-Nüman şahın oğlu Şərr-Kandır. Alınmaz qalaların, qəsrin qənimidir. Xanım, Zədd-Dəvahi onun gəlişi xəbərini atan Xardub şahə yetirib. Padşah qarının dediyindən bunu yəqin ələyib, sən bu qorxunc aslanı tutmaqda Rum qoşununa böyük kömək göstərmisən!"

Bu sözləri eşidən qız patrisə baxıb dedi: "Adın nədir?" O da cavabında dedi: "Sənin qulun, patrislər patrisi Masur ibn Kəşərdənin oğlu Masuram". Onda qız soruşdu. "Sən nə ixtiyarla icazəsiz yanıma girmisən?" Dəstə başçısı cavabında dedi: "Xanım, məni qapıda nə bir əyan, nə də bir qapıçı saxlamadı, əksinə, həmişəki kimi qapıçıların hamısı durub qabağa düşdülər, axı gələn bizlərdən olmayanda onu qapıda saxlayırlar, gəlib sizdən izin istəyirlər. İndi söhbəti uzatmaq vaxtı deyil. Padşah bizi gözləyir, biz gərək bunu tutub onun hüzuruna aparaq ki, öldürsün, çünki islam qoşunlarının gücü bundadır; onu öldürsək, qoşunlar geri qayıdacaq, biz döyüşsüz qalib gələcəyik".

Onun bu sözlərini eşidən qız cavabında bərkəndə dedi: "Doğrudan da, sən səfəh söz danışsan, Zədd-Dəvahi xanım səhv ələyib, yalan danışib. Bunun həqiqətən kim olduğunu o bilmir! Məsihaya and olsun ki, mənəm yanımdakı adam Şərr-Kan deyil, əsir də deyil, bu adam Allah qonağıdır, mənəm qonağımdır. Əgər biz onun, doğrudan da, Şərr-Kan olduğunu aydınlaşdırsaq, mən ona tərəfdar olmayacağam. Məni vadar eləməyin ki, qonağımı aldadı, adamların yanında biabır olum. Sən atamın yanına get, əyləyib onun qabağında yeri öpəndən sonra de ki, Zədd-Dəvahi xanım səhv ələyib". Masura dedi: "Abriza xanım, mən şahın rəqibini hökmən onun hüzuruna aparmalıyam. Boş əllə onun yanına gedə bilmərəm". Qız qəzəblə ona dedi: "Lənətə gəlmiş, get mən deyənə ona xəbər ver, sənə heç nə olmaz!" Masura cavabında dedi: "Mən onu aparmasam gedən deyiləm". Onda Abrizanın qəzəbdən üzünün rəngi dəyişdi, qız ona dedi: "Az danış, çərənlemə! Bu adam özünə qürrə olmasaydı buraya gəlməzdi, o, təkbəşinə yüz atılının öhdəsindən gələr; əgər mən ondan soruşsaydım ki: "Sən Ömər ibn ən-Nüman şahın oğlu Şərr-Kansanmı?" O, cavabında deyərdi: "Bəli, mən onun oğluyam!" Ancaq mən qoymaram ki, siz ona hücum ələyəsiz, əgər siz ona hücum eləsəz, o qabağınızdan qaçmayacaq, özü də hamınıza qıracaq. O mənəm yanımdadır, onu qılınç-qalxanı ilə yanıma gətirəcəyəm".

Patris Masura qıza dedi: "Mən sənin yox, atanın qəzəbindən qorxuram. Mən Şərr-Kanı görəndə kimi pəhləvanlara işarə elərəm, onlar da onu tutarlar, götürüb padşahın hüzuruna apararlar!" Abriza qışqırdı: "Belə iş olmaz, bu səfehlikdir, o təkdir, siz isə yüz nəfərsiz... Əgər siz onunla vuruşmaq istəyirsinizsə, təkbətək vuruşun, onda sizin hansınızın, doğrudan da, igid pəhləvan olduğu padşaha əyan olar..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki əllinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, şah qızı Abriza patrisə dedi: "O təkdir, siz isə yüz nəfərsiz, əgər siz onunla vuruşmaq istəyirsinizsə, təkbətək vuruşun, onda sizin hansınızın doğrudan da igid

pəhləvan olduğu padşaha əyan olar". Masura dedi: "And olsun Məsi-haya ki, sən lap düz dedin! Ancaq onunla birinci heç kəs yox, mən özüm vuruşacağam!" Onda Abriza dedi: "Dayan, mən gedim sizin sözlünüzü ona deyim, görüm onun fikri nədir. Razi olsa, vuruşsun, razı olmasa, onda sizi onun yanına buraxmayacağam. Mən də, könizlərim də, monastırdakı adamlar da ona zəmin duracağıq".

Qız Şərr-Kanın yanına gəlib əhvalatı ona danışdı, şahzadə gülüm-sədi, başa düşdü ki, qız onun barəsində heç kəsə xəbər verməyib, onun buraya gəlmək xəbəri yayılıb, gedib padşaha da çatıb. O, ürəyində yenə özünü məzəmmət eləyib dedi: "Bu necə oldu ki, mən canımı rumlar ölkəsinə atdım!"

Qızın sözlərini eşidən Şərr-Kan dedi: "Onlar təkbətək mənimlə vuruşa bilməzlər. Qoy on-on çıxsınlar". Qız dedi: "Bu onlara təhqir olar, təkbətək vuruşsun". Şərr-Kan cəld ayağa durdu, qılinc-qalxanını götürüb onların qabağına çıxdı. Patris onu görən kimi üstünə atıldı, Şərr-Kan onun qabağında şir kimi dayandı, qılincı endirib çiynindən elə vurdu ki, bağırıqları yerə töküldü. Bunu görəndə Şərr-Kan qızın gözündə birə min artdı, o başa düşdü ki, oğlana qalib gələn gücü yox, gözəlliyi olub. Qız patrislərə yanaşdı dedi: "Yoldaşınızın qanını alın". Ölənin qardaşı qabağa çıxdı, o inadıcı yekəpər adam idi, Şərr-Kan aman verməyib qılincini onun da çiynindən elə endirdi ki, icalatı yerə töküldü, qız qışqıra-qışqıra dedi: "Ey Məsihanın qulları, yoldaşınızın qanını alın!"

Onlar o vaxtadan bir-bir qabağa çıxdılar ki, Şərr-Kan əlli nəfər patris öldürdü, qız isə dayanıb onlara baxırdı. Allah sağ qalanların ürəyinə qorxu saldı; onlar təkbətək vuruşmağa qorxdular, ürək eləyib Şərr-Kan qabağına çıxma bilmədilər, odur ki, hamılıqla onun üstünə cumdular, Şərr-Kan da daşdan möhkəm ürəklə onların üstünə cumub dəyirman daşı dən üyüdən kimi onları qırıb-çatdı, onlar ağllarını itirdilər, canlarına lərzə düşdü. Qız qışqırıb öz könizlərindən soruşdu: "Monastırda daha kim qalıb?" Könizlər də cavabında dedilər: "Qapı-çılardan başqa heç kim qalmayıb". Şah qızı Şərr-Kanın yanına gəlib onu qucaqladı, Şərr-Kan onunla bərabər saraya getdi. Sağ qalan bir neçə patris qaçib monastırın hücrələrində gizlənmişdilər. Qız onları görək ayağa qalxdı, Şərr-Kanı tək qoyub getdi, sonra oynındə xırda həlqəli dəmir paltar, əlində iti hind qılincı gəlib dedi: "And olsun Məsihaya, mən qonağımın yolunda canımdan da keçərəm, buna görə Rum ölkələrində lap biabır olsam da".

Sonra qız zənn ilə pəhləvanlara baxdı, gördü ki, Şərr-Kan onların səksənini öldürüb, iyirmisi isə qaçıb. Pəhləvanların başına Şərr-Kanın açdığı bu oyunu görən qız ucadan dedi: "Pəhləvanlar sən kimisi ilə fəxr eləyirlər! Sən, Şərr-Kan, Allahın köməyinə layiqsən!" Bunu eşidən Şərr-Kan ayağa qalxıb qılincinin qanını sildi, bu şəri oxudu:

"Nə qədər düşmənin töküb qanını,
Etmişəm aslana, poləngə qida,

Yadla illər boyu vuruşduğumu
Daş da, torpaq da söyləyər hətta.

Nəçə cəngavərin qalib cəsədi
Bu geniş düzdə, tozda-torpaqda!"

Şərr-Kan şəri oxuyub qurtarandan sonra qız gülümseyə-gülümseyə ona yanaşdı, öləndən öpdü, oynındəki dəmir paltar çıxartdı; Şərr-Kan ondan soruşdu: "Ay mənim sahibim, sən niyə dəmir paltar geyib qılincini siyirmisən?" Qız da cavabında dedi: "Səni bu yaramazlardan qorumaq üçün". Sonra qız qapıçıları çağırıb dedi: "Siz məndən izin almamış padşahın adamlarını niyə mənim yanıma buraxmırsınız?" Qapıçılar cavabında dedilər: "Şahzadə xanım, padşahın göndərdiyi adamlar üçün, xüsusən böyük patris üçün heç vaxt səndən izin istəmirik". Qız onlara dedi: "Mənə belə gəlir ki, siz məni biabır etmək, mənim qonağımı öldürmək istəyirsiniz".

Qız Şərr-Kana buyurdu ki, onların boynunu vursun, Şərr-Kan da onların boynunu vurdu; belə olanda, qız yerdə qalan nökrələrinə dedi ki, sizə bundan da ağır cəza vermək lazımdır.

Sonra qız Şərr-Kandan soruşdu: "İndi hər şey sənə əyan oldu, ya yox? Hə, indi əhvalatımı sənə nəgill edəyəm. Bil və agah ol ki, mən Rum padşahı Xardubun qızı Abrizayam. O Zat əd-Dəvahi qarı mənim nənəmdir, atamın anasıdır. Sənin barəndə atama xəbər verən də odur. O məni məhv etmək üçün hökmən bir hiylə işlədəcək, özü də ki, sən atamın pəhləvanlarını qırımsan, mənim barəmdə də onlara məlum olub ki, müsəlmanların tərəfinə keçmişəm. Nə qədər ki, nənəm Zat əd-Dəvahi məni yaxalamayıb, görərk tez çıxıb buradan gedəm. Odur ki, mən sənə kömək elədiyim kimi, sən də görərk mənə kömək elə-yəsən; mənim atamla ədəvətim də sənin üstündədir; sözlərimə yaxşı fikir ver: bu işlər təkcə sənin üstündə olub!"

Şərr-Kan qızın sözlərini eşidən kimi elə şad oldu ki, ağlını itirdi, ürəyi açıldı, kefi duruldu, odur ki, dedi: "Allaha and olsun, nə qədər mən sağam, heç kim sənə yaxın gələ bilməz! Ancaq sən atanın, qohumlarının ayrılığına dözə bilərsənmi?" Qız da cavabında dedi: "Bəli, dözəyəm".

Hər ikisi and içəndən sonra qız dedi: "Ürəyim sakit oldu, ancaq mənim bir şortım var". Onda şahzadə soruşdu: "O nə şortdur?" Qız cavabında dedi: "Qoşunu götürüb vətənə qayıtmalısan". Şərr-Kan uca-dan dedi: "Xanım, mənə atam Ömər ibn ən-Nüman qəsb etdiyi var-dövləti sənənin atanın əlindən almaq üçün onunla vuruşmağa göndərmiş, özü də o var-dövlətin içində çox faydalı xüsusiyyətləri olan üç dənə iri qiymətli daş var". Qız Şahzadəyə dedi: "Sakit ol, şahzadə, mən əhvalatı sənə danışım, əl-Kustaniyyənin padşahı ilə düşmənçiliyimizin səbəbini sənə bəyan eləyim. Bizdə hər il monastır bayramı olur. Onda bütün məmləkətlərdən padşahların, saray əyanlarının, tacirlərin qızları, arvadları gəlib yeddi gün, yeddi gecə burada qalırlar. Mən həmişə onlarla bərabər bayrama gəlirəm. Bir il bütün məmləkətlərdən saray əyanlarının qızları, həmişəki kimi, öz saraylarını qoyub monastıra bayrama gəldilər. Əl-Kustaniyyə padşahının gözəl-göycək qızı Səfiyyə də bayrama gəlmişdi. Onlar monastırda altı gün qaldılar, yeddinci gün hamı çıxıb getdi. Səfiyyə dedi: "Mən əl-Kustaniyyəyə yalnız gəmi ilə gedəcəyəm". Onun üçün gəmi hazırladılar, o öz yaxın adamları ilə gəmiyə mindi, yelkənləri qaldırdılar, gəmi yola düşdü. Birdən bərk külək qalxdı, gəmini başqa səmtə apardı. Taleyin hökmü ilə həmin yerdə Kəfur cəzirəsi xaçpərəstlərinin bir gəmisi üzürdü, özü də həmin gəmidə beş yüz nəfər silahlı firəng vardı, onlar keyli müddətdi dənizdə idilər. Onlar Səfiyyə ilə qızların olduğu gəminin yelkənlərini görün kimi, tez bu gəmiyə tərəf cumurlar. Bir saat keçməmiş qarmaq atıb gəmini tuturlar, öz yelkənlərini açıb, qızların gəmisini darta-darta öz cəzirələrinə tərəf gedirlər. Ancaq onlar bir o qədər yol getməmişdilər ki, birdən küləyin səmti dəyişir, gəmini sahilə tərəf aparır. Külək onların gəminin yelkənlərini cırıq-cırıq eləyir, gəmiləri bizim sahilə gətirir. Biz də onları öz qənimətimiz bilib tutub qırdıq. Gəmilərdəki bütün var-dövləti, nadir qas-qasları qarət elədik, qızları da ələ keçirdik, Səfiyyə də onların içində idi. Biz onları tutduq, qızları mənim atama apardılar, özü də bizlərdən heç kim bilmirdi ki, əl-Kustaniyyə padşahı Əfridun şahın qızı əsirlərin arasındadır. Atam onlardan onunu seçdi, demə şah qızı Səfiyyə də bu on nəfərin arasında imiş. Atam o biri qızları

yaxın adamlarına payladı. Sonra atam beş qız ayırdı, şah qızı Səfiyyə də onların arasında idi, həmin qızları sənənin atan Ömər ibn ən-Nüman şahə hədiyyə göndərdi, özü də onlarla bərabər bir az mahud, yun paltar, Rum ipəyi, ayrı parçalar göndərdi. Sənənin atan hədiyyələri qəbul elədi, beş kənizdən təkcə Əfridun şahın qızı Səfiyyəni özünə kəniz götürdü. Bu ilin əvvəlində Səfiyyənin atası mənim atama tutarlı bir məktub yazıb onu hədələyir, söyür və deyirdi: "Siz iki il bundan qabaq mənim gəmimi tutmusunuz, bu gəmi bir firəng quldur dəstəsinin əlinə keçmişdi, qızım Səfiyyə altmış kəniziylə həmin gəmidə idi. Siz bunu mənə bildirmədik, bir adam göndərmədik ki, bunu mənə xəbər versin. Mən bu məsələni açıb deyə bilmirdim, qorxurdum ki, namusuma toxunulduğundan padşahlar xəbər tutarlar, onda mən biabır olaram, çünki qızımın namusuna təcavüz olunub, mən bu iləcən bunu gizlədirdim. Mən bezi tanış quldur firənglərə namə yazıb qızımın hansı padşahın cəzirələrində olduğunu soruşdum. Onlar cavablarında yazıblar: "Vallahi, biz onu sənənin ölkədən götürüb aparmamışıq, ancaq eşitməmişik ki, Xardub şah onu quldurların əlindən xilas eləyib". Əfridun şah atama göndərdiyi namədə yazırdı: "Əgər siz mənimlə düşmənçilik eləmək istəmirsinizsə, mənə biabır eləmək, qızımın namusuna toxunmaq fikriniz yoxdursa, bu naməni alan kimi qızımı mənə göndərin! Yox, siz mənim məktubuma fikir verməyə, sözümlə yerə salsaz, onda mən pis əməllərinizə, yaman işlərinizə görə hökmən sizi cəzalandıracağam".

Naməni atama verdilər, o, naməni açıb oxudu, məsələdən həli olanda qam qaraldı, Əfridun şahın qızı Səfiyyəni həmin qızların içində tanımadığına, onu atasına qaytarmadığına görə çox peşman oldu. Atam məəttəl qaldı, bilmədi nə eləsin, çünki bu işin üstündən çox vaxt keçdi-yırdı, o, Ömər ibn ən-Nüman şahə namə yazıb qızını geri qaytarmağı tələb eləyə bilməzdi, özü də bir az bundan əvvəl eşitmişdi ki, Ömər ibn ən-Nüman şahın həmin kənizdən, yəni Əfridun şahın qızından uşaqları olub.

Sox fikirləşəndən sonra başa düşdük ki, bu namə böyük bələdir, atam Əfridun şahə namə yazıb ona xəbər verdi ki, həmin gəmidəki qızların arasında onun da qızının olduğunu bilməyib, odur ki, and içir, ondan üzr istəyir. Sonra da ona yazırdı ki, onun qızı Ömər ibn ən-Nüman şahə göndərilib, özü də şahın ondan uşaqları olub.

Atamın naməsi əl-Kustaniyyənin padşahı Əfridun şahə çatanda, o, qəzəbindən yerində otura bilmir, nərə çəkir, ağzı köpüklənə-köpüklənə deyir: "Necə olub ki, o, mənim qızımı əsir eləyib, qızım

kəniz kimi öldən-ələ keçib, padşahlar köbin-talağızı ona sahib olublar! And olsun Məsihaya, and olsun dinimə, mən intiqam almayınca, bu rüsvayçılığı üstümdən götürməyincə ondan əl çəkən deyiləm!”

Əfridun şah çox fikirləşəndən sonra hiyləyə, fitnə-fəsada əl atdı: atan Ömər ibn ən-Nümanın yanına elçilərini göndərüb ki, indi sənin eşitdiklərini ona xəbər versinlər, onun fikri budur ki, atan səni qoşunla bərabər onun yanına göndərsin, necə ki, göndərüb də, o da səni qoşununla bərabər əsir eləsin. O ki qaldı onun atana göndərdiyi namədə dediyi üç qiymətli daş məsələsinə, yalandır: Səfiyyə o biri qızlarla bərabər atamın əlinə keçəndə həmin daşlar onun qızı Səfiyyədə idi, atam da onları mənə bağışlayıb, o daşlar indi məndədir. Nə qədər ki, sənin qoşunların firənglərin, rumların torpaqlarının içrilərinə çox girməyiblər, get onları geri qaytar! Yoxsa onların torpaqlarının içrilərinə çox girsəz, oradan çıxıb bilməzsiz, qiyamət gününəcən onların əlindən qurtara bilməzsiz. Mən bilirəm, sən üç gün bundan qabaq əmr elədiyin kimi, qoşunların yerlərindən tərpənməyiblər, özü də onlar üç gündür səni itiriblər, nə eləyəcəklərini bilmirlər.

Bu sözləri eşidən Şərr-Kan dərin fikrə getdi, sonra şah qızı Abrizanın əlini öpüb dedi: “Şükür Allaha ki, o, səni yolumun üstünə gətirdi, sən də hər şeyi mənə xəbər verdin, adamlarımın ölümdən qurtarmağına bais oldun! Ancaq səndən ayrılmaq mənim üçün çox çətindir. Səni burada qoyub getsəm, bilmirəm başına nə iş gələcək”. Abriza cavabında dedi: “Get qoşunlarını götür, geri qayıt, əgər görsən ki, elçilər qoşunun içindədirlər, məsələ aydınlaşanacan onları həbs elə. Sizin məmləkətiniz bizim torpaqlara yaxındır, üç günə mən sizə çataram, Bağdada girəndə hamımız bir yerdə olarıq”.

Şərr-Kan getmək istəyəndə şah qızı ona dedi: “Əhd-peymanımızı yaddan çıxartma”. Bunu deyib vidalaşmaq, onu qucaqlamaq, qəm-qüssə atəşini söndürmək üçün ayağa qalxdı. Şah qızı Şərr-Kanla vidalaşdı, onu qucaqladı, hönkür-hönkür ağlayıb bu iki beyti dedi:

“Hicran günü göz yaşımı sildim sağ əlimlə,
Solla sinəmə sıxdım o dildarımı bərk-bərk.

Canan dedi ki: “Eyib deyilmi?” Dedim: “Ah yox,
Hicran gündür, eyib sayılmaz belə etmək!”

Şərr-Kan şah qızı Abriza ilə vidalaşmış monastırdan çıxdı; atını gətirdilər, o, atını minib körpüyə tərəf sürdü. Körpünü keçib meşəyə girdi, meşədən keçib, çəmənliyi ötəndən sonra birdən gördü ki, üç

atlı gəlir. O ehtiyat eləyib qılıncını siyirdi, atını yavaş-yavaş sürdü, atlılar ona yaxınlaşanda bir-birinə baxdılar, o da həmin atlılara baxdı, birdən gördü ki, onların biri vəzir Dandandır, yanındakılar da əmirlərdir. Elə ki bu atlılar Şərr-Kanı tanıdılar, atdan düşüb ona salam verdilər. Vəzir bu neçə günü harda olduğunu ondan soruşdu. Şərr-Kan şah qızı Abriza ilə başına gələn əhvalatı, Allaha dua eləyə-eləyə, əvvəldən-axıracan onlara nəğil elədi.

Sonra Şərr-Kan onlara dedi: “Bu ölkələrdən çıxıb gedək; bizimlə gələn elçilər gəlişimizi şahə xəbər vermək üçün ayrılıb gediblər. Bəlkə də onlar izimizə düşüb, bizi əsir etmək istəyirlər”.

Şərr-Kan əmr elədi ki, car çəkib tərpənmək barədə qoşuna xəbər versinlər. Qoşun tərpəndi, onlar yol alıb o vaxtadan tez-tələsik getdilər ki, vadiyə çıxdılar. Elçilər öz padşahlarının yanına gedib ona xəbər verdilər ki, Şərr-Kan qoşunla gəlib. Şah, Şərr-Kanı da, onun dəstəsini də əsir tutmaq üçün qoşunu silahlandırdı. Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, Şərr-Kandan, vəzir Dandandan, bir də iki əmirdən. Onların dördü də öz qoşunlarının yanına gəlib qışkırdılar: “Tərpənin, tərpənin!” Qoşun o saat tərpəndi, onlar düz beş gün heç yerdə ləngiməyib gecə-gündüz yol getdilər. Bir vadiyə çatanda meşəlikdə düşərgə salıb bir müddət dincəldilər, sonra yenə yola düşüb getdilər; az getdilər, çox getdilər, düz iyirmi beş gün yol getdilər, gəlib öz torpaqlarına yaxınlaşdılar. Bu yerlərə çatan kimi daha canları üçün qorxmayıb rahat oldular, atlardan düşdülər ki, dincəlsinlər. Həmin torpaqların camaatı onların qabağına çıxdı, əsgərlərə yemək-icmək, heyvanlara yem gətirdilər. İki gün dincələndən sonra qoşun əhli öz torpaqlarına yola düşdü. Şərr-Kan yüz atlı ilə bir gün orada qaldı. Vəzir Dandanı o, qoşun əmiri elədi, qoşunlar onunla getdilər. Onlar gedəndən bir gün sonra Şərr-Kan yola çıxmağı qərara alıb ata mindi, onun yüz nəfər atlısı atlara süvar oldu, onlar iki fərsəng¹ yol gedib iki dağın arasında dar dərəyə çatdılar. Birdən gördülər ki, qabaqda toz ərsə qalxdı. Onlar toz çəkiləncən düz bir saat atlarını saxladılar, toz dağılanda gördülər ki, dəmir paltar geymiş yüz atlı gəlir, özü də onlar qasqabaqlı aslana oxşayırlar. Atlılar Şərr-Kan və onun adamlarına yaxınlaşıb qışkırdılar: “Yuhənnaya və Məryəmə and olsun ki, axtardığımızı tapmışıq! Biz gecə-gündüz atlarımızı çapıb sizdən qabaq gəlib bura çatmışıq! Atdan düşün silahlarınızı yera tökün, özünü də təslim olun ki, sizi öldürməyib sağ buraxaq!”

¹ Fərsəng – karvanın bir saatda keçdiyi məsafə (4,5 km-dən 6 km-dək).

Bu sözləri eşidəndə Şərr-Kanın gözləri kəlləsinə çıxdı, hirsindən yanaqları qızardı, o ucadan dedi: "Xaçpərəst köpəkləri, siz nə cürət eləyib bizim ölkələrə ayaq basmışız, bizim torpaqlara girmisiz? Hələ bu sizə bəs deyilmiş, canınıza yazığınız gəlməyib bizə belə sözlər də deyirsiniz! Yoxsa elə bilirsiniz ki, canınızı bizim əlimizdən qurtarıb öz torpaqlarınıza qayıdacaqsız?!" Şahzadə yüz nəfər atlısına qışqırıb dedi: "Adama biri düşür, vurun bu köpəkləri!" Bunu deyib qılıncını siyirdi, onların üstünə cumdu.

Yüz nəfər atlı da onunla bərabər düşmənlərin üstünə cumdu. Fırənglər onları daşürəkli igidlər kimi qarşıladılar. Dava başlandı, igidlər igidlərə hücum elədilər, bir vuruşma başlandı ki, gəl görəsən, hər yan dəhşət içində idi, heç kəs dinib danışmırdı.

Onlar gün qüruba əylənəcən, qaranlıq gecəyəcən vuruşdular, qılınclar göydə oynadı. Elə ki gecə oldu, onlar bir-birlərindən aralandılar. Şərr-Kan öz yoldaşları ilə görüşdü, gördü ki, yalnız dörd nəfər yaralanıb, ancaq onlar da sağ-salamatdırlar. Şərr-Kan yoldaşlarına dedi: "Vallahi, mən ömrüm boyu qan qurşağa çıxan davalarda olmuşam, mərdlərlə cəngə girmişəm, ancaq pəhləvanlarla vuruşanda belə igidlik göstərən cəsur mərdlərə rast gəlməmişəm!" Onun cavabında kimsə dedi: "Padşah sağ olsun, bil və agah ol ki, onların arasında bir firəng pəhləvanı var, özü də həmin pəhləvan onların başçısıdır, o çox cəsurdür, elə nəzə oynadır ki, daha nə deyim, ancaq Allah haqqı, o bizlərdən qabağına çıxanın heç birinə, nə böyüyə, nə kiçiyə toxunmurdu, elə bil qabağına çıxanı görmürdü, onunla vuruşmurdu. Ancaq Allah haqqı, o istəsəydi hamımızı qırardı".

Şərr-Kan pəhləvanlardan bu sözləri eşidib işin nə yerdə olduğunu biləndə, özünü itirdi, sonra dedi: "Biz sabah səf çəkib onlarla təkbətək vuruşarıq: axı biz də yüz nəfərik, onlar da yüz nəfərdirlər. Allaha dua elərik ki, o özü bizə kömək olsun". Onlar razılışıb yatdılar. Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, firənglərdən, onlar da öz başçılarının yanına gəldilər, onu dövrəyə alıb dedilər: "Biz bu gün istədiyimiz işi görə bilmədik". Onların başçısı cavabında dedi: "Sabah səf çəkib onlarla təkbətək vuruşarıq". Onlar da razılışıb yatdılar.

Hər iki qoşun əhli Allahın səhəri açılanacan sayıq oldu. Elə ki səhər açıldı, Şərr-Kan atını mindi, onun yüz nəfər atlısı da atlarına süvar oldu, cəng meydanına gəldilər, gördülər ki, firənglər səf çəkib hazır dayanıblar. Şərr-Kan öz yoldaşlarına dedi: "Düşmənlər öz fikirlərindən əl çəkməyiblər. Baxın, dayanıblar, onların qabağına çıxın!" Ancaq

elə bu vaxt onların carçısı qışqıra-qışqıra dedi: "Bu gün başqa cür vuruşacağıq: qoy sizin bir pəhləvanınız bizim pəhləvanın qabağına çıxsın!" Belə anda, Şərr-Kanın yoldaşlarından biri atını səflərin arasından sürüb qışqıra-qışqıra dedi: "Pəhləvan istəyirəm ki, qabağıma çıxsın! Mənim qabağıma zəif, tənbel adam çıxmasın!" O, heç sözünü deyib qurtarmamışdı ki, silah-əsləhəli, qıldan paltar geymiş bir firəng ox kimi meydana cumdu, boz at minmiş bu firəngin üzünə hələ tük gəlməmişdi. O, atını sürüb meydanın ortasına dayandı, qılıncını, nizə-sini işə salıb düşmənlə vuruşmağa başladı. Bir saat keçməmişdi ki, firəng nizə ilə vurub rəqibini atdan saldı, əsir eləyib apardı. Onun adamları buna şad oldular, daha onu meydana çıxmağa qoymayıb başqasını meydana çıxartdılar. Müsəlmanlar da onun qabağına başqa pəhləvan, əsir alınanın qardaşını çıxartdılar; o, firənglə vuruşmağa başladı, onlar bir az bir-birinə hücum elədilər, sonra firəng müsəlmanın üstünə cumdu, onu aldatdı, nizənin dəstəsi ilə vurub atdan saldı, əsir eləyib apardı.

Müsəlmanlar təkbətək vuruşmağa çıxırdılar, firəng də onları əsir alırdı, gün batıb qaranlıq gecə olanacan firəng beləcə müsəlman pəhləvanlarını əsir aldı. İyirmi nəfər müsəlman pəhləvanı əsir düşdü. Bunu görən Şərr-Kan qanı qaraldı, o, yoldaşlarını yığıb dedi: "Bu nə bəd-bəxtlikdir bizi basıb! Sabah mən özüm meydana çıxıb onların başçısını təkbətək vuruşmağa çağıracağam. Görüm o niyə bizim torpağa ayaq basıb? Mən onu bizimlə vuruşmaqdan çəkindirəcəyəm. Əgər razı olmasa, biz onlarla vuruşarıq, əgər barışığa razı olsa barışıraq".

Onlar beləcə səhəri açdılar. Elə ki səhər açıldı, hər iki tərəfin qoşunu atlara süvar oldular, hər iki qoşun səf çəkib dayandı, Şərr-Kan elə meydana çıxmaq istəyirdi ki, birdən gördü firənglərin yarıdan çoxu atlarından düşüb bir pəhləvanın qabağına piyada gəlirlər, onlar gəlib meydanın ortasında dayandılar. Şərr-Kan zənn ilə həmin pəhləvana baxdı, birdən gördü ki, onlara başçılıq eləyən pəhləvanın əynində abı rəngli atlas çuxa var, özü də elə gözəldir ki, elə bil ondördgecəlik Aydır, o, çuxanın üstündən xırda həlqəli dəmir paltar geyib, əlindəki qılınc ışıq-ışım ışıldayır, qaşqa qara at minib, üzündə də tük yoxdur. Həmin pəhləvan atını məhmizləyib meydanın ortasına sürdü, müsəlmana işarə eləyib ərəb dilində dedi: "Ey Ömər ibn ən-Nüman şahın oğlu Şərr-Kan! Ey qalalar alan, şəhərləri xarabazara çevirən, çıx meydana! Cəng meydanında sənə tay olanın qabağına çıx! Sən öz qəbilənin başçısısan, mən də öz qəbiləmin, hansımsız öz düşməninə qalib gəlsə, məğlub olanın adamları ona təbə olmalıdırlar".

O sözünü qurtarmamış Şərr-Kan qəzəblə atını ona tərəf səyirtirdi, şir kimi onun üstünə atıldı. Fırəng də onu bacarıqlı, mahir pəhləvan kimi qarşıladı, onlar vuruşmağa başladılar, nizələr işə düşdü, gah biri, gah o biri geri çəkilir, yenə hücum eləyib tutuşurdular. Onlar elə vuruşurdular ki, elə bil iki dağ bir-birilə toqquşurdu, iki dəniz tələtümə gəlirdi. Onlar gün batıb gecə olanaqan vuruşdular, gecə olan kimi ayrıldılar, hərə öz yoldaşlarının yanına getdi. Şərr-Kan yoldaşlarının yanına qayıdıb dedi: "Mən ömrümdə bu atlı kimi pəhləvana rast gəlməmişəm, ancaq mən onda elə bir şey görmüşəm ki, onu heç kəsə görməmişəm: o, rəqibində vurub öldürmək üçün açıq yer görəndə, nizəni çevirib dəstəyi ilə vurur. Onunla bizim işimizin necə qurtaracağını bilmirəm, amma mən çox istərdim ki, qoşunumuzun içində onun kimi, yoldaşları kimi pəhləvanlar olaydı".

Şərr-Kan gecəni səhərəcən yatdı; elə ki səhər oldu, fırəng onunla cəngə çıxdı, meydanın ortasına gəlib atdan düşdü, Şərr-Kan da ona yaxınlaşdı, onlar vuruşmağa başladılar, nərə çəkib elə vuruşdular ki, hamı boynunu uzadıb baxırdı, beləcə axşamacan qılıncla, nizə ilə vuruşdular. Elə ki gecə oldu, ayrılıb hərə öz adamlarının yanına getdi. Rəqibindən nələr çəkdiyini hərə öz yoldaşlarına danışmağa başladı. Fırəng öz pəhləvanlarına dedi: "Sabah hər şey aydın olar!"

Onlar gecəni yatdılar; səhər hər iki pəhləvan yenə ata minib bir-birinin üstünə cumdu, onlar günortayacan vuruşdular, sonra fırəng hiylə işlətdi, atını məhmizləyib, cilovunu çəkdi, at büdrəyib onu yerə atdı. Şərr-Kan məsələnin uzanmağından qorxub əyildi ki, düşməni qılıncla vursun. Ancaq fırəng qışqırıb dedi: "Ay Şərr-Kan, pəhləvanlar belə eləməzlər! Təkcə arvada basılanlar belə iş görür!" Pəhləvandan bu sözləri eşidən Şərr-Kan zənn ilə ona baxdı, gördü ki, bu monastrda onu üç dəfə basan şah qızı Abrizadır. Onu tanıdı, qılınca əlindən düşdü, tez atdan endi, əyilib onun qabağında yeri öpəndən sonra soruşdu: "Bu nə işdir görürsən?" Abriza cavabında dedi: "İstəyirdim səni meydanda sınayım, görüm cəng meydanında, vuruşmaqda əlin varmı! Yanımdakılar da mənim qızlarımdır, onların hamısı bakirə qızıdır. Ancaq qızığın davada onlar sonun pəhləvanlarına qalib gəldilər. Əgər atım büdrəməsəydi, mənim gücümü, mətanətimi görürdin".

Şərr-Kan qızın bu sözlərinə gülüb dedi: "Ey şahı cahan, şükür Allaha ki, o bizi xilas eləyib bir-birimizə yetirdi!" Sonra şah qızı Abriza öz qızlarına qışqırıb əmr elədi ki, əvvəlcə Şərr-Kanın əsir tutulmuş iyirmi pəhləvanını buraxsınlar, sonra da atdan düşsünlər. Qızlar da onun

buyurduğu kimi əsirləri buraxdılar, sonra da əyilib hər ikisinin qabağında yeri öpdülər. Şərr-Kan dedi: "Padşahlar sizin kimiləri bəd günə qoruyub saxlayırdılar". Sonra o da öz adamlarına işarə elədi ki, gəlib şah qızı Abrizaya təzim eləsinlər onlar da atdan düşüb gəldilər, əyilib şah qızının qabağında yeri öpdülər (onlar işin nə yerdə olduğunu başa düşmüşdülər). Sonra iki yüz atlı hərə öz atına mindi, onlar altı gün, altı gecə yol getdilər, gəlib öz ölkələrinə çatdılar. Şərr-Kan şah qızı Abrizaya, onun qızlarına əmr elədi ki, əyinlərindəki fırəng paltarlarını çıxartsınlar".

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki əlli birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şərr-Kan şah qızı Abrizaya, onun qızlarına əmr elədi ki, əyinlərindəki fırəng paltarlarını çıxartsınlar, Rum qızlarının libasını geysinlər. Qızlar da o deyən kimi elədilər, sonra Şərr-Kan öz adamlarından bir dostu Bağdada yolladı ki, gəlməyini, Rum padşahı Xardub şahın qızı Abrizanın da onunla gəldiyini atası Ömər ibn ən-Nümana xəbər versinlər ki, atası da adamlarını onların pişvazına göndərsin.

Sonra da gəlib çıxdıqları yerdə atdan düşdülər, Şərr-Kan da atdan düşdü, səhərəcən yatdılar. Səhər açılanda Şərr-Kan yanında qalanlarla bərabər atlara süvar oldular, şah qızı Abriza da, onun adamları da atlara mindilər, onlar səhərə tərəf getdilər. Birdən vəzir Dandan şah qızı Abriza ilə Şərr-Kanın qabağına min atlı ilə gəldi (onlar Ömər ibn ən-Nüman şahın əmri ilə gələnlərin pişvazına çıxmışdılar).

Pişvaza çıxanlar gəlib Şərr-Kanla şah qızı Abrizanın qabağında əyilib yeri öpəndən sonra hər ikisi ata süvar oldu, qoşun əhli də atlarına minib sürdülər, gəlib səhərə varid oldular, saraya getdilər, Şərr-Kan atasının yanına girdi, atası onu gören kimi ayağa qalxıb qucaqladı, başına gələn əhvalatı ondan soruşdu.

Şərr-Kan şah qızı Abrizanın dediklərini, sonra da şah qızı ilə olan əhvalatını, bir də Abrizanın öz padşahlığını, atasını atıb buraya gəldiyini atasına nağıl elədi.

Şərr-Kan atasına dedi: "Şah qızı bizimlə gəlməyi, bizim ölkədə yaşamağı üstün tutdu; demək əl-Kustaniyyənin padşahı qızı Səfiyyəyə görə bizə kələk gəlmək istəyirmiş, çünki Rum padşahı əhvalatı, Səfiyyəni sənə niyə bağışladığını ona xəbər vermişdi, demə, Rum padşahı bilməyib ki, Səfiyyə əl-Kustaniyyə padşahı Əfridun şahın qızıdır. Əgər o bilsəydi ki, Səfiyyə padşahın qızıdır, onu sənə bağışlamazdı, atasına qaytarırdı. Ancaq onu da deyim ki, bizi bu bəlalardan Abriza qurtardı, özü də mən ondan igid qıza rast gəlməmişəm".

Şərr-Kan, şah qızı ilə olan əhvalatı, qızla güləşməyini də, onunla təkbətək vuruşmağını da əvvəldən-axıracan atasına nağıl elədi. Ömər ibn ən-Nüman oğlu Şərr-Kandan bunu eşidəndə Abriza onun gözündə çox ucaldı, qızı görmək istədi, buna görə də əmr elədi qızı onun hüzuruna gətirsinlər ki, onu sorğu-suala tutsun. Şərr-Kan qızın yanına gedib dedi: "Padşah səni çağırır!" Qız da itaət elədi. Belə olanda, Şərr-Kan onu götürüb atasının yanına gətirdi, onlar içəri girəndə padşah öz taxtında əyləşmişdi. Onların gəldiyini görən şah əmr elədi ki, orada olan şahlığın əyanları bayıra çıxsınlar. Şahın yanında təkcə xacələr qaldılar, onda bakirə qız Abriza Ömər ibn ən-Nümanın hüzuruna gəldi, əyləşən onun qabağında yeri öpdü, ağıllı sözlərlə, şirin dillə əhvalatı ona danışdı. Padşah onun gözəl, aydın danışığına valeh oldu, oğlunu ölümündən qurtardığına görə ona razılıq elədi. Sonra qıza buyurdu ki, əyləşsin. Qız əyləşdi, rübəndini qaldırdı. Padşah qızın gözəlliyini görəndə ağı başından oldu; qızı yanına çağırtdı, onu özüne yaxın elədi, ona mənzilərinə gözəl bir saray ayırdı, tapşırırdı ki, ona da, qızlara da xərclik versinlər.

Ömər ibn ən-Nüman şah qabaqda deyilən o üç qiymətli daşın məsələsini qızdan soruşdu. Abriza cavabında dedi: "Qibleyi-aləm sağ olsun, onlar mənədir!" Sonra durub öz evinə getdi, boğçalarını açdı, balaca qutunu götürüb içindəki qızıl mücrünü çıxartdı, ağzını açıb oradakı üç qiymətli daşı götürdü, öpüb onları padşaha verdi, çıxıb getdi, onun ürəyini də özü ilə apardı.

Şah qızı Abriza gedəndən sonra padşah oğlu Şərr-Kanın dalınca adam göndərüb onu hüzuruna çağırırdı. Şərr-Kan gəldi, padşah üç daşın birini ona verdi, Şərr-Kan o biri iki daşı nə elədiyini soruşdu, şah da cavabında dedi: "Oğlum, daşın birini qardaşın Dau əl-Məkana, o birini bacın Nüxzət əz-Zamana verdim". Şərr-Kan Dau əl-Məkan adlı qardaşı olduğunu eşidəndə (o təkcə Nüxzət əz-Zaman adlı bacısı olduğunu bilirdi) atasından soruşdu: "Padşah sağ olsun, məgər sənin mənədən başqa da oğlun var?" Padşah da cavabında dedi: "Bəli, var,

özü də altı yaşındadır". Sonra da Şərr-Kana dedi ki, qardaşının adı Dau əl-Məkan, bacısının adı Nüxzət əz-Zamandır, həm də onlar əkiz doğulublar; bu xəbər Şərr-Kana ağır gəlsə də, o ürəyindəkini bürüzə verməyib atasına dedi: "Allah-təalanın hökmü belə imiş!" Bunu deyib Şərr-Kan daşı yerə atdı, üst-başını çırpdı, atası ondan soruşdu: "Bu nə işdir, bu xəbərdən niyə dilxor oldun? Axı mənədən sonra şahlığın hökmdarı sən olacaqsan; qoşun əhlini də, dövləti idarə eləyən əmirləri də sənə sadiq olacaqlarına and içdirmişəm".

Şərr-Kan başını aşağı saldı, atası ilə mübahisə eləməyə utandı, sonra daşı ondan alıb ayağa qalxdı; o elə qəzəblənmişdi ki, bilmirdi nə eləsin. Bayıra çıxıb düz Abrizanın sarayına gəldi; qız onu görən kimi ayağa qalxdı, göstərdiyi hörmət üçün ona razılıq elədi, sonra ona da, atasına da dua elədi. Qız oturdu, onu da öz yanında oturtdu; şah qızı baxıb gördü ki, o bərk qəzəblidir, odur ki, Şərr-Kanı sorğu-suala tutdu. Şərr-Kan da ona nağıl elədi ki, atasının Səfiyyədən iki uşağı olub: biri oğlan, biri qız, özü də oğlanın adını Dau əl-Məkan, qızın adını Nüxzət əz-Zaman qoyub. Sonra Şərr-Kan dedi: "Atam daşların ikisini onlara verib, birini də mənə verdi, mən də daşı götürmədim. Qardaşım və bacım olduğumu mən indi bildim; demə onların indi altı yaşı var. Bunu biləndə bərk qəzəbləndim. Bax, qəzəbli olmağımın səbəbini sənə danışdım, özü də səndən heç bir şey gizlətmədim. İndi isə mən qorxuram ki, atam səni alsın, çünki o sənə vurulub, onun bu fikirdə olduğunu mən duydum. İşdir, səni almaq istəşə, onda necə olsun?" Qız da cavabında dedi: "Ya Şərr-Kan, bil və agah ol ki, atan mənə ağalıq eləyə bilməz, razılığım olmasa, o mənə ala bilməz, işdir zorla mənə almaq istəşə, onda mən özümü öldürərəm. O ki qaldı həmin qiymətli üç daşa, heç ağıma gəlməzdi ki, onu öz uşaqlarına paylayacaq, mən elə bilirdim ki, onları da xəzinəsinə, ləl-cəvahiratın yanına qoyacaq. İndi səndən bir xəşişim var: əgər atanın sənə verdiyi daş yanındadırsa, onu mənə bağışla".

Şərr-Kan itaət eləyib daşı ona verdi. Şah qızı ona dedi: "Mən qorxuram ki, burada olmağımın sorası atama çatsın, onda o ləngiməyəcək, mənə axtarıb tapmağa çalışacaq. O, Əfridun şahla, onun qızı Səfiyyəyə görə dilbir olub, qoşunlarını bura yeridəcəklər, onda böyük bədbəxtlik olacaq". Onun bu sözlərini eşidən Şərr-Kan dedi: "Ay xanım, əgər sən bizim yanımızda qalmaq istəyirsənsə, heç nədən qorxmı, lap bütün dünyanın quruda, dənizdə olan padşahları yığılıb öz qoşunları ilə gəlsələr də bizə bata bilməzlər". Qız da onun cavabında dedi: "Bu lap yaxşı, hörmət eləsəz, mən burada qalacağam, yox əgər incitsəz, çıxıb gedəcəyəm".

Sonra qız könizlərə buyurdu ki, yemək gətirsinlər; onlar süfrə salıb yemək gətirdilər. Şərr-Kan bir az yedi, sonra qəm-qüssə içində durub öz evinə getdi.

Şərr-Kan burada qalsın, sizə kimdən deyim, atası Ömər ibn ən-Nümandan. Oğlu Şərr-Kan onun yanından çıxıb gedəndən sonra padşah iki qiymətli daşı götürüb könizi Səfiyyənin yanına getdi. Köniz onu görən kimi ayağa qalxdı, padşah oturanacan onun hüsurunda dayandı. Uşaqları Dau əl-Məkanla Nüzxət öz-Zaman onun yanına gəldilər. Padşah onları öpüb hərəsinin boynundan bir qiymətli daş asdı. Uşaqlar şad olub onun əlini öpdülər, sonra analarının yanına gəldilər. Anaları da buna şad oldu, padşaha dua elədi ki, ömrü uzun olsun. Padşah ondan soruşdu: "Niyə indiyəcən mənə deməmiş ki, sən əl-Kustaniyyə padşahı Əfridun şahın qızısan? Desəydin yanımda hörmətini daha da artardı, sənə çoxlu mal-dövlət verərdim, yerini uca edərdim". Bunu eşidən Səfiyyə dedi: "Padşah sağ olsun, sən onsuz da mənə o qədər mal-dövlət verməmiş, yerimi elə uca eləmiş ki, daha nə deyim, həm də Allah mənə səndən iki uşaq bəxş eləyib biri oğlan, biri qız". Onun sözləri Ömər ibn ən-Nümanın xoşuna gəldi, sonra o çıxıb getdi, Səfiyyə ilə uşaqlarına çox gözəl bir saray ayırdı, onlara qulluq eləmək üçün nökr-ənaib, həkimlər, şəriətçilər, alimlər, münəccimlər, sınıqçılar verdi, həm də onlara Səfiyyəyə qulluq eləməyi tapşırırdı. Sonra öz sarayına gedib divanxanadakı taxtına əyləşdi, adamların işlərinə baxdı.

Səfiyyə ilə uşaqları burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, Ömər ibn ən-Nüman şahdan. O, şah qızı Abrizanı görən kimi bir könüldən min könülə ona aşiq olmuşdu. Padşah hər axşam qızın yanına təşrif aparır, onunla söhbət eləyir, söz atır, onun məsələdən hali eləmək istəyirdi. Ancaq qız onun bu sözlərinə biganə qalıb deyirdi: "Qibleyi-ələm sağ olsun, mənim indi kişilərə həvəsim yoxdur". Xülasə, qızın ona meyil eləmədiyini görən padşah qəm dərçasına batdı. Bu dörd onu öldən salmışdı, odur ki, vəzir Dandanı hüsuruna çağıraraq Xardub şahın qızı Abrizaya bir könüldən min könülə vurulduğunu, qızın isə ona itaət eləmədiyini, qızın dərindən öldüyünü, ancaq qızın ona məhəl qoymadığını vəzirə danışdı.

Vəzir Dandan padşahın əhvalatından hali olub dedi: "Elə ki gecə oldu, bir misqal ağırlığında tiryək götür, get qızın yanına, onunla bir az şərab iç, söhbət, şərab içməyi qurtarana yaxın tiryəki onun axırncı piyaləsinə at, onu məcbur elə ki, şərabı içsin. Qız yatağına çatmamış tiryək öz işini görəcək. Onda sən qızın yanına girib mətləbinə çatarsan,

mənim fikrimcə belə eləmək lazımdır". Padşah onun cavabında dedi: "Bu lap yaxşı məsləhətdir!"

Sonra o öz anbarına gedib bir parça elə xalis tiryək götürdü ki, onu fil iyələyirdi, düz bir il yatardı. Padşah tiryəki qoltuq cibinə qoydu, gecədən bir az keçəncə gözəldi, sonra şah qızı Abrizanın sarayına gedib onun otağına girdi; qız onu görüb ayağa qalxdı. Padşah ömr elədi ki, otursun. Qız oturdu, Padşah qızın yanında əyləşib şərabdan söhbət açdı. Qız süfrə saldı, şərab gətirdi, piyalə düzdü, şam yandırdı, həm də ömr elədi ki, yemək, şirniyyat, meyvə, lazım olan başqa şeylər gətirsinlər. Onlar şərab içməyə başladılar, padşah o vaxtacan şah qızı ilə söhbət elədi ki, şərab onu məst elədi. Padşah Abrizanın məst olduğunu görüb tiryəki qoltuq cibindən çıxartdı, barmaqları arasında tutdu, özü üçün şərab süzüb içdi, sonra tiryəki həmin piyaləyə atıb üstünə şərab süzdü, şah qızı Abrizaya dedi: "Səninlə dostluğumuzun sağlığına!" Qızın isə tiryəkdən xəbəri yox idi. Şah qızı Abriza piyaləni alıb içdi. Bir saat keçməmişdi padşah gördü ki, tiryək öz işini görüb, qızı bihüş eləyib. Padşah qıza yaxınlaşıb gördü ki, onun özündən xəbəri yoxdur. Fürsətdən istifadə eləyib istəyinə çatdı. Sonra qızın otağından çıxıb onun könizlərindən birinin yanına getdi, həmin könizin adı Mərcanə idi, ona dedi: "Xanımının yanına get, onunla söhbət elə".

Köniz öz xanımının yanına girib onun əl-üzünü, ayaqlarını yudu, güləb gətirib Abrizanın üzünə çilədi. Abriza əsnəyib asqırdı, tiryək parçası ağzından çıxıb yerə düşdü. Abriza ayaqlarını kimi üzünü yudu, ağzını yaxalayıb Mərcanədən soruşdu: "De görüm mənə nə olmuşdu?" Köniz hər şeyi yerli-yerində ona danışdı. Abriza başa düşdü ki, Ömər ibn ən-Nüman şahın hiyləsi baş tutub, o, arzusuna çatıb. Buna görə də Abrizanın qanı qaraldı, o, xanənişin olub könizlərinə dedi: "Mənim yanıma heç kəsi buraxmayın, deyin: "O xəstədir". Görüm Allah-təala mənə neyləyəcək".

Şah qızı Abrizanın xəstələnməyi xəbəri Ömər ibn ən-Nüman şahı çatandı, o, ömr elədi ki, qız üçün içki, şəkər, məlhəm göndərilsin; şah qızı bir neçə ay xanənişin oldu. Sonra padşah ondan soyudu, daha onun üçün qəm-qüssə çəkmədi, onun yanına getmədi; Abriza isə ondan uşağa qalmışdı, o, getdikcə ağırlaşdı – qarnı böyüdüyündən hamilə olduğu açıq-aydın görünürdü, dünya ona dar olmuşdu. Abriza könizi Mərcanəyə dedi: "Mənim bu günə düşməyimə heç kim günahkar deyil, günahkar özüməm ki, atamı, anamı, şahlığımı atıb bura gəldim, özümü belaya saldım. Bu dünyadan bezikmişəm, ruhdan düşmüşəm; indi daha nə cəsarətim var, nə də gücüm. Əvvəllər mən öz atımı

minəndə onu istədiyim kimi sürürdüm, indi heç ata da minə bilmirəm, əgər mən burada doğsam, könizlərimin yanında biabır olacağam, saraydakıların hamısı biləcək ki, padşah məninlə zina eləyib. İndi mən atamın yanına hansı üzle qaydım? Onun üzünə necə baxa bilərəm?" Şair bu barədə yaxşı deyib:

"Necə gülsün ürəyim doğmalarından ayrı,
Doğma eldən-obadan, evdən-çəkişdən aralı?"

Mərcanə cavabında dedi: "İxtiyar sahibsən, mən də sənin qulluğunda hazıram!" Onun bu sözünü eşidən Abriza dedi: "Mən elə bu saat gizlicə buradan çıxıb ata-anamın yanına qayıtmaq istəyirəm. Ancaq bunu səndən başqa heç kəs bilməməlidir. Atalar düz deyib ki, meyit iy verəndə, onun yanında təkcə yaxın adamları qalırlar, Allah özü bilər mənə nə elər". Mərcanə də dedi: "Çox yaxşı fikirdir, şah qızı!" Abriza gizlicə yığışmağa başladı, padşah ova, şikara, oğlu da qalaya getdi, Abriza könizi Mərcanəyə dedi: "Mən elə bu gecə çıxıb getmək istəyirəm, bəxtim belə gətirib, mən neyləyə bilərəm? Hiss eləyirəm ki, vaxtım yaxınlaşır, əgər dörd-beş gün də burada qalsam, doğaram, öz torpağıma qayıda bilmərəm. Görünür alınma belə yazılıb". Sonra Abriza bir az fikirləşib dedi: "Mənim üçün bir adam tut, bələdçilik eləsin, yolda bizə qulluq eləsin. Məndə daha silah tutmağa xəm qalmayıb". Mərcanə cavabında dedi: "Xanım, Allah haqqı, mən burada əl-Qədban adlı bir qara quldan başqa heç kimi tanımıram. O, Ömər ibn ən-Nüman şahın qullarındandır, özü də çox cəsur adamdır, bizim sarayın darvazasında keşik çəkir, padşah ona tapşırıb ki, bizə qulluq eləsin, biz də ona çox hörmət eləmişik. Bax, mən indicə gedib bu barədə onunla danışaram, ona pul boyun olub deyərəm: "Əgər bizim ölkədə qalsan, kimi istəsən sənin üçün alarıq". O, əvvəllər mənə demişdi ki, yolkəsən olub, əgər sözüümüzü yerə salmasa, arzumuza çatarıq, öz torpağıma gedərik". Şah qızı bunu eşidib dedi: "Get onu bura çağır, mən onunla danışım". Mərcanə onun yanına gedib dedi: "Ay əl-Qədban, xanımın sənə bir söz deyəcək, ona razı olsan, Allah səni xoşbəxt elər". Sonra da onun əlindən tutub xanımın yanına gətirdi. Əl-Qədban xanımı görən kimi onun əlini öpdü, ancaq bu qara qul Abrizanın ürəyinə yatmadı, öz özünə dedi: "Çarəsizəm, başqa əlacım yoxdur!" Sonra da əl-Qədban ürəyinə yatmasa da, üzünü ona tutub dedi: "Ay Qədban, biz bədbəxtə kömək edərsənmi? Əgər sirrimi sənə açsam, onu gizli sax-larsanmı?" Qul Abrizanı görən kimi ona vurulmuşdu, odur ki, təkcə

bunu deyə bildi: "Xanım, nə əmr eləsən, qulluğunda hazıram!" Bunu eşidən Abriza dedi: "Mən istəyirəm ki, sən elə bu saat məni, könizimi götürəsən, bizi yük dəvələrinə mindirəsən, şahın atlarından bir cüt götürüb hərəsinə bir kise pul, bir az yemək yükləyəsən. Sən bizimlə ölkəmizə gedəcəksən, sonrası da budur ki, əgər bizimlə qalsan, könizlərimin hansını bəyənsən onu sənə ərə verərəm, işdir, öz vətəninə qayıtmaq istəsən, bəyəndiyin qızı sənə ərə verərəm, götürüb öz torpağına apararsan, hələ üstəlik sənə çoxlu pul da verərəm".

Bu sözləri eşidən əl-Qədban çox şad olub ucadan dedi: "Xanım, sizlə gedirəm, sizə öz gözümlün işığı kimi qulluq eləyəcəyəm, gedib atları yohərləyim!" O şad-xürrəm gedə-gedə öz-özünə dedi: "İstəyimə çatdım, əgər yolda mənə təbə olmasalar, hər ikisini öldürüb pullarına sahib olaram". Bu sirri ürəyində gizli saxladı, gedib yüklənmiş iki dəvə, üç dənə də at gətirdi, atların birinə o özü minmişdi. Əl-Qədban atları Abrizanın yanına gətirdi, şah qızı atın birinə özü mindi, o birinə Mərcanəni mindirdi. Abriza bərk ağrı çəkdiyindən at üstə güclə oturdu. Əl-Qədban onlarla bərabər dağların arasındakı dərələrlə gecə-gündüz yol getdi, onlar gəlib Abrizanın vətəninə bir günlük mənzilə çatdılar. Elə bu vaxt Abrizanı bərk ağrı tutdu. O gördü ki, daha vaxtdır, əl-Qədbana dedi: "Məni atdan düşür: azad olmaq vaxtım çatdı!" Sonra Mərcanəyə çığırdı: "Düş kömək elə doğum, uşağı tut!" Mərcanə atdan düşdü, əl-Qədban da atdan düşüb, hər iki atı cıdarladı. Şah qızı Abriza atdan düşdü, ağrıdan az qalırdı huşunu itirsin. Əl-Qədban onun yerə düşdüyünü görəndə, şeytan onun qılığına girdi, o, şah qızı Abrizanın qabağında qılıncını siyirib dedi: "Xanım, mənə yazığın gəlsin, qoy səninlə yatım!" Onun bu sözlərini eşidən şah qızı qışqırıb dedi: Mən şahları, başçıları yaxın qoymuram, birçə bu qalmışdı ki, qara qullar mənə sahib olsunlar..."

Şəhrişad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki əlli ikinci gecə oldu, Şəhrişad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, şah qızı Abriza əl-Qədbana dedi: "Mən padşahları, başçıları yaxın qoymuram, birçə

bu qalmışdı ki, qara qullar mənə sahib olsunlar". Şah qızı qəzəblənib ucadan dedi: "Lənətə gəlmiş, bu nə sözdür mənə deyirsən! Bir də belə söz desən, vay halına! Mən ölsəm də sən deyənə razı olmaram. Bir az gözlə, uşağı, özümü səliqəyə salım, çifti kəsib atım; sonra mənimlə bacarsan, nə istəsən elərsən. Əgər sən indi bir də belə pis söz desən öz əlimlə özümü öldürərəm, canımı bu dünyanın əzabından qurtararam". Sonra da bu şəri dedi:

"Qədban, deyirəm, yaxamdan əl çox,
Onsuz da mənə zəlil edib bəxt.

Allah bəd işi haram buyurmuş,
"Şiltaqlıq edən çəkarə öziyyot!"

Pis gözlə, – dedim, – yanaşma, Qədban,
Yox mənə zinaya əsla rəğbət.

Əl çəkməsən ədna təklifindən,
Namusuma etmək istəsən qəsd,

Dünyanı bura yığar bağırımtı,
Bir hay salaram, qopar qiyamət.

Kəssin başımı Yəmən qılıncı,
Tapdanmasın ancaq ırzı-ismət.

Qul yox, sən azad kübar da olsan.
Baş tutmayacaq bu ağ cinayət".

Əl-Qədban bu şəri eşidən kimi elə bərk qəzəbləndi ki, gözlərinə qan doldu, rəngi bozardı, burun pərələri açıldı, dodağı sallandı, o daha da eybəcərləşdi, bu şəri oxudu:

"Məni yalqız buraxma, Abriza!
Gözlərimdir Yəmən qılıncı, inan.

Nə mürüvvət, nə rəhm var səndə,
Üzülüb can, yox onda tabü-tavan.

O füsunkar baxış məni qul edib,
Edib eşqin düşüncəmi talan.

Düzü-dünyanı tutsa orduların,
Çəkmərəm əl sənin vüsəlinə".

Abriza əl-Qədbanın sözlərini eşidəndə hönkür-hönkür ağlayıb ucadan dedi: "Vay halına, əl-Qədban! Sən belə cürətli olmusan ki, mənə eşqnamə də oxuyursan! Ay vələdüzzina, ay bic, olmaya sən elə bilirsen ki, adamların hamısı bərabərdir?" Bu sözləri eşidən alçaq qul daha da hirslandı, gözləri qızardı, şah qızına yaxın gəlib qılıncı onun boynunu vurdu, pulları götürdü, onun da atını götürüb canını qurtarmaq üçün dağlara getdi.

Ölməzdən qabaq Abrizanın Aya bənzər bir oğlu oldu, Mərcanə uşağı götürüb anasının yanına qoydu, uşaq meyitin döşünü əmməyə başladı. Bunu görən Mərcanə fəryad elədi, özünə əl qatıb paltarını cırdı, başına kül tökdü, üzünü cırmaq-cırmaq elədi, qışqıra-qışqıra dedi: "Vay xanıml! Bu nə müsibətdir. Sənin kimi igid arvad, alçaq bir qulun əlində həlak oldu!"

Mərcanə oturub hönkür-hönkür ağlayırdı, birdən uzaqda toz ərşə qalxdı, sonra toz çəkildi, böyük bir qoşun göründü. Bu qoşun Abrizanın atası Xardub şahın qoşunu idi. Qoşunun səfərə çıxmasının da səbəbi bu idi ki, Xardub şah qızının kənizləri ilə bərabər Bağdada qaçdığını, Ömər ibn ən-Nüman şahın yanında olduğunu eşidir, gəlib-gedən səy-yahlardan qızının sorağını almaq, onun Ömər ibn ən-Nüman şahın yanında olub-olmadığını öyrənmək istəyir. O öz şəhərindən çıxıb, bir gün yol gedəndən sonra uzaqda üç atlı görür, qızını soruşmaq üçün atını onlara tərəf sürməyə başlayır (əslində o, uzaqda gələn üç nəfəri: öz qızını, onun kənizini və əl-Qədbanı görür). Padşah qoşunu ilə onlara tərəf gələndə qul öz canı üçün qorxur, tez Abrizanı öldürüb qaçır. Abrizanın atası yaxınlaşanda görür ki, qızını öldürüblər, kənizi də oturub onun cənəzası üstə ağlayır. Bunu görən Abrizanın atası cəld özünü atdan yerə atdı, huşunu itirib yığıldı, onunla gələn pəhləvanlar, əmirilər və vəzirilər də atdan düşüb tələsik çadırları qurdular, Xardub şah üçün günbəzli girdə çadır qurdular, qullar, şahlığın əyanları çadırın qabağında dayandılar. Mərcanə öz ağasını tanıdı, daha bərk ağladı, padşah ayrılarda əhvalatı ondan soruşdu. Mərcanə cavabında dedi: "Sənin qızını bir qara qul öldürdü, o, Ömər ibn ən-Nüman şahın qullarındandır". Sonra da Ömər ibn ən-Nüman şahın onun qızının başına gətirdiyi işi padşaha nəql elədi.

Əhvalatı eşidən Xardub şahın gözləri qaranlıq getirdi, dünya başına dolandı, o, hönkür-hönkür ağladı, sonra əmr elədi ki, məfə gətirsinlər; qızının cənəzasını məfəyə qoyub Qeysəriyyəyə, saraya apardı.

Sonra Xardub şah anası Zət əd-Dəvəhinin yanına gedib dedi: "Müsəlmanlar gör qızının başına nə iş gətiriblər! Ömər ibn ən-Nüman şah

zorla onun üzünü açıb, sonra da bir qara qul, onun qullarından biri qızını öldürüb! And olsun Məsihaya, biz hökmən qızımın intiqamını ondan almalıyıq, mən görək bu biabırçılığı öz üstümdən götürəm, yoxsa öz əlimlə özümü öldürərəm”.

Bunu deyib Xardub şah hönkür-hönkür ağladı, anası Zat əd-Dəvahi ona dedi: “Sənin qızını heç kim yox, Mərcanə öldürüb. Kənz üroyində onu istəmərdi. Ancaq qəm çəkmə, biz onun intiqamını alacağıq. And olsun Məsihaya, mən Ömər ibn ən-Nüman şahın özünü də, uşaqlarını da öldürməsəm, ondan əl çəkmə deyiləm! Onların başına elə oyun açacağam ki, ən hiyləgər, ən igid adamlar əhsən deyəcəklər, nağılçılar dünyanın hər tərəfində, hər yerində bu sücaətə nağıl qoşacaqlar! Ancaq mən nə buyursam, nə desəm, sən ona əməl etməliyənsən, çünki kim bir işi hökmən görmək istədi, həmin işi görəcək”. Padşah da cavabında dedi: “And olsun Məsihaya, sənin bir sözünü iki etməyəcəyəm!” Zat əd-Dəvahi dedi: “Get mənə bir neçə nəfər gözəgəlimli, gözəl-göyçək bakirə kənz gətir, bir də zamanəmizin ən yaxşı hikmət alimlərini çağır. Qoy hikmət alimləri kənzlərə mərifət, şeirlə söhbət etməyi, hikmət elmindən, nəsihətdən bəzi şeyləri öyrətsinlər. Özü də alimlər müsəlman olmalıdırlar ki, kənzlərə qədim ərəblərin, xəlifələrin tarixi barədə hekayələr, islamın qədim hökmdarları barədə əhvalatlar danışsınlar. Biz dörd il müddətinə bu işi görsək, yəqin, arzumuza çatırıq. Səbirli ol, gözəl, axı bir ərəb yaxşı deyib: “Qırx ildən sonra da intiqam alsaq, gec deyil”. Biz isə bu qızları öyrətsək, düşmənimizin başına istədiyimiz oyunu açırıq, çünki o, ehtiras əsiridir, onun üç yüz altmış altı kənizi var, hələ bundan başqa sənin mərhum qızının yüz kənizi də onlara əlavə olub. Sənin ayırdığın kənzilər dediklərimi öyrənəndən sonra, mən onları götürüb gedəcəyəm”.

Xardub şah anası Zat əd-Dəvahinin sözlərini eşidəndə çox şad oldu, durub onun alnından öpdü. Müsəlman hikmət alimləri tapıb gətirmək üçün uzaq ölkələrə səyyah və elçilər göndərdi. Onlar da onun əmrinə itaət edərək uzaq ölkələrə getdilər, şahın istədiyi alimləri gətirdilər. Alimlər gəlib Xardub şahın hüzurunda dayandılar; şah onlara böyük hörmət elədi, fəxir libaslar verdi. Məvacib təyin elədi, qızları öyrədib qurtarandan sonra onlara çoxlu pul verəcəyini vəd elədi. Sonra qızları onların yanına gətirdi...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki əlli üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağlın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, alimlər gəlib Xardub şahın hüzurunda dayananda şah onlara hörmət elədi, qızları onların yanına gətirib əmr elədi ki, kənzlərə mərifət, ədəb qaydaları öyrətsinlər.

Xardub şah burada qalsın, sizə kimdən deyim, Ömər ibn ən-Nüman şahdan, o, ovdan, şikardan qayıdan kimi saraya girib şah qızı Abrizanı nə qədər axtarırsa, tapa bilmədi, ondan soruşan verən olmadı. Padşahın qanı qaraldı. O, ucadan dedi: “Necə olub ki, bu qız saraydan çıxıb, heç kimin ondan xəbəri olmayıb! Əgər mənim padşahlığımda işlər belədirsə, bu çox pisdir, onun yiyəsi yoxdur. Mən darvazaların keşiyini çəkməyə adamlar göndərməyincə təzədən ova, şikara getməyəcəyəm!” Padşahı qəm-qüssə bürüdü, şah qızı Abrizadan ayrı düşdüyünə görə üroyi sıxıldı.

Elə bu vaxt Şərr-Kan səyahətdən qayıdıb gəldi, atası əhvalatı ona xəbər verdi, bunu da nəql elədi ki, özü ovda, şikarda olan vaxt Abriza qaçıbdır. Bunu eşidən Şərr-Kan bərk qəzəbləndi. Bu əhvalatdan sonra padşah hər gün uşaqlarına baş çəkməyə, onlara iltifat göstərməyə başladı. Uşaqlarına dərs vermək üçün alimləri çağırdı, onlara məvacib təyin elədi. Şərr-Kan bunu görəndə bərk qəzəbləndi, qardaşına, bacısına paxıllığı tutdu. Qəzəbləndiyi üzündən görünürdü, buna görə də xəstələndi. Günlərin bir günü atası ona dedi: “Bu nədir, oğul, görürəm gündüzdən rəngin saralıb, zəifləyirsən?” Şərr-Kan cavabında dedi: “Atacan, hər dəfə sən bacımla qardaşımı əzizləyib onlara iltifat göstərəndə mənə paxıllıq tutur, qorxuram paxıllığım elə artsın ki, axırda onların hər ikisini öldürəm, sən də onları öldürməyimə görə mənə qətlə yetirəsən. Bax, saralmağımın da, xəstələnməyimin də səbəbi budur. Rica eləyirəm mənə o biri qalalardan uzaqda bir qala verəsən ki, ömrümün axırınacan orada qalım. Atalar yaxşı deyiblər: “Sevimli adamdan uzaq olmaq daha yaxşıdır, nə gözün görər, nə üroyin pərişan olar”. Bunu deyib Şərr-Kan başını aşağı saldı.

Ömər ibn ən-Nüman şah Şərr-Kanın bu sözlərini eşidəndə onun zəif düşməyinin səbəbini başa düşdü, onu dilə tutmağa başlayıb dedi:

"Oğlum, sən bu sözüne razıyam. Mənim torpağında Dəməşqdən böyük qala yoxdur, bu saatdan etibarən onu sənə ixtiyarına verirəm".

Padşah elə o saat mirzələri çağırırdı Şərr-Kanın Suriya Dəməşqinə hökmdar təyin olunması barədə fərman yazmağı əmr elədi, onlar da yazdılar. Şərr-Kan üçün tədarük gördülər, o, vəzir Dandanı da özüylə apardı: atası vəzirə buyurdu ki, Şərr-Kanın torpaqlarını idarə eləsin, bütün işləri özü aparsın, daim onun yanında olsun. Sonra atası oğlu ilə vidalaşdı, padşahlığın emirləri, ayanları da onunla vidalaşdılar, Şərr-Kan öz qoşunu ilə yola düşdü, gəlib Dəməşqə çatdı. Elə ki o, şəhərə çatdı, şəhər camaatı təbii, şeypur çalmağa başladılar, küçələri bəzəyib qafilə ilə Şərr-Kanın pişvazına çıxdılar, özü də sağ tərəfdəki torpaqların ayanları sağ tərəflə, sol tərəfdəki torpaqların ayanları sol tərəflə gəlirdilər.

Şərr-Kan burada qalsın, indi sizə kimdən deyim, Ömər ibn ən-Nümandan. Onun oğlu Şərr-Kan gedən kimi alimlər onun yanına gəlib dedilər: "Ey hökmdar, sənə uşaqların elmdən həli olublar, mərifət, ədəb, nəzakət qaydalarını mükəmməl öyrəniblər". Bu xəbərdən padşah şad oldu, alimlərə ənəm verdi. O gördü ki, on dörd yaşına çatmış Dau əl-Məkan boy-buxunlu oğlan olub, at minir. Özü də dindar, mömin böyüyür, kəsiblərin, alimlərin, Quran bilicilərinin xətrini əziz tutur. Bağdad əhli arvadlı-kişili onu ürəkdən istəyirlər. Günlərin bir günü Bağdad küçələri ilə bir İraq karvanı peyğəmbər salavatullahın ziyarətinə girdi. Bunu gören Dau əl-Məkan ziyarətə getmək fikrinə düşdü. O, atasının hüzuruna gəlib dedi: "Gəlmişəm səndən rüxsət alıb ziyarətə gedim". Atası onu ziyarətə buraxmayıb dedi: "Gözlə, gələnin il bir yerdə gedərik".

İşin uzandığını duyan Dau əl-Məkan bacısı Nüsxət əz-Zamanın yanına gəldi, gördü ki, o namaz qılır, qız namazı qılıb qurtarandan sonra qardaşı dedi: "Mən Bəytül-müqəddəsə ziyarətə getmək, peyğəmbər salavatullahın qəbrini ziyarət etmək üçün ölürəm. Atamdan izin istədim, o razı olmadı, indi fikrim budur ki, bir az pul götürüb atama xəbər vermədən gizlicə ziyarətə gedim". Bunu eşidən qız qardaşına ucadan dedi: "Səni Allaha and verirəm, mənə də özünü apar! Qoy mən də peyğəmbər salavatullahın qəbrini ziyarət edəyim!" Dau əl-Məkan da bacısına dedi: "Qaranlıq düşən kimi bayıra çıx, ancaq bunu heç kəsə demə!"

Gecəyarısı Nüsxət əz-Zaman ayağa durub bir az pul götürdü, kişi paltarı geyindi (o Dau əl-Məkanla bir yaşda idi), bayıra çıxdı, düz sarayın darvazası ağzına gəldi; darvazaya çatanda gördü ki, qardaşı

dəvələri yükləyib onu gözləyir. Dau əl-Məkan dəvəyə mindi, bacısını da bir dəvəyə mindirdi, onlar elə gecə yola düşdülər, karvana qarşıb o vaxtadan getdilər ki, bir vaxt gördülər İraq karvanının ortasında. Karvanla bərabər az getdilər, çox getdilər, Allahın əmri ilə ziyarət şəhəri Məkkəyə çatdılar. Ərəfat¹ dağında dayandılar. Meqatda ehram bağlayıb, peyğəmbər salavatullahın qəbrini ziyarət etmək üçün getdilər, ziyarət elədilər də.

Sonra onlar zəvvarlarla öz ölkələrinə qayıtmaq istədilər, Dau əl-Məkan bacısına dedi: "Bacı can, Qüdsə gedib İbrahim Xəlilullahı da ziyarət etmək istəyirəm, Allah ona rəhmət eləsin! Qız da cavabında dedi: "Mən də getmək istəyirəm". Onlar beləcə razılaşdılar.

Dau əl-Məkan bayıra çıxdı, qüdsülülərin karvanında özüne və bacısına iki dəvə kirələdi, nə lazımsa dəvələrə yükləyib karvanla yola düşdülər. Elə həmin gecə bacısını titrətmə-qızdırma tutdu. Qız xəstələndi, ancaq tez də sağaldı; bu dəfə oğlan xəstələndi. Nüsxət əz-Zaman qardaşına qulluq eləyirdi. Onlar gecə-gündüz yol gedib Qüdsə çatdılar, Dau əl-Məkanın halı getdikcə pisləşirdi, o zəifləmişdi. Onlar bir karvansarayla düşdülər, özlərinə otaq tutdular, Dau əl-Məkanın halı lap xarablaşmışdı, oğlan heç özünü bilmirdi. Bacısı Nüsxət əz-Zaman qardaşının halının xarablaşdığını görüb ucadan dedi: "Allahdan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur. Görünür Allahın hökmü belə imiş!"

Oğlan yaxşı olmurdu, qız da həmin yerdə qardaşının yanında qalıb ona qulluq eləyirdi, olan-qalan pullarını xərcləyirdi. Qızın pulları qurtardı, o elə kəsibləşdi ki, bir dirhəmi də qalmadı. Belə olanda, o, karvansarının ayaqçı oğlanına bəzi parçalar verib bazara göndərdi, oğlan aparıb onları satdı, qız bu pulları da qardaşına xərcələdi. Sonra yenə bəzi şeylər satdı. Qız o vaxtadan şeylərini satdı ki, altlarında bir cırıq həsir də qalmadı. Belə olanda, qız ağlayıb ucadan dedi: "Höküm Allahındır".

Bir gün qardaşı qıza dedi: "Bacıcan, deyəsən sağalıram, mənə bir az qovurma ver yeyim". Qız cavabında dedi: "Qardaşım, Allaha and olsun, mənə o cürət yoxdur ki, gedim dilənəm. Səhər bir əyanın evinə gedib qulluqçuluq etməyə başlarım, yemək pulu qazanaram. Sonra qız bir az fikirləşib dedi: "Səni bu halda qoyub getmək mənə üçün asan deyil, ancaq başqa çarəm yoxdur". Qardaşı ucadan dedi: "Sən o cah-caldan sonra belə alçala biləcəksənmi? Allahdan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur!" Dau əl-Məkan ağladı, bacısı da ona qoşulub

¹ Ərəfat dağı – Məkkənin şərqində dağ və vadi adındır. Adətə görə zəvvarlar burada dayanıb ucadan dua eləyir, Quran oxuyurlar.

ağlaya-ağlaya dedi: "Qardaşım, biz qoribik, düz bir ildir burada yaşayırıq, heç kim qapımızı açmayıb. Olmaya acından ölməliyik? Mən belə fikirləşirəm: gedib qulluqçuluq elərim, yemək alıb gətirərim, elə ki son sağaldın, vətənə qayıdacağın".

Qız bir az ağladı, qardaşı da uzanan yerdə ağladı, sonra Nüzxət öz-Zaman ayağa qalxıb dəvəçi örtüyünün parçasını başına saldı (bu örtük dəvəçinin yadından çıxıb onlarda qalmışdı), qucaqlayıb qardaşının alnından öpdü, ağlaya-ağlaya bayıra çıxdı, özü də haraya gedəcəyini bilmirdi. Qız gözib-dolaşdı; qardaşı evdə onu gözləyirdi, axşama az qalırdı, ancaq Nüzxət öz-Zaman gəlib çıxmırdı. Qardaşı yataqda uzanıb səhərcən onu gözlədi, bacısı yenə də gəlib çıxmadı, o beləcə iki gün gözlədi, qanı qaraldı, ürəyi çox narahat oldu, həm də o, acından ölürdü. Birtəhər otaqdan çıxdı, karvansaradakı ayaqçı oğlanı səsəyib dedi: "Məni bazara apar". Oğlan da onu aparıb bazarda qoydu. Qüdsün camaatı onun başına yığıldı, adamlar oğlanı bu halda görüb ağlamağa başladılar. Oğlan işarə elədi ki, ona yemək bir şey versinlər, bazardakı tacirlərin birindən pul aldılar, ona yemək gətirdilər. Sonra onu qaldırıb dükanların birinin yanında həsir üstə uzatdılar, baş tərəfinə su dolu səhəng qoydular.

Elə ki gecə oldu, oğlanın dordinə qala-qala hələ öz evinə getdi. Gecəyarısı Dau əl-Məkan bacısını yada saldı, dördi artıdı, boğazından nə çörək keçdi, nə də su. O, huşunu itirdi. Səhər bazar adamları tacirlərdən dirhəm-dirhəm pul yığdılar, bir dəvəçiyə verib dedilər: "Bu adamı yix dəvənin üstə, apar Dəməşqə, ver xəstəxanaya, bəlkə sağaldı". Dəvəçi onların cavabında dedi: "Baş üstə!" Sonra öz-özünə dedi: "Bu ki can verir, mən onu necə aparacağam?" Dəvəçi oğlanı bir yerə aparıb gecəyəcən orada gizləndi, sonra da onu bir hamam ocaq-xanasının yanındakı təzək qalağının üstə atıb öz yoluna düzəldi.

Səhər açılanda, hamamın ocaqcısı işə başlamaq istəyəndə arxası üstə yuxulmuş Dau əl-Məkanı görüb fikirləşdi: "Ölünü niyə bura tullaıyblar?" Ayağı ilə oğlanı vuran kimi Dau əl-Məkan tərpəndi. Onda ocaqçı ucadan dedi: "Tiryək atıb harda gəldi uzanurlar!" Ocaqçı diqqətlə oğlana baxıb gördü ki, bu gözəl oğlanın hələ biş yeri tərləməyib, onun qorib və xəstə olduğunu başa düşüb ucadan dedi: "Allahdan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur! Mən bu yazığı incitdim, peyğəmbər Saravatullah işə buyurub ki, qoribə, xüsusi xəstə qoribə hörmət etmək lazımdır". O, oğlanı götürüb evinə apardı, arvadına tapşırırdı ki, ona qulluq eləsin, altına xələcə salsın, arvadı da yerə xələcə saldı, onun başının altına balıq qoydu, sonra su gətirib üzünü, əllərini, ayaqlarını yudu. Ocaqçı bazara gedib güləb, şəkər aldı, Dau əl-Məkanın üzünə

güləb çilədi, ona şərbət verdi, sonra təzə köynək çıxarıb oğlana geyindirdi. Oğlan cana gəldi, sağlacağını duydu, balıq dirsəklənilib yanı üstə oturdu, ocaqçı bunu görəndə şad olub ucadan dedi: "Şükür Allaha, oğlan özünə gəldi. İlahi, səndən birçə təmənnam var, elə eləginon ki, bu oğlan mənim əlimlə sağalsın!.."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki əlli dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rovat eləyirlər ki, ocaqçı ucadan dedi: "İlahi, səndən birçə təmənnam var, elə eləginon ki, bu oğlan mənim əlimlə sağalsın!"

Ocaqçı oğlana üç gün qulluq elədi, o vaxtacan ona şərbət, ağcaqayın şirəsi, güləb içirdi, onunla mehriban, mülayim dolandı ki, oğlan lap cana gəldi. Dau əl-Məkan özünə gəlib gözlərini açdı, ocaqçı onun yanına girdi, gördü ki, oğlan oturub, özü də gümrahdır, onda oğlandan soruşdu: "Oğlum, indi necəsen?" Dau əl-Məkan cavabında dedi: "Allaha şükür, indi Allahın köməyi ilə yaxşıyam!" Ocaqçı Allaha dua eləyib bazara getdi, oğlan üçün on dəne cücə aldı, evə gətirdi, arvadına verib dedi: "Hər gün ona iki cücə bişir, birini səhər, birini axşam yedirt". Ocaqçının arvadı ayağa qalxıb cücənin birini elə o saat kəsdı, bişirib oğlana apardı, ötinə ona yedirdi, suyunu da içirdi. Oğlan yeyib qurtarandan sonra arvad isti su gətirdi, Dau əl-Məkan əllərini yudu, uzanıb balıq dirsəkləndi, arvad örtüyünü onun üstünə saldı, oğlan gün batanacan yatdı. Ocaqçının arvadı o biri cücəni bişirib oğlana apardı, bişmiş cücəni parçalayıb ona dedi: "Oğlum, yeginon!" Oğlan elə cücəni yeyirdi ki, birdən arvadın əri içəri girdi, arvadının oğlana xörək yedirdiyini görəndə, onun baş tərəfində oturub soruşdu: "Oğlum, indi necəsen?" Dau əl-Məkan da cavabında dedi: "Allaha şükür ki, sağaldım, mənə elədiyin bu yaxşılığa görə Allah sənə əvəzini versin". Ocaqçı çox şad oldu, sonra gedib bənövşə suyu, güləb gətirib oğlana içirdi. Bu ocaqçı hamamda beş dirhəmə işləyirdi. O, oğlana gündə bir dirhəmləlik şəkər, güləb, bənövşə suyu, ağcaqayın şirəsi, bir dirhəmləlik cücə alırdı; bu minval ilə ocaqçı düz bir ay oğlana qulluq elədi, oğlan tamamilə sağaldı, xəstəlikdən onda əsər-əlamət belə qalmadı.

Ocaqçı ilə arvadı Dau əl-Məkanın sağaldığını görüb çox şad oldular, kişi oğlana dedi: "Oğlum, mənimlə hamama gedərsənmi?" Oğlan da cavabında dedi: "Bəli, gedərəm!" Ocaqçı bazara gedib eşşək kiroladı, evə gətirib Dau əl-Məkanı eşşəyə mindirdi. Hamama çatanacan oğlanın qolundan tutdu ki, o, eşşəyi üstündən yıxılmasın. Hamamın yanında oğlanı yerə düşürüb aylaşdırdı, sonra eşşəyi aparıb ocaqxanının yanında bağladı, yenə bazara gedib şanagülle yarpaqları, paxla unu¹ aldı, gəlib Dau əl-Məkana dedi: "Ağa, sən allah, gir hamama, səni yuyundurum".

Onlar hamama girdilər, ocaqçı Dau əl-Məkana kisə çəkməyə başladı. Sonra şanagülle yarpaqları, paxla unu ilə onun bədənini yudu. İçəri girən cumadar ocaqçının oğlanı yuyundurduğunu görüb dedi: "Hamam sahibinə zərər vurursan ha!" Ocaqçı cavabında dedi: "And olsun Allaha, sahib özü bizə mərhəmət eləyib izin verib!" Cumadar Dau əl-Məkanın başını qıxdı, oğlanla ocaqçı çimib geyindilər, evə gəldilər. Evdə ocaqçı oğlana öz paltarlarından nazik bir köynək geyindirib, başına qəşəng çalma qoydu, belinə nazik kəmər bağladı, boynuna yaylıq doladı.

Ocaqçının arvadı onun üçün iki cücə kəsib bişirdi. Dau əl-Məkan gəlib öz yatağı üstə oturdu, ocaqçı ayağa durdu, söyüd şirəsinə şəkər qatıb ona içirdi. Sonra süfrə saldılar, ocaqçı cücələri parçalayıb Dau əl-Məkana yedirdi, cücə suyu içirdi, oğlan doyunca yeyib-ıçdı, əllərini yudu, sağaldığına görə Allah-təalaya dua eləyib ocaqçıya dedi: "Allah-təala məni sənin əlinlə ölümdən qurtardı". Ocaqçı cavabında dedi: "Bu sözlər bir yana qalsın, de görüm sən hardan gəlib, hara gedərsən? Üzdən nəcib adama oxşayırsan". Dau əl-Məkan da dedi: "Əvvəlcə sən də görüm məni hardan tapdın, onda mən öz əhvalatımı sənə nəql elərəm". Ocaqçı dedi: "Bir gün səhər təzədən işə gedirdim. Səni hamama girən yerdə təzək tayasının üstündə gördüm. Ancaq bilmirəm ki, səni ora kim gətirib atıb. Səni götürüb öz evimə gətirdim. Bax, əhvalat belə olub". Dau əl-Məkan ucadan dedi: "Çürümüş sümüklərə şəfa verən Allaha şükür olsun!" Qardaşım, sən ləyaqətli adama hörmət eləmişən. Əvazini də alacaqsan. Mən indi hansı şəhərdəyəm?" Ocaqçı cavabında dedi: "Sən indi Qüdsdəsən". Onda Dau əl-Məkan qürbətə olduğunu anladı. Ayrı düşmüş bacısını yada salıb ağladı. O, başına gələn əhvalatı ocaqçıya nəql eləyib bu şəri oxudu:

¹ Paxla unu sabun yerinə işlədirdi.

² Bu o deməkdir ki, ocaqçı cumadara pul verməyib, Dau əl-Məkani özü yuyundurur.

"Elə qərq olmuş könül eşqin ucundan dörd-qəmə, Sanki məhsordir, sarıbdır qəlbimi yüz vahimə.

Rəhm edin, siz ey gedənlər, çünki sizdən sonra da Rəhmdən məhrum olanlar çox qalıbdır dördimə.

Bari məhrum etməyin məhrəm baxışlardan məni, Qəlb üçün məhrəm baxış dönmüş həmişə məlhəmə.

Səbrə dəvət cəldoludəkə, "Sus!" – deyir qəlbim mənə, Səbrə yox tabım, bunu mənədən təmənnə cəlmə!"

Sonra o hönkür-höknür ağladı, bunu görən ocaqçı dedi: "Ağlama, ölümdən qurtardığına görə, sağaldığına görə Allaha dua elə!" Dau əl-Məkan ondan soruşdu: "Buradan Dəməşqə neçə günlük yoldur?" Ocaqçı cavabında dedi: "Altı günlük". Dau əl-Məkan yalvara-yalvara dedi: "Bəlkə məni ora göndərəsən?" Onda ocaqçı ucadan dedi: "Ağa, sən cavansan, özü də qərribəsən, mən səni tək necə buraxa bilərəm? Əgər sən Dəməşqə getmək istəyirsənsə, mən sənə ilə gedə bilərəm. Bir də əgər arvadım mənə qulaq asıb sözümdən çıxmasa, mən lap sənə ilə orada qallam, səndən ayrılmaq mənə ağır gəlir".

Sonra ocaqçı arvadına dedi: "Mənimlə Suriya Dəməşqinə getmək istəyirsən, yoxsa burada qalmaq istəyirsən? Onu da bil ki, mən ağa ilə Suriya Dəməşqinə gedib orada qalacağam, daha buraya qayıtmayacağam. O, hökmən Dəməşqə getmək istəyir, mən isə Allah haqqı ona elə almışam ki, ayrılı bilmirəm, həm də qorxuram yolkəsənlərdən ona xətər dəysin". Arvadı cavabında dedi: "Mən də sizinlə gedirəm".

Onda ocaqçı ucadan dedi: "Allaha şükür, arvad razı oldu, iş düzəldi!" Sonra da o, ayağa qalxdı, özünün də, arvadının da şeylərini satıb...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki əlli beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, ocaqçı da, arvadı da Dau əl-Məkanla Dəməşqə getməyə razı oldular, sonra ocaqçı özünün də, arvadının da şeylərini satıb bir dəvə aldı, bir eşşək kiroladı,

Dau əl-Məkanı eşşəyə mindirib yola düzəldilər, onlar altı gün, altı gecə yol gedib axşamçağı Dəməşqə çatdılar. Ocaqçı gedib yemək-icmək aldı, oturub şam elədilər. Bu minval ilə onlar beş gün həmin şəhərdə qaldılar, qəflətən ocaqçının arvadı naxoşlayıb ömrünü Allaha bağışladı, ocaqçının arvadının ölməyi Dau əl-Məkanın qanını qaraltdı. Axı naxoş olanda arvad ona qulluq eləmişdi, oğlan da ona alışmışdı.

Arvadı öldəndən sonra ocaqçı onun dərindən qəm deryasına batdı, Dau əl-Məkan onun dörd çəkdiyini görüb dedi: "Ürəyinə toxtaqlıq ver, əvvəl-axır hamımız ora gedəcəyik". Ocaqçı üzünü ona çevirib dedi: "Allah səni xoşbəxt eləsin, oğlum! Allah-təala rəhmli və dərindir, dördümüzə əlac elər, bizi qəm-qüssədən qurtarar! Oğlum, bəlkə çıxıb Dəməşqi bir az gözək, ürəyimiz açılsın". Dau əl-Məkan cavabında dedi: "Nə olar, gedək gözək". Ocaqçı ayağa qalxdı. Dau əl-Məkanın əlindən tutdu; onlar küçəyə çıxdılar, gəlib Dəməşq valisinin tövlələrinə çatdılar, gördülər ki, burada sandıq, xolçə, parça mallar yüklənmiş dövələr, yohərlənmiş atlar, baktiri dövələri, qara qullar, ağ qullar dayanıblar, özü də camaat bunları dörd dövrəyə alıb. Adamlar vurmuxur, bir-birini itələyirlər. Dau əl-Məkan ucadan dedi: "Bir bax ha! Bu qullar, bu dövələr, bu parça mallar kimindir?" Sonra o, karvan nöqərlərinin birindən soruşdu: "Bu hədiyyələri kimə aparırlar?" Soruşduğu adam da cavabında dedi: "Bunlar Dəməşq əmirinin hədiyyələridir, Suriya bəcxəracı ilə bərabər Ömər ibn ən-Nüman şaha göndərir". Bunu eşidən Dau əl-Məkanın gözləri yaşardı. O, bu şəri oxudu:

"Ey gözümdən konar olan dostlar,
Tutdunuz siz mənim sinəmdə qorar,

Sizdən ayrı gözümdə puçdur həyat,
Həmdəmdir xünabə¹, qüssə, qubar.

Qismət olsa, gözümlə görərsə sizi,
Eylərəm sərgüzəştimi izhar".

Şəri oxuyub qurtaran kimi ağladı, bunu görən ocaqçı ona dedi: "Oğlum, təzəcə sağalmısan, ürəyinə toxtaqlıq ver ağlama; qorxuram təzədən xəstələnəsən".

Ocaqçı elə hey onu dilə tutur, onunla zarafat eləyirdi; Dau əl-Məkan isə qurbətdə olduğuna, bacısından, öz şahlığından ayrı

düşdüünə ah çəkib kədərlənir, göz yaş axırdırdı. Sonra o belə bir şeir oxudu:

"Bil qədrini ömrün, — çıxacaq bir gün olındən,
Ömrü adlı o qəsrin uçacağıdır təməlinəndən.

Xoşbəxtliyin ancaq adı vardır bu cahanda,
Sən mənzili yoxluqdur həyatın, əzəlinəndən.

Əslində həyat insan üçün bir duracaqdır,
Axşamlayıb orada, yola düşməkdənsən erkən".

Dau əl-Məkan qurbətdə olduğuna ağlayıb inildəməyə başladı, ocaqçı da arvadının ölümünə ağladı. Ancaq o, şəhər açılanacan elə hey Dau əl-Məkanı dilə tutdu ki, ağlamasın. Elə ki şəhər açıldı, ocaqçı ondan soruşdu: "Deyəsən, voton yadına düşüb?" Dau əl-Məkan cavabında dedi: "Bəli, daha mən burada qala bilmərəm. Səni Allaha tapşırıram. Mən bu adamlarla yavaş-yavaş gedib öz torpağıma çatacağam". Ocaqçı ucadan dedi: "Mən də səninlə gedirəm! Mən səndən ayrıla bilmərəm! Mən yaxşılıq eləmişəm, görək onu axıra çatdıram, axıracan sənə qulluq eləyom". Ocaqçının bu sözlərini eşidən Dau əl-Məkan ucadan dedi: "Allah səndən razı olsun, Allah səni xoşbəxt eləsin!" Özü də çox şad oldu ki, ocaqçı onunla gedir. Sonra ocaqçı o saat aparıb dövsəni satdı, əvəzində eşşək aldı. Yol üçün azuqə tədarük eləyib Dau əl-Məkana dedi: "Bu eşşəyi minərsən, yorulanda düşüb piyada gedərsən". Dau əl-Məkan ucadan dedi: "Allah səndən razı olsun, mənə də kömək eləsin ki, sənin bu yaxşılığını əvəzini çıxım! Sən mənə o qədər yaxşılıq eləmişən ki, onu qardaş qardaşa eləməz". Sonra ocaqçı gecəyəcən gözlədi, elə ki gecə oldu, qaranlıq düşdü, onlar azuqələrini, şeylərini eşşəyə yükləyib yola düşdülər.

Dau əl-Məkanla ocaqçı burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, Dau əl-Məkanın bacısı Nüzxət əz-Zamandan. O, qardaşı Dau əl-Məkani qoyub Düşdə yaşadığını karvansaradan çıxdı, izara bürünüb bir kəşə qulluqçuluq eləmək, qardaşına qovurma alıb gətirmək üçün getdi. Qohum-qardaşı, vətəni qızın yadına düşdü, o Allah-təalaya dua eləməyə başladı ki, onları daha imtahana çəkməsin, sonra da bu şəri dedi:

"Don geydi çahan tünd gecənin pərdələrindən,
Zülmət yenə eşq əhlini torpətdi yerindən.

Birdən heçə döndərdi mənə sanki məhəbbət,
Etdikdə fəraqın bu könül mülkünə məskən.

¹ Xünabə — qanlı göz yaş

Sarsıtdı məhəbbət, canımı üzdü məşəqqət,
Faş oldu bu sirrim gözümün qətrələrindən.

Etsin deyə vəslin bu yaman dərdimə çarə,
Könlüm kömək istər cahanın hiylələrindən.

Qəlbimdə alovlanmış olan odlu bir eşqin
Cismim alışıb yanmadadır şöhlərindən.

Sussun yağı, sussun! Bu kifayət eləməzmi –
Hər cövrünə çərx-i fəlöyin tablaşırım mən.

And içmişəm öz eşqimə: şad olmaram heç vaxt,
And içdimi aşiq – o təmiz anda inan sən.

Get, get, gecə, dünyanı gedib cəhlə xəbərdar, –
Bilsin, gözümü sübhə qədər yummamışam mən”.

Sonra da Dau əl-Məkanın bacısı Nüxzət öz-Zaman ağlaya-ağlaya, sağına-soluna baxa-baxa baş alıb getdi; birdən gördü ki, səhra tərəfdən bir qoca gəlir, yanında da beş nəfər bədəvi ərəb var. Həmin qoca boylanıb Nüxzət öz-Zamana baxdı gördü ki, qız çox gözəldir, ancaq başına saldıq izar cırıqdır, qoca onun gözəlliyinə mat qalıb öz-özünə dedi: “Bu qız doğrudan da, elə gözəldir ki, görənin ağlı başından olur, ancaq o, çirk içində yaşayır! Bu qız istəyir buralı olsun, istəyir qərib olsun, o hökmən mənim olacaq!”

Qoca qızın dalınca düşdü, yavaş-yavaş gedib bir dar dalanda onunla üzbəüz gəldi. Qoca qızı səsledi, başına nə iş gəldiyini öyrənməkdən ötrü ondan soruşdu: “Qızım, de görüm, sən azad adamsan, yoxsa kənizsən?” Qocanın bu sözlərini eşidən qız ona tərs-tərs baxıb dedi: “Sən öz canın, mənim dərdimin üstünə dərd qoyma!” Qoca mehribanlıqla dedi: “Mənim altı qızım olub, onların beşi vəfat eləyib, təkçə ən kiçik qızım sağ qalıb. Mən ona görə sənə yaxınlaşdım ki, soruşum görüm buralısan, yoxsa qəribsən? Mən istəyirəm qızımı sənə tapşırıram ki, onu əyləndirəsen, bacılarının dərdi yadından çıxsın. Əgər sənin heç kimin yoxsa, onda sən də mənim qızım olarsan”.

Qocanın bu sözlərini eşidən Nüxzət öz-Zaman özlüyündə fikirləşdi: “Bəlkə bu qocanın yanında qorxudan-hürküdən uzaq oldum”. Qız utandığından başını aşağı salıb dedi: “Ay əmi, mən ərəb qızıyam, qəribəm, mənim bir xəstə qardaşım da var. Mən sənə qızına bu şertlə

qulluq eləyərim ki, gündüzlər onun yanında qalaram, axşamlar da qardaşımın yanında. Əgər bu şərtə razısan, sənə evinə gedərəm, çünki qəribəm; öz xalqımın arasında mən hörmətli-izzətli idim, indi isə gör nə günə düşmüşəm. Biz qardaşım əl-Hicaz ölkəsindən gəlmişik, qorxuram ki, sənənlə getsəm qardaşım bilməsin mən hardayam”.

Qızın bu sözlərini eşidən bədəvi öz-özünə dedi: “Vallahi, axtardığımı tapmışam”. Sonra qıza dedi: “Mənim səndən artıq adamım yoxdur, istədiyim budur ki, gündüzlər qızıma qulluq eləyəsen, gecələr də öz işindir, gedib qardaşımın yanında qalarsan. İstəsən onu da gedib bizə gətirərim.” Bədəvi elə hey qıza toxtaqlıq verirdi. Qızla o vaxtacan xoş danışdı ki, axırda qızın könlünü aldı, qız onun yanında qulluqçuluq eləməyə razı oldu. Qoca qabağa düşdü, qız da onun dalınca getdi. Yolda qoca öz adamlarına göz elədi, onlar tez gedib dəvələrə azuqə, su yükləyib hazır dayandılar. Qoca qızla bərabər gələn kimi onlar dəvələri sürüb getdilər.

Bu bədəvi vələdüzzina, yolkəsən, dost-aşnasını satan, qəddar və hiyləgər quldurun biri idi, onun nə oğlu, nə də qızı vardı; o, yolla gedirdi, Allahın izni ilə bu yazıq qıza rast gəldi. Bədəvi yolboyu, Qüdsdən çıxıb yoldaşlarıyla görüşənəcən qızı söhbətə tutdu. Gəlib yoldaşlarına çatanda bədəvi gördü ki, onlar dəvələri yükləyib hazır dayanıblar. Belə olanda, bədəvi dəvəyə mindi, qızı tərkinə aldı, onlar bütün gecəni yol getdilər. Nüxzət öz-Zaman başa düşdü ki, bədəvinin dedikləri yalan imiş, qoca onu aldadıb, odur ki, qız gecəni səhərəcən ağlayıb fəryad elədi. Quldurlar dəvələri dağlara tərəf sürdülər, qorxurdular ki, onları görən olar.

Səhərə yaxın onlar dəvələrdən düşdülər, bədəvi Nüxzət öz-Zamana yanaşdı dedi: “Şəhəri qız, bu nə nalədir? Allaha and olsun, əgər səsinə kəsməsən, səni ölənəcən döyəcəyəm!” Bu sözləri eşidən Nüxzət öz-Zamanın dünya gözündən düşdü, o, ölümünü istədi. Sonra bədəviyə ucadan dedi: “Ay murdar qoca, ay saç ağarmış kaftar! Mən sənə inandım, sən isə məni aldadıb, incitmək istəyirsən!” Bədəvi onun üstünə qışqırıb dedi: “Ay qız, sən hələ cürət eləyib mənə cavab da qaytarırsan!” O, əlində qamçı qıza yaxınlaşdı, onu döyməyə başlayıb ucadan dedi: “Səsinə kəsməsən, öldürəcəyəm!” Nüxzət öz-Zaman bir az susdu, sonra yenə qardaşını, əvvəlki xoş günlərini yadına salıb iç-in iç-in ağladı.

Səhəri qız bədəvinin yanına gedib dedi: “Sən niyə məni aldadıb, bura, ins-cins görünməyən bu dağlara gətirdin? Məndən nə istəyirsən?” Qızın bu sözlərini eşidən bədəvi bərk qəzəblənib ucadan dedi: “Ay

murdar qız, sən hələ cürət eləyib danışırısan da!” Bunu deyib qamçını qapdı, qızın kürəyinə ilişdi, o vaxtadan döyüdü ki, qız huşunu itirdi. Belə olanda, qız onun ayaqlarına yıxılıb öpməyə başladı, qoca qamçını kənara atdı, onu söyüb dedi: “Ay şəhərli qız, çalmama and olsun, bir də görsem, ya eşitsəm ki, ağlayırsan, dilini kəsəcəyəm!”

Nüxzət əz-Zaman susdu, cavab vermədi, çünki bədəvi onu o qədər döymüşdü ki, bədəninin hər yeri ağrıyırdı. Qız sallayı oturdu, köynəyinin yaxasını qaldırıb başına çəkdi, beləcə oturub düşdüyü bəla, şah qızı ola-ola, necə alçaldığı, belə döyüldüyü barədə fikirləşdi. Tək-tənha qalmış xəstə qardaşını, hər ikisinin qürbətdə olduğunu yadına saldı, için-için ağlayıb bu şəri oxudu:

“Gah yaxınlıq eləyir tale bizə, gah gen qaçır,
Bir qərarda qalmır o, hər an girir bir görkəmə.

Məhvə məhkumdur cahanda gördüyün varlıq tamam,
Kimə qalmışdır Süleyman mülkü – bu dünya, kimə?

Əl çəkər məndən haçan möhnət, sıxıntı, iztirab?
İllərim başdan-başa bir qüssədir, bir vahimə.

Kaş fəravan günlərim heç olmayaydı, ey xuda,
Onda tapdandı bu ad-san, dağ çəkildi köksümə.

Məhv olub getmiş bütün qəlbimdəki xoş arzular,
Dostluğun keçmiş sevinci dönmüş artıq matəmə.

Yolçu, yol salsan yanından qəsrimin, öz eylə ki,
Töküdüüm göz yaşları qorq olmuş ahu-naləmə.”

Qız elə şəri oxuyub qurtarmışdı ki, bədəvi ayağa qalxıb onun yanına gəldi, ona xoş sözlər deyib könünü almaq istədi. O, qızın göz yaşını sildi, ona arpa lavaşı verib dedi: “Qəzəbli olanda mənə cavab qaytaran adamdan zəhləm gedir. Mənə bir də cavab qaytarıb belə murdar sözlər demə. Səni özüm kimi bir yaxşı adama satacağam, o da səninlə mənim kimi yaxşı rəftar elər”.

Nüxzət əz-Zaman cavabında dedi: “Yaxşı elərsən”. O gecə qıza uzun gəldi, özü də gördü ki, lap acından ölər, həmin arpa çörəyindən bir tükə yedi, gecəyarı bədəvi öz adamlarına yola düşməyi əmr elədi...” Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki əlli altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, bədəvi Nüxzət əz-Zamana arpa çörəyi verdi, sonra qıza söz verdi ki, onu özü kimi yaxşı adama satacaq. Qız da ona dedi: “Yaxşı elərsən”. Elə ki gecəyarı oldu, qız bərk acdığından bir tükə arpa çörəyi yedi. Sonra da bədəvi öz adamlarına yola düşməyi əmr elədi, onlar dövləri yüklədilər, bədəvi özü də dəvəyə minib Nüxzət əz-Zamanı tərkinə aldı; onlar yola düşdülər, üç gün, üç gecə yol gedib Dəməşq şəhərinə çatdılar. Şəhər əmirinin darvazası yanında sultan karvansarasına düşdülər. Dərd-qəmdən, bir də yolda əldən düşdüyündən Nüxzət əz-Zamanın rəngi saralmışdı. Odur ki, qız ağlamağa başladı. Belə olanda, bədəvi qızın yanına gəlib dedi: “Şəhərli qız, çalmama and olsun, ağlasan səni heç kəsə yox, yəhudiyə satacağam!” Sonra ayağa qalxıb qızın əlindən tutdu, bir otağa apardı, onu orada qoydu, bazara getdi, kəniz alveri eləyən tacirlərlə danışmağa başlayıb dedi: “Bir qız götürmüşəm, onun qardaşı xəstədir, mən oğlanı Qüdsə qohumlarımla yanına göndərmişəm ki, orada müalicə olunsun, özü də o, sağalanacan orada qalacaq. Mən qızı satmaq istəyirəm, ancaq qardaşı naxoşlayan gündən hey ağlayır, onun ayrılığına dözə bilmir. Mən istəyirəm ki, qızı kim alsın onunla xoş danışsın, özü də həmişə qıza desin: “Sənin qardaşın Qüdsədir, xəstədir”. Buna görə qiymətini bir az aşağı salaram”.

Onda tacirlərdən biri ayağa qalxıb soruşdu: “Qızın neçə yaşı var?” Bədəvi cavabında dedi: “O bakirədir, özü də həddi-bülüğa çatıb, ağıllıdır, savadlıdır, dərrakəlidir, gözəl-göycəkdir, ancaq qardaşı Qüdsə gedəndən bəri çox xiffət çəkir, odur ki, bir az əldən düşüb, rəng-ruhu dəyişib”. Bunu eşidən tacir bədəvi ilə getdi, sonra ona dedi: “Ya ərəblərin şeyxi gedək sənin tərifiyədin o gözəl, ağıllı, savadlı qızı mən alım. Mən onun dəyərini verərəm, amma bir neçə şərtim var, əgər sən o şərtləri qəbul elərsən, onda dediyin qiyməti nağd oycuna sayacağam. Yox, əgər o şərtləri qəbul etməsən, onda kənizi almayacağam”. Tacirin bu sözlərini eşidən, bədəvi cavabında dedi: “İstəyirsən onu lap sultana apar, özü də nə şərt qoyursan qoy, ancaq mən onu bilərəm ki, sən onu Bağdadın və Xorasan məmləkətinin hakimi, Ömər ibn ən-Nüman şahın oğlu əmir Şərr-Kana aparsan, bəlkə qız onun

xoşuna gəldi, onda o, qızı səndən yaxşı qiymətə alar, birə on qazanarsan. Tacir dedi: "Mənim əmirə işim düşüb: istəyirəm divana əmr eləsin ki, məndən gömrük pulu almasınlar, bir də atasına, Ömər ibn ən-Nümana mənim barəmdə vəsədətname yazsın. Əgər o qızı qəbul eləsə, sən pulunu dərhal çəkib! verərəm". Öndə tacir dedi: "Mən bu şərti qəbul elədim". Bunu deyib tacirlə Nüxzət əz-Zaman olan evə yollandı, gəlib həmin evə çatanda, qız olan otağın qapısı ağzında dayanıb qışqırdı: "Naciyyə!" (o, qızı bu adla çağırırdı), qız onun səsinə eşidib ağladı, ona hay vermədi. Bədəvi dönüb tacirə dedi: "Odur, qız əyləşib, get nə istəyirsən elə!" Yaxın get, bax, ancaq mən dediyim kimi mehriban danış".

Tacir gülər üzlə qıza yaxınlaşdı, özü də gördü ki, qız doğrudan da çox gözəldir, hələ ərəbcə də bilir. Belə olanda, tacir bədəviyə dedi: "Əgər qız sən deyən kimi çıxsə, onda mən onun sayəsində sultandan istədiyimi alacağam".

Sonra o, qıza salam verib soruşdu: "Qızım, sənə nə olub?" Nüxzət əz-Zaman ona tərəf dönüb dedi: "Bəxtimə bu yazılıb". Qız ona zənn ilə baxanda nə görsə yaxşıdır? Gördü ki, qabağında dayanan adam təmkinli və göyçək bir kişidir. Odur ki, öz-özünə fikirləşdi: "Zənnimcə, o məni almağa gəlib. Əgər ona yan verməsəm, burada qalsam, bu qaniçən məni döyə-döyə öldürəcək; necə olsa da bu adam xoşsifətdir – hər halda, kobud bədəvidən mərhəmətli olar. Bəlkə o mənim danışığıma qulaq asmağa gəlib. Ona ağıllı cavab verməliyəm". Sonra qız başını qaldırıb tacirə baxdı, mehriban səslə dedi: "Əleykəssalam, ağa, Allah səndən razı olsun, Allah sənə kömək olsun; peyğəmbər əleykəssalam belə cavab verməyi buyurub! O ki qaldı mənim əhvalıma, əhvalımı bilmək istəyirsənsə deyim: düşmənin bu günə düşməsin". Qızın bu sözlərini eşidən tacirin ağı başından oldu, üzünü bədəviyə tutub soruşdu: "Necəyə deyirsən, doğrudan da, yaxşı qızıdır!" Onun bu sözünü eşidən bədəvi hirsələnib qışqırdı: "Sən bu sözlərlə qızı korladın. Niyə deyirsən ki, yaxşıdır?! Axı o, kənizlərin ən mürdərdir, özü də lap nacinsin biridir! Mən onu sənə satmıram!" Onun bu sözlərini eşidən tacir başa düşdü ki, bədəvi başdan xarəbdir, odur ki, dedi: "Hirs-lənmə! Onun nə qədər pis cəhəti olsa da, mən onu alıram!" Öndə bədəvi tacirdən soruşdu: "Nə qədər verirsən?" Tacir də cavabında dedi: "Oğulun adını atası qoyar. Mal sənindir, qiymətini de!" Amma bədəvi bərkdən dedi: "Yalnız sən qiymət verəcəksən". Belə olanda,

tacir fikrə getdi: "Bu bədəvi başıboş qışqırıqçdır! Allaha and olsun ki, mən qızın qiymətini bilmirəm, özü də onun gözəl danışığı, qəşəngliyi məni valeh eləyib; əgər o, yazıb-oxumaq da bilsə, onda lap tamam-kamal oldu, özünə də, onu alana da xeyri çox olar. Amma bu bədəvi onun qiymətini bilmir".

Tacir bədəviyə dedi: "Ya ərəb şeyxi, sənə nağd iki yüz dinar verirəm, vergilər də, sultanpayı da mənim boynuma". Bunu eşidən bədəvi bərk qəzəbləndi, tacirin üstünə çıxıb dedi: "Dur ayağa, çıx öz yolunla get. And olsun Allaha, heç onun izarnı mən iki yüz dinara vermərəm. Mən onu daha satmıram; qalıb mənim dövələrimi otarar, dəyir-manda dən üyüdər". Sonra da qızın üstünə qışqırdı: "Bura gəl, üfunət dağırcığı, daha səni satmıram!" Sonra tacirə tərəf dönüb dedi: "Mən elə bildirdim ki, sən hər şeydən başı çıxan adamsan! And olsun çalmama, çıxıb getməsən, səni söyüb biabır elərəm!" Tacir öz-özünə dedi: "Doğrudan da, bu bədəvi dəlidir, qızın qiymətini bilmir. Mən indi ona qiymət barədə bir söz deyəcəyəm, əgər o ağıllı adam olsaydı, "çalmama and olsun" deməzdi. Vallah, qız Xosrov şahlığına dəyər, yanımda onun dəyəri qədər pul olmasa da, ancaq o nə qədər istəsə verəcəyəm, lap bütöv varidatımı istəsə, yəni də verəcəyəm". O, bədəviyə tərəf dönüb dedi: "Ay ərəb şeyxi, səbirli ol, hirs-lənmə. De görüm, onun başqa nə pal-paltarı var?" Bədəvi də cavabında bərkdən dedi: "Bu qıza paltar nə lazım? Vallah, hələ büründüyü izar da ona çoxdur". Öndə tacir dedi: "İcazə verərsənmi, başqa kənizlər kimi üzünü açıb hər tərəfdən ona baxım?" Bədəvi cavabında dedi: "Nə istəyirsən elə, ay Allah ömür vermiş! Lap üzünə də, içərisinə də bax! İstəyirsən paltarını soyundur, lüt elə bax". Tacir də dedi: "Allah eləməsin, mən təkcə onun üzünə baxacağam". Sonra da qızın gözəlliyinə, qəşəngliyinə heyran olmuş tacir ona yanaşdı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki əlli yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qızın gözəlliyinə, qəşəngliyinə heyran olmuş tacir Nüxzət əz-Zamana¹ yaxınlaşdı,

¹ Məsləman aləmində orta əsrlərdə pulu saymırdılar, çəkib verirdilər, çünki qızıl pul çox nazik olurdu, üstündəki dəyəri tez yeyilirdi.

¹ Nüxzət əz-Zaman – zamanın şirniyyatı

yanında öyloşib dedi: "Ay xanım, adın nədir? Onda qız tacirdən soruşdu: "Sən mənim bugünkü, ya əvvəlki adımı soruşursan". Qızın bu sözünü eşidən tacir dedi: "Məgər iki adın var?" Qız da onun cavabında dedi: "Bəli, bu günəcən adım Nüsxət əz-Zaman idi, bu gün isə Qüssət əz-Zamandır!". Tacir qızın bu sözlərini eşidəndə gözləri doldu, odur ki, ondan soruşdu: "Sənin xəstə qardaşın da var?" Qız da cavabında dedi: "Bəli, ağa, Allah haqqı var, amma o, Qüdsdə olanda girdişi-zaman bizi bir-birimizdən ayırdı". Tacir qızın ağıllı olduğunu, onun xoş danışığını görüb karıxdı, öz-özünə fikirləşdi: "Bədəvi düz deyirmiş". Bu vaxt qız qütbətdə qalan xəstə qardaşını, onu xəstə qoyub gəldiyini, onun başına nələr gəlmiş-gəlmədiyini xatırladı. Sonra da bədəviyə rast gəlməyini, atasından, anasından, vətəndən ayrı düşdüyünü yadına saldı, göz yaş sel kimi axdı; o, ağlaya-ağlaya bu şəri dedi:

"Harda olsan, saxlayar Allah bolalardan soni,
Ey gözümdən qeyb olub, qolbimdə daim yurd salan!

Darda qoymaz heç zaman, heç vaxt soni pərvədigar,
Bəxt havadarın olar, dünyada çəkməzsən ziyan,

Mən sənə həsrət qalandan, dərdim artır günbəgün,
Göz yaşım axmaqdadır, bir lohzə aram olmadan.

Bir biləydim, hansı bir qütbət diyardır məskənin,
Hansı yurdun, hansı namolun evin mehmanısın?

İçdiyin şəffaf sulardırsa sənin, ancaq mənim
Yağımı bir göz yaşımıdır söndürən, bir ah-fəğan.

Sən rahat yuxlarkən hər gün, ey əzizim, bil, mənə
Narahatlıq bir gecə göz yummağa vermir aman.

Hicran üzmüşdür məni, hicrandan özgə dünyada
Hansı bir dərddə olsa, tab eylər, qəbul eylər bu can".

Qızın dediyi bu şəri eşidən tacir də ağladı, o, ölini uzadıb qızın göz yaşını silmək istədi, ancaq qız üzünü örtüb dedi: "Ağa, belə iş görmə!"

Qızın göz yaşlarını silmək istəyən tacirdən o yaşınıb üzünü örtəndə bədəvi oturub ona baxırdı. Bədəvi elə bildi ki, qız taciri qoymur ona

tamaşa edəsin, odur ki, ayağa qalxıb qızın üstünə cumdu, öldükəki dəvə cəlovu ilə onun kürəyindən elə bərk vurdu ki, qız üzüstə yerə yıxıldı. Yerdə olan balaca daş qızın qaşını yaraladı, onu qan apardı. O, bərk qışqırıb huşunu itirdi, ağladı, tacir də onunla bərabər ağladı, sonra bərk-dən dedi: "Öz ağırlığında qızla da olsa, qızı ondan alacağam. Onu bu qaniçənin öldürənə qurtaracağam!" Qızın bu halını görə tacir bədəviyə ağzından çıxanı dedi, qız isə bihüş uzanıb qalmışdı. Qız aylarda göz yaşına qarışmış qanını sildi, başını sarıdı, üzünü göyə tutub sidiq-ürəkədən Allahdan imdad istədi, sonra bu iki beyti dedi:

"Gəlin rohm eləyin ösildəyöy,
Çərx birdən onu ayağa saldı.

Qan-yaş töküüb o deyir: fəlakətdən
Qaçmaq, aman istəmək məhaldır!"

Qız şəri oxuyandan sonra üzünü tacirə tutub yavaşca dedi: "Allah xətrinə məni bu qaniçənin öldürənə qurtar. Əgər bu gecə onun yanında qalsam, öz əlimlə özümü öldürəcəyəm. Məni onun öldürənə qurtar, övə-zində Allah da səni cəhənnəmə özabından qurtarar". Qızın bu sözünü eşidən tacir ayağa qalxıb bədəviyə dedi: "Ay ərəb şeyxi, bu qız onsuz da sənə lazım deyil. Nəçəyöy deyirsən, sat, alım". Bədəvi cavabında dedi: "Götür pulunu ver, yoxsa onu köçə aparıb peyin daşıyan, dəvə otaran eləyəm". Onda tacir dedi: "Əlli min dinar verirəm". Bədəvi də onun cavabında dedi: "Allah köməyin olsun!" Tacir qiyməti artırıb dedi: "Yetmiş min dinar". Bədəvi yenə dedi: "Allah köməyin olsun! Verdiyini bu qiymətə ona qoyduğum xərdən azdır. Elə o, doxsan min dinarlıq təkcə arpa çörəyimi yeyib". Tacir özündən çıxıb bərkdən dedi: "Nə sən, nə sənin ailən, nə də sənin qəbilən bütün ömrünüz boyu doxsan min dinarlıq arpa yeməmişiz! Sənə birçə söz deyəcəyəm, əgər razı olmasan, onda mən səndən Dəməşq əmirinə şikayət eləcəyəyəm, o da qızı səndən güclə alacaq". Belə olanda, bədəvi yalvara-yalvara dedi: "Dəginən!" Onda tacir dedi: "Yüz min dinar". Bədəvi də dedi: "Razıyam, bu qiymətə qızı satdım sənə, elə bilərəm ki, həmin pula düz aldım". Bədəvinin bu sözünü eşidib tacir güldü, tez evə getdi, pulu götürüb bədəviyə verdi. Bədəvi pulları alıb öz-özünə fikirləşdi: "Gərək hökmən Qüdsə gedim, bəlkə qızın qardaşını tapa bildim, getirib burada sataram". Sonra da o, Qüdsə yola düşdü, az getdi, üz getdi, dərə-təpə düşdü, gəlib Qüdsə çatdı. O, karvansarayda gedib qızın qardaşını

soraqlaşdı, amma ondan soruq veron olmadı. Bədəvi burada qalsın, sizə kimdən deyim, tacirlə Nüxzət öz-Zamandan; elə ki tacir qızı aldı, əbasını çıxarıb qızın başına saldı, götürüb öz evinə apardı.

Şəhrizad bu yerlə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki əlli səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, tacir Nüxzət öz-Zamanı bədəvidən alıb öz evinə apardı, ona çox gözəl paltar geyindirirdi. Sonra qızla bazara gedib onun üçün istədiyi cəvahiratı aldı, onları bir parça atlaza bağladı. Nüxzət öz-Zamanın qabağına qoyub dedi: "Bunların hamısı sonindir. Mən təkcə bunu istəyirəm ki, səni Dəməşq valisinin yanına aparanda sənə verdiyim qiyməti ona deyəsən (olbətto, bu qiymət heç sənə dımağına belə dəyməz). Elə ki onun yanına getdik, o səni məndən aldı, sənə elədiyim yaxşılıqları ona danışarsan, sonra da xahiş edərsən mənə sultan vəsədatnaməsi yazsın. Mən də həmin naməni götürüb onun atasının, Bağdad hökmdarı Ömər ibn ən-Nümanın yanına gedərəm, o da alıb-satdığım parça və başqa şeylərin gömrük haqqından mənə azad elər".

Bu sözləri eşidən Nüxzət öz-Zaman höknür-höknür ağladı. Belə olanda, tacir soruşdu: "Ay xanım, həmişə Bağdadın adı gələndə sən göz yaş axıdırarsan. Belkə sevgilin oradadır? Əgər həmin adam tacirdirsə, ya da başqa peşə sahibidirsə, mənə deyinən; mən orada hamını, tacirləri də, başqalarını da tanıyıram. Əgər namə göndərmək istəyirsənsə, yaz ver mənə, aparıb həmin adama çatdıraram". Qız cavabında dedi: "Allah haqqı, mənim Bağdadda nə tacir, nə də başqa bir tanışım yoxdur, mən təkcə Bağdad hökmdarı Ömər ibn ən-Nümanı tanıyıram".

Qızın bu sözlərini eşidən tacir güldü, çox şad oldu, öz-özünə dedi: "Allah haqqı, istədiyimə çatdım". Sonra da qızdan soruşdu: "Səni əvvəllər ona təklif eləmişdirmi?" Qız da cavabında dedi: "Yox, mən onun qızları ilə bir yerlə təbiyə almışam. O mənim xatirimi çox sevir, mənə hörmət eləyirdi. Əgər istəyirsən ki, Ömər ibn ən-Nüman şah sənə xahişinə əməl eləsin, kağız-qələm gətir. Mən ona məktub yazım. Elə ki sən Bağdadla çatdın, gedərsən saraya, öz əlinlə məktubu

Ömər ibn ən-Nüman şahı verib ona deyərsən: "Sənənin kənizin Nüxzət öz-Zaman gecə-gündüz zillət çəkib, birdənən alınıb başqasına satılıb. Onun sənə salamı var. İşdir mənə soruşsa, deyərsən ki, Dəməşq valisinin yanındayam".

Tacir qızın danışığına heyran qalmışdı, odur ki, qıza olan məhəbbəti biro-min artıdı, qıza dedi: "Mənə belə gəlir, adamlar sənə çox ağıllı olduğunu başa düşməyiblər ki, səni pula satıblar. De görüm, Qurandan xəbərdarsanmı?" Qız da cavabında dedi: "Bəli, xəbərdaram, hələ üstəlik hikmət elmini də, təbabəti də, elmin girişini də, Hippokratın "Aforizmlər"inə həkim Halenin¹ "İnahatı"nı da biliyəm, özüm də onu təhlil eləmişəm. Hələ "Təzkirə"ni oxumuşam, "Burxan"²ı şərh eləmişəm, İbn əl-Baytarın³ "Sade dərmanların təfsiri"ni, İbn Sinanın "Məkkə qanunları"nı təhlil eləmişəm, bundan əlavə müəmmalı məsələləri açmışam, həndəsi şokillər çəkmişəm, həndəsə barədə fikir söyləmişəm, təşrihi yaxşı öyrənmişəm. Şəfaiyənin⁴ kitablarını, əfsanələri, sərf-nəhvi oxumuşam, bütün elmlər sahəsində alimlərlə mübahisələr eləmişəm, məntiq, nitq, haqq-hesab, təqvimləri düzəltmək cəhətdən qüvvətliləyən, dini elmləri, ibadət vaxtlarını biliyəm, özü də bütün bu elmləri dərk eləmişəm.

Nüxzət öz-Zaman sonra tacirə dedi: "Qələmdanla kağız gətir! Bir namə yazım, səfərdə o sənə kömək elər, gömrük haqqından da səni azad elər". Qızın bu sözlərini eşidən tacir qışqıra-qışqıra dedi: "Çox gözəl, çox gözəl! Ey qismət olacağın adamin səadəti!" Sonra da tacir qıza qələmdan, kağız, bir də mis qələm gətirdi, bütün bunları gətirəndən sonra qıza hörmət eləyib onun qabağında yeri öpdü. Nüxzət öz-Zaman kağız-qələmi alıb bu şəri yazdı:

"Baş alıb məndən qaçır, ta sübhədoğ gəlmir yuxum;
Ona məndən qaçmağı eşqindir, eşqin, öyrədən.

Hamı öz dildarını mən təkmi yad etməkdədir? –
Mən səni xatırladıqca, od tutur qəlbim nədən?

O keçən günlər nə xoş günlərdi, ey pərvərdigar,
Toxtamır qəlb, onları bir-bir yada salsam da mən.

¹ Halen – II əsrdə yaşamış məşhur yunan həkimidir.

² İbn əl-Baytar – XII-XIII əsrlərdə yaşamış ərəb-İspan botanikidir.

³ Şəfaiyə – Əsası Məhəmməd ibn İdris əş-Şəfai (820-ci ildə vəfat edibdir) tərəfindən qoyulmuş dörd müsəlman təriqətlərindən biri.

Səni ruzgarlardan etdim mən soraq – aşıqlərə
Tək olur daim xəbərlər çatdıran moşuqodən.

Kimsəsiz aşıq sənə sonda şikayət eylər hey,
Amma bu müşkül işi hicrandır ofsus, həll edən”.

Qız şəri yazıb qurtarandan sonra bu sözləri də əlavə elədi: “Bunu sənə yazan gözlərinə yuxusuzluq sürməsi çəkib hicran yatağında vurnuxan, gecələri gündüzdən ayıra bilməyən, zülmətdə keçən ömründə oddan əsər-ələmət qalmayan, fikir-xəyaldan əldən düşən qızıdır. Qaranlığı dəlib keçən baxışlarım ulduzlara tamaşa eləyir, qəm-qüssə mənə əldən salıbdır, həlimi danışmıram, əhvalat uzundur, təsəllim təkə göz yaşımıdır”.

Qız naməyə bir şeir də yazdı:

“Röyama girir qəm deyilən qatlim hor gün,
Dan vaxtı budaqlarda göyərçin oxuyanda,

Nisgilli bir ah yüksəlir aşıq üroyindən,
Yar həsrəti artır, çoxalır, güclənir, onda.

Kimdən kömək umdum, onu daşqəlbli gördüm,
Birlik dilədim, görmədim ah cismə canda”.

Sonra qız hönkür-hönkür ağladı, bu iki beyti də yazdı:

“Eşqin atmışdır mənə hicran və qəm dəryasına,
Ayrılan gündən sənə, ayrılıb gözədən yuxum.

Elə nazılmış canım, dillənməsəm, görməz gözün,
Elə incəlməş – bilinməz canlı insan olduğum”.

Qız yenə göz yaş axıdıb namənin altında bu sözləri yazdı: “Bu namə qohum-əqrəbasından uzaq düşən, ürəyi dərddli Nüsxət əz-Zamanın naməsidir”.

Sonra qız naməni büküb tacirə verdi, o da naməni aldı, öpüb gözün üstə qoydu, orada yazılanlardan xəbərdar olub sevindi, bərkdən dedi: “Səni yaradana əhsən!..”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu:

Elə ki əlli doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Nüsxət əz-Zaman naməni yazıb tacirə verdi, o da alıb onu oxudu, orada yazılanlardan xəbərdar olub bərkdən dedi: “Səni yaradana əhsən!”

O bütün günü qıza hörmət-izzətə qulluq elədi; elə ki gecə yaxınlaşdı, bazara getdi, yemək-içmək alıb gətirdi, qızı yedirdi, sonra hamama apardı, hamamçı arvad tapşırı: “Elə ki qızı yuyundurub qurtardın, onun paltarını geyindir, mənə xəbər göndər”. Hamamçı arvad da cavabında dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!” Tacir gedib qıza yemək-içmək, çürbəcür meyvə, şam alıb gətirdi, hamamda səhni üstə düzdü; elə ki kisəkeş arvad qızı yuyundurandan sonra geyindirdi, Nüsxət əz-Zaman hamamdan çıxdı, səhniyə oylaşdı, hamamçı arvad da tacirə xəbər göndərdi. Nüsxət əz-Zaman hamamdan çıxanda gördü ki, süfrə açılıb, hamamçı arvadla oylaşmış meyvə, xörək yedilər, yerdə qalan yeməyi hamam işçisinə, bir də keşikçiye verdilər. Sonra tacir qızı evə gətirdi. Onlar ayrı-ayrı yataqda səhərəcən yatdılar. Tacir səhər yuxudan oyandı, qızı da oyadı, ona nazik can köynəyi gətirdi. Tacir qıza türk parçasından tikilmiş paltar, min dinar qiyməti olan örpək, saf qızıla, mirvariye, qas-daşa tutulmuş çəkmə geydirdi, qulaqlarına min dinar qiymətində mirvari ilə hörülmüş qızıl sırğa taxdı. Sonra boynuna qızıl boyunbağı, on hilli, doqquz ayparalı, göbəyinəcən sallanan zəncir saldı, hər ayparanın ortasında yaqut qas var idi. Zəncirin dəyəri üç min dinar, hər hilin dəyəri iyirmi min dirhəm idi; tacirin qıza geyindiriyi pal-paltar ona çox baha başa gəldi.

Tacir qızı geyindirəndən sonra buyurdu ki, bəzənsin, qız da ən yaxşı bəzək şeylərini taxdı, izarını başına salıb yaşındı, onlar küçəyə çıxdılar, tacir qabağa düşdü; elə ki adamlar qızı gördülər, onun gözəlliyinə valeh olub dedilər: “Səni yaradan Allahın kərəminə şükür olsun! Bu qıza sahib olan xoşbəxtidir”. Tacir qabaqda, Nüsxət əz-Zaman dəlcə o vaxt-tacan gətdilər ki, gəlib sultan Şərr-Kanın sarayına çatdılar. Tacir içəri girdi, əyləb onun qabağında yeri öpəndən sonra dedi: “Padşah sağ olsun, mən sizin üçün gözəllikdə, ağılda dünyada tayı-bərabəri olmayan

bir qız hədiyyə götürmüşəm!" Padşah cavabında dedi: "Götir baxım". Tacir bayıra çıxıb qızı çağırtdı, onu Şərr-Kanın hüsuruna apardı.

Padşah qızı görəndə, doğma qan-qanı çəkə də, onu tanımadı. O, Nüsxət öz-Zaman adında bacısı, Dau ol-Məkan adında qardaşı olduğunu bildirdi, ancaq onlara nifrət eləyirdi, qorxurdu ki, şahlığı onun ölindən alarlar. Bax buna görə idi ki, padşah onlardan xəbər tutmurdur. Tacir qızı onun yanına gətirib dedi: "Ey şahi-zaman, bu qız elo gözəl, elə göyçəkdir ki, zamanəsində tayı-bərabəri yoxdur, özü də bütün elmləri – həm dünyəvi, həm mülki, həm də dəqiq elmləri bilir". Onda padşah tacirə dedi: "Ona nə qədər vermişənsə al, çıx öz yolunla get". Tacir də cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur! Ancaq rica eləyirəm ki, mənim mallarımı gömrük haqqından ömürlük azad etmək haqqında fərman yazasan". Padşah da dedi: "Bu asan şeydir, ancaq de görüm qıza nə qədər xərcin çıxıb!" Tacir də cavabında dedi: "Yüz min dinar özüne vermişəm, yüz min dinar da paltarına". Tacirin bu sözünü eşidib padşah dedi: "Mən sənə bundan çox verəcəyəm".

Sonra da xəzinədən çağırtdı dedi: "Bu tacirə üç yüz yirmi min dinar ver. Qoy yüz yirmi min dinar qazanc olunsun". Sonra sultan Şərr-Kan dörd hakim çağırtdı, onların yanında pulu tacirə verib hakimlərə dedi: "Siz şahidsiz, mən bu könizi azad eləyib, özümə arvad etmək istəyirəm". Hakimlər qızın azad edilməsi barədə şəhadətnamə yazdılar, sonra da onun köbinini kəsdilər, padşah şahidlərin başına çoxlu qızıl səpdi, nökrələrə, xacələrə pul atdı, onlar da padşahın atdığı pulları yerdən yığdılar. Bundan sonra Şərr-Kan şah əvvəlcə tacirin pulunu verdi, sonra da ömr elədi, ona fərman yazsınlar ki, o, ticarət vergisindən, gömrük haqqından ömürlük azad olunur, həm də padşahlıqda heç kəs ona dəyib-dolaşmasın. Bir də buyurdu ki, ona gözəl libas versinlər..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elo ki altmışıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şərr-Kan şah əvvəlcə tacirin pulunu verdi, sonra da ömr elədi, ona fərman yazsınlar ki, o, tacir vergisindən, gömrük haqqından ömürlük azad olunur, həm

də padşahlıqda heç kəs ona dəyib-dolaşmasın. Bir də buyurdu ki, ona gözəl libas versinlər. Hamı çıxıb getdi, təkə hakimlərlə tacir onun yanında qaldılar. Şərr-Kan özünü hakimlərə tutub dedi: "Bu tacir deyir ki, qız çox ağıllı, bilikli, dərrakəlidir. İstəyirəm mənimlə bərabər qıza qulaq əsasız, tacirin sözlərini yoxlayaq". Hakimlər də cavabında dedilər: "Bu pis olmazdı". Padşah buyurdu pərdəni salsınlar ki, həm özü, həm də yanındakılar qızı, onunla gələn arvadları görməsinlər, özü də pərdə dalında, qızın yanında olan arvadlar padşahın onu özüne arvad elədiyini bilib qızı təbrik etməyə, əl-ayağını öpməyə başladılar, sonra onun başına dolanıb ağırlıq eləyən paltarını çıxartdılar, gözəlliyinə, qəşəngliyinə tamaşa etməyə başladılar. Əmirlərin, vəzir-vəkilin arvadları eşitdilər ki, Şərr-Kan şah üç yüz yirmi min dinara bir köniz alıb ki, gəl görəsən, o çox gözəl-göyçəkdir, özü də çox ağıllıdır, bütün elmlərdən xəbərdardır.

Həm də padşah onu azad eləyib, köbinini kəsdirib özüne arvad eləyib, dörd nəfər hakim çağırtdı ki, qızı imtahan eləsinlər, yəni onlar qızla mübahisəyə girsinlər, ona suallar versinlər, qız da onların suallarına cavab versin.

Arvadlar öz örlərindən icazə alıb saraya Nüsxət öz-Zamanın görüşünə getdilər, içəri girib gördülər ki, xacələr Nüsxət öz-Zamanın qulugunda durublar. Nüsxət öz-Zaman yanına gələn əmirlərin, vəzir-vəkilin arvadlarını görüb ayağa durdu, dörd tərəfində könizlər onların qabağına çıxdı, könizləri onun arxasında dayandılar, o, gülər üzlə gələnlərə dedi: "Xoş gəlmisiz". Arvadlar ona heyran oldular, sonra da o, gələnlərin hərəsini öz yerinə görə ayələşdirdi, elə bil ki, onlarla bir yerdə təbiyə almışdı. Arvadlar onun ağına, gözəlliyinə heyran olub bir-birinə deyirdilər: "Bu köniz deyil! Yox, bu qız şahzadə xanımdır, padşah qızıdır!"

Onlar oturub qızı tərifləyir, ona deyirdilər: "Ay xanım, gəlişinlə sən şəhərimizi nura qorq elədin, sən bizim yeri, bizim vətənimizi, bizim şahlığımızı şərafətə elədin. Bu şahlıq da səndir, bu saray da səndir, biz də sənin könizlərinik, Allah xətrinə, rəhm elə, sənin o gül camalına bizi həsrət qoyma!" Qız da onlara razılıq elədi.

Bu zaman qızla arvadlar pərdənin bu tərəfində, tacir, dörd hakimlə Şərr-Kan şah pərdənin o biri tərəfində oturmuşdular. Elə bu vaxt Şərr-Kan şah qızı soruşub dedi: "Ya şahzadə xanım, ey öz zamanəsinin gözəli, bu tacir deyir ki, sən bütün elmlərdən, hətta nücum elmindən də xəbərdarsan. Bu tacirə danışdıqlarından bəzi para fəsiləri söylə ki, biz də onları eşidək".

Padşahın bu sözlərini eşidən qız dedi: "Baş üsto, şahim, itaət borcumdur! Əvvəlcə danışacağım fəsil dövləti idarə eləmək və şahların ləyaqəti barəsindədir, bir də hökmdarlar necə olmalıdırlar, nə işlər görməlidirlər ki, Allaha xoş gəlsin. Padşah sağ olsun, bil və agah ol ki, bu xüsusiyyətlər əsasən dini ayınlarda və gündəlik həyatda özünü göstərir. Hamı o dünyasını yalnız bu dünyada ömrü boyu dinə sidiq üroklə qulluq etməklə qazanır, çünki din o dünyada insana bəhişt qismət eləyən vasitədir. Bu dünyanın xislətləri isə insanların işləri ilə aradan qaldırılır; insanların peşələri isə dörd yərə bölünür: hakimiyyət, ticarət, ökinçilik, sonətkarlıq.

Hökmdar ləyaqətlə idarə eləməyi bacarmalı, heç bir işdə səhv eləməməlidir, çünki hakimiyyət həmişə bu dünyada fəvran həyatın əsasıdır, həm də insanın axirət dünyasını müəyyən eləyən vasitədir. Allah-toala həyatı öz qulları üçün, məqsədinə çatmaqda yolçuya kömək eləyən ehtiyat kimi yaratmışdır. İnsan bu dünyada Allahın əmri ilə payına düşənə qane olmalı, tamahını az eləməli, ehtirasa uymamalıdır. Əgər insanlar dünya nemətlərini öz aralarında bölüşdürməsəydilər, heç bir dava-qırğın olmazdı, ancaq insanlar tamahları ucbatından nemətləri zorla ələ keçirirlər. Bax bu tamahları üzündən onlar bir-birilə çəkişməyə başlayırlar. Buna görə də hökmdar onların arasında ədalətli bəqərar eləməli, işlərinə öncəm çəkməlidir. Əgər padşah insanların hərəsini öz yerində oturtmasa, onda güclü gücsüzü basıb yeyər. Ərdəşir¹ belə deyib: "Din və hakimiyyət okizdir, din-xəzinədirsə, hakimiyyət onun çəkişicisidir". Din qanunları və insan kamalı göstərir ki, insanlar hakimiyyət qurmalıdırlar. Hakimiyyət fəğri zalımın zülmündən qorunmalı, cinayətkarların və qoluzorluların əl-qolunu bağlayıb, gücsüzləri güclülərin zorundan ədalətlə qorunmalıdır.

Padşah sağ olsun, bil və agah ol ki, sultan yaxşı olsa, zamana da yaxşı olar.

Məhəmməd peyğəmbər, Allah onun ruhunu şad eləsin, buyurub: "İnsanların arasında iki qəbildən olan adamlar – alimlər və əmirlər ədalətli olsalar, camaat da ədalətli olar, onlar ədalətsiz olsalar, camaat da ədalətsiz olar..."

Bir alim də deyib: "Padşahlar üç cür olur: xeyirxah padşah, dindar padşah, kefcil padşah. Xeyirxah padşah rəiyyəti öz dinlərinə qail olmağa vadar eləyir, buna görə də o özü hamıdan xeyirxah olmalıdır

¹ Ərdəşir – Sasani sülaləsindən olan üç padşahdan birinin adıdır. Burada 226-241-ci illərdə hökmdarlıq etmiş I Ərdəşir nəzərdə tutulur.

ki, camaat da ona baxıb xeyirxah olsun. Adamlar da onun qanun dairəsində verdiyi əmrlərə tabe olmalıdırlar: o, təleyinə baş oyan, qismətdən razı olan adamlar qəzəbli adamları bir bərabərdə tutmamalıdır.

Dindar padşah dünyəvi işlərlə bərabər dini işlərin də qeydinə qalır, camaatı şəriətə riayət eləməyə, tobiətə insan olmağa vadar eləyir. O, bir əlində qılınc, bir əlində qələm tutmalıdır ki, yazılanı pozmaq istəyənin, yolunu azanın cəzasını versin. Padşah qılınc gücünə yolunu azanları düzəldir, yaramaz adamların arasında ədalətli yayır.

O ki qaldı kefcil padşaha, onun dini-imanı gəco-gündüz kef eləməkdir, özü də belə padşah onu hökmdar eləyən öz Allahından qorxmur. Bu cür hökmdar şahlığı viran eləyir, özü də gördüyü pis işlərin cəzasını çəkir – məhv olub gedir.

Atalar yaxşı deyiblər: "Padşaha çoxlu camaat, camaata isə birco adam lazımdır. Buna görə də padşah adamların xasiyyətlərini bilməlidir ki, onların arasındakı itiləfi yox eləsin, onları razılığa gətirsin, həm də mərhəmət eləyib onlara onam versin". Padşah sağ olsun, bil və agah ol ki, Ərdəşir adlanan Cəmr-Şədid¹ bütün mülkətkələri işğal eləyib, onları dörd yərə bölmüşdü. Elə buna görə də o özü dörd üzük – hər mülkətkin adına bir üzük düzəldirmişdi. Birinci üzük doniz, keşikçi üzüyü olduğu üçün üstünə "Hakimiyyət", ikinci üzük bəc-xərac üzüyü olduğu üçün üstünə "Tərəqqi", üçüncü üzük ərzaq üzüyü olduğu üçün üstünə "Bolluq", dördüncü üzük şikayət üzüyü olduğu üçün üstünə "Ədalət" sözü həkk elətdirmişdi. Bu adət iranlılar arasında islama qədər mövcud idi.

Xosrov qox qoşununa başçılıq eləyən oğluna belə yazmışdı: "Qoşun əhlinə çox da səxavət göstərmə, yoxsa onlar səndən üz döndөрөрлөр..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki altmış birinci gəco oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Xosrov şah oğluna yazmışdı: "Qoşun əhlinə çox da səxavət göstərmə, yoxsa onlar

¹ Cəmr Şədid – yanar kömür mənasındadır.

səndən üz döndөрөрлөр. Həm də onları sıxışdırma, yoxsa səndən inciyərlər. Ənam vərəndə çox da səxavətli olma, onlarla mehriban ol, bolluq olanda səxavətli ol, pis gündə isə onları sıxışdırma”.

Belə rəvayət eləyirlər ki, bir bədəvi ərəb əl-Mənsurun¹ yanına gəlib deyir: “Köpəyini ac saxlasan o dalınca düşər”. Əl-Mənsur ərəbin bu sözlərindən qəzəblənir. Ancaq bunu eşidən Əbül Abbas ət-Tusi onun hirsini bu sözlərlə yatırı: “Mən qorxuram ki, başqası köpəyə bir parça çörək göstərə, köpək də səni qoyub onun dalınca düşsün”. Əl-Mənsur səhv elədiyini anlayır, odur ki, buyurur ərəbə ənəm versinlər.

Padşah sağ olsun, bil və agah ol ki, xəlifə Əbdülməlik öz qardaşı Əbdüləzizi Misirə göndərəndə ona belə bir namə yazmışdır: “Mirzələrə və saray adamlarına göz qoy. Mirzələr sənə vəziyyəti danışsalar, saray adamlarından isə saray ayınlərini öyrənersən, səndən uzaqlaşan isə səni qoşununla tanış elər”.

Ömər ibn əl-Xəttab², Allah onun ruhunu şad eləsin, nökr tutanda onunla dörd şərt bağlardı: “Yük atlarını minməsin, nazik paltar geyməsin, hərbi qəniməti israf etməsin, namazının vaxtını keçirməsin”. Yaxşı deyiblər ki, ağıldan yaxşı dövlət yoxdur, uzaq görməkdən, fərasətli olmaqdan yaxşı ağıl yoxdur, Allah köməyindən böyük kömək yoxdur, ticarətin tayı-bərabəri yaxşı iş yoxdur, Allah verən bəxşşə bərabər gəlir yoxdur, qanuna riayət etməkdən böyük xeyirxahlıq yoxdur, düşüncəyə bərabər bilik yoxdur, dinin qayda-qanununa riayət etməkdə zahidlikdən yüksək heç nə yoxdur, sadəlik dinin əsasıdır, itaətkarlıqdan yaxşı, bilikdən artıq şərəf yoxdur. Başını, bədənini qoru, ölümü, axirət gününü yadından çıxartma.

Əli³, Allah onun ruhunu şad eləsin, deyibdir: “Pis qadınlardan uzaq olun, onlardan qorxun. Qadınlarla iş barədə məsləhətləşməyin, ancaq onlara qarşı səxavətli olun ki, bə-bic işlərə əl atmasınlar”. Əli sonra da deyibdir: “Kim ki aza qane olmadı, o, ağılı itirər”. İnşallah, biz onun kəlamlarını deyəcəyik.

Ömər, Allah ona rəhmət eləsin, deyibdir: “Qadınlar üç cür olurlar: birincisi, Allaha sitayiş eləyən, Allahdan qorxan, ərini sevən, doğub törəyən, ərinin yaxşı günündə də, pis günündə də ona həmdəm olan

¹ Əl-Mənsur – Abbasilər sülaləsinin ikinci xəlifəsidir (754-775), o, xüsusiyyətdə ad qazanmışdır.

² Ömər ibn əl-Xəttab – islamın ikinci xəlifəsidir (634-644). Belə rəvayət eləyirlər ki, bu məşhur kəlamı o deyib: “Nəco hərəkət etmək lazım olduğunu bilməyində, arvadla məsləhətləş, ancaq onun dediyinin əksinə hərəkət elə”.

³ Əli (Əli ibn Əbutalib) – islamın dördüncü xəlifəsi (656-661).

qadın; ikincisi, yalnız uşaqlarının qeydinə qalan, üçüncüsü, tövqi-lənət olub ərini boğazına keçən. Kişilər də üç cür olurlar: birincisi, öz ağılı ilə iş görəndə fərasətli kişilərdir; ikincisi, daha fərasətli kişilərdir ki, başına bir iş gələndə ağıllı adamlarla məsləhətləşirlər, onların dediyi kimi eləyirlər; üçüncüsü, qətiyyətsiz, düz yoldan bixəbər, məsləhətçi sözlünə qulaq asmayan kişilərdir.

Ədalət hər şeydə özün göstərməlidir, hətta kənizlərlə də ədalətlə rəftar etmək lazımdır; adamları daim incidən, yol kəsən quldurların ədalətsiz işlərini misal götürürlər; eğer onlar bir-birlərlə ədalətsiz rəftar eləsəydilər, qarət elədiklərini bölüşdürəndə qayda-qanun gözləməsəydilər, onların arasında dava-dalaş düşərdi. Qisasını desək, alicənablıqla xeyirxahlıq nəcib xüsusiyyətlərin başıdır. Şair bu barədə yaxşı deyib:

Həm həlimdir, həm dilavər tayfanın gənc başçısı,
İstəsən, qalmazsan ondan, oxşayarsan sən ona.

Başqa bir şair belə deyib:

Döyanət – mehribanlıqda, böyüklük – əfv qılmaqda,
Nicat – düzlükdədir, ancaq həyatda düz olanlarçün.

Pul ilə ad qazanmaq iddiasında olan bir şəxs
Səxavət meydanında olmalı çox kimsədən üstün.

Nüxət əz-Zaman şahların hökmdarlığından o vaxtacı danışdı ki, axırda oradakı adamlar dedilər: “Biz bu qız kimi idarə etmək barədə fikir yürüdən adama hələ rast gəlməmişik. Bəlkə o bizə başqa şeylər barədə də danışdı.”

Nüxət əz-Zaman onların sözlərini eşidib başa düşdü, odur ki, dedi: “O ki qaldı mərifət məsələsinə, o çox böyük məsələdir, çünki kamil işlərin hamısının başıdır.

Günlərin bir günü Müaviyənin¹ bir həmsüfrəsi onun yanına gəlir, İraq camaatından, onların ağıllı danışqlarından söz salır. Bunu eşidən Müaviyənin arvadı, Yezidin anası Məysun o adam gedəndən sonra içəri girib deyir: “Ya əmirəlmöminin, mən istədim ki, İraq əhlindən bir neçə nəfəri hüzuruna çağırıb onlarla söhbət eləyəsən, mən də qulaq asım”. Onda xəlifə soruşur: “Görün, qapı ağzında kim var?” Onun cavabında deyirlər: “Bənu-Təməmlər”. Xəlifə deyir: “Buraxın gəlsinlər”.

¹ Müaviyə ibn Əbu-Sufyan – Əməvilər sülaləsinin birinci xəlifəsi (661-680)

İraqlılar içəri girirlər, əl-Əhnaf ibn Qeys¹ də onların arasında idi. Xəlifə ona deyir: "Yaxın gəl, Əbubəhr". (Məysun pərdə dalında oturub qulaq asırdı.) "Ya Əbubəhr, mənə nə məsləhət verə bilərsən". Əl-Əhnaf da onun cavabında deyir: "Saçını xətlə ayır, bığlarının uclarını vurdur, dırnaqlarını tutdur, qollarının altındakı tükləri maqqaşla çəkdir, qoyma bədənində təhl qalsın, dişlərini yuyub təmizlə, bunun yetmiş iki şeyə xeyri var. Hər cümə çimginən ki, bir həftənin çirkindən bədənin təmizlənsin..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımqıç qoydu.

62-ci gecə

Elə ki altmış ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, əl-Əhnaf ibn Qeys Müaviyənin cavabında deyir: "Dişlərinə yuyub təmizlə, bunun yetmiş iki şeyə xeyri var, hər cümə çimginən ki, bir həftənin çirkindən bədənin təmizlənsin". Əl-Əhnafın bu sözlərindən sonra Müaviyə ondan soruşur: "Bəs özünə nəyi məsləhət bilirsən?" Əl-Əhnaf cavabında deyir: "Canımda qüvvət olsun gözə bilim, amla yeriyyə bilim, gözlərim də görsün". Xəlifə yenə soruşur: "Özündən kiçik ömirlərin yanına gedəndə nə eləyirsən?" Əl-Əhnaf da deyir: "Mən sadəcə təzim eləyib əvvəlcə salam verirəm, mənə aid olmayan işə qarışmıram, həm də az danışmıram".

Müaviyə yenə soruşur: "Bəs özünə bərabər adamın yanında necə?" Əl-Əhnaf cavabında deyir: "Onlar danışanda qulaq asıram, mənə hücum eləyəndə, mən səbir eləyirəm". Sonra xəlifə ondan soruşur: "Bəs öz hökmdarlarının yanına girəndə özünü necə aparırsan?" Əl-Əhnaf da deyir: "Him-cim ləmədən salam verirəm, dayanıb cavab gözləyirəm, yaxına çağıranda yaxınlaşıram, çıx get deyəndə çıxıb gedirəm".

Müaviyə deyir: "Cavabların çox xoşuma gəldi. İndi de görüm məndən nə istəyirsən?" Əl-Əhnaf da deyir: "İstəyirəm sən Allahdan qorxasan, rəiyyətlə ədalətlə rəftar eləyəsən". Bunu deyib o, ayağa qalxır, Müaviyənin otağından çıxır. Bayaقدan pərdə dalında qulaq asan Məysun xəlifəyə deyir: "İraqa təkcə bu adam bəs olardı".

¹ Əl-Əhnaf ibn Qeys – Müaviyənin xəlifəliyi zamanı Bənu-Təməim qəbiləsinin başçısı idi. Onun Əbubəhr adı isə "Dəniz atası" deməkdir.

Nüxzət əz-Zaman sonra dedi: "Bax mərifət barədə balaca bir misal. Padşah sağ olsun, bil və aqah ol ki, xəlifə Ömər ibn əl-Xəttabın xəzinəsini Müaykib idarə eləyirdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımqıç qoydu.

63-cü gecə

Elə ki altmış üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Nüxzət əz-Zaman deyirdi: "Xəlifə Ömər ibn əl-Xəttabın xəzinəsini Müaykib idarə eləyirdi; günlərin bir günü xəzinədar xəlifənin oğluna rast gəlir, dövlət xəzinəsindən ona bir dirhəm verir, bu haqda Müaykib özü belə nəql eləyirdi: "Dirhəmi ona verib, evə getdim. Elə təzəcə oturmşdum ki, Ömər in qasidi içəri girdi. Mən qorxdum, ayağa durub xəlifənin hüzuruna getdim, birdən gördüm ki, həmin dirhəm onun əlindədir. Xəlifə mənə dedi: "Vay halına, ay Müaykib, sən in iç üzünü açan bəzi para şeylər tapmışıq". Xəlifənin bu sözünü eşidib ondan soruşdum: "Nə tapmışan, ya əmirəlmöminin?" Əmirəlmöminin cavabında dedi: "Qiyamət günü sən bu dirhəmə görə Məhəmməd övladlarına cavab verməli olacaqsan, Allah Məhəmməddən razı olub, onu salamlasın".

Əbu-Musa əl-Əşəri¹ Ömər belə bir namə yazır: "Namə sənə çatanda, adamlara mənsub olanı onlara qaytar, qalanını mənə göndər", o elə də eləyir; Osman² xəlifəliyə keçəndə Ziyad yığdığı vergini ona gətirir. Elə ki vergini Osmanın hüzurunda yerə qoyurlar, onun oğlu gəlib üstündən bir dirhəm götürür. Ziyad ağlamağa başlayır, bunu görən Osman ondan soruşur: "Niyə ağlayırsan?" Ziyad cavabında deyir: "Bir vaxt mən Ömərə beləcə vergi aparmışdım, onun da oğlu üstündən bir dirhəm götürdü, Ömər buyurdu ki, pulu ondan alsınlar. Sənin də oğlun bir dirhəm götürdü, ancaq mən götürəm ki, ona heç kəs bir söz demədi, ya da dirhəmi onun əlindən almamı". Osman da cavabında deyir: "Ömərə bərabər xəlifə hanı?"

¹ Əbu-Musa əl-Əşəri – ilk islam xəlifələrinin hakimiyyəti dövründə Bəsrənin və Kufənin hakimi olmuşdur.

² Osman – sonuncu islam xəlifəsidir (644-656). Onun hökmlərini xalq üsyanı ilə qurtarmışdır.

Zeyd ibn Əslam danışdı ki, atası həmişə deyirdi: "Günlərin bir günü mən Ömər ilə gecə vaxtı yola çıxdım, biz bir tonqal gördük. Ömər mənə dedi: "Əslam, mənə belə gəlir ki, bu tonqalı soyuğa düşmüş yolçular qalayıblar. Gedək ora". Biz gedib həmin adamlara çatdıq, gördük ki, bir arvad qazança altında od qalayır, yanında da bir neçə ağlar uşaq var. Ömər üzünü onlara tutub dedi: "Salaməleyküm, ya adəmiziya (o, "od adamları" demək istəmədi), sizə nə olub?" Qadın cavabında dedi: "Bizi aclıq və qara gün əldən salıb". Ömər yenə soruşdu: "Uşaqlar niyə ağlayırlar?" Qadın dedi: "Acından". Belə olanda, Ömər ondan soruşdu: "Bəs bu qazança nədir?" Qadın da cavabında dedi: "Mən bu qazança ilə onların başlarını aldadıram, özü də bilirəm ki, Allah qiyamət günü Ömər ibn əl-Xəttabdan bu uşaqların əvəzini çıxacaq". Arvadın bu sözlərini eşidən xəlifə ucadan dedi: "Ömərin bunlardan nə xəbəri?" Arvad cavabında dedi: "Bəs o necə xəlifədir ki, peyğəmbərdən bixəbərdir".

Ömər mənə tərəf dönüb dedi: "Gedək!" Biz tələsik yol aldığımız gəlib xeyriyyə evinə çatdıq. Ömər bir kisə un, bir bardaq yağ götürüb mənə dedi: "Bunları dalına yüklə". Mən ona dedim: "Ya əmirəlmöminin, qoy mən aparım". Bu sözümü eşidən Ömər dedi: "Bəs qiyamət günü də sən mənim yerimə cavab verəcəksən?"

Mən unla yağın xəlifənin dalına yüklədim, tələsik arvadın yanına getdik, un kisəsini onun yanında yera endirdik. Sonra Ömər bir az un götürüb qazançaya tökdü, elə hey arvada deyirdi: "Undan ver". Sonra da qazançanın altını üfürüb tonqalı alovlandırdı (tüstü onun şolə saqqalını bürümüşdü), elə ki horra hazır oldu, xəlifə qazançaya bir parça piy atıb arvada dedi: "Mən yeməyi soyudum, sən də uşaqlara yedir". Uşaqlar yeyib-doyandan sonra Ömər qalan unu onlara bağışladı, sonra üzünü mənə tutub dedi: "Əslam, mən onların aclıqdan ağladığını gördüm, ancaq gözüme dayən işığın haradan gəldiyini öyrənməmiş çıxıb getmək istəmədim..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki altmış dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Nüsxət

¹ Dindar erəblər "od" sözünü işlətməkdən çəkinirdilər, çünki cəhənnəm əzabları barəsindəki təsəvvür onunla əlaqədardır.

öz-Zaman deyirdi: "Belə deyirlər ki, bir dəfə Ömər, qul çobana rast gəlir, ondan pulla qoyun almaq istəyir. Çoban onun cavabında deyir: "Qoyunlar mənim deyil". Onda Ömər ucadan deyir: "Mənə lazım olan adam elə sən özünsən!" Sonra da çobanı pulla alır, köləlikdən azad eləyib bərkədən deyir: "İlahi, necə ki mənə yaratmışsan, eləcə də mənə bəhişt qismət elə".

Belə deyirlər ki, Ömər ibn əl-Xəttab nökrələrinə süd içirdərdi, özü kasıbyana yeyərdi, onlara yumşaq parçadan paltar geyindirərdi, özü cəld maldan paltar geyərdi. O, adamların haqqını kəsməzdə, hətta artıq verərdi. Bir dəfə o, bir nəfərə dörd min dirhəm verir, üstəlik min dirhəm də bağışlayır. Ona deyirlər: "Bu adama verdiyin kimi öz oğluna artıq pul verərsənmi?" O cavabında deyir: "Bunun atası Öhd¹ günü mərd olub".

Əl-Həsən deyirdi: "Bir dəfə Ömərə çoxlu pul gətirdilər. Hafizə² onun yanına gəlib dedi: "Ya əmirəlmöminin, bəs sənin qohumlarının payı hamı?" Ömər cavabında dedi: "Hafizə, Allah qohumlarını unut-mamağı tapşırıb. Ancaq müsəlmanların pullarını dağıtmaq olmaz. Ya Hafizə, sən qohumlarına kömək etməklə, atanı əsəbiləşdirirsen!" Hafizə əli otayından uzun çıxıb gəlir.

Ömərin oğlu deyirdi: "Bir il mən hey Allaha yalvardım ki, atamı görəim, axırda mən onu gördüm, o, alının tərini silirdi. Mən ondan soruşdum: "Necəsen, ata can?" O cavabında dedi: "Allahın köməyi olmasaydı, yəqin sənin atan çoxdan həlak olmuşdu".

Nüsxət öz-Zaman sonra dedi: "Padşah sağ olsun, qulaq as, indi sənə birinci surənin ikinci ayəsindən: peyğəmbərin tərəfdarları və başqa övləyaların əhvalatlarından danışacağam. Bəsəri əl-Həsən deyirdi: "İnsan o dünyaya gedəndə üç şeyə peşman olur: yığdığı xərcəmə-diyinə, istədiyinə çatmadığına, savab işlər görüb axirət dünyasını qazanmadığına".

Süfiyandən³ soruşurlar: "Mal-dövlət olan adam zahid ola bilərmi?" O cavabında deyir: "Bəli, əgər Allah yolunda savab iş görürsə, Allaha dua eləyirsə, zahid ola bilər".

Belə deyirlər ki, Əzrail Əbdüllah ibn Şaddadın başının üstünü alanda, o, oğlu Məhəmmədi çağırır deyir: "Oğlum, görürəm ki, Əzrail başının üstünü alıb. Sən Allahdan qorx, ona həm açıqda, həm də gizlində

¹ Öhd - Məkkə yanında dağdır. 625-ci ildə burada Məhəmməd peyğəmbərin tərəfdarları ilə onu "müqəddəs şəhərdən" qovmaq məqsədilə qovmaq arasında dava olmuşdur. Məhəmməd qalib gəlmişdir.

² Hafizə - Ömərin qızı. Məhəmməd peyğəmbərin arvadlarından biri.

³ Süfiyan - ilahiyyatçı və zahid olmuş, VIII əsrdə yaşamışdır.

şükür elə. Özü də heç vaxt yalan danışma: Allaha şükür eləsən, həmişə xoşbəxt olarsan, Allahdan qorxsan həmişə savab iş görüb axirət gününü qazanarsan, bir nəfər bu barədə yaxşı deyib:

Pul yığıb varlanmağı mən bəxtiyarlıq sanmıram,
Kimdə Allah qorxusu vardır, odur ön bəxtiyar.

Arxalan bir Allaha, olsun havadarn sənin,
Varlanar gündən-günə, hər kəsə də Allah xofu var”.

Nüxzət öz-Zaman sonra dedi: “Padşah sağ olsun, birinci surənin ikinci ayəsindəki əhvalatlara qulaq as”. Onun bu sözünü eşidib soruşdular: “Onlar necə əhvalatlardır?” Nüxzət öz-Zaman da cavabında dedi: “Ömər ibn Əbdüləziz¹ xəlifə olan kimi qohumlarının yanına gəlib onların var-yoxunu götürür. xəzinəyə qoyur. Belə olanda, əməvilər onun bibisi Fatimənin, Mərvanın qızının yanına şikayətə gedirlər. Mərvanın qızı Fatimə xəlifəyə səfəriş göndərir: “Mən səni görmək istəyirəm”. Gecə onun yanına gedir. Ömər kömək eləyib onu qatırdan düşürdür. arvad oturub yerini rahatlayandan sonra ona deyir: “Ay bibi, danış görüm, dərdin nədir?” Məndən nə istəyirsən?” Bibisi də xəlifənin cavabında deyir: “Ya əmirəlmöminin, ədəb qaydalarına görə sən danışmalısan. Nə gizli fikrin var, aç de”. Onda Ömər ibn Əbdüləziz dedi: “Allah-təala Məhəmməd peyğəmbəri bəzilərinə dost, bəzilərinə düşmən göndərdi, sonra da Allahın izniylə o, mərac elədi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcı qoydu.

Elə ki altmış beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Nüxzət öz-Zaman deyirdi: “Onda Ömər ibn Əbdüləziz dedi: “Allah-təala Məhəmməd peyğəmbəri (Allah onun ruhunu şad eləsin!) bəzilərinə dost, bəzilərinə düşmən göndərdi, sonra da Allahın izniylə o, mərac elədi, özü də bir yol qoyub getdi ki, adamlar həmin yolla getsinlər. Ondan sonrakı xəlifə Əbubəkr Sadiq¹ də həmin yolla getdi, Allahın

yolundan çıxmadı. Sonra Ömər xəlifə oldu, o heç kəsə müəssər olmayan böyük işlər gördü. Osman xəlifə oldu, o həmin yoldan qol ayırdı, sonra Müaviyə xəlifəlik eləyəndə həmin yoldan çoxlu qol ayırdı, ondan sonra Yezid də, Mərvanın oğlanları Əbdülməlik, əl-Valid və Süleyman da həmin yoldan qollar ayırdılar ki, axırda həmin əsil yol yox oldu. İndi xəlifə mənəm, yolu əvvəlki halına salmaq istəyirəm”.

Onun bu sözlərini eşidən Fatimə dedi: “Mən səninlə danışmaq, söhbət etmək istəyirdim, ancaq sənin bu sözlərini eşitdim, daha sənə deyəsi sözüm yoxdur”. O, əməvilərin yanına qayıdıb dedi: “Ömərle qohum olmusuz, indi cəzasını çəkin.

Belə rəvayət eləyirlər ki, günlərin bir günü Əzrail Ömər ibn Əbdüləziz başının üstünü alanda, o, uşaqlarını yanına çağırır, Məsləmə ibn Əbdülməlik üzünü ona tutub deyir: “Ya əmirəlmöminin, sən uşaqlarının başcısına, niyə onları kasıb qoyub gedirsen? Nə qədər ki, sağ-salamatsan, xəzinədən onlara kifayət qədər mal-dövlət verə bilsənsən, özü də sənə heç kəs mane ola bilməz, xəzinəni özündən sonrakı xəlifə üçün qoymaqdan bu daha yaxşıdır”.

Ömər qəzəblə Məsləməyə baxıb deyir: “Ya Məsləmə, mən sağ-salamat olanda onlara kömək etməmişəm, sən istəyirsən ki, mən öləndən sonra onların ucbatundan bədbəxt olum. Mənim oğlanlarımı bəziləri Allah-təalaya itaət eləyəndirlər, Allah onları məğmün eləməz, o biriləri Allaha itaət etməyəndirlər, mən elələrindən deyiləm ki, bu işdə onlara kömək eləyim; ya Məsləmə, yadımdadır, biz Mərvanın oğlanlarından birini basdırırdıq, onun qəbri üstündə məni yuxu apardı, mən yuxuda Allah-təalanın ona necə cəza verdiyini gördüm. Bunu görəndə mən elə qorxdum ki, daha nə deyim! Odur ki, mən Allaha and içdim ki, xəlifə olsam günah iş görməyəcəyəm. Mən ömrüm boyu Allahın yolundan çıxmamışam, ümidvaram ki, Allah mənim günahımdan keçər”.

Məsləmə deyirdi: “Bir nəfəri basdırırdılar, mən də onun dəfninə getmişdim. Cənazəni basdırandan sonra məni yuxu tutdu. Yuxuda gördüm ki, həmin ölən adam əynində ağ paltar bir bağda gəzir, bu bağda çaylar axırdı. O mənim yanına gəlib dedi: “Məsləmə, qoy adamlar bunun xətrinə günah işlər görməsinlər!” Buna oxşar çox şey danışdı.

Sadiq bir müsəlman deyirdi: “Ömər ibn Əbdüləziz xəlifə olanda mən qoyunları sağırıdım, günlərin bir günü bir çobana rast gəldim, gördüm ki, onun sürüsündə qoyunların arasında bir ya da bir neçə canavar var. Əvvəlcə köpəyə oxşatdım (mən əvvəllər canavar görməmişdim), odur ki, çobandan soruşdum: “Bu köpəklər nəyə gərəkdir?” Çoban da cavabında dedi: “Bunlar köpək deyil, canavardırlar”. Onda

¹ Ömər ibn Əbdüləziz – alicənablığı ilə fərqlənən əməvilər sülaləsinin xəlifəsi

² Əbubəkr Sadiq – ilk islam xəlifəsidir (632-634).

mən soruşdum: "Bəs onlar heyvanlara deyib-dolaşırlar?" Çoban da dedi: "Çobanın ağı varsa, sürüyə ziyan dəyməz".

Bir dəfə Ömər Əbdüləziz gildən düzəldilmiş minbərdən Allahı tərifləyib, ona şükür eləyəndən sonra bu sözləri dedi: "Ay adamlar, siz batılde ədalətli olun ki, zahirdə də qardaşlarınızla ədalətlə rəftar eləyəsiz, bu dünyada günah iş görməkdən çəkinin, bunu da bilin və ağah olun ki, Adəmdən tutmuş bugünkü insanacan hələ ölənlərdən heç biri dirilməyib. Əbdülməlik də, ondan qabaqkılar da ölüblər, Ömər də öləcək, ondan sonra gələnlər də". Bu dəmdə Məsləmə ona dedi: "Ya əmirəlmöminin, bəlkə mütəkkə qoyum söykənəson". Ömər cavabında dedi: "Qorxuram ki, qiyamət günü o, mənim boynumdan daş kimi asıla".

Xəlifə bunu deyib qışqırdı, qəşş eləyib yerə yıxıldı, bunu görən Fatimə də bərkdən çığırdı: "Ya Məryəm, ya Müzahim, ya filankəs, buna göz olun".

Fatimə yaxın gəlib onun üzünə su çiləməyə başladı, o, xəlifə huşa gələcəcn hönkür-hömkür ağladı, xəlifə ayılıb Fatiməni ağlayan görəndə ondan soruşdu: "Niyə ağlayırsan, Fatimə?" Fatimə cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, səni qəşş eləyib bizim qabağımızda yerə yıxılan görəndə Allahın imtahanı yadıma düşdü, dedim, sən bizi də, bu dünyanı da qoyub getdin. Bax mən buna görə ağlayıram". Onun bu sözlərini eşidən Ömər dedi: "Fatimə, bəsdir, sən lap ağ elədin". Sonra ayağa qalxdı, ancaq yenə yerə yıxıldı, Fatimə onu bağrına basıb bərkdən dedi: "Ya əmirəlmöminin, sən mənim həm anam, həm də atamsan! Biz hər şeyi səni açıq deyə bilmirik".

Sonra Nüzxət öz-Zaman qardaşı Şərr-Kana və dörd hakimə birinci surənin ikinci ayosinin axırını danışmağa başladı...

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki altmış altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Nüzxət öz-Zaman tanımadığı qardaşı Şərr-Kana, dörd hakimə və tacirə birinci surənin ikinci ayosinin axırını danışmağa başlayıb dedi: "Günlərin bir günü Ömər ibn Əbdüləziz bayram günü yığışan camaata yazır: "Allaha dua eləyəndən sonra bu müqəddəs ayda, müqəddəs şəhərdə böyük

ziyaret günü¹ Allah şahiddir ki, sizi incidiblərsə, ya sizinlə düşmənçilik eləyiblərsə, mənim bunlardan xəbərim yoxdur, əgər mən sizə pislik eləmişəm, ya pislik eləmək istəmişəm, ya sizə edilən zülmədən mənim az-çox xəbərim olubsa, ümidvaram ki, siz mənim günahımdan keçərsiz. Ancaq mən heç kəsə icazə verməmişəm ki, adamları incitsin, çünki qiyamət günü incidilənlərin haqq-hesabını mənədən çəkəcəklər. Əgər mənim hakimiyyətim arasında haqsızlıq eləyən, şəriətdən kənara çıxan olsa, o, Allahın yoluna qayıdanacan siz ona itaət etməyə borclu deyilsiniz".

Rəhmətlik deyirdi: "Ölüm müsəlman bəndəsi üçün bir ənəmdir. Ondan azad olmaq istəməzdim".

Başqası belə bir əhvalat danışdı: "Bir dəfə mən Ömər ibn Əbdüləziz xəlifə olanda yanına getdim, onun qabağında on iki dirhəm pul gördüm. O, pulları xəzinəyə aparmağı əmr eləyəndə mən soruşdum: "Ya əmirəlmöminin, sən öz uşaqlarını dilənçi kökünə salmışan, onların ailələrini elə kasıb eləmişən ki, heç bir şeyləri yoxdur. Sən niyə əmr eləmirsən ki, onlara da, sənin kasıb qohum-qardaşına da bir şey versinlər?" Onda Ömər mənə dedi: "Yaxın gəl".

Mən ona yaxınlaşanda gördüm ki, dodaqaltı mızıldayırdı: "Sənin dediklərin: "Öz uşaqlarını dilənçi kökünə salmışan, əmr elə onlara da, kasıb qohum-qardaşına da bir şey versinlər" səhvdir, çünki mənim uşaqlarıma da, kasıb qohum-qardaşıma da Allah mənim əvəzimə himayədarlır. Özü də onlar kişidirlər, əgər Allahdan qorxandırlarsa, Allah özü onlara kömək eləyər, yox günahə batıblarsa, mən onlara zəmin ola bilmərəm".

Sonra o, uşaqlarını yanına çağırırdı (onlar on iki kişi idilər). Onları görən kimi o, göz yaş axıda-axıda dedi: "Qalmışam iki daş arasında: ya siz dövlətli olacaqsız, mən cəhənnəmə oduna yanacağam, ya da siz kasıb qalacaqsız, mən cənnətlik olacağam. Amma mən sizi dövlətli görməkdənsə, özümü cənnətdə görmək istədim. Gedin, Allah sizə yar olsun. Mən sizi Allaha tapşırıram!"

Xalid ibn Səfvan deyirdi: "Bir dəfə İraqla Yəmənin hakimi Yusif ibn Ömər məni xəlifə Hışam ibn Əbdülməlikin yanına gedəndə müşayiət eləyirdi. Biz ora çatanda xəlifə yaxın adamları ilə, nökrələri ilə şəhərdən çıxıb bir yerdə çadır qurdular, adamlar öz yerlərində əyləşəndən sonra mən xəlcə döşənmiş tərəfdən yaxınlaşıb ona baxmağa başladım, göz-gözü gələndə dedim: "Ya əmirəlmöminin, Allah səni kömək olsun, işin həmişə avand olsun, gününü həmişə xoş eləsin. Ya

¹ Ziyarətə gələnlərin Ərəfat dağı ətəyinə toplaşdığı gün cüməyə düşəndə böyük ziyarət sayılır.

əmirəlmöminin, səndən qabaqkı hökmdarın əhvalatını sənə danışım, ondan yaxşı ibrətəməz əhvalat yoxdur”.

Xəlifə qalxıb əyləşdi (o, mütəkkəyə dirsəklənmişdi), sonra dedi: “De gəlsin, ay ibn Səfvan”.

Səfvan da danışmağa başlayıb dedi: “Ya əmirəlmöminin, keçmiş zamanlarda, səndən qabaqkı hökmdarlardan biri bu torpağa gəlir, öz həmsöhbətlərindən soruşur: “Siz heç mənim kimi dərrakəli, kamil adam görmüsünüz, kim mənə tay ola bilər?” Bir mömin ona deyir: “Padşah sağ olsun, soruşduğunuz çox böyük məsələdir. İzin verirənsəni, mən cavab verirəm”. Hökmdar da deyir: “Bəli, izin verirəm”. Onda həmin adam soruşur: “Sənin dediyin dərrakə daimidir, ya müvəqqətidir?” Padşah da onun cavabında deyir: “Müvəqqətidir”. Padşahın bu sözünü eşidən həmin adam soruşur: “Bəs onda niyə qısa müddətə malik olduğunuz bir şeylə öyünürsən, axı bundan ötrü uzun müddət cavab verəcəksən, özü də haqq-hesab çəkildə buna görə girov olacaqsan?” Padşah da deyir: “Bəs mən baş götürüb hara qaçım, başıma nə çərə qalım”. Həmin adam padşahın cavabında deyir: “Öz padşahlığınd... çıx, Allahın yolu ilə get, ya da zahid ol, cır-cındır gey, vaxtın çatanaqan Allaha itaət elə. Səhər açılanda məni gözlə”. Səhər açılanda həmin adam gəlib padşahın qapısını döyür, görür ki, padşah tacı başından götürüb, səfər paltarını geyinib. Möminin nəsihəti ona belə təsir eləmişdi. Hişam ibn Əbdülməlik elə hönkür-hönkür ağladı ki, göz yaşı saqqalı ilə islatdı. Sonra paltarını çıxarır, sarayda xanəşinin oldu. Padşahın nökrələri, yaxın adamları Xəlid ibn Səfvanın yanına gəlib dedilər: “Bu nə işdir, sən əmirəlmöminin başına gətirdin! Onun nəşəsinə haram qatdın, gününü qara elədin”.

Sonra Nüsxət əz-Zaman Şərr-Kana dedi: “Bu surədəki nəsihətamiz şeyləri danışmaqla qurtarmaz! Doğrusu, onları bir gündə danışmağa gücüm çatmaz...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki altmış yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Nüsxət əz-Zaman Şərr-Kana deyirdi: “Padşah sağ olsun, bu surədəki nəsihəta-

miz şeyləri danışmaqla qurtarmaz. Doğrusu, onları bir gündə danışmağa gücüm çatmaz. Ya şahənşah, bir neçə gündən sonra hər şey yaxşı olacaq”. Hakimlər bir ağızdan dedilər: “Padşah sağ olsun, bu qız zamanın möcüzəsidir, özü də belə dürdanə yüz ildən, min ildən bir olar. Biz beləsinə ömrümüzdə görməmişik”. Onlar Şərr-Kanla vidalaşib getdilər. Şərr-Kan öz nökrələrinə dedi: “Toy məclisi qurun, cürbəcür yemə-çmək hazırlayın”. Nökrələr onun əmrini o saat yerinə yetirdilər, cürbəcür yeməklər hazırladılar, Şərr-Kan vəzir-vəkilin, saray əyanlarının arvadlarına buyurdu ki, gəlməsinlər, toyda olsunlar, gəlinin duvağını götürsünlər. Axşam düşən kimi süfrə açıldı, süfrədə ürəyin istəyən, ağgöz adamın gözlərini doyuran, qaz etindən, toyuq etindən cürbəcür xərəklər vardı, adamlar dayınca yeyib-içdilər, Dəməşqin bütün arvad xanəndələrinə, bir də padşahın oxumaq bacaran kənzibəşlilərinə əmr olunmuşdu ki, toya gəlsinlər, onlar da gəlmişdilər. Elə ki axşam oldu, qala qapısından saray darvazasına baxan bütün yolboyu sağ və sol tərəfdə şamlar yandırdılar, əmirələr, vəzir-vəkil Şərr-Kanın qabağına düşüb onu böyük hamamına apardılar, arvad xanəndələri, kənziblər qızı bəzəmək, geyindirmək istədilər, amma gördülər ki, onun bəzənməyə ehtiyacı yoxdur.

Şərr-Kan şah hamama girdi, sonra hamamdan çıxıb böyük otağına gəldi, taxtın üstə əyləşdi, gəlinin duvağını yeddi paltarda onun qabağında açdılar. Sonra onu soyundurdular, ərinin yanına girəndən sonra nə eləyəcəyini ona öyrətdilər; Şərr-Kan qızın yanına girib onun üzünü açdı, qız həmin saatda, həmin dəqiqədə ondan uşağa qaldı, özü də bunu ərinə xəbər verdi. Şərr-Kan bu xəbərə şad oldu, üləmalara buyurdu ki, arvadın uşağa qaldığı günü yazsınlar, səhəri o şad-xürrəm gedib taxtda otursun, şahlığın əyanları gəlib ona gözdəndirliyi verdilər. Şərr-Kan öz mirzəsini çağırıb atası Ömər ibn ən-Nümana namə yazdı ki, o, ağıllı, savadlı, bütün elmlərdən xəbərdar bir kənzib alıb, onu Bağdada göndərəcək, qardaşı Dau əl-Məkanla, bacısı Nüsxət əz-Zamanla tanış olsun. Həm də yazdı ki, qızı azad eləyib onu özünə kənzibli arvad eləyib, onun yanına girib, qız ondan uşağa qalıb. Sonra yazdı ki, qız çox ağıllı-kamallıdır; namənin axırında öz qardaşına, bacısına, vəzir Dandana, başqa əmirlərə salam-dua göndərdi. Namənin ağzını bağlayıb möhürlədi, cəpərlə atasına göndərdi, həmin çəpər düz bir aydan sonra qayıtdı, atasının cavab naməsinə Şərr-Kana verdi.

Şərr-Kan naməni alıb oxumağa başladı, birdən gördü ki, orada Allaha dua eləyəndən sonra yazılıb: “Bu naməni uşaqlarını itirib, vətəndən didərgin düşmüş, karıxmış, naümid olmuş Ömər ibn ən-Nüman

oğlu Şərr-Kana göndərir. Oğlum, bil və agah ol ki, sən gedəndən sonra dünya mənə dar olmuş, daha dözə bilmirəm, bu sirri səndən gizlədə bilmərəm. Məsələ belədir, qardaşın Dau əl-Məkan məndən rusxət istəyirdi ki, Hicaza getsin, mən zamanın keşməkeşlərindən qorxub razı olmadım. Dedim gözlə gələn il, ya o biri il gedərsən, sonra bir aylıq ova getdim...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

68-ci gecə

Elə ki, altmış səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Ömər ibn ən-Nüman öz naməsində yazırdı: “Mən bir aylıq ova gedəndən sonra sənin qardaşınla bacının əlinə girəvə düşür, onlar bir az pul götürürlər, zəvvarlara qoşulub ziyarətə gedirlər. Bunu eşidəndə dünya mənə dar gəldi, oğlum, mən tez saraya qayıtdım, zəvvarların qayıtmağını gözləməyə başladım. Ümid eləyirdim ki, qardaşınla bacın onlarla qayıdıb gələrlər. Zəvvarlar qayıdıb gəldilər, mən onlardan qardaşınla bacını soruşdum, ancaq soruq verən olmadı. Mən qara geyib ürəyi qubarlı oturmşam. Gözlərimə yuxu getmir, işim-gücüm göz yaşı axıtmaqdır”. O, belə bir şeir də yazmışdı:

“Şux xəyalın göz önündən getməyir heç bir zaman,
Yer ayırmışdır ona qəlbim dərin bir guşədə.

Gələcəksən lap yəqin, ey könlümün rahatlığı,
Bu ümiddən məhrum olsam, qalmaram bir ləhzə də”.

Namənin axırında atası bunu da yazmışdı: “Sənə də, yanında olanlara da salam-dua yetirəndən sonra bunu da sənə tapşırıram ki, həmin xəbəri heç kəsə demə, yoxsa bu bizim üçün biabırılıqdır”.

Naməni oxuyan Şərr-Kan atasının halına yansa da, bacısı ilə qardaşının yox olmasına sevindi, naməni götürüb arvadı Nüzxət əz-Zamanın yanına getdi. Şərr-Kan bilmirdi ki, bu qız onun bacısıdır, qız da bilmirdi ki, Şərr-Kan onun qardaşdır, özü də Şərr-Kan arvadının azad olma vaxtı çatanacan gecə də, gündüz də onun yanına gedib-gəlirdi.

Nəhayət, ay dolandı, vaxtı çatdı, Nüzxət əz-Zaman azad olub bir qız doğdu. Nüzxət əz-Zaman Şərr-Kanın dalınca adam göndərdi, Şərr-Kan arvadının yanına gəldi, arvadı ona dedi: “Bu da sənin qızın, adını özün qoy”. Şərr-Kan cavabında dedi: “Adətdir, uşağın adını yeddindən sonra qoyarlar”. Əyilib qızını öpəndə gördü ki, şahzadə Abrizanın Rum torpağından gətirdiyi həmin üç qiymətli daşdan biri onun boynundadır. Şərr-Kan bunu görəndə az qaldı ağı başından olsun, qəzəblə gözlünü daşa zillədi, diqqətlə onu nəzərdən keçirdi, sonra da Nüzxət əz-Zamana baxıb soruşdu: “Ay kənz, bu daş hardan sənənin?”

Şərr-Kanın bu sözlərini eşidən Nüzxət əz-Zaman ucadan dedi: “Mən sənə də, bu sarayda olanların da hamısının ağasının ağasıyam. Mən şahzadə xanımam, padşah qızıyam! İndiyəcən gizlədirdim, indi isə deyərəm: mən Ömər ibn ən-Nüman şahın qızı Nüzxət əz-Zamanam”. Bunu eşidəndə Şərr-Kan əsmə tutdu. O, başını aşağı saldı...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

69-cu gecə

Elə ki altmış doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şərr-Kan bu sözləri eşidəndə az qaldı ürəyi partlasın, rəngi saraldı, onu əsmə tutdu, başını aşağı saldı. O, Nüzxət əz-Zamanın doğma bacısı olduğunu anlayıb qəşş elədi, ayıldandan sonra bu işə mat qaldı, ancaq arvadını bu işdən agah etmədi. Sonra da ondan soruşdu: “Xanım, deməli, sən Ömər ibn ən-Nüman şahın qızısan?” Xanım da cavabında dedi: “Bəli”. Onda Şərr-Kan dedi: “Danış görək, sən niyə atamı qoyub getmişən, səni nə üçün satıblar?”

Xanım da başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan ona danışdı. Xəstə qardaşını Qüdsdə qoyub getməyini, bədəvi ərəbin onu oğurlayıb tacirə satmağını nəql elədi. Bunu eşidən Şərr-Kana əyan oldu ki, Nüzxət əz-Zaman onun bir atadan olan bacısıdır.

Belə olanda, o fikirləşdi: “Bu necə oldu ki, mən öz bacımla evləndim! Allaha and olsun, mən görək onu saray əyanlarından birinə ərə verim. Əgər sirr açılsa, deyərəm ki, qıza əl vurmamış onu boşamışam, özü də onu böyük rütbəli saray əyanlarından birinə verməliyəm”.

Sonra başını qaldırdı, ah çəkib arvadına dedi: "Ay Nüxzət öz-Zaman, sən doğrudan da mənim bacımsan. Odur ki, deyirəm: "İlahi, biz günah iş görmüşük, keç günahımızdan. Mən Ömər ibn ən-Nüman şahın oğlu Şərr-Kanam". Nüxzət öz-Zaman diqqətlə nəzər yetirib qardaşını tanıdı; onda ağlı başından oldu, ağlaya-ağlaya baş-gözünə döyməyə başlayıb qışqıra-qışqıra dedi: "Allahdan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur. Biz böyük günaha batmışıq. İndi mən nə eləyəcəyəm, atam-anam soruşanda ki, "bu qız sənin üçün haradan?" Mən onlara nə cavab verəcəyəm?" Şərr-Kan cavabında dedi: "Yaxşısı budur ki, səni sarayın əyanbaşısına əvə verim, qızımızı da sən onun yanında, onun evində böyüdərsən ki, heç kim bilməsin sən mənim bacımsan. Bu iş Allah-təalının izn ilə olub, nə qədər ki, heç kəsin bundan xəbəri yoxdur, sən tez əyanbaşığı əvə gətmişən, onda sirmimiz açılmaz".

Şərr-Kan bacısının alından öpüb, onu dilə tutmağa başladı, sonra bacısı ondan soruşdu: "Bəs qızın adını nə qoyaq?" Şərr-Kan da cavabında dedi: "Küdiyə-Fəkan". Şərr-Kan dediyi kimi də elədi, Nüxzət öz-Zamanı əyanbaşığı əvə verdi, bacısını da, qızını da onun evinə köçürdü. Qızı kənzilər bəsləyir, yedizdirib içirdir, böyüdürdülər.

Bu vaxt ərzində Nüxzət öz-Zamanın qardaşı Dau əl-Məkanla ocaqçı Dəməşqə idilər. Günlərin bir günü Ömər ibn ən-Nüman şahın çaparı Şərr-Kan şahna namə götirdi. Şərr-Kan naməni alıb oxudu, namədə Allaha dua eləyəndən sonra atası yazırdı: "Ya şan-şövkətli şah, bil və ağah ol ki, uşaqlarımdan ayrı düşdüyümə çox pərişan olmuşam, gözümə yuxu gətmir; yuxusuzluq məni öldən salıb. Bu namə sənə çatan kimi alıb özünə arvad elədiyin kənizi də yığdığım vergilərlə bərabər mənə göndər. Mən onu görmək, sözlərini eşitmək istəyirəm. Özü də Rum torpağından bizə beş gözəl kənizlə bir zahid qarı təşrif gətirib. Onlar ağılda, sözdə, elmə çox mahirdirlər, bunları sözlə söyləmək gətirir. Qızları görən kimi mən onlara veruruldum, onları öz sarayımda, kənizlərim kimi görmək istədim, çünki onlara bərabər kənizlər heç bir padşahda tapılmaz. Mən qardan kənizlərin qiymətini soruşdum, o da cavabında dedi: "Mən onları yalnız Dəməşqin vergisinə dayıyaram". Allaha and olsun ki, çox bəha demədi (qızların elə biri bundan artıq deyər). Mən onunla razılaşdım, onları sarayıma gətirdim, indi onlar mənim ixtiyarımdadırlar. Vergini tez göndər, qoy qarının haqq-hesabını verim, çıxıb getsin öz torpağına, öz kənizini də göndər, qoy o, üləmaların hüzurunda həmin qızlarla mübahisəyə girişsin. Əgər o qalib çıxs, onu Bağdadın vergisi ilə bərabər sənə qaytaracağam..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yetmişinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Ömər ibn ən-Nüman öz naməsində yazırdı: "Sən öz kənizini də göndər, qoy o, üləmaların hüzurunda qızlarla mübahisəyə girişsin. Əgər o qalib çıxs, onu Bağdadın vergisi ilə bərabər sənə qaytaracağam".

Şərr-Kan işdən ağah olan kimi yeznəsinə əmr elədi: "Sənə əvə verdiyim kənizi gətir!" Nüxzət öz-Zaman gəldi, Şərr-Kan atasının naməsi ilə onu tanıyaraq dedi: "Ay bacı, ona nə cavab verək?" Nüxzət öz-Zaman da cavabında dedi: "Sən bilən yaxşıdır". Sonra vətən, qohumları üçün darıxdığından qardaşına dedi: "Məni ərim əyanbaşı ilə atamın yanına göndər ki, başıma gələn əhvalatı, məni tacirə satan bədəvi ərəbin başıma açdığı oyunu, tacirin məni sənə satmağını, sənənin də məni azad eləyəndən sonra əyanbaşığı əvə verməyini ona nəql eləyə bilim".

Şərr-Kan cavabında dedi: "Qoy sən deyən olsun!" Sonra da qızı Küdiyə-Fəkanı dayələrə, nökrələrə tapşırıb vergini hazırladı, onu əyanbaşığı verib əmr elədi ki, vergi pullarını da, arvadını da götürüb Bağdada yola düşsün.

Şərr-Kan ona da, arvadına da kəcavə verdi. Əyanbaşı da dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Şərr-Kan dövələri, qatırları yüklətdirdi, namə yazıb onu əyanbaşığı verdi. Şərr-Kan Nüxzət öz-Zamanla vidalaşdı (qiymətli daşı ondan alıb saf qızıl zəncirlə qızının boynuna saldı); əyanbaşı elə o gecə Bağdada yola düşdü. Elə gətirdi ki, Dau əl-Məkan ocaqçı ilə bərabər çadırın yanında gözişməyə çıxdılar. Onlar Baktri dövələri, yüklü qatırlar, yanan çiraqlar, məşəllər gördülər, Dau əl-Məkan bu tayları nə tayları, özü də kimin olduğunu soruşdu, onun cavabında dedilər: "Bu Dəməşqin vergisidir. Bağdadın hökmdarı Ömər ibn ən-Nüman şah üçün gedir". Bunu eşidən Dau əl-Məkan soruşdu: "Bəs karvanbaşı kimdir?" Onun cavabında dedilər: "Karvanbaşı çox elmi, hər şeydən xəbərdar olan qıza evlənməyi əyanbaşığıdır".

Burada Dau əl-Məkan höknür-höknür ağlayıb fikrə gəldi. Anası, atası, bacısı, vətəni yadına düşdü. O, ocaqçıya dedi: "Yox, daha mən burada qala bilmərəm. Mən bu karvanla yavaş-yavaş gedib vətənə

çatacağam". Ocaqçı ucadan dedi: "Qüdsdən Dəməşqə gələncən mən sənin üçün qorxurdum, indi səni Bağdada heç tək buraxa bilərəm? İzin ver, səni Bağdada qədər ötürüm. Məqsədinə çatdığının şahidi olum". Dau əl-Məkan da cavabında dedi: "Canla-başla razıyam".

Ocaqçı onun üçün səfər tədarükü görməyə başladı, eşşəyin belinə palan, xurcun qoydu, xurcunun gözlərinə azuqə doldurdu. Belini bərk bağlayıb, yüklü dəvələr onun yanından keçib qurtaranacan hazır dayandı. Əyanbaşı dəvəyə minmişdi, yan-yörəsində piyadalar gedirdilər. Dau əl-Məkan ocaqçının eşşəyinə minib dedi: "Min tərkimə". Ancaq ocaqçı cavabında dedi: "Mən eşşəyə minməyəcəyəm, ancaq sənə qulluq eləyəcəyəm". Dau əl-Məkan da ucadan dedi: "Sən hökmən bir az tərkimdə getməlisən". Onda ocaqçı dedi: "Yaxşı, yorulanda minərəm". Dau əl-Məkan da dedi: "Görərsən, qardaşım, ata-anamın yanına çatan kimi sənin xəcalətdən necə çıxacağam". Onlar karvana qoşulub gün çıxanacan yol getdilər. Elə ki günorta oldu, oyanbaşının əmri ilə dincəlmək üçün dayandılar. Yolçular dəvələrdən düşdülər, yorğunluqlarını aldılar, dəvələrinə su içirdilər, sonra oyanbaşının buyruğu ilə yola düşdülər. Beş gündən sonra Xama şəhərinə çatıb, orada üç gün qaldılar".

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

71-ci gecə

Elə ki yetmiş birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, onlar Xama şəhərində üç gün qaldılar, sonra başqa bir şəhərə çatanacan heç yerdə ləngiməyib yol getdilər. Həmin şəhərdə də üç gün qaldılar, sonra yenə yola düşdülər, gəlib Diyarbakirə çatdılar, burada Bağdad məhni duydu. Dau əl-Məkan bacısı Nüzxət öz-Zamanı, ata-anasını yada saldı, fikirləşdi ki, indi evə, atasının yanına bacısı necə qayıdacaq, odur ki, ağladı, ah-vay elədi, qəm dəryasına batdı, sonra bu şəri oxudu:

"Nə vaxtdək dözərək səbir edim, deyin, dostlar,
Hani o kimsə ki, sizdən səhih xəbər gətirə?"

Vüsəlimiz qısa olmuş, hamı elə bir adam,
Qısalda ayrılığı, qəlbə bir fərəh yetirə?"

Soyundurun, çöpə dönmüş vücuduma baxın, ah,
Bu çöp vücudumu, qəlb istəməz ki, özgə görə.

"Gəl, əl götür bu fəğandan" – deyən, qiyamətədək
İnanma, qüssəli könülümün fəğandan ol götürə".

Ocaqçı ona dedi: "Ağlama, ah-vay eləmə, biz karvanbaşının çadırının yaxınındayıq". Dau əl-Məkan onun sözüne məhəl qoymayıb ucadan dedi: "Mən hökmən bir şeir oxumalıyam, bəlkə qəlbimin odu sönsün". Onun bu sözünü eşidən ocaqçı dedi: "Sən allah, öz məmləkətinə çatanacan dörd-qəm çəkmiş, evə çatandan sonra nə istəsən eləyirsən. Mən həmişə sənin yanında olacağam". Dau əl-Məkan sözündən dönməyib bərkdən dedi: "Vallahi ki, oxuyacağam". Sonra da üzünü Bağdada tərəf çevirdi.

Aynı işığı yeri nura qorq eləmişdi, Nüzxət öz-Zaman bu gecə yatmamışdı, o qardaşı Dau əl-Məkanı yada salıb ağlayırdı. O ağlaya-ağlaya birdən qardaşı Dau əl-Məkanın ağladığını, özü də bu şəri oxuduğunu eşitdi:

"Gülür Yəmənə al şəhər,
Daşır könüldə qəm-kodur.

Kolamı xoş o dost hamı,
Hamı o xoş deqiqələr?"

Məni nişan alan oxa
Az oxşayır bu nizələr.

De, ey şəhər, o dost ilə
Vüsəl çağı haçan gələr?"

Fələk ki imtahan edib,
Yağı, nodir bu tonələr?"

Görünməz oldu sevgilim,
Nəsimim oldu dördi-sər.

Zaman dönüklük eylədi,
Bu qəlbi etdi dördöcər.

Fələk nuş etdirib mənə
Zəhər dolu piyalələr.

Vüsələ yetməmiş olim,
Həyat gedər, öcəl gələr.

Qayıt, uşaqlıq oyyamı,
Vüsəlimi bu can dilər.

Götir o xoş zamanı ki,
Sürürdük ömrü bəxtəvər

Yad eldə xəstə düşmüşə
Köməkçi varmı bir nəfər?

Gedib zomano ləzzəti¹
Nə var soruq, nə var xəbər.

Düşüb namussuz öllərə,
Nələr çəkib bu qəlb, nələr!"

Dau əl-Məkan şəri oxuyub qurtaran kimi qışqırıb qəşş elədi.

O ki qaldı Nüxzət əz-Zamana, həmin gecə o özünü çox yaxşı hiss elədi, çünki bu yerdə qardaşı yadına düşdü. Gecəyarı oxuyanın səsini eşidib ürəyi rahat oldu, şad-xürrəm ayağa qalxdı, xacəsinə çağırırdı. Xacə gəlib ondan soruşdu: "Nə var xanım?" Nüxzət əz-Zaman da cavabında dedi: "Get bu şəri oxuyan adamı yanıma gətir". Xacə də dedi: "Mən onun səsini eşitməmişəm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki yetmiş ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Nüxzət əz-Zaman qardaşının oxuduğu şəri eşidəndə baş xacəni çağırıb dedi: "Get bu şəri oxuyan adamı yanıma gətir". Xacə cavabında dedi: "Mən onun səsini eşitməmişəm, onun kim olduğunu bilmirəm. Özü də hamı yatıb". Nüxzət əz-Zaman əl çəkməyib dedi: "Kimi oyaq gördün, bil ki, şəri oxuyan odur".

¹ Ərəbcə "zomano ləzzəti" mənasında Nüxzət-əz-Zamana işarədir.

Xacə çox axtarandan sonra iki nəfər oyaq adama rast gəldi: bunlardan biri ocaqçı, o biri Dau əl-Məkan idi (özü də o bihuş idi). Ocaqçı xacəni başı üstə görüb qorxdı. Xacə ondan soruşdu: "Şeir deyən səndin? Xanım sənə qulaq asırdı?" Ocaqçı əvvəlcə fikirləşdi ki, yəqin xanım şəri eşidib qəzəblənibdir, odur ki, qorxub dedi: "Allah haqqı, mən deyildim! Xacə yenə soruşdu: "Bos o kim idi? Onu mənə göstər, sən onu tanıyırsan, axı sən yatmamışdın".

Ocaqçı Dau əl-Məkan üçün qorxdugundan düşündü: "Bəlkə, xacədən ona xəbər dəydi". Sonra da xacəyə dedi: "Allah haqqı mən onu tanımıram". Onda xacə bərkəndə dedi: "Allaha and olsun ki, yalan deyir-sən! Burada səndən başqa oyaq adam yoxdur. Sən onu tanıyırsan". Ocaqçı cavabında dedi: "Allah haqqı, sənə düzünü deyəcəyəm. Şəri bir nəfər yoldan keçən oxuyurdu. Məni də o qorxudub, yuxudan elədi, Allah ona lənət ələsin!" Xacə dedi: "Əgər sən onu tanıyırsansa, mənə onun yanına apar, mən onu tutub xanımın kocavəsinin yanına aparım, ya da sən özün onu gətir". Onun bu sözlərini eşidən ocaqçı dedi: "Yaxşı, sən get, mən onu götürürəm".

Xacə onu burada qoyub getdi. O, xanımının yanına girib dedi: "Şeir deyənə heç kəs tanımır, o, yoldan keçən idi". Nüxzət əz-Zaman susdu. Dau əl-Məkan isə özünə gəlib gördü ki, ay zenitdədir; səhərə yaxın əsən sərin meh onun qəlbində yenidən qəm-qüssə oyadı.

Dau əl-Məkan boğazını arıtlayıb yenə şeir oxumaq istəyəndə ocaqçı dedi: "Sən nə eləmək istəyirsən?" Dau əl-Məkan cavabında dedi: "Qəlbimin odunu söndürmək üçün şeir oxumaq istəyirəm". Onda ocaqçı dedi: "Heç bilir-sənmi başıma nə iş gəlib! Mən xacəni birtəhər dilə tutub canımı ölümdən qurtardım". Onun bu sözünü eşidən Dau əl-Məkan dedi: "Nə olmuşdu ki? Danış görüm nə olub".

Ocaqçı cavabında dedi: "Ay ağa, sən qəşş eləyəndə xacə yanıma gəldi, əlində badam ağacından uzun dəyənək var idi. O yatanların üzünə baxıb şeir oxuyanı axtardı, ancaq məndən başqa heç kimi oyaq görmədi. Odur ki, şeir oxuyanın kim olduğunu məndən soruşanda ona dedim: "Bir nəfər yoldan keçəndi oxuyan". Bunu eşidib xacə çıxdı getdi, Allah dadıma çatdı, yoxsa mənə öldürmüşdü. Sonra mənə dedi: "Bir də görsən ki, o oxuyur, onu bizim yanımıza gətir".

Bunu eşidən Dau əl-Məkan ağlayıb ucadan dedi: "Kim mənə şeir deməyə mane ola bilər! Qoy nə olursa olsun, mən şerimi oxuyacağam. Məmləkətim yaxındadır, mən heç kimi tanımıram". Onun bu sözünü eşidən ocaqçı ucadan dedi: "Sən özünü məhv eləmək istəyirsən?" Dau əl-Məkan da dedi: "Mən oxuyacağam!" Belə olanda, ocaqçı ucadan

dedi: "Onda biz bu yerdə ayrılmalıyıq! Mən istəyirdim, sən öz şəhərinə çatıb ata-ananla görüşənəcən səndən ayrılmayım. Mən il yarım sənə qulluq eləmişəm. Bir dəfə də olsun xətrinə dəyməmişəm. Yol getməkdən, yuxusuzluqdan it kimi yorulmuşuq, amma sən şeir oxumaq istəyirsən! Camaat yorulub, dincəlmək, yatmaq istəyir". Dau əl-Məkan dedi: "Mən dediyimi eləyəcəyəm!" Dərd-qəmi ona dov gəldi, qəlbini oxşayan bu şəri oxudu:

"Dayan yanında o qəsrin: salamlı boş sarayı,
Harayla – bəlkə də ondan cavab yetişdi sənə.

Onun fərağı ucundan qaranlıq isə yerin,
Əlinlə od vur, alovlandır ehtirası yenə.

O gül dodaqları dişdəklə soldurardım mən,
Əgər yetişmiş olaydım o zülfü yasəmənə

Ah ey behişt, səni mən ixtiyarsız etdim tərək,
Ümid edir ürəyim xoş zəmanə bir də dönə".

O bu iki beyti də dedi:

"Keçirdi günlərimiz nəşə ilə, şad-xürrəm,
Baxan həsəd aparırdı bəzəkli qəsrimizə.

"Zəmanə ləzzəti", "ev nuru"¹ məskən eylədiyi
Həmin o mənzili kaş qaytaran olaydı bizə!"

O şəri oxuyub qurtaran kimi üç dəfə qışqırdı, qəşş eləyib yere sərilirdi, ocaqçı qalxıb onun üstünü örtüdü. Nüzxət əz-Zaman şerin ilk beytini eşidib ata-anasını, qardaşını xatırladı, sonrakı beytdə özünün, qardaşının adlarının çəkildiyini eşidəndə ağladı. Xacəni çağıraraq dedi: "Vay halına, bayaq şeir oxuyan adam yenə oxuyurdu, özü də səsi lap yaxından gəlirdi. Allaha and olsun, əgər onu yanına gətirməsən, ayan-başını oyadacağam, o da səni döyüb qovacaq! Bu yüz dinarı al, həmin adama ver, özünü də bura gətir, ancaq onunla xoş rəftar elə vurub eləmə. Əgər gəlməyə razı olmasa, içində min dinar olan bu torbanı ona ver, işdir yenə gəlmək istəməsə, işin olmasın, çıx gəl, ancaq yerini, nə peşənin sahibi, hansı torpaqlardan olduğunu öyrən. Tez yanına qayıt, itib-batma..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

¹ "Ev nuru" mənasında Dau əl-Məkana işarədir.

73-cü gecə

Elə ki yetmiş üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Nüzxət əz-Zaman öz xacəsini həmin adamı axtarmağa göndərdi, özü də ona dedi: "Nəbada qayıdıb deyərsən ki: "Mən onu tapmadım!" Xacə bayıra çıxıb çadırlarda yatan camaatı vurmağa, təpikləməyə başladı, ancaq bir nəfər də olsun oyaq adam tapmadı. Hamı yorgundu, bərk yatmışdı. Xacə ocaqçıya çatanda onu oyaq gördü, başının üstünü aldı, qolundan yapışıb soruşdu: "Şeir oxuyan sən idin?" Ocaqçı öz canı üçün qorxub dedi: "Allaha and olsun ki, ağa, mən deyildim". Onda xacə dedi: "Şeir oxuyanı göstərməsən, səndən əl çəkmə deyiləm. Xanım qəzəblənib, şeir oxuyanı tapmasam işim xarab olacaq".

Xacənin bu sözlərini eşidən ocaqçı Dau əl-Məkan üçün qorxuya düşdü, acı-acı ağlayıb xacəyə dedi: "Allaha and olsun ki, mən deyildim, onu da tanımıram, mən təkcə onu gördüm ki, bir nəfər şeir oxuya-oxuya keçib getdi. Qərrib adamam, mənim ucbatımdan günaha batma, mən sizinlə bərabər Xəlilullahın şəhərindən – Qüdsdən gəlirəm". Xacə də ona dedi: "Gedək mənimlə. Öz dilinlə bunu mənim xanıma deyin. Səndən başqa oyaq adam görməmişəm". Ocaqçı ucadan dedi: "Məgər sən gəlib mənə bu yerdə oturan görmədin? Sən mənim yerimi tanıyırsan, özü də heç kəs heç yerdə gedə bilməz, keşikçilər tutarlar. Sən çıx get, bu dəqiqədən sonra uzaqda, ya yaxında bir də eşitsən ki, bir adam şeir oxuyur, deməli həmin adam ya mənəm, ya da mən tanıdığım bir adamdır. Onda mən hər şeyi sənə danışaram". Sonra da o, xacənin alından öpdü, dilə tutub yola saldı. Xacə xanımın yanına əlibaş qayıtmaqdan qorxub dövrə vurdu, keçib ocaqçının arxasında, bir yerdə gizləndi.

Ocaqçı Dau əl-Məkani oyadıb dedi: "Dur, otur, gör nə olub". Dau əl-Məkan qalxdı, ocaqçı əhvalatı ona danışdı, oğlan ucadan dedi: "Əl çək, mən daha fikir-zad eləyən deyiləm, heç kəsi də tanımaq istəmirəm: məmləkətim yaxındadır". Onun bu sözlərini eşidən ocaqçı dedi: "Niyə sən şeytanın sözüne baxıb ürəyin istəyini eləyirsən? Sən heç kəsdən qorxmursan, amma mən həm sənə üçün, həm özüm üçün qor-

xuram. Səni and verirəm Allaha, vətənə çatanacan şeir-zad oxuma. Heç bilmirdim ki, sənin halın belə ağırdır. Məgər sən bilmirsən ki, bu xanım, əyanbaşının arvadı, onu narahat elədiyinə görə səni qovmaq istəyir? O dəyərsən xəstədir, ya da uzaq yol gəldiyindən yorulubdur, bax o, ikinci dəfədir ki, xacəni səni axtarmağa göndərir”.

Ancaq Dau əl-Məkan ocağının sözlərinə fikir verməyib üçüncü dəfə şeir oxumağa başladı:

“Əlində əhli-qeybətini
Könül tirdi taqəti.

Bu qeybat ancaq ortaya
Salır kini, ədavəti.

Çuğulçu: “Onda yox” dedi,
Dedim: “Vətən məhəbbəti”.

“O, əladır” – dedi, dedim:
“Yaxıb məni hərarəti”.

“O alidir” – dedi, – dedim:
“Fələk məni xar eylədi”.

Əcəl də çıxsı qarşıma,
Unutmaram o xilqəti.

Saf eşqimə gülənlərə
Mən etməm itaəti”.

Dua-əl-Məkan şəri oxuyan vaxt xacə gizlənib ona qulaq asırdı, oğlan şəri qurtarmağa macal tapmamışdı ki, xacə onun başının üstünü aldı. Ocaqçı onu görən kimi qaçıb bir az aralı dayandı, onlara tamaşa eləməyə başladı ki, görsün axırı necə olacaq.

Xacə oğlana dedi: “Salaməleyküm, ağa!” Dau əl-Məkan onun salamını alıb dedi: “Əleykəssalam, Allah köməyən olsun...” Sonra xacə dedi: “Ay ağa...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

74-cü gecə

Elə ki yetmiş dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xacə Dau əl-Məkana dedi: “Ay ağa, sənin dalınca bu gecə üçüncü dəfədir ki, gəlirəm, xanımım səni yanına çağırır”. Dau əl-Məkan xacənin üstünə atılıb ağzına gələni ona dedi: “Məni çağıran qancıq kimdir, Allah ona da, ərinə də lənət eləsin!” Xacə cavab verə bilmirdi, çünki xanım tapşırıbmışdı oğlanı incitməsin, onu öz xoşuna gətirsin, işdir gəlməsə, ona yüz dinar versin.

Xacə onunla xoş danışdı dedi: “Ay ağa, bunu al, mənimlə gedək. Oğlum, biz günah iş görməmişik, səni də incitməmişik. Təkcə bu lazımdır ki, sən o mübarək qədəmlərini atasan, mənimlə bərabər xanımın yanına gedəsən. O öz sözünü deyər, sən sağ-salamat qayıdarsan. Bir də ki, sən çox şad olacaqsan”.

Bunu eşidən Dau əl-Məkan ayağa qalxdı, yatan adamların üstündən addaya-addaya getdi, ocaqçı da qarabaqara onun dalınca düşdü, o, oğlana baxıb öz-özünə deyirdi: “Heyif cavanlığına! Sabah onu asacaqlar”.

Ocaqçı onların çadırına yaxınlaşanacan yol getdi (onu görmürdülər). Dayanıb özlüyündə fikirləşdi: “Birdən alçaq iş görüb deməsin: “O mənə dedi şeir oxu”.

O ki qaldı Dau əl-Məkana, o, xacə ilə bərabər xanımın olduğu yerə çatanacan yol getdi. Xacə Nüzxət əz-Zamanın yanına girib dedi: “Ay xanım, sənin tələb elədiyin adamı gətirmişəm. O, qəşəng, alicənab oğlandır”. Bunu eşidən xanımın ürəyi əsdi, o, ucaadan dedi: “Qoy o bir şeir oxusun, mən ona yaxından qulaq asım, sonra da adını, hansı məmləkətdən olduğunu soruşarsan”.

Xacə çıxıb Dau əl-Məkana dedi: “Bildiyin şeirlərdən birini oxu, xanım burada yaxındadır, sənə qulaq asır. Sonra da adını, hansı məmləkətdən olduğunu, əsil-nəcəbətini mənə deyərsən”. Dau əl-Məkan da cavabında dedi: “Baş üstə, canla-başla, ancaq adımlı soruşsan, adım silinib, surətim yox olub, bədənəm də əldən düşüb. Başıma gələnlər əhvalat isə uzundur – nə əvvəli var, nə də axırı. Mən həddindən çox

şərab içmiş adam kimi elə məstəm ki, çaşıb qalmışam, nə eləyəcəyəmi bilmirəm, özü də fikir məni götürüb".

Bu sözləri eşidən Nüzxət əz-Zaman ağlayıb, ah-vay elədi. Sonra xacəyə dedi: "Soruş, gör o sevdiyi yaxın adamından, məsələn, atasından uzaq düşübümü?" Xacə də, Nüzxət əz-Zamanın buyurduğunu ondan soruşdu.

Dau əl-Məkan cavabında dedi: "Bəli, mən hamıdan uzaq düşmüşəm, özü də bəxtim dönüb, hamıdan mənə əziz olan bacımdan da ayrı düşmüşəm".

Nüzxət əz-Zaman onun bu sözlərini eşidib dinmədi. Sonra ucadan dedi: "Allah-təala onu istədiyi adamlarına yetirsin..."

Şəhrizad bu verdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yetmiş beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlanın sözlərini eşidən Nüzxət əz-Zaman dedi: "Allah-təala onu istədiyi adamlarına yetirsin!" Sonra Nüzxət əz-Zaman xacəyə dedi: "Ona deginə ki, yaxın adamlarından, vətəndən necə ayrı düşdüyünü danışsın, mən də qulaq asım".

Xacə xanımın buyurduğunu Dau əl-Məkana yetirəndə, o dərindən ah çəkib, bu şəri oxudu:

"Səvməkdədir aşiqlər o dildən könüldən,
Yüksəkdir o mənzil ki, olub dilbəbə məskən.

Aləm belə bir eşqə pərəstişkar olubdur,
Nə əvvəli, nə axırı var çünki özəldən.

Müşk otri, sənubər qoxusu duymamaq olmaz,
Şuxlar şuxunun birçə kərəm keçdiyi çöldən.

Təkdir köçünü dağda salan tayfa içində,
Quldur o qəbilə bu gözəl dilbəbə qəlbən.

Gözdən və nəzorlərdən uzaq bir söyüd altı, –
Dincəlməli yer istəsən ancaq bura gəl sən.

Aşıqdır əzəldən üroyim, sorsalar ondan,
Söylər: "Necə ol çəkmək olar ah bu gözəldən!"

Oğlan şəri oxuyub qurtaran kimi ona diqqətlə qulaq asan Nüzxət əz-Zaman kəcavənin pərdəsini balaca aralayıb ona baxdı. O, oğlanı görün kimi tanıdı, qardaşı olduğunu yaqin eləyən kimi qışqırdı: "Qardaşım, Dau əl-Məkan!" Oğlan da bacısını tanıyıb qışqırdı: "Bacım, Nüzxət əz-Zaman!" Nüzxət əz-Zaman ona tərəf cumdu, onlar qucaqlaşdılar, qəşş eləyib yerə yıxıldılar. Xacə onların bu halını görüb məməttəl qaldı, üstlərini örtüdü. Onlar ayılanacan gözlədi; elə ki onlar ayıldılar, Nüzxət əz-Zaman çox şad oldu, qəm-qüssədən azad oldu. O elə şad idi ki, daha nə deyim, odur ki, bu şəri oxudu:

"Həmişə əzməyə əhd cəlonışdı mən yazığı,
Pozub öz əhdini tale deyir ki: bitsin ahın.

Açıldı bəxt, könül, qəmxarındır istəklən,
Sevinc çağırmadadır, durma, get sevinçə yaxın.

O nadir hüsnünə cənnət deməzdi dil, necə ki,
Şərli kövsərinə dadmamışdı gül dodağın".

Bunu eşidən Dau əl-Məkan bacısını bağrına basdı, çox şad olduğundan ağlayıb bu şəri oxudu:

"Mənim kimi o sevimlim də ehtirasla sevir,
O çox davamlıdır, ancaq davamsızam tək mən.

Paxılların hədəsindən o qorxaraq çəkinir,
Xoşum gələib mənim ancaq həmişə təhdiddən".

Onlar kəcavənin yanında bir az oturdular, sonra Nüzxət əz-Zaman qardaşına dedi: "Gəl kəcavəyə keçək. Başına gələn əhvalatı mənə danış, mən də başıma gələn əhvalatı sənə danışım".

Onlar kəcavəyə keçdilər, Dau əl-Məkan dedi: "Əvvəlcə sən danış". Nüzxət əz-Zaman qardaşını karvansarada qoyub gedəndən sonra başına gələnləri, bədəvilə, tacirlə olan əhvalatı, tacirin onu bədəvidən alıb

qardaşı Şərr-Kanun yanına aparmayını, ona satmayını nəql elədi. Şərr-Kan onu alıb kənizlikdən azad eləyəndən sonra kəbin kəsdirib özünə arvad eləməyini də, yanına girməyini də, atasının, şahın onun barəsində eşidəndə, Şərr-Kana xəbər göndərüb onu istədiyini də danışdı. O, sonra ucadan dedi: "Şükür Allaha ki, bizi görüştürdü! Evdən necə bir yerdə çıxmış, eləcə də bir yerdə qayıdırıq!"

Nüzxət əz-Zaman sonra dedi: "Qardaşım Şərr-Kan mənə bu əyan-başıya ərə verdi ki, o mənə atamın yanına aparsın. Bax əvvəldən axıracan başıma gələn qəzavü-qədər budur. İndi də görək, mən gedəndən sonra sənə başına nə gəldi".

Dau əl-Məkan da başına gələnləri əvvəldən axıracan bacısına danışdı: Allah tərəfindən ocağının ona xilaskar göndərilməyini, o öz pullarını xərcəlayıb onunla bərabər getməyini, ona gecə-gündüz qulluq etməyini danışdı. Nüzxət-əz-Zaman buna görə ocaqçıya razılıq elədi. Sonra Dau əl-Məkan bacısına dedi: "Bacı can, bu ocaqçı mənə elə yaxşılıq eləyib ki, heç kəs öz sevgilisinə, ata oğluna elə yaxşılıq eləməyib. O özü ac qalıb mənə yedirdirdi, özü piyada gedib mənə eşşəyə mindirirdi. Mənim sağ qalmaqıma bais odu". Onda Nüzxət əz-Zaman dedi: "İnşallah, onun xəcalətindən çıxarıq".

Sonra Nüzxət əz-Zaman xacəni səslədi, xacə içəri girib Dau əl-Məkanın əlini öpdü, Nüzxət əz-Zaman ona dedi: "Xoş xəbər üçün sənə ənəm verirəm. Sən mənə qardaşımla görüşdüyün. Sənə verdiyim dinar dolu torbanı götür, get ağanı çağır!" Xacə çox şad oldu, əyanbaşının yanına gedib dedi ki, xanım onu çağırır. Xacə əyanbaşını gətirdi, o öz arvadı Nüzxət əz-Zamanın yanına girəndə Dau əl-Məkanı görüb kim olduğunu soruşdu. Nüzxət əz-Zaman onların başına gələn əhvalatı əvvəldən-axıracan ona nəql eləyib axırda dedi: "Bil və agah ol ki, sən kəniz almamısan, sən Ömər ibn ən-Nüman şahın qızını almısan. Mən Nüzxət əz-Zamanam, bu da mənim qardaşım Dau əl-Məkanıdır".

Əyanbaşı Nüzxət əz-Zamandan bu əhvalatı eşidib sözlərinin düz olduğuna inandı, ona məlum oldu ki, Ömər ibn ən-Nüman şahın kürəkənidir; belə olanda, özlüyündə dedi: "Bəxtim gətirib, mən bir ölkənin sərdarı olacağam". Sonra da o, Dau əl-Məkana yanaşıb sağ-salamat olduğuna, bacısı ilə görüşdüynə gözyaşındılığı verdi, həm də elə o saat öz nökrələrinə əmr elədi ki, Dau əl-Məkan üçün çadır qursunlar, ən yaxşı atlardan birini ona ayırsınlar. Nüzxət əz-Zaman ərinə dedi: "Məmləkətimizə yaxınlaşırsınız, nə qədər ki, torpağımıza çatmamışıq, qoy mən qardaşımla təklikdə qalaq, birlikdə dincələk, bir-birimizi doyunca

görək, axı biz çoxdan bir-birimizdən ayrı düşmüşük". Əyanbaşı da cavabında dedi: "Necə istəyirsiniz, elə də eləyin". Sonra da onlar üçün bir neçə dənə şam, cürbəcür şirniyyat gətirdi, özü çıxıb getdi. Dau əl-Məkan üçün də üç dəst gözəl libas göndərdi. Yəni payı-piyada kəcavələri yanına gəldi (o öz hörmətini bildirdi), Nüzxət əz-Zaman da ona dedi: "Xacənin dalınca adam göndər, tapşır ki, ocaqçıyı bura gətirsin, özü də xacəyə tapşır ki, ona minməyə at versin, səhər-axşam yemək-ichmək versin, həm də ocaqçıya desin ki, bizdən ayrılmasın". Əyanbaşı xacənin dalınca adam göndərüb çağırırdı, xanımın tapşırığını ona yetirdi, xacə də cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra o öz adamlarını götürüb ocaqçıyı axtarmağa başladı, gedib düşərgənin axırında onu tapdı (o, palanı eşşəyin dalına qoyurdu ki, aradan çıxsın), özü də Dau əl-Məkandan ayrıldığına heyifsilənir, onun üçün qorxurdu, odur ki, göz yaşı axıdıb öz-özünə deyirdi: "Mən onu Allaha and verib nə qədər dedim, o isə sözümə qulaq asmadı. Bir bax ha! Gör başına nə iş gəldi!" Ocaqçı sözünü qurtarmamış xacə onun başının üstünü aldı, nökrələri də onu araya aldılar. Ocaqçı xacəni başı üstə, onun adamlarını da dörd tərəfində görəndə qorxuya düşdü, rəngi sapsarı saraldı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yetmiş altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, ocaqçı palanı eşşəyin dalına qoyurdu ki, aradan çıxsın, həm də öz-özünə deyirdi: "Bir bax ha! Gör başına nə iş gəldi!" Ocaqçı sözünü qurtarmamış xacə onun başının üstünü aldı, adamları da onu araya aldılar. Ocaqçı çevrilib xacəni görəndə qorxudan dizləri əsdi, o ucadan dedi: "Mən ona nə qədər yaxşılıq elədim, ancaq o bilmədi! Yəqin o mənə xacəyə, bu nökrələrə satıb, mənə də günahkar eləyib!" Bunu eşidən xacə onun üstünə qışqırdı: "Şeir deyən kim idi! Ay yalançı, sən mənə demədin: "Mən şeir oxumamışam, şeri oxuyamı da tanımıram". Amma şeir deyən sənənin yoldaşın idi. İndi Bağdadacan səni tək qoymayacağam, yoldaşının başına gələn sənənin də başına gələcək!"

Xacənin bu sözlərini eşidən ocaqçı bərkdən dedi: "Elə mən bundan qorxurdum!" Sonra da bu şəri oxudu:

"Qaçdım – qaça bilmədim qəzadan,
Haqq dəğahıdır axır məkanım".

Sonra xacə qışqırıb nöqərlərə dedi: "Onu eşşəkdən düşürdün!" Ocaqçını eşşəkdən düşürtdülər, at götürüb onu mindirdilər, karvana qoşdular. Xacə onu dövrəyə alan nöqərlərinə dedi: "Onun başından bir tük əskik olsa, canımızı alaram!" Sonra da yavaşca dedi: "Ona hörmət eləyin, xətrinə dəyib eləməyin!"

Dövrəsində nöqərləri görən ocaqçı canını qurtarmaq üçün çevrilib xacəyə dedi: "Ay ağa, mən onun nə qardaşıyam, nə də yaxın adamıyam! Bu cavan mənim qohumum deyil, – mən adi bir hamam ocaqçısıyam, onu hamam yanındakı zibillikdən xəstə tapmışam!"

Karvan gedirdi, ocaqçı hönkür-hönkür ağlayır, başına min cür qara fikir gəlirdi. Xacə onun yanınca gedir, ona heç bir şad xəbər vermirdi, təkcə bunu deyirdi: "Sən o cavan oğlanla bərabər şeir oxuyub, xanımı narahat eləmişən, ancaq canın üçün qorxma!" Özü də xısın-xısın ocaqçıya gülürdü. Karvan dincəlmək üçün dayanıb düşərgə salanda onlara yemək gətirirdilər, xacə ocaqçı ilə bir qabdan yeyirdi. Yeməkdən sonra xacə nöqərlərə buyururdu ki, şərbət gətirsinlər, onlar da gətirirdilər, xacə dəstini alıb şərbətdən içirdi, sonra onu ocaqçıya verirdi, o da içirdi. Ancaq ocaqçı elə hey öz halına, Dau əl-Məkandan ayrıldığına, qorib yerdə başlarına gələn qəzavü-qədərə ağlayırdı.

Karvan gedirdi. Əyanbaşı gah kəcavərlərin yanına Ömər ibn ən-Nüman şahın oğlu Dau əl-Məkana, onun bacısı Nüzxət əz-Zamana qulluq etməyə gəlir, gah da bacı-qardaş söhbət, giley-güzar eləyənəcən gedib ocaqçıya baş çəkirdi. Onlar beləcə dayanmayıb yol getdilər, gəlib öz torpaqlarının üç günlüyünə çatdılar. Axsamçağı burada düşərgə salıb dincəldilər, səhər dan yeri söküləndə yuxudan ayılıb dəvələri, qatırları yükləməyə başladılar, birdən qabaqda bir toz qalxdı ki, göyün üzü tutuldu, hava qaraldı, elə bil, gecə oldu, əyanbaşı bunu görüb qışqırdı: "Əl saxlayın, heyvanları yükləməyin". O, nöqərləri ilə bərabər atlara süvar olub toza tərəf getdi. Onlar toza yaxınlaşanda gördülər ki, bu tozu qaldıran çoxlu qoşundur, özü də o elə bil təlatümə gəlmiş dənizdir, burada ələmlər, bayraqlar, atlılar, pəhləvanlar var. Əyanbaşı buna mat

qaldı. Qoşun əhli onları görən kimi beş yüz atlı aralanıb əyanbaşı ilə adamlarına yaxınlaşdı, onları dövrəyə aldı. Əyanbaşının hər qulunun yanında beş nəfər atlı dayandı.

Bunu görən əyanbaşı onlardan soruşdu: "Nə olub, bu kimin qoşunudur! Niyə bizimlə belə rəftar eləyirsiniz?" Ona dedilər: "Sən kimsən, hardan gəlib, hara gedirsen?" Əyanbaşı da onların cavabında dedi: "Mən Bağdadın və Xorasan torpağının hakimi Ömər ibn ən-Nüman şahın oğlu, Dəməşqin hökmdarı Şərr-Kanın sarayında əyanbaşıyam, Bağdada onun atasına vergi və hədiyyə aparıram". Onun bu sözlərini eşidən qoşun əhli ağlamağa başladı, onlar dedilər: "Ömər ibn ən-Nüman şahı həlak olub, onu zəhərləyiblər. Get onun baş vəzirini Dandanla görüş, sənə zaval yoxdur!"

Əyanbaşı bəd xəbəri eşidəndə hönkür-hönkür ağlayıb ucadan dedi: "Bu səfərimiz bəd gətirdi!" O da, yanındakılar da ağlaya-ağlaya qoşuna qarışdılar, vəzir Dandanın yanına getdilər, əyanbaşı üçün onun yanına girməyə icazə istədilər, o da izin verdi. Vəzir əmr elədi ki, çadırları qursunlar, vəzir çadırın ortasında taxta əyləşib əyanbaşıya da əyləşməyə izin verdi. Əyanbaşı əyləşəndən sonra vəzir ondan əhvalatı soruşdu. Əyanbaşı da ona dedi ki, Dəməşq əmirinin sarayında əyanbaşıdır, padşaha hədiyyələr, bir də Dəməşqin vergisini aparır. Vəzir Dandan Ömər ibn ən-Nümanın adını eşidib ağladı. Vəzir sonra əyanbaşıya dedi: "Ömər ibn ən-Nüman şahı zəhərləyiblər. O öldəndən sonra adamlar bilmədilər ki, kimi hökmdar eləsinlər, hətta bir-birini öldürməyə başladılar. Belə olanda, əyanlar, möminlər, dörd nəfər də hakim işə qarışdılar, qırğını dayandırdılar. Adamlar belə qərara gəldilər ki, dörd nəfər hakimin sözündən çıxmasınlar, sonra belə razılığa gəldilər ki, biz Dəməşqə Ömər ibn ən-Nüman şahın oğlu Şərr-Kan şahın yanına gedək, onu gətirib atasının şahlığının padşahı eləyək. Ancaq adamların çoxu o biri oğlunu istəyir. Deyirlər ki, onun adı Dau əl-Məkandır, Nüzxət əz-Zaman adlı bacısı da var. Onlar birlikdə Hicaza gediblər. Beş il keçib, ancaq onlardan soraq verən yoxdur".

Bunu eşidən əyanbaşı başa düşdü ki, arvadının başına gələn əhvalat doğru imiş. Sultanın ölümü onu qüssələndirdi, ancaq Dau əl-Məkannın gəlib çıxmağına şad oldu, çünki o, atasının yerinə Bağdadda sultan olacaqdır..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki yetmiş yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, əyanbaşı vəzir Dandandan Ömər ibn ən-Nüman şahın ölümünü eşidib qəm deryasına batdı, ancaq arvadına, bir də qayını Dau əl-Məkana görə şad oldu, çünki o, atasının yerinə Bağdadda sultan olacaqdı".

Əyanbaşı vəzir Dandana dedi: "Sizin əhvalatınız lap möcüzələr möcüzəsi oldu. Ya böyük vəzir, bil və agah ol ki, Allah sizi əziyyətdən qurtarıb, mənimlə rastlaşdırıb. İş elə gətirib ki, asanlıqla istədiyinizə çatmışız, Allah Dau əl-Məkani da, Nüxzət əz-Zamanı da sizə yetirib, hər şey düzəlib".

Vəzir bunu eşidəndə çox şad olub dedi: "Ya əyanbaşı, onların başına gələn əhvalatı mənə danış! Onlara nə olmuşdu, harada idilər?"

Əyanbaşı arvadı Nüxzət əz-Zamanın başına gələn əhvalatı da, Dau əl-Məkani əhvalatını da əvvəldən axıracan vəzirə nəql elədi. Əyanbaşı əhvalatı danışib qurtarandan sonra vəzir Dandan şahlığın vəzirlərini, əmirlərini, əyanlarını çağırırdı, hər şeyi onlara xəbər verdi. Onlar işin belə gətirməyinə çox şad oldular. Sonra onlar bir yerdə yığıdılar, əyanbaşının yanına gəlib onun qulluğunda dayandılar, əyilib onun qabağında yeri öpdülər. Bundan sonra vəzir əyanbaşının hüzuruna gəlib qulluğunda durdu. Belə olanda, əyanbaşı böyük divan çağırdı, vəzir Dandanla bərabər taxtda ayloşdı, bütün əmirlər, əyanlar, vəzifə sahibləri onların hüzurunda hərə öz yerində dayandılar. Gülab şərbəti içdilər. Əmirlər məşvərətə ayloşdılar, qoşun-ləşkərə izin verdilər ki, onlar məşvərət qurtaranacan yavaş-yavaş qabağa getsinlər, sonra gəlib onlara çatırlar. Qoşun əhli əyilib əyanbaşının qabağında yeri öpdü, sonra onlar atlara süvar oldular, qabaqlarında qoşun ələmləri vardı. Əyanlar məşvərəti qurtarandan sonra gedib qoşun-ləşkərə çatdılar.

Əyanbaşı vəzir Dandana yaxınlaşıb dedi: "Zənnimcə, mən sizdən qabaq gedib sultana münasib yer hazırlamalıyam, özü də ona xəbər verim ki, siz onu, qardaşı Şərr-Kanın əvəzinə sultan seçmişiz". Vəzir də cavabında dedi: "Lap ağıllı iş görmüş olarsan!" Onda əyanbaşı ayağa qalxdı, vəzir Dandan da ona hörmət ələyib ənəm verdi, özü də and verdi ki, ənəmi alsın. Əmirlər də, vəzifə sahibləri də ona hədiyyələr

verdilər, ona dua ələyib dedilər: "Bəlkə sən sultan Dau əl-Məkani danışasan ki, o bizi öz vəzifələrimizdə saxlasın". Əyanbaşı söz verdi ki, onların xahişinə əməl ələyəcək. Sonra o, nöqərlərə yola düşməyi əmr elədi, vəzir Dandan da əyanbaşı ilə çadırları göndərdi, yataq ağalarına əmr elədi ki, çadırları şəhərin birgünlük mənzilində qursunlar. Onlar da vəzirin əmrinə əməl elədilər. Əyanbaşı şad-xürrəm ata mindi, o özlüyündə deyirdi: "Bu səfər çox uğurlu oldu!" Arvadı da, Dau əl-Məkani da onun gözündə ucaldı. O, tələsik yola düşdü, gəlib şəhərin birgünlük mənzilinə çatdı, onlar dincəlmək, sonra da Ömər ibn ən-Nüman şahın oğlu sultan Dau əl-Məkani üçün yer düzəltməkdən ötrü dayandılar.

Özü nöqərləri ilə bərabər bir qədər uzaqda düşdü. Sonra nöqərlərə buyurdu ki, gedib Nüxzət əz-Zamandan onun yanına gəlməyə izin istəsinlər, onlar da gedib Nüxzət əz-Zamandan izin istədilər, o da izin verdi. Onda əyanbaşı arvadının yanına gəldi, onunla da, qardaşı ilə də görüşdü. O, atalarının vəfat elədiyini, dövlət başçılarının Dau əl-Məkani atası Ömər ibn ən-Nümanın yerinə padşah seçdiklərini onlara xəbər verdi. Sonra Dau əl-Məkani padşah olmağı münasibətilə gözaydınlığı verdi. Bacı-qardaş atalarının ölümünü eşidib qəhərləndilər. Hönkür-hönkür ağladılar, nə üçün öldürüldüyünü soruşdular. Əyanbaşı onların cavabında dedi: "Məsələni vəzir Dandan yaxşı bilir, sabah o bütün qoşunla burada olacaq. Şahim, sən onlar deyən kimi eləməlisən, çünki onlar səni sultan seçiblər, əgər razı olmasan, başqasını sultan ələyərler, onda sənə yerinə sultan olan şəxsdən sənə xəbər dəyə bilər. O səni öldürə bilər, ya da aranızda ixtilaf düşər, hakimyyəti əlinizdən çıxar".

Dau əl-Məkani başını aşağı salıb bir qədər fikirləşəndən sonra dedi: "Yaxşı, mən razıyam. Bu işdən kənarda durmaq olmaz". O, əyanbaşının doğru dediyinə inanıb ona dedi: "Əmi can, sən bilən qardaşım Şərr-Kanla necə pəftar ələyim?" Əyanbaşı cavabında dedi: "Oğlum, qardaşın Dəməşqin sultanıdır, sən işə Bağdadın. Möhkəm ol, hazırlaş". Dau əl-Məkani onun məsləhətlərinə əməl elədi.

Əyanbaşı vəzir Dandanın gətirdiyi şah libasını, şəmşiri ona verdi. Yataq ağalarına əmr elədi ki, hündür yer tapsınlar, sultana böyük çadır qursunlar ki, o, taxtda oturub əmirləri qəbul eləsin. Aşpazlara buyurdu ki, yaxşı xörəklər bişirsinlər, suçulara da tapşırdı su dolu qablar düzsünlər.

Bir saatdan sonra yenə toz ərşə qalxdı, bir azdan toz çəkildi, saya gəlməyən qoşun göründü, elə bil dəniz təlatümə gəlmişdi..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

78-ci gecə

Elə ki yetmiş səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, əyanbaşı yataq ağalarına əmr elədi böyük çadır qursunlar ki, adamlar padşahın hüzuruna toplaşa bilsinlər. Onlar da padşaha layiq böyük çadır qurdular. Yataq ağaları işi təzəcə qurtarmışdılar ki, toz ərşə qalxdı, bir azdan toz çəkildi, qoşun göründü. Məlum oldu ki, bu vəzir Dandanın başçılıq elədiyi Bağdadla Xorasanın qoşunlarıdır, özü də onlar Dau əl-Məkanın sultan olmağına çox şad idilər. Dau əl-Məkan da şah libası geymişdi, mərasim qılınıncı belinə bağlamışdı; əyanbaşı at getirdi, Dau əl-Məkan da, onun nökrələri də atlara süvar oldular, çadırlarda olanlar onun qabağına düşüb getdilər.

O gəlib böyük çadıra girdi, keçib əyləşdi. Şəmsiri qaldırıb oturdu. Əyanbaşı ehtiramla onun hüzurunda dayandı, qullar əllərində siyirmə qılınç çadırın qapısı ağzında cərgə ilə dayandılar. Sonra qoşun əhli gəldi, onlar sultanın yanına girməyə izin istədilər. Belə olanda, əyanbaşı sultan Dau əl-Məkandan onlar üçün izin istədi, sultan da on nəfər-on nəfər içəri girməyə izin verdi. Əyanbaşı gəlib bunu qoşun əhlinə xəbər verdi ki, onlar da çox razı olub qapı ağzında dayandılar, on nəfər içəri girdi. Əyanbaşı on nəfəri sultan Dau əl-Məkanın hüzuruna apardı. Onlar gördülər ki, sultan həm vahiməli, həm də hörmətə layiqdir; amma Dau əl-Məkan onları çox yaxşı qarşıladı, onlara xoş güzəran boyun oldu. Onlar da sultana dua-səna elədilər, həm də and içdilər ki, onun əmrindən çıxmayacaqlar. Sonra əylib sultanın qabağında yeri öpdülər, onun qulluğundan mürəxxas oldular, on nəfər də qoşun əhli içəri girdi, sultan bunlarla da əvvəlkilər kimi rəftar elədi.

Qoşun əhli beləcə on nəfər-on nəfər o vaxtadan içəri girib çıxdı ki, qaldı təkçə vəzir Dandan, o da içəri girdi, sultanın qabağında əylib yeri öpdü, onda sultan ayağa qalxdı, vəzirin yanına gəlib dedi: "Pirani atamız vəzir xoş gəlib, səfa gətirib. Sənin əməlin doğrudan da yaxşı məsləhətçinin əməlləridir, işlərə əncam çəkən isə qadir Allahdır.

Sonra o, əyanbaşıya dedi: "Bu saat get əmr elə, süfrələr salınsın". Özü də buyurdu ki, qoşun əhlinin hamısı çörək yeməyə gəlsin, onlar da gəldilər, yeyib-içdilər. Sonra Dau əl-Məkan vəzir Dandana dedi:

"Qoşuna əmr elə on gün dincəlsin, səninlə tənha guşəyə çəkilib ki, atamın öldürülməsi səbəbini mənə nəql eləyəsən".

Vəzir də sultanın sözüne qüvvət verib dedi: "Onu mən səne hök-mən danışacağam!" Sonra da vəzir düşərgənin ortasına gəlib qoşun əhlinə burada on gün dincəlməyi əmr elədi. Qoşun əhli də onun dediyinə əməl elədi. Vəzir onlara əylənməyə izin verdi, özü də tapşırıd ki, üç gün heç kim padşahın yanına girməsin. Adamlar Dau əl-Məkana dua eləməyə başladılar, ona ömürlük şan-şöhrət arzuladılar.

Sonra vəzir gəlib əhvalatı sultana nəql elədi. Dau əl-Məkan gecə olanacan səbir elədi, gecə Nüxzət əz-Zamanın yanına gəlib ondan soruşdu: "Bilirsənmi, atamı niyə öldürüblər? Bunun səbəbi səne məlumdur, ya yox?" Nüxzət əz-Zaman da cavabında dedi: "Yox, məlum deyil".

Belə olanda, Nüxzət əz-Zaman pərdə asdırdı, Dau əl-Məkan pərdənin bir tərəfində əyləşib vəzir Dandanı hüzuruna çağırıd: vəzir gəldi, sultan ona dedi: "Mən istərdim ki, atam Ömər ibn ən-Nüman şahın öldürülməsi səbəblərini yerli-yerində mənə danışasan".

Vəzir Dandan cavabında dedi: "Padşah sağ olsun, bil və agah ol ki, Ömər ibn ən-Nüman şah ovdan, şikardan şəhərə qayıdandan sonra sizi axtardı, ancaq tapmadı. Onda o başa düşdü ki, siz ziyarətə getmisiz, odur ki, hirsəndi, qəzəbi artdı, sinəgər oldu, o gəlib-gedəndən düz yarım il sizi soruşdu, ancaq sizdən soruşmaq verən olmadı. Günlərin bir günü biz onun hüzurunda dayanmışdıq (onda siz yoxa çıxdığınız gündən düz bir il keçmişdi), birdən bir nurani qarı içəri girdi, onun yanında da beş nəfər qız var idi; bu qızlar, ay kimi gözəl-göyçək qızlar idilər. Onlar gözəl-göyçək ola-ola həm də Quran oxuyur, hikmət elmini, qədim nağılları bilirdilər. Bu qarı padşahın yanına gəlib içəri girməyə izin istədi, padşah izin verdi, o içəri girdi, əylib padşahın qabağında yeri öpdü (mən padşahın yanında əyləmişdim).

Qarı içəri girəndə padşah onu yaxına çağırıd, zənn ilə ona baxdı, gördü ki, o nurani, xoşsəfət qarıdır; o oturandan sonra padşaha dedi: "Padşah sağ olsun, mən özümle beş qız gətirmişəm. Heç bir padşah belə qızlar görməyib, onların beşi də ağıllı, savadlı, gözəl-göyçəkdir. Onlar Quranı cürbəcür oxunuşda oxuyurlar, bütün elmlərdən xəbərdardırlar, yaxşı nağıllar bilirlər. Qibleyi-ələm sağ olsun, bax onlar sənin hüzurunda, sənin qulluğunda dayanıblar, insan imtahan olunanda ya ucalır, ya da alçalır". Rəhmətlik atan bu qızlara baxanda, onların gözəlliyi onu şad elədi, odur ki, qızlara dedi: "Hərəniz mənə ölüb getmiş adamlardan, qədim xalqlardan bir nağıl danışın..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

79-cu gecə

Elə ki yetmiş doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkəna deyirdi: "Rəhmətlik atan bu qızlara baxanda, onların gözəlliyi onu şad elədi, odur ki, qızlara dedi: "Hərəniz mənə ölüb getmiş adamlardan, qədim xalqlardan bir nağıl danışın". Qızlardan biri qabağa çıxdı, əyləlib onun qabağında yeri öpdü, sonra dedi: "Padşah sağ olsun, tərbiyəli adam artıq-əskik danışmamalı, öz ləyaqətini güdməlidir. O, peyğəmbərin buyurduqlarından çıxmamalıdır, günah iş görməməlidir, özü də ömrü boyu belə olmalıdır, yoxsa məhv olar. Bil və ağah ol ki, bu dünyada ömür sürmək – o dünyanı qazanmaqdır, ömrün məqsədi isə Allaha itaət etməkdir. Ona görə də sən adamlarla yaxşı rəftar etməlisən, özü də bu adətdən əl çəkməməlisən, çünki ixtiyar sahibləri ağıllı-kamallı olmalıdırlar. Bu, qara camaatdan çox padşaha aiddir. Çünki qara camaat bir işi görəndə axırını fikirləşmir. Sən Allahın yolunda malını da, canını da qurban verməlisən. Bil və ağah ol ki, düşmənin sənin rəqibindir, sən dəlil-sübutla onu inandırma bilərsən, həm də özünü ondan qoruyarsan. Dostuna gələndə, onunla sənin aranda sizi mühakimə eləyə biləcək hakim yoxdur, sizin hakiminiz ədalətdir. Özünə dost seçəndə əvvəlcə onu imtahana çək. Əgər o, axirət dünyasının adamlarındandırsa, bacardığı qədər qanunun məğzini biləcək, zahirə də ondan kənara çıxmıyacaq, yox, əgər bu dünyaya uyanlardandırsa qoy cahil və kinli olmasın, açıq və düz danışan olsun. Ədəb-sizdən ata-anası da qaçar. Yalançıdan isə dost olmaz, çünki "sadiq" (dost) sözü "sadiq" (həqiqət) sözündəndir, həqiqət isə qəlbədən gəlir. Belə də o, necə yalan danışa bilər? Bil və ağah ol ki, belə adamlar üçün qanuna riayət etmək faydalıdır; əgər dostun belə adamdırsa onun sev, ondan ayrılma. Əgər sənə xoş gəlməyən bir iş görərsə, o, arvadın deyil ki, boşayasan, sonra yenə barışasan, yox, ürək şüşə kimi bir şeydir, sınısa onu birləşdirmək olmaz. Rəhmətlik şair yaxşı deyib:

"Çalış, tanış-bilişin dəymə könlünə heç vaxt,
Uzaqdımı – geri dönməz küssüb gedən bir şəxs.

Məhəbbət hissi ki var, quşdur – uçdu, gözədən itor,
Ürək ki var, şüşədir – parçalandı, birləşməz".

Qız sözünün axırında bizi göstərib dedi: "Ağıllı adamlar deyiblər: "Ən yaxşı dost o adamdır ki, hamıdan yaxşı məsləhət verir; ən yaxşı iş odur ki, axırı çox yaxşı olur, ən yaxşı tərifi də xadimlərin ağzından çıxan tərifi". Deyiblər ki: verdiyi cansağlığı və ağılı üçün qulu Allaha dua etməlidir. Bir də deyiblər ki: ruhani adam ehtirasa uymur, xırda cismani zövqlərə uyan adama isə Allah qənim olur, ehtirasa uyan Allahın qarşısında günah iş görür, xəbərçiyə inanan isə dostunu məhv eləyir. Kim sənin haqqında yaxşı fikirdədirsə, çalış onun etimadını doğrult. Kim çox höcət eləyirsə – günah işlədir, kim ki, ədalətsiz iş görməkdən çəkinmirsə, axırda məhv olur". İndi sənə hakimlərin ləyaqətindən söhbət açım. Padşah sağ olsun, bil və ağah ol ki, cəza vermək onda faydalı olar ki, günahkarın gördüyü günah iş əşkara çıxarılsın. Odur ki, hakim elə etməlidir ki, hərə öz yerini bilsin, aliməhəb adam başqasını incitmək fikrində olmasın, ağır adam da ədalətin mövcud olmağına şübhə etməsin. Buna görə də hakim iddiaçıdan dəlil-sübut istəməli, günahkara and içməlidir. Müsəlmanlar arasında sülh olmalıdır, təkə qadağan olunana icazə verən, yaxud icazə veriləni qadağan eləyən sülhdən başqa. Əgər sən bu gün bir şeydən şübhələnirsənsə, əməlli-başlı fikirleş, düz yol tap ki, gördüyün iş ədalətli olsun. Ədalətli olmaq bizim borcumuzdur, inadla yalan danışmaqdan isə, haqqa qayıtmaq daha yaxşıdır. Sonra da, qədim zamanlarda olan əhvalatlardan xəbərdar ol, ağıllı qərar çıxart, kəşiflərə bir gözə bax, həqiqəti axtar tap. İşini Allah-təalaya tapşır, şikayətdən dəlil-sübut, şahid tələb elə. Əgər şahid olarsa, ondan nə lazımdır öyrənərsən, şahid olmasa təqsirkarı and içdir: Allahın hökmü belədir. Əməlisəlah müsəlmanların bir-birinə qarşı şahidliyini qəbul elə, çünki Allah-təala özü hakimlərə ixtiyar verib ki, adama üzəndən baxıb mühakimə eləsin, onun sirrini isə Allah özü bilir. Hakim xəstə, ya ac olanda işə baxmamalıdır, özü də adamların işinə baxanda üzünü Allaha tutmalıdır; çünki əməlisəlah olan, qəlbə təmiz olan adama başqaları ilə münasibətində təkə Allah kifayətdir.

Əz-Zöhrə deyib: "Hakim də bu üç xasiyyət olarsa, o, hakimlikdən götürülməlidir: axmağa hörmət etmək, tərifi xoşu görmək, istefaya çıxmaq istəməmək".

Ömər ibn Əbdüləziz bir hakimi işdən götürür, hakim ondan soruşur: "Məni niyə işdən çıxartdın?" Ömər cavabında deyir: "Qulağıma çatıb ki, sənin sözlərin özündən böyükdür".

Belə deyirlər ki, məşhur İskəndər bir hakiminə deyir: "Mən səni bu vəzifəyə ona görə təyin elədim ki, mənim qəlbimi, şərəfimi, igid adımlı qoruyasan. Çalış öz vəzifəni ürəkdən, ağılla yerinə yetir". Öz

mirzəsinə isə deyir: "Mənim ağlın sənin əlindədir, mənim əvəzimdə yazdıqlarında məni mühafizə elə".

Sonra birinci qız geri çəkildi, ikinci qız qabağa çıxdı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki səksəninci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, birinci qız geri çəkildə ikinci qız padşahın qabağında öyilib yeddi dəfə yeri öpdü, sonra dedi:

"Loğman¹ öz oğluna deyib: "Üç cür insanı üç vəziyyətdə tanımaq olar: sakit adamı hirsələndə, cəsur adamı döyüşdə, dostu işin ona düşəndə".

Deyirlər: "İncidən adam, onu tərifləsələr də, həyatdan incimmiş adam isə, onu danlasalar da, peşman olur".

Allah deyib: "Ənam alıb sevinənləri, boş yerə tərif² sevinələri sayma. Onlar əzəbdən gizlənə bilməzlər, onların cəzası daha pis olacaq".

Məhəmməd peyğəmbər salavatullah buyurub: "Adamın əməli onun niyyəti ilə ölçülür. Hər kişi öz əməlinin bəhrəsini görəcək". Rəhmətlik bir də buyurub: "İnsanın bədənində bir parça ət var ki, o yaxşı olarsa, bütün bədən yaxşı olar, o xarab olarsa, bütün bədən də xarab olar. Belə! Həmin ət parçası – ürəkdir. Adamda ən qərībā budur ki, onda ürək var, özü də həmin ürək insanı idarə eləyir. Əgər adamın ürəyində tamah varsa – tamah onu məhv eləyər. Əgər onun ürəyində dörd varsa – dörd onu öldürər. Əgər adam çox qəzəblidirsə, o tez özündən çıxar. Əgər adam öz qəzəbini söndürə bilirsə – onda qəzəb adam üçün qorxulu deyil. Əgər ürək qorxuya düşsə – adam dörd çəkəcək. Əgər adam beləyə düşər olsa, – onda qəm-qüssəyə batacaq. Əgər adam varlansa – çox vaxt Allahı yaddan çıxarır. Əgər adam kasıbdırsa – o öz dörd-sorinə qalacaq. Əgər adamı qəm-qüssə əldən salırsa – o qüvvədən düşür, zəifləyir; halı necə olursa olsun o, Allaha dua etməli, bu dünyada güzə-

¹ Loğman – rəvayətə görə Ezopun təmsillərini orobco işləyən əfsanəvi alimdir. Quranın bir surəsi onun adındadır.

² Quranın üçüncü surəsinin 185-ci ayəsindən sitatdır.

ranını keçirmək üçün çörək pulu qazanmalı, bir də axirətini qazanmaq dərindən qalmalıdır".

Bir alimdən soruşurlar: "Ən pis ömür sürən kimdir?" Alim də cavabında deyir: "Ehtirası mərdliyinə üstün gələn, fikri göylərdə bərqərar olan, ağılı artıb, bəraəti az olan adam". Bu yerdə Qeys yaxşı deyib:

"İnadçı, zəhlətökən şəxsi görməsin gözlər,
Azıb yolu, hamıya yoldan azmış ad verər o.

Ləyaqət, ad və pul insana borc verilmiş, bərc,
Nə varsa batinimizdə, apardıq ancaq onu.

Azarsan, açsan əgər lazım olmayan qapını,
Görəkli bir qapı döysən, taparsan öz yolunu".

Qız sonra dedi: "Zahidlər barədə Xişam ibn Bəkir deyib: "Mən Əmər ibn Übeyddən soruşdum ki, zahidlik nədir? O cavabında dedi: "Bunu Allahın rəsulu – Allah ona rəhmət eləsin – öz sözüylə belə izah elədi: "Zahid o adamdır ki, qəbir evini, imtahanı yadından çıxartmır, özü də o dünyanı bu müvəqqəti dünyadan üstün tutur; bir də zahid o adamdır ki, "sabahı" öz günləri sırasında saymır, özünü ölümlər sırasında hesab eləyir".

Məlumdur ki, Əbuzər¹ deyib: "Kasıblıq dövlətli olmaqdan, xəstəliklə sağlamlıqdan mənim üçün xoşdur".

Bunu eşidənlərdən biri də deyib: "Allah Əbuzərə kömək olsun!" Mən isə deyirəm: "Kim ki, Allah-təaladan razıdır, Allahın ona verdiyi güzərandan da razı olmalıdır". Bir nəfər sədiq müsəlman da deyib: "İbn Əbu-Aufa bizimlə bərabər səhər namazı qılırdı, o, "Ya əyyühhəlmüdəssir"² surəsini oxuyurdu, elə ki "təbil çalındı" ayəsinə çatdı, yığılıb öldü".

Deyirlər ki, Sabit əl-Bunani elə ağlayırdı ki, az qalırdı gözləri kor olsun, bir nəfər götürildilər ki, onu müalicə eləsin. Həmin adam dedi: "Mən onu bu şertlə müalicə elərəm ki, sözümə qulaq assın". Sabit də ondan soruşdu: "Nəyə qulaq asmalıyam?" Həkim cavabında dedi: "Ağlamamalsan". Onda Sabit dedi: "Ağlamasam, gözlərim nəyə lazımdır".

Bir nəfər Məhəmməd ibn Abdullaha dedi: "Mənə öyüd-nəsihət ver..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

¹ Əbuzər – Məhəmməd peyğəmbərin silahdaşlarından biri

² Quranın 74-cü surəsi bu sözlərlə başlanır. Mənası: "Ey oca geymiş insan" deməkdir (Məhəmməd peyğəmbərə işarədir).

81-ci gecə

Elə ki səksən birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkana deyirdi: "İkinci qız sənin rəhmətlik atan Ömər ibn ən-Nümana deyirdi: "Bir nəfər Məhəmməd ibn Abdullaha dedi: "Mənə öyüd-nəsihət ver". O da cavabında dedi: "Sənə nəsihətim budur: bu dünyada nəfsini saxlayan padşah ol, axirət dünyası üçün acgöz qul ol". Həmin adam soruşdu: "Bu nə deməkdir?" Məhəmməd də onun cavabında dedi: "Bu dünyada nəfsini boğan axirətdə qazanar".

Qaus ibn Abdullah da deyirdi: "İsrailin oğlanları arasında iki qardaş vardı, onların biri o birindən soruşdu: "Sən ən pis nə iş görmüsən?" O biri cavabında dedi: "Bir gün mən quş yuvasının yanından keçirdim, yuvada quş balaları var idi. Mən quş balalarından birini götürüb başqa yuvaya atdım. Gördüyüm ən pis iş budur". Sonra bu qardaş o birindən soruşdu: "Bəs sən ən pis nə iş görmüsən?" O biri belə cavab verdi: "Mənim ən pis işim budur: səhərlər ibadət eləməyə duranda qorxuram ki, bunu yalnız əvəz almaq üçün eləyirəm". Ataları onların söhbətini eşidib ucadan dedi: "İlahi, əgər onlar düz deyirlərsə, onları öz yanına apar". Bir nəfər ağıllı adam da deyib: "Doğrudan da onların hər ikisi ən ləyaqətli uşaqlardır".

Səid ibn Cübeyr deyirdi: "Mən Fudal ibn Übeydlə bir yerdəydim, ona dedim: "Mənə öyüd-nəsihət ver", o da cavabında dedi: "İki şeyi həmişə yadında saxla: heç kimi Allaha tay tutma, Allahın yaratdığı canlı məxluqun heç birini incitmə". Sonra o, bu beytə dedi:

"Hər kim olsun, getməsin insanlığın heç vaxt bada,
İnsanı alçaldan ancaq iki şeydir dünyada:

Bir olan Allahı tək yox, çoxlu bilməkdir biri,
Bir pislilik etməkdir – əfv olummaz ah bu da".

Şairin bu sözləri gör nə qədər gözəldir:

"Əgər savab qazanmadan gözün yumulsə dünyaya,
Axır nəfəsdə seyr edərsən özünin savabını,

Necün, – deyərsən, – olmadım xeyirxah özgələr kimi,
O vaxt başısoyuluğun çəkərsən iztirabını".

İkinci qız geri çəkildəndən sonra üçüncü qız qabağa çıxıb dedi: "Doğrudan da möminlik surəsi çox böyükdür, ancaq mən mömin babalarımızın yadında qalan bəzi sözlərini sizə deyəcəyəm.

Bilici adamlardan biri deyib: "Mən ölümə hazıram, ancaq ölümün istirahət olacağına inanmıram. Bunu da bilərəm ki, kişi ilə onun işi arasında ölüm durur, mən əminəm ki, yaxşı işlər ikiqat çoxalacaq, pis işlər isə heç olacaq".

Alim Ata əs-Sülami öyüd-nəsihətini deyib qurtaranda titrəməyə, əsməyə, hönkür-hönkür ağlamağa başlayırdı. Ondan soruşdular: "Sən niyə bu hala düşürsən?" O da cavabında dedi: "Mən böyük iş görəcəyəm, yəni namaz qılacağam, odur ki, verdiyim öyüd-nəsihətlə düz gəlsin dəyə belə eləyirəm. Əli Hüseynin oğlu Əli Zeynalabdin¹ də buna görə namaz qılmaqdan qabaq əsərdi, bunun səbəbini ondan soruşanda deyirdi: "Məgər bilmirsiniz ki, kimə üz tuturam, kimə dua eləyirəm?"

Deyərlər ki, Süfiyan əs-Saurinin yanında bir kor olurdu. Ramazan ayı gələndə camaat namazına çıxırdı, amma namaz qılmırdı, özü də məsciddə həmidən çox otururdu. Süfiyan deyirdi: "Qiyamət günü çatanda Quran əhlini gətirəcəklər, özü də onları başqalarından ayıracaqlar, onlara böyük hörmət göstərəcəklər".

Süfiyan deyirdi: "Əgər ruh insanın qəlbində özünə möhkəm yer eləsə, qəlb yəqin ki, şadlıqdan qanadlanardı, cəhənnəmin dərindən, qorxusundan behiştə can atardı".

Bir də belə rəvayət eləyirlər ki, Süfiyan deyib: "Haqsızın üzünə baxmaq günahdır".

Sonra üçüncü qız geri çəkildi, dördüncü qız qabağa çıxıb dedi:

"Mən sizə möminlər barədə yadında qalan əhvalatlardan bəzilərini danışacağam.

Belə rəvayət eləyirlər ki, Yalnızaq Bəşir² deyirdi: "Mən özüm eşitmişəm, Xalid³ deyirdi: "Gizli çoxallahlıqdan uzaq ol!" Ondan soruşdular: "Gizli çoxallahlıq nədir?" O belə cavab verdi: "Əgər sirlərdən biri dua eləyəndə səcdəyə çox gedirsə, o yenə murdar qalırs".

Bir bilici deyirdi: "Yaxşı işlər pis işlərin günahını yuyur". İbrahim isə belə deyirdi: "Yalnızaq Bəşirdən bu dünyanın bəzi sirlərindən mənə agah eləməyi rica elədim. O mənə dedi: "Oğlum, biz bu elmi hər adama öyrədə bilmərik, pul vergisi kimi, onu hər yüz adamdan beşinə

¹ Əli Zeynalabdin – xəlifə Əlinin nəvəsidir, çox alıcınab adam olub.

² Yalnızaq Bəşir (767-814) – mömin, həm də qədim əhvalatlar bilicisidir.

³ Xalid ibn əl-Valid – İslamın ilk dövründə sərkərdə olmuşdur, qorxmazlığına görə ona "Allahın qılınıci" adı verilmişdi.

etibar etmək olar". İbrahim ibn Ədhəm deyirdi: "Mən onun sözlərini bəyəndim. Bir dəfə namaz qıldım. Gördüm ki, Bəşir də namaz qılır. Mən keçib onun arxasında dayandım, müəzzin azan verəncə namaz qıldım. Bu vaxt cır-cındır geymiş bir adam ayağa qalxıb dedi: "Ay camaat, zərərli doğru sözdən qorxun, faydalı yalanın ziyanı olmaz; lazım olanı seçməyə ehtiyac yoxdur, nemət olanda dinib-danışmamaq yaxşıdır, nemət olmayanda boş sözdən kar aşmaz". Sonra İbrahim dedi: "Bir dəfə gördüm ki, Bəşirin cibindən bir dəniq¹ düşdü, mən ayağa qalxıb həmin dəniqin əvəzində ona bir dirhəm verdim, ancaq o mənə dedi: "Mən o pulu almaram". Belə olanda, mən ona dedim: "Bu ki, sənə halaldır". Bəşir də cavabında dedi: "Mən o dünyanın zövq-səfasını bu dünyanın zövq-səfasına dəyişməmişəm". Belə rəvayət ələyrlər ki, Yalınayaq Bəşirin bacısı Əhməd ibn Həmbəlinin² yanına gedib..."

Şəhrizad bu yerə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki səksən ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyrlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkana nəql ələyirdi: "Qız atana deyirdi ki, Yalınayaq Bəşirin bacısı Əhməd ibn Həmbəlinin yanına gedib ona dedi: "Ya imam, biz gecələr toxuyuruq, gündüzlər işləyirik. Bağdad keşikçiləri əllərində çıraq hər dəfə yanımdan keçirlər, biz də damda oturub, bu işıqda toxuyuruq. Bu bizə qadağan deyilmi?" Əhməd ibn Həmbəli ondan soruşdu: "Sən kimsən?" Qız cavabında dedi: "Yalınayaq Bəşirin bacısıyam". Onda ibn Həmbəli ucadan dedi: "Ey Bəşir ailəsi, mən sizin alicənablığınıza inanıram".

Bir bilici deyib: "Allah öz quluna yaxşılıq etmək istəse, neməti başından tökər".

Məlik ibn Dinar bazardan keçəndə, xətrinə bir şey düşəndə deyərdi: "Ay ürəyim, döz. Sən istəyəni razı olan deyiləm". O həmişə deyərdi:

¹ Dəniq – 4 dirhəmdir.

² Əhməd ibn Həmbəli – müsəlmanların dörd təriqətindən on mühafizəkar həmbəli təriqətinin banisidir.

"And olsun Allaha, qəlbin xilasını istəyəni etmək, qəlbin bəlası isə ona qulaq asmaqdır".

Mənsur ibn Əmmar deyirdi: "Bir dəfə mən Kufə yolu ilə Məkkəyə ziyarətə gedirdim, qaranlıq gecə idi. Birdən hardansa gecənin qaranlığında bir səs eşitdim: "İlahi, and olsun sənə böyükliyəne ki, mən bu günah işi görəndə sənə sözündən çıxmaq istəmirdim, ancaq sənə varlığına da şəkk etməmişəm. Bu günah işi görməyi mənə, ilahi, sən özün buyurmusan. Həddimi aşmışamsa, keç günahımdan, mən bilmədən sənə sözündən çıxmışam". Namazı qılıb qurtarandan sonra Qurandan bu ayəni oxudu: "Ay öyünən kimsələr, özünü və yaxın adamlarınızı cəhənnəmə odundan qoruyun. Bu odun yanacağı insanlar və daşlardır". Nə isə bir şey şəppilti ilə yerə düşdü, nə olduğunu bilmədim, çıxıb getdim. Ertəsi günü biz yol gedirdik, mətəm mərasiminə rast gəldik, onların dalınca bir əldən düşmüş qarı gəlirdi. Ölənin kim olduğunu qandan soruşdum. O dedi: "Bu ölə adam dünən bizim evin qabağından keçirdi. Elə bu vaxt oğlum namaz qılırdı. O, Qurandan bir ayə oxudu, bu adamın öd kisəsi partladı, yıxılıb öldü".

Sonra dördüncü qız geri çəkildi, beşinci qız qabağa çıxıb dedi: "Mən də qədim mömin dədə-babalarımız barədə yadıma düşən əhvalatları nəql ələyəcəyəm.

Məsləm ibn Dinar deyirdi: "Əgər pis fikirlərdən əl çəksən, böyük və kiçik günahların bağışlanar. Əgər qıl günah iş görməkdən çəkinmək fikrinə düşsə, Allah özü ona kömək olar". O bir də deyirdi: "Allah tərəfi olmayan hər bir nemət – bələdir, bu dünyada azca zövq-səfa insanı gözəl axirətdən yayındırır, bu dünyada gözəl həyat isə axirəti adamın yadından çıxarır".

Əbu-Əzimdən soruşdular: "Ən xoşbəxt adam kimdir?" O cavabında dedi: "Bütün ömrü boyu Allaha qulluq ələyən adam". Sonra da ondan soruşdular: "Bəs ən axmaq adam kimdir?" O da cavabında dedi: "O dünyasını, başqasının xətrinə, bu dünyanın zövq-səfasına dəyişən adam".

Belə rəvayət ələyrlər ki, bu dəfə Həzrəti-Musa, Allah ona rəhmət eləsin, mədyənilər¹ sularına gəlib deyir: İlahi, sənə mənə göndərcəyin nemətin arzusundayam". Musa insanlara yox, öz Allahına yalvarır. Belə olanda, iki çoban qız gəlir, Həzrəti-Musa qızları yaxın qoymayıb, onların heyvanlarını özü sulayır. Qızlar qayıdıb əhvalatı ataları Şuaybaya danışır. Allah ona rəhmət eləsin! Ata da qızlarına

¹ Mədyənilər – Şimali Ərəbistanda Mədyen şəhərinin sakinləridir. Qurana görə, Şuayba peyğəmbərə itaət etmədikləri üçün Allah onlara ağır cəza vermişdir.

deyir: "Bəlkə o, acdır?" Sonra da qızlarından birinə deyir: "Qayıt, onu çağır!" Qız Musanın yanına gəlir, yaşına-yasına ona deyir: "Atam səni çağırır, bizə su verdiyinə görə sənə anam vermək istəyir". Amma həzrət Musa əvəz almaq üçün qızın dalınca getmək istəmir. Külək onun paltarını qaldırdı, bu səbəbdən də Həzrəti-Musa onun baldırlarını gördü, odur ki, gözlərini yumurdu, sonra o, qıza dedi: "Mən qabağa düşüm, sən də dalınca gəl". Onlar beləcə gedib qızın atası Şuaybanın yanına çatdılar. Onlar içəri girəndə şam yeməyi süfrəyə düzülmüşdü..." Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

83-cü gecə

Elə ki səksən üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkan şaha danışdı: "Beşinci köniz sənin atana deyirdi: "Şam yeməyi hazır olanda Musa – Allah ona rəhmət eləsin! – Şuaybanın yanına gəldi. Şuayba ona dedi: "Ya Musa, bizə su gətirdiyinə görə sənə anam vermək istəyirəm". Musa da cavabında dedi: "Mən axirət dünyasını qızıl-gümüşə satan kəslərdən deyiləm". Belə olanda, Şuayba dedi: "Ay cavan, sən mənim qonağımsan, mənim də, dedə-babalarımın da adəti belədir ki, qonağa hörmət eləyək, onu yedirib-ıçırdaq". Musa yeyib-ıçəndən sonra Şuayba onu səkkiz ziyarətə, yəni səkkiz ilə qulluğa götürdü, özü də zəhmət haqqı əvəzinə qızlarından birini ona əvə verdi. Musanın Şuabaya qulluq etməyinin zəhmət haqqı aldığı arvadı oldu, Şuayba Allah-təalanın adından ona demişdi: "Sən səkkiz ziyarətdə mənə qulluq eləyəcəksən, buna görə də mən iki qızımdan birini sənə əvə verirəm. Əgər sən on ziyarətdə mənə qulluq eləsən, o daha sənin öz işindir, mən məcbur eləyib sənə zəhmət verə bilmərəm".

Bir nəfər çoxdan görmədiyini dostuna deyir: "Səni çoxdan görmürəm. Sənin üçün yaman darıxmışam". Dostu da cavabında deyir: "Məni səndən ayıran ibn Şihab olub. Sən onu tanıyırsanmı?" Həmin adam da deyir: "Bəli, tanıyıram, o, otuz ildir mənim qonşumdur, ancaq onunla söhbət-zad eləməmişəm". Dostu da cavabında deyir: "Sən Allahı yaddan çıxarmısan, odur ki, qonşunu unutmusan, əgər sən Allahı sevsəy-

din, qonşunu da sevdin. Məgər sən bilmirsən ki, qonşu qohumdan irəlidir?"

Hüzeyfa deyirdi: "Biz İbrahim ibn Ədhəmlə Məkkəyə qədəm qoyduq, həmin il Şəhik əl-Bəli də ziyarətə gəlmişdi. Ağanın başına dolanda ona rast gəldik. İbrahim ondan soruşdu: "Sizin torpaqlarda güzəran necədir?" Şəhik də cavabında dedi: "Olanda yeyirik, olmayanda dözüürük". İbrahim ucadan dedi: "Təkcə Bəlxək köpəkləri belə dolanırlar. Biz isə olanda Allaha dua eləyirik, olmayanda ona tərif deyirik". Şəhik İbrahimin qabağında diz çöküb dedi: "Sən mənim nəsihətçimsən".

Məhəmməd ibn İmran həmişə deyirdi: "Bir nəfər Allah bəndəsi Kar Hətəmdən soruşdu: "Allaha bel bağlamağa səni nə məcbur eləyir". Hətəm cavabında dedi: "İki şey: əvvəla, bilirəm ki, mənim qismətimi özümədən başqa heç kəs yeyə bilməz, odur ki, bu barədə sakitəm, ikincisi də, bilirəm ki, mənə Allah yaradıb, mən də onun yanında xəcalətliyəm".

Sonra beşinci qız geri çəkildi, qarı qabağa çıxdı, öyilib sənin atanın qabağında yeri öpəndən sonra dedi: "Padşah sağ olsun, sən qızların möminlər barəsində danışdıqlarına qulaq asdın. Qoy mən də onların yolu ilə gedib ulu babalarımız barədə eşitdiyim rəvayətlərin bir qismini danışım.

Deyərlər ki, imam əş-Şəfai gecəni üç yerə ayırdı: birincisini – elm üçün, ikincisini – yatmaq üçün, üçüncüsünü isə gecə namazı üçün.

İmam Əbu-Hənifə¹ isə gecəyarısından yatmadı; bir dəfə o, küçə ilə gedəndə bir nəfər yoldan ötən yoldaşına deyir: "Bu adam bütün gecəni oyaq olur". Onun bu sözünü eşidən imam deyir: "Mən Allahın qarşısında utanıram. Olmayanı mənə calayırlar". Bundan sonra, o, bütün gecəni oyaq qalmağa başlayır.

Ər-Rəbi deyirdi: "Əş-Şəfai ramazan ayının əvvəlindən axırınacan namaz qılarda Quranı yetmiş dəfə oxuyardı".

Əş-Şəfai (Allah ondan razı olsun!) deyirdi: "Mən on ildir ki, arpa çörəyini doyunca yemirəm, çünki doyunca yemək ürəyi sırt, ağılı yox eləyir, yuxu gətirir, toxluq adamı zəiflədir, bir də tox adam üçün namaz qılmaq çətin olur".

Abdullah ibn Məhəmməd əs-Sükkari deyirdi: "Mən bir dəfə Ömərle söhbət eləyirdim, o mənə dedi: "Mən Məhəmməd ibn İdris əş-Şəfai kimi alicənab adam, onun kimi gözəl natiq hələ görməmişəm.

¹ İmam Əbu-Hənifə (699-767) – müsəlman alimində çox yayılmış hənəfilik təriqətinin banisidir.

Bir dəfə mən əl-Müzzəninin şagirdi əl-Haris ibn Ləbib əs-Səffərli bərabər küçəyə çıxdıq. Onun çox gözəl səsi var idi. O, böyük Allahın mübarək kəlmələrini oxudu: "Bir gün gələcək, onlar susacaqlar. Həm də onlara özlərini təmizə çıxarmağa izin verilməyəcəkdir". Mən gördüm ki, bunu eşidən imam əş-Şəfainin rəngi saraldı, tükrləri biz-biz oldu, o tir-tir əsdi, huşunu itirib yerə yığıldı. Özünə gələndə sözü bu oldu: "Yalançılar və pis adamlar kimi Allahdan xilas istəyirəm. İlahi, sənin qarşında hamı müntəzirdir. İlahi, sən rəhimsən, mənim günahımdan keç, sən qadir Allahsan, mənə rəhm elə, mənim nadanlığımı bağışla". Sonra durub getdim.

Möminlərdən biri deyirdi: "Mən Bağdada gələndə əş-Şəfai orada idi. Səhildə oturub namaz qılmaq üçün dəstəməz alanda yanımdan keçən bir nəfər mənə dedi: "Ay cavan, yaxşı dəstəməz al, Allah səni həm bu dünyada, həm də axirətdə xoşbəxt eləyər". Dönüb baxdım, gördüm ki, bir adam gedir. Camaat da düşüb onun dalınca. Mən tez dəstəməz alıb onun dalınca getdim. O mənə tərəf dönüb soruşdu: "Sənin mənimlə bir işin varmı?" Mən də cavabında dedim: "Var. Allah-təala sənə öyrədənə mənə də öyrət". Həmin adam dedi: "Bil və agah ol ki, Allahı ilə düz olan xilas olur. Dinini seven isə hər bir bələdan hifz olunur. Bu dünyada tamamı saxlayan, o dünyasını qazanır". Sonra da məndən soruşdu: "Başqa şey əlavə eləməyim ki?" Mən də cavabında dedim: "Söylə". O da dedi: "Bu dünyadan gözünü çək, axirəti düşün. Hər işində düz ol, onda behiştlik olarsan". O çıxıb getdi, onun kim olduğunu soruşdum, mənə dedilər: "Bu adam imam əş-Şəfai".

İmam əş-Şəfai deyirdi: "Mən istəyirəm ki, insanlar mənim biliyimdən, feyzyab olsunlar, mənə başqa şey lazım deyil..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

84-cü gecə

Elə ki səksən dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkana nəql eləyirdi: "Qarı sənin atana söyləyirdi: "İmam əş-Şəfai deyirdi: "Mən istəyirəm ki, insanlar mənim biliyimdən feyzyab olsunlar, mənə başqa şey lazım deyil". O deyirdi: "Biri

ilə mübahisəyə girişəndə Allaha yalvarıram ki, rəqibimə həqiqəti başa düşməkdə mənə kömək eləsin. Mən kiminlə mübahisə eləsəm, yalnız həqiqəti aşkar etməyə çalışıram, özü də mən o barədə fikirləşmərəm ki, Allah həqiqəti mənim dilimlə, yaxud rəqibimin dili ilə izah eləyəcək".

O, (Allah ondan razı olsun!) deyirdi: "Əgər sən biliyinə arxalanıb lovğalanacaqsansa, onda kimdən mərhəmət umduğunu, necə xoşbəxt olmaq istədiyini, hansı cəzadan qorxdığını xatırla".

Əbu-Hənifəyə dedilər: "Əmirəlmöminin Əbu-Cəfər əl-Mənsur səni hakim qoyub, sənə on min dirhəm aylıq da təyin eləyib". Əbu-Hənifə buna razı olmadı. Ona pul verilən gün gələndə, o səhər namazını qılıb obasına büründü, lal-dinnəz oturdu. Əmirəlmömininin pul gətirən qasidi gəldi, Əbu-Hənifənin yanına gəlib ona müraciət elədi, ancaq o cavab vermədi. Xəlifənin qasidi dedi: "Bu pullar halal puldur". Ancaq Əbu-Hənifə cavabında dedi: "Bilirəm ki, mənə halaldır, ancaq mən qəlbimdə zülm eləyənlərə hüsn-rəğbət yaranmasını istəmirəm". Onda qasid dedi: "Bəlkə sən onların yanına gedəsən, ancaq onlara məhəbbət yetirməkdən özünü saxlayasan". Əbu-Hənifə də cavabında dedi: "İnanmıram ki, suya girim, paltarım islanmasın". Əş-Şəfai (Allah ondan razı olsun!) yaxşı deyib:

"Ey könül, çıxmasan sözüməndən ögər,
Olacaqsan qızılı, dəbdəbəli.

Bisəmə ehtirasın at daşını,
Məhv olur çünki boş xoyal öhli".

Süfiyan əs-Sauri Əli ibn əl-Həsən əs-Sülemiyə belə nəsihət verirdi: "Düz adam ol, yalan danışmaqdan, ikiüzlülük, lovğalıq etməkdən qorx, bil ki, bu pis işlərdən biri kimdə olsa, Allah onun gördüyü yaxşı işləri də batil eləyir. Öz dinini göz bəbəyi kimi qoruyan kəslərdən başqa heç kəsin dinini qəbul etmə, özü də bu dünyanın naz-nemətinə uymayan adamlarla oturub durginə. Ölümü heç vaxt yadından çıxartma, tez-tez Allaha dua elə ki, günahından keçsin. Ömrünün qalan günlərini xoşbəxt yaşamaq üçün Allaha dua elə, özü də bir müsəlman sənədən öz dini barədə bir şey soruşanda, ona səmimi məsləhətçi ol, məbada onu aldadasan, çünki müsəlmanı aldadan Allahı da, onun rəsulunu da aldatmış olur. Mübahisəni boşla, şökk etmədiyin iş xətrinə şökk elədiyin işə girişmə, onda bələdan uzaq olarsan. Hamı düz yola çağır, pis yoldan uzaqlaşdır, onda Allahın istəklisi olarsan; öz gizli fikirlərinə

pislikdən uzaq ol, onda Allah sənin zahirî işlərini avand edər; özünü doğruya çıxarmaq istəyənlərin dediklərinə inan, heç bir müsəlmana nifrət eləmə; səndən uzaqlaşana yaxınlaş, səni incidənin günahından keç, onda peyğəmbər övladı olarsan; qoy sənin həm gizli, həm də zahirî işin Allaha təvəllül olsun. Allahdan qorx, özü də öləcəyini və qiyamət günü dirilib, Allah-təalanın hüzzurunda sorğu-sual olunacağını bilən adam kimi qorx. Bil və agah ol ki, sən ikisindən birinə gedirsən: ya gözəl cənnətə, ya da cəhənnəmə”.

Qarı keçib qızların yanında əyləşdi, bayaqdan qulaq asan rəhmətlik atan onların sözlərini eşidəndə başa düşdü ki, bunlar öz zamanəsinin ən ləyaqətli qadınlardır. Elə ki o, bu qızların gözəl-göyçək, çox savadlı, ləyaqətli olduqlarını gördü, onları özünə yaxın elədi, sonra qarıya böyük hörmət göstərərək Rum padşahının qızı Abriza olan sarayı ona və qızlara verdi, onlara nə lazımsa göndərdi.

Qızlar on gün orada qaldılar, qarı da onlarla qaldı. Hər dəfə padşah qarının yanına girəndə onu namaz üstə gördü, qarı gecələr yatmış, gündüzlər isə oruc tuturdu. Padşahın ondan çox xoşu gəldi, odur ki, mənə dedi: “Ya vəzir, bu qarı çox mömin qadındır, o, ürəyimə yaman yatıb!”

Elə ki on birinci gün oldu, qızların pulunu ödəmək üçün qarı ilə görüşdü. Qarı ona dedi: “Padşah sağ olsun, bu qızların qiyaməti yoxdur. Mən onların əvəzində səndən az, ya çox nə qızıl, nə gümüş, nə də qaş-daş istəyirəm”.

Qarının bu sözlərini eşidən padşah təəccüb qaldı, odur ki, soruşdu: “Xanım, bəs onların əvəzinə nə istəyirsən?” Qarı da cavabında dedi: “Mən onları bu şərtlə sataram: bir ay hər gün oruc tutasan, gecələr də Allahın yolunda namaz qılasan. Əgər sən bunu eləsən, onda qızlar sənin sarayındadır, sənin malındırlar, nə istəsən onlarla eləyə bilərsiniz”.

Padşah qarının belə mömin, nəfsini saxlayan, dindar olduğunu görəndə ona daha da mehrini salıb dedi: “Allah bu mömin qadını bizdən ayırmasın!”

Sonra da padşah qarı ilə şərt bağladı ki, onun dediyi kimi bir ay oruc tutacaq, qarı da dedi: “Mən də sənin əvəzinə namaz qılam, sənə dua eləyəyəm. Mənim üçün bir bardaq su gətir”.

Padşah buyurdu ki, ona bir bardaq su gətirsinlər, qarı suyu götürüb üstündə bizim başa düşmədiyimiz, bilmədiyimiz sözləri dodaqaltı pıçıldamağa başladı. Sonra bardağın ağzını bir parça əski ilə örtüb möhürlədi, onu sənin atana verib dedi: “On gün oruc tutandan sonra on birinci gün gecə bu bardaqdakı suyu içib orucunu açarsan: həmin su sənin bu

dünyaya olan məhəbbətini ürəyindən çıxaracaq, ürəyini nura qorq eləyəcək, qəlbində din özünə yer eləyəcək. Sabah mən dostlarımla, müqəddəslərin yanına gedəcəyəm, onlar üçün danışıq, on gündən sonra qayıdacağam”.

Atan bardağı götürdü. Sonra qalxıb sarayda ayrıca bir otaq seçdi, bardağı ora qoydu, qapısını bağlayıb açarı qoltuq cibinə qoydu.

Səhəri padşah oruc tutmağa başlayanda qarı çıxıb öz yolu ilə getdi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki səksən beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkana deyirdi: “Səhəri padşah oruc tutmağa başlayanda qarı çıxıb öz yolu ilə getdi. Padşah on gün oruc tutandan sonra on birinci gün bardağı açıb sudan içdi, özü də gördü ki, bu su kəfi kökəldir, onun qəlbini xoşhallandırır. İyirmi gündən sonra isə qarı peyda oldu. Onun əlində ağac yarpağına oxşamayan yaşıl yarpağa bükülmüş şirin bir şey vardı. O, padşahın yanına gəlib salam verdi. Padşah onu görəndə ayaa qalxıb dedi: “Xoş gəlmisən, möminə xanım!” Qarı da cavabında dedi: “Ya hökmdar, möminlərin sənə salamu var. Onlara sənin barəndə danışdım, çox şad oldular, sənə o dünyanın şirniyyatından göndərdilər. Axşamçağı onların dadına baxarsan”.

Sənin atan çox şad olub ucadan dedi: “Allaha çox şükür ki, mən möminlərə qardaş elədim!” Sonra da qarıya razılıq eləyib əlindən öpdü, ona çox hörmət elədi.

Sənin atan iyirmi gün oruc tutandan sonra qarı onun yanına gəlib dedi: “Ey hökmdar, bil və agah ol, bizim məhəbbətimizi mömin bəndələrə danışdım, onlara xəbər verdim ki, qızları sənin yanında qoymuşam, möminlər çox şad oldular ki, gözəllər sənin kimi bir padşahın yanında durlar, çünki möminlər həmin qızları görəndən bəri sidq-ürəkdən onlar üçün Allaha dua eləyirlər. Mən istəyirəm ki, qızlarla bərabər möminlərin yanına gedim ki, onların xoş nəfəsi qızlara dəysin, bəlkə onlar yerin xəzinəsini götürüb sənin yanına qayıtsınlar. Sən oruc tutub qurtarandan sonra qızların pal-paltarının qeydinə qalarsan, onların gətirdiyi var-dövlət sənə kömək olar”.

Qarının sözlərini eşidən atan razılıq eləyib dedi: “Əgər sənin sözünü yerə salmaqdan qorxmasaydım, onda deyərdim ki, mənə nə xəzinə, nə də ayrı bir şey lazımdır. Sən nə vaxt onlarla bərabər gedəcəksən?” Qarı da cavabında dedi: “İyirmi yeddinci gün gecə gedəcəyəm, ayın əvvəlində – sən orucunu başa vuranda qayıdacağam, o vaxtacan da qızların iddə müddəti çıxacaq, onlar sənin ixtiyarında olacaqlar. Allaha and olsun ki, bu qızların hər birinin qiyməti sənin padşahlığından çox-çox bahadır”. Padşah da cavabında dedi: “Düz deyirsən, ey möminə xanım!” Sonra qarı dedi: “Sən öz əziz adamlarından birini hökmən mənimlə göndərməlisən ki, o, təsəlli tapsın, mömin adamlar ona xeyir-dua versinlər”. Padşah da cavabında dedi: “Mənim Səfiyyə adlı bir rumlu kənizim var, onun mənəndən bir qızı, bir oğlu olub, ancaq oğlumla qızım neçə il bundan əvvəl itiblər, qızlarla bərabər Səfiyyəni də özünlə apar, qoy möminlər ona xeyir-dua versinlər...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki səksən altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkana deyirdi: “Qarı qızları sənin atandan istəyəndə, o, qarıya dedi: “Mənim Səfiyyə adlı rumlu bir kənizim var, onun mənəndən bir oğlu bir qızı olub, ancaq oğlumla qızım bir neçə il bundan əvvəl itiblər. Səfiyyəni də özünlə apar. Bəlkə mömin bəndələr Allaha dua elədilər, o da uşaqlarını ona qaytardı”. Qarı ucadan dedi: “Çox yaxşı söz deyirsən!” Qarının bütün hiyləsi elə bundan ötrü idi.

Atan orucu qurtarana yaxın qarı ona dedi: “Balam, mən möminlərin yanına getməyə hazırlaşırım, Səfiyyəni yanıma gətir”.

Padşah da Səfiyyəni çağırırdı, o da gəldi. Padşah onu qarıya tapşırdı, qarı onu o biri qızlara qatdı. Sonra o öz otağına getdi, əlində ağzı möhürlü bir bədə qayıtdı, bədəni padşaha uzadıb dedi: “Elə ki otuzuncu gün oldu, gedərsən hamama, sonra saraydakı otaqların birində bu bədəni içib yatarsan. Onda istədiyinə çatarsan. Allah ömrünü uzun eləsin!”.

Padşah şad oldu, qarıya razılıq eləyib əlindən öpdü, qarı ona dedi: “Səni Allaha tapşırıram”. Padşah da cavabında dedi: “Ay möminə

xanım, səni bir də nə vaxt görəyəm? Mən səndən heç ayrılmıq istəmirdim”. Qarı padşaha dua elədi, kənizləri də, şahzadə xanım Səfiyyəni də götürüb yola düşdü.

Üç gündən sonra təzə ay göründü, padşah hamama gedib çıxdı, hamamdan çıxıb saraydakı otaqlardan birinə getdi, tapşırdı ki, yanına heç kəs gəlməsin, qapını da bağladı. Sonra bədəni içib yatdı: biz oturub axtaraman onu gözlədik, ancaq o, otağından çıxmadı. Biz belə fikirləşdik: “Neçə gündür oruc tutub, gecələr yatmayıb, indi hamamdan çıxıb yorğundur, odur ki, yatıbdır”. Biz səhərəcən gözlədik, ancaq o ertəsi gün də otaqdan çıxmadı. Belə olanda, biz gəlib onun otağının qapısı ağzında dayandıq, ucadan danışmağa başladıq. Dedik bəlkə səsi-məsəyi ayılab, soruşar ki, nə olub. Ancaq belə olmadı. Onda biz qapını sındırıb içəri girdik. Nə görsək yaxşıdır? Gördük ki, onun meyiti elə çürüyüb ki, sümükləri də dağılıb. Biz onu bu kökdə görəndə halımız xarab oldu, bədəni götürdük, onun qapağında bir parça kağız tapdıq, orada bu sözlər yazılmışdı: “Pislik eləyən adam öləndə onun üçün qəm-qüssəyə batmazlar. Padşah qızlarını tora salan və korlayan adamların axırı budur. Kim bunu oxusa, bilsin və agah olsun ki, Şərr-Kan bizim şəhərə gəlib şahzadə xanım Abrizanı yoldan çıxartdı, bizə düşmən elədi, bununla kifayətlənməyib onu bizim torpaqdan apardı, sonra qara qulla onu geri qaytardı, qara qul da onu səhrada öldürdü. Şahlar belə iş görməzlər. Nə tökərsən aşına, o çıxar qaşığına. Onun ölümündə heç kəsdən şübhələnməyin: onu əхлаşqı qadın Zat əd-Dəvahi öldürübü. Mən padşahın arvadını, Səfiyyəni atası əl-Kustaniyyə hökmdarı Əfridun şahı aparıram. Biz hökmən sizə hücum eləyəcəyik, hamınızı qıracağıq, ev-əşiyinizi əlinizdən alacağıq, sizlərdən bir nəfər də olsun sağ qalmayacaq, bir evinizdən də ocağın tüstüsü gəlməyəcək, təkcə xaça və kəmərlər¹ sitayiş eləyənlər sağ qalacaq”. Bunu oxuyanda başa düşdük ki, qarı bizi aldadıb, bizə fırıldaq gəlib. Belə olanda, biz özümüzü əl qatdıq, baş-gözümüzü döyüb ağlamağa başladıq, ancaq ağlamağın bizə bir faydası olmadı.

Bundan sonra kimi sultan eləmək üstündə qoşun arasında ittilaf düşdü. Bəziləri səni, bəziləri qarşıdan Şərr-Kan sultan eləmək istəyirdilər. Biz düz bir ay razılığa gələ bilmədik. Sonra bəzilərimiz birləşdik, bizi sənin qarşıdan Şərr-Kanın yanına gələndə yolda sənə rast gəldik. Ömər ibn ən-Nüman belə öldürüldü”.

¹ İslam ölkələrində yadellilər fərqlənmək üçün enli kəmərlər bağlayırdılar. Müsəlmanlar həmin kəməri xaç kimi, dini məxsusiyəti bildirən bir əlamət hesab eləyirdilər.

Vəzir əhvalatı nəql eləyəndən sonra Dau əl-Məkan, onun bacısı Nüzxət əz-Zaman çox ağladılar, əyanbaşı da onlara qoşulub ağladı, sonra o, Dau əl-Məkana dedi: "Ey hökmdar, ağlamaqdan bir şey çıxmaz, yaxşı olardı ki, sən ürəyinə toxtaqlıq verəsən, bir də öz hakimiyyətini möhkəmləndirəsən. Axı doğrudan da sən kimisi oğul qoyub gedən kişi ölməyibdir".

Dau əl-Məkan toxtaqlıq tapdı, ömr elədi ki, taxtını çadırın qabağına qoysunlar. Sonra da buyurdu, qoşun sıraya düzüldü, əyanbaşı onun böyründə, silahdaşlarının hamısı arxasında, vəzir Dandan da onun qabağında dayandılar. Əmirlərin, saray əyanlarının hamısı öz yerlərini tutdular.

Dau əl-Məkan vəzir Dandana dedi: "Atamın xəzinələrindən mənə danış". Vəzir də cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!". Sonra da xəzinələrdə olan ləl-cəvahiratdan, qiymətli qaş-daşdan danışdı, həm də xəzinələrdə nə qədər pul olduğunu şahə söylədi.

Dau əl-Məkan qoşuna pul¹ payladı, vəzir Dandana çox yaxşı libas bağışlayıb dedi: "Sən öz vəzirliyində qalacaqsan". Vəzir də əyilib onun qabağında yeri öpdü, Allaha dua eləyib padşaha uzun ömür istədi.

Dau əl-Məkan əmirlərə ənam paylayandan sonra əyanbaşıya dedi: "Gətirdiyin Dəməşqin vergisini mənə göstər". Əyanbaşı içində pul, nadir şeylər, ləl-cəvahirat olan sandıqları padşaha göstərdi. Dau əl-Məkan onları da qoşun əhlinə payladı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu

87-ci gecə

Elə ki səksən yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Dau əl-Məkan əyanbaşıya Dəməşqin vergisini göstərməyi əmr elədi. Əyanbaşı da içində pul, ləl-cəvahirat olan sandıqları Dau əl-Məkana göstərdi. Dau əl-Məkan onlardan bir çöp də götürməyib hamısını qoşun əhlinə payladı. Əmirlər əyilib onun qabağında yeri öpdülər, Allaha dua elədilər, ona uzun ömür istəyib dedilər: "Biz belə ənam paylayan

¹ Yeni hakimiyyət başına gələn sultan həmişə öz şəxsi mühafizəçilərinə xəzinədən pul payladı ki, heç olmasa bir müddətə qoşun ona sadıq olsun.

padşah görməmişik". Sonra onlar dağılıb öz çadırlarına getdilər, ertəsi günü Dau əl-Məkanın əmri ilə Bağdada tərəf yola düşdülər, üç gün yol getdilər, dördüncü gün uzaqdan Bağdadı gördülər, gəlib şəhərə girdilər, gördülər ki, şəhər bayramsayağı bəzənibdir. Sultan Dau əl-Məkan öz atasının sarayına girib taxtda oturdu. Bütün qoşun əhli, vəzir Dandan, Dəməşqin əyanbaşısı onun hüzurunda hazır dayananda, o öz mirzəsinə qardaşı Şərr-Kana namə yazmağı əmr elədi, özü də tapşırırdı ki, əhvalatı əvvəldən-axıracan ona bəyan eləsin, sonra da yazsın: "Bu naməni oxuyan kimi silaha sarıl, qoşununla bərabər bura gəl. Biz atamızın intiqamını almaq, rüsvayçılığı üstümüzdən götürmək üçün kafirlərin torpağına hücum etməliyik". Sonra padşah naməni büküb möhürlədi, vəzir Dandana verib dedi: "Bu naməni heç kəs yox, sən aparmalısan, ancaq sən Şərr-Kanla mülayim danışib ona deməlisən: "Əgər sən atanın torpağını istəyirsənsə, o səndir, qardaşın da, özün dediyin kimi, Dəməşqdə sən kimisinin olar".

Vəzir Dandan sultanın yanından çıxıb yol tədarükü görməyə başladı. Sonra Dau əl-Məkan əmr elədi ki, ocaqçıya yaxşı həsir döşənmiş gözəl bir otaq versinlər (bu ocaqçının əhvalatı uzundur).

Günlərin bir günü Dau əl-Məkan ova çıxdı, sonra Bağdada qayıtdı. Əmirlərdən biri ona cins atlar, bir də misli-bərabəri olmayan gözəl kənzilər bağışladı. Bu qızlardan biri sultanın ürəyinə yadı. Sultan həmin gecə qızın yanına girdi, kənz ondan uşağa qaldı.

Bir müddətdən sonra vəzir Dandan səfərdən qayıtdı, Dau əl-Məkana xəbər verdi ki, qardaşı Şərr-Kan gəlir, həm də sultana dedi: "Sən görək onun pişvazına çıxasan". Dau əl-Məkan cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur". Sultan öz yaxın adamları ilə Bağdaddan çıxdı, şəhərin birgünlük mənzilində çadırları qurub qardaşını gözləməyə başladı, şəhərə yaxın Şərr-Kan şah Dəməşq qoşunu ilə gəldi; bu qoşunun içində çoxlu hünərli pəhləvanlar, şir ürküli igidlər, ox atan qoçaqlar var idi.

Elə ki süvari dəstələri gəlib çatdılar, toz dumanı çəkildi, alaylar yaxınlaşdı, şeypur səsləri ucaldı, Şərr-Kan öz əyanları ilə Dau əl-Məkanın qabağına çıxdı, Dau əl-Məkan qardaşını görəndə atdan düşmək istədi, ancaq Şərr-Kan onu and verdi ki, belə iş görməsin. O özü atdan düşdü, bir neçə addım qabağa getdi, Dau əl-Məkan ona tərəf cumdu, Şərr-Kanı qucaqlayıb bağrına basdı. Onlar hönkür-hönkür ağladılar, bir-birini sakitləşdirməyə başladılar, sonra da atlara süvar oldular, qoşunla bərabər Bağdada gəldilər. Onlar atlardan düşdülər. Dau əl-Məkan qardaşı Şərr-Kanla şah sarayına girdilər, gecəni orada

qaldılar, səhəri isə Dau əl-Məkan bayıra çıxıb cihad elan elədi, ölkənin hər tərəfindən qoşun yığmağı buyurdu.

Sonra da ölkənin hər yerindən qoşunların gəlib çıxmağını gözləməyə başladılar; gələnləri hörmətlə, izzətlə qarşılayıb yerbəyer ələyirdilər. Bu minval ilə bir ay keçdi, ancaq qoşun dəstələri hələ də axışb Bağdada gəlirdilər.

Belə olanda, Şərr-Kan qardaşına dedi: "Qardaşım, başına gələn əhvalatı mənə nəql elə". Dau əl-Məkan da başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan ona nəql elədi, ocağının ona elədiyi yaxşılıqı da danışdı. Bunu eşidən Şərr-Kan qardaşından soruşdu: "Qardaşım, sənə elədiyi yaxşılıqı görə ocağıya ənəm vermişəm?" Dau əl-Məkan da cavabında dedi: "Qardaşım, hələ bu vaxtadan onun yaxşılığının əvəzini çıxmamışam, Allahın köməkliyi ilə səfərdən qayıdandan sonra ona yaxşı ənəm verəcəyəm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki səksən səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, Şərr-Kan Dau əl-Məkandan soruşdu: "Qardaşım, sənə elədiyi yaxşılıqı görə ocağıya ənəm vermişəm?" Dau əl-Məkan da cavabında dedi: "Qardaşım, hələ bu vaxtadan onun yaxşılığının əvəzini çıxmamışam, Allahın köməkliyi ilə səfərdən qayıdandan sonra ona yaxşı ənəm verəcəyəm".

Şərr-Kan bacısı, şahzadə xanım Nüxzət əz-Zamanın dediklərinin düz olduğuna inandı, bacısı ilə olan əhvalatı qardaşından gizlədib, ayan-başıyla Nüxzət əz-Zamana salam göndərdi, Nüxzət əz-Zaman da ona salam göndərdi, öz qızı Küdiyə-Fəkanın əhvalını soruşdu. Şərr-Kan da qızın sağ-salamat, gümrah olduğunu ona xəbər verdi, Nüxzət əz-Zaman çox sevinib Allaha şükür elədi. Şərr-Kan qardaşı ilə məsləhətləşib səfərə çıxmaq vaxtı olub-olmadığını soruşanda Dau əl-Məkan cavabında dedi: "Qardaşım, qoy qoşunların hamısı toplaşsın, hər tərəfdən bədəvilər gəlsinlər". Sonra əmr elədi ki, azuqə, silah tədarük eləsinlər.

Dau əl-Məkan beş aylıq hamilə olan arvadını pulla tutulmuş alimlərə, nökrər-naibə tapşırırdı, iki aydan sonra Suriya qoşunları da, bədəvi

ərəblər də gəldilər; hər tərəfdən qoşun-ləşkər yığıldandan sonra qoşun səfləri, alaylar bir-birinin dalınca yürüş elədi.

Deyləmilərin¹ qoşunlarına Rüstəm, türk qoşunlarına isə Bəhram başçılıq ələyirdi.

Dau əl-Məkan qoşun-ləşkərin ortasında gedirdi, özü də sağında qardaşı Şərr-Kan, solunda yeznəsi əyanbaşı gedirdilər. Onlar bu minvalla bir ay yol getdilər, hər həftə bir yerdə düşərgə salıb üç gün dincəldirdilər, çünki adam çox idi. Onlar o vaxtadan yol getdilər ki, gəlib Rum torpaqlarına çatdılar. Kəndlərin camaatı və dilənçilər onları görəndə kimi qaçıb əl-Kustaniyyəyə getdilər.

Onların padşahı Əfridun şah əhvalatı eşidən kimi durub Zat əd-Dəvəhinin yanına getdi, hiyləni quran, Bağdada gedib Ömər ibn ən-Nümanı öldürən, sonra da könizlərini, bir də şahzadə xanım Səfiyyəni götürüb öz ölkəsinə gətirən o idi. Elə ki öz oğlunun, Rum padşahının yanına gəldi, qorxudan uzaq olduğunu görüb ona dedi: "Gözün aydın! Mən sənin qızın Abrazanın intiqamını aldım, Ömər ibn ən-Nüman şahı öldürdüm, Səfiyyəni də getirdim. İndi dur ayağa əl-Kustaniyyə padşahının yanına get, qızı Səfiyyəni apar qaytar atasına. Əhvalatdan onu agah elə ki, hamımız hazır olaq, silah-əsləhə hazır eləsinlər. Mən də sənə ilə əl-Kustaniyyə padşahı Əfridunun yanına gedəcəyəm. Mənə elə gəlir ki, müsəlmanlar döyüşdə bizim qabağımızda dayana bilməzlər". Rum padşahı da cavabında dedi: "Onlar bizim torpaqlara çatanaqən möhlət ver, biz də hazırlaşaq". Sonra da adam yığmağa, onları silahlandırmağa başladılar. Müsəlmanların gəlməyi xəbəri çatanda onlar hazır idilər. Zat əd-Dəvahi qabaq dəstələrlə yola düşdü.

Onlar əl-Kustaniyyəyə çatanda, onun böyük padşahı Əfridun şah Rum padşahı Xardubun gəldiyini eşidib onun pişvazına çıxdı. Əfridun Rum padşahı ilə görüşüb hal-əhval tutdu, niyə təşrif gətirdiyini soruşdu. Xardub anası Zat əd-Dəvəhinin necə hiylə işlədib müsəlmanların padşahı Ömər ibn ən-Nümanı öldürdüyünü, şahzadə xanım Səfiyyəni onun əlindən alıb gətirdiyini Əfridun şahə xəbər verdi, sonra dedi: "Müsəlmanlar qoşun yığıb üstümüzə gəliblər, biz də görək yumruğumuzu bir ələyib onların qabağına çıxmaq". Əfridun şah qızının gəlməyinə, habelə Ömər ibn ən-Nümanın öldürülməsinə şad oldu. Əfridun şah bütün vilayətlərə adam göndərib qoşun tələb elədi, özü də Ömər ibn ən-Nümanın nə üçün öldürüldüyünü hamıya xəbər verdi. Belə olanda,

¹ Deyləmilər – Qərbi İranda Deyləm əyalətinin sakinləri

xaçpərəst qoşunları onun yanına yollandılar, üç ay keçməmişdi ki, Rum qoşunları tamam toplaşdılar, sonra müxtəlif ölkələrdən firəng qoşunları gəldilər, bunların arasında fransızlar, almanlar, dubrovniklər¹, Zərə² sakinləri, venesiyalılar, genuyalılar və saribənizlərin³ başqa qoşunları var idi.

Əl-Kustaniyyəyə o qədər qoşun yığılmışdı ki, iynə salsaydın yerə düşməzdi; odur ki, şahənşah Əfridun qoşunlara əmr elədi ki, şəhərdən çıxıb yürüş eləsinlər, onlar da yola düşdülər, qoşunların şəhərdən çıxmağı on gün çəkdi. Onlar ən-Nüman vadisinə çatanacan yol getdilər (həmin vaxt şor dənizin yaxınlığında idi), burada üç gün qalandan sonra dördüncü gün tərpənmək istədilər. Elə bu vaxt onlara xəbər gəldi ki, peyğəmbər övladlarının⁴ qoşunları yaxındadırlar. Onlar üç gün də vadiyə qaldılar, dördüncü gün səhər birdən gördülər ki, toz ərşə qalxdı. Bir saat keçməmişdi ki, toz dağıldı, uçub getdi, nizələr, qılınclar göydə par-par parladı, islam bayraqları, məhəmmədilərin ələmləri göründü, pəhləvanlar aşib-daşan dəniz kimi yaxınlaşdılar, onların dəmir geyimləri Ayı örtmüş buludlara bənzəyirdi.

Belə olanda, qoşunlar üz-üzə dayandılar, iki insan dənizi toqquşdu, vuruşma başladı, nizələr bir-birinə dikləndi, vəzir Dandanın başçılıq elədiyi otuz minlik Suriya atlıları döyüşə birinci atıldılar. Deyləmilərin başçısı Rüstəm, türklərin başçısı Bəhrəm iyirmi minlik qoşunla vəzirin yanında idilər. Şor dəniz sahilindən gələn ağır dəmir paltar geymiş adamlar onların arxasınca gəldilər.

Xaçpərəstlər ya İsa, ya Məryəm, ya xaç qışqıra-qışqıra vəzir Dandanın Suriya qoşunlarının üstünə yeridilər.

Bu döyüşün bütün tədbirlərini Zət əd-Dəvahi tökmüşdü, çünki döyüşdən qabaq padşah ondan məsləhət istəyib soruşdu: "Biz necə eləməliyik, nə fənd qurmalıyıq? Axı bu ağır işin günahkarı sənənsən". Qarı cavabında demişdi: "Ya şahənşah, ey qorxunc sehrbaz, bil və agah ol, sənə elə bir fənd deyim ki, iblis lap bütün cədd-əqrəbasını da köməyə çağırırsa, ondan baş açma bilməsin..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımqıç qoydu.

¹ Dubrovniklər - Adriatik dənizi sahilində Dubrovnik şəhərinin sakinləridir. Bu şəhəri müsəlman qoşunları mühasirəyə almışdı.

² Zərə (Zadar) - Balkan yarımadasında orta əsrlərdə Dalmasiya krallığının paytaxtı.

³ Saribənizlər - avropalılara nifrətlə verilmiş ad.

⁴ Yəni, urəblərin müdafiəçisi Məhəmməd peyğəmbərin xalqı.

89-cu gecə

Elə ki səksən doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, bu döyüşün tədbirlərini Zət əd-Dəvahi tökmüşdü, çünki döyüşdən əvvəl padşah ondan soruşmuşdu: "Biz necə eləməliyik, nə fənd qurmalıyıq? Axı bu ağır işin günahkarı sənənsən". Qarı cavabında demişdi: "Ya şahənşah, ey qorxunc sehrbaz, bil və agah ol, sənə elə bir fənd deyim ki, iblis lap bütün cədd-əqrəbasını da köməyə çağırırsa, baş açma bilməsin. Əlli min adam göndər, qoy onlar gəmilərə minib dənizlə Tüstülü dağa getsinlər, orada qalsınlar, yerlərindən tərpənməsinlər. Elə ki islam qoşunu ilə üz-üzə gəldiz, vuruşmağa başlayın. Sonra dənizdən gələn qoşunlar onların arxasında olacaqlar, qız onları quruda qarşılarıq, onlardan bir nəfər də olsun sağ qalmaz, qalib gələrik, dörd-bələdan qurtarırıq, həmişəlik əmin-amanlıq olar".

Əfridun şah qarının tədbirini bəyənib dedi: "Ay hiyləgər qarılarm padşahı, şuluqluq düşəndə sehrbazların pənahtı, sonin tədbirin çox gözəl tədbirdir!"

Elə ki islam qoşunu birdən vadiyə hücum elədi, xaçpərəstlər özlərinə gəlməyə macal tapmamış çadırlarını alov бүürdü, qılınclar işə düşdü, meyitlər üst-üstə qalandı, sonra Dau əl-Məkanın başçılığı altında olan yüz iyirmi minlik Bağdad və Xorasan qoşunu da gəlib çatdı.

Kafirələrin dənizdəki qoşunları onları görəndə kimisi sahilə çıxıb dallarınca düşdülər. Bunu görəndə Dau əl-Məkan qışqırdı: "Ey peyğəmbərin qəbiləsi, kafirlərə hücum! Allahın köməyinə arxalanıb düşmənlərimizi qırın!"

Bu vaxt Şərr-Kanın başçılığı altında olan başqa yüz iyirmi minlik qoşun da gəlib yetişdi, kafirlərin qoşunu isə min-min və altı yüz min idi. Elə ki müsəlmanlar birləşdilər, onlar ürəkləndilər. Odur ki, qışqıra-qışqıra dedilər: "Allah başımız üstə bizə köməkdir. O, kafirlərə qənim olub". Sonra da qılınclar, nizələr işə düşdü. Şərr-Kan düşmənlərini yarıb min-min qoşunların lap içərilərinə girdi, elə sücaətlə vuruşmağa başladı ki, daha nə deyim. O, kafirlərin arasında at oynadır, "Allahü-əkbər" qışqıra-qışqıra sağa, sola qılnc çalırdı. O vaxtacan qılnc çaldı ki, kafirlər dənizə tərəf qaçmağa üz qoydular.

Onlar yorulmuşdular, Allah qələbəni islam dininə verdi, adamlar şərab içməmiş məst olub vuruşurdular. Bu döyüşdə qırx beş min kafir öldürüldü, beş min müsəlman şəhid oldu. İslam pələngi Şərr-Kan şah qardaşı Dau əl-Məkanla yatmayıb gecəni səhərcən əsgərlərə gözdəndirib verdilər, qiyamət günü onlara cənnət vəd elədilər.

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, əl-Kustaniyyənin padşahı Əfridun şahdan, bir də rumluların padşahı Xardub şahla onun anası Zat əd-Dəvahiən. Onlar qoşun sərkərdələrini yığıb öz aralarında danışdılar: "Əgər biz çox olmağımıza güvənməsəydik, arzumuza çatardıq, ürəyimiz şad olardı. Bizim səhvimiz elə onda oldu ki, çox olmağımıza güvəndik".

Zat əd-Dəvahi dedi: "Siz təkcə Məsihadan mərhəmət ummalısınız, haqq dinimizin dediyi kimi eləməklə istədiyinizə çatarsız. And olsun Məsihaya ki, müsəlman qoşununa güc verən o şeytan Şərr-Kan şah oldu!" Əfridun şah da dedi: "Mən sabah qoşunu onlara qarşı düzüb məşhur pəhləvan Luka ibn Şəmlutu davaya buraxacağam, əgər o, Şərr-Kanla cəngə girsə, onu da, başqa müsəlman pəhləvanlarını da öldürər, onların axırına çıxar. Bu gün axşam isə mən sizi müqəddəs buxur tüstüsünə vermək istəyirəm".

Bunu eşidən qoşun başçıları əyilib onun qabağında yeri öpdülər. Müqəddəs buxur isə Həzrət İsadən qalmışdı. Hamı onu əldə etmək üçün canını belə əsirgəmirdi, Rum ölkəsinin din başçıları, ona müşklə atırlı maddələr qarışdırır, ipək əsgilərə büküb öz torpaqlarındakı vilayətlərə göndərirdilər, bunun xəbəri padşahlara çatanda onlar nəcisin bir dirhəmini min dinara alırdılar, hətta padşahlar bu müqəddəs buxuru axtarıb tapmaq üçün adam göndərirdilər ki, gəlinlərini onun tüstüsünə versinlər. Şahənşahlar onu sürməyə qatır, həmin nəcislə xəstələri, qarnı ağrıyanları müalicə edirdilər. Səhər açılan kimi pəhləvanlar nizələrini götürüb tələsik cəng meydanına gəldilər..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağıl yarımçıq qoydu.

90-cı gecə

Elə ki doxsanıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət edirlər ki, səhər açılanda, pəhləvanlar nizələrini götürüb tələsik cəng meydanına gəldilər,

Əfridun şah öz yaxın əsilzadələrini, padşahlığının əyanlarını yanına çağırıb onlara ənam verdi, xaç çəkdi, onları adı çəkilən buxur, yəni Həzrət-İsanın nəcisinə tüstüsünə verdi. Şərr Məsihanın qılıncı adlanan Luka ibn Şəmlutu öz yanına çağırırdı. Onu da həmin buxur tüstüsünə verəndən sonra buxurdan damağına yaxdı, ona iyləməyə verdi, yanaqlarına sürtüdü, qalanı ilə bığlarını yağladı. Rum torpağında bu məlun Lukadan məşhur adam, onun kimi ox atan, qılınc oynadan, nizə vuran pəhləvan yox idi, özü də o, idbarın biri idi, başı elə bil eşşək başı idi, üz-gözündən lap meymuna oxşayırdı. O elə bədheybət idi ki, onu görmək yarın hicranına dözməkdən ağır idi, elə bil o, gecənin zülmətindən, aslanın vəhşi nəfəsindən ağır idi. Pələng sırtıqlığından yoxlulub düzəldilmişdi, üzünə də elə bil kafir möhürü vurulmuşdu. O gəlib Əfridun şahın ayaqlarından öpdü, hüzzurunda dayandı. Əfridun şah ona dedi: "İstəyirəm ki, sən Ömər ibn ən-Nümanın oğlu, Dəməşq hökmdarı Şərr-Kan şahla cəngə girsən, bizi bu bəladan qurtarasan". Luka cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Padşah ona xaç çəkib dedi ki, o, tezliklə qalib gələcək.

Luka Əfridun şahın yanından çıxdı, sonra da bu məlun kürən ata mindi; onun əynində qırmızı libas, üstündən də ləl-cəvahirata tutulmuş qızıldan zirehli paltar, əlində üç haçalı nizə vardı, o elə bil Ad və Səməd qəbilələrini məhv edən İblis idi¹. O da, onun kafir qəbiləsi də yerindən tərpəndi, elə bil onlar cəhənnəmə tələsirdilər, onların arasında bir nəfər carçı car çəkib ərəbcə deyirdi: "Ay Məhəmməd övladları (Allah peyğəmbərin ruhunu şad eləsin!), qoy sizdən bir nəfər pəhləvan, Suriya Dəməşqinin hökmdarı, islamın qılıncı Şərr-Kan meydana çıxsın!" Carçı sözünü deyib qurtarmamışdı ki, düzəngahda gurultu qopdu, at ayaqlarının tappılısı aləmi başına götürdü, elə bil Honeyn² günü idi. Məlunlar qorxdular, çevrilib səş gələn tərəf baxdılar, gördülər ki, gələn Ömər ibn ən-Nüman şahın oğlu Şərr-Kan şahdır. Dau əl-Məkan məlun pəhləvanı meydanda görəndə, carçının sözlərini eşidəndə, qardaşı Şərr-Kanla tərəf çevrilib dedi: "Onlar səni istəyirlər".

Şərr-Kan da cavabında dedi: "Bu, mənim lap xoşuma gəldi". Buna əmin olandan, carçının meydanda car çəkib dediyi sözləri: "Şərr-Kandan başqa heç kim qabağıma çıxmasın!" – eşidəndə müsəlmanlar

¹ Burada Quranın X surəsinə işarə edilir. Həmin surədə deyilir ki, Ad və Səməd qəbilələri onlara göndərilən peyğəmbərlərə biət etmədikləri üçün məhv edilmişlər.

² Honeyn – Məkkə yaxınlığında olan vadidir, burada Məhəmməd peyğəmbərin qoşunları ilə ona müqavimət göstərən bədvə qəbilələri arasında vuruşma olmuşdur. Bu əhvalat barəsində Quranda da nəql edilir.

başla düşdülər ki, bu məlun Rum pəhləvanıdır, özü də and içib ki, ya müsəlmanları qırıb qurtaracaq, ya da özü məhv olacaq, çünki o, ürək-lərə od vurmuşdu, odur ki, türk, Deyləmi, kürd qoşunlarının ürəyinə qorxu düşdü.

Elə bu vaxt Şərr-Kan ürəkək ceyrana bənzəyən cins atın belində şir kimi meydana girdi. O, atını Lukanın üstünə sürdü, ona yaxınlaşanda əlindəki nizəni zəhərli ilan kimi havada oynadıb bu beytləri oxudu:

"Mənim bir köhlənim vardır, tapılmaz misli heç yerdə,
Səni heç vaxt xəcil etməz o köhlən qanlı meydanda.

Mənim çox sivri nizəm var, keçib daşdan, dölər bağı,
Mürüvvət umma sən ondan mənimlə cəngə qalxanda.

Mənim misri qılınım öz qınından sıyrılarkən, sən
Sanarsan ildırım çaxdı, bulud çaxnaşdı bir anda".

Luka onun sözlərinin mənasını, şeirlə deyilmiş sözlərin gücünü başa düşmədi. O çəkilon xaça hörmətlə əlini üzünə vurdu, sonra həmin əlini öpdü, əlindəki mizrağı Şərr-Kana tuşlayıb onun üstünə cumdu. O, mizrağı bir əliylə göyə atdı, mizraq gözdən itdi, sonra cadugərlər kimi o biri əliylə tutub Şərr-Kana atdı. Mizraq odlu ox kimi onun əlin-dən çıxdı. Qoşun əhli Şərr-Kan üçün qorxuya düşdü, ancaq mizraq Şərr-Kana çatır-çatmaz, o, mizrağı havada tutdu, bunu gören adamlar mat qaldılar.

Sonra Şərr-Kan xaçpərəstin atdığı mizrağı tutduğu əliylə elə oynatdı ki, az qaldı mizraq sınısın, onu göyə elə atdı ki, mizraq gözdən itdi, ancaq bir göz qırpımında o biri əliylə tutdu, nəre çəkib dedi: "Yeddi təbəqə asımanı yaradana and olsun ki, bu məlunu bütün dünyada biabır eləyəcəyəm!"

Bunu deyib Şərr-Kan mizrağı Lukaya tulladı, Luka da Şərr-Kan kimi mizrağı göydə tutmaq istədi; elə əlini uzatmışdı ki, mizrağı tutsun, Şərr-Kan cəld ikinci mizrağı ona tulladı, mizraq Lukanın xaç çəkilməsi üzünə dəyib, onu Allahın hökmüylə cəhənnəmə vasil elədi¹.

Kafirilər ibn Şəmlutun öldüyünü görəndə, özlərinə əl qatdılar, baş-gözlərinə döyüb qışqırmağa başladılar: "Bəlaya düşdük! Məhv olduq!" Sonra da monastirlərin din başçılarını köməyə çağırıb..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

¹ Quranın XIV surəsinin 34-cü ayəsində deyilir: "Kafirilər cəhənnəmə odunda yanacaqlar".

Elə ki doxsan birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət edirlər ki, kafirlər Luka ibn Şəmlutun öldüyünü görəndə özlərinə əl qatdılar, baş-gözlərinə döyüb qışqırmağa başladılar: "Bəlaya düşdük! Məhv olduq!" Sonra monastirlərin din başçılarını köməyə çağırıb ucadan dedilər: "Bəs xaçlar harda qaldı?" Rahiblər də dua etməyə başladılar, sonra onların hamısı qılınclarını, nizələrini möhkəm tuta-tuta müsəlmanların üstünə yeridilər.

İki qoşun üzbəüz gəldi, sinələr at tapdağı oldu, qılınclar, nizələr işə düşdü, adamların qolları, biləkləri yoruldu, atlar elə bil ayaqsız yaranmışdılar, cəng carçısı o vaxtadan car çəkdi ki, qollar yoruldu, axşam düşdü, qaranlıq gecə yaxınlaşdı. Hər iki qoşun öz yerinə çəkildi, pəhləvanlar bu cəngdən, nizə zərbələrindən məst idilər. Yerdə o qədər ölü var idi ki, daha nə deyim, yaralıları ölülərdən ayırmaq olmurdu.

Şərr-Kan döyüşdən sonra qardaşı ilə, əyanbaşı və vəzir Dandanla görüşüb qardaşı Dau əl-Məkanla əyanbaşıya dedi: "Doğrudan da, Allah kafirləri məhv elədi. Hər iki dünyanın sahibi Allah-təalaya şükür olsun!" Dau əl-Məkan da qardaşının cavabında dedi: "Ərəbləri, farsları bu bələdan qurtardığına görə biz həmişə o bir olan Allaha duaçıyıq, özü də adamlar nəsilbənəsil sənin məlun Luka ilə vuruşmağından, nizəni göydə tutmağından, onu geri atıb Allahın düşməninə camaatın arasında öldürməyindən həmişə danışacaqlar. Dünya durduqca sənin şöhrətin qalacaq". Sonra Şərr-Kan dedi: "Ay əyanbaşı, ay qorxmaz pəhləvan". Əyanbaşı da cavabında dedi: "Mən hüzurundayam!" Şərr-Kan ona dedi: "Vəzir Dandanla iyirmi min süvari götürüb, dəniz sahilinə tərəf yeddi fərsəng gedin. Tez gedin ki, sahilə yaxın olasız, özü də sizinlə düşmən arasında iki fərsəng ara olsun. Mağaralarda gizlənin, kafirlər gəmilərdən sas-küylə düşüb bizimlə dava etməyə başlayacaqlar, nizələr işə düşəndə hər tərəfdən qışqırıq eşidəcəksiz. Elə ki gördünüz bizim qoşunlar yalandan geri qaçıb, kafirlər də hər yandan, hətta dəniz sahilindən və çadırlar tərəfdən dalımızca gəlirlər, siz pusquda durun, Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd də onun rəsuludur, Allah onun ruhunu şad eləsin!" yazılmış yaşıl bayraq görən kimi "Allahü-ökber!" deyib, yaşıl bayrağı qaldırıb, arxadan onlara hücum

ələyin. Özü də çalışın ki, kafirlər qaçanlarla dənizin arasında qərar tutmasınlar” Onlar bu barədə o saat razılaşdılar, sonra qoşunlar silahlanıb yola düşdülər, əyanbaşı, Şərr-Kan buyuran kimi, vəzir Dandanla iyirmi min adam götürüb getdi.

Səhər açılarda düşmənlər yenə atlara süvar oldular, qılınclarını siyirdilər, nizələrini götürüb döyüşə girdilər, adamlar dərə-təpəyə səpələndilər, keşişlər qışqırdılar, başlar açıldı, gəmilərdə xaçlı yelkənlər qaldırıldı, hər tərəfdən qoşunlar sahilə tərəf üz qoydular. Onlar atları quruya çıxartdılar, hücum etməyə də, qaçmağa da hazırlaşdılar, qılınclar parladı, dəstələr hərəkətə gəldilər; demir paltarlar dəyən nizələrdən od çıxır, atdan düşmüş süvarilərin başının üstünü ölüm alır, başlar bədəndən ayrılır, dillər tutulur, gözlər qaranlıq gətirir, adamın ödü ağzına gəlirdi. Qılınclar işləyir, vurulan başlar, qollar yerə tökülür, atlar qan içində üzür, döyüşçülər bir-birinin saqqalından yapışırdılar, islam qoşunları köməyinə görə Allaha dua ələyirdilər. Kafirlər isə xaça və kəməre, keşişlərə və kahinlərə, axır şənbəyə və din başçılarına tərifi yağdırırdılar.

Birdən Dau əl-Məkanla Şərr-Kan qoşunları ilə bərabər geri çəkilməyə başladılar, özlərini elə göstərdilər ki, guya meydandan qaçurlar. Kafirlər elə bildilər onlar darmadağın olublar, odur ki, özlərini düzəldib onların dahnca düşdülər. İslam əsgərləri ucadan İnak¹ surəsinin əvvəlini oxuma başladılar, ölümlər atların ayaqları altında qalırdı. Bunu gören Rum carçısı qışqırdı: “Ey haqq dinə qail olan Məsiha qulları, ey Həzrəti-İsanın nöqərləri, Allah dadımıza çatdı! İslam qoşunu qaçmağa üz qoyub, siz onlara arxa çevirməyin, qoy qılınclarınız onların peysərini haqlasın. Onları təqib ələyin, yoxsa Məryəmin beşikdə dil açmış oğlunun, Məsihanın dinindən dönmüş olarsız”.

Əl-Kustaniyyə hökmdarı Əfridun şah elə bildi ki, onların qoşunları qalib gəliblər, daha bilmirdi ki, bu müsəlmanların məharətli tədbiridir. O, Rum padşahına qələbə xəbərini göndərər deyirdi: “Bizə yalnız biğ-lərə, saqqallara yaxılan, bütün xaç əhli arasında tüstü yayılan din başçısının nəcisi kömək elədi. And olsun möcüzələrə, Məryəmin kənizi, həsrətini çəkdiyin qızın Abrizaya, bir də xaç suyuna ki, bir nəfər də müsəlman sağ qoymayacağam, mən bu pis niyyətimdən dönmə deyiləm”.

Çapar bu naməni apardı, kafirlər isə qışqıra-qışqıra bir-birinə deyirdilər: “Lukanın intiqamını alın...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu:

¹ Quran II surəsidir.

Elə ki doxsan ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, kafirlər qışqıra-qışqıra bir-birinə deyirdilər: “Lukanın intiqamını alın!” Rum padşahı da qışqıra-qışqıra dedi: “Abrizanın intiqamını alaql! Onda Dau əl-Məkan qışqırdı: “Ey Allahın qulları, kafirləri – Allahın yolundan çıxanları qılıncla, nizə ilə qırın!” Bunu eşidən müsəlmanlar geri dönüb yenə kafirlərin üstünə cumdular, qılınclar, təbəzənlər işə düşdü. Müsəlmanların carçısı car çəkib deyirdi: “Ey Allahın rəsulunu istəyənlər, kafirlərin üstünə hücum! Bax indi Allaha xoş gələn iş görmək məqamıdır! Ey qiyamət günü nicat tapmaq istəyənlər, doğrudan da qılınclarınızla behişt qazana bilərsiz!”

Şərr-Kan öz süvariləri ilə kafirlərin üstünə cumub onların geri çəkilmək yolunu kəsdi, səflərin içində at oynatmağa başladı. Birdən kafirlərin ortasında bir atlı peyda oldu, o, qoşunun bu başından vurub o başından çıxdı, nizəsini, qılınclını işə saldı, kafirləri qırıb tökdü. Kafirlər onunla cəngə girməyə qorxdular, ona təslim oldular, bu cavan pəhləvanın iki qılınclı var idi, biri iti nəzəri, o biri iti qılınclı idi, onun iki nizəsi var idi, birinin sapı ağac idi, o biri nizə – öz qədd-qaməti idi, gur saçı onun saysız-hesabsız qoşunu idi, bu barədə şair yaxşı deyib:

“Vəsfə layiqdir o qıvrım saç ki,
Tökülə çiyninə mordanələrin.

Tökülə qanlı döyüşlər zamanı,
Göydə parlarkən ucu nizələrin”.

Başqa bir şair belə deyib:

“Gəl asma, – dedim, – incə belə ayrı qılınclı.
Qan tökməyi onsuz da o gözlər bacarırlar”.

Onu gören Şərr-Kan ucadan dedi: “Ay pəhləvanlar pəhləvanı, səni and verirəm Qurana, səni and verirəm peyğəmbərin ələminə, de görüm

kimdən? Sən kafirləri, günahkarları qaçmağa məcbur eləyib, hər işdən ağah olan Allahı sevindirdin". Pəhləvan da cavabında dedi: "Dünən mənimlə ittifaq bağlamısan, mənə nə tez unuttun!"

O, niqabını qaldırdı, gördülər ki, bu gözəl atlı Dau əl-Məkandır.

Şərr-Kan onu görüb şad oldu, ancaq qorxdı ki, əsgərlər onu dövrəyə alalar, igidlər ona hücum eləyələr. Özü də bu, iki səbəbə ola bilər: əvvəla o cavan idi, ona göz dəyə bilirdi, ikincisi o, padşahlığın dayağı idi. Odur ki, Şərr-Kan ona dedi: "Ya hökmdar, özünü təhlükəyə salma, atını mənim yanımla sür. Düşməni qorxuludur. Yaxşı olardı ki, sən bayraqların altından çıxmıyasan, biz də rahat vuruşaq". Dau əl-Məkan da cavabında dedi: "Mən də sənin kimi vuruşmaq istəyirəm, sənin qabağında vuruşanda özümə heyfim gəlir". Sonra islam qoşunları kafirlərə hücum eləyib onları dövrəyə aldılar. Nə kimi vuruşub onları gücdən saldılar. Əfridun şah bunu görüb, rumluların işinin pis olduğunu anladı, qəm dəryasına batdı. Kafirlər dönüb gəmilərə tərəf qaçmağa başladılar. Birdən dəniz sahilindən onların qabağına qoşun çıxdı, bu qoşuna igidlər basan vəzir Dandanla bərabər Suriya qəbilələrinin iyirmi minlik nəfər süvarilərinin başçısı əmir Bəhram başçılıq eləyirdi, onlar da qılıncla nizələrini işə salmışdılar.

Müsəlmanlar dörd tərəfdən kafirləri dövrəyə aldılar. Müsəlmanlar gəmilərdəki kafirlərə hücum elədilər, onları qırmağa başladılar, kafirlərin bir qismi dənizə tullandı, yüz mindən çox patris məhv oldu, onların igidlərindən nə böyüyü, nə də kiçiyi canını xilas eləyə bilmədi. Müsəlmanlar pul, mal, qas-daş dolu gəmiləri tutdular, – iyirmi gəmidən başqa – hələ qədimdən bəri belə dava olduğunu, belə qənimət alındığını heç kəs eşitməmişdi. Müsəlmanların ələ keçirdikləri sayı-hesabı olmayan qənimətin içində qas-daşdan əlavə əlli min at var idi. Müsəlmanlar Allahın onlara bəxş elədiyi qələbəyə çox şad oldular.

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, qaçıb gedən kafirlərdən. Onlar əl-Kustaniyyəyə çatdılar. Bu şəhərin adamlarına əvvəl belə xəbər çatmışdı ki, Əfridun şah müsəlmanlara qalib gəlib. Onda Zat əd-Dəvahi qarı demişdi: "Mən bilirdim ki, oğlum, Rum padşahı qorxub geri qaçmayacaq. O, islam qoşunlarından qorxmur, o, xaçpərəst dinini dünyə üzündə yayacaq". Qarı şahənşah Əfridun şahı buyurdu ki, şəhəri bəzəsin. Camaat çox şad oldu, onlar şərab içməyə, kef çəkməyə başladılar, ancaq başlarına nə gələcəyindən bixəbər idilər.

Onlar şənlik elədikləri vaxt birdən bəd xəbər gəldi, qaçıb xilas ola bilmiş iyirmi gəmi şəhərə yaxınlaşdı. Rum padşahı bu gəmilərdən birində idi.

Əl-Kustaniyyənin padşahı Əfridun şah onları sahilə qarşıladı, onlar başlarına gələn bəlani ona nəql elədilər, özü də hamısı hönkür-höknür ağlayıb sızıldayırdı; bəd xəbəri eşidən şəhər camaatı qəm dəryasına batdı.

Əfridun şah Luka ibn Şəmlutun taleyinin bir ölüm oxu ilə qırıldığını eşidib çox məyus oldu. O başa düşdü ki, səhvi düzəltmək olmayacaq. Daha qiyamət günü yaxındadır. Rumlular dua oxumağa başladılar, onların ürəklərinə qorxu düşdü, ağrı deyib ağlamağa başladılar, hər yerdən ağlamaq, inilti səsi gəlirdi.

Rum padşahı Əfridun şahın yanına girib işin nə yerdə olduğunu, bir də müsəlmanların geri çəkilməklərinin hiylə olduğunu ona nəql eləyib dedi: "Gəlib çıxan bu qoşundan başqa heç kəsə gözləmə". Bu sözləri eşidən Əfridun şah huşunu itirib yerə yıxıldı, özü də elə yıxıldı ki, burnu ayağı altında qaldı, sonra o özünə gəlib dedi: "Yəqin Məsihanın bizə qəzəbi tutub, odur ki, müsəlmanları üstümüzə göndərib".

Böyük din başçısı məyus halda padşahın yanına təşrif gətirəndə Əfridun şah ona dedi: "Ata, Məsihanın bizə qəzəbi tutub, qoşunumuz məhv olub". Din başçısı da cavabında dedi: "Fikir eləməyin, görünür bizlərdən kimə yaradının yanında günahə batıb, hamı da onun cəzasını çəkir. İndi biz müsəlman qoşunları qovulanacan kilsələrdə Allaha dua eləyəcəyik".

Bundan sonra Zat əd-Dəvahi qarı gəlib dedi: "Ya hökmdar, müsəlman qoşunları doğrudan da sayca çoxdur, biz ancaq hiylə ilə onlara qalib gələ bilərik. Mən yenə tələ qurub, hiylə işlətmək istəyirəm, odur ki, islam qoşunlarının arasına gedirəm. Bəlkə hiylə işlədib Allahdan istədiyimə çatdım, atasını öldürdüyüm kimi, onların pəhləvanı Şərr-Kanı da öldürdüm. Əgər işlətdiyim hiylə baş tutsa, onların qoşunundan bir nəfər öz yerinə qayıtmaz, onlara qüvvət verən yalnız onların sərkərdəsidir. Ancaq mən istərdim ki, aydan-aya, ildən-ilə mallarını satmağa çıxaran Suriyada yaşayan xaçpərəstlər mənə kömək eləsinlər – onların köməyi ilə mən istədiyimə çataram". Padşah da ondan soruşdu: "Bu işi nə vaxt görmək fikrindəsən?" Qarı buyurdu ki, Suriya Nəcranından¹ onun üçün yüz nəfər adam gətirsinlər. Həmin adamları şahın hüzuruna gətirdilər, şah onlara dedi: "Xaçpərəstlərin müsəlmanlardan nələr çəkdiyini bilirsizmi?" Onlar padşahın cavabında dedilər: "Bəli, bilirik". Onda padşah dedi: "Bilin və agah olun ki, bu qadın həyatını Məsihaya

¹ Nəcran – Dəməşqin cənubunda bir yerdir.

bəxş ələyibdir. İndi də o sizinlə bərabər müsəlman paltarında düşmənlərimizin arasına getmək, hiylə işlətmək istəyir ki, işimiz yaxşılaşsın, müsəlmanlar gəlib bura çıxma bilməsinlər. Siz özünü Məsihaya fəda ələyə bilirsinizmi? Mən də öz tərəfimdən bir kəntar¹ qızıl verərəm. Hansınız sağ qalsın pul ona çatacaq, ölən isə payını Məsiha özü verəcək". Onlar da padşahın cavabında dedilər: "Canımız Məsihaya qurbandır, özümüz də sənə girovuq". Onda qarı lazım olan zəhərləri götürdü, suya töküüb o vaxtadan qaynatdı ki, qabın dibinə qara maddə çökdü, sonra zəhər soyuyanaq gözlədi, uzun baş yaylığının ucu ilə onun üstünü örtüdü. Sonra paltarının üstündən qıraqları qaytanlı ləbbədə geydi, əlinə təsbəh alıb şahın yanına girdi, nə padşah, nə də onun yanında əyləşənlərin heç biri onu tanımadı. Üzünü açanda isə hamı onun hiyləsinə mat qaldı. Oğlu şad olub ucadan dedi: "Məsiha səni bizə çox görməsin!" Qarı Suriya Nəcərinə gələn xaçpərəstlərlə bərabər Bağdad qoşununa tərəf üz qoydu".

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doxsan üçüncü gecə oldu. Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, bu sözləri eşidən Əfridun şah huşunu itirib yerə yıxıldı, özü də elə yıxıldı ki, burnu ayağı altında qaldı, o ayılanda qorxudan rəngi-ruhu saraldı, Zat əd-Dəvahi qarıya şikayət elədi. Bu mələk qarı isə cadugərlərin cadugəri, mahir sehbraz, adam aldadın, pozğun, hiyləgər, əxlaqsız, yalançı bir qarı idi. Ağzı pis iy verirdi, vələmbələri qırmızı, yanaqları sapsarı, qara sifəti qasqabaqlı idi, gözlərinin şorbəsi axırdı, bədəni yara-xora basmışdı, saçları ağarmışdı, burnunun suyu axırdı, həm də o, qozbel idi. Amma o, Qurani oxumuş, Məkkəyə getmişdi, özü də bunları Qurandan xəbərdar olmaq üçün eləmişdi. O, insanların və cinlərin hiylələrindən xəbərdar olmaq üçün iki il Qüdsdə yəhudi dinini öyrənmişdi. Bu qarı Allahın bəlası idi, günah işlər görədi, özü də heç bir dinə qail deyildi. Bu şəri yazana isə Allah rəhmət ələsin:

¹ Kəntar – toxminin 44 kiloqrama bərabərdir.

"Baş əyib zənginlərə, yoxsullar görüb məğrurlanan, Gəl bu yersiz qürənin, məğrurluğun qıl tərfini.

Pul ilə öz eybini gizlətməyə cəhd etmə sən, Ətir ilə güllülyə döndərmək olmaz çirkini".

İndi yenə qarının hiylələrindən, qurduğu torlardan danışaq.

Bax qarı xaçpərəst əyanları və qoşunu ilə birgə islam qoşununa tərəf yollandı. Qarı gedəndən sonra Xardub Əfridun şahın yanına gəlib dedi: "Ya hökmdar, bizə nə din başçısı, nə də onun duaları lazımdır. Yaxşısı, mənim anam Zat əd-Dəvahinin sözünə qulaq asa, görək o, hiylə işlədib müsəlman qoşunlarının başına nə iş gətirəcək. Müsəlmanlar üstümüzə gəlirlər, bizi azdan gəlib bizi mühasirəyə alacaqlar".

Xardubun bu sözlərini eşidən Əfridun şahın ürəyinə qorxu düşdü, tez bütün xaçpərəst vilayətlərinə belə namə göndərdi: "Bütün xaçpərəstlər, xaça sitayiş ələyənələr, xüsusən qalalarda yaşayanlar, arxada qalmasınlar, qoy hamı – piyadalar da, süvarilər də, arvadlar da, uşaqlar da gəlib bizə qoşulsunlar. Müsəlman qoşunları bizim torpağı tapdala-yırlar; bəla nə qədər başımızın üstünü almayıb, tez olun, tez yığışın gəlin!"

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, Zat əd-Dəvahi qarından. O öz adamları ilə şəhərdən çıxan kimi onlara müsəlman taciri paltarı geyindirdi. Sonra şahlara layiq Antiox parçaları, Mədinə atlazı, zərxara yüklənmiş yüzlərlə qatır götürüb yola düzəldi. Əfridun şah ona belə bir namə vermişdi: "Bu Suriya tacirləri bizim ölkələrdə olublar. Öz ölkələrinə, xətersiz yərə çatanacan heç kəs onlara toxunmamalı, onlardan vergi almamalıdır, çünki bu tacirlər xeyirli adamlardır, onlar nə düşmənlər, nə də quldurlar".

Sonra mələk Zat əd-Dəvahi öz adamlarına dedi: "Mən müsəlmanları möhv eləmək üçün hiylə qurmuşam". Onlar da qarının cavabında dedilər: "Ya şah arvadı, nə lazımsa əmr elə, biz sənə itaətdəyik, Məsiha sənə kömək olsun!"

Qarı öyninə yumşaq ağ yundan paltar geyib alını o vaxtadan sürtdü ki, böyük ləkə əmələ gəldi. Ləkəyə yağ sürtdü, elə elədi ki, ləkə nur saçmağa başladı. Bu mələk qarı çox arıq idi, gözləri çuxura düşmüşdü. O, ayaqlarını topuqdan aşağı zəncirlədi, müsəlman qoşunlarına çatanacan beləcə getdi. Onlara çatan kimi zənciri açdı (ayaqlarında zəncirin yeri qalmışdı), zəncir yerinə əjdaha qanı¹ sürtdü, sonra öz adamlarına buyurdu ki, onu bərk döyüb sandığa qoysunlar, həm də onlara dedi:

¹ Sumatra və Borneo adalarında bitən xurma ağacı növlərindən birinin meyvələrinin üzünü örtən qotranlı maddədir.

"Siz qışqıra-qışqıra deyin: Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd onun rəsuludur, buna görə sizə xətər-zad dəyməz". Onlar da qarıya dedilər: "Axı sən bizim böyüyümüzsən, məşhur bir padşahın anasısan, biz səni necə döyə bilərik?" Qarı da onlara dedi: "Su başına gedənə tənbəh yoxdur, qadağan olunmuş iş vacibdirsə, onu eləmək olar, mənə sandığa qoyandan sonra başqa mallar kimi bir qatıra yükləyin, qatırları müsəlman qoşununun içindən sürüb gedin, heç nədən qorxmayın. Əgər müsəlmanlardan qabağımızı kəsən olsa, onda malları ona verib Dau əl-Məkan şahın yanına gedin. Ondan kömək istəyib deyin: "Biz kafirlərin torpağında idik, onlar bir iynəmizə də əl vurmədilər, bu bir yana, hələ əlimizə namə verdilər ki, heç kəs bizə toxunmasın. Bəs bu necə olan işdir ki, siz mallarımızı əlimizdən alırsız? İnanmırsız baxın, bu da Rum padşahının naməsi, orada yazılıb ki, heç kəs bizə dəyib dolaşmasın". İşdir, o, sizdən soruşsa: "Siz Rum ölkəsinə apardığınız malların müqabilində nə qazanmışsınız?" Onda deyin: "Biz on beş il zindanda nəümid qalıb Allaha yalvaran, ancaq nicat tapmayan bir zahidi azad eləmişik; kafirlər gecə-gündüz ona əzab verirdilər, bizim isə bundan xəbərimiz yox idi, halbuki biz bir müddət əl-Kustaniyyədə qalıb mallarımızı satdıq, başqa mallar aldıq. Sonra tədarük görüb ölkəmizə qayıtmağı qərara aldıq, gecəni səhərəcən səfərimiz barədə söhbət elədik. Səhər açılarda divarda bir şəkil gördük, yaxınlaşıb ona zənlə baxdıq, birdən şəkil tərpənib dedi: "Ay müsəlmanlar, sizin içərinizdə Allah yolunda savab iş görmək istəyən bir adam varmı?" Onda biz soruşduq: "Nədi bəyən?" Şəkil cavabında dedi: "Allah mənə nitq verdi ki, sizin əqidənizi möhkəmləndirir, bir də dininizin qeydinə qalmağa sizi məcbur eləyim. Kafirlərin ölkəsindən çıxın, müsəlman qoşunlarının yanına gedin, çünki Allahın qılını və dövrünün pəhləvanı Şərr-Kan şah oradadır, əl-Kustaniyyəni tuta biləcək, xaçpərəstləri məhv eləyər biləcək adam odur. Üç gün yol gedib Mətruhana adlı monastıra çatacaqsınız. Orada, monastırda bir hücrə var. Sıd qürəklə ora gedin, lap zorla da olsa ora girin, orada Abdullah adlı bir nəfər qüdsü var. O ən alıcən adamlardan biridir, o, şübhə və qarışıq işləri yox eləyən möcüzələr göstərir. Bir nəfər rahib onu aldadıb, neçə vaxtdır zindana salıb, o uzun müddətdir ki, həmin zindandadır, onu xilas etmək Allaha xoş gələr, çünki onu xilas etmək din yolunda böyük şücaət göstərməkdir".

Bu əhvalatı danışmağı öz adamlarına öyrədib onlarla dilbər olandan sonra qarı dedi: "Elə ki Şərr-Kan qulaq asmağa başladı, ona belə deyərsiz: "Biz şəkildən bu sözləri eşidəndə başa düşdük ki, həmin zahid..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

94-cü gecə

Elə ki doxsan dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, bu əhvalatı danışmağı öz adamlarına öyrədib onlarla dilbər olandan sonra Zat əd-Dəvahi qarı dedi: "Elə ki Şərr-Kan sizə qulaq asmağa başladı, ona belə deyərsiz: "Biz şəkildən bu sözləri eşidəndə başa düşdük ki, həmin zahid Allahın ən böyük möminlərindən biridir. Biz üç gün yol gedəndən sonra bir monastıra çatdıq, orada bir gün qalıb alverimizi elədik, axşamüstü zindan olan hücrəyə getdik, Quran oxuyan bir adamın səsinə eşitdik, demə bu səs zahidin səsi idi. O, Quran oxuyandan sonra bu şəri dedi:

"Deyirəm: "Səbir elə, ey qəlb, dözsümsüz olma!" – Neyləsin qəlb ki, başımdan asır ümman kədərim.

Qurtuluş, yoxsa, ölüm istəyirəm Allahdan, Yoxsul olmaqdan isə, qoy özümü gorda görüm!

Ey göyün şimşəyi, keçsən üzərindən vətənin, Orada rast gəlsə sənə candan əziz bir nəfərim,

Əvəzimdən sual et, "harda görə billəm onu? Talanıb qanlı döyüşlərdə varım, simü-zərim".

Çox salamlar yetirib dostlara məndən, söylə: Rumlər kilsəsidir indi bu qütbətdə yerim".

Qarı sonra dedi: "Elə ki siz mənimlə bərabər müsəlman qoşununun arasına girdiz, onda görərsiz onları aldadıb hamısını qırmaq üçün nə kələk işlədəcəyəm..." Bunu eşidən xaçpərəstlər əvvəlcə qarının əlini öpdülər, sonra da ona tabe olmağı məcburi hesab eləyib, sözlünə əməl elədilər, onu əməlli-başlı əzişdirib sandığa qoydular, sonra da, dediyimiz kimi müsəlman qoşunu tərəfə yollandılar.

Məlun Zat əd-Dəvahi ilə onun adamları burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, müsəlman qoşunundan, onlar Allahın köməyiylə düşməni məğlub elədilər, əsgərlər gəmilərdəki mal-dövləti, ləl-cəvahiratı ələ keçirdilər, əyləşib söhbət eləməyə başladılar. Dau əl-Məkan da qarda-

sına dedi: "Bizim haqq işimizi, həm də bir-birimizə tabe olduğumuzu görən Allah düşməni məğlub elədi. Ya Şərr-Kan, mənim ömrümə itaət elə: mən atamın əvəzinə on padşah, əlli min rumlu öldürüb əl-Kustaniyyəyə girmək istəyirəm".

Şərr-Kan da cavabında dedi: "Mənim ruhum da, canım da sənə qurbandır, mən kafirlərlə hökmən vuruşmalıyam, onların torpağında lap yüz il qalmalı olsam da. Ancaq qardaşım, mənim Dəməşqdə Küdiyə-Fəkan adlı qızım qalıb, ürəyim onu çox istəyir. O, zamanın möcüzəsidir, hələ böyüyüb boya-başa çatmalıdır". Dau əl-Məkan da cavabında dedi: "Mən də öz kənizimi hamilə qoyub gəlmişəm. O, bu gün-sabahda idi, bilmirəm Allah mənə nə əta oləcək. Qardaşım, mənə söz ver ki, Allah mənə oğlan versə, sənin qızın Küdiyə-Fəkan ona arvad olacaq, özü də and iç". Şərr-Kan əlini qardaşına uzadıb dedi: "Can-başla buna razıyam. Əgər sənin oğlun olsa mən qızım Küdiyə-Fəkanı ona verə-cəyəm".

Dau əl-Məkan buna çox sevindi. Onlar düşməni məğlub elədik-lərinə görə bir-birinə gözaydınlığı verdilər. Vəzir Dandan da onlara gözaydınlığı verib dedi: "Ey hökmdarlar, bilin və agah olun ki, biz ruhumuzu, canımızı Allah-təalaya tapşırıb, qohum-əqrəbəmizi atıb gəldiyimizə görə Allah düşmənlərimizi məğlub elədi. Zənnimcə, biz düşmən dalınca düşməli, haqlayıb onlarla vuruşmalıyıq. Bəlkə, Allah elədi, arzumıza çatdıq, biz düşmənlərimizi qırdıq. İstəyirsiniz, siz bu gəmilərə minib dənizlə gedin, biz isə quru ilə gedərik, düşmənlərlə mərdliklə, əzmlə vuruşarıq".

Vəzir Dandan elə hey dilə tuturdu ki, vuruşmağa başlasınlar, sonra da bir şairin bu beytlərini dedi:

"Mənə xoşdur qırım öz düşmənim,
Atla təqib edərek, "qaçma!" – deyim.

Gələ qasid o nigardan söz aç,
Ya görəm, gəlmiş o dilbər mələyim".

Sonra da başqa bir şairin bu iki beytini dedi:

"Nə qədər canımda can var, sanaram döyüş anamdır,
Bu qılınc isə atamdır, cida qardaşımdır ancaq.

Gülər üzle qarşılar mərd, önünə ölüm çıxarsa,
Elə bil ki, bir dilekdir ona herb şohidi olmaq.

Şeirləri oxuyub qurtarandan sonra vəzir Dandan dedi: "Bizə kömək eləyən, gümüş və saf qızıl qismət eləyən o bir olan Allaha şükür olsun!" Dau əl-Məkan qoşunlara tərpənməyi əmr elədi, onlar da əl-Kustaniyyəyə tərəf yeridilər. Onlar sürəti artırıb, geniş, gözəl bir çəmənliyə çatdılar, burada oynaqlaşan heyvanlar, ora-bura qaçan ceyrən-cüyür dolu idi, qoşun bir çox səhradan keçmişdi, altı gün idi ki, suları qurtarmışdı. Onlar bu çəmənliyə çatanda gördülər ki, burada gur sulu balaca çaylar axır, ağacların dəymiş meyvələr doludur, bu yer elə bil lap cənnətdir; buradakı ağacların yarpaqlarına şəh düşmüşdü, onlar məst olmuş kimi yırgalanır, burada axan sular, əsən meh lap cənnətdəki kimi idi, odur ki, adamın ağlını başından alırdı, bir şair deyən kimi:

"Yenə bax, güllü-yaşıl xolçosini salmış bağ,
Səni heyətdə qoyar yar-yarışıq bir anda.

Durub ətrafına diqqətlə nəzər salsan oğər
İri bir göl görünər gözlərinə qarşında.

Elə bil əl-ələ tutmuşdur ağac şaxələri,
Yellədir türfə, yaşıl bayrağını hər yanda".

Ya da başqa bir şair deyən kimi:

"Al şəfəq rəngi qızartmış çayın ağ çöhrəsini,
Söyüdün kölgəsi düşmüş çaya nazik teltək.

Su bilərkik, ağacın gövdəsi bir canlı bilək,
Sanki bir şah tacı qoymuş başına bəzi çiçək".

Dau əl-Məkan ağac budaqlarının bir-birinə qarışdığı, hər yan gül-çiçək olan, quşlar cəh-cəh vuran bu çəmənliyə baxdı, qardaşı Şərr-Kanı çağırıb dedi: "Qardaşım, doğrudan da belə bir yer heç Dəməşqin özündə yoxdur. Gəl burada üç gün köç salaq, dincələk, islam qoşunu özünə gəlib gümrahlınsın ki, mülün kafirlərlə yaxşıca vuruşa bilsin". Onlar həmin çəmənlikdə qaldılar, birdən uzaqdan səs eşitdilər. Dau əl-Məkan məsələni soruşanda cavabında dedilər: "Bunlar suriyalı tacirlərin karvanıdır, onlar burada dincəlmək üçün köç salıblar. Bəlkə əsgərlər onların qabağına çıxıb bəzi mallarını əllərindən alıblar, axı bu tacirlər kafirlərin torpaqlarında olublar".

Bir az sonra tacirlər qışqıra-qışqıra, padşahdan imdad istəyə-istəyə gəldilər. Bunu gören Dau əl-Məkan əmr elədi ki, onları hüzuruna götürsünlər. Tacirlər gəldilər, onun hüsurunda dayanıb dedilər: "Padşah sağ olsun, biz kafirlərin torpaqlarında olduq, ancaq onlar bizi talan etmədilər. Bəs bu necə olan işdir ki, biz müsəlman qardaşlarımızın torpaqlarındaydıq, amma onlar bizim mallarımızı əlimizdən alırlar. Sizin qoşunları görüb biz onlara yaxın gəldik, onlar da mallarımızı əlimizdən aldılar. Biz başımıza gələn əhvalatı sənə danışdıq".

Sonra tacirlər əl-Kustaniyyə padşahının verdiyi naməni çıxartdılar. Şərr-Kan onu oxuyub tacirlərə dedi: "Əlinizdən alınan mallarınızı biz qaytarırıq, ancaq siz görək kafir ölkələrinə mal aparmayıdız". Tacirlər cavabında dedilər: "Ya hökmdar, bizi onların ölkələrinə Allah göndərmişdi ki, heç bir istilaçıya, hətta bu yürüşlərinizdə sizə qismət olmayan bir şeyi bizə qismət ələsin". Şərr-Kan soruşdu: "Sizə nə qismət olub?" Tacirlər də dedilər: "Bunu sizə təkliddə deyə bilirik, ona görə ki, işdir bu sirr adamlar arasında yayılsa, bir adam bunu bilsə, onda biz də, bütün Rum ölkələrinə gedən müsəlmanlar da məhv ola bilər".

Tacirlər məlun Zat əd-Dəvahinin olduğu sandığı gətirdilər. Dau əl-Məkanla qardaşı onları götürüb bir otağa getdilər, tacirlər zahidin əhvalatını onlara nəql eləyib elə hönkür-hönkür ağladılar ki, hər iki padşahı da ağlatdılar...

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

95-ci gecə

Elə ki doxsan beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, tacirlər sandığı gətirdilər, Dau əl-Məkanla qardaşı Şərr-Kan onları götürüb bir otağa getdilər, tacir paltarı geymiş xaçpərəstlər zahidin əhvalatını onlara nəql eləyib elə hönkür-hönkür ağladılar ki, hər iki padşahı da ağlatdılar. Tacirlər əhvalatı cadugər Zat əd-Dəvahi onları öyrədən kimi danışdılar.

Şərr-Kanın ürəyi yumşaldı, zahidə yazığı gəldi. O, tacirlərdən soruşdu: "Siz həmin zahidi azad elədiyiz, yoxsa o, hələ bu vaxtadan monastırdadır?" Onlar da cavabında dedilər: "Biz onu azad elədik, öz

canımızın qorxusundan monastırın rəisini də öldürdük, sonra da qorxudan tez oradan qaçıb getdik. Ancaq müsəlmanlar deyirdilər ki, həmin monastırda batman-batman qızıl, gümüş, çoxlu qaş-daş var". Sonra onlar sandığı gətirib məlun qarını onun içindən çıxartdılar. Əl-ayağı zəncirlənmiş qarı qaralmış, arıqlayıb çöpə dönmüşdü.

Onun alınını işıq verdiyini görə Dau əl-Məkan, onun adamları elə bildilər ki, bu zahidlər zahidi peyğəmbərdir, Dau əl-Məkanla qardaşı hönkür-hönkür ağladılar, sonra ayağa qalxıb onun əlindən öpməyə başlayanda qarı onlara işarə eləyib dedi: "Ağlamayın, mənə qulaq asın". Qardaşlar onun əmrinə tabe olub göz yaşlarını sildilər, onda qarı dedi: "Allahın mənə verdiyi əzab-əziyyətdən razıyam, başıma gələn müsibəti mən Allahın imtahanı hesab eləyirəm, – o hər şeyə qadirdir – ağır günə dözməyən, sınaqdan çıxmayan adama isə cənnətdə yer yoxdur. Mən vətənə çoxkdıym əzab-əziyyətdən canımı qurtarmaq üçün yox, din yolunda vuruşan və öləndən sonra da yaşayan mücəhdilərin atlarını ayaqları altında ölmək üçün qayıtmaq istəyirdim".

Sonra da qarı bu şəri dedi:

"Bu Sinadır, bu döyüş meydanı, sən isə Musa, Sən Allahla müsahib olmuş, bil ki, zaman.

At əsanı yerə, təlsimlərin udsun rəqibi,
Hanı onlarda o kondir ki, ola əfi ilan?

Düşmənin səfləri qarşısında sətirler kimidir,
Yağı köksündə qılıncınla şeir yazmadan".

Qarı şəri deyib qurtaran kimi gözlərindən yaş sel kimi axdı, yağ sür-tülmüş alını daha da parladi. Şərr-Kan ayağa qalxıb onun əllərindən öpdü, ona yemək gətirdi, ancaq qarı yeməyi rədd eləyib dedi: "Mən düz on beş ildir ki, oruc tuturam. İndi, Allah məni kafirlərin əsirliyindən qurtardığı, cəhənnəm əzabından da pis olan bir işdən xilas elədiyi bu saatda mən orucumu yeyə bilərəmmi? Mən iftaracan gözlərim". Axşam Dau əl-Məkanla Şərr-Kan ona yemək gətirib dedilər: "Buyur, zahid, yeginən". Qarı isə onların cavabında dedi: "İndi iftar açmaq vaxtı yox, namaz qılmaq vaxtıdır".

Qarı bütün gecəni səhərəcən mehrabda namaz qıldı. O, üç gün beləcə gecə səhərəcən namaz qıldı, özü də o, yalnız namazın axırınıcı rükətini qılıb salavat çevirəndən sonra əyləşirdi. Dau əl-Məkan bunu

görəndə zahidə məhəbbəti üreyində birə-min artdı, odur ki, Şərr-Kana dedi: "Bu zahidə dəridən çadır qurdur, ona qulluqçu ver".

Dördüncü gün qarı yemek istədi, ona üreyin istəyən, göz doyuran xörəklər gətirildilər, ancaq o, bircə dənə lavaş götürdü, duza batırıb yedi, sonra yenə axşamacan oruc tutdu. Elə ki gecə oldu, yenə namaz qılmağa başladı.

Şərr-Kan Dau əl-Məkana dedi: "Bu adam dünyadan tamam əl çəkib, əgər müharibə olmasaydı, mən Allaha dua eləyə-eləyə ölənəcən yanında qalıb ona qulluq eləyirdim. İstəyirəm çadırına girib onunla söhbət eləyim". Dau əl-Məkana da dedi: "Mən də istəyirəm, axı biz sabah əl-Kustaniyyənin üstünə yürüş etməyə başlayacağıq, sonra indiki kimi münasib vaxt tapa bilmərik". Vəzir Dandan da dedi: "Mən də zahidi görmək istəyirəm, bəlkə o dua eləsin ki, mən din yolundakı bu müharibədə şəhid olum, bəliştə gedim. Mən də onun kimi bu dünyadan əl çəkirəm".

Elə ki gecə oldu, onlar bu cadugər Zat əd-Dəvəhinin çadırına girdilər, gördülər ki, o, namaz qılır. Qariya yanaşdılar, ona yazıqları gəldiyindən ağlamağa başladılar. Ancaq qarı onlara gecə olanacan fikir vermədi. O, namazı qılıb qurtarandan sonra salavat çevirdi, sonra onlara salam verib soruşdu: "Siz niyə gəlmisiz?" Onlar da cavabında dedilər: "Ya mömin, məgər görmürdün ki, biz sənin yanında bayaqdan ağlayırıq?" Qarı cavabında dedi: "Namaz qılıb Allaha dua eləyən adam bu dünyadan ayrılır, heç bir səsi eşitmir, heç kəsi görmür". Onlar da dedilər: "Biz istəyirik ki, sən nə üçün əsir düşdüyünü bizə nəql eləyəsən. Həm də bizim üçün bu gecə Allaha dua eləyəsən, - bizə bu, əl-Kustaniyyəni ələ keçirməkdən daha yaxşıdır". Onların bu sözlərini eşidən qarı ucadan dedi: "And olsun Allaha, əgər siz müsəlman əmirləri olmasaydız, mən sizə heç bir şey danışmazdım, çünki mən təkcə Allaha şikayət eləyirəm! Əsir düşmək əhvalatını sizə danışaram".

Bilin və agah olun ki, mən bir neçə nəfər müqəddəs, Allaha qulluq eləyən möminlə Qüdsdə idim. Allah-təala mənə nəfsimi saxlamağı, ibadət etməyi buyurduğundan mən özümü onlardan ayırmırdım. Bir dəfə gecə vaxtı mən dənizə girib suyun üstü ilə yeriməyə başladım, necə oldusa vüqarım mənə güc gəldi, öz-özümə dedim: "Kim mənim kimi suyun üstü ilə yeriye bilər?" O vaxtdan qəlbim sərtdi. Allah üreyimə səyyahlığa həvəs saldı. Mən Rum torpağına yollandım, düz bir il onların ölkələrini qarış-qarış gözdüm, orada elə yer qalmadı ki, namaz qılıb Allaha dua etməyim. Mən bir dağa çatdım, onun zirvəsinə qalxdım, orada Matruhanna adlı bir rahibin monastırı var. Həmin rahib

məni görən kimi qabağıma çıxdı, əl-ayağıma öpüb dedi: "Mən səni Rum torpağına girəndə gördüm, özü də sən məni islam ölkələrini görmək eşiqinə saldın". O, əlimdən yapışıb məni həmin monastıra, sonra da qaranlıq hücrəyə apardı. Mən ayağıma hücrəyə qoyan kimi, o mənə macal verməyib qapını kilidlədi. Mən qırx gün hücrədə ac-susuz qaldım, o məni beləcə öldürmək istəyirdi. Bir gün Dikyanus adlı bir patris gözəl-göyçək qızı Təmasil və on nəkəri ilə həmin monastıra gəldi. Onlar monastıra girəndə rahib Matruhanna mənim barəmdə ona danışdı, patris də ona dedi: "Onu gətirin. İndi yəqin bir dəri, bir sümükdür". Onlar həmin qaranlıq hücrəni açıb gördülər ki, mən mehrabada dayanıb Quran oxuya-oxuya, Allah-təalaya yalvara-yalvara dua eləyirəm. Məni bu halda görən Matruhanna dedi: "Bu adam doğrudan da cadugərlərin cadugəridir!"

Bu sözləri eşidən rumlular hamılıqla ayağa qalxıb mənim yanıma gəldilər. Dikyanus öz adamları ilə yaxınlaşıb məni bərk döydü. Belə olanda, mən Allahdan ölüm istədim, öz-özümə məzəmmət eləyib dedim: "Məğrur, lovğa adamların axırı budur, Allah onlara gücləri çatmadığı şeyi verir! Ey təkbəbbür dolu məğrur qəlbim! Məgər bilmirsən ki, bu, Allahı qəzəbləndirir, qəlbi sərt eləyir, insanı cəhənnəmlik eləyir?" Sonra məni zəncirləyib, öz yerimə qaytardılar (həmin yer isə otağın altındakı zirzəmidə idi). Mənə hər üç gündən bir arpa unundan bişirilmiş lavaş, bir qurtum su verirdilər. Patris ayda, ya iki ayda bir dəfə bu monastıra gəlirdi. On beş il keçdiyindən onun doqquz yaşlı qızı Təmasil böyüyüb iyirmi dörd yaşlı gözəl qız olmuşdu. Bu qızın gözəllikdə tayı-bərabəri nə bizim ölkələrdə, nə də Rum torpaqlarında tapılmaz. Patris qorxurdu ki, qızını hökmdar onun əlindən alar, çünki qız özünü Məsihanın ixtiyarına vermişdi, ancaq o, pəhləvan kişi paltarı geyib atası ilə bərabər at minirdi, görənlər onun qız olduğunu bilmirdilər.

Qızın atası var-dövlətini bu monastırda saxlayırdı, çünki hamı öz qiymətli şeylərini burada saxlayırdı. Mən orada Allah bilir ki, nə qədər qızıl, gümüş, daş-qaş, cürbəcür qab-qacaq, nadir şeylər görmüşəm. Bunlar kafirlərə yox, sizə qismət olmalıdır, onları götürüb müsəlmanlara, xüsusən din mücahidlərinə paylayın.

Bu tacirlər əl-Kustaniyyəyə gəlib mallarını satandan sonra mənim həlimi divarda zühur eləyən şəkildən öyrəndilər. Onlar monastıra gəldilər, yerimi öyrənmək üçün Matruhannaya çox əzab-əziyyət verdilər, saqqalından tutub dartdılar, yerimi ondan öyrənib onu öldürdülər.

Sonra onlar məni də götürüb getdilər, çünki başqa çarələri yox idi, qorxurdular ki, gəlib onları öldürərlər. Sabah axşam Təmasil, həmişəki

kimi, monastıra gələcək, atası da nöqərləri ilə onun dalınca gələcək, çünki o, qızı üçün qorxur, əgər siz onları görmək istəyirsinizsə, mənə də götürün gedək, mən qabağımıza düşüb gedərəm, patris Dikyanusun həmin dağda olan var-dövlətini, xəzinəsini sizə verərəm: mən kafirlərin qızıl, gümüş camlar çıxarıb şərab içdiklərini görmüşəm, həm də onlar üçün ərəbcə oxuyan bir qız görmüşəm. (Ey dad! Kaş o gözəl səslə Quran oxunaydı!) İstəyirsiz monastıra girib gizlənin, Dikyanus qızı ilə gələndə qızı götürün – o qız yalnız qibleyi-aləm Şərr-Kana, ya da Dau əl-Məkan şaha layiqdir.

Onun bu sözlərini eşidəndə hamı şad oldu, təkcə vəzir Dandan qarıya inanmadı, onun dediklərini ağına sığışdırma bilmədi, ancaq padşaha hörmət elədiyindən qarı ilə danışmağa qorxdı. Özü də vəzir pərt olmuşdu, onun üz-gözündən görünürdü ki, o, qarıya inanmır. Zat əd-Dəvahi isə dedi: “Mən qorxuram ki, patris gəlib çəmənləkdə bu qoşunları görər, ürək eləyib monastıra girməz”. Sultan buyurdu ki, qoşunlar əl-Kustaniyyəyə tərəf yollansınlar. Dau əl-Məkan dedi: “Mən özümle yüz nəfər atlı, çoxlu qatır götürərəm, biz həmin dağa gedərik, monastırdakı var-dövləti qatırlara yükləyib apararıq”.

Dau əl-Məkan elə o saat, o daqiqə əyanbaşını, türk və Deyləmi qoşunlarının başçılarını hüsuruna çağırıb dedi: “Səhər açılan kimi əl-Kustaniyyəyə yollanın, ya əyanbaşı, sən hər işdə mənə əvəz eləyəcək-sən, sən də, Rustəm, döyüşdə qardaşımı əvəz elərsən. Bizim olmamağımız heç kəsə bildirməyin, üç gündən sonra biz sizə çatırıq”.

Sonra o, yüz nəfər igid atlı, qardaşı Şərr-Kanı, bir də vəzir Dandanı götürüb yola düşdü. Onlar pulları doldurub götürmək üçün özləri ilə çoxlu sandıq və qatır götürdülər...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki doxsan altıncı gecə oldu. Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Dau əl-Məkan, onun qardaşı Şərr-Kan, vəzir Dandan və yüz atlı Zat əd-Dəvahinin dediyi monastıra yollandılar, pulları doldurub götürmək üçün özləri ilə çoxlu sandıq və qatır götürdülər.

Səhər açılarda əyanbaşının əmri ilə qoşunlar əl-Kustaniyyəyə tərəf yollandılar, qoşun əhli elə bilirdi ki, Şərr-Kan, Dau əl-Məkan, vəzir Dandan da qoşunun arasındadırlar, onların monastıra getdiklərindən bixəbər idi.

Qoşun əhli burada qalsın, sizə kimdən deyim, Şərr-Kandan, onun qardaşı Dau əl-Məkandan, bir də vəzir Dandandan. Onlar axşamacan yerlərindən tərpənmədilər. Zat əd-Dəvahinin adamları gizlicə qarının yanına gəlib onun əl-ayağını öpdülər, ondan izin alıb xəlvətcə çıxıb getdilər. Qarı izin verdi, özü də onlara tapşırırdı ki, onun dediyi hiylələri işlətsinlər. Elə ki qaranlıq düşdü, qarı ayağa qalxıb Dau əl-Məkana və onun adamlarına dedi: “Gedək dağa, özünüzlə bir az da qoşun götürün!” Onlar qarının sözü ilə əməl elədilər, beş atlı ayırıb dağ ətəyində qoydular, qalanları isə şadlıqından az qala qanadlanıb uçan Zat əd-Dəvahinin qabağına düşüb getdilər.

Dau əl-Məkan öz-özünə deyirdi “Tayı-bərabəri olmayan bu zahidə qüvvət verən o Allahın kərəminə şükür olsun!”

Cadugər qarı isə əhvalatı yazıb quş qanadında əl-Kustaniyyə şahına göndərdi, onu məsələdən hali elədi, nəmənin axırında deyirdi: “Mənə on min igid Rum süvarisi göndər, qoy onlar dağ ətəyi ilə xəlvəti gəlsinlər ki, islam qoşunları onları görməsinlər. Monastıra gələn kimi orada gizlənsinlər, mənə gözlənsinlər, müsəlman şahı qardaşı ilə gələcək. Mən onları aldadıb vəzir və yüz atlı ilə ora getirirəm. Monastırdakı xacları onlara verəcəyəm. Mən rəhib Matruhannanı öldürəcəyəm, çünki onu öldürməsəm hiyləm baş tutmaz. Elə ki hiyləm baş tutdu, müsəlmanların bir nəfəri də buradan sağ-salamat vətəninə qayıtmayacaq, Matruhanna isə xristian dini və xaç əhli yolunda fəda olacaq. İşin əvvəlində də, axırında da Məsihaya şükür!”

Namə əl-Kustaniyyəyə çatanda, kağız aparan göyərçinlərə baxan onu Əfridun şaha verdi. Şah nəməni oxuyan kimi xeyli qoşun göndərdi, özü də hər əsgərə at, dəvə, qatır, azuqə verdi, sonra da onlara əmr elədi ki, həmin monastıra getsinlər, onlara məlum olan qalaya çatan kimi orada gizlənsinlər.

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, Dau əl-Məkandan, qardaşı Şərr-Kandan, vəzir Dandan və onların qoşunlarından; onlar gəlib monastıra girdilər, rəhib Matruhanna onların qabağına çıxdı ki, görsün kimdirlər. Elə bu vaxt zahid qışqırıb dedi: “Bu məlunu öldürün!” Onlar da qılıncı endirdilər, ölüm bədəşini ona içirdilər. Sonra məlun qarı onları nəzirlərin yığıldığı yerə apardı, onlar orada qarı deyəndən

də çox nadir şeylər və daş-qaş gördülər, bunların hamısını yığışdırdılar, sandıqlara doldurub qatırlara yüklədilər.

O ki qaldı Təmasilə, nə o, nə də atası gəlmədilər, çünki onlar müsəlmanlardan qorxurdular, Dau əl-Məkan üç gün üç gecə onu gözlədi. Axırda Şərr-Kan ucadan dedi: "And olsun Allaha, mən islam qoşunundan nigaranam, heç bilmirəm onların başına nə iş gəldi!" Qardaşı da ona dedi: "Biz bu xəzinəni ələ keçirmişik, ancaq bunu fikirləşmirik ki, Rum qoşunlarının başına bu oyun gələndən sonra Təmasil, ya bir başqası monastıra gəlməz. Allah bizə nə yetiribse, onunla kifayətlənməliyik, tez yola düşməliyik! Bəlkə Allah bizə kömək oldu, əl-Kustaniyyəni aldıq". Sonra onlar dağdan endilər, Zat əd-Dəvahi onları orada saxlaya bilmədi, qorxdı ki, hiyləsini başa düşsələr.

Onlar xeyli yol gedib bir dərəyə çatdılar, demə qarı burada min atlıdan pusuq düzəlmişdi, atılar müsəlmanları görəndə kimi onları dövrəyə aldılar, niza və qılınclarını işə saldılar, kafirlər küfr sözləri qışqıra-qışqıra ox yağdırmağa başladılar. Belə olanda, Dau əl-Məkan qardaşı Şərr-Kan və vəzir Dandan çoxlu qoşuna baxıb ucadan dedilər: "Bizim bura gələcəyimizi bu qoşun əhlinə kim xəbər verib?" Şərr-Kan da dedi: "Qardaş, indi danışmaq vaxtı deyil, qılınclı oynatmaq, ox atmaq vaxtıdır! Özüünüzü möhkəm saxlayın, qorxmayın, ürəkli olun, çünki bu dərə iki qapısı olan küçəyə oxşayır. And olsun Məhəmməd peyğəmbərin ruhuna, əgər bu dərə dar olmasaydı, mən onların hamısını qırırdım, lap onlar yüz min atlı da olsaydılar". Dau əl-Məkan da dedi: "Belə olacağına bilsəydik, özümüzlə beş min atlı götürərdik". Vəzir Dandan dedi: "Bu dar yerdə lap on min atlımız da olsaydı, onun heç bir xeyri olmazdı, ancaq Allahın köməkliyi ilə onların öhdəsindən gələrək. Mən bu dar dərəyə bələdəm, burada çoxlu mağara var, hələ bir zamanlar Ömər ibn ən-Nüman şahla yürüşə çıxanda, əl-Kustaniyyəni mühasirəyə alanda bu dərədə məskən salmışıq, buranın suyu buz kimidir. Qalxın! Nə qədər ki, kafirlər çoxalmayıblar, dağın zirvəsinə qalxmayıblar, çıxmaq buradan! Yoxsa onlar yuxarıdan başımıza daş atırlar, işimiz əngəl olar".

Onlar tələsik dərədən çıxmağa başladılar, zahid onlara baxıb dedi: "Siz ki, Allahın yolu ilə gedən bəndələrsiz, daha nədən qorxursuz? And olsun Allaha, mən on beş il zindanda qaldım, ancaq Allahın mənə verdiyi cəzaya görə bir dəfə də ona naşükür olmadım. Allahın yolunda döyüşün, sizlərdən kim ölsə cənnətlik olacaq, kim sağ qalsa, o, namusla yaşayacaq".

Zahidin bu sözlərini eşidən müsəlmanlar üz verən bəlanı yaddan çıxardılar, dayanıb hər tərəfdən onlara hücum eləyən kafirləri gözlədilər. Kafirlər gəlib çatan kimi qılınclar onların boyunlarını üzüməyə, ölüm badəsi onların arasında gözməyə başladı. Müsəlmanlar Allahı köməyə çağırıb qılınca, niza ilə düşmənləri qırırdılar. Dau əl-Məkan qılınıcı hər dəfə endirəndə düşməni igidlərinin beş-onun başı yərə düşürdü, o beləcə saya-hesaba gəlməyən kafir qırdı. Birdən Dau əl-Məkan qarının düşməni əsgərlərinə qılınca işarə eləyib, onlara ürək-dirək verdiyini, qorxanların qaçıb onun yanına gəldiklərini gördü. Qarı başı ilə kafirlərə işarə eləyirdi ki, Şərr-Kanı öldürsünlər, onlar da dəstə-dəstə Şərr-Kanın üstünə yeriirdilər, ancaq hücum eləyən dəstəyə Şərr-Kan özü hücum eləyirdi, onları qabağına qatıb qovurdu. Dəstələr bir-birinin dalınca çaparaq gəlirdilər, Şərr-Kan da öz qılınıcı gücünə onları pərən-pərən salırdı. Özü də belə fikirləşirdi ki, həmin zahidin xeyir-duası sayəsində qalib gəlir, odur ki, öz-özünə dedi: "Doğrudan da Allahın zahidə rəhmi gəlib, o əməli saleh adamdır, Allah da onun sayəsində mənə qüvvət verib ki, kafirlərə qalib gəlim. Mən görürəm ki, kafirlər məndən qorxurlar, mənə yaxınlaşa bilmirlər: Özü də elə ki, mənə hücum eləyirlər, o saat geri dönüb qaçırırlar".

Qoşunlar gün batanaq vuruşdular, elə ki gecə oldu, bu dərələrdəki mağaralardan birinə girdilər, onlar çox müsibət çəkmişdilər, dağdan onların üstünə daş-kəsək atmışdılar, özü də bu davada onların qırx beş nəfəri ölmüşdü. Müsəlman qoşunları bir yerə yığışan kimi zahidi axtarmağa başladılar, ancaq onun heç izi-tozu da qalmamışdı. Onların qanları qaraldı, dedilər ki: "Yəqin böyük əziyyətlə ölüb". Onda Şərr-Kan dedi: "Mən görürdüm, o, Allaha dua eləyirdi ki, bizim pəhləvanlara qüvvət versin, Allahın izni ilə onları qoruyurdu". Elə bu dəmdə məlun Zat əd-Dəvahi içəri girdi, özü də əlində iyirmi minlik xaçpərəst qoşununun başçısı böyük patrisin kəlləsini tutmuşdu. Həmin allahsız zülmkarı, ötkəm iblisi bir türk oxla vurub cəhənnəmə vasil eləmişdi. Bunu görən kafirlər hücum eləyib onu qılınca doğramışdılar, amma onun ruhu Allahın hökmü ilə o saat cənnətə getmişdi. Məlun qarı həmin patrisin başını götürüb Şərr-Kanın, Dau əl-Məkan şahın, vəzir Dandanın ayaqları altına atdı. Qarını görəndə Şərr-Kan tez ayağa qalxıb çıxdı: "Şükür Allaha ki, sən xilas oldun, səni görmək bizə yəna qismət oldu; ya zahid, ya islamın pənahi!" Qarı cavabında dedi: "Oğlum, mən bu gün əzabla ölmək istəyirdim, odur ki, özümü kafir qoşununa vururdum, ancaq onlar məndən qorxurdular. Siz ayrılanda mən acığımdan onların

min atlıya bərabər böyük patrisinin üstünə cumdum, qılınca endirib başını bədənindən ayırdım, bir kafir belə mənə yaxın düşə bilmədi. Mən onun başını sizə gətirmişəm...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

97-ci gecə

Elə ki doxsan yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, məlun qarı Zət əd-Dəvahi iyirmi minlik kafir qoşununun böyük patrisinin başını götürüb Dau əl-Məkanın, qardaşı Şərr-Kanın, vəzir Dandanın ayağı altına atıb dedi: “Sizin halınızı görəndə mən acığımdan onların min atlıya bərabər böyük patrislərinin üstünə cumdum, qılınca endirib başını bədənindən ayırdım, bir kafir belə mənə yaxın düşə bilmədi. Mən onun başını sizə gətirmişəm ki, üreyiniz toxtaqlıq tapsın, kafirlərlə vuruşanda ürəkli olasız, Allahın yolunda mərd-mərdənə qılınca çəlasız. Mən istərdim ki, siz burada qalıb vuruşasız, mən də gedim sizin qoşunlara baş çəkim, lap əl-Kustaniyyənin qala qapısı ağzında olsalar da, iyirmi min süvari götürüb gətirim ki, kafirləri məhv eləsinlər”. Qarının bu sözünü eşidən Şərr-Kan ondan soruşdu: “Ay zahid, kafirlər bu dəroni dörd tərəfdən dövrəyə alıblar, sən onların yanından necə keçəcəksən?” Məlun qarı cavabında dedi: “Allah onların gözlərini bağlar, məni görməzlər, görənlər isə mənə yaxınlaşa bilməzlər: Allahın iznilə mən qeyb olaram, o özü əvəzimdə düşmənləri qırar”. Dau əl-Məkan da dedi: “Düz deyirsən, zahid, mən özüm bunun şahidi olmuşam, sən gecə vaxtı getsən, bu bizim üçün yaxşı olar”. Qarı da dedi: “Mən elə indi gedirəm, əgər heç kəsin gözüne görünmədən getmək istəyirsənsə, qalx ayağa gedək, qardaşın da bizimlə getsə, onu da özümüzlə aparırıq, peyğəmbərin kölgəsi yalnız iki adamı saxlar”. Şərr-Kan dedi: “Mən dostlarımı qoyub gedə bilmərəm, əgər qardaşım istəyirsə, eybi yoxdur, qoy səninlə getsin, bu belədən qurtarsın: axı o, müsəlmanların dayacağı, Allahın qılınca vuran əlidir. Əgər qardaşım istəsə vəzir Dandanı, ya da başqasını özü ilə götürsün, bu yaramazlarla vuruşmaq üçün bizə on min atlı qoşun göndərsin”.

Onlar məsləhətləşib razılaşdılar, sonra məlun qarı dedi: “Bir az ləngiyin, mən sizdən qabaq gedim görüm kafirlər nə ələyirlər: yatıblar, ya oyaqdırlar”. Ancaq onun cavabında dedilər: “Biz özümüzü Allaha tapşırıb tökcə səninlə gedəcəyik”. Onda qarı dedi: “Sizin sözünüüzə qalx assam, sonra məndən inciməyin, özünüzdən küsün. Yaxşı olar ki, siz bir az ləngiyin, mən gedim, görüm onlar nə ələyirlər”.

Belə olanda, Şərr-Kan dedi: “Get, ləngimə biz səni gözləyirik”. Zət əd-Dəvahi getdi, o gedəndən sonra Şərr-Kan qardaşına dedi: “Əgər bu zahid ecəzkar olmasaydı, həmin zalım patrisi öldürə bilməzdi, bu onun çox güclü olduğunu göstərir, kafirlərin patrisini öldürəndən sonra onlar gücdən düşdülər; axı həmin patris çox qəddar, zülmkar və ötkəm iblisin biri idi”. Onlar zahidin möcüzələrindən söhbət ələyirdilər, birdən Zət əd-Dəvahi içəri girdi, kafirlərin darmadağın ediləcəyini onlara bildirdi, onlar bunun hiylə və yalan olduğunu başa düşməyib qarıya razılıq elədilər. Sonra məlun qarı soruşdu: “Bəs şahənşah Dau əl-Məkan hanı?” Dau əl-Məkan cavabında dedi: “Mən buradayam”. Qarı üzünü ona tutub dedi: “Vəzirini götür, dalımcə gəl, biz əl-Kustaniyyəyə gedirik”.

Zət əd-Dəvahi kafirlərin yanına gedib nə hiylə qurduğunu onlara başa saldı. Kafirlər çox şad olub dedilər: “Bizim üreyimiz o vaxt sakit olar ki, patrisimizin qanını onların paşasından alaıq, axı bizim ondan igid pəhləvanımız yoxdur”. Yaramaz Zət əd-Dəvahi müsəlmanlar padşahını onların yanına gətirəcəyini söyləyəndə kafirlər dedilər: “Sən bura gətirən kimi biz onu tutub Əfridun şahın yanına aparacağıq”.

Sonra Zət əd-Dəvahi getdi. Dau əl-Məkan, vəzir Dandan da onun dalınca getdilər, qarı qabaqda gedə-gedə elə hey deyirdi: “Dalımcə gəlin, Allah sizə kömək olsun”. Onlar qarıya inanıb, onun tələsinə düşdülər. Onlar qarının dalınca gəlib bir çayın qırağında dərəcəyə çatdılar. Kafirlər onları dörd tərəfdən dövrəyə almışdılar. Ancaq Rum qoşunları onları görsələr də, dəyib dolaşmırdılar, çünki məlun qarı onlara belə tapşırıbmışdı. Elə ki Dau əl-Məkanla vəzir Dandan kafirlərin qoşunlarını gördülər, özü də gördülər ki, onlara dəymirlər, vəzir Dandan ucadan dedi: “And olsun Allaha, bu zahidin möcüzəsidir. Şəkk-şübhəsiz ona peyğəmbərlik verilib”. Dau əl-Məkan da onun sözünə qüvvət verib dedi: “Allah haqqı, bu kafirlər, zənnimcə, kordurlar, bizi görmürlər”. Onlar zahidi tərifləməkdə olsunar, sizə kimdən deyim kafirlərdən. Kafirlər birdən onlara hücum elədilər, onları dövrəyə alıb tutdular, sonra da soruşdular: “Siz elə iki nəfərsiz, sizinlə başqa adam da varmı ki, gedib onu tutaq?” Belə olanda, vəzir Dandan onlardan soruşdu: “Məgər siz qabağınızda dayanan bu adamı görmürsünüz?” Kafirlər ucadan

dedilər: "And olsun Məsihaya, and olsun rəhəblərə, and olsun baş keşişə ki, sizin ikinizdən başqa heç kəsi görmürük". Onda Dau əl-Məkan ucadan dedi: "Allaha and olsun ki, başımıza gələn bu əhvalat – Allahın bizə qəzəbidir".

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

98-ci gecə

Elə ki doxsan səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, kafirlər Dau əl-Məkanla vəzir Dandanı tutub onlardan soruşdular: "Siz elə iki nəfərsiz, sizinlə başqa adam da varmı ki, gedib onu da tutaq?" Belə olanda, vəzir Dandan onlardan soruşdu: "Məgər siz qabağınızda dayanan bu adamı görmürsüz?" Kafirlər ucadan dedilər: "And olsun Məsihaya, and olsun rəhəblərə, and olsun baş keşişə ki, sizin ikinizdən başqa heç kəsi görmürük". Sonra kafirlər Dau əl-Məkanla vəzir Dandanı zəncirlədilər, onların yatdıqları yerdə bir neçə nəfər gözətçi qoydular.

Zat əd-Dəvahi onların gözündən yox oldu. Dau əl-Məkanla vəzir Dandan ah çəkib bir-birinə dedilər: "Doğrudan da, zahidlərin sözüne baxmamaq onları daha böyük şənə verir; bizim də cəzamızdır ki, bu bəlaya düşdük".

Dau əl-Məkanla vəzir Dandan burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, Şərr-Kandan. O, gecəni yatdı, səhər açılan kimi durub namaz qıldı, sonra o özü də, onunla olan qoşun əhli də kafirlərlə vuruşmağa hazırlaşdılar. Onlar kafirlərə tərəf yeridilər. Uzaqdan kafirlərin səsi eşidildi: "Ey müsəlmanlar, biz sizin padşahınızı, işlərinizə əncam çəkən onun vəzirini tutmuşuq. Əgər bizimlə vuruşmaqdan əl çəkməsəz, onda hamınızı qıracağıq. Yox, əgər təslim olsaz, sizinlə birgə padşahınızın yanına gedərik, o da sizinlə barışıq elər, özü də bu şərtlə ki, torpağınıza getməyib, bizim ölkədə qalasız. Həm də bizə ziyanəverlik eləməyəsiz, biz də sizə dəyib dolaşmayacağıq. Əgər razı olsaz, bəxtiniz işlədi, yox, rədd eləsəniz, hamınızı qıracağıq. Biz sizi xəbərdar elədik, bu bizim axırncı sözü müdür".

Şərr-Kan qardaşının və vəzir Dandanın əsir düşdüyünü eşidəndə halı pisləşdi, qüvvədən düşdü, ölümünü gözü qabağına gətirib öz-özünə

dedi: "Bir bax, ha!" Bu necə olub ki, onları əsir alıblar? Bəlkə zahidlə pis davranıblar, ya onun sözündən çıxıblar, ya da başlarına başqa bir iş gəlib?" Sonra müsəlmanlar qalxıb kafirlərə hücum elədilər, onlardan çoxlu adam qırdılar. Həmin gün cəng meydanında qorxmaz igidləri o saat ayırmaq olurdu. Qılıncılar, nizələr qana boyandı, kafirlər milçək şirəyə yığılan kimi hər tərəfdən tökülüb gəldilər. Şərr-Kan və onun adamları ölümdən qorxmayıb, nəfəslərini belə dərmirdilər, özü də elə igidliklə vuruşurdular ki, gəl görəsən, dərədə qan su yerinə axırdı, meyitlər bir-birinin üstünə qalanmışdı.

Elə ki gecə oldu, qoşunlar ayrıldılar, dəstələr öz yerlərinə çəkildilər, müsəlmanlar da öz mağaralarına yığıldılar, onlar məğlub olacaqlarını başa düşdülər, çünki birçə Allaha, bir də öz qılıncılarına ümid eləyə bilərdilər. Bu gün otuz beş nəfər atlı əmir və əyan həlak olmuşdu. Kafirlər isə minlərlə atlı və piyada itirmişdilər.

İşlərin pis olduğunu görən Şərr-Kan öz adamlarından soruşdu: "Necə eləyək?" Adamları da cavabında dedilər: "Allah-təala necə buyurubsa; elə də olacaq".

Səhəri Şərr-Kan sağ qalan döyüşçülərinə dedi: "Əgər vuruşa girsək, hamımız məhv olacağıq, çünki yeməyimiz və suyumuz az qalıb. Mənim bir fikrim var, ondan başqa çarəmiz yoxdur, qılıncınızı siyirin, çıxın mağaranın ağzında durun, sizə yaxın gələni vurub öldürün. Bəlkə zahid-müsəlman qoşunlarına çatıb, on min atlı götürüb köməyə gəlir, ola bilsin ki, onlar da zahidlə olduqları üçün kafirlərin gözüne görünmürlər". Şərr-Kanın adamları cavabında dedilər: "Lap düz deyirsən, buna şəkk-şübhə ola bilməz". Sonra onlar gedib mağaranın ağzında, hər iki tərəfdə dayandılar, içəri girmək istəyən kafirləri öldürməyə başladılar. Onlar gecəyəcən, qaranlıq düşəncən mağaranın ağzında kafirlərlə mərd-mərdənə vuruşdular..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

99-cu gecə

Elə ki doxsan doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, müsəlman döyüşçüləri mağaranın ağzında, hər iki tərəfdə dayandılar, içəri

girmək istəyən kafirləri vurub geri qaytarmağa başladılar. Onlar gecə-yəcən, qaranlıq düşənəcən mağaranın ağzında kafirlərlə mərd-mərdənə vuruşdular, Şərr-Kan şahın yanında cəmi-cümlətani iyirmi beş döyüşü sağ qalmışdı.

Kafirlər bir-birinə deyirdilər: “Bu dava haçan qurtaracaq? Biz müsəlmanlarla vuruşmaqdan yorulduq!” Onlardan biri dedi: “Onlar cəmi-cümlətani iyirmi beş nəfər qalıb. Gəlin, qalxıb onlara hücum eləyək. Əgər öhdələrindən gələ bilməsək, onda mağaraya od vurub yandıraq. Təslim olsalar – əsir alırıq, yox olmasalar, ağac yerinə yanarlar ki, bu da başqalarına ibrət dərsi olar. Məsiha onların atalarına lənət ələsin, xaçpərəst yurdu onlar üçün qəbir olsun!”

Onlar mağaranın ağzına odun gətirib od vurdular. Şərr-Kan və onunla olan müsəlmanlar məhy olacaqlarını yəqin eləyib təslim oldular.

Müsəlmanları qumağı məsləhət görənə kafirlərin başçısı patris dedi: “Onlar Əfridun şahın qabağında ölməlidirlər ki, onun intiqamı hissi soyusun. Biz görək onları əsir saxlayaq. Sabah onları götürüb əl-Kustaniyyəyə yola düşərik, aparıb Əfridun şaha təslim elərik, o özü nə istəsə eləyər”. Bunu eşidən kafirlər dedilər: “Bu lap doğru fikirdir”. Sonra da əsirlərin əl-qolunu bağladılar, üstlərində gözetçi qoydular. Hava qaranal kimi kafirlər kefə, yeyib-icməyə başladılar, şərab gətirdilər, o vaxtadan içdilər ki, sərxoş olub arxası üstə yerə sərilidilər. Şərr-Kan da, Dau əl-Məkan da qorxmaz igidlər kimi zəncirlənmişdilər. Şərr-Kan qardaşına baxıb dedi: “Qardaşım, necə eləyək ki, xilas olaq?” Dau əl-Məkan da cavabında dedi: “Allah haqqı, bilmirəm; biz bu saat qəfəsə salınmış quş kimiyyik”. Şərr-Kan qəzəbindən elə ah çəkib gərməşdi ki, zəncirlər qırıq-qırıq oldu. Əl-qolu açıldı, o, gözetçilərin yətmisi başçısına yanaşdı, zəncirlərin açarlarını onun qoltuğundan çıxartdı, Dau əl-Məkanın, vəzir Dandanın və o biri döyüşçülərin zəncirlərini açdı. Sonra Dau əl-Məkanla vəzir Dandana dedi: “Mən bu gözetçilərin üçünü öldürmək istəyirəm. Biz onların paltarlarını götürüb geyərik, rümlü libasında kafirlərin qoşunu arasından keçərək, bizim heç birimizi tanımazlar, qoşunlarımızın yanına gedərik”. Onda Dau əl-Məkan dedi: “Bu fikir səhvdir, mən qorxuram ki, gözetçiləri öldürsək, onların xınlısını biri eşidər, onda kafirlər ayılıb hamımızı qırırlar, yaxşısı budur ki, dərədən çıxacaq”. Onun dediyinə hamı razı oldu. Onlar dərədən çıxıb bir az gedəndən sonra yətmisi atıların cıdarlanmış atlarına rast gəldilər. Şərr-Kan qardaşına dedi: “Hərəmiş bu atlardan birini götürməliyik”. Onlar iyirmi beş nəfər idilər, odur ki, iyirmi beş at götürdülər, özü də Allah-təala bir özünə bəlli olan məqsədlə kafirləri bərk

yuxuya vermişdi. Sonra Şərr-Kan yatanların lazımı qədər yaraqlaşlöhələrini – qılınclarını, nizələrini götürdü, sonra onlar atlara minib yola düzəldilər, kafirlər elə bildirdilər ki, Dau əl-Məkanın, onun qardaşının və döyüşçülərinin zəncirlərini heç kəs aç bilməz, onlar heç cür qaçıb canlarını qurtara bilməzlər.

Hamı əsirlikdən qurtarıb qorxusuz yerə çatdı, sonra Şərr-Kan öz döyüşçülərinin yanına gətdi, gördü ki, onlar qəm dəryasına batıb onu səbirsizliklə gözləyirlər. Belə olanda, Şərr-Kan üzünü onlara tutub dedi: “Qorxmayın, Allah bizə nicat verdi. Mənim bir fikrim var”. Adamlar da ondan soruşdular: “O nə fikirdir?” Şərr-Kan cavabında dedi: “Mənim fikrim budur ki, siz dağın başına çıxıb hamınız bir ağızdan qışqırasız: “Allahü-əkbər!” Bir də qışqırıb deyəsiniz: “Müsəlman qoşunları gəldilər!” Biz hamımız fəryad qoparıb: “Allahü-əkbər” desək Rum qoşunları qaçıb dağılacaq. Onlar sərxoşdurlar, odur ki, heç bir hiyləyə əl ata bilməyəcəklər, özü də elə fikirləşəcəklər ki, müsəlman qoşunları onları hər tərəfdən dövrəyə alıb içərilərinə giriblər, sərxoş, həm də yuxulu olduqlarından bir-birini qılincdən keçirməyə başlayacaqlar, biz də öz qılınclarımızı işə salırıq. Onların arasında qılinc oynadırıq”. Onun bu sözlərini eşidən Dau əl-Məkan dedi: “Bu səhv fikirdir, yaxşısı budur ki, biz bir kəlmə də danışmayaq, çıxıb öz qoşunlarımızın yanına gedək. Əgər biz “Allahü-əkbər” qışqırsaq, onlar ayılıb bizə hücum eləyəcəklər, onda heç birimiz buradan sağ-salamat çıxmayacaq”. Belə olanda, Şərr-Kan ucağan dedi: “And olsun Allaha, onlar ayılsalar da, bunun bizə bir ziyamı olmayacaq, mən deyənə qulaq asın, bunun bizə ancaq xeyri olacaq”. Hamı razı oldu, onlar dağın zirvəsinə qalxdılar, bir ağızdan: “Allahü-əkbər” qışqırdılar. Allahdan qorxub dağlar da, ağaclar da, daşlar da onlara səs verdilər. Kafirlər bu sözləri eşidib qışqıq qopartdılar...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüzüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şərr-Kan dedi: “Mən deyənə qulaq asın, bunun bizə ancaq xeyri olacaq”. Hamı razı oldu, onlar dağın zirvəsinə qalxdılar, “Allahü-əkbər” qışqırdılar. Allahdan

qorxub dağlar da, ağaclar da, daşlar da onlara səs verdilər. Kafirilər bu sözləri eşidib bir-birinin üstünə qışqırmağa başladılar, silah götürüb dedilər: "Məsihaya and olsun ki, düşmənlər üstümüzə tökülüblər".

Bir Allah bilir ki, onlar səhərəcən nə qədər bir-birini qırdılar, səhər açılarda əsirləri axtardılar, amma onların heç izini-tozunu da tapmadılar. Sərkərdələr öz döyüşçülərinə dedilər: "Sizin başınızda bu işi o əsirlər götürüblər, onların dalınca cumun, haqlayıb öldürün, heç qorxub-zad eləməyin".

Kafirilər atlara süvar olub müsəlmanların dalınca düşdülər. Bir göz qurpımında çatıb onları dövrəyə aldılar.

Dau əl-Məkan bunu görəndə bərk qorxuya düşüb dedi: "Mən elə bundan qorxurdum. Döyüşməkdən başqa çarəmiz yoxdur". Şərr-Kan isə dinib danışmırdı. Sonra Dau əl-Məkan dağdan enib qışqırdı: "Allahü-əkbər!" Onun adamları da onunla bərabər qışqırdılar, vuruşmağı qət eləyib Allah yolunda canlarını qurban vermək istədilər. Birdən onlar qışqırıq eşitdilər: "Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd onun rəsuludur! Allahü-əkbər! Böyük nəsihətçiyo salam və salavat!..." Onlar dönüb səs gələn tərəfə baxdılar, gördülər ki, bir Allaha qulluq eləyən müsəlman qoşunları gəlirlər.

Onları görəndə Şərr-Kan və onun adamları ürəkləndilər, gələn müsəlman qoşunlarının səsinə səs verdilər: "Allahdan başqa Allah yoxdur! Allahü-əkbər!" Bu sözləri qışqıra-qışqıra atlarını çapıb kafirlərə hücum elədilər. Elə bil zəlzələ oldu, torpaq lərzəyə gəldi, kafirlərin qoşunları pərən-pərən düşüb dağ yamaclarına dağılıdılar. Müsəlmanlar kafirlərin dalınca düşüb qınıclarını işə saldılar, onları doğramağa, başlarını bədənlərindən ayırmağa başladılar. Dau əl-Məkan öz adamları ilə gün batıb qaranlıq düşənəcən kafirləri doğrادیlar. Sonra müsəlmanlar bir yerə yığılıb gecəni səhərəcən sadlıq elədilər.

Elə ki səhər açıldı, gün çıxdı, onlar qasqabaqlı şirə oxşayan iyirmi min süvari ilə yaxınlaşan türklərin başçısı Bəhramı, deymlilərin başçısı Rüstəmi gördülər. Onlar Dau əl-Məkanı görəndə kimi atlardan düşdülər, əylilib onun qabağında yeri öpdülər. Dau əl-Məkan da onlara dedi: "Şad olun, müsəlmanlar qalib gəliblər, kafirlər məhv olublar". Onlar qalib gəldiklərinə, qiyamət günü cəhənnəm odunda yanmayacaqlarına görə bir-birinə gözəyadlılığı verdilər.

Onların bura gəlib çıxmağı belə olmuşdu. Əmir Bəhram, əmir Rüstəm və ayanbaşı ələmləri qaldırıb müsəlman qoşunları ilə əl-Kustaniyyəyə çatanda gördülər ki, kafirlər qala divarları üstə, bürclərdə hazır dayanıblar. Demə kafirlər müsəlman qoşunlarının Məhəmməd

mədin ələmlərini qaldırıp onların üstünə gəldiklərini eşidən kimi bütün qalaları möhkəmləndirirlər. Onlar qılnc-qalxan cingiltisi, qışqırıq səsləri eşitdilər. Toz qaldıra-qaldıra gələn müsəlmanları, onların atlarının tap-pıltısını eşitdilər, müsəlman qoşunları elə çox idi ki, torpağın sanı vardı, onların sanı yox idi. Rumlular Quran oxuyan, Allaha dua eləyən müsəlmanların səslərini eşitdilər. Kafirilər bu işdən ona görə xəbərdar idilər ki, yalançı, əxlaqsız, fitnəkar və məkrli Zət əd-Dəvahi işi belə qurmuşdu.

Dənizə bənzəyən çoxlu ath, piyada qoşunu, arvad-uşaq gəlib çatanda türk əmiri Deyləmi əmirinə dedi: "Ya əmir, qala divarları üstündəki düşmənlər çox qorxuludurlar. Bir bu bürclərə, dalğalanan, guruldayan dənizə bənzəyən camaata bax! Doğrudan da bu kafirlər bizdən yüz qat çoxdurlar, mən qorxuram bir xain onlara xəbər vermiş olsun ki, sultan burada deyil. Doğrudan da elə hey kömək alan, sayı-hesabı olmayan düşmənlər bizim üçün qorxuludurlar, özü də Dau əl-Məkan şah, onun qardaşı, şöhrətli vəzir Dandan da burada yoxdurlar. Rumlular bilsələr ki, onlar burada deyillər, o saat hücum eləyib hamımızı qırırlar, bir nəfər də buradan sağ-salamat qurtarmaz. Yaxşı olardı ki, sən on min mosul və türk atlısı götürüb Maluhanna çəmənlindəki Matruhanna monastırına bizimkilərin dalınca gedəsən. Mənim sözümə baxsanız, – əgər onlar kafirlərin əlinə keçibse, onları qad elərsiz, yox, əgər sözümə baxmasanız – onda özünüzdən küsün. Əgər getsəz, onda görək tez qayıdasız, çünki ağıllı adam ehtiyatı əldən verməz".

Deyləmi əmiri onun dediyinə razı oldu, iyirmi min atlı götürüb, həmin çəmənə və məşhur monastıra tərəf yollandı. Onlar bax buna görə gəlməkdilər.

O ki qaldı Zət əd-Dəvahiye, o Dau əl-Məkanı, Şərr-Kanı və vəzir Dandanı kafirlərin əlinə verəndən sonra ata minib kafirlərə dedi: "Müsəlman qoşunu əl-Kustaniyyədədir, mən onlara çatmaq, bir kələk işlədib onları məhv etmək istəyirəm. Onlara deyəcəyəm ki, dostlarınız həlak olub. Mənim bu sözüüm eşidən kimi onların arasına vəlvələ düşəcək, qoşun-ləşkərin səfləri pozulacaq. Sonra da mən əl-Kustaniyyənin hökmdarı Əfridunun, Rum hökmdarı oğlum Xardubun yanına gedib işin nə yerdə olduğunu onlara xəbər verəcəyəm"; onlar da öz qoşunları ilə çıxıb müsəlmanları elə qıracaqlar ki, bir nəfər də sağ qalmayacaq".

Bunu deyib qarı yola düşdü, bütün gecəni yatmayıb atını sürdü, səhər açılarda o, Bəhramla Rüstəmin qoşunlarını gördü. Cəngəlliyə girib atını orada gizlətdi, oradan çıxıb öz-özünə dedi: "Bəlkə müsəlman qoşunları əl-Kustaniyyəyə ətrafında məğlub olub geri qayıdır". Ancaq qoşunlara yaxınlaşanda baxdı gördü ki, ələmlər endirilməyib. Başa

düşdü ki, müsəlmanlar məğlub olmayıblar, həm də öz şahları, yoldaşları üçün arxayındırlar. Odur ki, qarı cin kimi qaça-qaça müsəlmanlara tərəf getdi, onlara çatıb qışqırdı. "Ay müsəlman qoşunu, şeytan qəbilələri ilə vuruşa tələsin, tələsin!" Onu görən Bəhram atını onun yanına sürdü, atdan düşdü, əylilib onun qabağında yeri öpdü, sonra da soruşdu: "Ey Allahın sədiq mömini, təzə nə xəbər var?" Qarı onun cavabında dedi: "Soruşma, işlər pisdır, çox pisdır! Bizimkilər Matruhanna monastırından var-dövləti götürüb elə əl-Kustaniyyəyə yola düşmək istəyirdilər ki, saysız-hesabsız kafir qoşunu onların qabağını kəsdi".

Sonra da məlun qarı onları qorxutmaq üçün təzədən hər şeyi nəql eləyib dedi: "Onların çoxu həlak oldu, cəmi iyirmi beş nəfər sağ qaldı". Belə olanda, Bəhram soruşdu: "Ya zahid, sən onların yanından haçan çıxmısan?" Qarı da cavabında dedi: "Bu gecə". Bəhram ucadan dedi: "Uzaq yolu sənin üçün qısaldan, xurma ağacı budaqlarına qona-qona səni bura göndərən Allaha şükür olsun!" Sən Allahın izni ilə qanadlı müqəddəs şəxssən". Sonra da o, yalançı qarının dediklərinə inandığına görə kaxmış, pərt olmuş halda atına minib dedi: "Allahdan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur! Əziyyətimiz hədəvə getdi, qəlbimiz yaralandı, sultanımız da, onunla olan adamlarımız da əsir düşüblər!"

Onlar yola düşdülər, gecə-gündüz yol getdilər, torpaqlardan eninə-uzununa keçib səhər açılanda dərəyə çatdılar. Dau əl-Məkanı, onun qardaşı Şərr-Kanı gördülər, bu dəmdə onlar qışqıra-qışqıra deyirdilər: "Allahdan başqa Allah yoxdur! Allahü-əkbər! O böyük nəsihətçiyo, xoşxəbərvə şükür olsun!"

Bəhram öz dəstəsi ilə kafirlərin üstünə düzəngahə yayılan sel kimi cumdu, elə nəvə cəkildilər ki, pəhləvanlar yerə sərildilər, dağlar parçalandı. Elə ki səhər açıldı, hava işıqlandı, Dau əl-Məkanın ətrini meh onlara çatdırdı, qabaqda deyildiyi kimi, onlar bir-birini tanıdılar. Bəhram və qoşun əhli Dau əl-Məkanın, onun qardaşı Şərr-Kanın qabağında əylilib yeri öpdülər, Şərr-Kan da mağarada başlarına gələn əhvalatı onlara nəql elədi, onlar buna mat qaldılar. Sonra onlar bir-birinə dedilər: "Biz görək tez əl-Kustaniyyəyə gedək. Ürəyimiz orada qalıb, dostlar, bizi gözləyirlər". Onlar "Allah kərimdir" deyib addımlarını yeyinlətdilər. Dau əl-Məkan bu şəri oxuyub müsəlmanlara ürək verdi:

"Vəsfinə söz tapmıram, ya pəbbi cümle xilqotın.
Heç zaman üstümdən əskik olmasın qüdsiyyotın.

Ömür edərək mən qərbləkdə, sığındım tək sənə,
Sən mənə qüvvət verib: "Düşmənləri məhv et! – dedin.

Şahlığa, var-dövlətə sayəndə çatdım, ey Xuda,
Məğlubiyyət bilməyən koskin qılınc boxş elədin.

Mən sənə sayəndə çatdım, padşahlıq taxtına,
Çağlayan sellər kimi aşmış başımdan nemətin.

Qorxduğum hər bir boladan sən mənə etdin xilas,
Təkliflə mord vəzirin – o uca şəxsiyyotın.

Və sənə rəyilə başqın eylədik Rum yurduna,
Al qana qorq oldu düşməni qarşısında qüvvotın.

Rumlular qovsun dəyər qəsdən çapırdım mən atı,
Qəflətən döndüm geri, etdim hücum bir şər təkin.

Düşməni qorxmaz qılıncım yerlə yeksən eylədi,
Doldu çöl, sorxoslarıyla qanlı eysü-ışrotın.

Gəmilər təslim olub bir-bir döyüşdən çıxdılar,
Həm suyu, həm torpağı keçdi ola yad dövlətin.

Bu zaman qarşımda gördüm mötəbər bir zahidi,
Şəhərin, kondin qazanmışdı o zahid hörmətin.

Çox yaman bir dərddə saldıq biz o gün kafirləri,
Gördüyüm işlər çətin yaddan çıxar, vallah, çətin.

Biz də çox qurban verib, çox can itirdik davada,
Şübhəsiz, qoynundadır indi şohidlər cənnətin".

Dau əl-Məkan şəri oxuyub qurtaranda qardaşı Şərr-Kan bu işdən sağ-salamat qurtardığına görə ona gözyadınlığı verdi, onun işlərini təriflədi, sonra onlar tələsik yola düşdülər..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şərr-Kan qardaşı Dau əl-Məkana bu işdən sağ-salamat qurtardığına görə

gözdəndirildi, onun işlərini təriflədi, sonra onlar öz qoşunlarına tərəf yola düşdülər.

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim Zəfər-Dəvahi qaridan. O, Bəhrəmlə Rüstəmin qoşunlarını görəndən sonra yenə meşəyə qayıdıb öz atına mindi, əl-Kustaniyyəni dövrəyə almış müsəlman qoşunlarına çatana qədər. Ora çatana kimi atdan düşdü, onun cilo-vundan tutub əyanbaşının çadırına gəldi. Əyanbaşı onu görəndən kimi başı ilə ona işarə edib dedi: "Mömin zahid xoş gəlib!" Sonra nə əhvalat baş verdiyini soruşdu, qarı da uydurduğu əhvalatı ona nəql edib dedi: "Mən əmir Rüstəmlə əmir Bəhram üçün qorxuram. Yolda onlara rast gəldim, padşahla adamlarının yanına göndərdim. Onlar iyirmi min atlı idilər, kafirlər isə onlardan daha çoxdur, istəyirəm ki, sən elə bu saat öz adamlarından bir dəstə onların dalınca göndərsən, gedib onlara qoşulsunlar, yoxsa onların hamısı məhv olar, bir nəfər də sağ qalmaz". Sonra da onu tələsdirib dedi: "Tez olun, tez olun!"

Qarıdan bu sözləri eşidən əyanbaşının və müsəlmanların əlləri yanlarına düşdü, onlar ağlamağa başladılar. Zəfər-Dəvahi onlara dedi: "Allahı köməyə çağırın, başınıza gələn beləyə dözü! Məhəmmədin tayfasından olan ata-babalarınız kimi olun, ölüm haqdır, hamı öləcək, ancaq din yolunda davada şəhid olanlar üçün Allah-təala behiştin qapılarını taybatay açır".

Məhəmməd Zəfər-Dəvahinin bu sözlərini eşidən əyanbaşı əmir Bəhrəmin qardaşı Tərkeş pəhləvanı yanına çağırırdı, ona on min atlı verib yola düşməyini əmr edirdi. Özü də bu pəhləvanlar şir kimi idilər. Tərkeş müsəlmanlara çatana qədər yola gətirdi.

Səhər açılanda Şərr-Kan göyə qalxan toz dumanını gördü, müsəlmanlar üçün qorxuya düşüb qışqırdı: "Bu gələnlər müsəlman qoşunudursa, onda biz sözsüz qalib gəldik, əgər kafirlərin qoşunudursa, onda görək vuruşaq. Ancaq olacağı çarə yoxdur!" Sonra Şərr-Kan qardaşı Dəu əl-Məkanın yanına gəlib dedi: "Heç nədən qorxma! Mən lap öz canımın bahasına da olsa qoymayacağam sənə xətər dəysin. Əgər bu islam qoşunudursa, işimiz yaxşıdır. Düşmənlər qoşunları olsa, onda görək onlarla vuruşaq. Ancaq vuruşmaqdan qabaq zahidin yanına gedib rica etmək istəyirəm, mənim üçün Allaha dua eləsin ki, şəhid olum".

Elə söhbət edirdilər ki, birdən islam ələmləri göründü, onların üstündə yazılmışdı: "Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd onun rəsuludur!" Belə olanda, Şərr-Kan qışqırdı: "Müsəlmanların işi necədir?" Ona cavab verdilər: "Sağ-salamat!" Səndən nigaran idik, ona görə gəlmişik". Qoşun böyüyü atdan düşdü, Şərr-Kanın qabağında

əyilib yeri öpdü, sonra da soruşdu: "Şahim, sultanım, vəzir Dandan, Rüstəm, qardaşım Bəhram sağ-salamatdırlarmı?" Şərr-Kan da cavabında dedi: "Hamı sağ-salamatdır. Bəs bizim əhvalatımızı sizə kim xəbər verdi?" Qoşun başçısı cavabında dedi: "Zahid. O dedi ki, mənim qardaşım Bəhrama və Rüstəmə rast gəlib, onları sizə köməyə göndərüb, özü də bizə dedi ki, kafirlər onları dövrəyə alıblar, düşmənlər də çoxdurlar. Mən isə görürəm ki, işlər başqa cürdür, qalib gələn sizsiniz. Onda Tərkeşdən soruşdular: "Bəs zahid sizin yanınıza necə gəlib çıxıb?" O da cavabında dedi: "O, tələsən atının on günlük yolunu piyada bir gün, bir gecəyə gəlib". Şərr-Kan da dedi: "Onun Allahın sadıq mömini olmasına şəkk-şübhə yoxdur. Bəs o hanı?" Onun cavabında dedilər: "Biz onu müsəlman qoşununun yanında qoyub gəldik, o da onları kafirlərlə vuruşmağa sövq edirdi". Bunu eşidən Şərr-Kan şad oldu. Həm onlara, həm də zahidə nicat verdiyi üçün Allaha dua elədilər, sonra da onu köməyə çağırıb dedilər: "İlahi, şükür kərəminə, sən belə yazmışan..."

Sonra onlar yola düşdülər, addımlarını yeyinlətdilər, birdən gördülər ki, qabaqda toz ərsə qalxdı, yerin-göyün üzünü tutdu, hava qaraldı. Şərr-Kan bunu görüb dedi: "Toz dumanı məşriqi də, məğribi də tutub, ələmi bürüyüb: qorxuram ki, kafirlər müsəlman qoşununu basmasınlar". Sonra tozun dalından bir qara dirək göründü, zil qara olan bu dirək getdikcə yaxınlaşırdı. Atlılar, piyadalar tələsik qabağa çıxdılar ki, bu adı çəkilən zahiddir. Hamı basırıq sala-sala onun əl-ayağını öpməyə başladı, o isə qışqıra-qışqıra deyirdi: "Ey qaranlıqda nur saçan ən yaxşı insanın adamları! Kafirlər müsəlmanları aldadıblar. Tez olun, özünü müsəlman qoşunlarına yetirin, onları kafirlərin əlindən qurtarın. Müsəlman qoşunları dincəldirilə, bu vaxt kafirlər qəflətən onlara hücum elədilər, müsəlmanlar alçalıb cəzalandılar". Şərr-Kan bunu eşidəndə ürəyi popdu, kırıxılmış halda atdan düşdü. Sonra zahidin əl-ayağını öpdü, qarlaşdı Dəu əl-Məkan şah da, qoşun əhli də onun əl-ayağından öpdülər, təkə vəzir Dandan öpmədi. Özü də vəzir atdan düşməyib Şərr-Kana dedi: "Vallahi bu zahid heç mənim ürəyimə yatmır! Çox alıcnab adamlarda mən pis işdən başqa bir şey görməmişəm. Ondan əl çəkin, tez özünü müsəlman yoldaşlarınıza çatdırın, çünki bu adam Allahın qəzəbinə gələnlərdən biridir. Mən Əmir ibn ən-Nüman şahla nə qədər bu yerlərə yürüş eləmişəm, bu yerlərin torpağını tapdalaşmışam!" Onun bu sözlərini eşidən Şərr-Kan ucadan dedi: "Pisniyəbət-pisniyəbət danışma! Məgər görmürdün ki, atılan oxlara, göydə oynayan qılınclara məhəl qoymayıb bu zahid davada

müsləmanlara ürək-dirək verirdi? Ona böhtan atma, böhtan yaxşı deyil, zahidə böhtan atmaq günahdır. Görmürdün, o dava vaxtı necə bizi vuruşa səsləyirdi. Əgər Allah onu istəməsəydi, əvvəlcə onu ağır imtahanə çəkib incitməzdi, sonra da uzaq yolunu qısaltmazdı”.

Sonra Şərr-Kan zahid üçün Nubiya qatırı gətirib dedi: “Ay mömin, ay zahid, bu qatır sənin, ona mün!” Amma o, məqsədinə çatmaq üçün özünü zahid kimi göstərüb qatırı almadı, ona minməkdən imtina elədi. Onlar bilmirdilər ki, bu əxlaqsız zahid, şairin dediyi birinin tayıdır.

“Fikrini gizləsin deyər, tutdu oruc-namazını,
Elə ki çatdı məqsədə atdı – unutdu bunları”.

Bu zahid atlı və piyadalar arasında ovunu basmarlamaq istəyən tülkü kimi hərhlər, ucadan Quran oxuyur, Allaha dua eləyirdi. Onlar beləcə islam qoşunlarına çatanacan yol getdilər, Şərr-Kan gördü ki, onlar məğlub olublar, əyanbaşı qaçıb canını qurtarmaq istəyir, həm də kafirlərin qılınıc günahsızları da, günahkarları da yerə sərir...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki yüz ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şərr-Kan müsləman qoşunlarına çatdı, gördü ki, onlar məğlub olublar, əyanbaşı qaçıb canını qurtarmaq istəyir, həm də kafirlərin qılınıc günahsızları da, günahkarları da yerə sərir. Müsləmanların bu kökə düşmələrinin səbəbi bu idi ki, qabaqda deyildiyi kimi, din düşməni məlun Zat əd-Dəvahi Bəhramla Rüstəmi öz qoşunları ilə bərabər Şərr-Kanın və onun qardaşı Dau əl-Məkan şahın dalmıca getdiklərini görəndə müsləman qoşununun içinə gəlib, əmir Tərkeşi də ora göndərdi. O, bununla müsləman qoşunlarını bir-birindən ayırıb onları zəiflətmək istəyirdi. Sonra qarı onları qoyub əl-Kustaniyyəyə gedir, qalaya yanaşıb var gücü ilə Rum patrislərinə qışqırır: “İp sallayın, mən naməni bağlayım, siz də onu Əfridun şahə yetirin ki, o, bir də mənim oğlum, Rum padşahı naməni oxusunlar, orada necə yazmışamsa, elə də

eləsinlər”! İp salladılar, o, naməni ipə bağladı, orada yazılmışdı: “Allahın beləsi Zat əd-Dəvahidən Əfridun şahə. Sakit olun, mən bir kələk qurmuşam ki, siz müsləmanları məhv eləyəsiz, özü də onları əsir eləmişəm, sultanlarını və vəzirlərini tutmuşam. Sonra mən onların qoşunlarının yanına gedib bunu onlara xəbər verdim, bunu eşidən müsləman qoşunlarının beli sındı, onlar gücdən düşdülər. Mən əl-Kustaniyyəni dövrəyə almış müsləman qoşununu aldadıb, əsir alınanlardan başqa, əmir Tərkeşin başçılığı ilə on iki min atlı buradan uzaqlaşdırmışam, indi onlar azdırlar. Siz görək bütün qoşunlarınızla çıxıb axşam düşənəcən onların çadırlarına hücum eləyəsiz. Ancaq siz hökmən birlikdə çıxın, onları axıracan qırın. Doğrudan da Məsihənin, Həzrəti-Məryəmin sizə rəhmi gəlib, Məsiha mənim xidmətlərimi unutmayacağı”.

Namə Əfridun şahə yetişən kimi o çox şad oldu, Rum padşahını, Zat əd-Dəvahinin oğlunu yanına çağırıb naməni ona oxudu, o da şad olub ucadan dedi: “Görürsən, mənim anam necə hiylələr qurur, onun bu hiylələri bizi qiyamət gününün hövlündən qoruyur”, Əfridun şah da ucadan dedi: “Məsiha sənin ananı bizə çox görməsin!” Sonra da patrislərə buyurdu, car çəkdirlsinlər ki, qaladan çıxırıq. Bu xəbər bütün əl-Kustaniyyəyə yayıldı, xaçpəstərlər və xaça sitayiş eləyənlərin qoşunları qılınclarını siyirdilər, bir olan Allahı saymayıb küfr deyə-deyə şəhərdən çıxdılar. Bunu görən əyanbaşı ucadan dedi: “Rumlular bizə yaxınlaşırlar, onlar bilirlər ki, bizim sultan burada yoxdur! Bəlkə onlar bizə hücum elədilər, qoşunlarımızın da çoxu Dau əl-Məkan şahın dalmıca gətdi!”

Əyanbaşı qəzəblənib qışqırdı: “Ey müsləman qoşunları, ey islam dininin müdafiəçiləri, düşmənin qabağından qaçsanız məhv olacaqsız, onun qabağına möhkəm dursanız qalib gələcəksiz. Bilin ki, igidlik düşmənin qabağına möhkəm dayanmaqdır, Allah da onda sizə kömək olar”.

Belə olanda, müsləmanlar: “Allahü-əkbər!” qışqırdılar, nəre çəkib hücumə keçdilər. Qılınclar, nizələr işə düşdü, düzlər, dərələr qana boyandı, keşişlər, rahiblər kilsədə dua oxumağa başladılar, qayıqlarını berkitdilər, xaçlarını yuxarı qaldırdılar. Müsləmanlar isə Quran oxuyub ucadan Allahı təriflədilər. Mərhəmətli Allahın qəbiləsi şeytan qəbiləsi ilə cəngə başladı, başlar bədənəndən ayrıldı, mələikələr müsləmanları dövrəyə aldılar, gün batıb qaranlıq düşənəcən iti qılınclar işlədi. Kafirlər müsləmanları dövrəyə aldılar, özü də elə fikirləşdilər ki, daha məğlub olub alçalmaqdan canları qurtardı. Kafirlər səhər açılanacan müsləmanları mühasirədə saxladılar. Səhər açılanda əyanbaşı, qoşun-ləşkər

Allahı köməyə çağırıb atlara mindilər, yenə də qoşunlar bir-birinə qarışdı, dava qızıxdı, qılınclar işə düşdü, başlar yerə diyirləndi, igid döyüşə pələng kimi girirdi, qorxaq isə dönüb dala qaçırdı, ölüm hakimi öz əmrini verirdi, igidləri vurub yəhərdən yerə salırdılar, çəmənlər meyitlə dolmuşdu.

Müsəlmanlar geri çəkildilər, rumlular onların çadırlarının bir qismini ələ keçirdilər, müsəlmanlar ələ geri çəkilməyi qərara alanda, qaçıb canlarını qurtarmaq istəyəndə Şərr-Kan islam ələmlərilə, müsəlman qoşunları ilə gəlib çıxdı, Şərr-Kan atını çaparaq kafirlərin üstünə sürdü, Dau əl-Məkan, vəzir Dandan, Deyləmi əmiri Rüstəm, türk əmiri Behram, onun qardaşı Tərkeş də onun dalınca öz qoşunları ilə bərabər atlarını onun dalınca sürdülər. Kafirlər bunu görəndə ağılları başlarından oldu, toz dumanı orşə qalxdı, pak müsəlmanlar öz pak yoldaşları ilə birləşdilər. Şərr-Kan əyanbaşılı ilə görüşüb onun igidliyinə əhsən dedi, Allahın köməyi ilə qalib gəldiyi üçün ona gözyədliliyi verdi. Müsəlmanlar şad oldular, ürəkləndilər, Allahın adını çəkib düşmənlərin üstünə cumdular. Kafirlər müsəlmanların İslam dininin andı yazılan bayraqlarını görüb qışqırdılar: "Bəla gəlir! Məhv olduq!" Onlar bütün möminlərini, Yuhənnə və Həzrəti-Məryəmi, xaçı köməyə çağırmağa başladılar. Amma onlar ürəklənib döyüşə girə bilmirdilər. Əfridun şah atını sürüb Rum padşahının yanına gəldi, onların biri sağ tərəfdə, o biri sol tərəfdə dayandı, Laviya adlı məşhur pəhləvan da ikisinin arasında dayandı, onlar qorxuya düşmüş olsalar da, səf çəkib döyüşə hazırlı dayandılar. Müsəlmanların qoşunları da səf çəkib dayandı, Şərr-Kan qardaşı Dau əl-Məkan dedi: "Ey şahənşah, kafirlər təkbətək vuruşmaq istəyirlər, bu da bizim ən böyük arzumuzdur. Ancaq mən cəsarətlə vuruşan qoşunu qabağa çıxartmaq istəyirəm, çünki ağılla iş görmək qələbənin yansıdır". Qardaşının bu sözünü eşidən sultan ondan soruşdu: "Ay fərasətli qardaşım, indi fikrin nədir?" Şərr-Kan da cavabında dedi: "Mən kafirlərin qoşunu arasında ələ vuruşmaq istəyirəm ki, vəzir Dandan sol tərəfimdə, sən sağ tərəfimdə, əmir Behram da sol cinahda olasız. Sən isə ya şahənşah, ələmlərin, bayraqların yanında olmalısən, çünki sən bizim pənahımızsan, Allahdan sonra ümidimiz sənədir. Biz səni hər beladan qoruyarıq".

Dau əl-Məkan ona bu sözlər üçün razılıq elədi, qışqırıq qopdu, müsəlmanlar qılınclarını siyirəndə düşmən qoşunundan bir Rum pəhləvanı qabağa çıxdı, o yaxınlaşdı, qoşun əhli gördü ki, həmin adam, döyüşçünü qılınc zərbələrindən yan keçirdən xırda yerlişli qatır üstə oturubdur, özü də qatırın çulu ağ rəngdədir, belinə Kəşmirdə toxunmuş

namaz xəlcəsi salınmışdır. Qatıra əyləşmiş adam ağ yundan paltar geymiş nurani, ağsaqqal bir qoca idi. O, müsəlman qoşunlarına çatnacan qatırı bərk sürdü, yaxınlaşan kimi dedi: "Mən sizin yanınıza qasid kimi gəlmişəm, qasidin işi xəbər gətirməkdir. Mənə əl vurmayın, sözümlü deyim". Şərr-Kan da cavabında dedi: "Nə iti qılncdan, nə də nizədən qorxma, sənə dəyib-dolaşan olmayacaq". Onda qoca qatırdan düşdü, sultanın hüsurunda xaçı boynundan çıxartdı, mərhəmət diləyən adam kimi ikiqat əyilib ona təzim elədi, sonra dedi: "Mən Əfridun şahın qasidiyəm. Mən ona nəsihət verib dedim ki, adamları qırmaqdan, ibradətqahları dağıtmaqdan çəkimsin, həm də onu başa saldım ki, qan tökməkdənsə, yaxşısı, qoy hər iki tərəfdən pəhləvanlar təkbətək vuruşsunlar, o da buna razı olub sizə deyir: "Mən öz canımın bahasına qoşunumu xilas eləyirəm, qoy müsəlmanların da padşahı öz canı bahasına öz qoşununu xilas eləsin. Əgər o mənə öldürsə, mənəm qoşunum qorxuya düşər, əgər mən onu öldürsəm, onda sizin qoşunlar qorxuya düşərlər".

Bu sözləri eşidən Şərr-Kan şad olub ucadan dedi: "Ay rahib, biz buna razıyıq, ən düzü ələ budur, ona zidd getmək olmaz. Onunla mən vuruşacağam, onun üstünə mən cumacağam, çünki müsəlmanların pəhləvanı mənəm, kafirlərin pəhləvanı odur. O mənə öldürsə, müsəlman qoşunları qaçaacaq, qələbə onun olacaq. Ay rahib, qayıt ona deyin: "Sabah təkbətək vuruşacağıq, çünki biz bu gün yoldan gəlmişik, yorulmuşuq, dincələndən sonra başqa bir söz-söhbət ola bilməz". Rahib şad olub Əfridun şahın və Rum padşahının yanına qayıtdı. Əhvalatı onlara danışdı. Əfridun şah bu xəbərdən çox şad oldu, bütün dörd-qəmi dağıldı. O öz-özünə dedi: "Görünür bu Şərr-Kan onların hamısından yaxşı qılinc və nizə oynadır. Əgər mən onu öldürsəm, müsəlman qoşunu qorxuya düşüb qaçaacaq". Bu barədə ona Zət əd-Dəvahi də yazmışdı: "Şərr-Kan pəhləvanlar pəhləvanıdır". Bununla o, Əfridunu Şərr-Kanla vuruşmaqdan çəkəndirmək istəyirdi. Əfridun şah özü də məşhur pəhləvan idi, həm də cürbəcür üsullarla vuruşmağı bacarırdı. O, yaxşı daş, əmud oynadırdı, ölümdən qorxmırdı, Şərr-Kanın onunla təkbətək vuruşmağa razı olduğunu rahibdən eşidəndə şadlığından az qaldı qanadlanıb uçsun, çünki o özünə güvənirdi, bilirdi ki, ona heç kimin gücü çatmaz. Kafirlər bütün gecəni şad-xürrəm kefləyib şərab içdilər, səhər açılarda ağ qılınclı, boz nizəli atlılar yenə üz-üzə dayandılar. Onlar birdən gördülər ki, möhkəm ayaqlı cins at minmiş bir pəhləvan meydana çıxdı. Pəhləvan bəd ayağa dəmir paltar geymişdi, onun atı da dəmir zirehə tutulmuşdu. Sinəsinə bahalı qaş-daşdan ayna bağla-

muşdı, bir əlində qılınc, o biri əlində dəstəsi qayın ağacından, ucu firənglərin əcaib dəmirindən düzəldilmiş nizə var idi. Pəhləvan niqabını qaldıraraq dedi: "Məni tanıyanlar tanıyırlar, gücümü görüblər, məni tanımayanlar isə kim olduğumu görürlər. Mən Zat əd-Dəvəhinin xeyridua verib qoruduğu Əfridunam".

O, sözünü qurtarmamış dəyəri min saf qızıl olan kürən ata minmiş müsəlmanların pəhləvanı Şərr-Kan qabağa çıxdı. Onun silah-əsləhəsi, geyimi mirvariya, cəvahiratla tutulmuşdu. Əlində ləl-cəvahiratla işlənmiş, başları bədənlərdən ayıran, ağır işləri asanlaşdıran hind qılıncı vardı. Hər iki qoşun əhli ona heyrtlə tamaşa ələyirdilər. Şərr-Kan atını meydanda səyirtirdi, nəre çəkib Əfriduna dedi: "Vay halına, məlun! Sən yoxsa məni indiyəcən rast gəldiyin, meydanda qabağında dayana bilməyən basdıqın pəhləvanlara tay ələyirsən?" Sonra hər iki pəhləvan atını çaparaq sürdü, onlar toqquşan dağlara, toqquşan dənizlərə bənzəyirdilər. Onlar bir-birinə yaxın gəlir və geri çəkildilər, bir-birinə lap yaxınlaşıp və aralanırdılar, hənəklə də, gerçəkdən də hücum ələyir və geri çəkildilər, qılınc və nizələrini işə salırdılar. Qoşun-ləşkər onlara baxırdı, bəziləri deyirdilər ki, Şərr-Kan qalib gələcək, bəziləri də deyirdilər ki, Əfridun qalib gələcək. Pəhləvanlar o vaxtadan vuruşdular ki, söz-söhbət kəsildi. Elə ki toz qalxdı, gün qüruba ayıldı, Əfridun şah qışqıra-qışqıra Şərr-Kana dedi: "Məsihaya, bir də dinimə aldın olson ki, sən güclü pəhləvan və igid cəngəvərsən, ancaq adam aldanırsan, özü də sənin xasiyyətin pisdirdi. Mən görürəm ki, sənin işlərin çox da yaxşı deyil, vuruşmağın da sərkərdə vuruşmağı deyil, sənin adamlarının dediyi kimi, nəslin də qul nəslidir. Bax sən üçün başqa at götürüblər, sən yenə döyüşə atılacaqsan. Mən isə dinim haqqı, səninlə vuruşmaqdan əldən düşmüşəm. Əgər sən bu axşam mənimlə vuruşmaq istəyirsənsə, nə silah-əsləhəni, nə də atını dəyişmə, qoy alıcənablığın və vuruşmaq bacarığın sən pəhləvanlığını göstərsin".

Onun bu sözlərini eşidən Şərr-Kan qul nəslindən olduğunu deyən yoldaşlarına qəzəbi tutdu, çevrilib öz adamlarına işarə etmək və buyurmaq istədi ki, onun nə atını, nə də silah-əsləhəsini dəyişməsinlər. Elə bu məqamı gözləyən Əfridun nizəsini hərələyib Şərr-Kana atdı. Şərr-Kan çevrilib baxdı, ancaq heç kəs görmədi, onda başa düşdü ki, bu hiylədir, tez üzünü bu tərəfə çevirdi, yəhərin qaşına yatdı, nizə onun sinəsinə dəydi. Şərr-Kanın sinəsi enli idi, nizə onun derisini zədələdi, o bərkədən qışqırıb huşunu itirdi.

Məlun Əfridun çox şad oldu, elə bildi ki, Şərr-Kanı öldürdü, sədaqətə kafirlərə qışqırdı, onlar sevindilər, müsəlmanlar isə göz yaş

töküdlər, qardaşının at üstündən az qala yıxılacağını gören Dau əl-Məkan pəhləvanları göndərdi ki, gedib onu götürsünlər, igidlər atlarını çapıb bir-birini ötə-ötə gedib onu Dau əl-Məkanın yanına gətirdilər. Kafirlər onda müsəlmanların üzünə yeridilər. Yenə qoşunlar üz-üzə gəldi, sıralar dağıldı, iti yəmənlər qılıncı işə düşdü, Şərr-Kanın yanına hamıdan tez vəzir Dandan özünü çatdırdı...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki yüz üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, Dau əl-Məkan şah görəndə ki, məlun kafir qardaşı Şərr-Kanı vurdu, elə bildi Şərr-Kan öldü, pəhləvanları göndərdi gedib onu götürsünlər. Şərr-Kanın yanına hamıdan tez vəzir Dandan, əmir Böhrəm və əmir Rüstəm çatdılar. O az qalırdı atdan yıxılısın, elə bu dəmdə onu tutub, atı ilə bərabər qardaşı Dau əl-Məkanın yanına gətirdilər, sonra onu nökrələrə tapşırıb cəng meydanına qayıtdılar, qılınc və nizələrini işə saldılar.

Dava daha da qızıqdı, nizələrin uçları sınırdı, pəhləvanlar laldinməz vuruşurdular, qan su yerinə axırdı, başlar bədəndən ayrılırdı, qılıncılar öz işini görürdü. Gecəyarından xeyli keçənəcən vuruşdular, hər iki tərəf yoruldu, birdən səs gəldi: "Dağılısın!" Dəstələr dağılıb öz çadırlarına gəldilər, kafirlər hamılıqla öz padşahları Əfridunun yanına gətdilər, ona təzim edəlidilər, Şərr-Kana qalib gəldiyi üçün keşişlər onu tərəflədilər. Sonra Əfridun şah əl-Kustaniyyəyə gedib öz padşahlıq taxtında əyləşdi, Xardub şah onun yanına gəlib dedi: "Məsiha qoluna qüvvət versin, həmişə sənə kömək olsun. Anam Zat əd-Dəvahi sənə dua ələyir, onun duası müstəcəb olsun, onu bil ki, Şərr-Kandan sonra müsəlmanlar daha davam götürməzlər". Əfridun şah dedi: "Elə ki sabah mən meydana girdim, Dau əl-Məkanı döyüşə çağırıb öldürdüm, müsəlmanların işi bitdi, onlar hökmən qaçaçaqlar".

Kafirlər burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, islam qoşunlarından. Çadırına qayıdan Dau əl-Məkanın birçə fikri qardaşı idi. O, qardaşının yanına girdi, gördü ki, onun halı çox pisdirdi, belə olanda, o, vəzir Dandan, Rüstəm və Böhrəmi məsləhətə çağırırdı. Onlar gəldilər, Şərr-

Kanı sağaltmaq üçün həkim çağırmağı məsləhət görüb dedilər: "Onun kimisi bir daha dünyaya gəlməyəcək!"

Onlar bütün gecəni yatmayıb xəstənin yanında qaldılar, səhərə yaxın zahid ağlaya-ağlaya içəri girdi. Dau əl-Məkan onu görüb ayağa qalxdı, qabağına çıxdı, zahid Şərr-Kanın yarısını sıgallayıb Qurandan bəzi ayələri oxudu, Allaha dua elədi ki, xəstənin yarası tez sağalsın. Sonra səhərəcən xəstənin yanında qaldı, səhər Şərr-Kan özünə gəlib gözlerini açdı, danışmağa başladı.

Sultan Dau əl-Məkan şad olub dedi: "Allah ona zahidin öli ilə şəfa verdi". Şərr-Kan dedi: "Allaha şükür ki, şəfa tapdım! Mən indi yaxşıyam, o məlun mənə hiylə gəldi, əgər ildırım kimi yana ayılməsəydim, nizə sinəmi dəşəcəkdə. Şükür Allahın kərəminə ki, mənə ölümdən qurtardı! Bəs müsəlmanların halı necədir?" Dau əl-Məkan cavabında dedi: "Onlar sənənin üçün ağlayırlar". Onda Şərr-Kan da dedi: "Mən sağ-salamatam. Bəs zahid hanı?" Onun başı üstə oturan zahid dedi: "Başın üstəyəm". Şərr-Kan çevrilib onun əlini öpdü. Zahid ona dedi: "Oğlum, dözümlü ol, Allah sənə kömək elər, çünki Allah dözüənə kömək eləyir". Şərr-Kan da dedi: "Mənim üçün Allaha dua elə". Zahid də dua etməyə başladı.

Səhər açılıb günəş hər yerə işıq saçanda müsəlmanlar cəng meydanına çıxdılar, kafirlər isə qılınc çalmağa, nizə işlətməyə hazırlaşdılar. İslam qoşunları qılınclarını siyirib meydan sulayırdılar. Dau əl-Məkan şah və Əfridun bir-birinin üstünə cummaq istəyirdilər, ancaq Dau əl-Məkan cəng meydanına çıxanda vəzir Dandan, əyanbaşı və əmir Bəhram onun bərabərinə gəlib dedilər: "Sənə yerinə biz vuruşacağıq". Dau əl-Məkan ucadan dedi: "And olsun müqəddəs Kəbəyə, Zəmə-zəmə, İbrahimin həcər daşına ki, bu qanmazlarla hökmən mən vuruşmalıyam!" O, meydana girib elə qılınc və nizə oynatmağa başladı ki, pəhləvanlar, qoşun-ləşkər buna mat qaldı. O, atını çaparaq sürüb düşmənlərin sağ cənabında iki nəfər patrisi öldürüb qışqırdı: "Hanı Əfridun? Çıxsin meydana, mən onu alçalmağa məcbur elərəm!" Məlun Əfridun şah diltor olub geri qayıtmaq istəyirdi. Əfridunun bu vəziyyətini gören Xardub şah onu cəng meydanına çıxmağa dilə tutub dedi: "Ya hökmdar, dünyanın sən vuruşmusan, bu gün isə mənim növbəmdir. Mən onun igidliyinə baxmaram". O, iti qılıncını siyirib kəhər atını meydana sürdü; onun atı, Əntərənin¹ atı Əbcərə bənzəyirdi, çox qızgın idi, bu barədə şair yaxşı deyib:

¹ Əntərə - İslam dövrünə qədər yaşamış şairdir, orobların cəngavərlik fəsanələrinin qəhrəmanlarıdır. Həcmi otuz cildən artıq olan romanda onun sərgüzəştlərindən danışılır.

"Sürətdə baxışdan və xəyaldən itidir o, Ruzgarla yarışmaqdadır əvvəldən o köhlən.

Fərqləndirə bilməz qara rəngdən onu heç kəs;
Guya ki, biçilmiş qatı zülmət gecələrdən.

Göy gurladı, ya fırtına başlandı, — deyirsen,
Hərdən həmin at kişnəyərək nərə çəkərkən.

Kərratla əsən ruzgarı qoymuş yarı yolda,
Şimşək belə çatmaz ona yollarda sərkərkən.

Sonra onlar bir-birinə hücum elədilər, onların hər biri məharətlə zərbədən yaymır, cürbəcür fəndlər işlədirdi. Onlar o vaxtadan bir-birinə hücum elədilər, geri çəkildilər ki, axırda səbirləri tükəndi. Belə olanda, Dau əl-Məkan nərə çəkib Xardub şahı hücum elədi, bir zərbə ilə onun başını bədənindən ayırıb nəfəsini kəsdi. Kafirlər bunu görüb, hamılıqla ona hücum elədilər, ancaq Dau əl-Məkan şir kimi onları qarşılıdı, sağ-sol o vaxtadan biçdi ki, qan su yerinə axdı, onda müsəlmanlar qışqırdılar: "Allahü-əkbər! Allahdan başqa Allah yoxdur, Allah-təalaya şükür olsun!" Onlar var qüvvə ilə vuruşmağa başladılar, Allah da müsəlmanlara qələbə, kafirlərə məğlubiyyət qismət elədi. Vəzir Dandan qışqıra-qışqıra dedi: "Əmər ibn ən-Nüman şahın da, onun oğlu Şərr-Kanın da intiqamını alın!" O, başını açıb, türkləri səslədi, onun yanında on mindən çox türk atlısı var idi, — onlar bir nəfər kimi atlarını onun dalınca çapdılar, kafirlərin qaçmaqdan başqa əlacları qalmadı, odur ki, arxalarını çevirib qaçmağa başladılar, müsəlmanlar iti qılınc-larını işə saldılar. Onların əlli minə yaxın atlısını qırdılar, bundan daha çox osqorini isə əsir tutdular, qala qapısından içəri girəndə basabasdə çoxlu adam öldü. Sonra rumlular tələsik qala qapılarını bağlayıb qala divarlarına dırmaşdılar, müsəlman dəstələri isə Allahın köməyiylə qələbə çalıb öz çadırlarına qayıtdılar, Dau əl-Məkan şah qardaşının yanına gəldi, onu sağ-salamat gördü, buna görə də diz çöküb Allaha dua elədi. Sonra qardaşına yanaşıb, ona ölümdən qurtardığına görə gözyə-dinliyi verdi. Şərr-Kan ona dedi: Biz hamımız, Allaha dua eləyən zahidin himayəsindəyik. Siz onun duası sayəsində qalib gəlmisiz. Bu gün o səhərdən axşamacan elə hey dua eləyib Allahdan sizə qələbə istəyib..." Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

104-cü gecə

Elə ki yüz dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rovatot eləyirlər ki, Dau əl-Məkan qardaşı Şərr-Kanın yanına gəldi, gördü ki, qardaşı oturub, zahid də onun başı üstündədir. Ölümündən qurtardığına görə qardaşına gözəy-dinliyi verdi. Şərr-Kan dedi: "Biz hamımız Allaha dua eləyən zahidin himayəsindəyik. Siz onun duası sayəsində qalib gəlmisiz. Bu gün o səhərdən axşamacan yerindən tərpənməyib, dua eləyib, Allahdan sizə qələbə istəyib. Sizin mədhinizi eşidəndə ürəyim toxtaqlıq tapdı, o saat başa düşdüm ki, düşməni basmışız. Qardaş, danış görək, sən necə vuruşdun?" Dau əl-Məkan məlun Xardubla təkbətək necə vuruşduğunu, onu necə öldürüb cəhənnəmə vasil elədiyini qardaşına nəql elədi. Şərr-Kan onu çox təriflədi.

Zahid paltarı geymiş Zat əd-Dəvahi oğlu Xardubun ölüm xəbərini eşidən kimi sapsarı saraldı, gözlərindən yaş sel kimi axdı. Ancaq o, dərindən uddu, özünü müsəlmanlara elə göstərdi ki, çox şad olduğundan ağlayır, sonra da qarı öz-özünə dedi: "Dau əl-Məkan nəsrənilərin, xaç-pərəstlərin pənəhi Xardub şahı öldürüb sinəmə dağ çəkdi, daha mən niyə yaşayıram. Məsihaya and içirəm ki, mən də Şərr-Kanı öldürüb Dau əl-Məkanın sinəsinə dağ çəkəcəyəm". Ancaq o, fikrini gizli saxladı.

Vəzir Dandan, Dau əl-Məkan şah və əyanbaşı, Şərr-Kanın yanında qaldılar, yarasına məlhəm qoydular, dərman verdilər, onun səhhəti yaxşılaşdı, hamı çox şad oldu, bunu qoşun əhlinə xəbər verdilər, müsəlmanlar çox şad olub dedilər: "Sabah o bizimlə bərabər at minəcək, şəhəri dövrəyə alanda yanımızda olacaq". Sonra Şərr-Kan yanındakılara dedi: "Siz bu gün vuruşmusunuz, yorulub əldən düşmüşsünüz, gedin yatın, dincəlin". Hamı onunla razılaşdı, hərə öz çadırına getdi. Şərr-Kanın yanında bir neçə nəfər nökr və Zat əd-Dəvahi qarı qaldı. Şərr-Kan bir az onunla söhbət eləyəndən sonra uzandı ki, yatsın. Nökrələr də uzandılar, onlar bərk yuxuya getdilər.

Elə ki Zat əd-Dəvahi qarı gördü onlar yatdılar, çadırdə təkə oyaq özüdür, Şərr-Kana baxdı, onun şirin yuxuya getdiyini görüb, ayağa qalxdı, zəhərlənmiş xəncəri çəkib qınından çıxartdı, xəncərə elə zəhər sürtülmüşdü ki, daşın üstə qoysaydın daşı əriderdi, o, Şərr-Kanın başını kəsib bədənindən ayırdı.

Sonra yatmış nökrələrin ayılacağından qorxub onların da başlarını kəsdi. Oradan çıxıb sultanın çadırına tərəf getdi, ancaq gözetçiləri ayıq olduğunu görüb vəzir Dandanın çadırına getdi, gördü ki, vəzir Quran oxuyur. Vəzirin nəzəri qarının nəzəri ilə rastlaşanda vəzir dedi: "Xoş gəlmisən, mömin zahid!" Qarı vəzirin səsinə təşvişə düşüb dedi: "Mən belə bixəft bura ona görə gəldim ki, bir möminin səsinə eşitdim, onun yanına gedirəm". Qarı dönüb getdi, vəzir Dandan isə özlüyündə dedi: "And olsun Allaha ki, mən bu gecə zahidi güdəcəyəm!" O qalxıb zahidin dalınca düşdü, məlun qarı onun ayaq səslərini eşidəndə anladı ki, vəzir onun dalınca gəlir, odur ki, qarı özlüyündə fikirləşdi: "Əgər hiylə işlədib onu aldatmasam, biabır olacağam". Sonra da uzaqdan ona dedi: "Ay vəzir, mən möminin yanına gedirəm, görüm o kimdir, elə ki onun kim olduğunu bildim, yanına getməyə sənün üçün də icazə alaram, gəlib sənə deyərəm. Əgər icazə almamış sən mənimlə getsən, qorxuram ki, onun acığı tutsun". Bunu eşidən vəzir utandığından zahidə cavab vermədi, öz çadırına qayıtdı. Yatmaq istədi, ancaq gözüne yuxu gətmedi, dünya başına dolandı. Çadırdan çıxıb öz-özünə dedi: "Gedim, səhərəcən Şərr-Kanla söhbət eləyim". O gedib Şərr-Kanın çadırına girdi, gördü ki, yerdə qan sel kimi axır, nökrələrin də başları kəsilibdir. Vəzir elə qışqırdı ki, hamı yuxudan oyandı, adamlar qaça-qaça onun yanına goldilər, axan qanı görüb ağlamağa, ah-zar eləməyə başladılar. Sultan Dau əl-Məkan ayılıb soruşanda ki, nə olub, ona dedilər: "Qardaşın Şərr-Kanı da, onun nökrələrini də öldürüblər". O tələsik qalxıb qardaşının çadırına gəldi, qışqıran vəzir Dandanı və qardaşının başsız bədənini görüb huşunu itirdi. Bütün qoşun əhli çığır-ağlamağa, Dau əl-Məkanın başına dolanmağa başladılar, Dau əl-Məkan ayıldı, Şərr-Kana bir də baxıb höknür-höknür ağladı, vəzir də, Rüstəm də, Bəhrəm də ona qoşuldular. Əyanbaşı isə daha çox qışqır-ağlayırdı, o elə döhşətə gəlmişdi ki, lap çıxıb getmək istədi. Dau əl-Məkan soruşdu: "Bilmirsiniz, qardaşımı kim öldürüb? Bəs zahid hanı?" Vəzir cavabında ucadan dedi: "Bütün bu işləri eləyən elə o şeytan zahiddir! Allah haqqı, mənim ürəyimə dammışdı, mən bunu yaxşı bilirəm: kim ki, alicənablıqdan çox dem vurur, o yaxşı adam deyil". O, gecəki əhvalatı, zahidi izləmək istədiyini, ancaq zahidin buna yol vermədiyini padşaha nəql elədi.

Qoşun əhli ağlayıb ah-vay eləyəndən sonra qəzəblənib zahidə lənət oxudular, Allaha yalvardılar ki, zahidi onların əlinə versin, sonra Şərr-Kanı el adəti ilə kəfəne tutub həmin dağda basdırdılar...

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

105-ci gecə

Elə ki yüz beşinci gecə oldu, Şəhrişad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şərr-Kanı el adəti ilə kəfənə tutub, həmin dağda basdırdılar, təziyə saxladılar. Sonra müsəlmanlar şəhər darvazasının açıldığını gözləməyə başladılar, amma darvazanı açmırdılar, həm də qala divarlarının üstündə adam görünmürdü. Onlar buna məəttəl qaldılar, Dau əl-Məkan şah dedi: "Vallahi, Şərr-Kanın intiqamını almayınca, əl-Kustaniyyəni yerlə yeksan etməyincə, xaçpərəstlərin padşahlarını qırmayınca buradan tərəpənə deyiləm, dediyimi eləməsəm, onda görək ölüm ki, canım qurtarsın!"

Sonra əmr elədi Matruhanna monastırından götürdüləri var-dövləti gətirdilər; o, qoşun əhlini bir yerə yığdı, pulları bölüşdürüb payladı, hamı da ondan razı qaldı. Sonra hər dəstədən üç yüz atlı çağıraraq dedi: "Pullarınızı evinizə göndərin, mən burada, bu şəhərdə qalacağam, qardaşım Şərr-Kanın intiqamını almayınca, lap ölsəm də buradan tərəpənəməyəcəyəm".

Qoşun əhli onun bu sözlərini eşidəndə verdiyi pulları aldılar, cavabında dedilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur! Sonra Dau əl-Məkan çaparları çağıraraq, namələri onlara verib tapşırırdı ki, bunları yerlərinə çatdırınsınlar, pulları əsgərlərin evlərinə versinlər, onların sağ-salamat olduqlarını qohum-qardaşlarına desinlər, bir də Dau əl-Məkan onlara dedi: "Evdəkilərə deyin ki, biz əl-Kustaniyyəni mühasirəyə almışıq, ya onu dağıdacağıq, ya da öləcəyik, biz bu şəhəri almayınca, lap aylarla, illərlə burada qalsaq da yerimizdən tərəpənə deyilik". Sonra o, vəzir Dandana buyurdu ki, bacısı Nüzxət-əl-Zamana namə yazsın. Həm də ona dedi: "Bizim başımıza gələni ona yaz. Özü də tapşır ki, oğlumdan muğayət olsun. Mən səfərə çıxanda arvadım bu gün-sabahda idi, indi o yaqın doğub. Əgər, mən eşitdiyim kimi, oğlum olubsa, qoy çaparlar tez mənə xəbər gətirsinlər". Padşah çapalara bir az pul verdi, onları pulu aldılar, elə o saat yola düşdülər, adamlar onları yola salmağa çıxıb, tapşırırdılar ki, pullardan muğayət olsunlar.

Çaparlar yola düşəndən sonra padşah vəzir Dandana buyurdu ki, adamlara əmr eləsin, onlar sürünə-sürünə qala divarlarına yaxınlaşsınlar, onlar da yaxınlaşdılar, ancaq divarların üstündə bir nəfər də olsun

adam görməyib buna təəccüb elədilər. Bu xəbərdən sultan təşvişə düşdü, yenə qardaşı Şərr-Kanı xatırlayıb qəm dəryasına batdı. Həm də üç gün keçdi, onlar şəhərdə heç kəsi görmədilər.

Müsəlmanlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, rumlulardan. Bu üç gündə onda ona görə cəngə girmirdilər ki, Zat əd-Dəvahi Şərr-Kanı öldürəndən sonra tələsik qala divarlarının yanına gəlib Rum dilində gözətçilərə qışqırırdı ki, onun üçün ip sallasınlar. "Kimsən?" – deyər soruşanların cavabında dedi: "Zat əd-Dəvahiyyə!" Onu tanıdılar, ip saldılar, Zat əd-Dəvahi özünü ipə bağladı, onu dartıb yuxarı qaldırdılar. O, rumluların yanına gələn kimi Əfridun şahın hüzuruna gedib ondan soruşdu: "Müsəlmanlardan eşitdiyim söz doğrudurmu? Onlar deyirdilər ki, oğlum Xardubu öldürüblər". Əfridun da cavabında dedi: "Bəli, öldürüblər". Qarı qışqırıb o vaxtacan höknür-höknür ağladı ki, Əfridun da, onun yanında olanlar da ağladılar; sonra qarı nəql elədi ki, Şərr-Kanı və otuz nökrünü doğrayıbdır. Bu xəbərdən şad olan Əfridun şah onun əlini öpüb, razılıq elədi, oğlunu itirərsə, özünə toxtaqlıq verməyi məsləhət gördü. Qarı cavabında ucadan dedi: "And olsun Məsihiyə, mən oğlum şahənşahın yerinə bir müsəlman itini öldürməklə ürəyim soyumayacaq! Hiylə işlədib elə kələk quracağam ki, sultan Dau əl-Məkanı, vəzir Dandanı, əyanbaşını, Rüstəmi, Bəhrəmi və on min müsəlman pəhləvanını məhv eləyəcəyəm, dördümi dağıtmaq üçün dinsiz-imansız işlər görəcəyəm. Əfridun cavabında dedi: "Nə istəyirsən elə, sənə mane olmayacağam. Sən lap uzun müddət oğluna yas saxlasan, yenə azdır. Müsəlmanlar bizi lap aylarla, illərlə mühasirədə saxlasalar da, bizə heç nə eləyə bilməyəcəklər, özləri yorulub öldən düşəcəklər.

Məlun qarı düşünüb tapdığı dinsiz-imansız işlər görüb ürəyini soyudandan sonra mürəkkəb-qələm götürüb yazdı: "Şəhəvi Zat əd-Dəvahişdən ləyaqətli müsəlmanlara: "Bilin və agah olun ki, mən sizin torpaqlarınıza gəlmişəm, nəcibliyinizdən istifadə eləyib sizə çoxlu tor qurmuşam. Əvvəlcə Ömər ibn ən-Nüman şahı öz sarayının içində öldürmüşəm, sonra dərədə və mağarada olan vuruşmalarda çox müsəlmanları qırdırmışam, lap axırda da Şərr-Kanı, onun nökrələrini öldürmüşəm. Əgər vaxt olsa, şeytan sözümə qulaq assa, mən hökmən sultanı, vəzir Dandanı öldürəcəyəm. Əgər sağ qalmaq istəyirsinizsə çıxın gedin, yox əgər ölmək istəyirsinizsə burada qalın. Lap aylarla, illərlə də burada qalsaq, muradınıza çatmayacaqsız. Allah sizə rəhmət eləsin!"

Qarı naməni yazandan sonra Xardub şahı üç gün yas saxladı, dördüncü gün patrisi yanına çağıraraq, naməni verib tapşırırdı ki, onu oxu

bağlasın, müsəlmanlara atsin. Sonra kilsəyə getdi, oğlu üçün ağı deyib ağlamağa başladı. O, oğlundan sonra padşahlıq taxtına oturana dedi: "Mən hökmən Dau əl-Məkanı, bir də bütün müsəlman əmirlərini öldürəcəyəm".

Zat əd-Dəvahi burada qalsın, sizə kimdən deyim, müsəlmanlardan. Onlar üç gün dörd-qəmə batıb qaldılar, dördüncü gün rumlular tərəfə baxanda, birdən gördülər ki, qala divarı üstə bir patris dayanıb, əlində də ox-yay, taxta oxun da ucunda namə var. Müsəlmanlar o vaxtacan gözlədilər ki, patris onlara tərəf ox atdı, sultan vəzir Dandana naməni oxumağı əmr elədi, vəzir naməni oxudu, hər şey Dau əl-Məkan şaha əyan oldu, o hönkür-höknür ağladı, qarının hiyləgərliyi ona ağır gəldiyindən qışqırdı, vəzir dedi: "Allah haqqı, mənim ondan zəhləm gedirdi, ürəyimə nəşə dammışdı!" Sultan ucadan dedi: "Bu necə olub ki, o əxlaqsız iki dəfə bizi aldadıb. Vallahi, quşu qəfəsə salan kimi onu zindana salmasam, sonra da əl-Kustaniyyə darvazasında saçından asıb çarmıxa çəkməsəm, buradan gedən deyiləm!" Sonra yenə qardaşını xatırlayıb ağladı.

Elə ki qarı gəlib əhvalatı kafirlərə danışdı, onlar Şərr-Kanın ölümlünə, Zat əd-Dəvahinin sağ-salamat qayıdıb gəlməyinə sevindilər. Müsəlmanlar əl-Kustaniyyənin darvazasına tərəf döndülər, sultan söz verdi ki, şəhər alınan kimi onun var-dövlətini onların arasında tən böləcək. Bax belə! Sultan elə hey qardaşının dərindən ağlayırdı, o anqlayıb çöpə dönmüşdü. Vəzir Dandan onun yanına gəlib dedi: "Sakit ol, ağlama. Qardaşın vaxtsız ölməyib, bir də qəm-qüssəyə batmaq sənə heç nə verməz. Şair bu barədə yaxşı deyib:

"Çarə yoxdur olacaq, baş verəcək hadisəyə,
Olacaq bir işi əsla poza bilməz tədbir.

Hər nə baş verməlidir, – verəcək, – dörd eləmə,
Yalnız əvvamlar olur daimi bir dərəcə osir."

Bəsdir hönkür-höknür ağladın, özünə toxtaqlıq ver ki, silah tuta biləsən". Dau əl-Məkan da dedi: "Ay vəzir, mənim qəlbim atamın, qardaşımın ölümü ilə bərabər, vətəndən uzaq düşdüyümə görə də pərişandır. Rəyyətin fikrini çəkirəm". Vəzir də, orada olan adamlar da ağladılar. Onlar bir müddət əl-Kustaniyyəni mühasirədə saxladılar, elə bu vaxt padşahın əmirlərindən biri Bağdaddan xəbər gətirdi ki, Dau əl-Məkanın arvadı oğlan doğub, bacısı Nüxzət-əl-Zaman da uşağın

adını Kan-Məkan qoyubdur, həm də indidən görünür ki, bu uşaq gələcəkdə çox böyük işlər görəcək. Şahzadə xanım bütün üləmalara və möminlərə buyurub ki, hər namazdan sonra sizə dua eləsinlər. Bir də sizə xəbər verir: "Biz sağ-salamatıq, bollu yağış yağır. Ocaqçı çox firavan ömür sürür, onun nökrə-naibi var, ancaq bir bunu bilmir ki, sən necəsen! Salamət ol!" Dau əl-Məkan bunu eşidib ucadan dedi: "İndi arxam bərkdir, çünki Allah mənə Kan-Məkan kimi oğul verib..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Dau əl-Məkan oğlu olması xəbərini eşidəndə çox şad olub ucadan dedi: "İndi arxam bərkdir, çünki Allah mənə Kan-Məkan kimi oğul verib". Sonra da vəzir Dandana dedi: "Mən dörd-qəmdən azad olub, qardaşıma Quran oxutdurmaq, onun üçün əhsan vermək istəyirəm!" Vəzir də cavabında dedi: "Lap yaxşı eləyirsən!" Sonra padşah əmr eləyib qardaşının qəbri yanında çadırlar qurdurdu, Quran oxuyanları ora yığdırdı, bəziləri Quran oxumağa, bəziləri Allaha dua etməyə başladılar. Sonra sultan Dau əl-Məkan Şərr-Kanın qəbri üstə gəldi, göz yaşı töküüb bu şəri oxudu:

"Sarsıtdı onun dəfni qoşun əhlini birdən,
Sanki uçmuş dağ altında qalmışdı Musa.

Tərk eylədi dünyanı, fəqət dəfn olunanda,
Yaş torpağa yox, qəblərə köç eylədi guya.

Röyama da girməzdi ki, bir gün uca bir dağ,
Bilmədim, əl üstündə gedər xəndəyə Rədvə¹.

Göydür, düşündürdüm, yeri ulduzların ancaq,
Torpaq olacaqmış, demə bir ulduza mava.

¹ Rədvə – Məkkənin yaxınlığında dağdır.

Qəbir əhlini göylərdə girov görmək olarmış,
Göydən onu kim torpağa nəql etladi, aya?

Haqqındakı tərifi ona vermiş əbədi ömr,
Uçmuşsa da ruhu yaşayır dünyada amma”.

Səri oxuyub qurtarandan sonra Dau əl-Məkan yenə ağladı, ətrafdakı qoşun əhli də ona qoşuldu, sonra o, qəbrin üstünə yığıldı, vəzir Dandan da şairin bu şerini oxudu:

“Atıb bu fani cahanı qovuşdun axirətə,
Sənin o getdiyin yolu getmiş yığın-yığın insan.

Günahə batmadın əsla, yerin behiştə sənin,
Bu yer həyatını mütləq unutdurur rizvan.

Qılınc çəkib döyüşə girmək istəyəndə yağlı,
Gücündü təhlükəni tezəcə qaldıran aradan.

Əbəsdir hər nəyə can atsa insan övladı,
Şərəflidir fəqət Allaha axtarıb-arayan.

Xudam əsirgəmosin səndən öz behişt bağını,
O haqq cahanda səni məyus etməsin yaradan.

Ölüm alıb gedəli, qəlbi dağlıyam həmişə,
Tutub sənin yasını, şərq və qərb edir ah-aman”.

Vəzir Dandan şəri deyib qurtaran kimi hönkür-hönkür ağladı, göz yaşı mirvari dənələri kimi yerə səpələndi, sonra Şərr-Kanın bir nəfər həmsüfrəsi qabağa çıxıb ağlaya-ağlaya onun igidliyindən, alicənablığından danışdı, sonra bu şəri oxudu:

“O səxavətli əlin torpağını qucdu sənin?
Çarəsiz dərddə düşübdür bu canım həsrətdən.

Sevin, ey sarban, halım bəlli deyildirmi sonə
Üzümə göz yaşının yazdığı hər bir xətdən.

Sənə şadlıq gətirib könlünü açmışımı qəmin?
Sırrımı açmamam heç bir kəsə ölsəm belə mən.

Sən olan zirvəyə fikrim belə qalxmaz, əmin ol,
Tutulubdur gözüüm həsrətdən, əzabdan, dərddən.

Gözucu baxsam əgər özgəyə səndən sonra,
Yummayım kirpiyimi birəcə möhnətdən”.

Həmin adam şəri oxuyub qurtaran kimi Dau əl-Məkanla vəzir Dandan ağladılar, əsgərlər də hönkür-hönkür ağladılar, sonra öz çadır-larına getdilər, sultan onlarla cəng barədə məsləhətləşməyə başladı.

Bu minval ilə günlər, gecələr keçdi. Dau əl-Məkan qəm dəryasına batıb zillət çəkirdi, günlərin bir günü o, vəzirinə dedi: “İnsanlar barədə nağıllara, şahlara haqqında əfsanələrə, eşq divanələrinin əhvalatlarına qulaq asmaq istəyirəm, bəlkə Allahın köməkliyi ilə ürəyim toxtaqlıq tapdı, ağlamaqdan, ağlı deməkdən əl çəkdim”.

Vəzir cavabında dedi: “Padşahlar haqqında nağıllar, qərübə rəvayətlər, eşq divanələri barədə əhvalatlar eşitmək istəyirsənsə, özü də bunlar sənin dərddinə əlac elərsə, bu asan işdir, o mənim boynuma, rəhmətlik atanın sağlığında elə mənim işim-gücüm ona nağıl danışmaq idi. Bu axşam mən sənə əsiq və məşuqə barədə bir əhvalat danışaram ki, ürəyin açılsın”.

Vəzir Dandanın bu sözlərini eşidən Dau əl-Məkan Allah-Allah eləyirdi, tez gecə olsun ki, vəzir Dandan ona nağıl danışın. Elə ki gecə oldu, sultan əmr elədi şamları, çıraqları yandırsınlar, yemək-icmək, buxurdanları gətirsinlər. O buyuran şeylərin hamısını gətirdilər. Sonra vəzir Dandanın dalınca adam göndərdi, vəzir gələndən sonra sultan Böhrəmin, Rüstəmin, Tərkeşin və əyanbaşının dalınca adam göndərdi. Hamı gəlib onun hüzurunda hazır olanda üzünü vəzirə tutub dedi: “Ya vəzir, bil və agah ol ki, gecə olub, o öz qara örtüyünü üstümüzə çəkib, sən bizə söz vermişdin ki, nağıl danışsacaqsan, sözüünə əməl elə”. Vəzir də cavabında dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, padşah vəziri, Böhrəmi, Rüstəmi, Tərkeşi və əyanbaşını yanına çağırıb vəzirə dedi: “Ya vəzir, görürsən ki, gecə olub, o öz qara örtüyünü üstümüzə çəkib, sən bizə söz vermişdin ki, nağıl danışsacaqsan, sözüünə əməl elə”. Vəzir də cavabında dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur. Padşah sağ olsun, bil və agah ol ki, əsiqlə məşuq və onların vasitəçisinin hekayəti, həm də onların başına gələnlər qərübə əhvalatlar, adamın ürəyini açır, Yaqubun dərddi kimi dərddi dağdır. Həmin hekayət belədir.

Tac al-Mulukun hekayəti

Qədim zamanlarda İsfahan dağları arasında Yaşıl şəhər adlanan yerdə Süleyman şah hökmrənlik eləyirdi. O, çox səxavətli, xeyirxah, ədalətli, ürəyiaçıq, nəcib və rəhmli adam idi. Onun şöhrəti aləmə yayılmışdı, hər yerdən yolçular yanına gəlirdilər. O, uzun müddət ədalətlə padşahlıq elədi, ancaq onun nə uşağı, nə də arvadı var idi. Süleyman şahın özünə oxşayan əliaçıq bir vəzirə var idi, günlərin bir günü padşah vəzirinin dalınca adam göndərdi, onu hüsuruna çağıraraq dedi: "Ya vəzir, ürəyim sıxılır, səbrim tükənib, zəifləmişəm, çünki nə arvadım, nə də uşağım var, axı padşahların, rəiyyəti – əmirləri və kasıb-

ları idarə eləyən hökmdarların ömrü belə keçməməlidir, onların uşaqları olmalıdır ki, şad olsunlar, çünki uşaqlar həm onların nəslini artırır, həm də gücünü. Axı peyğəmbər əleyhissəlam yaxşı deyib: "Evlənin, töredin, çoxalın: onda qiyamət günü mən başqa xalqlar arasında şad olacağam". Fikrin nədir, vəzir? Mənə yaxşı məsləhət ver".

Bu sözləri eşidən vəzir hönkür-höknür ağlayıb dedi: "Qibleyi-aləm sağ olsun, Allahın işinə mən qarışa bilmərəm! Olmaya sən istəyirsən ki, Allahın mənə qəzəbi tutsun, mən cəhənnəmlik olam? Bircə məsləhətim budur: özünə kəniz al". Padşah da cavabında dedi: "Ya vəzir, onu bil ki, mən aldığı kənizin əsl-i-nəcəbətindən bixəbər olacağam, hansı qəbilədən, hansı ailədən olduğunu bilməyəcəyəm. Mən necə onu özümə kəniz eləyim? Ona sahib olandan sonra uşağım da ola bilər. O uşaq kimə oxşayacaq? Sonra uşaq ikiüzlü, zalım, qaniçən ola bilər. Kəniz də bataqlıq yer kimi olacaq: bataqlıqda bir şey əksən, o çox pis bitəcək, özü də yaxşı tutmayacaq. Belə uşaq Allahın yolundan çıxar, o, qadağan olunmuş günah işlər görür, buna görə də Allahın qəzəbinə düşər olar. Mən heç vaxt kəniz almaram ki, belə işə bais olum; istəyirəm ki, sən əsil-nəcəbətli padşah qızlarından seçəsən, özü də o, gözəl-göyçək olsun, onu mənə alsan. Əgər sən mənə əsil-nəcəbətli müsəlman hökmdarlarından birinin qızını tapsan, mən onu nişanlaram, şahidlərin hüsurunda kəbinini kəsdirib Allahın mərhəməti sayəsində onu özümə arvad elərəm".

Vəzir cavabında dedi: "Doğrudan da Allah sənə kömək eləyəcək, səni istədiyin arzuya çatdıracaq. Padşah sağ olsun, bil və ağah ol ki, Ağ torpağın hökmdarı Zöhr şahın gözəllikdə misli-bərabəri olmayan bir qızı var. Bu zamanda o qızın tayı-bərabəri heç yerdə yoxdur, boy-buxunlu, gözləri sürməli, uzunsaçlı, incəbelli, iriombalı bu qız yaxınlaşanda adamın ağlı başından olur, uzaqlaşanda adamın ürəyini özüyə aparır. O, bir baxışda adamın canını alır, bu bərədə şair yaxşı deyib:

Əndamı zəriflikdə onun sərv-i-rəvandır,
Hətta ona bənzər nə günəş var, nə də ay var.

Səf-səf düzülən dişləri mirvaridən ağıdır,
Sərxoşedicə mey kimidir qonça dodaqlar.

Rüxsarı gözəl, şux baxışı canlar alandır,
Düm ağ mütənəşib bədəni huriyə oxşar.

Hüsnüylə həlak etdiyi gənclər saya gəlməz,
Min dərdə düşür eşqinə kim olsa giriftar.

Celladım o gözlərlə o qashlardır həyatda,
Tez-gec mənə candan edəcəkdir o füsunkar”.

Qızı tərəfləyib qurtarandan sonra vəzir Süleyman şahı dedi: “Padşah sağ olsun, mənim məsləhətim budur: belə işləri bacaran fərsətli, dünyagörmüş bir adamı elçi göndər, qoy o gedib qızın atasını dilə tutsun, qızını sənə verməyə razı salsın. Axı gözəllikdə tayıbərabəri olmayan o qız sənə qismət olsa, Allah da səndən razı qalar. Peyğəmbər, Allah onun ruhunu şad eləsin, yaxşı buyurub: “İslam aləmində rahiblik yoxdur”.

Bunu eşidən padşah şad oldu, ürəyi açıldı, dərd-qəmi dağıldı, vəziyə dedi: “Ay vəzir, bil və agah ol ki, səndən başqa heç kim bu işin öhdəsindən gəlməz, çünki sən çox ağıllı və nəcib adamsan. Get öz evinə, işlərini qurtar, dərdindən ağılımı itirdiyim o qıza elçilik etmək üçün səhər səfərə çıxmağa tədarük gör. Qızımsız mənim yanıma qayıtma!”

Vəzir onun cavabında dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!”

Sonra vəzir evə gedib əmr elədi ki, padşahlara layiq hədiyyələr; qaş-daş, qiymətli ağır, vəzində yüngül başqa şeylər, ərəb atları, Davud dəbilqələri¹, mal-dövlət dolu sandıqlar gətirsinlər.

Həmin şeyləri qatırlara, dəvələrə yüklədilər, islam bayraqları və ələmlərini qaldırıb vəzir yola düşdü, həm də o, özüylə yüz ağ, yüz qara qul, yüzlərlə kənz götürdü. Padşah ona tez geri qayıtmağı əmr eləmişdi. Vəzir gedəndən sonra Süleyman şah bir yerdə qərar tuta bilmirdi, şah qızının eşqi onu dəli-divana eləmişdi.

Vəzir gecə-gündüz yol getdi, çöllərdən, səhralardan keçdi, getdiyi şəhərə bir günlük yol qalanda bir çayın sahilində dayandı. Öz yaxın adamlarından birini çağırıb onu Zöhr şahın yanına göndərdi ki, vəzirin gəldiyini ona xəbər versin.

Vəzirin yaxın adamı cavabında dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!”

Sonra da tez həmin şəhərə yola düşdü, özü də iş elə gətirdi ki, o, şəhərə çatanda Zöhr şah şəhər darvazasının qabağında gözəl bir yerdə oturmuşdu. Padşah çaparı görüb, onun yadelli olduğunu başa düşdü. Əmr elədi ki, onu hüzuruna gətirsinlər, elçini şahın hüzuruna gətirdilər, o, Yaşıl torpağın və İsfahan dağlarının hökmdarı məşhur Süleyman şahın

¹ Ravayətə görə Allah Süleymanın atası Davuda dəbilqə qayırmaq bacarığı vermişdi.

vəzirinin bura gəldiyini ona xəbər verdi. Zöhr şah şad olub elçiyə dedi: “Xoş gəlmisiz!” Sonra da onu saraya apardı. Orada çapardan soruşdu: “Sən vəzir harada qoyub gəlmisən?” Çapar da cavabında dedi: “Mən bu gün səhər onları filan çayın sahilində qoyub gəlmişəm. Allah atə-ananıza rəhmət eləsin, özünü də uzun ömür versin, onlar səhər burada olacaqlar!” Zöhr şah öz vəzirlərindən birinə əmr elədi ki, yaxın adamlarının, saray əyanlarının, canişinlərin, şahlığın əyanlarının çoxunu götürüb Süleyman şahın vəzirinin pişvazına çıxsın, çünki bütün dünyada əmri keçən Süleyman şah hörmətə layiq idi.

Zöhr şah burada qalsın, sizə kimdən deyim, Süleyman şahın vəzirindən: o, gecəyarısından dincəldi, sonra şəhərə tərəf yollandı, səhər açılıb dərələr, təpələr gün işığına qorq olanda o, özünə gəlməyə macal tapmamışdı ki, Zöhr şahın vəziri, saray əyanları, şahlığın əmirləri şəhərə bir neçə fərsəx qalmış onun qabağına çıxdılar, onunla görüşdülər. Vəzir başa düşdü ki, istədiyinə çatacaq, o da pişvazına çıxanları salamladı. Onlar qabağa düşdülər, vəzir şah sarayının yeddinci qapısına gətirdilər. Bu qapı padşahın mənzilinə yaxın olduğundan atlı girə bilməzdi. Vəzir atdan düşüb uca bir eyvanın yanına getdi, eyvanın altında hündür, mərmər taxt var idi. Bu taxt mirvari və qaş-daşa işlənmişdi, özü də fil dişindən dörd ayağı var idi. Taxtın üstündə saf qızılla işlənmiş yaşıl atlas balınc var idi, taxtın üzərində ləl-cəvahirat, qaş-daşa tutulmuş cadır var idi. Zöhr şah həmin taxtda oturmuşdu, əyanlar da onun hüzurunda dayanmışdılar.

Vəzir içəri girib onun hüzurunda dayandı, özünə ürək verdi, vəzir-lərə xas olan təmtəraqa, bəlağətlə danışmağa başlayıb...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dahnı danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Süleyman şahın vəziri içəri girib Zöhr şahın hüzurunda dayandı, özünə ürək verdi, vəzir-lərə xas olan təmtəraqa, bəlağətlə danışmağa başlayıb, şahı inco işarə ilə şəri oxudu:

"Çox nəzakət göstərib, şahənə gəldi şahımız,
Həm bağı, həm bağbanı doydurdu ehsan jaləsi.

Ovsunundan güclüdür min şahirin, ovsunçunun
İlk baxışdan qəlbimi ovsunlayan nəzzarəsi.

Tənəsindən çəksin əl qoy tənəyə aludələr,
Eşqinin heç vaxt silinməz qəlbədən əsla nəqşəsi.

Türk edib ruhumu mənə, olmuş onun sədiq qulu,
Yuxusuzluqdan üzülmüş cismimin yox qüvvəsi.

Mərhəmət hissilə mənədən ayrı düşmərsən, könül,
Eybi yox, türk et mənə, yalnız onun ol munisi.

Dinləməkdən hər şeyi mən imtina etməkdəyəm,
Qoy şahın tutsun cahanı mədhi – tərifnaməsi.

Bir ömür sərf etsən hər gəh, göz onu görsün deyə,
Dünyanın sənənsən, inan, on varlı, xoşbəxt bəndəsi,

Bir namaz qilsən, dua etsən əgər padşah üçün,
Məscidin hər bir yanından yüksəlsin "Amin!" səsi,

Torpağı ucsuz-bucaqsızdır, müsəlman saymaram
Belə bir şahlıqdan hicrət eyləyən bir nakəsi!"

Vəzir şəri oxuyub qurtaran kimi, Zöhr şah onu yanına çağıraraq çox hörmət elədi. Onu yanında əyləşdirdi, üzünə gülümsəndi, hörmət eləyib şirin sözlər dedi, onlar beləcə səhərdən oturmaq söhbət elədilər, sonra həmin evdə onlar üçün süfrə salıb yemək-içmək gətirdilər, onlar doyuncə yeyib-içdilər, sonra süfrəni yığışdırdılar, orada olan adamların hamısı çıxıb getdi, yalnız şahın adamları qaldılar. Elə ki vəzir gördü otaq boşaldı, ayağa qalxdı, padşahı təriflədi, əyləyib onun qabağında yeri öpdü, sonra da dedi: "Qibleyi-ələm sağ olsun, mən sənənin hüzuruna əsudəlik, xeyir və xoşbəxtlik verən bir iş üçün gəlmişəm. Mən sənənin yanına elçiyə gəlmişəm, sənənin əsil-nəcabətli qızını ədalətli, ürəyi-açıq, rəhmli, xeyirxah, Yaşıl torpağın və İsfahan dağlarının hökmdarı Süleyman şahla almaq istəyirəm. O sənə çoxlu hədiyyə, bahalı, antiqə şeylər göndərib, kürəkənin almaq istəyir. Sən bu işə razılıq verirsənmi?"

Vəzir bunu deyəndən sonra lal-dinməz dayanıb cavab gözlədi. Zöhr şah bu sözləri eşidəndə əyləyib onun qabağında yeri öpdü, orada olan adamlar padşahın bu işinə elə mat qaldılar ki, az qaldı ağılları başlarını-

dən olsun. Sonra padşah ayaq üstə dayana-dayana Allaha dua eləyib dedi: "Ey böyük vəzir, ey mərhəmətli ağa, qulaq as gör nə deyirəm! Biz Süleyman şahın rəiyyətiyik, onunla qohum olmaq bizə böyük şərəfdir, bizim ürəyimizdəndir. Mənim qızım onun kənizinin kənizidir, mən onunla qohum olmağa canla-başla razıyam ki, pis günəmdə mənə kömək, arxa olsun". Sonra padşah hakimləri və şahidləri çağırırdı – onlar da şahid oldular ki, Süleyman şah Zöhr şahın qızının kəbinini ona kösdirtməyi öz vəzirinə tapşırıbdır. Zöhr şah şadlıqla qızının kəbininə razılıq verdi.

Sonra hakimlər kəbinini kösdilər, orla-arvada xoşbəxtlik arzuladılar, belə olanda, vəzir ayağa qalxdı, Süleyman şahın hədiyyələrini, bahalı, nadir şeyləri gətirib Zöhr şahı verdi, sonra da şah öz qızına yol tədarükü gördü, vəzirə hörmət elədi, böyük toy məclisi düzəldti, böyükdən kiçiyə hamını çağırtdı.

Padşah qızına düz qırx gün, qırx gecə toy elədi, adamlar toyda elə şadlıq elədilər ki, gəl görəsən. Gəlin üçün səfər tədarükü görüldü qurtarandan sonra padşah səhərdən kənarda çadırlar qurmağı əmr elədi.

Səhərdən kənarda çadırlar qurdular, sandıqlara cürbəcür parça, mallar doldurdular, rumlu kənzilər, qulluqçu qızlar hazır oldular, padşah gəlinə qiymətli ləl-cəvahirat və qas-daş cəhiz qoşdu. Bundan əlavə qız üçün saf qızıl kəcavə düzəldirmişdi, özü də kəcavə mirvari, qas-daşla işlənmişdi, təkcə bu kəcavəni aparmaq üçün iyirmi qatır ayırmışdı. Kəcavə elə bil bəzəkli gəlin otağı idi, onun içində əyləşən qız isə lap cənnətin hurilər hürisi idi, kəcavənin günbəzi cənnətin qonaq otağı kimi nur saçdı. Mal-dövləti bağlayıb qadırlara, dəvlərə yüklədilər. Zöhr şah onları üç fərsəng ötürüb, vəzirə, onun adamları ilə vidalaşdı, şad-xürrəm öz doğma şəhərinə qayıtdı. Vəzir şah qızı ilə bərabər gecə-gündüz dayanmadan yol gedib düşərgələrdən, səhralardan keçdilər..."

Şəhrişad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcı qoydu.

Elə ki yüz doqquzuncu gecə oldu, Şəhrişad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir şah qızı ilə bərabər yola düşdü, onlar gecə-gündüz dayanmadan yol gedib düşərgələrdən, səhralardan keçdilər. Onlar o vaxtadan beləcə yol gətdilər ki, gəlib öz ölkələrinin üçgünlük mənzilinə çatdılar. Onda

vəzir Süleyman şahın yanına adam göndərdi ki, gəlini gətirdiyini ona xəbər versin. Çapar yola düşdü, bu xəbəri şahə yetirdi.

Padşah şad oldu, çapara mustuluq verdi, sonra da qoşun əhlinə ömr elədi ki, hörmət eləyib cah-cələlla gəlinin, onunla gələnlərin pişvazına çıxınsınlar, həm də buyurdu ki, ən yaxşı libaslarını geyinsinlər, bayraqları qaldırsınlar.

Qoşun əhli onun ömrinə itaət elədi. Carçı car çəkdi ki, şəhərdə bir nəfər də olsun yaşınan qız, hörmətli xanım, əldən düşmüş qoca qarı qalmırsın, hamı gəlinin pişvazına çıxınsın. Şəhər camaatı hamılıqla gəlinin pişvazına çıxdı, adlı-sanlı adamlar gəlinə qulluq etməyə çalışırdılar. Onlar söz qoymuşdular ki, gəlini axşama yaxın şahın sarayına aparsınlar, şahlığın əyanları yolu bəzəməyi qərara almışdılar, qabaqda xacələr, dalca da gəlin, könizlərin arasında gəlib onların yanından keçənəcən yolun kənarında dayanınsınlar. Gəlin atasının verdiyi libası geymişdi. O yaxınlığında qoşun əhli onu sağdan və soldan dövrəyə aldı, kəcavə beləcə saraya çatdı. Hamı ona tamaşa etməyə, qışqırmaya, şeypurlar çalındı, nizələr göydə oynadı. Hər yanı otir iyi basmışdı, bayraqlar dalğalanırdı, atlar ötürürdü, beləcə kəcavə saray darvazasına yetişdi.

Nökərlər kəcavəni gizli qapıya gətirdilər, gəlinin gözəlliyindən, üstündəki ləl-cəvahiratdan hər tərəf işıqlandı. Elə ki gecə oldu, xacələr çadırın qapısı ağzında durdular, sonra gəlin gəldi, könizlərin arasında o, ulduzların arasındakı Aya bənzəyirdi, ya da elə bil sapa düzülmüş mirvarilər içində tayı-bərabəri olmayan mirvari danəsi idi.

Gəlin gəlib çadıra girdi, keçib onun üçün qoyulmuş marmər taxtda əyləşdi, özü də bu taxt mirvariyə, qas-daşa tutulmuşdu, bu vaxt padşah da gəldi (qızın məhəbbətini Allah özü onun ürəyinə salmışdı), qızın yanına girib muradını hasil elədi.

Padşah bir ay onun yanında qaldı, qız elə birinci gecə ondan uşağa qaldı, ay başa çatanda padşah şahlıq taxtında əyləşib arvadının vaxtı çatanacan ədalətlə rəiyyatını dolandırmağa başladı.

Doqquzuncu ayın axırncı gecəsində, sübhçağı arvadı ağır tutdu. Allah onun əzabını azaltdı. O, bir oğlan doğdu, uşaqda xoşbəxtlik əlamətləri var idi. Padşah oğlu olduğunu eşidib şad oldu, mustuluqçuya çoxlu pul verdi, şad-xürrəm oğlunun yanına getdi, onun gözəlliyini görüb şad oldu, alnından öpdü. Şair belə uşaq barədə yaxşı deyib:

Qalalarçın əsil bir şir yaradıb o gənci Allah,
Böyüyüb olar bir ulduz, verər asimano forman.

Onu görmək, arzular hey uca taxt, qılınc və nizə,
Qoca, gənc, yaraqlı əsgər və külək gedişli ceyran.

Onu qoymaym qadınlar qucağında saxlasınlar,
Uşacaq o at belində, tutacaq əlində qalxan.

Ona süd görək deyildir, gələcək bir eylə gün ki,
Yağırlarla cəng edib, o içəcəkdir al qanından.

Sonra dayələr uşağı götürüb göbəyini kəsdilər, gözlərinə sürmə kəkdilər, ona Tac əl-Muluk-Xorən¹ adı verdilər.

Aylar illər keçdi, uşağın yeddi yaşı tamam oldu, onda Süleyman şah üləmaları çağıraraq oğluna hüsn-xət, ədəb, mərifət öyrətməyi tapşırırdı. Onlar bir neçə ildə uşağa bunları öyrətdilər. Padşahın tapşırıqlarını uşaq öyrənəndən sonra atası onu şəriət üləmalarından və müəllimlərdən alıb bir yaxşı at sürənə verdi ki, ona at minməyi öyrətsin. Həmin adam on dörd yaşınacan oğlana at sürmək öyrətdi. Oğlan elə yaxşı at sürmək öyrənmişdi ki, bir iş üçün at minib gedəndə onu görənlər heyran olurdular...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz onuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Süleyman şahın oğlu Tac əl-Muluk-Xorən at minməkdə hamıdan mahir idi. O, elə gözəl at sürürdü ki, bir iş üçün at minib gedəndə onu görənlər heyran olurdular. Həm də elə göyçək idi ki, onun adına şair qoşurdular, nəcib adamlar ağlarını itirib ona vurulurdular. Bir şair onun barəsində yaxşı deyib:

Biz qucaqlaşdıq, xoş otriylə məni məst etdi o,
Ətrini ruzgardan almış bir budaqdır – şüy budaq.

Daima məstəndir, ancaq onu məst eyləyən
Mey deyil, baldan da dadlı dil-dodaqdır, dil-dodaq.

¹ Tac əl-Muluk – "Şahların tacı" deməkdir. Farsca "Xorən", ərəbca "Bodr" deməkdir. "Bodr" – "Bodrlənmiş ay" ad kimi işlənir.

İncə varlıqlar qul olmuşdur ona başdan-başa,
Ərizi qul etsin deyər tale ona vermişdir haqq.

Nə qədər sağdır canım, könlüm unutmaz ismini,
Tutacaqdır torpağım ölsəm belə ondan sorraq.

Sağ qalarsam bəisi yalnız o gəncin eşqidir,
Qoy mənə öldürsün eşq, aləm desin: "Xoşbəxtə bax!"

On səkkiz yaşına çatanda onun al yanağındakı xalı zərif tük basdı,
onun anadangəlmə xalını elə gözəlləşdirdi ki, bu xal elə bil ənbər xalı
idi, oğlanı görənün ağlı başından olurdu, şair bu barədə yaxşı deyib:

Nadir camalı Yusifi-Kənəno bənzəyir,
Başdan-başa rəqibidir əhli məhəbbətim.

Bir an durub yanında, baxın incə xalına,
Ağ üzdə tünd nişanı o xaldır xilafətin¹.

Başqa bir şair də belə yazıb:

Hüsnünü xaliq özü türfə yaratmışdır onun,
Görməmişdir belə bir möcüzəni göz və xəyal.

Açıq al güllərə bənzər yanağın üstündə
Qapqara gözlərin altında qərar tutmuş xal.

Bir başqası da belə yazıb:

Hindu xalı kahin tək edir atəşə səcdə,
Lakin xalı yandırır o atəşli yanaqlar.

Gözlər daha çox valeh edir fikri, xəyalı,
Ovsunçudur, əlbəttə, o gözlər açıq-aşkar.

Zənn etmə ki, yumşaq tükü vermər üzə ziynət,
Bağrım yarılıb oddən alıb rəngi o rüsxar.

Bir başqa şair də belə deyib:

Məni töəcəbə qorq etmiş axmağın sualı,
Deyir: "Görən, hardadır çeşməsi həyat suyunun?"

– Onun zərif dodağıyla, ipəkdən incə bığı
Əsil həyat suyudur; aləmi edib məftun.

Bir an camalını görsoydi Musa peyğəmbər.
İnanmıram ki, olaydı çay ilə bəhsi onun.

Tac əl-Muluk böyüyüb cavan oğlan olanda lap gözəlləşdi. Onun çoxlu dostu və yoldaşı var idi, onunla dost olmağa çalışan hər kəs buna ümid eləyirdi ki, atası öləndən sonra oğlan sultan olacaq, onu da özünə əmir eləyəcək.

Tac əl-Muluk ova, şikara çıxmağı çox sevirdi, bir saat belə ovdan qalmazdı. Atası Süleyman şah sohranın bələlərindən, vəhşi heyvanlardan qorxub oğlunu ova buraxmırdı. Ancaq oğlan atasına qulaq asmırdı. Bir gün o, nöqərlərinə dedi: "Ongünlük yemək götürün". Onlar da ona itaət edəldilər.

¹ Qara bayraq Abbasilər sülaləsinin nişanəsi idi. Abbasilərdən olan ilk xəlifələr imam Əlinin və övladının öldürülməsinə mətam olaməti olaraq, bayraq üçün qara rəngi seçmişdilər, həm də onların intiqamını alacaqlarını iddia edirdilər.

Aşıqla məşuqun hekayəti

Günlərin bir günü Tac əl-Muluk öz dost-aşnası ilə ova getdi. Onlar dörd gün səhrada yol gedib yaşıl bir çəmənliyə çatdılar, gördülər ki, burada vəhşi heyvanlar qaçışır, ağaclardan dəymiş meyvələr sallanır. Tac əl-Muluk öz adamlarına dedi: "Torları burada qurun, onları geniş dövrədə bağlayın, biz dövrənin başladığı filan yerdə görüşəcəyik". Onun əmrini yerinə yetirən nöqərləri tor qurdular, geniş dövrə boyu çəkib bağladılar. Ətrafına tor çəkilmiş dövrəyə çoxlu cürbəcür vəhşi heyvan düşmüşdü, onlar atların qabağında mələyir, nəre çəkir və qaçışirdılar.

Elə bu vaxt itləri, qaplanları və qızılquşları onların üstünə buraxdılar. Sərrast atılan oxlar vəhşi heyvanları yerə səridi. Hələ ovçular qurulan torun axırına çatmamış çoxlu heyvan tutdular, qalanları qaçib gətdilər.

Sonra Tac əl-Muluk çay qırağında atdan düşdü, əmr elədi ki, ovlanmış heyvanları götirsinslər, onların ən yaxşılarını atası Süleyman şaha ayırdı, bir qismini də öz adamlarına payladı.

Gecəni o həmin yerdə qaldı, səhər açılanda onlara böyük bir karvan yaxınlaşdı, karvan əhlinin arasında qullar, nöqərlər və tacirlər var idi. Karvan çəmənlikdə, çay qırağında köç saldı. Yolçuları görən Tac əl-Muluk yaxın adamlarından birinə dedi: "Gət gör onlar kimdirlər, bir də onlardan soruşun ki, niyə bu yerdə köç saldılar". Çapar onların yanına gedib soruşdu: "Deyin görək siz kimsiz, özü də tez olun, deyın". Onlar da cavabında dedilər: "Biz tacirlik, yolumuz uzaqdır, Süleyman şaha və onun oğluna etibar eləyib burada köç salmışıq ki, dincələk. Biz bilirik ki, onun torpağında köç salana zaval yoxdur, o adam qorxmaya bilər. Biz padşahın oğlu Tac əl-Muluk üçün çoxlu bahalı parça gətirmişik".

Çapar şahzadənin yanına gəlib tacirlərdən eşitdiklərini ona nəql elədi. Şahzadə ona dedi: "Əgər onlar mənim üçün bir şey gətiriblərsə, həmin şeyləri görməmiş şəhərə ayaq basmayacağam!"

O, atını minib sürdü, qullar da atlarını onun dalınca sürdülər, onlar karvana yaxınlaşanda tacirlər onun hüsurunda ayağa qalxdılar, ona zəfər, həmişəlik şən-şöhrət arzuladılar. Onun üçün ləl-cəvahiratla işlənmiş qırmızı atlazdan çadır qurdular. Sonra gətirib ortası zümrüdlə işlənmiş ipək xələcənin üstə şah taxtı qoydular. Tac əl-Muluk taxtda əyləşdi, qulları qulluğunda hazır durdular. O, tacirlərin yanına adam göndərüb, tapşırı ki, mallarının hamısını gətirib göstərsinslər, onlar da mallarını gətirdilər. Tac əl-Muluk malların hamısına baxdı, ona lazım olanları seçib götürdü, pullarını da artıqlaması ilə verdi. Ata minib getmək istəyəndə birdən gözü karvana sataşdı, orada bir cavan oğlan gördü, həmin oğlan çox göyçək idi, təmiz paltar geymişdi, onun xətti-xalı incə, alnı açıq, üzü ay kimi idi, ancaq sevimli adamlarından ayrı düşdüyünə görə o sapsarı saralmışdı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

111-ci gecə

Elə ki yüz on birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalmı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Tac əl-Muluk ata minib getmək istəyəndə birdən gözü karvana sataşdı, orada bir oğlan gördü, həmin oğlan çox göyçək idi, təmiz paltar geymişdi, onun xətti-xalı incə, alnı açıq, üzü ay kimi idi, ancaq sevimli adamlarından ayrı düşdüyünə görə o sapsarı saralmışdı, oğlan bu şəri oxuyurdu:

"Xeyli var ayrılmış, əksilmir ancaq dörd-qənim,
Çəmələrtək yaş töküb ağlar gözüm axşam-səhər.

Ortaya hicran düşən gündən qərarım qalmayıb,
Üzgünəm, tək-tənhayam, yoxdur ümiddən bir əsər.

Dərdlərin dərmanındır söz-söhbəti, dostlar, onun
Qəlb vidalaşmaq dilər, möhlət verin siz bir qədər".

Oğlan bu şəri oxuyub qurtaran kimi bir az ağlayıb qəşş elədi; Tac əl-Muluk ona baxıb məttəl qaldı. Bir azdan oğlan özünə gəldi, iti nəzərlə baxıb bu şəri oxudu:

"Gözlərimdən ehtiyat et, cadugərdirlər yaman,
Ox kimi kirpikləri məftunlara verməz aman.

Bax o gözlər olsalar da zil qara, zülmət kimi,
Parlayır düm ağ qılınclartək, kəsir fərq qoymadan.

Sözləri can toxdadandır, amma siz aldanmayın,
Sərxoşam hüsündəki atəşdən, oddan hər zaman.

İncədir tülən, ipəkdən, nərmə-nazikdir canı,
Çırtma vursan, görsənər qardan bəyaz cismində qan.

Qaməti başdan-başa sərvə-xuramandır yarın,
Ondan almış ətrini ənbər, – desəm, olmaz yalan".

Sonra da qışqırıb huşunu itirdi, Tac əl-Muluk onun bu halını görüb özünü itirdi, oğlana yanaşdı, oğlan özünə gəlib başı üzərində duran şahzadəni gördü, ayağa qalxdı, əyilib onun qabağında yeri öpdü.

Belə olanda, Tac əl-Muluk oğlandan soruşdu: "Sən niyə mallarını bizə göstərmədin?" Oğlan da onun cavabında dedi: "Ey hökmdar, sizin kimi xoşbəxt hökmdara layiq mənim malım yoxdur". Şahzadə ucadan dedi: "Nə malın varsa, hökmən hamısını göstər, bir də deyinən görək, sənə nə olub? Gözlərimdən dərdli, ürəyi yaralı adama oxşayırsan; səni incidən olubsa, onun cəzasını verərik, əgər borcun varsa, onda borcunu ödəyərək. Səni gördüm, doğrudan da ürəyim xarab oldu".

Sonra Tac əl-Muluk ömr elədi ki, iki dənə kürsü gətirsinlər; onun üçün qızıla və ipəyə tutulmuş fil sümüyündən kürsü gətirdilər, yerə ipək xalçə saldılar. Tac əl-Muluk kürsünün üstə əyləşdi, oğlana buyurdu ki, xalçə üstə əyləşsin, sonra da ona dedi: "Mallarını göstər gördüm". Oğlan cavabında ərz elədi: "Ey hökmdar, xahiş eləyirəm, bu haqda danışma; mənim mallarım sənəin karına gəlməz". Ancaq Tac əl-Muluk ucadan dedi: "Mən hökmən sənəin mallarına baxmalıyam". Sonra da nökrələrindən birinə buyurdu ki, gedib oğlanın mallarını gətirsin, oğlan buna razı olmasa da, nökrə gedib onun mallarını gətirdi. Oğlan öz mallarını görən kimi ağlayıb ah-zar elədi, dərindən ah çəkə-çəkə bu şəri oxudu:

"O qəşəng gözlərinin sürməsinə and içirəm,
O uca qamətinin qəmzəsinə and içirəm.

Məni heyətdə qoyan incə, zərif rəftarına,
O şirin ləblərinin badosinə and içirəm.

Gecə kabus kimi girən yuxuma, mən onu da
Vermərəm dinc yuxunun nəşəsinə, and içirəm".

Sonra oğlan mallarını bir-bir çıxarıb Tac əl-Muluka göstərməyə başladı, malların arasında iki min dinar qiymətində qızılla işlənmiş atlas paltar vardı. Oğlan bu paltarı Tac əl-Muluka göstərmək istəyəndə, onun arasından balaca parça düşdü. Oğlan tez onu götürüb altında gizlətdi. O hər şeyi unudub bu şəri oxudu:

"Bəs nə vaxt dərdimə dərman edəcəksən, ey yar!
Çox yaxındır mənə eşqindən uzaq uduzlar.

Ehtiras, qüssə, kədər, eşq, məhəbbət, hicran,
Vəsl yox, vəd və möhlət, – nə qədər dözmək olar?

Hicran almır canımı, sevgi diriltmir məni, ah,
Sən uzaqsan, bu uzaqlıqda yaxınlıq izi var.

Nə mürüvvət, nə də insafdan əsər var səndə
Ki, mənə rəhm edəsen, qaçmağıma yoxdu qərar.

Bilmirəm baş götürüb hansı uzaq səmtə gedim,
Vəslinə yetmək üçün dar görürəm yolları, dar”.

Tac əl-Muluk bu oğlanın oxuduğu şerə mat-məəttəl qaldı, özü də bütün bunların səbəbindən bixəbərdi. Oğlanın həmin parçasını gizlətdiyini görəndə Tac əl-Muluk ondan soruşdu: “O nə parçadır?” Oğlan da cavabında ərz elədi: “Ey hökmdar, mən mallarımı təkcə bu balaca parçaya görə sənə göstərmək istəmirdim. Onu sənə göstərə bilmərəm...” Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz on ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlan Tac əl-Muluka dedi: “Mən mallarımı təkcə bu balaca parçaya görə sənə göstərmək istəmirdim: onu sənə göstərə bilmərəm”. Onda Tac əl-Muluk ucadan dedi: “Mən hökmən ona baxacağam”. Sonra da dedi-yində inad eləyib qəzəbləndi. Oğlan çarəsiz qalıb balaca parçasını altından çıxartdı, ağlayıb ah-zar elədi, ah çəkə-çəkə bu şəri oxudu:

“Danlamaq lazım deyildir, danlağa tab eyləmir,
Mən ona düz söz dedim, gördüm eşitmək istəmir.

Allaha tapşırışam ayızlümü, bir Allaha,
Ay kimi öz hüsnünü göy qübbədən aşkar edir.

Kaş öləydim, görməyəydim mən onun hicranını,
Vəsl varkən dünyada, heç bilmirəm hicran nədir?

Ondan ayrı, mürgüyə həsrət qalıbdır gözlərim,
Ağlaram ta sübhəcən, hər bir gözüm bir çeşmədir.

Ayrılıqdan parçalanmış səbrimin örtükləri,
Yamamaqçün onları hər kirpiyim bir iynədir.

Ortaya hicran düşən gündən nə məndə bir tutar,
Nə də ağlar gözlü dildarımda qalmışdır səbir.

Yox-yox, əl tərətmir əsla, bir sevindirmir bizi,
Həm məni, həm dilbəri qılmış fələk dərddə əsir.

Bir qədər doldurdu qəmdən, – həm mən içdim, həm də yar,
Doğru sözdür ki, fələk eşq əhlinə biganədir”.

O, şəri oxuyub qurtaranda Tac əl-Muluk soruşdu: “Görürəm ki, sən dərddli adamsan. De görüm, bu parçaya baxanda niyə ağlayırsan?” Parçadan söhbət getdiyini görən oğlan ah çəkib dedi: “Ey hökmdar, bu çox qərribə əhvalatdır, həmin əhvalat mənimlə bu balaca parçasının sahibsinin, yəni onun üstündə şəkilləri nəqs eləyən xanımın başına gəlibdir”. Oğlan parçasını açdı, onun üstündə ipək və saf qızılla işlənmiş bir ceyran vardı, həmin ceyranla da üzbəüz gümüşlə işlənmiş başqa bir ceyran dayanmışdı, özü də onun boynunda üç dənə uzunsov, işıldayan ləldən qaşı olan, saf qızıldan boyunbağı vardı.

Əla toxunmuş bu şəkilləri görən Tac əl-Muluk ucadan dedi: “Bilmədiyini insana öyrədən Allaha şükür olsun!” Şahzadə bu oğlanın əhvalatını öyrənmək istəyib ona dedi: “Danış görək, bu ceyranların sahibsəslə sənə başına nə əhvalat gəlib?”

Oğlan da cavabında dedi: “Ey hökmdar, bil və agah ol ki, mən tacir oğluyam. Atamın məndən başqa uşağı yox idi. Əmim qızı da bizim evdə olurdu, atası rəhmətə getmişdi, onu atam saxlayırdı. Əmim ölməzdən qabaq atamla danışmışdı ki, boya-başa çatanda bizi evləndirsinlər; hər ikimiz həddi-bülüğa çatdıq, yenə də bizi bir-birimizdən ayırmadılar. Sonra atam anamla danışdıb ona dedi: “Bu il Əziznən Əzizənin kəbinini kəsdirərik”. Bu barədə anamla danışandan sonra o, toy tədarükünü görməyə başladı. Əmim qızı ilə mən hələ də bir yorğan-döşəkdə yatsaq da, amma heç bir şey bilmirdik, əmim qızı məndən ağıllı, bilikli və xəbərdar idi.

Atam tədarükünü görüb qurtardı. Lazım olan hər şeyi aldı. Kəbin kəsmək və əmim qızının yanına girməyim qalırdı, atam kəbinimizi cümə

günü camaat namazından sonra kəsdirmək istəyirdi, odur ki, öz tacir dostlarının yanına gedib, onları kəbinkəsdiyə çağırırdı. Anam da tanış arvadları və qohum-əqrəbanı çağırırdı. Cümə günü məclis əhlinin oturacağı otağın mərmər döşəməsinə yudular, yerə xəli-xəlçə döşədilər, lazım olan hər şey qoydular, divarlara qızılla işlənmiş parça çəkdilər; qonaqlar cümə günü camaat namazından sonra gəlməli idi, atam halva və şirniyyat hazırladı, birçə qalırdı kəbinimizi kəsinlər.

Anam mənə bəylik paltarını verib hamama göndərdi, paltara otir çilənmişdi, hamamdan çıxıb evə gələndə paltarından ətrafa xoş ətir yayılırdı. Mən məscidə getmək istədim, ancaq bir yoldaşım yadıma düşdü, onu kəbinkəsdiyə çağırmaq üçün geri qayıtdım ki, axtarım onu tapım, həm də mən öz-özümə deyirdim: "Namaz qurtaranacan bu işlə məşğul olaram".

Mən bir dalana girdim, həmin dalanda heç vaxt olmamışdım, hamamdan sonra təzə paltar geydiyimə görə tərləmişdim, bədənimdən tər axır, ətrafa ətir yayılırdı. Mən dalanın ağzında haşiyəli yaylığını yerə sərib üstündə əyləşdim ki, dincimi alım, bərk isti idi, alım tərlədi, tər su kimi yanığıma axdı, ancaq yayılıqla tərimi silə bilmirdim, çünki yaylığını altına sərmişdim.

Mən fərqiyyəmin ətəyi ilə üzümü silmək istəyəndə bilmirəm kimsə yuxarıdan üstümə ağ yaylıq atdı. Bu yaylıq mehədən zərif idi, həm də elə qəşəng idi ki, onu xəstə görseydi sağalardı. Mən yaylığı götürdüm, onu kim atdığını görmək üçün başımı qaldırıb yuxarı baxdım. Nəzərim bu ceyranın sahibəsinin nəzəri ilə rastlaşdı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz on üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlan Tac əl-Muluka deyirdi: "Mən yaylığı götürdüm, onu kim atdığını görmək üçün başımı qaldırıb yuxarı baxdım. Nəzərim bu ceyranın sahibəsinin nəzəri ilə rastlaşdı. Birdən gördüm ki, o, mis barmaqqlığın arasında boylanıb baxdı. Mən hələ ömrümdə ondan gözəl qız görməmişdim, xülasə, o elə gözəl idi ki, daha nə deyim. Ona baxdığımı görən qız

barmaqqlığı ağzına saldı, sonra şahadət barmaqqlığını orta barmaqqlığı ilə birləşdirib sinəsinə, iki döşünün arasına sıxdı, sonra da pəncərəni örtüb getdi. Mənim qəlbim alovlandı, eşq oduna yandım, onun bir baxışı mənə min dəfə ah çəkməyə məcbur elədi, mən özümü itirdim, onun sözlərini eşitmədim, işarələrini başa düşmədim.

Mən bir də pəncərəyə baxdım, ancaq gördüm ki, pəncərə bağlıdır, gün batanacan gözlədim, ancaq nə bir səs eşitdim, nə də bir adam gördüm. Mən naümid olub ayağa qalxdım, qızın mənə atdığı yaylığını da götürdüm, onu açanda müşk-ənbər ətiri yayıldı, bu ətir mənə elə xoş gəldi ki, elə bildim cənnətdəyəm. Sonra yaylığı tamam açanda onun arasından nazik kağız düşdü, kağızı açdım, gördüm ki, ona da xoşbu ətir çilənib, özü də orada bu şeir yazılıb:

Məktubla gileyləndim ona, qüssələndim, incə,
Çox incə, zərif xətti ilə çıxdı yazım əldən.

Dostum: "Nə üçün incələşibdir, – dedi, – xəttin?
Hər kolməni seçməkdə çətinlik çəkirəm mən"

Eşq üzdü mənə, etdi, – dedim – incədən incə,
Aşıq olanın incə olur xətti əzəldən".

Bu şeiri oxuyandan sonra zənn ilə yaylığın gözəlliyinə tamaşa etməyə başladım. Onun bir haşiyəsində işlənən bu iki beyti gördüm:

Bir tük qələmin bəxti gətirdi, üzü güldü,
Yazdı iki misra bir üzə reyhanı xotlo:

"Hər parlayışıyla Ayı yüz dərddə salır o,
Heyrətdə qoyur sorvi zərif bir hərəkətlə".

O biri haşiyədə isə bu şeir çəki ilə yazılmışdı:

Bir tük qələm öz beytini həkk etdi dürə,
Fər et ki, əqiq almanın üstə belə yazdı:

"Öldürdü bizi tünd-qara gözlər baxışıyla,
Mey içmədik o həsno baxıb, ağılınız azdı".

Yaylıqdakı bu şeirləri oxuyanda qəlbim alovlandı, çitirəm çuşa gəldi, fikir mənə götürdü. Yaylığı və kağızı götürüb evə gətirdim, mən

o huri ilə birləşmək üçün nə hiylə bilirdim, nə də məhəbbət aləmində səriştəm var idi.

Mən gecəyarısı evə çatdım, gördüm ki, əmim qızı oturub ağlayır: mənə görə kimi göz yaşlarını silib ayağa qalxdı, mənə yanaşdı paltarını çıxardı, gecikməyimin səbəbini soruşdu. Sonra mənə bunu danışdı: "Camaat (əmirilər, əyanlar və başqaları) bizim evə yığılmışdılar, hakimlərlə şahidlər də təşrif gətirmişdilər, onlar yeyib-ıçdılar, kəbin kəsmək üçün səni xeyli gözlədilər, sonra gördülər ki, sən gəlmirsən, dağılışırdılar, hərə öz yolu ilə getdi. Atan sənin əlindən yaman hirsənib, özü də and içib ki, bizim kəbinimizi gələn il kəsdirəcək, çünki o, toya bir əmək pul xərcəyib. Sən sənə nə olmuşdu? İndiyəcən hardaydın ki, gəlib çıxmadıqına görə bu əhvalat da oldu?" Mən onun cavabında dedim: "Əmiqızı, başıma gələni soruşma!" Sonra da özümü saxlaya bilməyib hər şeyi ona danışdım. Əmim qızı kağızla yaylıq məndən aldı, yazılanları oxudu, gözlərindən yaş axıb yanaqlarını islatdı, sonra da bu şəri oxudu:

"Hər kəs desə, başlanğıcı istəklədir eşqin,
Bildir ona: istəklə deyil, sevgimiz heç vaxt".

İcbari olan şeylə gətirmir bizə nöqsan,
Hər vaxt eləmişdir bunu əfsanə də isbat.

Qəlbin diləşə, eşqə yeni ad da verərsən:
İşgəncəsi can məlhəmi, qəlb ağrısı, fəryad.

Qəlbin diləşə, daxili sarsıntı de eşqə,
Şiddətli bir istək, ya qisas söylə və ya baxt.

Çatdım bu cür oxşatmada mən, sevgi, məhəbbət
Bir yandan üzür insanı, bir yandan edir şad.

Bayram kimi keçməkdədir hər bir anı eşqin,
Dostdursa təbəssümlə, deyildirsə ona yad.

Eşqin nəfəsi bir elə ruzgardır, özizim,
Hər dürlü yamanlıqdan edir insanı azad.

Sevda elə bir duyğudur, — alçaq sinələrdə
Bir gün də qorar tutmaz; edilmiş bu da isbat".

Sonra əmim qızı məndən soruşdu: "Bəs o qız sənə nə dedi, nə işarə elədi?" Mən də cavabında dedim: "O, heç nə demədi, barmağını ağzına saldı, sonra şəhadət barmağını orta barmağı ilə birləşdirib döşlərinin arasına basdı, yeri göstərdi, başını çəkdi, pəncərəni örtüb getdi. Sonra mən daha onu görmədim, ancaq o, ürəyimi özü ilə apardı, mən gün batanacan orada oturub gözlədim ki, bəlkə o pəncərədən bir də baxdı, ancaq o daha görünmədi, mən naümid oldum, durub evə gəldim. Bax başıma bu əhvalat gəlib. Səndən ricam budur ki, bu işdə mənə kömək eləyəsən".

Əzizə başını qaldırıb dedi: "Əmioğlu, əgər sən gözümdə də istəsən, doğrusu, mən onu çıxarıb sənə verərəm. Mən bu işdə hökmən sənə də, ona da kömək eləyəcəyəm: məsələ belədir, sən ona aşıq olduğun kimi, o da sənə vurulub". Belə olanda, mən də soruşdum: "Bəs o işarələr nə demək idi?"

Əzizə cavabında dedi: "Qızın barmağını ağzına salması, o deməkdir ki, sən onun qəlbinə hakim olmusan, o səninlə yaxın olmağa tələsir. Yaylıq isə aşıqların məşuqlərinə salamıdır; kağız onu bildirir ki, qız sənə vurulub, iki barmağını döşlərinin arasına basmasının mənası isə belədir; o sənə deyir: iki gündən sonra bura gəl ki, səni görüm, ürəyim sakit olsun. Əmioğlu, bil və ağah ol ki, o səni sevir, sənə etibar eləyir, onun işarələrinin mənasını mən belə başa düşürəm, əgər mən bayıra gedib-gələ bilsəydim, yəqin ki səni lap tez onunla görüşdürərdim, sizi atəyimin altında gizlədərdim".

Bunu Əzizədən eşidəndə mən ona razılıq elədim, öz-özümə dedim: "Eybi yoxdur, iki günü birtəhər dözərəm". Mən iki gün evdən bayıra çıxmadım, yemədim, içmədim, başımı əmim qızının dizləri üstə qoyub uzandım, o mənə ürək-dirək verib deyirdi: "Möhkəm ol, ürəyinə tox-taqlıq ver, ağlın başında olsun".

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz on dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlan Tac əl-Muluka deyirdi: "Elə ki iki gün keçdi əmim qızı mənə dedi:

“Ürəyinə toxtaqlıq ver, gözüne işıq gəlsin! Möhkəm ol, paltarını geyin, get onun yanına”.

Sonra əmim qızı ayağa durub məni geyindirdi, üstümə ötir çilədi, ürək-dirək verdi, ürəyimi şad elədi, mən çıxıb həmin dalana getdim. Mən hündür səkinin qırağında təzəcə öyləşmişdim ki, birdən pəncərə açıldı, öz gözələrimlə həmin qızı gördüm. Onu görən kimi mən bihuş oldum, huşa gələndən sonra özümə ürək-dirək verdim, ürəklənib bir də ona baxdım, yenə bihuş oldum, özümə gələndə gördüm ki, o, əlində güzgüylə qırmızı yaylıq tutub. Məni görən kimi o, qollarını çırılaladı, beş barmağını araladı, əlini sinəsinə vurdu, sonra əlini qaldırıb güzgünü pəncərədən bayıra çıxartdı, qırmızı yaylığı götürüb getdi, bir azdan qayıtdı, yaylığı üç dəfə pəncərədən dalana sallayıb yuxarı qaldırdı, sonra da yaylığı büküb başını aşağı saldı. Pəncərəni ördü, mənə heç nə deməyib çıxıb getdi: mən karıxıb qalmışdım, nə işarə elədiyini də bilmirdim.

Mən axşamacan orada oturdum, gecəyarısı evə qayıtdım, gördüm ki, əmim qızı bir əlini yanağına dayaq verib oturubdur, özü də bu şəri oxuyurdu:

“Qınayırılar qınasınlar məni eşqində sənin.
Olmayım bəs nə edim vurğunu şümşad bədənin?

Ruhumu qarət edib gözəndən itən nazlı xəyal,
Təpəmaq adətidir aşığı hər nəzəninin?

Gözlərin sanki siyah gözələridir türk qızının,
Doğrayır, parçalayır misri qılıncaın kəskin.

Madam əynindəki köynək də ağırlıq eləyir,
Çəkə bilməz bu məhəbbət yükünü bir miskin.

Dinlə yad tənəsinə, ağla könül, qan ağla,
“Gözləri qətlinə xəncərdir o sərv-i cəmənin”.

Oxşamaqdansa bu üzgün can o nazik canına.
Qəlbi qəlbin tək olaydı bu yazıq qəmzədən.

Gözlərin hüsnə gözətçi, qara qaşlar qapıçı,
Gözlərintək qaşının yox, gözəlim, rəhmi yəqin.

Səhv edir Yusifi yeganə gözəl zənn eləyən,
Nəçə Yusif camalı toplanıb hüsnündə sənin.

Qaçmağa cəhd edirəm, qoymur o casus gözəl,
Nə qədər olmalıyam dustağı bu seksəkənin?”

Onun şeirlərini eşidəndə dörd-qənim birə min artdı, otağın bir küncündə yığılıb huşsuz qaldım. Əzizə ayağa durub məni apardı, başqa yerdə uzatdı, paltarımı soyundurdu, üzümü paltarının qolu ilə silib başıma gələni soruşdu.

Mən o qadının başıma açdığı oyunu ona nəql eləyəndə əmim qızı dedi: “Ay əmioğlu, beş barmağını aralayıb əlini sinəsinə vurmağın mənası belədir: get beş gündən sonra gəl; güzgü ilə qırmızı yaylığı aşağı salladıb qaldırmağı, bir də başını pəncərədən çıxartmağı isə bu deməkdir ki, mənim göndərdiyim ayaqqı gələncən boyaqçının yanında otur”.

Bu sözləri eşidəndə qəlbim alovlandı, ucadan dedim: “Əmiqizi, Allah haqqı, sən düz deyirsən. Mən həmin dalanda bir yəhudi boyaqqı gördüm”.

Mən şadlığımın ağladım, əmim qızı dedi: “Möhkəm ol, özünə toxtaqlıq ver, adam var ki, bir neçə ildir eşqə mübtəla olub, ehtiras alovu onu yandırırsa da, dözü, sən isə beş gündür qıza vurulmuşan, niyə özünü həlak eləyirsən?”

O mənə ürək-dirək verdi, gedib yemək gətirdi, bir tikə götürüb yemək istədim, ancaq yeyə bilmədim. Mən nə bir tikə çörək yeyə bilirdim, nə bir qurtum su içə bilirdim, gözüme yuxu getmirdi, sapsarı saralmışdım, gözəlliyim yox olmuşdu, çünki mən əvvəllər məhəbbətdən bixəbərdim, eşq bədəsinə birinci dəfə idi ki, içirdim. Mən zəifləyib əldən düşmüşdüm, əmim qızı da mənim dərdimdən arıqlamışdı: o hər gecə mənə aşıqların halından danışır yuxuya gedəncən ürək-dirək verirdi, aylarda isə görürdüm ki, o mənim dərdimdən yatmayıb göz yaşı axıdır.

Bu minval ilə beş gün keçdi, əmim qızı su qızdırıb məni çimdirdi, paltarımı geyindirib dedi: “Get onun yanına. Allah sənə istəyini versin, məşuqun barəsində arzuna çatasan!”

Mən yola düzəlib həmin dalana getdim, özü də şənbə günü olduğundan boyaqçının dükanı bağlı idi. Azançı axşam namazının azanını verəncən dükanın yanında oturub gözələdim: gün qürub elədi, axşam namazının azanı verildi, gecə oldu, ancaq həmin qadının nə izini-tozunu

gördüm, nə də ondan səs-səmir çıxdı. Mən dalanda tək-tənha idim, qorxub ayağa durdum, ləngər vura-vura evə qayıtdım, içəri girəndə gördüm ki, əmim qızı Əzizə bir əli ilə divara vurulmuş payadan tutub, o biri əlini sinəsi üstə qoyubdur, özü də ah çəkə-çəkə bu şəri oxuyur:

“Vətəmindən, qohumundan uzağa düşmüş qız
Ərəbistan bağının mərsinini arzulayır!

Göz yaşı çəsməsinə yolçuları mehman edib,
Atəşi-əşqi ilə onlara tonqal qalayır.

Mənim eşqimdən onun eşqi fəqət güclü deyil,
Bu təmiz eşqə yenə eyib tutur lakin o yar”.

Şəri oxuyub qurtaran kimi Əzizə çevrildi, məni gördü, göz yaşını qolçağı ilə sildi, üzümə gülüb dedi: “Allah köməyin olsun, əmioğlu, xoşbəxt olasan! Niyə gecəni sevgililə keçirmədin, ürəyini sakit etmədin?” Onun bu sözlərini eşidəndə mən hirsənib, təpiklə onun sinəsindən vurdum, o divara tərəf yıxıldı, qapının yan taxtasının iti tərəfi onun alınına dəydi. Mən ona baxdım, gördüm ki, alnı yanlıb, qanı axır...” Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

115-ci gecə

Elə ki yüz on beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlan Tac əl-Muluka deyirdi: “Elə ki mən əmim qızının sinəsindən təpiklə vurdum, qapının yan taxtasının iti tərəfi onun alınına dəydi, alından qan axmağa başladı. Əmim qızı dinmədi, heç bir söz deməyib ayağa qalxdı, bir parça əski götürüb yaranın üstə basdı, xələcənin üstünə tökülmüş qanı sildi, sonra da heç bir şey olmamış kimi yanıma gəlib üzümə güldü, incə səslə dedi: “Əmioğlu, Allah haqqı, mən o sözü deyəndə, nə səni, nə də onu ələ salmırdım! Mənim başım ağrıyırdı, odur ki, istəyirdim özümdən qan alım, indi isə başımın ağrısı dayandı, alnım sərinlədi. Yaxşı, danış görək, bu gün nə eləyə bildin?”

Mən hər şeyi olduğu kimi danışib ağladım, amma Əzizə dedi: “Əmioğlu, şad ol, işlərin düzəlidir, istədiyinə çatacaqsan! Doğrudan da bu, razılıq əlamətidir, özü də onun səndən qaçmağının mənası budur ki, o səni imtahan etmək istəyir, bilmək istəyir: sən eşqdə möhkəmsən, onu doğrudanmı sevirsən. Sabah yenə o yerə get, gör o səne nə deyəcək; az qalıb, arzuna çatacaqsan, dörd-qəmin yox olacaq”.

O mənə ürək-dirək verdikcə, mən daha artıq qəm deryasına batırdım. Sonra əmim qızı mənə yemək gətirdi, mən məcməyini təpiklə elə vurdum ki, xərəklərin hərəsi bir tərəfə dağıldı. Mən qışqırdım: “Aşıq olanların hamısı divanədir – onlar yemək-icmək, yuxu nə olduğunu bilməzlər”. Amma əmim qızı dedi: “Əmioğlu, and olsun Allaha, elə bu sevgi əlamətidir”. O ağlaya-ağlaya qab-qacaq sınıqlarını yıgdı, cürbəcür əhvalat danışib başımı qarışdırdı, mən elə hey Allaha yalvarırdım ki, tez səhər açılınsın. Səhər açılıb hava işıqlanan kimi mən həmin qızın yanına yollandım, tələsik həmin dalana girib səkidə əyləşdim. Birdən pəncərə açıldı, qadın gülə-gülə boylanıb baxdı, sonra pəncərə qabağından çəkilib getdi, bir azdan yenə gəldi, əlində güzgü, pul kisəsi, gül dibçəyi və çıraq var idi. O, güzgünü pul kisəsinə qoydu, kisənin ağzını bağlayıb otağa atdı, sonra saçlarını üzünə töküb çıraq bir anlığa dibçəkdəki gülün üstə tutdu; onun bu sirli işarələrini başa düşə bilmirdim, odur ki, ürəyim lap partlayırdı, o yenə heç bir şey deməyib getdi, mənim məhəbbətim, dəliliyim birə min artdı.

Mən qəm deryasına batıb ağlaya-ağlaya evə qayıtdım, evə girəndə gördüm ki, əmim qızı üzü divara oturub. Dörd-qəmdən, qışqarıqdan onun ürəyi od tutub yanırdı, ancaq mənim eşq dərindən dəli-divana olduğumu gördüyündən öz dərini mənə açmırdı, axı o özü məni çox istəyirdi. Mən ona baxdım, gördüm ki, başında iki sarğı var, bunların biri alnındakı yaranın sarğısı idi, o birisi ilə qız gözünü sarımsıdı, gecə-gündüz ağlamaqdan gözü ağrıyırdı. Qızın halı çox pis idi, özü də ağlaya-ağlaya bu şəri oxuyurdu:

“Nə qismətim olacaq şux nigara çatdı əlim,
Nə Leyli qismətidir qismətim mənim, dostlar.

Fələk yanı ağyarə verdi, eşqi mənə.
O yarə sadiq edinca, verəydi başqa nigar”.

O, şəri oxuyub qurtardı, ağlaya-ağlaya üzünü çevirəndə məni gördü, tez göz yaşını sildi, ayağa qalxıb mənə tərəf gəldi, elə həyəcanlı idi ki, dili söz tutmurdu.

Bir az susduqdan sonra dedi: "Əmioğlu, danış görək bu gün qışmən nə oldu?" Mən hər şeyi ona danışandan sonra o dedi: "Səbir elə, ona yaxın olacaqsan, sən öz arzuna çatacaqsan! Güzgünü sənə gös-tərüb pul kisəsinə qoymaqla, saçlarını üzünə tökməklə o sənə deyir: elə ki gün batdı, gecə oldu, aləmi qaranlıq bürüdü – gəl. Onun gül dibçəyi ilə verdiyi işarənin mənası isə belədir: gələn kimi dalanın dalındakı bağa gir; şamla verdiyi işarə də budur; bağa girəndən sonra məni gözlə; həm də harda yanan çıraq görsən, ora get, həmin çırağın yanında oturub məni gözlə, doğrudan da sənin məhəbbətin məni dəli-divanə eləyib".

Əmim qızının bu sözlərini eşidəndə ehtirasım daha da çaşa gəldi, odur ki, ucadan dedim: "Mən sənin sözünlə boş yerə ora hələ çox gedi-b-gələcəyəm? Sənin dediklərin hamısı əfsanədir!"

Əmim qızı gülə-gülə dedi: "Sən birtəhər gün batanacan, qaranlıq düşənəcən səbir elə, elə ki gecə oldu, sən öz kamına çatacaqsan, bu mənim düz sözumdür, bunda yalan yoxdur, – sonra da bu iki beyti dedi:

Aç günün qırçımını, olsun hamar,
Qayğılar mənzilinə basma ayaq.

Çoxdur əngəl, – yenə bilsən hərgah,
Qapını bəxt döyəcək, bəxt açacaq".

Sonra da yaxınlaşıb şirin sözlərlə mənə toxtaqlıq verməyə başladı, ancaq mənə yemək gətirməyə ürək eləməirdi, yaqın qorxurdu ki, yenə hirsələnəmə, yeməyə əl verməmə. O, yaxın gəlib məni soyundurmaq istədi, sonra da dedi: "Əmioğlu, otur, axşamacan sənə yaxşı bir şey danışım; inşallah, gecə olmamış sən sevgilinin yanında olarsan".

Ancaq mən ona fikir vermədim, oturub gecə olmağı gözlədim, elə hey öz-özümə deyirdim: "İlahi, tez elə, gecə olsun!" Elə ki gecə oldu, əmim qızı ağlaya-ağlaya mənə xalis müşk dənəsi verib dedi: "Əmioğlu, bunu ağzına qoy¹, arzuna çatıb sevgilinin görüşəndən sonra istədiyi razılıq versə, bu beyti ona oxu:

"Allaha and verirəm, birco deyin, aşqlar,
Neyləsin güclü bir eşqlə seven gənc bir adam?

Sonra o məni öpdü, and verdi ki, mən bu beyti sevgilimə deyim; özü də onun yanından çıxanda söyləyim; mən də cavabında dedim: "Baş

¹ Özüz müşk dənəsini ağzına ona görə qoymalı idi ki, şəri deməyi unutmasın.

üstə, itaət borcumdur". Axşam evdən çıxdım, az getdim, çox getdim, gəlib həmin bağa çatdım. Bağın qapısı taybatay açıq idi, mən bağa girdim, uzaqda bir işıq gördüm, ona tərəf getdim, tağlı böyük bir ev gördüm, onun günbəzi fil sümüyündən və qarağacdən idi, günbəzin ortasından çıraq asılmışdı. Çırağın altında qızıl şamanda böyük bir şam yanırdı, evin tən ortasında hovuz var idi, cürbəcür heykəllərdən su fəvvarə vururdu, hovuzun yanında ipək süfrə salınmışdı, süfrəyə şərab dolu iri çini parç və qızıl tutulmuş büllür piyalə qoyulmuşdu. Bir az kənarda isə üstüörtülü iri gümüş məcməyi var idi. Mən örtüyü götürüb baxdım, məcməyidə hər cür meyvə: əncir, nar, üzüm, narınc, lulu, portağal var idi; onların arasına isə qızılgül, bənövşə, mərsin, itburnu, nərgizgülü və başqa güllər qoyulmuşdu.

Mən bu evi görəndə ağılim başımdan çıxdı, çox şad oldum, dörd-qəmim dağıldı, ancaq mən burada bir Allah bəndəsini görmədim..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz on altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlan Tac əl-Muluka deyirdi: "Mən bu evi görəndə ağılim başımdan çıxdı, çox şad oldum, dörd-qəmim dağıldı, ancaq mən burada bir Allah bəndəsi görmədim, bu var-dövləti qoruyan, bunların qeydinə qalan nə bir qul, nə bir kənz, xülasə heç kəsi görmədim. Oturub sevgilimi gözləməyə başladım, bir saat, iki saat, üç saat keçdi, ancaq o gəlib çıxmadı. Aclıq məni öldən salmışdı; axı mən aşıq olandan bəri xeyli müddətdi yemək yemirdim; bunları görəndə əmim qızının dediklərinin və yozduqlarının doğru olduğunu toxtaqlıq tapdı, odur ki, yemək istədim. Mən süfrəyə yaxın gəlib örtüyü qaldırdım, ortada bir iri boşqab gördüm, onun içində dörd dənə qızardılmış toyuq vardı, onların üstünə ədvəcat səpilmişdi, həm də çini boşqabın dövrəsinə dörd nimçə qoyulmuşdu, onların birində halva, ikincisində nar dənələri, üçüncüsündə paxlava, dördüncüsündə isə şəkərbura var idi, bu nimçələrdə həm şirni, həm də turşu qoyulmuşdu. Mən bir dənə şəkərbura, bir tikə ot yedim, paxlavanın dadına

baxandan sonra halvaya girişib üç-dörd qaşiq yedim, bir parça çörəkə bir az toyuq otindən ötürdüm. Yeyib doyudum, bədənım süstoldi, mənı yuxu basdı, əllərımı yuyub başımı yastığa qoydum, bilmirəm mənı nə vaxt yuxu apardı, sonra nə olduğunu bilmədim. Bir vaxt ayılıb gördüm ki, gün üstümə düşüb bədənımı qızdırıb, bir neçə gün yatmadığıma görə belə bərk yatmışdım, özü də ayılanda gördüm ki, qarnımın üstündə bir az duz, bir parça kömür var. Ayağa durub paltarımı çırpdım, sağa, sola baxdım, heç kimi görmədim, demə mən yorğan-döşöksüz, mormər döşəmə üstə yatmışdım; aqlım başımdan oldu, qəm-qüssəyə batdım, göz yaşım sel kimi axıb yanaqlarıma töküldü, dörd mənı götürdü. Mən ayağa qalxıb evə getdim, içəri girəndə gördüm əmim qızı sinosinə döyö-döyö hönkür-hönkür ağlayır, özü də bu şəri oxuyur:

"Həzin-həzin osir otfəda xoş voton küloyi,
Tələtümə gotirir eşqdən yanan üroyi.

Əs ey bahar yeli, şorqın duyum xoş otrını mən,
Hər aşiqin var öz əməli, qisməti, diləyi.

Əgər qucaqlamaq olsaydı, sevdiiym yar tək
Basıb bu buğrıma oxşardım indi mən küloyi.

Yanımda yoxdur əmioğlum, yox olmuş hər noşəm,
Gözüm ki görmür onu, noşənin nədir köməyi!

Bileydim, eşqə gəlib yumşalıbmı qəlbim tək
Onun o daş üroyi, indi bəs nədir rəyi?

O mənı görən kimi tələsik qalxıb göz yaşını sildi, xoş səsle mənə dedi: "Əmioğlu, sən məhəbbət bəlasına mübtəla olmusan, Allah özü sənə kömək eləyib, sənın məhəbbətini onun üroyinə salıbdır, mənə isə səndən ayrı düşdüyümə görə göz yaşı qismət olub. Kim mənə məzəmmət eləyəcək, kim mənə kömək eləyəcək? Qoy Allah özü mənə görə səni günahkar eləməsin!"

Sonra Əzizə üzümə gülümsədi, mənı soyundurub dedi: "Allah haqqı, sevgililə qovuşana oxşamırsan! Əmioğlu, danış görək, nə oldu?" Mən hər şeyi olduğu kimi ona danışdım. Əmim qızı bir də qəzəblə gülümsünüb dedi: "Doğrudan da mənım qəlbim qəm-qüssə ilə doludur! Səni incidəni görüm beləyə gəlsin! O xanım özünü çox çəkir, əmioğlu, and olsun Allaha, mən sənın üçün qorxuram, qarnımın

üstünə tökdüyü duz bu deməkdir: sən bərk yatmısan, ürək bulandırın pis yeməyə oxşayırsan, ona görə də səni duza qoymaq lazımdır ki, bir daha səni görməyim. Sən özünü haqq aşiqi hesab eləyirsen, aşiqlərə isə yuxu haramdır, deməli, sən yalançı aşiqsən. Ancaq o qız da sənə aşiq olmayıb, o özü də yalançı aşiqdir, odur ki, səni yuxudan durquzmayıb; əgər o sənə doğrudan aşiq olsaydı, səni oyadardı. Kömürün mənası isə belədir: sən ki yalançı aşiq xədin, Allah sənın üzünü qara eləsin; sən hələ uşaqsan, sənın dördin elə odur ki, yeyəsən, içəsən, yatasan. Onun işarələrinin mənası budur, Allah-toala səni onun ölindən qurtarsın!"

Bu sözləri eşidəndə əlimi sinəmə çırpıb dedim: "And olsun o bir olan Allaha, elə düzü budur, çünki mən yatmışdım; aşiqlərə isə yuxu haramdır! Günah mənım özumdədir, işimi korlayan yeyib yatmağumdır! İndi nə eləyəcəyəm?"

Mən için-için ağlayıb əmim qızına dedim: "Mənə yazığın gəlsin, yoxsa ölürəm. De görək, nə eləyim?" Əmim qızı isə mənı əsil məhəbbətlə sevirdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elo ki yüz on yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlan Tac ol-Muluka deyirdi: "Mən əmim qızına dedim: "De görüm nə eləyim, sən mənə rəhm elə, Allah da sənə rəhm eləyər". O mənı çox istəyirdi, odur ki, cavabında dedi: "Baş üstə, gözüm üstə! Ancaq ay əmioğlu, sənə neçə dəfə demişəm: əgər bayıra çıxma bilsəydin, sizi tezliklə görüşdürərdim, sənə ona görə kömək eləyirdim ki, mənədən razı qalasan. İnşallah, sizi görüşdürmək üçün ölimdən gələni eləyəm; indi sözlərimə qulaq as, dediyim kimi elə. Get həmin o dünənki yerdə otur, axşam olanda da elə orada əyləş, məbada yemək yeyəsən, çünki yeyəndə adımı yuxu basır. Bir də tapşırıram, məbada yatasan, o, gecəyarısı sənın yanına gələcək, Allah səni onun şərindən saxlasın!"

Bu sözləri eşidəndə mən şad oldum, Allaha dua eləməyə başladım ki, tez gecə olsun; elə ki gecə oldu, mən getmək istədim, əmim qızı dedi: "Sevgililə görüşsən, ondan ayrılanda həmin şəri ona dəginən".

Mən də ona dedim: "Baş üstə, gözüm üstə!" Bunu deyib evdən çıxdım, bağa getdim, gördüm ki, ev birinci dəfə olduğu kimi sahmanlıdır, hər cür güllər, başqa şeylər var. Mən həmin evə qalxdım, xörəklərin iyi məni vurdu, yemək istədim, iki-üç dəfə özümü saxladım, ancaq axırda tab eləyə bilmədim. Mən ayağa qalxdım, süfrəyə yaxınlaşıb örtüyü qaldırdım, gördüm ki, iri boşqabda bir neçə dənə bişmiş toyuq, yanında da dörd nimçədə dörd cür xörək var. Mən xörəklərin hərəsindən bir az yedim, sonra da bir az halva, bir tikə ot yeyib, üstündən zəfəranlı şirədən içdim, bu şirə mənə xoş gəldi, odur ki, qasıqı götürüb bu şirənin üstünə düşdüm, doğunca yedim. Bir azdan məni yuxu tutdu, yastığı götürdüm, başımın altına qoyub özlüyümdə fikirləşdim: "Bir az uzanıb dincələrəm, ancaq yatmaram". Sonra məni yuxu apardı, ayılanda gördüm gün çıxıb, özü də gördüm ki, qarnımın üstündə aşiq, tab oyununu çubuğu, xurma tumu və şirin tum var.

Mən ayağa qalxıb paltarlarımı çırpıdım, qəzəblənib evə yollandım. İçəri girib gördüm ki, əmim qızı dərindən ah çəkə-çəkə bu şəri oxuyur:

"Mən naxoş, qəlb yaralı; göz yaşımı
Axıdıb sevgi selə döndərmiş.

Məni hey danlayır istəkli yarım,
Çirkin olmaz gözəlin tutduğu iş.

Ah! Əmioğlu məni məftun edəli,
Ağlamaqdan gözüme tor gəlmiş".

Mən əmim qızını söyüb biabır elədim, o ağladı, sonra göz yaşımı sildi, yanıma gəldi, qucaqlayıb məni öpdü, bağrına basdı, mən isə ondan aralanırdım. Özümü məzəmmət eləyirdim.

Əmim qızı mənə dedi: "Ay əmioğlu, deyəsən bu gecə də yatmısan". Mən də cavabında dedim: "Bəli, yatmışam, ayılanda gördüm ki, qarnımın üstə aşiq, tab oyunu çubuğu, xurma tumu və şirin tum var. Özü də bilmirəm ki, o niyə belə eləyib". Mən ağlaya-ağlaya Əzizəyə dedim: "Məni başa sal görüm, bunların mənası nədir, indi mən nə eləməliyəm. Mənə kömək elə bu dərddən qurtarım". Əmim qızı cavabında dedi: "Baş üstə, gözüm üstə! Sənin qarnımın üstə qoyduğun tab oyunu çubuğu bildirir ki, sən gəlmisən, ancaq ürəyin özünə olmayıb: guya sənə deyir, eşq belə olmaz, özünü aşiqlər sırasına qoyma. Xurma tumu ilə sənə deyir: əgər sən aşiq olsaydın, yəqin, eşqin gücündən ürəyin

od tutub yanardı, sən şirin yuxuya getməzdin, çünki eşq xurma kimi şirindir, həm də ürəkdə eşqin gözünü alovlandırır. Şirin tum ilə sənə işarə eləyir ki, ürəyin darıxır, buna görə də sənə deyir: Əyyub kimi hicrana dözgünə".

Mən bunu eşidəndə qəlbim daha da alovlandı, hicran ürəyimi yandırır-yaxdı, odur ki, mən qışqıra-qışqıra dedim: "Mən bədbəxtəm, odur ki, Allahın hökmü ilə yatmışam. Əmiqızı, sən öz canın, mənə bir yol göstər, bir hiylə qur ki, arzuma çatım". Əzizə cavabında ağlaya-ağlaya dedi: "Ay Əziz, ay əmioğlu, ürəyim doludur, odur ki, danışa bilmirəm. Bu aşxam yenə həmin yerə get, çalış yuxulamayasan, onda arzuna çatarsan. Yaxşısı budur, vəssalam". Onda mən dedim: "İnşallah, mən yatmaram, sən deyən kimi eləyəm". Əmim qızı ayağa durdu, yemək gətirib dedi: "İndi doğunca yeginən ki, orada yeməyə yaxın düşməyəsən. Mən doğunca yedim; elə ki gecə oldu, Əzizə gözəl libas gətirib məni geyindirdi, məni and verdi ki, həmin şəri o arvada deyim, yatmamalı bir də tapşırı. Sonra mən əmim qızının yanından çıxıb bağa getdim, evə girdim. Mən bağa baxdım, barmaqlarımla vələmbə-lərimi açmağa, başımı silkələməyə başladım..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz on səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlan Tac əl-Muluka deyirdi: "Mən bağa girdim, evə qalxdım, bağa baxdım. Elə ki gecə oldu, mən barmaqlarımla vələmbələri açmağa, başımı silkələməyə başladım. Yuxusuz olduğumdan acdım; xörəklərin iyi məni vurdu, aqlıq mənə güc gəldi, onda mən süfrəyə yaxınlaşdım, örtüyü qaldırdım, hər xörəkdən bir az yedim. Bir parça ot yedim, şərab kuzəsinə yaxınlaşıb öz-özümə dedim: "Bir pialə içim!" Götürüb içdim, sonra doldurub ikinci, üçüncü pialəni içdim, xülasə, on pialə şərab içdim, sərin havada yerə sərilib, ölü kimi yatdım, səhər ayıldım. Ayılanda gördüm ki, bağdan kənardaayam, özü də qarnımın üstə iti bıçaq və dəmir dirhəm var. Mən qorxdum, onları götürüb kor-peşman evə qayıtdım. Gördüm ki, əmim qızı deyir: "Doğrudan da bu evdə yazıq

olmuşam, mənə dörd-qəm basıb, bu cəlladdan başqa bir həmdəmin yoxdur".

Mən evə girib yerə yıxıldım, hüsumu itirdim, bıçaq və dirhəm əlimdən düşdü; ayılanda hər şeyi Əzizəyə danışdım, sonra ona dedim: "Mən arzuma çatmadım!" Əmim qızı mənim bərk ağladığımı, özək çəkdiyimi görüb qəm-qüsqəyə batdı, sonra dedi: "Sənə deməkdən əldən düşmüşəm, deyirəm yatma, sözümə qulaq asmırsan. Daha mən sənə məsləhət verə bilmərəm". Belə olanda, mən ondan soruşdum: "Sən allah, de görək bu bıçaqla dəmir dirhəm nə deməkdir!" O cavabında dedi: "Dəmir dirhəmlə o öz sağ gözüne işarə edib deyir: "And olsun yaradana və sağ gözümə, bir də gəlib yatsan, bu bıçaqla səni doğrayacağam!" Əmioğlu, mən qorxuram ki, ondan sənə xətər dəyər, mən sənə dördindən qəm-qüsqəyə batmışam, ancaq bunu sənə deyə bilmərəm. Əgər bilirsen ki, onun yanına gətirsən yatmayacaqsan, onda bir də onun yanına get, amma məbada yatasan, onda arzuna çatarsan, yox əgər yenə onun yanına gedib həmişəki kimi yatacaqsansa, özü də bu əhvalatdan sonra bir də gedib, doğrudan da yatsan – onda o səni doğrayacaq".

Mən də ucadan dedim: "Əmioqızı, bəs mən nəyləyim? Sən allah bu gecə mənə kömək elə!" O da cavabında dedi: "Baş üstə, gözüüm üstə! Ancaq sözümə qulaq assan, dediklərimə əməl edərsən, onda arzuna çatacaqsan". Mən də ucadan dedim: "Sözümə qulaq asacağam, necə desən elə eləyəcəyəm!" Onda əmim qızı dedi: "Getmək vaxtı çatanda, sənə deyərəm". Sonra o məni bağrına basdı, yatağa uzatdı, ayaqlarımı o vaxtanan ovuşdurdu ki, mənə yuxu tutdu, mən yatandan sonra, o, yelpiyi götürdü, baş tərəfində əyləşib gün batanacan üzümü yelpiklədi. Axşam mənə yuxudan durquzdu; mən ayılanda gördüm ki, o, əlində yelpik baş tərəfində oturubdur, özü də elə ağlayır ki, göz yaş paltarını ısladıdır, mənim ayıldığımı görüb, göz yaşını sildi, mənə yemək gətirdi; yeməyə əl vurmayaçağımı söyləyəndə o mənə dedi: "Söz vermişəm, mənə qulaq asacağsan. Yeginən". Mən ona heç bir söz deməyib yeməyə girişdim. O özü məni yedizdirdi, mən doyunca yedim, sonra da əmim qızı mənə şirin göbələk suyu içirdi, əllərimi yuyub quruladı, üstümə güləb səpdi. Mən əmim qızının yanında oturdum, hava qaralanda o məni geyindirib dedi: "Əmioğlu, gecəni səhərəcən oyaq ol, yatma; o bu gecə yanına səhərə yaxın gələcək, Allah qoysa, bu gecə onunla görüşərsən. Sənə dediyimi yadından çıxartma". Əmim qızı ağladı, ürəyim birtəhər oldu ki, o niyə elə hey ağlayır. Mən ondan soruşdum: "Axı nəyi yaddan çıxartmayım?" O da cavabında dedi: "Ondan ayrılanda əvvəl sənə dedi-

yim şəri ona oxu". Mən şad-xürrəm əmim qızından ayrılıb bağa getdim, qarnım tox evə girdim, bir müddət oyaq oturdum, sonra gecə mənə il qəder uzun göründü, gecəyandan keyli keçənəcən, xoruzlar banınacan oyaq qaldım, yuxusuz olduğumdan yenə bərk acdım, süfrəyə yanaşib doyunca yedim, bədənim ağırlaşdı, mənə yuxu basdı, elə bu vaxt işıq gördüm, özü də o mənə tərəf gəlirdi. Belə olanda, ayağa durub əllərimi yudum, ağzımı yaxaladım, özümü düzəldib cana gəldim, bir azdan birdən on qızın arasında həmin xanım gəldi, özü də o, elə bil ulduzların arasında ay idi. Onun öyündə qızılla işlənmiş yaşıl atlaz paltar var idi, o elə lap şair deyən kimi idi:

Əyində yaşıl don, saç qıvrım, yaxa bədsiz,
Məftunlarına satdığı naz ilə vüqardır.

Mən ismini sordum, o cavab verdi ki: "İsmim Canlar yaxan afət, baxışı odlı nigardır".

Zülmündən ona keyli şikayət elədim mən,
"Daşdan, – dedi, – bərkdir ürəyim, çox cəfakardır",

"Daşdan olur olsun, – dedim, – amma sən unutma,
Daşdan su çıxardan ulu bir qüvvə də vardır".

O məni görün kimi gülə-gülə ucadan dedi: "Necə olub ki, yatma-mısan, səni yuxu aparmayıb? Gecəni səhərəcən ki, yatmayıb oyaq qalmısan, deməli, aşıqsən, bu da məlumdur ki, gecələr aşıqların gözüne yuxu getməz".

Sonra o, özünü könizlərinə tərəf çevirib göz vurdu, onlar çıxıb gətirdilər; o, yanıma gəlib məni qucaqladı, bağrına basıb öpdü, mən də onu öpdüm, həmin gecə elə şad-xürrəm keçdi ki, daha nə deyim; bu barədə şair yaxşı deyib:

Əmrümdə belə yaxşı gecəm olmayıb heç vaxt:
Bir an belə bülür qədəhi qoymadıq əldən;

Gözdən yuxunu sürgün edib, dan sökülünce,
Sırğayla görüşdümdü ayaq xalxalımı mən.

Biz bir yerdə uzanıb səhərəcən yadıq, səhər açılanda mən çıxıb getmək istədim, o, məni saxlayıb dedi: "Dayan, sənə sözüm var..." Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

119-cu gecə

Elə ki yüz on doqquzuncu gecə oldu, Şöhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlan Tac əl-Muluka deyirdi: "Mən çıxıb getmək istəyəndə o məni saxlayıb dedi: "Dayan, sənə sözüm var, sənə bir məsləhət verəcəyəm".

Mən dayandım, o yaylığını açdı, bu parçanı çıxartdı, onu açıb mənim qabağımda yerə sardı, parçaya çəkilmiş bu cür ceyranı görüb mat-məəttəl qaldım, həmin parçanı götürdüm. Biz şortlaşdıq ki, hər gecə onun yanına bağa gəlmiş, mən şad-xürrəm ondan ayrılıb getdim, şadlığımın əmim qızının dediyi şəri ona oxumaq yadımdan çıxdı. Həmin xanım üstündə ceyran şəkli toxunmuş parçanı mənə verəndə dedi: "Bu naxış bacım salıb". Onda mən soruşdum: "Bacımın adı nədir?" O da cavabında dedi: "Nur əl-Xuda, bu parçanı qoruyub saxla". Mən onunla xudahafizləşib şad-xürrəm əmim qızının yanına gəldim, içəri girəndə gördüm ki, o uzanıb ağlayır, məni görən kimi gözü yaşlı ayağa durub mənə yanaşdı, sinəmdən öpüb soruşdu: "Hə, nə oldu, mən dəyəni elədinmi, şerimi ona oxudunmu?" Mən də cavabında dedim: "Bu ceyranın şəklini görən kimi sənin şerini demək yadımdan çıxdı". Bunu deyib parçanı Əzizənin qabağına atdım, o buna dözmədi, durub oturdu, göz yaşını axıda-axıda bu iki beyti oxudu:

"Hicran gününü arzulayan, bunca tələsmə,
Bezdirməsin ağuşu səni türfə qəzalı,

Çərxin işi başdan-başə məkr ilə yalandır;
Sən mənzili hicrandır, inan, cümle vüsəlin".

Bu beytləri oxuyandan sonra mənə dedi: "Əmioğlu, bu parçanı bağışla mənə!" Mən parçanı ona bağışladım, o parçanı açıb yerə sardı, şəkli gördü. Mənim getmək vaxtım gələndə, əmim qızı mənə dedi: "Get, işin avand olsun, ondan ayrılanda dediyim beyti ona oxu, yaqın həmin beyt sənin yadımdan çıxıb". Mən də ona dedim: "O beyti bir də deyinən". Əmim qızı bir də dedi, bundan sonra mən bağa getdim, evə qalxdım, gördüm ki, həmin arvad oturub məni gözləyir. Məni görən

kimi, o, ayağa qalxdı, məni öpdü, qucağında otuzdurdu, biz yeyib-ıçdik, əvvəlki kimi canımızı rahat elədik, səhər açılanda mən əmim qızının tapşırığı bu beyti ona oxudum:

"Allaha and verirəm, birco deyin, aşıqlar,
Neyləsin güclü bir eşqə sevon gənc bir adam".

Bu beyti eşidən kimi o ağlaya-ağlaya dedi:

"Saxlasın sirrini, öz eşqini tutsun gizli,
Düzü hor dərdo gətirsən hor ağır cəvə davam".

Mən bu beyti yadda saxladım, əmim qızının yanına gəldim, gördüm ki, o uzanıbdır, anam da onun baş tərəfində oturub qızın dördünə ağlayır. Mən Əzizənin yanına girəndə anam mənə dedi: "Səni görüm yox olasan, belə əmioğlu! Niyə onu bu halda tək qoyub gedirsen. Hec soruşmursan da ki, xəstəliyin nədir?"

Əmim qızı isə məni görüb başını qaldırdı, durub oturandan sonra soruşdu: "Əziz, sənə dediyim beyti ona oxudun?" Mən də cavabında dedim: "Bəli, özü də beyti eşidən kimi ağladı, mənə bir beyt başqa şeir oxudu, mən həmin beyti yadımda saxladım. Onda Əzizə məndən rica elədi: "Həmin beyti mənə oxu". Mən həmin beyti oxudum, Əzizə hönkür-hönkür ağlayıb bu iki beyti dedi:

"Necə sirr saxlasın, eşqindən holak olmadadır,
Ağrıyan qolbi onun bir saat olmur aram,

Dözməyə cəhd eləyir qisməti qəm-qüssə olur,
Eləyibdir ona qəlb ağrısı dünyanı haram.

Həmişəki kimi onun yanına gedəndə eşitdiyən bu iki beyti ona oxuyarsan". Mən də cavabında dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur". Sonra da, həmişəki kimi, həmin xanımın yanına bağa getdim, biz elə kef çəkdik ki, daha nə deyim. Mən evə getmək istəyəndə əmim qızının tapşırığı kimi beyti ona oxudum, o, həmin beytləri eşidəndə ağladı, şairin bu beytini dedi:

"Sirrini saxlamağa yoxsa əgər onda hünor,
Tezco tərək etməlidir mənə bu dünyanı tamam".

Mən bu beyti yadda saxlayıb evə qayıtdım, əmim qızının yanına girəndə gördüm ki, o, bihuş uzanıb, anam da onun baş tərəfində oturubdur. Əzizə səsimi eşidən kimi gözlərini açıb soruşdu: "Əziz, dediyim o beyti ona oxudun?" Mən də cavabında dedim: "Bəli, həmin beyti eşidən xanım mənə bir beyt dedi. Əmim qızı həmin beyti eşidən kimi yenə huşunu itirdi, ayılandan sonra bu iki beyti dedi:

"Ölürəm! Bircə budur istədiyim: siz məndən
Məni bədbəxt eləyən şəxsə salamlar aparın,

Qəm olur, qüسس olur qisməti sevdalı qızın,
Qəm görüb, qəlbi qubarlanmasın o bəxtiyarın".

Sonra, elə ki gecə oldu, mən həmişəki kimi yenə həmin bağa getdim, gördüm ki, xanım oturub mənə gözləyir. Biz yeyib-içdik, səhərcən əyləndik, mən getmək istəyəndə əmim qızının şerini ona oxudum, beyti eşidib xanım bərk qışqırdı, dilxor olub dedi: "Ah, vallahi bu beyti deyən qadın ölübdür". Sonra da ağlayıb məndən soruşdu: "Ay başı batmış, bu beyti deyən sənin nəyindir?" Mən də cavabında dedim: "Əmim qızıdır". Bunu eşidən xanım ucadan dedi: "And olsun Allaha, yalan deyirsən! Əgər o, əmin qızı olsaydı, sən də onu, o səni sevən kimi sevrədin. Onu sən öldürdün. Allah səni öldürsün! Allah haqqı, əgər əvvəldən mənə desəydin ki, əmin qızı var, səni özümlə yaxın qoymazdım!" Mən də dedim: "Sənin bütün işarələrinin mənasını o mənə başa saldı, sənə yaxınlaşmağın, səninlə necə rəftar etməyinin təhrini də mənə öyrədən odur. O olmasaydı, mən sənin vüsəlinə çatmazdım". Onda xanım məndən soruşdu: "Məgər o bizim əhvalatımızdan xəbərdar idi?" Onun cavabında dedim: "Bəli, xəbərdar idi". O ucadan dedi: "Görüm Allah səni cavan öldürsün, necə ki, sən onu cavan öldürmüşsən! Get, ona bir bax". Mənim qanım qaraldı, oradan çıxıb evimizə tərəf getdim, gəlib dalanımıza çatdım. Gördüm ki, nalə-fəğan səsi gəlir, nə olduğunu soruşdum, mənə dedilər: "Əzizə yıxılıb qapı ağzında ölüb".

Evə girdim, mənə görən kimi anam dedi: "Onun ölümünə bəis sən-sən, onun günahı sənin boynundadır! Allah onun qanını sənə bağışlamayacaq..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz iyirminci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb, dedi: "Padşah sağ olsun. belə rəvayət eləyirlər ki, cavan Əziz Tac əl-Muluka deyirdi: "Evə girdim, mənə görən kimi anam dedi: "Onun ölümünə bəis sən-sən. Onun günahı sənin boynundadır! Allah onun qanını sənə bağışlamayacaq. Səni görüm yox olasan, belə əmioğlu!"

Sonra atam gəldi, biz Əzizəni kafəyə tutduq, məfə ilə qəbiristanı aparıb basdırdıq, qəbri üstündə üç gün Quran oxutdurduq. Sonra qayıdıb evə gəldik, əmim qızının dərindən qəm-qüssəyə batdım, anam mənə yaxınlaşıb dedi: "Bir de görüm, sən ona neylədin ki, zəhri yarıldı! Oğlum, mən həmişə ondan soruşurdum ki, niyə belə xəstəhəlsən, dərindən nədir, ancaq o mənə heç nə demirdi, səni Allaha and verirəm, de görək, sən ona nə elədin, o nə üçün öldü?" Mən də cavabında dedim: "Mən ona heç nə etməmişəm". Onda anam ucadan dedi: "Allah özü sənin cəzanı versin! O mənə heç nə demədi, ölənə cəza dərindən açıb demədi, sənin də günahından keçdi; o öləndə mən onun yanında idim, gözlərini açıb mənə dedi: "Əmioğlunu, mən qanımı oğluna halal eləyirəm, mənə görə Allah ona cəza verməsin, onun günahından keçsin! Allah tək cəza mənə bu fani dünyadan axirət dünyasına aparır!" Mən də ona dedim: "Qızım, Allah özü sənə kömək olsun, cavan canına qıymasın". Sonra da niyə xəstələndiyini soruşdum, ancaq o heç nə demədi, bir azdan gülümsünüb dedi: "Əmioğlunu, oğluna deyirsən ki, həmişə getdiyini yerə getmək istəsə, oradan çıxanda bu sözləri desin: "Sədaqət yaxşıdır, xəyanət pisdirdir!" Bu sözlərlə onu qoruyuram ki, mən sağ olanda da, öləndən sonra da onun havadarı olum". Sonra o mənə sənin üçün bir şey verdi, özü də mənə and içdirdi ki, onun üçün ağlayıb göz yaş tökdüyünü görəndə onu sənə verim; həmin şey mənədir, əgər gör-səm ki, onun üçün ağlayıb göz yaş tökürsən, onda sənə verəcəyəm".

Mən xahiş eləyib dedim: "Onu mənə göstər". Ancaq anam razı olmadı, sonra sevgilimlə eys-işrətə qurşandım, əmim qızının ölümü yadımdan çıxdı, çünki yüngülxasiyyət idim, fikrim-zikrim gecə-gündüz məşuqəmin yanında yatıb qalmaq idi.

Gecə olan kimi mən bağa getdim, çox oturub gözlədiyindən onun səbri tükənmişdi.

Məni gören kimi o, qollarını boynuma salıb əmim qızını soruşdu; mən də onun cavabında dedim: "Əmim qızı öldü, biz onun üçün ehsan verdik, Quran oxutdurduq, onun ölümündən dörd gecə keçib, bu gün beşinci gecədir".

Bunu eşidən xanım fəryad qopardıb ağladı, ucadan dedi: "Mən dedim ki, sən onu öldürdün! Əgər o ölməmişdən qabaq bunu desəydin, mənə elədiyi bu yaxşılığa görə, yəqin ki, onun xəcalətindən çıxardım. Mənə o yaxşılıq eləyib, səni mənim yanıma göndərüb, o olmasaydı biz görüşməzdik. Onun günahı sənin boynundadır, mən qorxuram ki, sən bədbəxt olasan". Mən də cavabında dedim: "O ölməmişdən qabaq mənim günahımdan keçib". Sonra da anamın mələdiklərini ona nəql elədim. Xanım ucadan dedi: "Allah xətrinə, get ananın yanına, öyrən gör, o nə şeydir!" Mən də dedim: "Anam əmim qızının daha bir sözünü mənə söyləyib. O ölməmişdən qabaq anama deyib: "Oğlun həmişə getdiyi yerə getmək istəsə, ona bu sözləri dedin: "Sədaqət yaxşıdır, xəyanət pisdir!"

Xanım bu sözləri eşidəndə ucadan dedi: "Allah ona rəhmət eləsin! O səni mənim əlimdən xilas elədi, mən sənə pislik etmək niyyətində idim. Ancaq indi daha sənə pislik etməyəcəyəm, qanını qaraltmayaacağam!" Mən buna təəccüb eləyib soruşdum: "Biz ki bir-birimizə aşiq olmuşuq, sən mənə nə etmək istəyirdin?" O cavabında dedi: "Sən mənə vurulmusan, ancaq sən çox cavanсан, həm də sadəсан, ürəyin təmizdir, hiylə nə olduğunu bilmirsən, odur ki, zənən məkrindən, fitnə-fəsadından bixəbərsən. Əgər əmin qızı sağ olsaydı, o sənə kömək olardı; sənin xilas olmağının səbəbkarı odur, bax o səni ölümdən qurtardı. İndi sənə bir məsləhətım var: bax biz zənən tayfasına baş qoşma, onlardan uzaq ol, cavanından da, qocasından da. Bir də deyirəm: onlardan özünü qoru; sən sadə adamsan, zənən fitnə-fəsadından, zənən məkrindən bixəbərsən. İşarələrin mənasını sənə başa salan ölübdür, mən qorxuram ki, bəlaya düşsən, əmin qızı öləndən sonra səni biz zənən tayfasının əlindən xilas eləyən olmaz..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki yüz iyirmi birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki,

oğlan Tac əl-Muluka deyirdi: "Xanım mənə dedi: "Mən qorxuram ki, bəlaya düşsən, səni bəladan qurtaran olmay. Sənin əmin qızının dördü məni bihəl eləyib. Kaş mən onu ölməmişdən qabaq tanıyırdım, mənə elədiyi yaxşılığa görə onun xəcalətindən çıxardım. Mən onun qəbrini ziyarət eləyəcəyəm, Allah ona rəhmət eləsin! O öz sirrini gizli saxlayıb, bildiyini də heç kəsə deməyib, o olmasaydı, sən mənə sahib ola bilməzdin. Səndən bir xahişim var". Mən də ondan soruşdum: "O nə xahişdir?" Xanım cavabında dedi: "Məni onun qəbri üstə apar, onun sərdabasını ziyarət eləyim, həm də sərdabaya bir şeir yazım". Mən də dedim: "Allah qoysa, sabah gedərik". Sonra da gecəni onunla yatdım, o hər saatdan bir deyirdi: "Kaş əmin qızı ölməmişdən onun əhvalatını mənə danışaydın!" Mən əmim qızının dediyi bu sözlərin mənasını soruşdum: "Sədaqət yaxşıdır, xəyanət pisdir!". Ancaq o mənə cavab vermədi. Səhər açılanda o ayağa qalxdı, bir torba dinar götürüb dedi: "Dur gedək, onun qəbrini mənə göstər ki, onu ziyarət eləyim, üstünə şeir yazım. Mən onun qəbri üstündə türbə tikdirəcəyəm, ona rəhmət oxuyacağam, bu pulları isə fəqir-füqərəyə paylayacağam". Mən cavabında dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur". Sonra da onun qabağına düşüb getdim, o da mənim dalıma gələ-gələ pul paylayırdı, hər dəfə birinə pul verəndə deyirdi: "Bu ehsanı Əzizə üçün verirəm ki, Allah ona rəhmət eləsin, ölüm bədəsini içənəcn sirri açmamışdır, öz eşqini pünhan saxlamışdır". O, torbadakı pulların hamısını paylayanacan elə hey deyirdi: "Allah Əzizəyə rəhmət eləsin!". Biz qəbrə çatdıq, xanım qəbri gören kimi onu qucaqlayıb ağlamağa başladı, sonra polad qələmi, bir də balaca çəkici çıxarıb, qəbir üstə nazik xətlə bu şeri həkk elədi:

"Bir məzar gördü gözüm köhnə baxımsız bağda,
Yeddi qaymaqçıqəyi sarmış onu dörd yandan.

Xəbər aldım adını mən o məzar sahibinin,
"Sevgilindir, — dedi torpaq, — bu məzar içrə yatan".

Dedim: "Ey eşqinə sadıq qalaraq qurban olan,
Sənə rəhm eyləsin Allah; yerin olsun rizvan!"

Taleyi küskün olur dünyada aşıqlərin, ah!
Onların qəbrini də yad eləməz bir insan.

Mümkün olsaydı, gülüstan eləyirdim bu yeri,
Su verərdim səhər-axşam gözümün yaşından".

Sonra ağlaya-ağlaya çıxıb getdi; mən də onunla bərabər bağa gəldim, o mənə dedi: "Sən allah, heç vaxt məndən ayrılmı!" Mən də cavabında dedim: "Baş üstü!"

Bələ olanda, mən tez-tez onun yanına getməyə başladım, hər dəfə gecəni onun yanında qalanda, o mənimlə mehriban rəftar edirdi, hörmətlə dolanırdı, əmim qızı Əzizinin anama dediylə sözləri mənə soruşurdu, mən də onun dediklərini təkrar edirdim. Mən beləcə yeyib-içir, gözəl libaslar geyir, günümü eys-ışrotdə keçirib kökəlirdim, bir dörd-sorim, qəm-qüssəm yox idi, əmim qızını da yaddan çıxartmışdım.

Bu minval ilə bir il keçdi. Təzə ilin əvvəlində mən hamama gedib yuyundum, gözəl libas geydim, hamamdan çıxanda bir piyalə şorab içdim, libasıma cürbəcür otir çilədim, otir iyi burnuma vururdu, ürəyim sakit idi, hələ dünyanın faniyyəindən, bəxtin dönüklüyündən bixəbəridim, şam yeməyi vaxtı çatdığından həmin xanımın evinə tərəf getdim, ancaq sorxoş olduğumdan kolafin ucunu itirmişdim. Özüm də bilmədən Rəis döngəsinə gəlmişdim; həmin dalandan keçəndə birdən gördüm bir qarı gəlir, özü də bir əlində yanan şam, o biri əlində ağzı bağlı namə..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

122-ci gəcə

Elə ki yüz iyirmi ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, bələ rovatot edoyırlar ki, Əziz öz əhvalatını Tac əl-Muluka danışib deyirdi: "Rəis döngəsinə girəndə gördüm bir qarı gəlir, özü də bir əlində yanan şam, o biri əlində ağzı bağlı namə var. Mən qarıya yanaşdım, gördüm ki, o ağlaya-ağlaya bu beytləri deyir:

"Xoşbəxt olasan, ey qədəmi səyəli qasid,
Xoşhal oluram xoş kələmin, xoş xəbərdindən.

Madam ki, salamlar gətiribsən mənə yardım,
Durdurca bu dünya durasan, ömür edəsən sən!"

O mənə görən kimi soruşdu: "Bala, oxumaq bilirsən?" Mən fikirləşmədən dedim: "Bəli, nənə, bilirəm". Onda qarı mənə dedi: "Al,

bu naməni, mənə oxu". O, naməni mənə uzatdı. Mən naməni acıb oxudum, namədə uzaqda olan koslər yaxın adamlarına salam göndörirdilər.

Bunu eşidən qarı şad oldu, kəfi duruldu, mənə dua edib dedi: "Allah sənə kömək olsun, dördümlü yüngülləşdirdin". O, naməni alıb iki addım uzaqlaşdı. Elə getmək istəyirdim ki, qarı yenə mənə yanaşdı, öyilib əlimi öpəndən sonra dedi: "Ağa, Allah sənə cavan gününü xoş elosin, səndən rica edoyıram, mənə bu darvazayacan ötür. Sənin oxuduqlarını qohumlarına dedim, ancaq onlar mənə inanmadılar. Mənimlə gedək, darvaza arxasından onlar üçün naməni oxu, mən mōmün adamam, sənə dua edoyıram". Mən ondan soruşdum: "Axı bu namə kim-dəndir?" Qarı cavabında dedi: "Bala, bu namə oğlumdən gəlir, o, on ildir ki, səfərdədir. Yədləllə mal aparıb, o vaxtdan ondan xəbər-otör yoxdur, biz ümidimizi üzmüşdük, dedik yəqin ölübdür, indi ondan bu naməni almışam. Qızım onun dərindən gəco-gündüz ağlayır, mən ona dedim: "Qardaşın sağ-salamatdır". O mənə inanmayıb dedi: "Hök-mən yanıma bir adam gətir ki, naməni mənim gözümlə qabağında oxusun, onda ürəyim sakit olar, ağlım başıma gələr". Oğlum, sən bilir-sən ki, sevən həmişə şübhələnər: rica edoyıram, zəhmət çək mənimlə gedək, bu naməni pərdə dalından oxu, mən qızımı soslərim, o, qapıdan qulaq asar. Sən bizim xahişimizi yerinə yetirson dördümlə çarə eləmiş olarsan, axı peyğəmbər salavatullah yaxşı buyurub: "Kim birinin bir dərindən çarə elərsə, Allah onun yüz dərindən çarə elər", bələ bir başqa kələm də var: "Kim bu dünyada qardaşının bir dərindən ələc elosə, Allah qiyamət günü onun yetmiş iki dərindən ələc elər". Səni deyib gəlmişəm, mənə nəümid eləmə".

Mən də cavabında dedim: "Baş üstə, düş qabağa gedək". Qarı qabaqda, mən də onun dalınca getdik, bir az gedəndən sonra böyük, gözəl bir evin darvazası ağzına çatdıq, darvazaya qırmızı misdən qurşaqlar vurulmuşdu. Mən qarı ağzında dayandım, qarı başqa bir dildə qışqırdı, gözümlə açmağa macal tapmamışdım ki, qaça-qaça bir xanım gəldi, o paltarının balaqlarını dizinəcən qaldırmışdı, mən adamın ağlını başından ələyən bir cüt ayaq gördüm. Bu xanım lap şair deyəni kimi idi:

"Donunu qəsdən çəkər, qıclar görünsünlər deyo,
"Qoy, - deyir, - nadir gözəllik valeh etsin dildarı."

Əldə mey, bir saqi tok qaçmaqdadır biz səmtə yar,
Çün bilir, saqi və meydır tovlayan insanları."

Onun mərmər sütuna bənəyən ayaqlarında qas-daşla bənənmiş qızıl biləziklər vardı. Xanım qollarını qoltuğunun altınacan çırmala-

mişdi, mən onun ağ bileklərini gördüm, qollarında bir cüt bilərzik vardı, bilərziklərinin üstündə iri mirvari dənələri, boynunda qaş-daşlı boyunbağı vardı. Qulaqlarına bir cüt mirvari sırğa taxmışdı, başına cəvahiratla haşıyolənmiş zolaqlı parçadan yaylıq salmışdı; köynəyinin ötəyini kəmərinə keçirmişdi, elə bil iş üstündən durub gəlmişdi. Mən parlayan günaşə oxşayan bu gözəl qızı görən kimi bihəl oldum, o, ömrümdə eşitmədiyim xoş, şirin və aydın səsle soruşdu: "Ana can, naməni bu dirsek ara vardı, mən naməni almaq üçün əlimi uzatdım, ona yaxınlaşıb naməni oxumaq üçün başımı və çiyinlərimi qapıdan içəri soxdum, qan elə bil bunu gözləyirdi, başını kürəyimə dayadı, itələyib mənə içəri saldı (namə əlində idi), bir də gördüm ki, həyəət dalaşındayam. Qarı ildırım tək içəri girib darvazanı bağladı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

123-cü gecə

Elə ki yüz iyirmi üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlan Tac əl-Muluka deyirdi: "Qarı mənə içəri itələyəndə bir də gördüm ki, həyəət dalaşındayam. Qarı ildırım tək içəri girib darvazanı bağladı. Xanım mənə evin içində görən kimi yanaşdı, qucaqladı, sonra mənə bağrına basıb elə bərk sıxdı ki, əlindən qurtara bilmədim. O mənə özü ilə apardı, qarı, əlində şam qabaqda gedirdi, biz yeddi həyəət dalaşından keçdik, xanımla bərabər sütunlu, dörd eyvanı olan bir otağa çatdıq, bu otaq elə böyük idi ki, athılar çövkən oynaya bilərdilər. Xanım mənə buraxıb dedi: "Aç gözünü!" Mənə qucaqlayıb bərk sıxdığından karıxmışdım, gözümü açanda gördüm ki, bu otaq başdan-başə ön yaxşı mərmerdən tikilmiş, özü də hər tərəfə ipək parça salınıb, mütəkkə və bəlişlər düzülmüş. Otaqda sarı misdən iki kürsü, bir də saf qızıldan taxt vardı, həm də bu taxt mirvari və qaş-daşla bəzənmişdi, bu ev elə gözəl, elə səhmanlı idi ki, təkə sənin kimi şahla layiq idi.

Sonra xanım məndən soruşdu: "Ay Əziz, sən yaşamaq istəyirsən, ya ölmək?" Mən də cavabında dedim: "Əlbəttə, yaşamaq istəyirəm". Onda xanım dedi: "Əgər yaşamaq istəyirsənsə, mənə al". Mən ucadan

dedim: "Sənin kimisi ilə evlənmərəm". Onda xanım dedi: "Əgər mənə alsan, hiyləgər Dəlilənin qızının əlindən yaxanı qurtararsan". Mən soruşdum: "Hiyləgər Dəlilənin qızı kimdir?" O gülə-gülə ucadan dedi: "Sən düz bir il dörd aydır ki, onunla dostluq eləyirsən; görüm Allah onu yox eləsin, Allah ona özündən güclü kişi qismət eləsin! Vallahi, dünyada ondan hiyləgər arvad tapılmaz. O səndən qabaq o qədər adam öldürüb, elə pis işlər görüb ki, daha nə deyim! Məəttəl qalmışam, necə olub ki, sən onunla bir belə vaxt dostluq eləmişən, o səni öldürməyib, başına belə açmayıb?"

Onun bu sözlərini eşidəndə mən çox təəccüblənib soruşdum: "Xanım, bunu hardan bilirsen?" O cavabında dedi: "Zaman öz bəd-bəxtliklərindən xəbərdar olduğu kimi, mən də onu eləcə çox yaxşı tanıyıram, ancaq mən istərdim ki, onunla olan əhvalatını mənə nəql eləyəsən, onda billəm, necə olmuş ki, sən onun əlindən sağ-salamat qurtarmısan".

Mən hər şeyi olduğu kimi, həmin xanımla və əmim qızı Əzizə ilə olan əhvalatı ona danışdım. O, əmim qızına rəhmət oxudu, gözləri yaşardı. Əmim qızının öldüyünü eşidəndə əlini əlinə vurub ucadan dedi: "Allah yolunda o, cavan canından keçib! Qoy Allah buna görə sənə qənim olmasın! Allah haqqı, Əziz, əmin qızı ölübsə də, ancaq hiyləgər Dəlilənin qızının əlindən sağ-salamat qurtarmağına bais olub, əgər əmin qızı olmasaydı, yəqin məhv olmuşdun. O çox məkrli arvad-dır, mən səndən ötrü qorxuram, ancaq ağzım bağlıdır, danışa bilmirəm. Mən dedim: "Bəli, Allah haqqı, bu dediyim əhvalat olubdur". O, başımı tərpedib ucadan dedi: "Əzizə kimisi indi tapılmaz!" Mən dedim: "Əmim qızı ölməmişdən vəsiyyəət eləmişdi ki, bu sözləri həmin arvada deyim: "Sədaqət yaxşıdır, xəyanət pisdir".

Bunu eşidən xanım qışqırdı: "Əziz, and olsun Allaha, səni o arvad-dan, onun əlində ölməkdən bu sözlər qurtarıb. İndi sənin üçün ürəyim rahat oldu; o daha səni öldürməz. Əmin qızı sağlığında da, öləndən sonra da səni belədən qurtarıb. Allah haqqı, mən gecə-gündüz səni arzulamışam, ancaq indiyəcən, işlətdiyim hiylə baş tutanacan sənə sahib ola bilməmişəm. Sən hələ səfehşən, arvadların məkrindən, qarılının hiyləsindən bixəbərsən". Mən cavabında ucadan dedim: "Vallahi, bixəbərim!" Arvad dedi: "Ürəyinə toxtaqlıq ver, gözünü aç! Ölüyə rəhmət oxumaq, diriyyə hörmət eləmək lazımdır. Sən qəşəng oğlansan, mən Allahın və onun rəsulunun (ona salam və salavat) şəriəti sənə sahib olmaq istəyirəm. Sən pul ya mal istəsən, o saat qulluğunda hazır olacaq, sənə heç bir zəhmət verməyəcəyəm. Mənim yemək-icməyim

həmişə var, istəyimi budur ki, sən mənim olasan". Bunu deyib əllərini bir-birinə vurub qışqırdı: "Ana, sənin yanında olan adamları bura gətir". Qarı əlində ipək parça dörd şahidlə gəldi. Qarı dörd şam yandırdı, şahidlər içəri girəndə mənimlə salamlaşib oturdular; belə olanda, xanım ayağa durub örtüyü başına saldı, şahidlərin birinə kobin kəsməyi tapşırırdı. Onlar kobin kəsdilər, xanım da şəhadət verdi ki, başlığı da, cehizi də məndən alıb, mənim on min dirhəm pulum onda girovdur..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

124-cü gecə

Elə ki yüz iyirmi dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, oğlan Tac əl-Muluka deyirdi: "Elə ki onlar kobin kəsdilər, xanım şəhadət verdi ki, başlığı da, cehizi də məndən alıb, mənim on min dirhəm pulum onda girovdur, sonra o, şahidlərin haqqını verib yola saldı. Onlar da haradan gəlmişdilərse, çıxıb ora getdilər.

Biz səhərəcən bir yerdə yatdığımızda, səhər mən getmək istədim, o birdən yanıma gəlib gülə-gülə dedi: "Ay-hay! Elə bilirsen, hamamdan çıxmaq ora girmək kimi asandır?" Bəlkə sən mənə hiyləgər Dəlilənin qızına oxşadırsan. Belə fikirləri başından çıxart! Sən şəriətlə mənim kobinli ərimsən, əgər sərxoşsansa ayıl, ağılı başına yığ! Sənin olduğum bu evin darvazası ildə bir dəfə açılır. İnanmırsansa, dur darvazaya bax".

Mən darvazaya yaxınlaşıb onun mışlandığını gördüm, qayıdıb ona dedim ki, darvaza bağlıdır, özü də mışlanıbdır. Xanım mənə dedi: "Öziz, bizim nə qədər desən unumuz, düyümüz, meyvəmiz, narımız, şəkərimiz, mal eti, qoyun eti, toyuğumuz, neçə illik azuqəmiz var. Darvazamız isə düz bir ildən sonra açılacaq. Bir ildən sonra buradan çıxıb gələcəksən". Bunu eşidib mən ucadan dedim: "Allahdan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur!"

O güldü, mən də güldüm, onun sözüne baxıb orada qaldım. Mən onun yanında qalıb yeyib-içirdim, günümü eys-ışrətdə keçirirdim. Beləcə bir il, yəni on iki ay keçdi. İl tamam olanda mənim bir oğlum oldu.

Şərqi - müsəlman ölkələrində hamam pulunu gironda yox, çıxanda veririrlər.

Təzə ilin əvvəlində eşitdim ki, darvazanı açırlar. Birdən gördüm ki, adamlar bura taxılı, un, şəkər gətirildilər. Mən bayıra çıxmaq istəyəndə xanım mənə dedi: "Aşxamacan gözəl, necə gəlmisən, eləcə də gedərsən". Aşxamacan gözələdim, qorxa-qorxa bayıra çıxmaq istəyirdim ki, birdən xanım mənə dedi: "Allah haqqı, sən gecə, darvaza bağlanandan qayıdacağına and içmədən, səni bayıra buraxan deyiləm".

Mən razı olub qılınca, Qurana, bir də kobin-talağa and içdim ki, qayıdacağam. Sonra küçəyə çıxıb həmin bağa tərəf getdim. Bağ çatanda gördüm ki, darvazası həmişəki kimi açıqdır, mən hirsələnib öz-özümə dedim: "Bir ildir bura gəlməmişəm, qofil gəlmişəm, ancaq görürəm ki, darvaza həmişəki kimi açıqdır. Aşxamdır, anama doyməz-dən qabaq, qoy girim bura, baxım, görüm nə var?"

Mən bağa girdim..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

125-ci gecə

Elə ki yüz iyirmi beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, Öziz Tac əl-Muluka deyirdi: "Bağ girdim, həmin otağa getdim, gördüm ki, hiyləgər Dəlilənin qızı gəlsə saralıb, gözleri çuxura düşübdür. O, dirşeyini dizləri üstə qoyub olini yanına dayaq veribdir. O mənə görün kimi dedi: "Şükür Allaha ki, sağ-salamatsan!" Elə ayağa qalmaq istəyirdi ki, şadlığından yerə yıxıldı; mən utandığımdan başımı aşağı saldım. Sonra yaxınlaşdım, onu öpüb soruşdum: "Nə bildin, bu aşxam yanıma gələcəyimi?" O cavabında dedi: "Mən bilmirdim sən gələcəksən. And olsun Allaha, düz bir ildir ki, yuxu mənə haram olub, gözümə yuxu getmir! Hər gecə oturub səni gözləyirəm, sən gedən gündən beləcə yuxu mənə haram olub, sənə təzə paltar verdim, sən dedin ki, hamama gedib qayıdacaqsan. Səni bir gecə, iki gecə, üç gecə gözlədim, sən isə uzun müddətdən sonra indi gəlib çıxmısan. Mən isə elə hey oturub səni gözləyirəm, neyləyim ki, aşıq olanın günü-güzarını belə olar. De görək bu bir ili harada idin?"

Mən hər şeyi açıb ona danışdım. O mənim evləndiyimi eşidəndə sapsarı saraldı, sonra mən dedim: "Bu aşxam yanıma gəlmişəm, səhər

açılmamış görək çıxıb gedəm". O ucadan dedi: "Hiylə qurub sənə ərə getməyi, səni bir il dustaq eləməyi bəs deyilmiş, hələ sənə köbin-talağa da and içdirib ki, səhər açılmamış onun yanına qayıdacaqsan, onun ürəyi götürmür ki, sən ananın yanında, ya da mənim yanımda qalıb şadlıq eləyəsən! Bir gecəni də bizə çox görür. Bəs mən nə eləyim ki, düz bir ildir səni görmürəm, özü də mən səni ondan qabaq tanıyıram. Allah sənin əmin qızı Əzizəyə rəhmət eləsin. Onun elədiyini heç kəs eləməzdi, onun dözdüyünə heç kəs dözməzdi, o səndən incisə də, ancaq sənin yolunda özünü fəda elədi. Mənim əlimdən səni xilas eləyən o oldu. Elə bilirdim sən məni sevirsen, yoxsa səni sağ-salamat, belə harın buraxmazdım, səni zindana salmağa, qətlinə fərman verməyə də gücüm çatardı".

O hönkür-hönkür ağladı, bərk qəzəbləndi, hirsli-hirsli, elə tərs-tərs mənə baxdı ki, qorxudan dizlərim əsdi, o indi lap qulyabanıya oxşayırdı; məni elə bil qəhvəqovurmanın içində qovururdular. Sonra o dedi: "Sən ki, evlənmisən, uşağın olub, daha mənə lazım deyilsən; səninlə dostluğum qurtardı, çünki mənə subay kişi lazımdır, evli adamdan bizə fayda olmaz. Sən məni o iyirənc gül dəstəsinə satdın, and olsun Allaha, sənin başına oyun açıb o əxlaqsızın kefinə soğan doğrayacağam, sən nə onun olacaqsan, nə də mənim!"

O bərkdən çıxırdı, mən özümə gəlməmiş on köniz gəldi, məni yerə yıxıb uzatdılar; elə ki könizlər məni yerə yıxıb uzatdılar, arvad ayağa qalxdı, bıçağı götürüb dedi: "Mən səni keçə kimi doğrayacağam, bu da mənim başıma, məndən qabaq əmin qızının başına gətirdiyin həngəmələr üçün ən kiçik cəzadır..."

Onun könizlərinin əlində olduğumu, yanaqlarımın toza bulaşdığını, qul arvadların bıçaq itilədiyini görəndə, mən ölümümü gözümlə qabağıma aldım..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

126-a gecə

Elə ki yüz iyirmi altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkana nəql eləyirdi: "Cavan Əziz Tac əl-Muluka

deyirdi: "Onun könizlərinin əlində olduğumu, yanaqlarımın toza bulaşdığını, qul arvadların bıçaq itilədiyini görəndə, mən ölümümü gözümlə qabağına aldım, həmin arvada yalvarmağa başladım, ancaq o daha da amansız oldu, könizlərə əmr elədi ki, mənim əl-qolumu bağlasınlar. Onlar da əl-qolumu bağlayıb arxası üstə yıxdılar, qamımın üstə oturub başımdan yapışdılar. İki köniz də dizlərim üstə oturdu, başqa iki köniz əllərimdən tutdu, arvad özü də iki könizlə ayağa qalxıb məni döyməyi onlara əmr elədi. Məni o vaxtacan döydülər ki, huşumu itirdim, dilim tutuldu, ayılanda öz-özümə dedim: "Doğrudan da belə döyülməkdənsə, tikə-tikə doğranmaq yaxşıdır". Əmin qızının sözü yadıma düşdü: "Allah səni o arvadın pis əməllərindən saxlasın". Mən nəfəsim kəsilənə, dilim tutulana qışqırıb ağladım. Sonra arvad bıçağı itiləyib könizlərə dedi: "Soyundurun onu".

Birdən Allahın əmri ilə əmin qızının mənə vəsiyyəti elədiyi sözləri yada salıb dedim: "Xanım, mögər bilmirsən ki, sədaqət yaxşıdır, xəyanət pisdir?" Bunu eşidən xanım ucadan dedi: "Allah sənə rəhmət eləsin, Əzizə! Allah o cavan qıza cənnət qismət eləsin! And olsun Allaha, o sənə sağlığında da kömək eləyib, öləndən sonra da kömək eləyir, bu sözlərlə o, səni mənim əlimdən qurtardı. Ancaq mən səni belə buraxa bilmərəm. Hökmən sənə elə bir yara vurmalyam ki, ömrünün axırınacan qalsın, özü də səni əlimdən alıb gizlədən o əxlaqsıza, o həyasıza dərd olsun". O, qışqırıb könizlərə tapşırırdı ki, ayaqlarımı iplə bağlasınlar, sonra da onlara dedi: "Onun üstündə əyləşin!" Könizlər də mənim üstümdə əyləşdilər. Belə olanda, arvad gedib bir mis tava gətirdi, onu ocağın üstə qoydu, ora yağ töküb kükürd məhləmi bişirdi (mən huşumu itirmişdim), sonra mənə yanaşdı, əlindəki dəmir ülgüclə məni axtaladı.

Xanım könizlərə əmr elədi ki, əl-qolumu açsınlar, o mənə bir piyalə şərab içirib dedi: "İndi isə səni birçə gecəliyə mənim yanıma qoymayan arvadının yanına get! Allah əmin qızına rəhmət eləsin, o sənin qanının arasına girdi, ancaq öz sirrini açmadı. Əgər onun sözlərini deməsəydin, mən yaqın səni tikə-tikə doğramışdım. İndi isə kimin yanına istəyirsən get! Gedə bilərsən, daha mənə lazım deyilsən. Dur ayağa, saçlarını düzəlt, əmin qızına rəhmət oxu!"

O məni təpiklədi, ayağa qalxdım, ancaq yeriyə bilmirdim, bir ayaq-bir ayaq yeriyə-yeriyə gedib evə çatdım, gördüm ki, darvaza açıqdır. Darvazanın ağzında yıxılıb özüməndən getdim. Birdən arvadım gəldi, məni ayağa qaldırıb otağa apardı, o, mənim axtalandığımı gördü. Mən yatdım, ayılanda gördüm ki, tək-tənha bağın darvazası ağzındayam..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

127-ci gecə

Elə ki yüz iyirmi yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cavan Əziz Tac əl-Muluka deyirdi: "Aylanda gördüm ki, tək-tənha bağın darvazası ağzındayam. Mən zarıldaya-zarıldaya, ah-uf eləyə-eləyə ayağa qalxıb öz evimizə getdim, evə girəndə gördüm ki, anam mənim dərdimdən ağlayır, özü də deyir: "Ay oğul, sənin soracağımı alacağamı ki, hansı torpaqdasan?" Mən yaxınlaşıb onu qucaqladım, anam mənə baxıb tanıdı, özü də gördü ki, xəstəyəm, rəngim boğulub, sapsarı saralmışam.

Əmin qızı, onun mənə elədiyi yaxşılığı yadıma düşdü, özü də mənə sevdiniyə inandım, odur ki, ağladım, anam da mənə qoşulub ağladı, sonra mənə dedi: "Ay oğul, sənin atan ölüb". Bunu eşidəndə halım xarab oldu, hönkür-hönkür ağladım, bihuş olub yero yıxıldım, aylanda əmin qızının oturduğu yerdə baxıb təzədən ağladım, hönkür-hönkür ağladım, az qaldı bihuş olum.

Mən gecəyarısından belə zar-zar ağladım; anam mənə dedi: "Atan on gündür ölüb". Mən də ona dedim: "Mən əmin qızının dərindən başqa heç kəsin dərindən qalmayacağam! Hər nə olub, yerində olub, o mənə sevdirdi, mən isə onu saya salmırdım". Anam məndən soruşdu: "Axı sənə nə olub?" Başıma gələn əhvalatı əvvəldən axıranca ona danışdım, anam bir az ağlayandan sonra mənə yemək gətirdi, bir az yeyib-ıçdım, başıma gələn əhvalatı bir də ona danışdım. Anam ucadan dedi: "Allaha şükür ki, arvad səni tikə-tikə doğramayıb, təkə buunla səndən əl çəkib!"

Sonra anam mənə o vaxtadan müalicə elədi, dərman içirtirdi ki, mən tamam sağaldım, onda dedi: "Oğlum, indi mən əmin qızının vəsiyyəti elədiyi şeyi gətirib sənə verərəm. Həmin şey sənindir, Əzizə mənə and verib ki, səni əmin qızını yad eləyib ağlayan, həm də başqa arvaddan ayrıldığını görməyincə həmin şeyi sənə göstərməyim. İndi görürəm ki, Əzizənin vəsiyyəti elədiyi məqam çatıb".

O ayağa durub sandığı açdı, oradan üstündə ceyran şəkli toxunmuş parçanı çıxartdı, bu həmin Əzizəyə bağışladığım parça idi, onu alanda gördüm ki, üstünə bu şeir yazılıb:

Kim səni eylədi vadar, yarı, ey yar, atasan?
Sənə bu atəşin eşqim mənə salmış haldan.

Ayrılan gündən, özizim, lap unuttun mənə son,
Sənə, Allah da bilir, qolbim unutmur bir an.

Bu qədər cövr elədin, xoşlanaraq sənə etdim,
Bir görüşdə mənə mənün edəcəksən bəs haqan?

Nə qədər sevgiyə biganə idim, bilmirdim
Ki, sevon, kimsələri tək eləyir tabü-tavan.

Elə ki eşq komond atdı, mənə etdi şikar,
Onda bildim ki, qulam gözəlirinə, ey canan.

Tən edonlar da axır rohmə gəlib yumşaldı,
Birçə sonson, gözəl, aşıqo biganə qalan.

Allaha and içirəm, mən səni yaddan çıxarıb,
Unuda bilmərəm heç vaxt, mənə tək etso də can!

Şəri oxuyub qurtarandan sonra hönkür-hönkür ağlayıb başıma-gözümə döyməyə başladım; mən kağızı açanda içindən başqa bir kağız düşdü, açıb oxudum, gördüm orada yazılıb: "Əmioğlu, bil və agah ol ki, ölümümə bəis olsan da, sənün günahından keçmişəm, ümidvaram ki, Allahın köməyiylə sevdinin arvadın vüsəlinə çatacaqsan. İşdir, hiyləgər Dəlilənin qızına görə başına bir iş gəlsə, nə onun yanına get, nə də başqasının yanına. Bu beləyə döz. Ömrün uzun olmasaydı, sən çoxdan məhv olmuşdun; şükür Allaha ki, mənə sənədən qabaq apardı. Sənə duaçıyam. Bu ceyran toxunmuş parçanı qoru; onu heç yerdə qoyma, həmişə öz yanında saxla. Sən olmayanda günümü bu ceyran şəkli ilə keçirirdim..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

128-ci gecə

Elə ki yüz iyirmi səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkan şahna naql eləyirdi: "Əmin qızının mənə

yazdıqlarını oxudum, o mənə nəsihət eləyib deyirdi: "Ceyran şəkli toxunmuş bu parçanı qoru, onu heç yerdə qoyma, həmişə öz yanında saxla, sən olmayanda günümü onunla keçirirdim. Səni and verirəm Allaha, bu ceyranı çəkən arvadın vüsəlinə çatma, ondan uzaq ol, qoyma sənə yaxınlaşsın, onu alıb özünə arvad eləmə. Əgər ona sahib ola bilməsən, o sənin olmasa, ona yol tapmasan, ondan sonra başqa arvada yaxın düşmə. Bil ki, ceyran şəkilli bu parçanın sahibəsi ildə bir dəfə belə ceyran çəkir və onu ən uzaq ölkələrə yollayır ki, insan əli yarada bilmədiyi gözəl işi ilə hər yerdə məşğul olsun. Sənin sevgilin hiyləgər Dəlilənin qızının əlinə bu ceyran şəkilli parça düşüb, o, şəkli göstərüb adamları valeh eləyir, həm də deyir: "Mənim bir bacım var, bu rəsmi o çəkir, o ki belə yalan danışır, Allah onun bəlasını versin!"

Sənə vəsiyyətim budur, özü də bu vəsiyyəti sənə ona görə eləyirəm ki, bilirəm: mən öldəndən sonra dünya sənə dar olacaq, bəlkə buna görə sən qərrib ölkələrə gedəcəksən, məmləkətləri gəzəcəksən, bu şəkli çəkənin sorğunu eşidəcəksən; onda sənin ürəyin həmin arvadı görmək istəyəcək, mənə yada salacağsan, ancaq bunun sənə heç bir faydası olmayacaq, mən öldəndən sonra sən qədrimi biləcəksən. Bil və ağah ol ki, bu ceyranın sahibəsi Kafur cəzirələri padşahının qızıdır, çox nəcib xanımdır".

Kağızı oxuyub məzmunundan xəbərdar olandan sonra anamla mən gecəyəcən ağladıq. Bu minval ilə bir il keçdi, bir ildən sonra şəhərimizin tacirləri (bu karvandakı adamlar) səfərə çıxmaq üçün tədarük görməyə başladılar. Anam mənə məsləhət gördü ki, yığıb onlarla səfərə çıxım: bəlkə ürəyim açıldı, dərd-qəmim dağıldı. Anam mənə dedi: "Özünə ürək ver, qəm-qüssədən əl çək, bir-iki il karvanla get göz, bəlkə ürəyin açıldı, ağlın başına gəldi". Anam mənə o vaxtadan dilo tutdu ki, mən mallarımı yığb tacirlərlə yola düşdüm.

Səfərə çıxandan bəri elə hey ağlayıram, harada dincəlməyə dayanırsam, mən bu parçanı çıxarıram, ceyrana baxıram, əmim qızı yadıma düşür, oturub ağlayıram. O mənə bir könlüdən min könlə sevirdi, mənim dərdimdən də öldü, çünki mən ona zülm elədim, o isə mənə yaxşılıq elədi. Tacirlərlə səfərdən qayıdanda vətəndən çıxdığım düz bir il olacaq, özü də mən bu ili əvvəldən axıracan qəm-qüssə içində olmuşam. Mənim halım bir də ona görə xarab oldu ki, biz Kafur cəzirələrindən keçdik; həmin yer yeddi cəzirədir, orada büllur qala var, həmin cəzirələrə Şəhrəman adlı padşah hökmranlıq eləyir, onun Dünya adında bir qızı var. Mənə dedilər: "Həmin ceyranları o qız çəkib, sən-dəki ceyran da onun çəkdiqlərindəndir". Bunu eşidəndə dərd-qəmim

artdı, fikir məni götürdü, bədənim od tutub yandı, dərdim mənə dov gəldi, hönkür-hönkür ağladım ki, mən daha kişi deyiləm, heç bir hiylə də işlədə bilmərəm. Kafur cəzirələrindən çıxandan bəri elə hey göz yaşı axıdıram, dərd-qəmdən ürəyim açılmır; çoxdandır günüm-güzəranım belə ah-zarla keçir, heç bilmirəm öz şəhərimizə çatacağam ki, heç olmasa anamın yanında ölüm. Mən bu dünyanı bezmışəm.

Əziz zariya-zariya, ah-vay eləyə-eləyə ceyranın şəklinə baxdı, gözələrindən yaş sel kimi axdı, bu iki beyti dedi:

"Dedilər: "Səbir et, halın yüngülləşər!" Etdim sual:

"Bəs haçan yüngülləşər mən çəkdiyim dərdlər, görün?"

Dedilər: "Öz vaxtı var, sən heç darıxma!" Mən dedim:

"O qədər ömür etməyə kimdir mənə möhlət verən?"

Sonra başqa bir şairin bu iki beytini oxudu:

"Ayrılan gündən o yardan, təkcə bir Allah bilir,

Gözlerimdən qanlı yaşlar tökmək olmuş adətim.

Dedilər: "Səbir et, nəhayət, baş tutar arzun, kamın".

Dedim: "Ey səbir et deyənlər, səbrə varmı taqotim?"

Padşah sağ olsun, bu da mənim əhvalatım". Sonra da oğlan padşahdan soruşdu: "Bundan qərribə əhvalat eşitmisənmi?" Tac əl-Muluk oğlanın əhvalatını eşidəndə çox təəccüb elədi, Sitt-Dünyanın gözəliyindən xəbərdar olanda, ürəyini məhəbbət atəşi yandırmğa başladı..." Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Tac əl-Mulukun hekayəti

(ardı)

129-cu gecə

Elə ki yüz iyirmi doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkana nəql eləyirdi: "Tac əl-Muluk

Əzizin əhvalatını eşidəndə, Sitt-Dünyanın gözəlliyindən, onun ceyran şəkili çəkdiyindən xəbərdar olanda, ürəyini məhəbbət atəşi yandıрмаğa başladı, o bir könüldən min könülə Sitt-Dünyaya vuruldu.

O, Əzizə dedi: "Allah haqqı, sənə başına gələn bu əhvalat heç kəsə başına gəlməyib, ancaq Allah ki, sənə ömür verib, görək ölən günəcən ömür sürəsən. Mən səndən bir şey soruşmaq istəyirəm". Onda Əziz dedi: "Nə?" Tac əl-Muluk cavabında dedi: "De görək, sən necə elədin ki, bu ceyranın sahibəsini gördün?" Əziz cavabında dedi: "Padşah sağ olun, mən belə bir hiylə işlədib onun yanına getdim: karvanla bərabər şəhərə girəndən sonra bağları gözməyə başladım, orada çoxlu ağac vardı, bu bağların keşikçisi pirani bir qoca idi. Mən ondan soruşdum: "Ay qoca, bu kimin bağıdır?" O, cavabında dedi: "Bura şah qızı Sitt-Dünyanın bağıdır, onun sarayı bu bağın yuxarısındadır. O, gözəmə istəyəndə gizli qapıdan çıxıb bu bağda gəzişir, gül-çiçək ötrini qoxulayır". Mən qocaya dedim: "Lütf elə, mənə izin ver, bağda oturub onu gözləyim, bəlkə bəxtim gətirdi, gəlir keçəndə birçün dəfə onu görə bildim". Qoca da dedi: "Nə eybi var, otur". Elə ki qocanın bu sözünü eşidim, ona bir az pul verib dedim: "Get, bir şey al, gətir yeyək".

O, pulu məndən aldı. Rəzi qaldı. Sonra bağın darvazasını açdı, mənə də özü ilə bərabər bağa apardı, biz xeyli gədəndən sonra bir səfəli yerə çatdıq, qoca mənə dedi: "Burada otur, mən gedim sənə bir az meyvə gətirəm".

Qoca mənə tok qoyub getdi, xeyli vaxt gəlib çıxmadı, sonra qızardılmış quzu əti gətirdi, biz doyunca yedik; ürəyim qalmışdı qızın dalınca, onu görmək istəyirdim. Elə bu vaxtda birdən qapı təybatay açıldı, qoca mənə dedi: "Dur gizlə". Mən ayağa qalxıb gizləndim, birdən qara xacə bala qapıdan boylanıb soruşdu: "Qoca, yanında adam-zad var?" Qoca cavabında dedi: "Heç kəs yoxdur". Onda xacə dedi: "Bağın darvazasını bağla". Qoca bağın darvazasını bağladı, birdən Sitt-Dünya gizli qapıdan çıxdı. Mən onu görəndə elə bildim ki, ay çıxıb hər yanı nura qorq elədi. Mən bir müddət ona baxdım, bir könüldən min könülə ona vuruldu, bir azdan qız qapını bağladı, çıxıb getdi. Mən bağdan çıxıb evə tərəf yol aldım, özü də mənə oyan idi ki, onun vəsalına çatma bilməyəcəyəm, çünki mənim kişiliyim yoxdu, arvad kimiyəm. Bir də ki, o şah qızı, mən isə tacir. Onun da, onun kimi bir başqasının da vəsalına çatmaq mənim üçün müşkül işdir.

Yoldaşlarım yığılanda, mən də yığışib onlarla bərabər yola düşdüm. Onlar bu şəhərə gəlirdilər, biz gəlib bu yerlərə çatanda sizə rast gəldik, sən başıma gələn əhvalatı məndən soruşdun. Mən də sənə nəql elədim. Bax bu da mənim hekayətim, başıma gələn əhvalat. Vəssalam".

Tac əl-Muluk oğlanın bu dediklərini eşidəndə, bir könüldən min könülə Sitt-Dünyaya aşiq oldu. Özü də bilmədi neyləsin. O ayağa durub ata süvar oldu, Əzizi götürüb atasının şəhərinə qayıtdı. Əziz üçün ev ayırır ona lazım olan yemək, içmək, pal-paltar verdi. Sonra ondan ayrılıb öz sarayına çəkildi, ağlayıb göz yaş axıtmağa başladı, qızı görməyə də, eşitdikləri onun üçün bəs idi. Tac əl-Muluk bu halda idi ki, atası onun yanına gəldi, oğlunun sapsarı saraldığını, arıqladığını, gözlərindən yaş axdığını gördü. Padşah başa düşdü ki, oğlunun başına nəşə bir əhvalat gəlib, odur ki, qanı qaraldı. Onda padşah dedi: "Oğlum, de görək sənə nə olub? Niyə rəngin saralıb, niyə belə arıqlamısan?" Şahzadə hamısını Əzizin də əhvalatını, Sitt-Dünyanın da əhvalatını ona danışdı dedi ki, görmədən Sitt-Dünyaya aşiq olub. Atası məsələdən həli olub dedi: "Oğlum, o şah qızıdır – həm də onun ölkəsi bizdən uzaqdır! Onu başından çıxart. Get ananın sarayına..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki yüz otuzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkana deyirdi: "Atası Tac əl-Muluka dedi: Oğul, o şah qızıdır, həm də onun torpaqları bizdən çox uzaqdır! Onu başından çıxart, get ananın sarayına. Orada beş yüz köniz var, özü də hamısı gözəldir, elə bil ay parçasıdırlar, hansını bəyönsən götür, ya da istəyirsən, dediyin qızdan daha gözəl padşah qızlarından birini sənə alağ". Tac əl-Muluk cavabında dedi: "Ata can, mənə başqa qız lazım deyil! Həmin qızın çəkdiyi ceyranı görmüşəm, onsuz mənim günüm-güzəranım olmayacaq, yoxsa baş götürüb düşəcəyəm bərrü-biyabana, onun dərdindən özümü öldürəcəyəm". Atası dedi: "Oğlum, mənə möhlət ver, sənənin ananı aldığım kimi onun atasına elçi yollayım. Allah kərimdir, bəlkə arzuna çatdın, işdir onun atası razı olmasa, mən onun üstünə o qədər qoşun yeridərəm ki, bir ucu burada, bir ucu onun torpağında olar".

Padşah sonra Əzizi yanına çağıraraq soruşdu: "Oğlum, o qız olan şəhərin yolunu tanıyırsanmı?" Əziz cavabında dedi: "Bəli, tanıyıram". Onda padşah dedi: "İstəyirəm ki, mənə vəzirimlə ora gedəsən". Əziz

də cavabında dedi: "Qibleyi-ələm sağ olsun, baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra padşah vəzirini çağıraraq dedi: "Fikirləş, oğlum üçün tədbir tök, özü də tədbirin yaxşı olsun. Kafur cəzirlərinə gedib oranın padşahının qızını oğluma nişanla". Vəzir də cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Tac əl-Muluk öz otağına qayıtdı. Qıza olan məhəbbəti elə artdı ki, əhvalı pisləşdi, hicran ona uzun göründü; elə ki gecə oldu, o ağlamağa, ah-zar eləməyə, bəxtindən şikayətlənməyə başlayıb bu şəri oxudu:

"Gün batdı, yənə ordusunu çəkdi kədər-qəm,
Qəlbimdə məhəbbət odu olmaqdır aşkar.

Hərgah gecədən sorsanız, cəylər sizi halı:
Yalnız ah olub, nələ olub könlümə qəmzar.

Gün batdımı, ulduz otarır göydə xəyalım,
Göz yaşları leysan kimi çəşməmdən olur car.

Dostlar dağılıb getdi yanımdan, təkəm indi,
Bikəs və qorib aşıqə çox bənzəyişim var".

Şəri qurtaran kimi huşunu itirdi, bir də şəhər ayıldı. Atasının nökrəri gəlib onun başı üstə dayandı, atasının onu çağırıldığını bildirdi. Tac əl-Muluk onunla getdi, atası gördü oğlanın rəngi saralıb, onu dilə tutmağa başlayıb dedi ki, möhkəm ol, onu qızın vüsəlinə çatdıracağım boyun oldu, sonra tədərük gördü, Əzizlə vəzirinə hədiyyələr verib yola saldı. Onlar gecə-gündüz yol gedib Kafur cəzirlərinə çatdılar. Bir çayın kənarında düşdülər, vəzir öz adından padşahın yanına çapar göndərdi ki, gəldiklərini ona xəbər versin. Çapar getdi, bir saat keçməmişdi ki, padşahın əyanları, əmirləri onların pişvazına çıxdılar, gəlib bir fərsənglikdə dayandılar: gələnlərlə görüşəndən sonra qabağa düşüb onları padşahın hüzuruna gətirdilər. Elçilər padşaha hədiyyələri verib üç gün onun yanında qonaq qaldılar. Dördüncü gün vəzir padşahın yanına gedib hüzurunda dayandı, nə üçün gəldiyini ona dedi. Padşah çaşıb qaldı, bilmədi ki, nə cavab versin, çünki qızının kişilərdən zəhləsi çəgirdi, odur ki, ərə getmək istəmirdi. O, başını aşağı salıb bir müddət beləcə oturdu, sonra xacələrdən birini yanına çağıraraq dedi: "Sitt-Dünyanın yanına get, eşitdiklərini ona deyinən, bu vəzirin nə üçün gəldiyini ona yetir". Xacə ayağa qalxıb getdi, bir azdan qayıdaraq padşaha

dedi: "Ey şahənşah, mən eşitdiklərimi gedib Sitt-Dünyaya deyəndə o bərk qəzəbləndi, ayağa qalxıb ağacı başıma vurmaq istədi, mən qaçıb canımı qurtardım. Özü də mənə dedi: "Əgər atam məni güclə ərə versə, mənə alan adamı öldürürəm". Belə olanda, qızın atası vəzirlə Əzizə dedi: "Eşitdiz, bildiz, – bax, bunu padşahınıza deyın, özü də məndən ona salam yetirin. Qızımın kişilərdən zəhləsi gedir, odur ki, ərə getmək istəmir..." Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki yüz otuz birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şəhrəman şah vəzirlə Əzizə dedi: "Padşahınıza məndən salam yetirin, özünü eşitdiyinizi, qızımın ərə getmək istəmədiyini ona deyın". Elçilər korpeşman geri qayıtdılar, padşahın hüsuruna gəlib hər şeyi olduğu kimi nəql elədilər.

Belə olanda, padşah sərkərdələrə əmr elədi car çəkib qoşuna xəbər versinlər ki, davaya gedirlər, ancaq vəzir ona dedi: "Padşah sağ olsun, belə iş görmə, həmin padşahda təqsir yoxdur. Qızı ona elçi gəldiyini biləndə atasına belə xəbər göndərdi: "Əgər atam məni güclə ərə versə, əvvəlcə mənə alan adamı öldürürəm, sonra da özümü öldürürəm". Təklifimizi rədd eləyən qızıdır".

Vəzirin bu sözlərini eşidəndə padşah Tac əl-Muluk üçün qorxub dedi: "Əgər müharibə eləyib, şah qızını ələ keçirəmsə, o özünü öldürəcək, bunun da mənə xeyri olmayacaq". Sonra padşah oğlunu bu məsələdən hali eləyəndə Tac əl-Muluk dedi: "Ata can, mən onsuz yaşaya bilmərəm! Qoy gedim onun yanına, onunla yaxınlaşmağa çalışım, lap əlsəm də dediyimdən dönməyəcəyəm". Onda atası soruşdu: "Bəs onun yanına necə gedəcəksən?" Tac əl-Muluk cavabında dedi: "Təcir libasında gedəcəyəm". Padşah da dedi: "Əgər sən hökmən getmək istəyirsənsə, onda vəzirlə Əzizi də özünə apar". Sonra padşah öz xəzinəsindən bəzi şeylər çıxartdı, oğluna yüz min dinarlıq mal hazırladı. Vəzirlə Əziz də şahzadə ilə danışdılar, elə ki gecə oldu, Tac əl-Mulukla Əziz gedib gecəni Əzizgildə yatdılar. Tac əl-Mulukun ürəyi qızın yanında

idi, o yatmaq, yemək nə olduğunu bilmirdi, elə hey sevgilisi barədə fikirləşir, hicran odunda yanırdı. O, Allaha dua eləyirdi ki, onu şah qızının vüsəlinə yetirsin; ağlaya-ağlaya, ah-vay eləyə-eləyə bu şəri oxudu:

"Birleşdirəcəkdirmi bizi, ah bu uzaq yol –
Sizdən umur ancaq bu könül imdadı, sizdən.

Gündüz və gecə çıxmıdınız siz xəyalımdan,
Gözdən yuxumu aldınız, aləm uyumuşken".

Şəri oxuyub qurtaran kimi o hönkür-hönkür ağladı, Əziz də əmisi qızını yada salıb ona qoşuldu, onlar səhərəcən beləcə ağladılar. Sonra Tac əl-Muluk ayağa qalxıb səfər paltarında anasının yanına gəldi. Anası soruşdu ki, sənə nə olub, oğlu hər şeyi ona nəql elədi, anası ona əlli min dinar verib vidalaşdı, oğluna cansağlığı, yarımın vüsəlinə çatmağı arzu elədi, oğlan anasının yanından çıxdı. Sonra Tac əl-Muluk atasının yanına gedib yola düşmək üçün izin istədi, atası da ona izin verdi, əlli min dinar da pul verdi, onda Tac əl-Muluk əmr elədi ki, şəhərin kənarında onun üçün çadır qursunlar, ona qadır qurdular, o iki gün çadırdə qalandan sonra Kafur cəzirelərinə yola düşdü.

Tac əl-Muluk Əzizlə dostlaşdıb ona dedi: "Qardaşım, mən daha səndən ayrılı bilmirəm". Əziz də cavabında dedi: "Mən də səndən ayrılı bilmirəm, ayağının altında ölüm, qardaşım, ancaq ürəyim anamın yanında qalıb". Tac əl-Muluk da cavabında dedi: "Elə ki arzumıza çatdıq, onda hər şey yaxşı olar". Onlar yola düşdülər, vəzir Tac əl-Muluka ürək verib deyirdi: "Möhkəm ol". Əziz də cürbəcür şeirlər deyir, salnamələrdən, tarixdən danışib onu əyləndirirdi.

Bu minval ilə onlar iki ay gecə-gündüz yol getdilər. Tac əl-Muluka yol çox uzun gəldi, onun qəlbi daha da alovlandı, bu şəri oxudu:

"Yol uzaqdır; çox böyükdür, çox böyük dərdim, qəmim,
Canda eşqin atəşi şiddətləni günden-günə.

Ey mənim amalim, eşqim, ey mənim son məqsədim,
Bizi yoxdan var edən Allaha and olsun yeno.

Qəlbimin dağdan ağır sevdasını bir yük kimi,
Ən ağır bir yük kimi, çatdırıram axır mən sənə.

Ey amansız sultanım, möhv eyləmiş həsrət mənı.
Can uçub cismimdən artıq, bir də zənn etmə döñə.

Qəlbimi vəslin ümidi etməmiş olsaydı fəth,
Bu qədər cəhd eyləməzdı can yetişsin kuyınə”.

Şəri oxuyub qurtaran kimi Tac əl-Muluk ağladı, ürəyi yaralı olan Əziz də ona qoşulub ağladı, onların bu halını görən vəzirin ürəyi bir-təhər oldu, o, Tac əl-Muluka dedi: “Ağa, sakit ol, gözlərinin yaşını sil, işin avand olaçaq”. Tac əl-Muluk ucadan dedi: “Ya vəzir, yol çox uzandı! De görək, bizimlə o şəhərin arasında nə qədər yol qalıb?” Əziz cavabında dedi: “Az qalıb”. Onlar dərələrdən, dağlardan, səhralardan keçdilər. Bir gecə Tac əl-Muluk yatmışdı, yuxuda gördü ki, sevgilisi yanındadır, həm də o, qızı qucaqlayıb bağrına basır, o hövlnək yuxudan ayıldı, ağılı başından oldu, bu şəri oxudu:

“Yaş sel kimi, axmaqda, ağır başdan uçubdur,
Eşqim kimi, zənn etmə ki, bir eşq taparsan.

Mən övladı itmiş anayam, fərz edin, indi,
Qəlbim yaralı quş kimi etməkdədir əfqan.

Yarın səri-kuyindən əgər əssə xəfif meh,
Xoşhal oluban, qəlb sərinlik duyar ondan.

Əsdikcə o meh, nələ qoparıdıcə göyərçin,
Dil dostu salam göndərəcək qumru quşundan”.

Tac əl-Muluk şəri oxuyub qurtaran kimi vəzir ona yanaşdı dedi: “Şad ol, bu yaxşı əlamətdir, sakit ol, göz yaşını sil, sən hökmən arzuna çatacaqsan!”

Əziz də Tac əl-Mulukun yanına gəlib onu dilə tutmağa başladı ki, səbir eləsin; sonra söhbət eləməyə, nağıl danışub onu öyləndirməyə başladı, bu minval ilə onlar heç yerdə ləngiməyib, düz iki ay da gecə-gündüz yol getdilər.

Günlərin bir günü şəhər gün çıxanda onlar qabaqda parıldayan ağ bir şey gördülər. Onda Tac əl-Muluk soruşdu: “O ağ şey nədir?” Əziz də cavabında dedi: “Ya hökmdar, həmin ağ şey qaladır. Bax o da sənənin getdiyin şəhərdir”. Tac əl-Muluk şad oldu, onlar o vaxtadan getdilər ki, gəlib şəhərə yaxınlaşdılar; şəhərə lap yaxınlaşanda Tac əl-Muluk

şad oldu, dərdi-qəmi dağıldı. Sonra onlar tacir libasında şəhərə girdilər (şahzadə adlı-sanlı tacir libası geymişdi), tacirlər karvansarasına gəldilər, bu karvansara çox böyük idi. Tac əl-Muluk Əzizdən soruşdu: “Bura tacirlər karvansarasıdır?” Əziz də cavabında dedi: “Bəli, bu, mən düşdüym həmin karvansaraadır”. Onlar həmin karvansaraya düşdülər, dəvələri yığırdılar, yüklərini götürüb anbara yığıdılar, dörd gün orada qalıb dincəldilər, sonra vəzir böyük ev tutmağı məsləhət gördü, onlar vəzirin məsləhətini bəyəndilər, əyləncə üçün hazırlanmış böyük bir ev tutdular. Sonra ora köçdülər, vəzirə Əziz fikirləşib Tac əl-Muluk üçün bir vasitə axtarmağa başladılar; Tac əl-Muluk isə qanı qara idi, nə eləyəcəyini bilmirdi. Vəzir fikirləşib elə bir şey tapdı ki, Tac əl-Muluk bazarda arşın malı dükanı açib tacirlik eləsin.

Vəzir üzünü Tac əl-Muluka, Əzizə tutub dedi: “Bilin və agah olun ki, əgər biz beləcə otursaq, istədiyimizə çatı bilmərik. Ağlıma bir şey gəlib, Allah qoysa axırı yaxşı olar”. Tac əl-Mulukla Əziz cavabında dedilər: “Nə eləyirsən elə, qocalar xeyirxah olur; özü də sən dünya görmüş adamsan. De görək ağılına gələn o şey nədir?” Vəzir Tac əl-Muluka dedi: “Biz görək sənə bəzzaz bazarında bir dükən açaq. Sən həmin dükanda oturub alver eləyəsən, çünki hamıya, dövlətiyə də, kasıba da arşın malı lazımdır. Sən dükanda otursan, göyçək oğlansın, Allah qoysa işin düzələr. Ancaq Əzizi görək özünə köməkçi eləyəsən, dükanda oturub parçaları sənə ötürsün”. Bu sözləri eşidən Tac əl-Muluk ucadan dedi: “Bu lap doğru, lap yaxşı tədbirdir”. Sonra da Tac əl-Muluk bahalı tacir libası geyinib, yola düzəldi, nöqərləri də onun dalınca getdilər, o nöqərlərdən birinə min dinar verib dükən tutmağı, onu sahmanə salmağı əmr elədi. Onlar gəlib bəzzaz bazarına çatdılar.

Tacirlər Tac əl-Muluku görüb onun gözəlliyinə valeh oldular. Odur ki, bir-birinə dedilər: “Doğrudan da Rizvan¹ cənnətin darvazasını açıb, ancaq bağlamaq yadından çıxıb, bu gözəl-göyçək oğlan da oradan çıxıbdır”. Bəziləri də deyirdilər: “Bəlkə qıldamandır”. Onlar tacirlərə yanaşdı bazar dargasını soruşdular, tacirlər də darganın dükənini nişan verdilər. Tac əl-Mulukgil darganın yanına getdilər, salam verdilər; dargə da, onun yanında olan tacirlər də ayağa qalxdılar, onlara yer göstərib oturdular, vəzirə görə hörmət elədilər; dargə da, onun yanındakı adamlar da gördülər ki, vəzir hörmətli qocadır, cavan Tac əl-Mulukla Əziz də onun yanındadırlar. Tacirlər bir-birinə deyirdilər: “Yəqin bu qoca

¹ Rizvan — müsəlman əfsanəsinə görə cənnət darvazasının gözetçisidir. Bu cüm-lənin mənası belədir ki, Tac əl-Muluk adamlara cənnət gəncləri kimi gözəl görünür.

bu iki cavanın atasıdır?" Vəzir onlardan soruşdu: "Bazar dağası hansınız?" Tacirlər cavabında dedilər: "Bax budur". Vəzir ona baxdı, gördü ki, bu qoca çoxlu ağ, qara qulları olan hörmətli, izzətli, abırılı bir piranidir.

Qoca salamlayıb onlara hörmət elədi, öz yanında oturub soruşdu: "Bizə görə nə qulluğunuz var? Can-başla qulluğunuzda hazırıq". Vəzir cavabında dedi: "Mən yaşı ötmüş qocayam, bu iki cavan mənimlə gəliblər, mən onlarla bərabər bütün vilayətləri, ölkələri gəzmişəm. Mən bir şəhərə varid olanda orada düz bir il qalıram ki, bunlar şəhəri gəzib dolansınlar, adamları ilə tanış olsunlar. İndi sizin şəhərə gəlmişik, fikrimiz burada qalmaqdır, səndən lap yaxşı bir dükən almaq istəyirəm ki, bunları orada oturdum, alver eləsinlər, şəhərə tamaşa eləsinlər, bu şəhərin camaatının adətlərinə bələd olsunlar, alver öyrənsinlər".

Darğa cavabında dedi: "Bu pis iş deyil". Darğa cavanlara baxdı, onlar darğaya xoş gəldilər. Onlara örtülü bazarın lap ortasında dükən ayırdı, özü də bazarda ondan yaxşı dükən yox idi, çünki, o, böyük və səliqəli idi, rəfləri fil sümüyündən və qarağacdən düzəldilmişdi. Sonra darğa dükənin açarlarını qoca tacir libası geymiş vəzirə verib dedi: "Al, ağa! Qoy Allah uşaqlarına xeyir versin, dükən bərəkətli olsun!" Vəzir açarları ondan aldı. Sonra onlar tacir karvansarasına gedib malları dükənə daşımağı nöqərlərə əmr elədilər..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz otuz ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir açarları alan kimi Tac əl-Muluk və Əzizlə bərabər tacirlər karvansarasına gedib malları və nadir şeyləri dükənə daşımağı nöqərlərə əmr elədilər. Özü də onların malları elə çoxdu ki, padşah xəzinəsinə dəyərdi; malları dükənə gətirib düzdülər, gecəni yatdılar. Şəhər açılanda vəzir cavanları hamama apardı, onlar çimdilər, gözəl bahalı libas geydilər, üstlərinə etir çilədilər, hamamdan çıxan bu oğlanların hər biri öz-özlüyündə çox gözəl idi. Şair bu bərdə yerində deyib:

Camadar əllərinə qibtə edir cümlo cahan,
Toxunub çünki o əllər iki nazik bədona.

Hotta kafurdan o əl müşk çıxardıqda belə¹,
Hər kəsi heyran edər inco, zorif sənətinə.

Sonra hamamdan çıxdılar, darğa onların hamama getdiyini eşidəndə oturub gözləməyə başladı: birdən cavanlar gəldilər, onlar elə bil ceyran idilər: yanaqları qızarmış, gözləri qaralmışdı, üzləri işıdayırdı, onlar elə bil bir cüt nur saçan ay parçası, yaxud barlı budaq idilər. Cavanları görəndə darğa ayağa qalxıb ucadan dedi: "Oğlanlarım, həmişə təmizlikdə!" Tac əl-Muluk cavabında inco, xoş səslə dedi: "Allah səni şad eləsin, ata! Niyə gəlib bizimlə çimmədin?" Sonra hər ikisi öyilib darğanın əlini öpdü, ona hörmət eləyib odəblə qabağa düşdülər, dükənə gəldilər, çünki darğa həm də tacirbaşı idi, özü də onlara yaxşılıq eləyib dükən vermişdi. Darğa onların titrəyən budlarını görəndə ehtirası çuşa gəldi, o tövşüməyə, xırıldamağa başladı, gözlərini cavanlardan ayırma-yıb bu iki beyti dedi:

"Onlara baxdıqda insan, Allahı salmır yada,
"Dünyada onlardan özgə varmı bir Allah?" – deyir.

Titrəşir aramla budlar, hər biri dağdan ağır,
Törpənən günbəzdir onlar, vəsfinə söz yetməyir".

Sonra da bu beyti dedi:

"Baxıb onlara deyirdim: quru yerdə gözməsinlər,
Eşidib mənim rıcamı, gözüm üstə gözsün onlar!"

Bunu eşidən cavanlar onu and verməyə başladılar ki, ikinci dəfə onlarla hamama getsin, darğa bunu eşidən kimi tez hamama getdi, cavanlar onunla bərabər hamama girdilər, vəzir isə boyun qaçırdı, onda Tac əl-Muluk darğanın bir qolundan, Əziz də o biri qolundan tutub içəri apardılar. Bu axmaq qoca onlara tabe oldu. Ağlı lap başından çıxdı, Tac əl-Muluk and içdi ki, suyu heç kəs yox, özü tökəcək.

¹ Kafur – cavanların ağ bədənlinosına, müşk-kisənin çıxardığı kir donolmasına oxşadılmışdır.

Darğa razılıq vermirdi, özünün isə lap üreyindən idi; belə olanda, vəzir dedi: "Onlar sənin uşaqlarıdır, qoy sənı çimdırsınlər". Darğa cavabında ucadan dedi: "Allah onları sənə çox görməsın! Vallahi sən, bir də sənınlə gələnler şəhərimizə qədəm qoyandan bəri xoşbəxtlik burada məskən salıb". Sonra da bu iki beyti oxudu:

"Gəldin – çiçəyə büründü hər yan,
Dünyaya bahar libası verdin.

Bir səslə deyir bizim bu yerlər:
"Çox xoş gələrək, səfa gətirdin!"

Bu beytlərə görə ona razılıq elədilər. Tac əl-Muluk elə hey onu yuyundurur, Əziz də su töküdü. Darğa elə bildirdi ki, cənnətdədir. Uşaqlar onu çimdərüb qurtarandan sonra darğa onlara dua elədi. Vəzirə söhbət etmək üçün keçib onun yanında oturdu, gözü isə elə hey Tac əl-Mulukla Əzizdə idi. Sonra nökrələr qətfə gətirdilər, onlar qurulanlar, paltarlarını geyinib hamamdan çıxdılar, vəzir üzünü darğaya tutub dedi: "Ağa, doğrudan da hamam can dərmanıdır!" Darğa da ucadan dedi: "Allah sənə də, uşaqlarına da cənsağlığı versin, onları bəd nəzərdən uzaq eləsin! Hamam bərəsində şairlər kəlamlarından bilirsinizmi?" Tac əl-Muluk cavabında dedi: "Mən iki beyt deyəcəyəm". Sonra da bu iki beyti dedi:

"Hər yerdən əziz, nəşəli bir guşə hamamdır,
Əfsus ki, dərnsəqəldir, hamı yerləşə bilməz.

Cənnət bağıdır, – amma bezərsən çox otursan,
Ya odlu cəhənnəmdir – ora can atır hər kəs".

Tac əl-Muluk şəri qurtaranda Əziz dedi: "Mən də hamam bərəsində iki beyt bilirəm". Qoca ona dedi: "Sən də o iki beyti deginən qulaq asım". Əziz də bu iki beyti dedi:

"Məni valeh edər mütəq, hamamda bol işıq varsa,
Hamam bir evdir – açmış gül o evdə daş da, divar da.

Cəhənnəm də desən hərəgah, hamam cənnətdir əslində,
Hamam yeganə yerdir ki, gün ayla bir doğur orada".

Əziz bu beytləri deyib qurtaran kimi onun dediklərindən, oğlanların gözəlliyindən, şirin sözlərindən xoşhallanan darğa dedi: "And olsun Allaha, siz həm gözəl, həm də şirindilsiz, indi də siz mənə qulaq asın!" Sonra da o, avazla bu üç beyti oxudu:

"Səni məst etməsi, od saçması xoşdur hamamın,
Cəna dinclik gətirir, ruha təravət gətirir.

Döşəmə daşları altında alovlanısa da od,
Bu səadət çəməni türfə çiçəklər bitirir.

Hər kimin düşsə bu rahatlığa daim güzəri,
Zövqü başdan aşaraq, ömrü yeni bar yetirir".

Sonra darğa gözləri ilə onları yeyə-yeyə bu iki beyti də dedi:

"Mən qədəm basdım bu gün qayət gözəl kaşanəyə,
Gülər üz gördüm fəqət hər gördüyüm xidmətçidən.

Girdim əvvəl cənnətə, sonra cəhənnəmdən keçib,
Malikindən¹, Rizvanından razı qaldım xeyli mən".

Darğanın dediyi bu beytlərə hamı təəccüb elədi, sonra darğa onları öz evinə qonaq çağırdı, ancaq onlar darğagilə getmədilər, isti hamamdan sonra dincəlmək üçün öz evlərinə getdilər. Onlar dincəldəndən sonra yeyib-içdilər, gecəni öz evlərində şad-xürrəm keçirdilər. Şəhər açılanda ayağa durub dostəməz aldılar, namaz qılıb, şəhər piyaləsini içdilər. Elə ki gün çıxdı, dükən-bazar açıldı, onlar ayağa qalxdılar, evdən çıxdılar, bazara gəlib öz dükənlərini açdılar. Nökrələr dükənə səliqə ilə düzəltmişdilər: içəridə yərə ipək xələlər salıb mütəkkə düzmüşdülər, hərəsinin qarşısına yüz dinar qiyməti olan iki kürsü qoymuşdular, onların üstünə şahlara layiq qızıl haşiyəli xələ salmışdılar, dükənin ortasına belə yərə layiq əla xələlər döşəmişdilər. Kürsülərin birində Tac əl-Muluk, o birində Əziz əyləşdi, vəzir dükənin ortasında oturdu, nökrələr də onların hüzurunda hazır dayandılar. Şəhər camaatı bu tacirlər bərəsində eşitmişdilər, axışib dükən qabağına yığıldılar. Tac əl-Muluk malların, parçaların bir qismini satdılar, Tac əl-Muluk gözəlliyi, göyçəkliyi xəbəri şəhərə yayılmışdı.

¹ Malik – islam dini əqidələrinə görə cənnətin qapıçısıdır.

Bu minval ilə bir neçə gün keçdi, hər gün çoxlu adam gəlirdi, hamı o dükana baş çəkməyə tələsirdi. Vəzir Tac əl-Muluka məsləhət gördü ki, sirini heç kəsə açmasın, onu Əzizə tapşırıb evə getdi ki, tək-tənha oturub fikirləşsin, elə bir tədbir töksün ki, işləri avand olsun, arzularına çatdınsın. Tac əl-Muluk isə oturub Əzizlə söhbət edirdi, o, Əzizə deyirdi: "Bəlkə Sitt-Dünyanın adamlarından biri bura təşrif gətirdi".

Tac əl-Mulukun nə gündüzü vardı, nə gecəsi, ürəyi narahat idi, qızın məhəbbəti onu dəli-divanə eləmişdi, gözünə yuxu getmirdi, o, yemək-icməkdən qalmışdı, ancaq elə gözəl-göyçək idi ki, elə bil ondördgecəlik ay idi.

Günlərin bir günü Tac əl-Muluk oturmuşdu, birdən gördü ki, bir qarı gəldi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz otuz üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vəzir Dandan Dau əl-Məkana deyirdi: "Günlərin bir günü Tac əl-Muluk oturmuşdu, birdən gördü ki, bir qarı gəldi. Qarı ona yaxınlaşdı, qarının dalınca iki kəniz gəlirdi, onlar gəlib Tac əl-Mulukun dükanının qabağında dayanırlar, qarı oğlanın boy-buxununa, gözəlliyinə elə heyran oldu ki, çax-çurunu islatdı. Sonra da dedi: "Səni belə gözəl yaradana əhsən! Sənin gözəlliyin baxanı yoldan çıxarır." Sonra cavana zənn ilə baxıb dedi: "Bu Adəm övladı yox, qılmandır!"

Qarı Tac əl-Muluka lap yaxın gəlib salam verdi, oğlan da onun salamatını alıb gülümsəyə-gülümsəyə ayağa qalxdı, özü də bunların hamısını o, Əzizlə məsləhəti ilə eləyirdi. Sonra qarını yanında əyləşdirdi, o vaxtacı onu yelpiklədi ki, qarı dincəlib özünə gəldi; onda Tac əl-Mulukdan soruşdu: "Oğlum, gözəl-göyçək balam, sən bu yerin adamısan?" Tac əl-Muluk da cavabında aydın, incə, xoş səslə dedi: "Xanım, Allah haqqı, mən birinci dəfədir ki, sizin torpağa ayaq basıram, özü də əylənmək üçün burada qalmışam". Qarı ucadan dedi: "Xoş gəlmisən, səfa gətirmisən, günün xoş keçsin! Bir de görək, nə parçalar gətirmisən? Mənə bir gözəl, yaxşı parça göstər; axı gözəllər həmişə gözəl parça

gətirirlər". Tac əl-Muluk bu sözləri eşidəndə ürəyi əsdi, qarının dediyi sözlərin mənasını başa düşmədi, Əziz ona göz vurdu, işarə elədi, Tac əl-Muluk dedi: "Məndə nə istəyirsən var, məndə şah qızlarına layiq hər cür parça var, de görüm, kimin üçün istəyirsən ki, mən də sənə həmin adamlara layiq parça göstərim" (o bunu deməklə qarının sözlərinin mənasını başa düşmək istəyirdi).

Qarı cavabında dedi: "Mən Şəhrəman şahın qızı Sitt-Dünya üçün parça istəyirəm". Sevgilisinin adını eşidən Tac əl-Muluk Əzizə buyurdu: "Filan topu bura gətir". Əziz topu gətirib onların qabağında açdı. Tac əl-Muluk qarıya dedi: "Sən ona lazım olanı götür, başqa tacirlərdə belə mal yoxdur". Qarı min dinarlıq parça seçəndən sonra qiyməti soruşdu: "Bunların qiyməti nə qədər ələyir?" Tac əl-Muluk dedi: "Qiymət nədir ki, mən onun üstündə səninlə çənə vurum! Şükür Allaha ki, səninlə tanış oldum!" Qarı cavabında ucadan dedi: "Allahın adı sənin üstündədir! Allah səni hər belədən hiyf eləsin! Sənin gözəl üzünü görəndə Allaha şükür eləyirəm! Sənin üzün gözəl, sözün aydındır! Xoş o qızın halına ki, sənin qucağında yatacaq, sənin gül bədənini bədrinə basıb xoşal olacaq, həm də o qız özü də sənin kimi gözəl olsa".

Tac əl-Muluk elə qəhqəhə çəkib güldü ki, arxası üstə yıxıldı, sonra ucadan dedi: "Ey əxlaqsız qarının əli ilə iş görənlər! Lazım olan işləri elə onlar görürlər!" Qarı ondan soruşdu: "Oğlum, adın nədir?" Oğlan da cavabında dedi: "Adım Tac əl-Mulukdur". Bunu eşidən qarı dedi: "Bu ad padşahların, bir də padşah uşaqlarının adıdır, sən isə tacir libəsindəsan". Əziz dedi: "Ata-anası onu çox istəyirdi, üstündə əsirdilər, odur ki, adını Tac əl-Muluk qoyublar!" Qarı ucadan dedi: "Doğru deyirsən! Gözəlliyiniz hamını heyran eləsə də, Allah sizi pis nəzərdən, düşmənlərin, paxıl adamların pis əməllərindən saxlasın!" Sonra qarı parçaları götürüb getdi, özü də o, oğlanın gözəlliyinə, qəşəngliyinə, qədd-qamətinə heyran olmuşdu.

Qarı oğlanın dükanından çıxdı, birbaşa Sitt-Dünyanın yanına gəlib dedi: "Xanım, sənə gözəl parça gətirmişəm". Şah qızı da dedi: "Göstər görüm". Qarı parçanı ona uzadıb dedi: "Xanım, ay gözümün işığı, ala bax". Sitt-Dünya parçanı alıb baxdı, lap məəttəl qalıb ucadan dedi: "Nənə, bu nə gözəl parçadır! Beləsinə bizim şəhərdə heç görməmişəm". Qarı onun cavabında dedi: "Onu satan cavan daha gözəldir. Bu malı satan oğlan elə gözəldir ki, elə bil Rizvan, yadımdan çıxıb cənnətin qapısını açıq qoyub, bu cavan da cənnətdən çıxıb. Mən istərdim ki, bu gecə o sənin ağuşunda yatsın. O bizim şəhərə bahalı parçalar gətirib

ki, bir qədər öylənsin, özü də o qədər gözəldir ki, ona baxanı yoldan çıxarır”.

Sitt-Dünya qarının bu sözlərinə gülüb dedi: “Allah səni biabır eləsin, ay utanmaz qarı! Deyəsən, ağlın çəşib, ağzına gələni danışırısan, ver parçaya yaxşı-yaxşı baxım”. Qarı parçanı ona verdi, şah qızı parçaya bir də baxdı, gördü ki, parça azdır, qiyməti isə çox bahadır, parça xoşuna gəldi, çünki o ömründə belə bir parça görməmişdi. Odur ki, şah qızı ucadan dedi: “Allah haqqı, çox gözəl parçadır”. Qarı da cavabında dedi: “Ay xanım, əgər bu parçanın sahibini görseydin, deyərdin ki, dünyada ondan gözəl oğlan tapılmaz”. Şah qızı dedi: “Sən ondan soruşmadın ki, onun bir istəyi-zadı varmı? Qoy o desin, nə istəyi olsa düzəldərik”. Qarı başını bulayıb dedi: “Borəkallah sənin fərsətinə! Allah haqqı, onun doğrudan da istəyi var! Məşallah yaman ağıllısan. Heç elə adam var ki, onun istəyi olmasın!” Sitt-Dünya qarıya dedi: “Get ona məndən salam yetir, de ki, bizim şöhrə xoş gəlib, səfə götürüb. Sonra da deyin: nə istəyi varsa, desin biz canla-başla yerinə yetirərik!”

Qarı elə o saat Tac əl-Mulukun yanına qayıtdı, oğlan qarını görəndə şadlığından az qaldı ki, göyə uçuşun, tez ayağa qalxıb onun qabağına çıxdı, qolundan tutub öz yanında öyləşdirdi. Qarı öyləşdi. Nəfəsini dərib Sitt-Dünyanın dediklərini ona yetirdi. Bunu eşidən Tac əl-Muluk çox şad oldu, rahat nəfəs aldı, ürəyi yerinə gəldi, o, öz-özünə fikirləşdi: “Mən arzuma çatdım!” Sonra qarıya dedi: “Bəlkə mənim naməmi ona yetirərsən, onun da cavabını gətirərsən”. Qarı da dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!”. Şahzadə Əzizə əmr elədi: “Mənə mürəkəb, kağız, mis qələm gətir!” Əziz gedib o deyən şeyləri gətirdi, Tac əl-Muluk qələmi götürüb bu şəri yazdı:

“Mənim ümid göyərçinim, güc eylədikcə hicranın,
Qələm kağızda rəsm edir bu həsrəti, bu firqəti.

Birinci sətir ah çəkib deyir ki: odları ürk,
İkinci sətir oyan edir tutulduğum məhəbbəti.

Üçüncüdə qələm yazır ki: gözüm haçan görür səni,
Sonuncu xətt soruşmada, haçandı vəsl müddəti?”

Şərin altında isə bunu yazdı: “Bu namə sənin ayrılığına dözə bilməyən, sensiz dünyanı dar görən aşiqindəndir. Əgər onunla görüşməsən, o daş qəfəsə çürüyəcək. Bu ayrılıq onu məhəbbət alovunda yandırır kül eləyəcək”.

Sonra o göz yaşı töküüb bu iki beyti də yazdı:

“Qələmimdən söz axır, ağlar gözümdən incilər,
Qurumaz göz yaşlarım, çün yaşlıdır qolbin gözü.

Üzməmişdir könlüm ancaq heç zaman Allahdan ol,
Var ümidim, bir vüsala çatdır Allah bizi”.

Sonra o, naməni бүkdü, möhürlədi, qarıya verib dedi: “Bunu Sitt-Dünyaya çatdır”. Qarı cavabında dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!” Tac əl-Muluk ona min dinar verib dedi: “Ana can, sənə böyük hörmətim var, bunu al”. Qarı pulu aldı, ona dua edib getdi. Sitt-Dünyanın yanına gəldi, qız qarını görən kimi soruşdu: “Nəni, onun istəyi nədir, ona kömək eləyək”. Qarı cavabında dedi: “Xanım, oğlan bu naməni mənə verdi ki, sənə çatdırım, orada nə yazıldığını bilmirəm”. Şah qızı naməni alıb oxudu, məsələdən həli olub ucadan dedi: “Bu nədir, yəni mən o günə qalmışam ki, yoldan keçən tacirin biri mənə namə gəndirib, görüş təyin eləyir”. Qız başına-gözünə dəyüb ucadan dedi: “Biz o günə düşmüşük ki, tacirlərə tay olmusuq! Vay! Vay! Allahdan qorxmasaydım, vallahi onu öldürdüyümdü, dükanın qapısında çarxıxa çəkirdirdim”. Qarı ondan soruşdu: “Orada nə yazılıb ki, sənə dəyib, belə özündən çıxmısan? Bəlkə onu incidiblər, şikayət eləyir, ya da parçanın pulunu istəyir?” Sitt-Dünya dedi: “Vay halına, namədə elə şey yoxdur, orada eşqdən, cəhərdən yazılıb. Bunlar hamısı sənin ucbatındandır, yoxsa o şeytan səni haradan tanıyırdı”. Qarı cavabında dedi: “Xanım, sən öz uca sarayında oturmusan, heç quş quşluğu ilə bura giro bilməz. Allah sənə cəsaqlığı versin, cavabı canına xətər dəyməsin, boladan uzaq olasan. Sən ki şah qızısan, belə şeylərə fikir vermə, it hürür karvan keçər. Bu naməni sənə gətirdiyimə görə səni danlama, içində nə yazıldığını bilmirdim. Yaxşı olardı ki, sən ona cavab yazasan, özü də onu hədələyəsən ki, bir də belə şey yazsan səni öldürdüyümdü. Yaz ona ki, bir də belə boşboğazlıq eləməsin; onda bir daha belə iş görməz, birdəfəlik bu fikrindən əl çəkər”. Sitt-Dünya dedi: “Qorxuram ki, ona yazaram, sonra məndən əl çəkməz”. Ancaq qarı ona dedi: “O, sənə hədə-qorxunu görse, başladığı işdən əl çəkər”. Onda şah qızı qışqırdı: “Mənə mürəkəb, kağız, mis qələm gətir!” Elə ki deyən şeyləri gətirdilər, qız bu şəri yazdı:

“Yazırısan: eşqə düşən gündən itdi-gətdi yuxun,
Duyub özünü eşqin, xəyalə qorq oldun.

Ayin vüsəlinə yetməkdir arzun, ey qafil,
De bir görək, kimə qismət olub vüsəli onun?”

Cavab verib deyirəm mən: nodir ki, istədiyin,
Ağ etmə gol, başını salma min bolaya, qorun!

Əgər dediklərinin təkid etsən, üstündə;
İnan, oyun açaram mən sənin üçün, min oyun.

O orşı, forşı, nəbatatı, cümlə kainatı
Bir anda xələq eləyən tək Xudaya and olsun!

Əgər dediklərinin təkid etsən üstündə,
Ağacdən asdıraram, sən verib həyatına, son!"

Sonra o, naməni bükdü, qarıya verib dedi: "Apar, bunu ver ona, özü də ona deyinən: "Bir də belə söz danışmasın!" Qarı cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!". Sonra da naməni götürüb şad-xürrəm evinə getdi, gecəni yatdı, şəhər açılanda Tac əl-Mulukun dükəninə yollandı, gəlib gördü ki, Tac əl-Muluk onu gözləyir. Qarını görəndə oğlan az qaldı qanadlanıb uçsun, qarı yaxınlaşanda oğlan ayağa qalxıb onun qabağına çıxdı, götürüb öz yanında əyləşdirdi, qarı naməni çıxartdı, oğlana uzadıb dedi: "Oxu, gör nə yazılıb!" Sonra da ona dedi: "Elə ki Sitt-Dünya sənin yazdığın naməni oxudu, hirs-lənib özündən çıxdı, mən onu dilə tutdum, o vaxtacan onunla zarafat elədim ki, axırda güldü, bir az yumşaldı, sənə bu cavabı yazdı!" Tac əl-Muluk qarıya razılıq elədi, Əzizə buyurdu ki, ona min dinar versin, sonra naməni oxudu, qızın fikrini başa düşüb hönkür-hönkür ağladı, qarı onun halını görüb ürəyi yumşaldı, oğlanın ağlayıb şikayət etməyi ona ağır göldi, odur ki, soruşdu: "Oğul, namədə nə yazılıb ki, sən ağladın?" Oğlan cavabında dedi: "O, mənə hədələyir, deyir ki, səni öldürtdürüb çarınaxa çəkdirirəm, özü də namə göndərməyi mənə qadağan edər, əgər ona namə yazmasam, onda yaşamağımdansa ölməyim yaxşıdır. Onun naməsinə yazdığım cavabı apar, qay nə istəyir eləsin!" Qarı ucadan dedi: "Allah sənin cavan canını hifz eləsin. Lap səninlə bərabər bolaya düşsəm də, sözünü yerə salmayacağam, səni ürəyindəki arzuna çatdıracağam". Tac əl-Muluk da cavabında dedi: "Mən də sənin xəcalətin-dən elə çıxaram ki, yerdən göyəcən razı qalarsan. Sənin adamlarla rəftar etməkdə səriştən var, bütün hiylələrdən xəbərdarsan. Ən çətin iş sənin üçün bir içimlik sudur, Allah istəyə hər şey düzələr". Sonra da o, kağızı götürüb bu şəri ora yazdı:

"Ölümlə təhdid edir sevgilim; qoy öldürsün,
Ölüm də xoşdur: ölərsəm, yəqin rahatlanaram.

Həqiqi əşiqə xoşdur ölüm də; çünki onun
Nəsibidir qəm, əzab, olmayır bir an aram.

Xudaya and verirəm, gəl olinlə öldür onu,
Kömək və arxası yoxdur, o kimsəsizdi tamam.

Mürüvvət cəlo, şahım, düşmüşsənsə eşqinə mən,
Günahkar adlana bilməz gözəl sevon bir adam".

Sonra Tac əl-Muluk dərindən ah çəkib elə hönkür-hönkür ağladı ki, qarı da ona qoşuldu, qarı sonra naməni ondan alıb dedi: "Ürəyinə toxtaqlıq ver, gözünün yaşını sil! Mən hökmən səni arzuna çatdıracağam..." Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz otuz dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət edirlər ki, Tac əl-Mulukun ağladığını görən qarı ona dedi: "Ürəyinə toxtaqlıq ver, gözünü yaşını sil, mən hökmən səni arzuna çatdıracağam". Sonra qarı ayağa qalxdı, oğlanı hicran oduna yana-yana qoyub, Sitt-Dünyanın yanına getdi, gəlib gördü ki, Tac əl-Mulukun yazdığı naməyə görə onun qəzəbindən rəngi dəyişib. Qarı naməni ona verəndə qız lap hirs-lənib dedi: "Sənə demədim ki, o, əl çəkməyəcək!" Qarı ucadan dedi: "O nə itdir ki, səndən əl çəkmiş!" Sitt-Dünya qarıya dedi: "Get ona deyinən: "Əgər sən bir də mənə namə göndərsən, mən boynunu vurduracağam". Onda qarı dedi: "Bu sözləri naməyə yaz, mən də naməni aparım ona verim ki, qoy lap qorxsun". Sitt-Dünya kağızı götürüb bu şəri yazdı:

"Sən ey qozavü-qədr qarşısında ən aciz,
Vüsalo çatmağa daim hədəf yərə can atan,

Hələ ələ gətirə bilməmiş yaxında ayı,
Uzaqda Marsa əl atmaq keçir xəyalından?

Vüsalo çox da can atma, gülən deyil bəxtin,
Alovludur bədənəm, qaç konara, qaç ondan.

Bu xəmi xəyalı başından çıxardıb at konara,
Başında bir qara tük qalmaz, cələsəm tügəyən".

Sonra qız naməni бүkdü, qarıya verdi, qarı da naməni alıb Tac əl-Mulukun dükənina gəldi. Oğlan qarını görən kimi ayağa qalxıb ucadan dedi: "Allah sənin qədəmini xeyirli eləsin!" Qarı kağızı ona uzadıb dedi: "Al, bu da sənin namənin cavabı". Oğlan naməni alıb oxudu, hönkür-höknür ağlayıb ucadan dedi: "Kaş bir adam mənə öldürəydi, bu əzabdan qurtaraydım! Doğrudan da, belə əzab çəkməkdənsə ölmək yaxşıdır!" O, mürəkkəb, qələm götürüb bu iki beyti yazdı:

"Sevimli dilbər, uzaq gözmə, bunca sərt olma,
Bu miskin aşiqinə, rəhm edib, bir an yada sal.

Təsəvvür etmə ki, sənsiz həyat sürə bilərəm,
Ümidi kəssə ürək vəslədən – durar dərhal".

Sonra oğlan naməni бүkdü, qarıya verib dedi: "Keç günahımdan, mən səni hədə yerə əldən saldım". Sonra da Əzizə buyurdu ki, qarıya min dinar versin, həm də qarıya dedi: "Anacan, bu namə ya mənə bir dəfəlik onunla birləşdirəcək, ya da həmişəlik ondan ayrılacaq". Qarı cavabında dedi: "Oğlum, sənə təkcə xoşbəxtlik arzu eləyirəm, istəyirəm ki, o sənə qismət olsun, axı sən nurlu aysan, o da doğan günəşdir. Əgər mən sizi birləşdirməsəm, onda mənim ömrüm hədə olar. Mən ömrüm boyu məkrli olmuşam, hiylə işlətmişəm, indi yaşım doxsana çatıb, doğrudanmı, mənim gücüm çatmayacaq ki, iki nəfəri vüsala çatdırım?" Qarı şahzadəyə ürək-dirək verib onunla xudahafizləşdi, naməni saçının arasında gizlədib küçəyə çıxdı, Sitt-Dünyanın yanına gəldi. Qarı keçib Sitt-Dünyanın yanına əyləşdi, başını qaşıyıb dedi: "Xanım, bəlkə başımı bitləyəsən, çoxdandır hamama getməmişəm". Sitt-Dünya qollarını dirşəyəcəni çürməyib qarının saçlarını açdı, başını bitləməyə başladı. Elə bu vaxt saçının arasından kağız düşdü. Sitt-Dünya kağızı görüb soruşdu: "Bu nə kağızdır?" Qarı cavabında dedi: "Görünür bu kağız tacirin dükənində saçıma ilişib, ver aparım, özünə qaytarım. Bəlkə orada haqq-hesab yazılıb, ona lazımdır". Sitt-Dünya kağızı açib oxudu, məsələdən həli olanda qarıya dedi: "Bu sənin hiyləndir, əgər sən mənim tərbiyəçim olmasaydın, mən səni döyərdim. Bilmirəm Allah haradan bu taciri başıma belə göndərdi, özü də bunun təqsiri səndədir. Heç bilmirəm bu tacir hansı ölkədən gəlib, ancaq ondan başqa heç kəs buna cürət eləyə bilməz. Qorxuram bu məsələ yayıla, biabır olam, özü də o nə mənim qəbiləməndir, nə də mənim tayımdır". Qarı ona yaxınlaşıb dedi: "Sən qəzəbindən, atanın hörmətindən qorxub heç kəs belə sözü ağzına alıb danışmaz. Nə olar ki, ona

cavab verəsən". Şah qızı ucadan dedi: "Nəna, o şeytan necə də sultanın qəzəbindən qorxmayıb mənə belə şeylər yazır? Bilmirəm neyləyim? Əgər ömr eləyib onu öldürtsəm bu ədalətsizlik olar, yox əgər fikir verməsəm, o lap həyasızlaşacaq". Belə olanda, qarı dedi: "Onda kağız yaz, bəlkə əl çəkdi". Şah qızı kağız, mürəkkəb, qələm gətirib bu şəri yazdı:

"Nə vaxtdək uyacaqsan bu xam xəyalə, yazıq,
Nə vaxtdək səni sözlə məzəmmət etmək olar?

Yazışmamız səni şirnikdirir və mən nə desəm,
Fərəh verir sənə, çün sirri etmirəm aşkar,

Gəl açma eşqini, onsuz da sən dinər-dinməz,
Eşitməyim deyə bir əl qulağını bağlar,

Əgər dediklərini təkrar eləsən bir də,
Dar eylərəm sənə dünyanı, bil ki, ey biar!

Qanad çalıb gözər üstündə bir amansız ölüm,
Həmişəlik səni gizlər o nəmli torpaqlar.

Atıb qohumlarını gəldin, ey zavallı bura,
Çəkib fərağını onlar, için-için ağlar".

Sonra naməni qarıya verdi, qarı naməni aldı, Tac əl-Mulukun yanına gedib ona verdi. Oğlan naməni oxuyanda anladı ki, şah qızının qəlbi daşdır, o arzusuna çatı bilməyəcək. Belə olanda, şahzadə vəzirə şikayətlənib yaxşı bir tədbir tökməyi tələb elədi. Vəzir ona dedi: "Bil və ağah ol ki, sən bircə əlacın var: ona namə yazıb, Allaha dua elə ki, ona qənim olsun". Oğlan Əzizə dedi: "Əziz, qardaşım, mənim yerimə istədiyini kimi ona yaz". Əziz kağız götürüb bu şəri yazdı:

"Xudaya, yalvarıram: sevdidiyim gülzlü nigar
Könül verib, mənə sevsin, düşünsün haqqımda.

Özün bilirsen, ay Allah, yanır bütün bədənəm,
Yarın sitemləri saymaqla heç çatarmı sona!

Nə vaxtdək dözəcəkdir canım məşuqqətinə,
Nə vaxtdək mənə zülm etmək istəyir o sona!

Tükənməyir bu əzab, yox yaxın havadarım,
Gətirmişəm sənə, yalnız sənə, Xudaya, panah.

Unutmaq istədim eşqi, canım üzüldü tamam,
Nə cür unutsun onu, bir deyin, bu halı fona?

Məhəbbətin, haram etdin mənə sofasını sən,
Gözündə qorxumu yoxdur, de ey güli-rəna?

Sənin günün-güzoranın qohumlarınla keçir,
Mənim qohum sarıdan da qalib əlim uzana.

Sonra Əziz yazdığı nəməni büküb Tac əl-Muluka uzatdı, şahzadə oxudu, xoşu gəldi, nəməni qarıya verdi, qarı da onu götürüb Sitt-Dünyanın yanına getdi, içəri girib nəməni ona verdi. Şah qızı kağızı oxudu, məzmunu ilə tanış olandan sonra bərk qəzəblənib dedi: "Bunlar hamısı bu axmaq qarının həngəmələridir". Odu ki, o, kənzilərlə xacələrinə çağıraraq dedi: "Bu lənətə gəlmiş hiyləgər qarını tutun, səndəlləri-nizlə döyün". Onlar da səndəllərlə qarını o qədər döydülər ki, o, huşunu itirdi. Qarı ayılanda Sitt-Dünya ona dedi: "Axmaq qarı, əgər Allahdan qorxmasaydım, doğrusu, səni öldürdüürdüm". Sonra da kənzilərlə xacələrinə dedi: "Onu bir də döyün". Onlar da qarını yenə huşunu itirəcəni döydülər, sonra şah qızı buyurdu ki, sürüyüb onu darvazadan bayıra atsinlər. Qarını üzüqoylu sürüyüb darvazanın ağzına atdılar, qarı ayılanda güclə sürünə-sürünə, birtəhər özünü evinə yetirdi.

O, səhərəcən gözlədi, sonra durub Tac əl-Mulukun yanına getdi, başına gələn əhvalatı ona nəql elədi, şahzadənin halı pisləşdi, o, qarıya dedi: "Ana can, sənin başına gələn əhvalat bizi pərişan eləyir, ancaq olacağına çarə yoxdur". Qarı dedi: "Ürəyinə toxtaqlıq ver, gözünün yaşını sil! Mənim ciyərimi yandıran o insafsız səni birləşdirməsən, əl çəkən deyiləm". Tac əl-Muluk qarından soruşdu: "Deyin görək niyə onun kişilərdən zəhləsi gedir?" Qarı cavabında dedi: "O bir yuxu görüb ondan sonra kişilərdən zəhləsi gedib". Tac əl-Muluk soruşdu: "O nə yuxudur?" Qarı dedi: "Bir gün o, yuxuda görür ki, bir ovçu tor qurub, onun yan-yörəsinə buğda səpir, özü də yaxınlıqda əyləşir, cürbəcür çoxlu quş gəlib bu torun yan-yörəsində buğdanı dənleməyə başlayır. Şah qızı bu quşların arasında bir cüt erkək-məyba göyərçin görür. Şah qızı birdən görür ki, erkəyin ayağı tora ilişdi, o çırpınmağa başladı, quşların hamısı uçub getdi, ancaq onun dişisi qayıdıb gəldi, onun başı üstə fırlandı, yerə qonub tora yaxınlaşdı (ovçu isə onu görmürdü). Maya göyərçin erkəyin ayağından halqanı o vaxtadan dimdiyi ilə dartdı ki, axırda erkəyin ayağını torun qurtardı. Sonra hər ikisi uçub getdi. Ovçu gəlib toru düzəltdi, keçib uzaqda əyləşdi, bir saat keçməmişdi ki, quşlar yenə uçub gəldilər,

bu dəfə maya göyərçin tora düşdü. Quşların hamısı onu torda qoydular, uçub gəldilər, erkək göyərçin də dişinin yanına qayıtmadı, o da uçub getdi, ovçu gəldi dişini göyərçini tutub kəsdi. Şah qızı qorxdı, yuxudan ayılıb dedi: "Bütün erkəklər belədir: onlara etibar yoxdur, heç bir kişidən arvada xeyir dəyməz".

Qarı əhvalatı danışdı qurtarandan sonra Tac əl-Muluk dedi: "Ana can, məni lap öldürsələr də, heç olmasa bir dəfə onu görməliyəm. Bir hiylə işlət ki, mən onu görüm". Qarı cavabında dedi: "Bil və əgah ol, onun sarayının qabağında gozmək üçün bir bağı var, ayda bir dəfə o, gizli qapıdan bağa gozməyə çıxır. On gündən sonra onun gozməyə çıxan vaxtıdır. O, bağa çıxmaq istəyəndə gəlib sənə xəbər verərəm ki, gedib onu görəsən, çalış bağdan çıxmısa, bəlkə o, belə gözəl-göyçək olduğunu görüb sənə vuruldu, axı oğlanla qızı birləşdirən əsas səbəb məhəbbətdir". Tac əl-Muluk cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra o, Əzizlə bərabər dükandan çıxdı, qarını da götürüb öz mənzillərinə gəldilər, onu qarıya göstərdilər. Tac əl-Muluk Əzizə dedi: "Qardaşım, daha dükan mənə lazım deyil, dükan öz işini görüb qurtardı, sən ki, hər şeyi atıb mənimlə yad ölkəyə gəlmisən, dükanı bütün malları ilə birlikdə sənə bağışlayıram". Əziz bəxşişi qəbul elədi, sonra onlar oturub söhbət etməyə başladılar. Tac əl-Muluk Əzizi sorğu-suala tutub başına gələn qoribə əhvalatı ondan soruşdu. Əziz də başına gələn müsibəti, çəkdiyi zilləti ona nəql elədi, sonra da durub vəzirin yanına gəldilər. Tac əl-Mulukun nə qərara gəldiyini ona xəbər verib soruşdular: "Necə eləyək?" Vəzir onların cavabında dedi: "Gedək bağa". Belə olanda, onlar ən yaxşı libaslarını geydilər, küçəyə çıxıb bağa yollandılar, dallarında da üç qul gəlirdi. Bağ çatanda gördülər ki, burada ağaclar baş-başa verib, çaylar şırışıq axır, özü də bağban darvazanın ağzında oturub. Onlar bağbana salam verdilər, bağban da onların salamını aldı, onda vəzir bağbana yüz dinar verib dedi: "Bunu xərcəlik al, bizə bir az yemək gətir. Biz qoribik, bu cavanlar mənimlə gəliblər, onlarla bərabər gozmək istəyirəm". Bağban pulları alıb dedi: "Keçin içəri, gedin gəzin, bağ sizindir. Əyləşin, bir azdan mən sizə yemək gətirərəm".

Sonra bağban bazara getdi, o gedən kimi Tac əl-Muluk, vəzir və Əziz bağa girdilər, bir saatdan sonra bağban qızardılmış quzu, pambıq kimi yumşaq çörək gətirib onların qabağında süfrəyə düzdü, sonra bağban onlara şirniyyat gətirdi, onlar yeyib-içdilər, əllərini yudular, oturub söhbət etməyə başladılar. Vəzir bağbandan soruşdu: "Bu bağdan mənə söhbət elə. Bağ sənindir, ya icarəyə götürmüşsən?" Qoca cavabında

dedi: "Bu bağ mənim deyil, şah qızı Sitt-Dünyanıdır". Vəzir ondan soruşdu: "Sənə nə qədər aylıq məvacib verirlər?" Bağban cavabında dedi: "Bir dinar". Vəzir bağa göz gəzdirib uca, qədim bir saray gördü. Bağbana dedi: "Qoca, sənə bir yaxşılıq eləmək istəyirəm, həmin yaxşılığa görə mənə həmişə yad eləyəcəksən". Bağban ondan soruşdu: "O necə yaxşılıqdır? Vəzir də dedi: "Al, bu üç yüz dinar". Bağban qızıl sözünü eşidib ucadan dedi: "Ağa, nə istəyirsən elə". Vəzir ona dedi: "Allah qoysa, biz burada bir yaxşı iş görəcəyik". Sonra onlar bağdan çıxdılar. Öz evlərinə gəlib gəcni yatdılar, ertəsi günü vəzir bir ev ağardan, bir rəssam, bir nəfər də zər işi görən mahir usta tutdu, onlara nə lazımsa hamısını verdi, bağa gətirib ömr elədi ki, sarayın divarlarını ağartınsınlar, cürbəcür şəkillər çəksinlər, sonra o, zər və göy rəng gətirib rəssama dedi: "Bu divarın ortasında tor qurmuş ovçu şəkli çək, guya o tor qurub, özü də tora bir neçə quş düşüb, bir maya göyərcin də dimdiyindən tora düşüb".

Rəssam divarın bir tərəfində bu şəkli çəkib qurtaranda vəzir ona dedi: "Divarın o biri tərəfində həmin şəkli çək, özü də təkə mayanı tora düşmüş çək, bir də bıçağı onun boynuna dirəmiş ovçu şəkli çək, o biri tərəfdən də iri vəhşi quşun caynağına keçmiş erkək göyərcinin şəklini çək". Rəssam vəzir dəyənləri çəkəndən sonra vəzir ustaların haqqını verdi, onlar çıxıb getdilər, vəzirlə oğlanlar da bağbanla xudə-hafizləşib öz evlərinə getdilər, onlar oturub söhbət eləməyə başladılar. Tac əl-Muluk Əzizə dedi: Qardaşım, mənə bir şeir oxu, bəlkə ürəyim açıla, fikrim dağıla, qəlbimin atəşi soyuya". Əziz onun sözünü yerə salmayıb avazla bu şeiri oxudu:

"Məhəbbət əhlini üzmüş nə dörd-bəla varsa,
Çəkib başım, əriyib olmuşam bir iynə tokin.

Susuz qalıb, gözümün içmək istəsən yaşını,
Bu yaş, susuzluğunu söndürər bütün boşərin.

Nələr, nələr gətirir sevgi insanın başına,
Sübut üçün mənə baxsan, – bəsidir, cəfə yəqin".

Sonra o göz yaşı axıdıb bu şeiri dedi:

"Bir şux gözə, şux gərdənə bağlanmamış insan:
"Gördüm, – desə, – dünyada səfə" bil ki, yalandır,

Ömrün ən öziz nemətidir eşq-məhəbbət,
İnsanların on bəxtiyarı aşiq olandır.

Ya robb, mənə məhrum elə dinclik yuxusundan,
Cananə olan eşqimi gündən-günə artır".

Bu şeiri də avazla, uzada-uzada oxudu:

"İbn Sina belə bir fikrə gəlir: "Sevənin
Dördünin dərmanındır mahnı, şorab, zövcü-sofa.

Yar vofasızsa, atıb başqa bir afət tutmaq –
Aramaq dadlı bəhər – bar yetirən bağ-bağca".

Başqa bir dilbəri sevdim ki, azalsın dördim,
Başqa bir dilbəri tapdım, mənə yar oldu qəza.

Amma gördüm ki, sağalmır yarası ilk eşqin,
O böyük dahi də fikrində yanılmış hotta".

Əziz, şeirləri oxuyub qurtaranda Tac əl-Muluk onun çox yaxşı və avazla oxumağına valeh olub dedi: "Sən mənim fikrimi dağıtdın!" Vəzir də dedi: "Qədim ohvalatlar da qulaq asanı heyran eləyir". Tac əl-Muluk dedi: "Qəşşəng, incə şeirlərdən yadında qalanı varsa oxu, mən də qulaq asım". Vəzir avazla bu şeiri oxudu:

"Əvvəlcə sanırdım ki, sonin qəlbini, ey şux,
Boxşışlə gətirərm olo, ya hüsnü-camalla.

Vəslin mənə asan görünürdü; neçə aşiq
Bilsən də gedib yüz şəhidin getdiyi yolla.

Gördüm, bəyənilib seçdiyinə son özü amma
Boxşış və xəlot vermədən cəhü-cəlalə,

Bildim ki, nə tədbir cəsləm, vəslə yadam mən,
Əmr etməyə iqdəm elədim fikrü-xeyalla.

Sərşəx xəyalım aldı mənə şahpəri altıda,
Gündüz və gecəmi keçdi o mənəzildə bu halla".

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim qarıdan, o öz evində tok-tənha oturmuşdu, şah qızı bağa gəzməyə çıxmaq istədi (o isə təkcə qarı ilə bağa çıxardı), odur ki, onun dalınca adam göndərdi, barışdı, ona təskinlik verib dedi: "Bağa çıxmaq, ağaclarla, meyvələrlə baxmaq istəyirom ki, gül-çiçək ötri üroyimi açsın". Qarı cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Ancaq qoy gedim evə, paltarımı dəyişib gəlim". Şah qızı cavabında dedi: "Tez ol, get". Qarı onun yanından çıxdı, Tac əl-Muluk ilə gedib ona dedi: "Ən yaxşı libasını geyin, bağa get. Bağbanın yanına get, onunla salamlaş, bağda gizlən". Şahzadə cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur". Qarı ona necə işarə verəcəyini bildirdi.

Qarı Sitt-Dünyanın yanına getdi, o gedəndən sonra vəzirə Əziz Tac əl-Muluka qiyməti beş min dinar olan şahənə libas geyindirildilər. Belinə löl-cəvahirat və qaş-daşla bəzənmiş qızıl kəmərlə bağladılar, sonra onlar bağa tərəf gətdilər, bağa çatanda gördülər ki, bağban darvazanın ağzında oturub. Bağban şahzadəni görəndə ayağa durub hörmətlə qabağına çıxdı, darvazanı onun üçün açıb dedi: "Get, bağda gəz". Ancaq bağban şah qızının bu gün bağa gələcəyindən bixəbərdar idi.

Tac əl-Muluk bir saatdan çox idi ki, bağda oturmuşdu, birdən səs-küy eşitdi, o, gözünü açmağa macal tapmamışdı ki, xacələr və kənzilər gizli qapıdan bağa girdilər. Bağban bunu görüb Tac əl-Mulukun yanına getdi, şah qızının bağa gəldiyini ona xəbər verib dedi: "Nə edək, hökmdar? Sitt-Dünya bağa gəlib". Şahzadə cavabında dedi: "Qorxma, sənə heç nə olmaz, bağda bir yerdə gizlənərim". Bağban ona yaxşıca gizlənməyi tapşırıb getdi. Elə ki şah qızı kənziləri, xacələri ilə bərabər bağa girdi, qarı öz-özünə dedi: "Nə qədər xacələr bizimlədir, məqsədimizə çatmayacağıq". Sonra o, Sitt-Dünyaya dedi: "Ay xanım, sənə bir sözüm var, ona qulaq assan üroyin rahat olar". Şah qızı da dedi: "O nə sözdür, de görək". Qarı dedi: "Xanım, bu xacələr indi sənə lazım deyillər, nə qədər onlar bizimlədirlər, sən rahat nəfəs ala bilməyəcəksən. Onları bir yana göndər getsinlər". Sitt-Dünya cavabında dedi: "Doğru deyirsen". Sonra xacələri saraya göndərdi. Bir azdan şah qızı bağa gəzməyə başladı. Tac əl-Muluk onun gözəlliyinə, qəşəngliyinə tamaşa etməyə başladı. Qızın isə bundan xəbəri yox idi. Şahzadə hər dəfə qıza zənlə baxanda onun misilsiz gözəlliyindən bihuş olurdu, qarı isə söhbət eləyə-eləyə yavaş-yavaş şah qızını vəzirin ömrilə rəssamın şəkil çəkdiyi divarın yanına gətirdi. Şah qızı sarayın divarına yaxınlaşıb şəkillərə baxdı, quşları, ovçunu, göyərçinləri görəndə ucadan dedi: "Şükür Allaha! Bu, elə lap yuxuda

gördüyümdür!" Sonra o, quşların, ovçunun, torun şəkillərinə heyran qalıb dedi: "Nənə can, mənim kişilərdən zəhləm gedirdi, ancaq bir bax, ovçu maya göyərçini kəsir, tordan azad olan erkək qayıdıb onu qurtarmaq istəyir, ancaq yolda vəhşi quş onu tutub parçalayır". Qarı özünü bilməməzliyə vurub şah qızını söhbətə tutdu, gözə-gözə Tac əl-Mulukun gizləndiyi yeri gətirdi. Qarı işarə elədi, Tac əl-Muluk gizləndiyi yerdən çıxıb sarayın pəncərəsi qabağında dayandı. Bu vaxt Sitt-Dünya oğlanı, onun gözəlliyini, qədd-qamotini görüb ucadan dedi: "Nənə, bu gözəl oğlan kimdir?" Qarı cavabında dedi: "Bilmirom, ancaq zənnimcə, o, şahənşah balasıdır ki, belə gözəl, belə göyçəkdir".

Sitt-Dünya oğlanın gözəlliyinə, qədd-qamotinə heyran qaldı, ağı başından oldu, bir könüldən min könülə ona aşiq oldu. Odur ki, qarıya dedi: "Nənə, doğrudan da bu cavan çox gözəldir". Qarı cavabında dedi: "Elədir, xanım!" Sonra da qarı Tac əl-Muluka işarə elədi ki, çıxıb evə getsin. Qızın məhəbbəti oğlanı elə cəşə gətirmişdi ki, ağı başından olmuşdu. O longiməyib yol aldı, bağbanla xudəhafizləşib evə getdi, qızın məhəbbəti onun ehtirasını cəşə gətirsə də, o, qarının sözündən çıxmırdı. Qarının işarə eləyib onu evə göndərdiyini vəzirə Əzizə danışanda hər ikisi onu dilə tutmağa başladı ki, bir az da səbir eləsin, sonra ona dedilər: "Qarı öz işini yaxşı bilir, yoxsa sənə evə qayıtmağı məsləhət görməzd".

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim şah qızı Sitt-Dünyadan. O, bir könüldən min könülə oğlana vurulmuşdu, eşqə elə mübtəla olmuşdu ki, od tutub yanırdı, odur ki, qarıya dedi: "Bilmirom, o cavanla mənə təkcə sən görüşdüro bilərsən". Qarı ucadan dedi: "Allah soni şeytandan fitnə-fəsadından saxlasın. Sənin ki, kişiləri görəndə gözün yox idi, bəs necə oldu ki, bu oğlana vurulub məhəbbət beləsinə mübtəla oldun? Ancaq öz aramızdır, and olsun Allaha, o sənin ösil tayındır". Sitt-Dünya cavabında dedi: "Nənə, mənə kömək elə, onunla yaxınlaşım, əgər bu işi düzəltəsən, min dinar pul, min dinarlıq da libasın mənim boynumda, əgər kömək eləməsən, mənə onunla yaxınlaşdırmasan, onda ölürəm". Belə olanda, qarı dedi: "Öz sarayına get, sizi görüşdüyüm üçün olmdən gəlmi elərim". Sitt-Dünya saraya getdi, qarı Tac əl-Mulukun yanına gəldi, şahzadə onu görəndə kimi ayağa qalxıb hörmət-izzətlə qabağına çıxdı. O, qarını öz yanında əyləşdirdi, qarı ona dedi: "Hiyləmiz baş tutdu!" Sonra da Sitt-Dünya ilə olan söhbətini oğlana xəbər verdi.

Şahzadə ondan soruşdu: "Bəs haçan görüşəcəyik?" Qarı cavabında dedi: "Sabah görüşəcəksiz". Tac əl-Muluk ona min dinar pul, min dinarlıq libas verib yola saldı.

Qarı gəlib Sitt-Dünyanın yanına çatanda şah qızı soruşdu: "Nə, sevgilimdən nə xəbər götürməsin?" Qarı cavabında dedi: "Onun evinin yerini öyrəndim, sabah onu yanına gətirəcəyəm". Sitt-Dünya çox şad oldu, ona min dinar pul, min dinarlıq libas verdi; qarı onları götürüb öz evinə getdi, gecəni yatdı, səhər açılan kimi evdən çıxıb Tac əl-Mulukun yanına getdi, ona arvad paltarları geyindirib dedi: "Gəl dahnıca, özün də bir az yırğalan, yol gedəndə tələsmə, kim sənənlə danışsa, boy-lanib onlara baxma..." Qarı bunları Tac əl-Muluka tapşırandan sonra küçəyə çıxdı, oğlan da arvad paltarında onun dahnıca çıxdı, yolda qarı oğlana ürək-dirək verirdi ki, qorxmasın. Qarı qabaqda, oğlan da onun dahnıca o vaxtaca getdilər ki, gəlib darvazaya çatdılar. Qarı darvazadan içəri girdi, şahzadə onun dahnıca, onlar içəridə yeddi qapı keçdilər, yeddinci qapıya çatanda qarı Tac əl-Muluka dedi: "Özünü ələ al, ələ ki, sənə qışqırıb dedim: "Ay qız, keç içəri!" ləngimə, tez içəri keç, sola bax, onda çoxlu qapısı olan bir otaq görəcəksən. Beş qapı sayıb altıncı qapıya girsən: üreyin istəyən orada olacaq". Tac əl-Muluk soruşdu: "Bəs sən hara gedirsən?" Qarı cavabında dedi: "Heç yərə getmirəm, bəlkə, mənə xacəbaşı saxlayıb söhbətə tutdu, bir az gec gəldim".

Qarı getdi, şahzadə də onun dahnıca, onlar gəlib xacəbaşının oturduğu qapıya çatdılar. Xacə kənz libasında qarı ilə gələn Tac əl-Muluku görüb qaridan soruşdu: "Yanıdakı bu kənz kimdir?" Qarı cavabında dedi: "Sitt-Dünya eşidib ki, bu kənzin əlindən hər iş gəlir, odur ki, şah qızı onu almaq istəyir". Xacə ucaadan dedi: "Mən kənz-zad tanımırəm, padşah mənə buyurduğu kimi axtarmamış heç kəsi içəri buraxan deyiləm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz otuz beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xacə qarıya dedi: "Mən kənz-zad tanımırəm, padşah mənə buyurduğu kimi axtarmamış heç kəsi içəri buraxan deyiləm". Qarı özünü qəzəblənmiş kimi göstərib ucaadan dedi: "Mən bilirəm ki, sən ağıllı, mərifətli adamsan, əgər indi dəyişmisənsə, onda mən şah qızına xəbər verərəm ki, onun

kənzini buraxmaq istəmərdin". Sonra Tac əl-Muluka tərəf qışqırıb dedi: "Ay qız, keç içəri!" Şahzadə, qarının ona tapşıracağı kimi, içəri keçdi, xacə dinmədi, heç bir söz demədi.

Sonra Tac əl-Muluk beş qapı sayıb altıncı açdı, içəri girəndə dayanıb onu gözləyən Sitt-Dünyanı gördü. Şah qızı Tac əl-Muluku görən kimi tanıdı, onu qucaqlayıb bağrına basdı, oğlan da onu bağrına basdı, sonra qarı onların yanına gəldi, biabır olmaqdan qorxub bir fəndlə kənziləri ayrı yərə göndərdi. Sitt-Dünya qarıya dedi: "Sən qapıda dayan, keşik çək". Sonra şah qızı Tac əl-Mulukla tənha guşəyə çəkildilər, onlar səhərin gözü açılanacan bir yerdə qaldılar. Səhərə yaxın Sitt-Dünya otaqdan çıxıb qapını bağladı, keçib həmişəki kimi başqa otaqda əyləşdi. Kənziləri onun yanına gəldilər, şah qızı onların istədiklərini verdi, onlarla söhbət elədi, sonra da dedi: "İndi isə çıxın gedin, mən tok-tənha əylənmək istəyirəm". Kənzilər çıxıb gedəndən sonra şah qızı Tac əl-Mulukun yanına gəldi. Bir azdan qarı onlara yemək gətirdi, onlar yeyib-içdilər, səhərəcən bir-birinə mehribanlıq elədilər, qarı birinci gündəki kimi qapını bağladı; onlar düz bir ay beləcə keş çəkildilər.

Tac əl-Mulukla Sitt-Dünya burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, vəzir-lə Əzizdən. Elə ki Tac əl-Muluk şah qızının sarayına gedib bir belə vaxt orada qaldı, vəzir-lə Əziz başa düşdülər ki, şahzadə daha oradan çıxmıyacaq, məhv olacaq. Belə olanda, Əziz vəzirdən soruşdu: "Ata, bəs sən nə ələyəcəksən?" Vəzir cavabında dedi: "Oğlum, bu çətin məsələdir, əgər biz qayıdıb işin nə yerdə olduğunu atasına xəbər ver-məsək, o bizi məzəmmət eləyər".

Onlar o saat yığışib Yaşıl torpağa, İki Sütun ölkəsinə, Süleyman şahın paytaxtına yola düşdülər, gecə-gündüz yol gedib, dağlardan asdılar, dərələrdən keçdilər. Süleyman şahın yanına gəldilər, oğlunun başına gələn əhvalatı, Tac əl-Mulukun şahın sarayına girəndən sonra ondan səs-soraq olmadığını ona danışdılar. Padşahın gözləri qaranlıq gətirdi, elə bil qiyamət qopdu, o çox peşman oldu, əmr elədi ki, ölkənin hər yerində car çəkib müharibə başladığını xəbər versinlər; qoşunlar şəhərdən çıxdılar, onlar çadır qurdular, bütün vilayətlərdən qoşunlar gəlib toplananacan padşah öz çadırında oturdu. Süleyman şah ədalətli, rəhmli olduğunu görər rəiyyəti onu çox istəyirdi. O, sayə-hesaba gəlməyən qoşunla səfərə çıxdı, oğlu Tac əl-Muluku axtarmağa yola düşdü.

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim Tac əl-Mulukla Sitt-Dünyadan. Onlar beləcə yarım il bir yerdə qaldılar, onların bir-birinə məhəbbəti gündən-günə artdı, məhəbbətin, ehtirasın, divanəliyin

gücündən Tac əl-Muluk ürəyini sevgilisinə açdı dedi: "Bil və agah ol, ey qəlbimin tacıdır, sənənin yanında nə qədər çox qalırımsa, divanəliyim, məhəbbətim, ehtirasım bir o qədər artır, çünki mən hələ istədiyimə çatmamışam". Belə olanda qız ondan soruşdu: "Gözümün işığı, qəlbimin yaraşığı, axı istədiyən nədir?" Tac əl-Muluk dedi: "Mən həqiqəti açıb kim olduğumu sənə demək istəyirəm. Bil və agah ol ki, mən tacir deyiləm, mən şah oğlu şaham, atamın adı şahənşah Süleyman şahdır, atam vəzirini sənənin atamın yanına elçiliyə göndərmişdi ki, sənə mənə elçiləsin, sən razılıq verməmişdin."

O öz əhvalatını əvvəldən axıracan ona danışdı, – onu bir də nəql etməyə ehtiyac yoxdur, – sonra dedi: "İndi atamın yanına getmək istəyirəm ki, o, atamın yanına elçi göndərərək sənə mənə istəsin, biz rahat olaq". Onun bu sözlərini eşidən Sitt-Dünya çox şad oldu, axı o özü də bunu istəyirdi, onlar beləcə razılışıb yatdılar. Necə oldusa, onlar həmin gecə bərk yatdılar, şəhər yuxuya qaldılar, gün çıxanda ayıldılar.

Elə bu vaxt Şəhrəman şah taxtda oturmuşdu, əmirləri hüzzurunda dayanmışdılar, birdən qapı açıldı, baş zərgər əlində böyük mücrü içəri girdi. O, gəlib padşahın hüzzurunda dayandı, mücrünün qapağını açdı, içindən yüz min dinar qiyməti olan balaca bir mücrü çıxartdı, ona o qədər mirvari, yaqut, ləl-cəvahirat vurulmuşdu ki, heç bir ölkədə, heç bir padşahda bir belə qas-qas yox idi. Padşah mücrünü görəndə onun gözəlliyinə heyran oldu, qarı ilə həmin əhvalatı olan xacəbaşını hüzzuruna çağıraraq dedi: "Ya Qafur, götür bu mücrünü Sitt-Dünyaya apar!" Xacə mücrünü götürüb getdi. Gəlib şah qızının qapısına çatdı, gördü ki, qapı bağlıdır, qarı kəndə yatıb. Xacə ucadan dedi: "Siz bu vaxtaca yatmışız!" Qarı onun səsinə eşidib yuxudan ayıldı, qorxuya düşüb dedi: "Dayan, gedim açarı gətirəm". Bunu deyib xacənin əlindən qurtarmaq üçün baş götürüb qaçdı.

Qarı qaçmaqda olsun, sizə kimdən deyim, xacədən. Qarının qaçdığını görən xacə qapını sındırdı, içəri girəndə gördü ki, Sitt-Dünya ilə Tac əl-Muluk qucaqlaşmış yatıblar. Xacə özünü itirdi, bilmədi nə eləsin, o, şahın yanına qayıtmaq istəyirdi ki, elə bu vaxt Sitt-Dünya ayılıb xacəni gördü. Qız sapsarı saralıb ucadan dedi: "Qafur, Allahın gizli saxladığı sirri sən də gizli saxla". Xacə cavabında dedi: "Mən padşahdan heç nə gizlədə bilmərəm!"

Sonra xacə daldan qapını bağlayıb padşahın hüzzuruna gəldi, padşah ondan soruşdu: "Mücrünü xanıma verdinmi?" Xacə cavabında dedi: "Mücrü buradadır, buyur! Səndən heç nəyi gizlədə bilmərəm! Bil ki, mən Sitt-Dünyayla qucaqlaşmış yatan bir gözəl oğlan gördüm".

Padşah ömrü elədi ki, onların hər ikisini onun hüzzuruna gətirsinlər, onlar gəlib hüzzurunda dayananda padşah qışqırıb dedi: "Bu nə işdir?" Padşah bərk qəzəbləndiyindən qamçı götürüb Tac əl-Mulukla vurmaq istədi, ancaq Sitt-Dünya onların arasına girib atmasına dedi: "Əvvəl mənə öldür". Şah qızını söydü, ömrü elədi ki, onu öz otağına aparsınlar. Sonra özünü Tac əl-Mulukla tutub dedi: "Vay halına, bir de görək haralısan, sənənin atan kimdir, özü də sən necə cürət eləyib mənə qızımı ləkələmişən?" Tac əl-Muluk cavabında dedi: "Şahım, bil və agah ol ki, mənə öldürsən, özün də məhv olarsan, sən də, sənənin şahlığının camaatı da peşman olarsız". Padşah soruşdu: "Axı niyə?" Oğlan cavabında dedi: "Ya hökmdar, bil və agah ol ki, mən Süleyman şahın oğluyam, sən gözünü açmağa macal tapmamış, o, piyada, atlı qoşunla gəlib səni haqlayır". Bunu eşidən Şəhrəman şah oğlanı öldürməkdən hələlik vaz keçdi, onu zindana saldırdı ki, görsün oğlanın dediyi düzdür, ya yox. Ancaq vəzir ona dedi: "Ey şahənşah, axı o, cürət eləyib sənənin gözünün işığı qızını ləkələmişdir, odur ki, bu yaramazı tez öldürmək lazımdır".

Belə olanda, padşah qışqırıb cəllada əmr elədi: "Onun boynunu vur, o yalançıdır!" Cəllad Tac əl-Mulukun əl-qolunu bağlayıb, bir-bir əmirlərdən onun boynunu vurmağa razılıq almağa başladı ki, bu işi ləngitsin. Padşah onun üstünə qışqırıb dedi: "Nə vaxtaca razılıq alacaqsan?" Bir də razılıq alsan, sənənin özünün başını bədəninəndən ayıracağam! Cəllad oğlanın boynunu vurmaq üçün əlini elə yuxarı qaldırdı ki, qoltuğunun altı göründü..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz otuz altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cəllad oğlanın boynunu vurmaq üçün əlini elə yuxarı qaldırdı ki, qoltuğunun altı göründü, elə bu dəmdə bayırda səs-küy qalxdı, camaat dükənləri bağlamağa başladı. Belə olanda, padşah cəllada dedi: "Əl saxla!" Sonra da məsələni öyrənmək üçün şəhərə adam göndərdi. Həmin adam qayıdıb dedi: "Mən bir qoşun gördüm ki, elə bil nəriləyən dənizdir, süvarilər atları ilə çapırlar ki, torpaq lərzəyə gəlir, özü də bunun nə iş

olduğunu başa düşə bilmədim". Padşah özünü itirdi, qorxdı ki, şahlığımı öləndən alarlar, odur ki, öz vəzirindən soruşdu: "Məgər bizim qoşunlardan heç kəs bu gələnlərin qabağına çıxarmayıb?" O, sözünü qurtarmamışdı ki, onun saray oyanları ilə bərabər qoşunla gələn padşahın elçiləri gəldilər, həmin padşahın vəzirini də onların arasında idi. Vəzir qabağa çıxıb padşaha salam verdi, padşah da gələnlərin ayağına qalxdı, onları yaxına çağıraraq soruşdu ki, nə işdən ötrü gəliblər. Vəzir ayağa qalxdı, padşaha yaxın gəlib dedi: "Padşah sağ olsun, sonin torpağına qədəm basan hökmdar heç də başqa şahlara, sultanlara bənzəmir". Vəzirin sözlərini eşidən padşah ondan soruşdu: "Bəs o kimdir?" Vəzir də cavabında dedi: "Bu padşah elə adil, elə səfildir padşahdır ki, onun gördüyü yaxşı işləri soyaylar bütün dünyaya yayırlar, o, Yaşıl torpaqla İki Sütun ölkəsinin, bir də İsfahan dağlarının hökmdarı sultan Süleyman şahdır. O, ədalət, düzlük tərəfdarıdır, ədalətsizlikdən, zorakılıqdan xoşu gəlmir. Onun gözünün ağı, qarası bir oğlu var, o da sonin şəhərindədir, əgər o sağdırsa, sonin adın dillərdə dastan olacaq, xəcalətindən də min qat çıxılacaqdır. Yox, əgər itib, ya onun başına bir iş gəlibsə, onda ölümünü gözünün qabağına gətir. Bütün torpağın alt-üst olunub, viran qoyulacaqdır, şəhərin elə tar-mar olunacaq ki, orada bayquşlar ulayacaq. Bax Süleyman şahın fikrini sənə xəbər verdim".

Şəhrəman şah elçinin bu sözlərini eşidəndə qorxuya düşdü ki, hökmranlığı öləndən çıxacaq. O padşahlığın oyanlarını, vəzir-vəkili çağıraraq onlara dedi: "Vay halımıza, gedin həmin cavanı axtarın!"

Tac əl-Muluk cəlladın ölində idi, odur ki, başına gələn bu müsibətdən qorxub, huşunu itirmişdi, xoşbəxtlikdən vəzir dönüb baxanda öz padşahının oğlunu qətl xəlcəsi üstə görünərək tapdı. Belə olanda, vəzir ayağa qalxıb şahzadəyə tərəf cümdu, o biri elçilər də onun dalınca cümub onun əl-qolunu açdılar, olını, ayağını öpməyə başladılar. Tac əl-Muluk gözünü açdı, atasının vəzirini, öz dostu Əzizi görəndə elə şad oldu ki, huşunu itirib yerə yıxıldı. Şəhrəman şah bu oğlunun dalınca belə böyük qoşun gəldiyini görüb, elə bərk qorxdı ki, kənə qaldı, bilmədi nə eləsin. O, ayağa durub Tac əl-Mulukun yanına gəldi, onun alnından öpdü, gözələri yaşardı. Sonra şahzadəyə dedi: "Oğlum, keç günahından, gördüyüm pis işin əvəzini çıxma. Mənim ağ saçlarıma hörmət elə. Padşahlığımı tar-mar eləmə". Tac əl-Muluk ona yanaşdı, əlini öpüb dedi: "Qorxma, sənə xətər dəyməyəcək, axı sən mənə ata yerindəsən, ancaq onu bil ki, sevgilim Sitt-Dünyanın başına bir iş gəlmiş olsa, onda özündən küs". Şəhrəman şah cavabında dedi: "Ya şahzadə, onun üçün qorxma, o şad olacaq". Padşah şahzadənin hüzurunda

üzrxahlıq eləyib onu da, Süleyman şahın vəzirini də dilo tutmağa başladı ki, burada gördüklərini Süleyman şahla xəbər verməsinlər, özü də bunun əvəzində o, vəziro çoxlu pul vəd elədi.

Sonra Şəhrəman şah saray oyanlarına buyurdu ki, Tac əl-Muluku hamama aparıb yuyundursunlar, özünün on yaxşı libaslardan ona geyindirib, tez hüzuruna gətirsinlər. Onlar şah buyurana kimi cəldilər, oğlanı hamama aparıb yuyundurdular, Şəhrəman şahın verdiyi libası ona geyindirildilər, sonra da şahın sarayına gətirildilər, şahzadə, Şəhrəman şahın hüzuruna gələndə şah hörmət eləyib onun ayağına qalxdı, özü də buyurdu ki, şahlığının, oyanlarının hamısı ayağa qalxsın.

Tac əl-Muluk oturub başına gələnləri atasının vəzirinə Əzizə danışandan sonra vəzirə Əziz ona dedilər: "Sən saraya şah qızının yanına gedib uzun müddət oradan çıxmadığını görəndə biz sonin atasının yanına yollandıq, işin nə yerdə olduğunu ona danışdıq. Bunu eşidəndə atan qoşunu səfərə hazırladı, biz bura gəldik, sonin işin avand oldu, biz də şad olduq". Şahzadə onlara dedi: "İşin əvvəli də, axırı da öz əlimizlə xeyrli olur".

Elə bu vaxt Şəhrəman şah qızı Sitt-Dünyanın yanına gedib gördü ki, o, Tac əl-Muluk üçün höknür-höknür ağlayır. Qız qılınm dəstəyini yerə basdırıb, ucunu isə üroyinin başına, döşlərinin arasına dirəyib deyir: "Mən ondan sonra yaşamayacağam, hökmən özümü öldürəcəyəm!" Atası içəri girib onu bu halda görəndə qışqırıb dedi: "Şahzadə xanım, atana, şahər camaatına yazığın gəlsin, belə iş görmə!" Sonra da qızına yaxın gedib dedi: "Allah eləməsin ki, sonin ucbatından atasının başına bəla gəlsin". Sonra da padşah əhvalatı qızına danışdı, sevgilisi, Süleyman şahın oğlunun ona evlənmək istədiyini xəbər verib dedi: "İndi nişan, kobin məsələsi səndən asılıdır". Sitt-Dünya gülümsəyib dedi: "Sənə demədim ki, o, sultan oğludur, mən hökmən onu məcbur eləyəcəyəm ki, səni iki dirhəmlik taxtada çərmixə qəddirsən". Qızının bu sözünü eşidən şah yalvara-yalvara dedi: "Qızım, mənə rəhm elə, Allah da sənə rəhm elər". Qız ucadan dedi: "Get, bu saat onu tez mənim yanıma gətir!" Padşah onun cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra da tez qızının yanından çıxdı, Tac əl-Mulukun yanına gəlib, qızının sövdələrini yavaşca ona dedi. Onlar ayağa durub birlikdə Sitt-Dünyanın yanına gəldilər. Şah qızı atasının yanında Tac əl-Muluku qucaqladı, bağrına basdı, öpüb dedi: "Sənin xiffətinə çəkirdim". Sonra atasından soruşdu: "Sən heç bu gözəllikdə, bu göyçəklikdə Allah bəndəsi görmüsənmi? Özü də o, əsil-nəcabətlidir, pis işlərdən uzaqdır,

şah oğlu şahdır". Şəhrəman şah onları otaqda tək qoyub bayıra çıxıdı, öz əliylə qapını bağladı. Süleyman şahın vəzirinin, onunla gələn elçilərin yanına qayıtdı. Onlara buyurdu gedib öz şahlarına xəbər versinlər ki, onun oğlu sağ-salamatdır, öz sevgilisi ilə şad-xürrəm ömür sürür; elçilər də bunu Süleyman şahla xəbər vermək üçün yola düşdilər. Sonra Şəhrəman şah ömr elədi ki, Süleyman şahın qoşunları üçün bəxşilər, yemək-içmək, azuqə tədarük eləsinlər; elə ki onun ömr elədiyi şeyləri tədarük eləyib qurtardılar, o, Süleyman şahla yüz at, yüz də nökor, yüz dəvə, yüz carıyo, yüz qara qul, yüz köniz göndərdi. Sonra da o özü padşahlığının oyanları ilə, yaxın adamları ilə atlara süvar olub şəhərdən çıxdılar, sultan Süleyman şah bundan xəbər tutanda ayağa durdu, bir neçə addım onların qabağına çıxdı. Vəzirli Əziz onu məsələdən həli elədilər, o şad olub dedi: "Allaha şükür, bəlam arzusuna çatdı". Sonra Süleyman şah Şəhrəman şahla qucaqlaşdı, onu öz yanında taxtda oturtdu, onlar ikilikdə söhbətə başladılar, söhbətləri qızıxdı. Yemək-içmək getirdilər, onlar dayınca yedilər, tozu və quru meyvələr gətirdilər, bunlardan da yedilər. Bir saat keçməmişdi ki, Tac əl-Muluk öyündə qəşəng libas onların yanına gəldi, ata oğlunu görən kimi ayağa qalxdı, qucaqlayıb öpdü, oturanların hamısı ayağa qalxdı, padşahlar onu aralarında öyləşdirib, bir saat söhbət elədilər. Sonra Süleyman şah Şəhrəman şahla dedi: "İstəyirəm el qaydası ilə, şahidlərlə sənin qızının kəbinini oğluma kəsdirim, qoy, bütün dünya bunu eşitsin". Şəhrəman şah onun cavabında dedi: "Necə bilirənsə, elə də eləginən!"

Onda Şəhrəman şah hakimlə şahidlərin dala necə adam göndərdi, onlar gəlib Tac əl-Mulukla Sitt-Dünyanın kəbinini kəsdilər, padşahlar hamıya şirni, bəxşiş payladılar, ətirli otlar yandırdılar. Həmin gün şənlik oldu, bütün qoşun əhli, oyanlar şadlıq elədilər, Şəhrəman da qızını geyindirməyə, bəzəndirməyə başladı.

Tac əl-Muluk atasına dedi: "Bu cavan, Əziz, nəcib oğlandır, o mənə çox kömək eləyib, bu səfərdə mənimlə bərabər zəhmət çəkib, yolda dərdimə qalıb. Məni arzuma çatdıran o olub, mənimlə bərabər çox əziyyət çəkib, elə hey məni dilə tutub ki, istəyimə çatana qədər dözümlü. O, iki ildir ki, mənimlə bir yerdədir, vətəndən ayrı düşüb, mən istəyirəm ki, biz ona burada çoxlu mal tədarük eləyək, ürəyi şad olsun, çıxıb vətəninə getsin, özü də onun vətəni bura yaxındır". Atası da ona dedi: "Lap yaxşı fikirdir!" Onda Əziz üçün yüz top ən gözəl və bahalı parça hazırladılar. Tac əl-Muluk ona əməlli-başlı hörmət elədi, çoxlu pul verdi.

Şahzadə Əzizlə vidalaşdı ona dedi: "Qardaşım, dostum, bu mal toplarını al, bunları hörmət eləyib sona bağışlayıram. Salamət ol, get sağ-salamat vətəninə çat!"

Əziz hədiyyələri qəbul elədi, öyilib onun da, atasının da qabağında yeri öpdü, onlarla xudahafizləşdi. Tac əl-Muluk ata minib onu üç ağac yola saldı. Sonra Əzizlə xudahafizləşib onu and verdi ki, bir müddətdən sonra onun yanına gəlsin, Əziz də dedi: "Ağa, and olsun Allaha, oğor anam olmasaydı, səndən ayrılmazdım. Ancaq hərdən mənə kağız göndər görüm necə ol!" Tac əl-Muluk da cavabında dedi: "Yaxşı, qoy sən deyin olsun". Sonra o geri qayıtdı. Əziz də gəldi, az gəldi, çox gəldi gəlib öz vətəninə çatdı, şəhərə varid olub anasının yanına gəldi. Anası onun öldüyünü xəbər eləyib evin içində qəbir düzəltdirmişdi, hər gün onun yanında oturub ağlayırdı, Əziz içəri girəndə gördü ki, anası hürüklerini açıb qəbrin üstündə ağlaya-ağlaya deyir:

"Dövrən nə sitəm etdi mənə, səbrlə dözdüm,
Yalnız mənə hicrandır edən dərdo gıriflər.

Gətmişsə yaxın dostu və qonxarı olından,
Səbir etməyə bu dərdo, deyin, kimdə hünər var?"

Sonra o dərindən ah çəkib bu beytləri dedi:

"Yatırı salamlayıb mən, deyirəm cavab verər o,
Salamını qalır cavabsız, özüm yatırı mızarda.

Bələ sos gəlir qəbirdən: "Nə sayaq cavab verim ah!
Qara torpağam mən indi, qara bir daşam ki, burada.

Puç olub gözöllüyüm də, hamını unutmuşam mən,
Uzaşıb qohumlarımdan, nəhən olmuşam bu gorda".

Anası beləcə seir deyib ağlayanda Əziz içəri girdi, ona yaxınlaşdı, anası onu görəndə şadlığından həşunu itirib yerə yıxıldı. Əziz üzünə su çiləyib onu ayıltı, ona oğlunu qucaqlayıb bağrına basdı, Əziz də onu bağrına basıb salamladı, qarısı onun salamını alandan sonra niyə gəlib çıxmadığını soruşdu.

Əziz başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan ona nəql elədi, həm də ona xəbər verdi ki, Tac əl-Muluk ona yüz top parça, çoxlu pul bağışlayıb, bunu eşidən ana şad oldu. Əziz öz şəhərində anasının yanında

qaldı; özü də Əziz hiyləgər Dəlilənin qızının onu axtaladığını fikirləşib ağlayırdı.

Əziz burada qalsın, sizə kimdən deyim, Tac əl-Mulukdan. O, sevgilisi Sitt-Dünyanın yanına girib vüsəlinə yetişdi. Sonra Şəhrəman şah qızı üçün tədarük gördü ki, o, ərillə getsin, padşah dövlətlərə azuqə, bəxşiş, qaş-daş yüklədi, onlar atlara minib yola düşdülər. O özü üç gün onları yola salandan sonra Süleyman şah onu and verdi ki, qayıtsın, o da qayıtdı. Tac əl-Muluk atası, arvadı və qoşunla gecə-gündüz yol gedib, öz şəhərlərinə çatdılar. Onların gəlməyi xəbəri hər yərə yayıldı. Şəhəri bayramsayığı bəzədilər...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz otuz yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət edirlər ki, Süleyman şah öz şəhərinə çatdı, şəhəri onunla oğlu üçün bayramsayığı bəzədilər, sonra onlar şəhərə girdilər, padşah şahlıq taxtında əyləşdi, oğlu Tac əl-Muluku da yanında əyləşdirdi. O, camaata hədiyyələr payladı, zindanda olanları azadlığa buraxdı. Sonra atası oğlu üçün qırx gün, qırx gecə toy elədi, adamlar şənlik elədilər, çalıb-oxudular; qulluqçuları tez-tez Sitt-Dünyanın rübündəni açıb onun gül camalına baxmaqdan doymurdular, bu iş qızı da tongo gətirmişdi. Tac əl-Muluk əvvəlcə ata-anası ilə görüşdü, sonra arvadının yanına gəldi. Onlar Məclisləri dağıdan gələncə şad-xürrəm ömür sürdülər”.

Ömar ibn an-Nüman şahın hekayəti

(ardı)

Dau əl-Məkan vəzir Dandana dedi: “Doğrudan da sən kimi adamlar dərddə ürəkləri şad edirlər, şahlarla söhbət zamanı onlarla hörmət-izzətlə rəftar edirlər”.

Bu vaxt onlar dörd ildə ki, əl-Kustaniyyəni mühasirəyə almışdılar, doğma yurdun həsrətini çəkirdilər, şəhəri mühasirədə saxlayıb gecə-gündüz vuruşmaqdan qoşun əhli tongo gəlmişdi.

Belə olanda, Dau əl-Məkan şah Bəhrəm, Rüstəmi, Törkəşi yanına çağırıb dedi: “Bilin və ağah olun ki, biz artıq neçə ildir ki, buradayıq,

ancaq hələ məqsədimizə çatmamışıq, əksinə dörd-sərimiz daha da çoxalıb. Biz bura Ömər ibn ən-Nüman şahın intiqamını almağa gəlmişdik, qardaşım Şərr-Kan öldürüləndən sonra qəmimiz bir idi, iki oldu, dərdimizin üstünə bir dörd də gəldi. Özü də bunların hamısının günahkarı Zət əd-Dəvahi qarıdır. O, sultanı öldürüb, arvadı şahzadə Səfiyyəni aparıb, bu ona az imiş, hələ üstəlik bizi aldadıb, qardaşımı doğradı. Mən intiqam almağa and içmişəm. Siz nə deyirsiniz? Dediklərimi başa düşün, cavab verin”.

Onlar başlarını aşağı salıb dedilər: “Vəzir Dandanın fikri lap doğru olar”.

Belə olanda, vəzir Dandan Dau əl-Məkan şaha yanaşdı dedi: “Ey şahənşah, bil və əgah ol ki, bizim burada qalmağımızın xeyri yoxdur, yaxşı olardı ki, vətənə qayıdaq, bir müddətdən sonra yenə bura qayıdıb, büt-pərəstlərin üstünə yürüş elərik”. Dau əl-Məkan onun cavabında dedi: “Gözəl fikirdir! Qoşun əhli arvad-uşağı üçün darıxıb, onları görmək istəyirlər, mən özüm də oğlum Kan-Məkan, qardaşım qızı Küdiyə-Fəkan üçün darıxmışam. Şərr-Kanın qızı Dəməşqdədir, ondan heç xəbər də yoxdur”.

Bunu eşidən qoşun əhli şad olub vəzir Dandana dua elədilər. Dau əl-Məkan carçıya əmr elədi car çəkib xəbər versin ki, üç gündən sonra tərpənirik. Qoşun əhli yola hazırlaşmağa başladı, dördüncü gün təbilleri çaldılar, bayraqları qaldırdılar, vəzir Dandan qoşunun qabağına düşdü, padşah ayanbaşı ilə birlikdə qoşunun ortasında yola çıxdılar.

Qoşunlar gecə-gündüz yol gedib Bağdada çatdılar, camaat onların qayıtmağına şad oldu, adamların dörd-qəmi dağıldı. Sağ qalanlar bir-biri ilə görüşdülər, bütün əmirlər dağılıb öz evlərinə getdilər, padşah saraya qalxıb yeddi yaşına çatmış oğlu Kan-Məkanın yanına getdi, Kan-Məkan bayıra çıxıb at minirdi. Şah səfərdən qayıdandan sonra dincəlib oğlu Kan-Məkanla hamama getdi, sonra gəlib şahlıq taxtında əyləşdi, vəzir Dandan, əmirlər, şahın yaxın adamları onun hüzurunda hazır durdular.

Dau əl-Məkan qübrətdə ona kömək eləmiş ocaqçını hüzuruna çağırırdı, gedib onu gətirdilər. Elə ki, ocaqçı gəlib onun hüzurunda dayandı, şah ona hörmət eləyib ayağa qalxdı, onu öz yanında oturtdu. Padşah ocaqçının ona elədiyi yaxşılıqı vəziərə danışdı, əmirlər də, vəzir də onu təriflədilər. Ocaqçı yeyib yatmaqdan çox yorulmuşdu, boynunu fil boynuna, üzü suiti qarnına dönmüşdü, yaşadığı evdən bayıra çıxmadığına görə, lap səfəhləmişdi, odur ki, padşahı tanımadı.

Padşah üzünü ocaqçıya tutub gülümsəndi, hörmətlə salam verib dedi: “Hə, yoxsa mənə tanımadın?” Onda ocaqçı özünə gəlib zənlə padşaha nəzər salandan sonra onu tanıdı, ayağa qalxıb dedi: “Dostum, səni kim sultan elədi?”

Padşah güldü, vəzir ocaqçıya yanaşdı, onu başa salıb dedi: “O sənin qardaşın və dostun idi, indi isə yerin hökmdardır, hökümən onun səni böyük xeyri dəyəcək. Gəl, səni öyrədim. Elə ki o səndən nə istədiyini soruşdu, ən böyük şeyi istə, axı sən onun öziz adamısan”. Ocaqçı dedi: “Qorxuram istədiyimi verməsin, ya da verə bilməsin”. Vəzir cavabında dedi: “Nə istəsən, o səni verəcək, özü də səni heç nə olmayacaq”. Ocaqçı ucadan dedi: “Allah haqqı, mən hökümən fikrimdə olanı istəyəcəyəm, hər gecə yuxuda bunu görürəm, özü də ümid eləyirəm ki, Allah-təala ona mənə verəcək”. Vəzir dedi: “Ürəyini sıxma, sən lap onun qardaşının yerinə Dəməşqin hökmdarı olmaq istəsən də, o, sənin sözünü yerə salmaz, səni hökmdar elər”.

Bu yerdə ocaqçı ayağa qalxdı, Dau əl-Məkan ona işarə elədi ki, əyləşsin, ancaq ocaqçı əyləşməyib dedi: “Allah eləməsin! Sənin hüzurunda oturmağa daha cürət eləmərəm”. Padşah cavabında dedi: “Yox, sən bundan sonra da həmişə mənim hüzzurunda otura bilsən. Mənim sağ qalmağıma sən bəis olmusan, odur ki, and olsun Allaha, məndən nə istəsən verəcəyəm. Əvvəlcə Allahdan, sonra da məndən nə istəyirsən deyinən?”

Ocaqçı dedi: “Ağa, istəməyə qorxuram”. Ancaq padşah ucadan dedi: “Qorxma! Ocaqçı yenə dedi: “Qorxuram ki, istədiyimi verməyəsən”. Padşah gülə-gülə soruşdu: “Nə istəyirsən? Allah haqqı lap dövlətimin yarısını istəsən, yenə də onu səni verərəm. Boş sözbəti burax, de görüm nə istəyirsən?” Ocaqçı dedi: “Qorxuram”. Padşah yenə ona dedi: “Qorxma, deyinən!” Ocaqçı yenə yazıq-yazıq dedi: “Qorxuram ki, istədiyimi mənə verə bilməyəsən”.

Bu yerdə padşah qəzəblənib ucadan dedi: “Tez ol, de görək nə istəyirsən?” Ocaqçı yavaşca dedi: “Əvvəlcə Allahdan, sonra da səndən istədiyim budur: bir fərman yaz ki, mən Qüds şəhərində olan ocaqçıların hamısının böyüyü olum”.

Sultan da, orada olan adamların hamısı gülüşüb dedilər: “Başqa bir şey istə!” Ocaqçı ucadan dedi: “Ağa, səni dedim ki, istədiyimi mənə verməyəcəksən, ya da verə bilməyəcəksən!” Vəzir, ikinci, üçüncü dəfə onu dümsüklədi, ancaq ocaqçı hər dəfə deyirdi: “Mən istəyirəm...”

Sultan dedi: “Tez ol, istə görüm!” Ocaqçı dedi: “Mən istəyirəm ki, sən mənə Qüds şəhərində, ya da Dəməşq şəhərində zibilçilərin başçısı

eləyəsən!” Oradakı adamlar elə qəh-qəho çəkib güldülər ki, qəşş eləyib arxası üstə yıxıldılar, vəzir ocaqçını dümsükləməyə başladı, ocaqçı çevrilib ondan soruşdu: “Sən kimsən ki, toqsirim olmaya-olmaya mənə vurursan? Axı sən özün mənə dedin: “Böyük şey istə!” Buraxın mənə, qoyun çıxım öz vətənimə gedim”.

Sultan başa düşdü ki, ocaqçı zarafət eləyir, bir az gözloyəndən sonra ona dedi: “Qardaşım, məndən adımıza layiq böyük bir şey istə”. Ocaqçı dedi: “Ey şahənşah, övölco Allahdan, sonra da səndən bir şey istəyirəm, mən qardaşımın yerinə Dəməşqin əmiri eləyəsən”. Padşah dedi: “Allah sənə Dəməşqin əmiri elədi”. Bunu eşidən ocaqçı oyulub onun qabağında yeri öpdü.

Padşah əmr elədi ki, onun üçün lazımı yerdə kürsü qoysunlar; ona əmir libası verdi, onun Dəməşq əmiri təyin edilməsi fərmanını yazıb möhür basdı, sonra vəzir Dandanı dedi: “Onunla heç kəs yox, sən gedəcəksən, qayıdanda qardaşımın qızı Küdiyo-Fəkanı özünə götürsən”. Vəzir cavabında dedi: “Baş yüstə, itaət borcumdur!” O, ocaqçını götürüb getdi, səfər todarükü görməyə başladı, padşah da əmr elədi ki, ocaqçıya nökr-ənaib versinlər, tozo kocavo, sultan libası hazırlasınlar, əmirlərə də dedi: “Kim mənə istəyir, bu adama hörmət eləsin, ona böyük ənəm versin”. Əmirlər də, hər öz gücünə görə, ocaqçıya ənəm verdilər.

Sultan ocaqçıya əz-Ziblikan adı, bir də əl-Mücahid¹ ləqəbi verdi. Onlar səfər todarükü görüb qurtarandan sonra ocaqçı vəzir Dandanla bərabər padşahlı xudahafizləşməyə, yola düşmək üçün ondan izn almağa getdilər. Padşah ayağa qalxıb onu qucaqladı, camaatla yaxşı rəftar eləməyi, iki ildən sonra müharibəyə hazırlaşmağı tapşırırdı, sonra onlar xudahafizləşdilər.

Dau əl-Məkan şah əz-Ziblikan adlı hökmdar əl-Mücahidə camaatla yaxşı rəftar eləməyi tapşırırdı, əmirlərə ona beş min qul və nökr bağışlayandan sonra o, yola çıxdı. Qul və nökrələr də onun dalınca getdilər, ayanbaşı, türk sərkərdəsi Bohram, deyləmlərin sərkərdəsi Rustəm, ərəblərin sərkərdəsi Törkəş onu üç gün yola saldılar, sonra onunla xudahafizləşib Bağdada qayıtdılar.

Sultan əz-Ziblikan, vəzir Dandan, onlarla olan qoşun-ləşkər az getdilər, çox getdilər, gəlib Dəməşqə çatdılar. Dau əl-Məkan şahın adı əz-Ziblikan, ləqəbi əl-Mücahid olan bir sultanı Dəməşqə hökmdar

qoymağı xəbəri quş qanadında bu şəhərə çatmışdı, Dəməşqdə olan adamların hamısı onu görməyə çıxdı. Sultan təmtəraqla Dəməşqə varid oldu, qalaya qalxdı, keçib taxtda oturdu, vəzir Dandan hüzurunda dayanıb ona qulluq elədi, əmirlərin rütbələrini, vəzifələrini ona dedi, əmirlərin onun yanına gəlib əlini öpdülər, ona dua elədilər. Sultan da onlarla xoş rəftar elədi, əmirlərə yaxşı ənəm, fəxir libaslar, hodiyyələr verdi, sonra xəzinəni açıb sərkərdədən tutmuş əsgərəcən qoşun əhlinin hamısına pul payladı, divan işlərinə rəhm ilə baxdı.

Sonra əz-Ziblikan sultan Şərr-Kanın qızı Küdiyo-Fəkanı xanımı yola salmaq üçün todarük görməyə başlayıb buyurdu ki, ona zorxara kocavo versinlər, vəzir Dandan üçün də todarük gördü, ona filan qədər pul təklif elədi, ancaq vəzir pulu almayıb dedi: “Sən şahlığa təvəllülə başlamısən, pulları hədəfə sovrurma, lazım olar, sonra biz pulları müqəddəs müharibə üçün, ya başqa işdən ötrü sənəndən alarıq”.

Vəzir Dandan səfərə hazırlaşanda sultan əl-Mücahid vəzirə xudahafizləşmək üçün ata mindi, Küdiyo-Fəkanı kocavoyə mindirdi, qıza qulluq eləmək üçün ona on koniz qoşdu. Vəzir Dandan gedəndən sonra əl-Mücahid öz torpağına qayıdıb, ölkəni idarə eləməyə, qoşunu möhkəmlətməyə başladı. O bilirdi ki, bir vaxt Dau əl-Məkan şah qoşun istəyəcək.

Sultan əz-Ziblikan burada qalsın, sizə kimdən deyim, vəzir Dandan. O, Küdiyo-Fəkanla, konizləri ilə bərabər yola düşəndən sonra onlar az getdilər, çox getdilər, heç yerdə ləngiməyib bir ay yol getdilər, gəlib Fərat çayının qırağındakı ərə-Ruhbə şəhərinə çatdılar. Sonra yenə yola düşdülər, gəlib Bağdada konarına yetişdilər; onda vəzir gəlib çıxdıqlarını xəbər vermək üçün Dau əl-Məkanın yanına adam göndərdi. Padşah ata minib onların pişvazına çıxdı, vəzir Dandan onu görəndə atdan düşmək istədi, ancaq padşah onu and verdi ki, belə iş görməsin. Padşah atını ona tərəf çapdı, gəlib ona çatanda əz-Ziblikan əl-Mücahidi soruşdu. Vəzir onun sağ-salamat olduğunu, qardaşı Şərr-Kanın qızı Küdiyo-Fəkanı xanımı göndirdiyini bildirdi. Padşah bu xəbərdən şad olub ucadan dedi: “Səfərdə yorulmusan, üç gün dincəl, sonra yanıma gələrsən”.

Vəzir öz evinə yollandı, padşah saraya gəlib qardaşı qızı sikkizaylı Küdiyo-Fəkanın yanına getdi, onu görəb şad oldu, qardaşını xatırlayıb qüssələndi, qıza tozo paltar tikməyi əmr elədi, ona qas-daş, ləl-cəvahirat verdi, sonra da buyurdu ki, onu oğlu Kan-Məkanın yanına köçürsünlər.

Onlar böyüyüb öz dövrünün ən ağıllı, ən cəsarətli adamları olmuşdular, ancaq bu da vardı ki, Küdiyo-Fəkan böyüyüb ağıllı, kamallı,

¹ Əz-Ziblikan (zibil – tozok sözündəndir) – ocaqçının peşəsinə işarə ilə zarafatla verilən addır. (Şorqo hamamda yanacaq yerinə tozok işlənir). Əl-Mücahid – din uğrunda müharibə deməkdir.

işin axırını fikirləşən bir qız olmuşdu. Kan-Məkan isə böyüdükcə əli açığ, ədalətli, mərd oğlan olurdu, ancaq işin axırını fikirləşmirdi. Hər ikisi böyüyüb on yaşına çatdı. Küdiyo-Fəkan at minib dayıoğlu ilə səhraya çıxmağa başladı, səhrada onlar atlarını çapıb uzaqlara gədirdilər, onlar qılınc oynatmaq, nizə işletmək öyrəndilər; bu minval ilə onlar on iki yaşına çatdılar.

Sonra padşah dava eləmək fikrinə düşdü, o əməlli-başlı dava tədə-rükü gördü, vəzir Dandanı yanına çağıraraq dedi: "Bil və agah ol ki, başıma bir fikir gəlib, onu sənə demək istəyirəm. Mənə tez cavab ver". Vəzir Dandan ondan soruşdu: "Ey şahənşah, o nə fikirdir?" Padşah dedi: "Mən oğlum Kan-Məkanı sağlığında sultan eləmək istəyirəm ki, ona baxıb şad olum, ölənəcn onun yerinə vuruşum. Sənin fikrin nədir?"

Vəzir Dandan əyildi, Dau əl-Məkanın qabağında yeri öpüb cavabında dedi: "Ey şahənşah, sənin fikrin gözəldir, ancaq iki sobobə görə bunun vaxtı deyil: əvvəla, oğlum Kan-Məkan hələ uşağıdır, ikincisi, kim sağlığında oğlunu sultan eləyorsa, bundan sonra ömrü az olur. Mənim cavabım budur". Padşah dedi: "Ya vəzir, bil və agah ol ki, oğluma hamilik eləməyi mən qardaşımın övəsi olan yeznəmə, əyan-başıya tapşırmaq istəyirəm". Vəzir cavabında dedi: "İxtiyar sahibisən, biz sənin əmrinə tabeyik".

Padşah buyurdu ki, əyanbaşını, öz şahlığının əyanlarını onun hüzuruna çağırınsınlar, elə ki onlar gəlib onun hüzurunda dayandılar, padşah dedi: "Mənim oğlum Kan-Məkanı hamınız tanıyırsız. Siz bilirsiniz ki, o öz zamanəsinin adamları arasında pəhləvandır, özü də qılınc oynatmaqda, nizə işletməkdə tayı-borabəri yoxdur, mən onu sizə sultan eləmişəm, əməsi yerində olan əyanbaşı da onun hamisidir".

Bunu eşidən əyanbaşı dedi: "Ey şahənşah, mən sənin səpdiyin toxumun cücərtisiyəm!" Dau əl-Məkan ona dedi: "Ya əyanbaşı, oğlum Kan-Məkanla qardaşım qızı Küdiyo-Fəkan əmioğlu, əmioqızıdır. Mən qızı oğlana rə verməmişəm". O, hüzurunda olan adamları şahid elədi, oğluna saysız-hesabsız var-dövlət bağışladı. Sonra da bacısı Nüz-xət öz-Zamanın yanına gedib onu məsələdən həli elədi, bacısı bu işə şad olub dedi: "Onların ikisi də mənim balalarımdır, Allah sənə nə qədər dünya var ömrü versin ki, onların üstündə göz olasan". Padşah dedi: "Bacı can, sağlığında arzuma çatdım, indi oğlum tərəfdən üroyim rahatdır, ancaq sənin gözün onun üstündə olmalıdır, onun anasından da muğayat olmalıdır".

Padşah oğlunu, qardaşı qızını, arvadını gecə-gündüz elə hey əyanbaşı ilə Nüz-xət öz-Zamana tapşırdı ki, onlardan muğayat olsunlar,

çünki yaxın vaxtda öləcəyi üroyinə dammışdı; o xəstə idi, yorğan-döşəyə düşmüşdü, onun yerinə əyanbaşı divan qururdu, məmləkəti idarə eləyirdi.

Bir ildən sonra Dau əl-Məkan şah oğlu Kan-Məkanla vəzir Dandanı yanına çağıraraq dedi: "Oğlum, bu vəzir mənə sonradan atalıq eləyəcək. Bil və agah ol ki, mən bu fəni dünyadan axirət evinə gedirəm; mənim üroyimdə heç bir arzum qalmayıb, üroyimdə təkə bir dördim var ki, onu da Allah sənin olınlo yox eləyəcək". Oğlu ondan soruşdu: "Atacan, o nə dərddir?" Padşah cavabında dedi: "Oğlum, mən babam Ömər ibn ən-Nümanın, bir də əmin Şörr-Kan şahın qatili Zət əd-Dəvahi qaridan intiqam almamış öləcəyəm. Allah sənə kömək eləso, bunu yadından çıxarma, kafirlərin bizə vurduğu yaranın heyfini onlardan çıx, rüsvayçılığı üstümüzə gətir, qərinin hiyləsindən özünü qoru, vəzir Dandanın sözünə qulaq as, o, qədimdən bəri şahlığımızın dayağıdır".

Şahzadə atasının sözlərinə diqqətlə qulaq asdı; padşah ağladı, xəstəliyi daha da ağırlaşdı, padşahlıq onun yeznəsi əyanbaşının əlinə keçdi, əyanbaşı ahl adamı idi. O, divan qurur, əmr verir, qadağan qoyurdu, bu minval ilə bir il keçdi; Dau əl-Məkan naxoşluqdan əziyyət çəkirdi, o düz dörd il xəstə yatdı. Bu dörd il əyanbaşı məmləkəti idarə elədi, rəyyot də, əyanlar da ondan razı idilər, torpaqların hamısında ona dua eləyirdilər.

Dau əl-Məkanla əyanbaşı burada qalınsınlar, sizə kimdən deyim, Kan-Məkandan. Onun işi-gücü əməsi qızı Küdiyo-Fəkanla bərabər səhər təzədən evdən çıxıb gəcn olancan elə hey at sürmək, nizə oynatmaq, ox atmaq idi; sonra qız öz anasının yanına, Kan-Məkan da öz anasının yanına gəldi; Kan-Məkan evə gələndə gördü ki, anası atasının başı üstə oturub ağlayır, oğlan da səhərcən atasına qulluq eləyirdi, sonra da həmişəki kimi atı minib əməsi qızı ilə bərabər səhraya çıxırdı. Xəstəlik Dau əl-Məkanı lap oldən salmışdı, o, ağlaya-ağlaya bu şəri oxudu:

"Kecdi dövrənin mənim, lap düşdü taqətdən canım,
Gördüyün cansağlığımın qalmayıbdır bir esor.

Heyrətə salmışdı bir vaxt ələmi güc-qüvvətim,
Rəyirə qarşı dura bilməzdi əsla bir nəfər.

İndi can üstündəyəm, oğlum təsəllimdir mənim,
Xəstə şah öz oğlunu taxtında şah görmək dilor.

Yox qılınc vurmaqda, ox atmaqda ondan mərd igid,
O alar düşmənlərimdən heyfimi bir gün gələr.

Canda taqət qalmayıb, artıq heçəm, mən bir heçəm,
Haqqadır yalnız ümidim, bəlkə dədə haqq yəter”.

O, şəri oxuyub qurtaran kimi başını yastıqə qoydu, gözünü yumdu, yuxuya getdi, yuxuda gördü ki, bir adam ona deyir: “Şad ol, sənin oğlun ədaləti yer üzündə yayacaq, adil hökmdar olacaq. Allah bəndələri ona itaət eləyəcəklər”. Padşah xoş xəbərdən şad olub yuxudan ayıldı, bir neçə gündən sonra Əzrail başının üstünü aldı, bütün Bağdad əhli onun ölümünə yas tutdu, kəsib də, dövlətli də onun ölümünə ağladı.

Ancaq zaman keçdi, hamı onu yaddan çıxartdı. Elə bil o heç dünyaya gəlməmişdi. Kan-Məkanın da halı dəyişmişdi: Bağdad əhli onu taxtdan salıb, ailəsi ilə bir evə köçürmüşdü. Onlar həmin evdə tək-tənha qalırdılar. Kan-Məkanın anası necə alçaldığını görəndə ucadan dedi: “Allaha təvəkkül, əyanbaşının yanına gedəcəyəm, bəlkə o bizə rəhm elədi”.

Sonra o, evdən çıxıb əyanbaşının evinə getdi, indi o sultan olmuşdu. Gördü ki, o, xələcə üstə oturubdur. Kan-Məkanın anası sultanın arvadı Nüzxət öz-Zəmanın yanına gəldi, hönkür-hönkür ağlayıb dedi: “Doğrudan da ölünün dostu olmaz! Allah ömrünüzü uzun eləsin, sizə pis gün qismət eləməsin. Həmişə hökmdar olasız. Varlıya da, kəsibə də bir gözlə baxasız! Sənin ki qulağın eşidir, gözün görürdü, biz necə cah-cəlalə, şən-şöhrətlə ömür sürürdük. İndi isə fələyin çərxi dönüb, bizimlə düşmən kimi rəftar eləyir, bəxtimiz yatıb. Bir vaxt mən özüm adamlara kömək eləyirdim, əl tuturdum, indi isə sənin yanına gəlmişəm ki, mənə kömək eləyəsin. Kişi öləndə onun arvadı, uşaqları sahibsiz qalıb hörmətdən düşür”. Sonra da bu beytləri dedi:

“Ölmək mənə xoşdur belə miskin yaşamaqdan,
Artıq geri dönməz o gözlə günlərim, heyhat!

Almışdı məni qoynuna dinclik və səadət,
Əfsus, o gözlə çağları çərx eylədi borbəd!

Dərd oldu əziz kimsələrin məhvi mənimçün,
Birdən elədi çərxi-fələk qəlbimi naşad”.

Nüzxət öz-Zaman bu beytləri eşidəndə qardaşı Dau əl-Məkan, onun oğlu Kan-Məkan yadına düşdü, qardaşının arvadına yaxın qohum

kimi hörmət eləyib dedi: “Vallahi, mən indi varlıyam, sən isə kəsibsan. Allah haqqı, biz sənin yanına gələ bilmirdik. Qorxurduq ki, üroyinə toxunar, axı bizim var-dövlətimizin hamısı sənin ərindən qalıb. Bizim evimiz, sənin evindir. Bizim məskənimiz, sənin məskənidir. Biz necə dolansaq, siz də elə dolanaçaqsınız, bizim nəyimiz olsa, sizin də olacaq.

Sonra o, qardaşı arvadına bahalı libas bağışladı, sarayda ona öz otaqları ilə yanaşı otaqlar ayırdı. Qardaşı oğlu Kan-Məkanla bərabər şad-xürrəm ömür sürməyə başladı. Nüzxət öz-Zaman Kan-Məkanə şahənə libas geyindirirdi. Onlara qulluq etmək üçün kənizlər ayırdı. Bir müddətdən sonra Nüzxət öz-Zaman qardaşı Dau əl-Məkanın arvadının əhvalatını ərinə danışanda kişinin gözləri yaşardı, o ucadan dedi: “Əgər səndən sonra həyatın necə olacağını görmək istəyirsənsə, başqasından sonra həyatın necə olduğuna bax, qardaşın arvadına hörmət elə...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz otuz səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Nüzxət öz-Zaman ərinə, əyanbaşına qardaşı arvadının əhvalatını danışandan kişi ucadan dedi: “Qardaşın arvadına hörmət elə, qoy o, kəsib-lığın daşını atsın, var-dövləti içində ömür sürsün!”

Nüzxət öz-Zaman, onun əri, bir də Kan-Məkanın anası burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, Kan-Məkanın onun əmisi qızı Küdiyə-Fəkandan. Onlar böyüyüb on beş yaşına çatdılar. Özü də hər ikisi barlı tər budaq kimi, ya da ondördgeçək ay kimi gözəl idi. Küdiyə-Fəkan rübənd salmış, girdəyanaqlı, gözəlbənizli, incəbelli, iribudlu, ucaboylu bir qız olmuşdu. Dodaqları məst eləyən şərəbdən şirin, ağzının suyu səlsəbil¹ kimi dadlı idi. Belə qız bərədə bir şair yaxşı deyib:

Meydən daha təsirli dodaqlar var o qızda,
Köksündəki barlar bal alıb şəhd lobindən.

Qəddin əyər-əyməz məməsi cünbüşə başlar,
Əhsən! Onu kamil yaradan xaliqə əhsən!

¹ Səlsəbil – müsəlmanların rəvayətinə görə cənnət bulacağıdır.

Allah-təala bu qızı elə gözəl yaratmışdı ki, daha nə deyim! Onun qədd-qamətinə tər budaqlar həsəd aparır, qızılgül onun yanaqlarından utanırdı, ağzının suyu saf şorabı lağa qoyurdu; bu gözəl qız adamın ürəyini açdı, şair belə bir qız barədə yaxşı deyib:

Ona gözəlliyin tamam zahir olub nişanları,
Heyranıdır o gözəllərin sürməçəkən də, sürmə də.

Nazla baxıb can almağı adət edən gözəl gözü
Sanki iti bir qılıncdır, məhv eləyir bir homloda.

O ki qaldı Kan-Məkana, o da elə gözəl, elə göyçək idi ki, elə bil ay parçası idi; ıgıdlikdə də onun tayı-bərabəri yox idi. Bu onun işıldayan gözələrindən görünürdü. Pəhləvanların ürəyi ona meyil eləyirdi. Qara-gözlü bu oğlanın bığ yeri tərleyəndə onun gözəlliyinə çox şairlər, bu beytlərə oxşar şeir qoşdu:

İpəkdən incə saqqalı qaraldı üz kənarını,
Onun yanında zülmətin o qalmayıbdı zülməti.

Kiçik bir ahu zənn edir o novcavani el-oba,
Qılınc çökür baxanlara o gözəllərin məlahəti.

Başqa bir şair isə belə deyib:

Qarışqa tək salıbdır iz o üzdə eşqi şuxların,
Bu izlər artırıb onun üzündə lələ rəngini.

Alov içində ömür edir o nakam eşq əsirləri,
Yaşıl ipək geyib özü, toxcuəbə salır məni.

Günlərin bir günü, bayram günü Küdiyo-Fəkan bir oyan qohumu-gilə bayramlığa getmişdi. Dövrəşində kənizlər olan bu gözəlin al yanaqları qara xalına paxıllıq eləyirdi, şəkər dəhani elə bil qızılgül butası idi. Kan-Məkan nur saçan, aya oxşayan bu qızın başına dolanmağa, gözələrini zilləyib ona baxmağa başladı; sonra o özüne ürək verib şerlə ona dedi:

"Haçan bu ayrılığın xəstəsi şofa tapar, ah,
Haçan, bu hicranı canan vüsali eylər övöz?"

Biləydim, hansı gecə birgə baş qoyub yatağa,
Onunla bir yatub, allam o yarla birgə nəfəs?"

Bu şeri eşidən Küdiyo-Fəkan onu məzəmmət eləməyə başladı, qəzəblənib qürurla dedi: "Sən bu şeirdə adımlı çəkdin ki, məni öz qohumlarının arasında rüsvay eləyəsən! Vallahi, bir də belə şeylər eşitsəm, Xorasan və Bağdadın adil hökmdarı, oyanbaşıya şikayət elə-yəcəyəm ki, o özü səni biabır eləyib hörmətdən salsın".

Kan-Məkan hirsini boğub dinmədi, elə qəzəbli-qəzəbli Bağdada qayıtdı, Küdiyo-Fəkan da öz sarayına gəlib, əhvalatı anasına danışdı, əmisi oğlundan şikayət elədi. Anası ona dedi: "Qızım, bəlkə, o səni bu sözləri pis ürəklə deməyib, məgər o yetim deyib? Axı, bir də o səni təhqirəməz söz deməyib, məgər bunu bir adama deyərsən, yoxsa sultana xəbər çatar, o da oğlanı öldürdü, onun izi-tozu da qalmaz".

Bağdadda Kan-Məkanla Küdiyo-Fəkanın sevimsi xəbəri dillər əzbəri olmuşdu, arvadlar hər yerdə bu barədə danışdılar. Kan-Məkanın ürəyi partlayırdı, səbri tükənmişdi, məhəbbətin dərindən lap aciz olmuşdu. O, qolbindokini heç kimdən gizlətmirdi, hicranın əlindən üro-yinin necə ağrıdığını açıb demək istəyirdi, ancaq Küdiyo-Fəkanın məzəmmətdən, qəzəbindən qorxurdu. Odur ki, Kan-Məkan bu iki beyti dedi:

"Açıq tutmuş, incimş yarımın
Mən dözdədim giley və danlığına.

Bir nicat, bir şofa ümidi ilə,
Xostə dözmürmə dağbasan dağma!"

Şohrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elo ki yüz otuz doqquzuncu gecə oldu, Şohrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oyanbaşı sultan olandan sonra ona Sasan şah adı verdilər, o şahlıq taxtında oyloşub rəiyyətlə yaxşı rəftar eləməyə başladı. Günlərin bir günü o, taxtda oyloşmuşdu, Kan-Məkanın şeirləri onun qulağına çatdı, olub keçənlər yadına düşdü, qanı qaraldı, arvadı Nüzxət öz-Zamanın yanına gedib dedi: "Odlə pambıq bir yerdə tutmaz, bir də nə qədər ki, kişinin gözü görür, nəfəsi gəlir-gedir arvadları ona etibar eləmək olmaz.

Qardaşın oğlu Kan-Məkan böyüyüb kişi olub, onu ayağında bilərzik gəzdirənlərin yanına buraxmaq olmaz, özü də sənin qızın daha kişi üzünü görməməlidir, çünki o yaşda qız kişilərdən uzaq olmalıdır". Nüxət öz-Zaman cavabında dedi: "Düz buyursan, ey adil şah".

Ertəsi gün Kan-Məkan həmişəki kimi bibisi Nüxət öz-Zamanın yanına gəlib salam verdi, bibisi salamatını alıb dedi: "Oğlum, sənə bir sözüm var, mən onu sənə deməməli idim, ancaq istəməsəm də onu sənə deyəcəyəm". Kan-Məkan dedi: "Qulağım səndədir, deyinən". Onda Nüxət öz-Zaman dedi: "Küdiyo-Fəkanın atası, əyanbaşı dediyin şeirləri eşidibdir, ona görə də buyurub ki, qızı səndən ayırım. Oğlum, əgər sənə bir şey lazım olsa, qarı daldından istərsən, mən də göndərəm. Daha Küdiyo-Fəkana baxma, bu gündən sonra buralara gəlmə".

Kan-Məkan bu sözləri eşidəndə dinnməz-söyləməz ayağa qalxıb bayıra çıxdı. Anasının yanına gedib bibisinin sözlərini ona yetirdi. Anası dedi: "Bu sənə çox danışmağının bəlasıdır. Sən Küdiyo-Fəkana olan məhəbbətinin sadası hər yerdə yayılıb. Bu yaxşı deyil, sən onların çörəyini yeyirsen, həm də qızlarına aşiq olursan!" Kan-Məkan cavabında dedi: "O mənim əmim qızıdır, məndən başqa kimin ixtiyarı var onu alsın?" Anası ucadan dedi: "Bəsdir, bunu dilinə belə gətirmə, söz Sasan şahı çatır, sonra yaxşı olmaz! Qız da öldürsən çıxar, başın da min bələ çəkər. Bu gün axşam bizə şam yeməyi də göndərməyiblər, biz acından öləcəyik. Başqa şəhərdə yaşasaydıq, ya acından, ya da dilənçilik eləməyin xəcalətindən ölərdik".

Anasının bu sözlərini eşidən Kan-Məkan qəm doryasına batıb hönkür-hönkür ağladı, zərrə-zərrəyə şikayətlənib bu şəri oxudu:

"Tərk et bu ciddi töhməti, tərk et məzəmməti,
Qəlbim sevir bu qəlbi əsir etmiş afəti.

Məndən dayanət etmə tələb, səbir gözləmə,
Çoxdan dayanət ilə könül kosmuş ülfəti.

Eşqin yolundan heç də çəkəndirməyin məni,
Könüm həmişə soslayacaq səf məhəbbəti.

Məndən o gülüzarımı zorla ayırdılar,
Allah bilir ki, mən güdənom irzi-isməti.

Qəlbim sinəmdə zağ-zağ əsər körpə quş kimi,
Hər yerdə o dilbər yarımın düşsə söhbəti.

Qeybətcilər də dinləsin, ey əmcəmin qızı:
Qəlbim qalıbdı sənə gözü, sənənsə afətim".

Şəri oxuyub qurtaran kimi anasına dedi: "Daha mən nə bibimin, nə də bu adamların yanında qalmıram! Yox, mən saraydan çıxıb gedəcəyəm, şəhər kənarında bir ev tutacağam".

O, anası ilə bərabər saraydan çıxıb şəhər kənarında dilənçilərlə qonşuluqda yaşamağa başladı, Kan-Məkanın anası hər gün gedib saraydan yemək götürirdi, onlar beləcə dolanırdılar.

Günlərin bir günü Küdiyo-Fəkan Kan-Məkanın anasıyla təkləkdə oturub ona dedi: "Xala, Kan-Məkanın kefi necədir?" Qarı cavabında dedi: "Qızım, o sənə aşiq olub, odur ki, qəm doryasına batıb, elə hey göz yaşları axıdır!" Sonra da qarı Kan-Məkanın şerini Küdiyo-Fəkana oxudu, onun şerini eşidəndə qız ağlayıb dedi: "Allah haqqı, mən ondan nə sözlərinə görə, nə də zöhləm getdiyinə görə ayrılımışam. Mən bu işi ona görə elədim ki, onu düşmənlərin pis əməlinə qoruyum. Mən onun xiffətini daha çox çəkirəm, hicran atəşinə necə yandığımı dilə deyə bilmirəm. Əgər o mənim barəmdə çox danışmasaydı, səbirli olsaydı, atam ona həmişə mərhəmət göstərirdi, daha tənbəh olardı. Adamın başına çox işlər gəlir, hər işdə səbirli olmaq lazımdır. Bəlkə bizi bir-birimizdən ayıran, yenə də birləşdirəcək! Sonra da qız bu iki beyti dedi:

"Ey əmim oğlu, sənə eşqin tərk
Güclü bir eşq yaşatmaqda ürk.

Eşqimi mən həmişə gizlədirəm,
Niyə gizlətmədin öz eşqini sən?"

Kan-Məkanın anası qızın bu sözlərini eşidəndə ona razılıq elədi, canına dua edib getdi, evə gəlib əhvalatı oğlu Kan-Məkana danışdı, işdən həli olan Kan-Məkanın qıza olan məhəbbəti birə min artdı, ümidini itirdiyindən soyumuş ürəyində məhəbbət atəşi yenə alovlandı. Sonra o dedi: "And olsun Allaha, ondan başqa heç kəs mənə lazım deyil". Sonra da bu iki beyti oxudu:

"Əl çək bu məzəmmətdən, onu dinləmirəm mən;
Gizlətdiyini indi ürək söyləyir aşkar.

Vəslindən ümid üzmədiyim yarı ki, uzaqdır,
Onsuz elə zənn etmə mənim gözdə yuxum var".

Kan-Məkanın günü-güzəranı yox idi, onu elə bil isti tavaya salmışdılar. Bu minval ilə günlər gəlib keçdi, onun on yeddi yaşı tamam

oldu, o elə gözəl, elə göycək oğlan olmuşdu ki, lap elə bil ay parçası idi. Bir gecə o yatmamışdı. Oturub fikir eləyirdi, birdən öz-özünə dedi: "Bu nədir, sevgilimi görmədiyimdən yavaş-yavaş əriyirəm, nə vaxt-can dərdimi oyan eləməyəcəyəm! Mənim birçə eybim varsa, o da kasıblığımdır! Vallahi, bu ölkədən baş götürüb gedəcəyəm bərrü-biyabana! Bu şəhərdə yaşamaq mənə əzab verir, burada nə dostum, nə də sevgilim var ki, ürəyimi şad eləsinlər. Mən vətəndən baş götürüb gedəcəyəm ki, qərblərdə ölüm, canım qurtarsın, bir də belə alçalma-yım, dörd-qəm görməyim". Sonra da bu şəri oxudu:

"Qoy mənim qəlbim daha sürətlə vursun, titrosin,
Könlümün sevdasını madam ki, hiss etmir yağı.

Qəmli bir dastan yazılmış ağ varağıdır varlığım,
Göz yaşıyla yazmada sərlovhəni hicran dağı.

Huridən üstündür ayüzlüm, elə fərz et ona,
Enməyə göydən yerə rüxsət verib cənnət bağı.

Kim ki, xəncər qaşlarından qorxmayıb baxsa ona,
Xatirindən qoy çıxartsın dünyada sağ qalmağı.

O məni madam ki, qovmuş öz yanından, mən gedib
Taparam qütbət diyarda ruzim ilə sığnağı.

Azad olmağın qəmindən ərzi-cövlan eylərəm,
Öyrənər bir başqa şeydən qəlbim ilham almağı.

Varlı-hallı, könlü şad gəlləm bura; oğyarımın
Öyrənər kəskin qılıncım yurduna qan salmağı.

Yox, boş əllə gəlmərəm, var-dövlətim başdan aşar,
Qarşısında qüvvəmin bir ləhza təlaşmaz yağı".

Kan-Məkan əynində qısaqollu köynək, başında yeddi ildən çox geydiyi gecə papağı, üç gün bundan qabaq bişirilmiş quru yayma götürüb ayaqyalın evdən çıxdı. Gecəyarı, qaranlıq zülmətdə Bağdadın əl-Azad darvazasına gəldi, dayanıb darvazanın açılmağını gözlədi; elə ki şəhər darvazasını açdılar, hamıdan qabaq Kan-Məkan şəhərdən çıxdı; o, səhraya üz qoyub gecə-gündüz yol getdi.

Gecə olanda anası onu axtarmağa başladı, heç yerdə tapa bilmədi, dünya gözündə dar oldu. Anası bir gün, iki gün, üç gün onu gözlədi; bu

minval ilə on gün keçdi, ancaq Kan-Məkandan xəbər-ətər çıxmadı, arvad qəm dəryasına batdı, ağlamağa başlayıb ucadan dedi: "Oğlum, məni dərde saldın. Mən bu dünyada çox dörd-qəm görmüşəm, buna görə də adamlardan uzaq olmuşam. Sən gedəndən sonra nə dilimə yemək dəyib, nə də gözümə yuxu gedib. İndi pənahım göz yaşıdır! Oğlum, sənin soruğunu hansı ölkədən alacağam, indi sən hansı şəhərdə-sən?" O dərindən ah çəkib bu şəri oxudu:

"Dammışdı mənim qəlbimə, dostlar gedəcəklər,
Hicran oxunu tuşlayıb atdı bizə sarı.

Mahmızlayıb öz atlarını getdi ki, onlar,
Can üstə üzüb cismimi öldən sala ağrı.

Bir qəmli göyərçin səsi zülmətləri yardı,
Tərk et, dedim, ey boynu bəzəkli ahı-zarı.

Hərgah o da məntək qəmə olsaydı giriftar,
Süsəlməyə gəlməzdi, inan səbri-qərarı.

Bir halda ki, üz döndərərək dost məni atdı,
Əskilməyəcək qəlbimin heç dərdi-qubarı".

Bundan sonra o, yemək-icməkdən kəsilib, göz yaşlarına qər qəldi, o hər yerdə ağlayırdı, onun dərдинə bütün Allah bəndələri, bütün məmləkət ağlayırdı. Adamlar deyirdilər: "Yerin məlum, ay Dau əl-Məkan?" Bir başqaları tələdən şikayətlənib deyirdilər: "Görəsən, Kan-Məkana nə olub, o niyə vətəndən didərgin düşüb, onu niyə buradan qovublar, axı onun atası aqları doyuzdururdu, ədalətli iş görürdü". Kan-Məkanın anasının ah-naləsi ərşə qalxdı, bu xəbər gedib Sasan şahı çatdı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz qırıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Kan-Məkanın başına gələn əhvalat böyük əmirlərin vasitəsilə Sasan şahı

çatdı. Onlar şahı dedilər: "Kan-Məkan bizim padşahın oğlu, Ömər ibn ən-Nüman şahın nəvəsidir, bizə məlum olub ki, o, vətəndən didərgin düşüb, yad ellərə pənəh aparıb". Bunu eşidən Sasan şahın emirlərə qəzəbi tutdu, onlardan birini asmağı əmr elədi; qalan əyanların ürəklərinə qorxu düşdü, onlar daha səslərini çıxarmadılar. Sonra Sasan şah Dau əl-Məkanın ona elədiyi yaxşılıqları xatırlayıb yada saldı ki, şah öz oğlunu ona tapşırırmışdı, odur ki, pərişan olub dedi: "Bütün ölkələri gəzib hökmən onu axtarıb tapmaq lazımdır".

Sasan şah Tərkeşi yanına çağırıb ona tapşırırdı ki, yüz nəfər atlı götürsün, gedib Kan-Məkanı axtarsın. Tərkeş on gün oğlanı axtardı. Sonra qayıdıb dedi: "Ondan heç bir xəbər verən olmadı, onun heç soruşğunu da eşitmədim". Sasan şah Kan-Məkanla pis rəftar etməyinə peşman olub qəm-qüssəyə batdı. Kan-Məkanın anası rahatlığını itirmişdi, səbri tükənmişdi, bu minval ilə iyirmi gün keçdi.

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim Kan-Məkandan. O, Bağdaddan çıxıb, səhraya üz qoyandan sonra üç gün yol getdi. Səhrada heç kimə – nə piyadaya, nə də atlıya rast gəlmədi, yuxusu qaçdığından vətən, qohum-qardaşı yadına düşdü. O, ot yeyir, çayların suyundan içir. günorta vaxtı isti düşəndə ağac altında uzanıb dincəlirdi. O bir yoldan çıxıb başqa yolla getməyə başladı, üç gün də bu yolla addımladı, dördüncü gün gəlib bir torpağa çatdı ki, onun vadilərində ot göyərir, ağaclar bitirdi; bu yerdə dağların ətəkləri çəmənzar idi, buranın torpağı şimşəklərin gurultusu, quşların xoş səsləri altında buludların piyaləsindən doyunca su içmişdi, odur ki, yamaclar yamyasıl, düzənliklər çəmənzar idi.

Kan-Məkan ata yurdu doğma Bağdadı xatırlayıb dərdli-dərdli bu iki beyti dedi:

"Gedirəm, tez geri dönnəm deyər mən,
Kim bilir, bir də bura gəlləm haçaq?"

Baş veribdirsə bir iş, çarəsi nə?
Eşq ucundan düşürəm eldən uzaq".

Şəri oxuyub qurtaran kimi Kan-Məkan göz yaşlarını silib yaşıl otlardan yedi, sonra dəstəmaz alıb bir neçə günün qəza namazını qıldı, axşamacan həmin yerdə qalıb dincəldi. Elə ki gecə oldu, uzanıb gecə yarınsınacan yatdı, sonra adam səsi eşidib oyandı, həmin adam bu şəri oxuyurdu:

"Sevdiyin bir çöhrədə xoş bir təbəssüm görmədən,
Adı yox, mənası yoxdur dünyada ömür etməyin.

Bir gözəllik qarşısında sidiq ilə, ixlas ilə
Kilsədə hər gün keşişlər səcdə etmirmi, deyən?

Ayrılıqdan yüzqat əladir ölüm – gəlmir yuxun
Ki, bəri rüyana girsən candan artıq sevdiyin.

Xoş o aşiq halına çatmış nigarin vəslinə,
Daimi mehmanıdır canan ilə bir süfrənin.

Bax yenə gəlmiş bahar əyyamı, açmış gül-çiçək,
Belə bir xoş fəsilə də məhv olmaz heç bir istəyin.

Bəxtiyardır yer üzü, sellər-sular daşmaqdadır,
Qalxın ey işrət sevənlər, fəslidir gülgün meyin!"

Kan-Məkan bunu eşidəndə dərdi yadına düşdü, göz yaşı sel kimi yanaqlarından axdı, ürəyi eşq atəşinə yanmağa başladı. O baxdı, görsün ki, bu şəri deyən kimdir, ancaq gecə qaranlığında heç kəsi görmədi, dərdi-qəmi artdı, həm də o təşvişə düşdü. Odur ki, Kan-Məkan dağ ətəyindən vadiyə enib çayın qırağı ilə getməyə başladı, həmin səs sahibinin ah çəkə-çəkə bu şəri oxuduğunu eşitdi:

"Eşqin qəmindən etməz idin nələ bir zaman,
Hicran günündə ağla, könül, ağla, nələ çək.

Əhd cəladın o yarla əzəldən, odur ki, bax,
Daim vüsala meyil eləyib can atır ürək.

Daim, sərinlədir vücudumu eşqin təlatümü,
Zənn et ki, dörd tərəfdən əsir bir sərin külək,

Canan salırmı heç yadına, ey Sada, səni,
Əhdi gəlirmi xətrinə, bir danış görək?"

Tale haçan görüşdürür, ah, nazlı yarla mən
Nəql eyləyək hekayəmizi son vüsala-dək.

Canan: "Bu eşqə səndəmi oldun fəda? – dedi.
Sordum: "Yolunda azmı cavan etmiş ömrü tərək?"

Çeşmin oxundan aşıqı Allah əsirgösün,
Qorxunc deyildir hicri onun , bil ki, noslütök.

Yox, yox, fəraqı lap mənı öldən salıb onun,
Dərman deyil, sağlamaq üçün vəsli-yar görök”.

Kan-Məkan tanış səsini dedi ki şərə ikinci dəfə qulaq verib, yenə heç kimi görmədi, birçə bunu başa düşdü ki, həmin adam da özü kimi aşıqdır, sevdiyi qızdan ayrı düşübdür. Odur ki, Kan-Məkan özlüyündə fikirləşdi: “Mənimlə yan-yana yata bilər, onunla bu qütbətdə dost olaram”. Sonra da boğazını arıtlayıb bərkədən qışqırdı: “Ay bu qaranlıq gecədə gözib dolaşan şəxs, yaxın gəl, başına gələn əhvalatı mənə danış; bəlkə sənə kömək eləyə bildim!”

Kan-Məkanın bu sözlərini eşidən adam cavabında qışqıra-qışqıra dedi: “Ay mənim səsimə səs verən, hekayətimi eşitmək istəyən pöhləvan, kimsən, bəni-adəmsən, ya cinsən? Ölümün çatmamış cavab ver, bax iyirmi gündür ki, mən bu səhradayam, hələ öz səsimdən başqa səs eşitməmişəm!”

Bunu eşidən Kan-Məkan özlüyündə fikirləşdi: “Görünür, onun başına gələn əhvalat mənim başıma gələnin təyidir, mən də onun kimi iyirmi gündür səhradayam, ancaq bir adam səsi eşitməmişəm. Mən səhər açılanacan ona cavab verməyəcəyəm”. O lal-dinməz oturdu.

Həmin adam qışqıra-qışqıra dedi: “Ay mənı səsləyən, oğər cinsənə, çıx get, yox bəni-adəmsənə, onda gözle, qoy qaranlıq gecə yox olsun, səhər açılın”. Qışqıran adam, öz yerində, Kan-Məkan öz yerində oturdu, onlar səhər açılanacan bir-birinə şəir deyib hönkür-hönkür ağıladılar. Səhər açılanda Kan-Məkan danışan adama baxdı, gördü ki, cavan bədəvi ərəbdir, onun əynində köhnə paltar var, belinə bağladığı qılınc qınında paslanmış, onun hər şeyi məcnun olduğuna dəlilət eləyir.

Kan-Məkan cavana yaxın gedib ona salam verdi, bədəvi onun salamını aldı, Allaha dua elədi ki, ömrünü uzun eləsin. Bədəvi Kan-Məkanın kasıb paltarını görəndə onu dilənçi hesab eləyib dedi: “Ey cavan, hansı qəbilədən sən, ərəblərin hansı nəslindən sən? Başına nə qəzavü-qədar gəlib ki, gecə vaxtı səhraya çıxmısan, axı bu igid pöhləvanların isidir? Gecə mənə dedi ki sözləri təkə nəcib pöhləvan, qorxmaz igid deyə bilərdi, indi isə sənənin canın mənim əlimdədir. Sənənin cavanlığına yazığım gəlir, odur ki, səni özümə yoldaş eləyirəm, mənə qulluq eləyər sən”.

Naməlum adamın şəir desə də çox lovğalandığını, kobud danışdığını görəndə Kan-Məkan bədəvinin ona nifrət elədiyini, onu görüb ürkəndiyini başa düşdü, odur ki, mehribanlıqla ona dedi: “Ey ərəblərin başçısı, mənim cavanlığımı könara qoyaq, de görək sən niyə gecə səhrada gözib dolaşa-dolaşa şəir oxuyursan? Sən dedin ki, mən sənə qulluq eləməliyəm, axı sən özün kimsən, niyə mənimlə belə danışsın?” Bədəvi cavabında dedi: “Ay cavan, qulaq as deyim: mən Suriya ərəbləri qəbiləsindənəm, adım Sabbah ibn Rəmmah ibn Himamdır, mənim Nəcmə adlı bir əmim qızı var, onu görən xoşbəxt olur. Atam öləndən sonra əmimin, Nəcmənin atasının yanında böyüdüm; mən böyüyüb boya-başa çatanda əmim qızı da böyüdü, əmim onu məndən, mənı ondan ayırdı, çünki gördü ki, mən kasıbam, pulum yoxdur. Mən ərəb əyanlarının, qəbilə başçıların yanına gedib əhvalatı onlara danışdım, onları əmimin üstünə saldım, əmim utanıb qızı mənə verməyə razı oldu, məndən əlli at, buğda yüklənmiş birhürgüclü əlli dəvə, arpa yüklənmiş əlli dəvə, on qul, on kəniz başlıq istədi. O məndən gücüm çatmayan başlıq istədi. Bax mən indi Suriyadan İraqa gedirəm, iyirmi gündür səndən başqa heç kimə rast gəlməmişəm. Fikrim Bağdada gedib döv-lətli tacirləri güdməkdir; onlar şəhərdən çıxan kimi dallarınca düşəcəyəm, karvanlarını qarət eləyəcəyəm, adamlarını öldürüb mal yüklənmiş dəvələrini sürüb aparacağam! Bəs sən kimlərdənsən?”

Kan-Məkan da cavabında dedi: “Sənənin əhvalatın mənimkinə oxşayır, ancaq mənim dördm səninkindən ağır dərddir, çünki əmim qızı – şah qızıdır. Onun ata-anasını sənə dedi ki şeylər qane eləməz!” Sabbah ucadan dedi: “Sənəni ya ağılın qaşib, ya da məhəbbət dərindən məcnun olmusan! Axı sənənin əmin qızı haradan şah qızı ola bilər ki, sən padşah nəslinə oxşamırsan, sən adicə bir dilənçisən.” Kan-Məkan cavabında dedi: “Ay ərəblərin başçısı, heç təəccüb-zad eləmə! Olan olub, keçən keçib. Bilmək istəyir sənə, deyim kiməm; mən Bağdad və Xorasan torpaqlarının hökmdarı Ömər ibn ən-Nüman şahın nəvəsiyəm, Dau el-Məkan şahın oğlu Kan-Məkanam. Mənim bəxtim gətirmədi, atam öləndən sonra Sasan şah sultan oldu, gizlincə Bağdaddan çıxdım ki, mənı görən olmasın. Bax düz iyirmi gündür səhradayam, səndən başqa heç kimə rast gəlməmişəm. Sənənin başına gələn əhvalat mənim əhvalatıma, dərindən də mənim dərdimə oxşayır”.

Bunu eşidən Sabbah qışqırıb dedi: “Bu lap yaxşı oldu! İstədiyimə çatdım, Allah özü səni mənim üçün göndərib, dilənçi kökündə olsan da, padşah nəslindən sən. Qohumların hökümən səni axtaracaqlar, səni bir adamın yanında tapanda çoxlu pul verib alacaqlar. Təz ol! Cavan

oğlan, düş qabağıma gedək!" Kan-Məkan dedi: "Ərəb qardaş, belə iş görmə. Qohumların mənim üçün nəinki qızıl-gümüş, heç mis dirhəm də verməzlər. Mən kasıb adamam, lütün bəriyəm, heç nəyim yoxdur. Bu fikrindən vaz keç, gəl dost olaq. İraq torpaqlarına gedək, ölkələri gözək; Allah kərimdir, bəlkə başlıq üçün pul tapa bildik, ömüqizlarımızın vüsəlinə çatdıq".

Bu sözləri eşidən bədəvi Sabbah qəzəbləndi, o çox lovğalana-lovğalana hirsle ucadan dedi: "Vaydır halına! Son hələ cürət eləyib mənə cavab da qaytarırsan! Alçaq köpək, düş qabağıma, yoxsa başına bir oyun açaram ki, özün də aforin deyərsən". Kan-Məkan gülümseyib dedi: "Necə yəni qabağına düşüm!" Olmaya sənə heç ədalət yoxdur, mənim kimi adamı əsir kimi qabağına qatıb aparmaq, alçalmaq istəyirsən, özü də cəng meydanında onun igid, yaxud qorxaq olduğunu yoxlamadan. Bəs bədəvilərdən qorxmursan ki, belə iş üstə səni söyüb biabır eləyirlər".

Sabbah gülüb ucadan dedi: "Aman Allah! Özün cavansan, amma qoca kimi danışsən, bu sözləri təkcə igid pəhləvan dilinə gətirir. Hansı ədalətdən danışırırsan?" Kan-Məkan cavabında dedi: "Əgər istəyirsən məni əsir eləyərsən, sənin nökrin olum, onda silahını at, paltarını soyun, gəl güləşək, kim yıxsa o, yıxılanı istəyər özünə qul eləyər, istəyər dost eləyər".

Sabbah gülə-gülə dedi: "Görünür, sənin başın bədənino ağırılıq eləyir. Odur ki, çox danışsən".

Bədəvi silahını atıb, ötəyini yıxdı, Kan-Məkana yanaşdı. Kan-Məkan da ona yaxınlaşdı, onlar tutuşdılar, bədəvi gördü ki, qontər dinardan güclü olduğu kimi Kan-Məkan da ondan güclüdür. Bədəvi baxdı görsün ki, Kan-Məkanın ayaqları yerdə möhkəm durur, ya yox, gördü ki, onun ayaqları iki minarə tək, yerə vurulmuş taxta tək, yaxud dağ kimi yer üstə möhkəm durur; belə olanda, başa düşdü ki, bu kol o koldan deyil, basılacağını duyub gördüyü işə peşman oldu, odur ki, öz-özünə dedi: "Gərək qılıncı vurmuşaydım!"

Kan-Məkan onu tutub elə silkələdi ki, az qaldı bədəvinin bağır-saqları partlasın, o qışqıra-qışqıra dedi: "Ay cavan, burax məni!" Kan-Məkan onun sözlərinə əhəmiyyət verməyib onu silkələdi, başı üstə qaldırdı, suya atmaq üçün çaya tərəf getdi. Bədəvi qışqırdı: "Ay cavan, nə eləmək istəyirsən?" Kan-Məkan cavabında dedi: "İstəyirəm, səni çaya atım. O səni Dəclə çayına aparar. Oradan da İsa ərxi səni Fərat çayına aparar, sonra səni öz diyarına çatdırar, orada qohumların səni görüb igidliyinə, səmimiliyinə, əşqliyinə inanarlar". Sabbah qışqırıb

dedi: "Ey bu vadiələrin pəhləvanı, pislik eləmə! Səni gözəllər gözəli ömin qızının canına and verirəm, məni burax!"

Kan-Məkan bədəvinə yerə qoydu; bədəvi beladan qurtardığını görüb qılınc-qalxanını götürdü, sonra oturub xeyli fikirləşdi ki, Kan-Məkani necə aldadıb ona hücum eləsin. Kan-Məkan onun məqsədini gözəlindən duyub çığırdı: "Qılınc-qalxanı götürəndən sonra üroyindən keçəni bildim. Gücün də yox, zirekliyən də yox, odur ki, güləşə bilmədin, əgər at oynadıb əlində qılınc mənə hücum eləyəydin, sən çoxdan həlak olmuşdun. İstəmirəm özünü məzəmmət eləyəsən, qalxanını at bura, qılıncı mənə hücum elə, ya sən məni öldürərsən, ya da mən səni". Bədəvi qalxanını Kan-Məkana atıb qışqırdı: "Al, bu da qalxan!" Sonra da əlində siyirmə qılınc onun üstünə cumdu, Kan-Məkan qalxanı götürüb sağ əlinə aldı, bədəvi nə qədər qılınc çaldısa, Kan-Məkan qalxanı qılıncın qabağına verdi.

Sabbah elə hey qılıncı endirib deyirdi: "Bax bu dəfə vurub onu öldürəcəyəm". Ancaq qılınc qalxana dəyib boş çıxırdı. Kan-Məkan isə qılıncı olmadığından Sabbahı vurmurdu, bədəvi o vaxtadan qılınc vurdu ki, yorulub öldən düşdü.

Hərifin yorulduğunu görən Kan-Məkan onun üstünə cumdu, onu qucaqladı, silkələyib yerə vurdu, üzüqoylu çevirib qılıncın qayışı ilə ol-qolunu bağladı. Ayaqlarından tutub çaya tərəf sürüməyə başladı, bunu görən Sabbah qışqırıb dedi: "Ay cavan, ay pəhləvanlar pəhləvanı, ay cəng meydanında igidlər igidi, sən nə eləmək istəyirsən?" Kan-Məkan da cavabında dedi: "Məgər demədim, səni çayla öz qohum-qardaşının yanına göndərmək istəyirəm ki, sən onların dördinə qalasan, daha sənin fikrini çəkməsinlər, həm də sən ömin qızının toyuna gecikməyəsən". Sabbah zarıdı, ağlayıb qışqırdı: "Ey pəhləvanlar pəhləvanı, belə iş görmə! Burax məni, həmişə sənə nökr olaram!" O ağlayıb şikayətləndi, sonra bu iki beyti dedi:

"Xeyli var, düşmüşəm elimdən uzaq,
Məni qürbətə ocol tapacaq?"

Qorib olsam, elim xəbər tutmaz,
Olaram möhv əzizlərimdən İraq".

Kan-Məkanın ona yazığı gəldi, odur ki, dedi: "Söz ver mənə, and iç ki, yaxşı yoldaş olub, mənimlə hara oldu gedəcəksən. Sabbah da dedi: "Yaxşı!" Sonra da ona söz verib and içdi; Kan-Məkan onu buraxdı.

Sabbah ayağa qalxıb onun əlini öpmək istəyəndə Kan-Məkan qoymadı. Bədəvi torbasını açdı, üç dəne arpa yayması çıxarıb Kan-Məkanın qabağına qoydu, onlar çay kənarında oturub yedilər, sonra dəstəməz alıb namaz qıldılar, oturub qohum-qardaşdan, bəxt-tələlərindən, çəkdikləri əziyyətdən danışdılar.

Kan-Məkan bədəvidən soruşdu: "İndi hara getmək fikrindəsən?" Sabbah cavabında dedi: "Sənin vətəninə, Bağdad şəhərinə gedirəm, əmim qızına verəcəyim başlığı Allah mənə yetirənəcən orada qalacağam". Kan-Məkan da ona dedi: "Bax bu yol, bu da sən, gedə bilərsən, mən isə burada qalacağam". Bədəvi onunla xudahafizləşib Bağdad yoluna düşüb getdi. Kan-Məkan ayağa qalxıb öz-özünə dedi: "İlahi, mən ki kasıbam, nə üzle vətənə qayıdım! Vallahi, mən geri qayıtmayacağam, inşallah Allah-təala mənə bir yol açar, işim yüngülləşər!"

Sonra Kan-Məkan çayın kənarına getdi, dəstəməz alıb namaz qıldı, alını yərə dayadı, Allaha yalvarıb dedi: "İlahi, sən daşlar arasında gizlənən qurdlara yağışla ruzi göndərirsen. Rica eləyirəm, öz adına görə mənim də ruziyi göndər!" Namaz qıldıqdan sonra onun ürəyi sıxıldı.

O oturub sağa, sola baxırdı, birdən gördü ki, bir atlı ona tərəf gəlir, özü də həmin atlı cilovu əlindən buraxıb atın yalına yatıbdır. Kan-Məkan qəddini düzəldib əyləşdi, bir dəqiqə keçməmişdi ki, atlı onun yanına gəldi; o, ağır yaralı idi, can verirdi, öləcəyini yaqin eləmişdi. O, Kan-Məkana yaxınlaşanda gözlərindən yaş sel kimi axırdı.

Atlı Kan-Məkana dedi: "Ay ərəblərin başçısı, nə qədər sağam, məni özünə dost elə, çünki mənim dostluqda tayım-bərabərim yoxdur, qanı axan, can üstə olan yaralıya su verməsələr də, sən mənə su ver içim. Ölsəm, yaxşılıq elədiyinə görə xoşbəxt olarsan, sağ qalsam sənin dərdinə çarə eləyəm, kasıblığın daşını atarsan".

Bu adamın mindiyi cins at elə yaxşı idi ki, onu tərəfləməyə söz tapmaq olmurdu, onun ayaqları elə bil mərmər sütun idi; Kan-Məkan süvariyyə, onun atına baxanda çaşa gəldi, öz-özünə dedi: "Doğrudan da bu atın dünyada tayı-bərabəri yoxdur!" Sonra o kömək eləyib atlını yərə düşürtdü, ona mehribanlıq elədi, bir az su verdi, atlı dincələndən sonra Kan-Məkan ondan soruşdu: "Səni bu hala kim salıb?"

Atlı cavabında dedi: "Sənə düzünü deyəcəyəm. Mən at oğrusuyam, yolkəsənəm, ömrüm boyu işim-gücüm gecə-gündüz at oğurlamaq olub, adım Həsəndir, madyan, erkək atların qənimiyəm. Bir gün Rum padşahu Əfridunum bu atı barəsində eşidib (o, həmin ata əl-Qatul' adı,

Məcnun ləqəbi verib) onun dalınca əl-Kustaniyyəyə getdim, atı güdməyə başladım. Bir gün mən sarayın qabağında dayanmışdım, birdən rumluların hörmət elədiyi, onların arasında sözü keçən, hiyləgərlikdə tayı-bərabəri olmayan Şəvahi, Zat əd-Dəvahi qarı bu at üstə çıxdı, qarının yanında ona qulluq etmək, atı baxmaq üçün on nəfər qul vardı. Qarı Sasan şahın yanına gedib ondan sülh əmin-amanlıq istəmək üçün Bağdada, Xorasana tərəf yola düşdü.

Mən ata tamah salıb qarının dalınca düşdüm, onları gözdən qoymurdum, ancaq nə qədər əlləşirdimse ata yaxın düşə bilmirdim, çünki qullar onu bərk qoruyurdular. Nəhayət, onlar gəlib bu torpaqlara çatdılar, qorxdum ki, Bağdad şəhərinə girərlər. Mən ürəyimdə atı necə oğurlamağı götür-qoy eləyəndə, birdən qabaqda toz ərşə qalxdı, dağlarda əlli nəfər atlı göründü, bunlar tacirləri soymaq üçün yola çıxmış quldurlar idilər. Onların başçısı Qəhrdaş adlı bir igid idi, o lap elə bil şir idi, nəre çəkib şir kimi cəng meydanına girəndə pəhləvanları pərənpəron salırdı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz qırx birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, yaralı atlı Kan-Məkana deyirdi: "Qəhrdaş nəre çəkib adamlarıyla bərabər qarının dəstəsinə hücum elədi, heç bir dəqiqə keçməmiş o, qarının on nəfər qulunun əl-qolunu bağladı, atı götürüb şad-xürrəm çıxıb getdi, mən özlüyümdə dedim: "At əlimdən çıxdı, zəhmətim hədəre getdi!"

Mən dayanıb gözləməyə başladım ki, görüm bu işin axırı necə olacaq, qarı əsir olduğunu görəndə ağlaya-ağlaya quldurbaşı Qəhrdaşa dedi: "Ay mərhəmətli pəhləvan, ay qorxmaz şir, sən ki, istədiyin ata sahib olmusan, daha mən qarıyla, bu qullarla nə işin var?"

Qarı dil töküb aldatdı, and içib vəd elədi ki, onları buraxsa, ona çoxlu at, qoyun göndərəcək; onda Qəhrdaş qullarla qarını buraxdı, atı götürüb öz adamları ilə çıxıb getdi, mən də onların dalınca düşdüm, quldurlar gəlib bu yerlərə çatanacan elə hey mən ata baxıb onların dalınca gəlirdim. Axırda birtəhər özümü atın yanına saldım, tez atılıb

yəhərə mindim, torbadan qamçıni çıxarıb atı vurdum. Ancaq elə bu dəmdə quldurlar məni gördülər, atlarını sürüb gəldilər, məni dövrəyə alıb oxla tutdular, nizə ilə vurmağa başladılar, ancaq mən atın üstündə möhkəm oturmışdım, at qabaq və dal ayaqlarıyla o vaxtadan məni qorudu ki, axırda ox kimi, ya da axan ulduz kimi məni aradan çıxartdı.

Ancaq mən bir neçə yerdən yaralandım, üç gündür ki, at belindəyəm, nə ağzıma yemək dəyib, nə gözümə yuxu gedib. Mən lap gücdən düşmüşəm, dünya gözümdə məzara dönüb, tək sə sən mənə rəhm elədin, yazığın gəldi, görürəm çılpasən, halın pərişandır, ancaq üz-gözümdən alıcənablıq tökülür. De görək kimsən? Haradan gəlib, hara gedənsən?"

Kan-Məkan da cavabında dedi: "Mən Ömər ibn ən-Nüman şahın nəvəsiyəm, Dau əl-Məkan şahın oğluyam. Atam öləndən sonra yetim böyümüşəm, atamdan sonra padşahlığı bir pis adam ələ keçirdi, o, kiçiyin də, böyüyün də padşahi oldu". Sonra da o, başına gələn əhvalatı başdan-ayağa ona nəql elədi, at oğrusunun ona yazığı gəlib ucadan dedi: "Allah haqqı, sən əsil-nəcəbətli, adlı-sanlı nəsiləndənsən, hələ çox işlər görüb, zamanın məşhur igid pəhləvanı olacaqsan! Əgər tərkimə oturub məni sağ-salamat məmləkətinə çatdırsan, şərəfli iş görmüş olarsan, qiyamət günü də Allah sənə kömək elər. Məndə qüvvə qalmayıb, işdir ölsəm, bu at başqasına qismət olmaqdansa, qoy sənə qismət olsun". Kan-Məkan cavabında dedi: "And olsun Allaha, əgər səni çiynimdə apara bilsəydim, ömrümün də yarısını sənə verə bilsəydim, heç at olmasa da onu sənə verərdim, çünki dörd əhlinə rəhm eləyən, yaxşılıq eləyən adamlardanam. Allah-təala xətrinə yaxşılıq eləyən adam yetmiş belədən uzaq olur. Allaha pənah gətirib yola çıxmağa hazırlaş".

Kan-Məkan Allaha təvəkkül deyib, süvarini at mindirmək istədi, ancaq at oğrusu dedi: "Bir az gözlə!" Sonra da gözlərini qıydı, ullaerini qaldırıb ucadan dedi: "Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd də onun rəsuludur! İlahi, mənim ən böyük günahımdan keç, zira böyük günahı, heç kəs yox, tək sə böyük yaradan bağışlaya bilər!"

O, kəlməyi-şəhadətini deyib bu şəri oxudu:

"Min əziyyət verərək qullara mən,
Qalmadım kəfə şorab içməkdən.

At oğurlamaqçın girdim sulara,
Çoxuna nahaqdan vurdum mən yara.

Qatulu oğramağım, mənə bütün
Tutduğum bəd əmələ vurdu yekun.

Oğramaqla bu atı, könlüm əbəş
Arzuyla çatmağa göstərdi həvəs.

Qadir Allahsa bu at oğrusuna
Verdi dəhşətli ölüm, güclü cəza.

Bəli, axırda qorib bir kəs üçün
Ömrü vurdum başa yorğun-üzgün".

Şəri qurtaran kimi at oğrusu gözüni yumdu, ağzını açdı, çığırib ömrünü Allaha bağışladı. Kan-Məkan ayağa qalxdı, qəbir qazıb onu basdırdı, sonra ata yanaşdıb öpdü, onun ağzını sildi, çox şad olub dedi: "Heç kimdə, heç Sasan şahda da belə at yoxdur".

Kan-Məkan burada qalsın, sizə kimdən deyim Sasan şahdan. Ona belə bir xəbər çatdı ki, vəzir Dandan onun itaətindən çıxıb, qoşunun da yarısı ona qoşulub, özü də and içiblər ki, onlara padşah heç kəs yox, Kan-Məkan olacaq. Vəzir əlində olan qoşun əhlinə and içdirib, özü də onlarla bərabər Hindistan cəzirlərinə də, bərbərlərin¹ məmləkətinə də, qaralar ölkəsinə də gedib, orada ona sayı-hesabı olmayan, ucubacağı görünməyən qoşun-ləşkər qoşulub. Vəzir onlarla bərabər Bağdadın üstünə yeriməyi, həmin ölkələri tutmağı, onun sözündən çıxan qulları öldürməyi qərara alıb, bir də and içib ki, Kan-Məkanı padşah eləməyincə qılıncı yerə qoymayacaq.

Bu xəbərlər Sasan şahı çatanda, o dərin fikrə getdi, başa düşdü ki, padşahlıqda kiçikdən tutmuş böyüyəcən hamının ondan zəhləsi gedir, odur ki, dərdi artdı, qəm-qüssəyə batdı. Belə olanda, xəzinəni açıb şahlığın oyanlarına pul payladı. O, Kan-Məkanı öz yanında görmək istədi ki, xoş rəftar eləyib onun üreyini alsın, itaətdə qalan qoşunların əmiri təyin eləsin ki, bu tədbirlə də vəzir Dandanın yandırdığı alovu söndürsün.

Tacirlərdən bu xəbəri eşidən Kan-Məkan həmin atın belində tələsik Bağdada qayıtdı. Sasan şah taxtda öyləşmişdi, o karıxıb qalmışdı, birdən ona xəbər çatdı ki, Kan-Məkan qayıdıb gəlir. Belə olanda, Bağdadın bütün oyanları, qoşunları, Bağdad camaatının hamısı Kan-Məkanın pişvazına çıxdılar, onu qarşıladılar, qabağına düşüb saraya gətirdilər. Konizlərlə xacələr onun gəldiyini gedib anasına xəbər verdilər, bu xəbəri eşidən anı çox şad oldu, durub oğlunun yanına getdi,

¹ Bərbərlər – Şimali Afrikada yerli əhəlidir. Afrikanın bu hissəsi ərəblər tərəfindən istila ediləndən sonra bərbərlər onların dilini və dinini qəbul etmişlər.

onun alnından öpdü, oğlu ona dedi: "Ana can izin ver əməmin yanına gedim, o mənə mərhəmət eləyib anam verib".

Bax, belə! Saray adamları, əyanlar həmin atı görəndə ağlları başlarında oldu, onlar dedilər: "Hələ heç kəsin belə bir atı olmayıb!" Kan-Məkan Sasan şahın yanına gəlib salam verdi, padşah ayağa qalxanda Kan-Məkan onun əllərini, ayaqlarını öpdü, atı ona bağışladı. Padşah ucadan dedi: "Xoş gəlmisən! Oğlum Kan-Məkan, yerin rahat, işin avand olsun! And olsun Allaha, sən gedəndən dünya mənə dar gəlirdi! İndi isə şükür Allaha, sən gəlib çıxdın!"

Kan-Məkan Sasan şahı dua elədi. Sonra padşah baxıb həmin atı tanıdı, bir zamanlar Kan-Məkanın atası Dau əl-Məkanla, əmisi Şərr-Kanla xaçpərəstləri mühasirəyə alanda bu ata rast gəlmişdi, özü də Şərr-Kan həmin davada öldürülmüşdü. Sasan şah dedi: "Əgər mümkün olsaydı, sənin rəhmətlik atan buna sahib olmaq üçün əvəzində min at verərdi. İndi isə onun ailəsi yenə əvvəlki kimi şan-şöhrətli olub, biz də bu atı qəbul eləyib sənə bağışlayırıq. Bu at elə sənə kimi pəhləvanlar pəhləvanına layiqdir".

Sonra şah buyurdu ki, Kan-Məkana faxir libas gətirsinlər, ona yaxşı atlar da bağışladı, sarayın ən yaxşı böyük otaqlarını ona verdi, Kan-Məkan yenə şan-şöhrət sahibi oldu, onun kefi kökəldi. Padşah vəzir Dandanın qorxusundan Kan-Məkana çoxlu pul verib hörmət elədi.

Kan-Məkan çox şad oldu ki, pis günün daşını atdı. O öz evinə getdi, anasının yanına girib ondan soruşdu: "Ana can, əmim qızının kefi necədir?" Anası cavabında dedi: "Oğlum, sən gedəndən hamı, hətta sənə sevgilin də yadımdan çıxıb, özü də sənə çıxıb getməyinin, bizim ayrılığımızın bəisi o qız olub". Kan-Məkan şikayətləni anasına dedi: "Ana can, get ondan rica elə, bəlkə birçə dəfə mənə nəzər yetirə, mənə dörd-qəmədən qurtara". Anası cavabında dedi: "Bu işlərin hamısı kişiləri baş əyməyə məcbur eləmək üçündür; bir şey ki, adamı beləyə salır, ondan əl çək! Mən nə onun yanına gedənəm, nə də bu sözləri ona deyənəm".

Anasının bu sözlərini eşidən Kan-Məkan at oğrusunun əhvalatını, Zat əd-Dəvahi qarının onların torpağına qədəm qoyduğunu, Bağdada gəlmək istədiyini nəql eləyib dedi: "O, babamın da, əməmin də qatilidir, mən hökmən ondan intiqam alıb bu rüsvayçılığı üstümdən götürməliyəm".

O, anasından ayrılıb, Sədənə adlı çoxbilmiş, hiyləgər bir qarının yanına getdi, dərini ona açıb əmisi qızı Küdiyə-Fəkana aşiq olduğunu dedi, sonra da rica elədi ki, qızın yanına gedib onu yola gətirsin. Qarı cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Qarı ondan ayrılıb

Küdiyə-Fəkanın sarayına getdi, qızı dilə tutub ürəyini yumşaltdı, onu yola gətirdi. Sonra qarı Kan-Məkanın yanına gəlib dedi: "Küdiyə-Fəkan sənə salam göndərir, o, gecəyarısı sənə yanına gələcək..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki yüz qırx ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qarı Kan-Məkanın yanına gəlib dedi: "Əmin qızı sənə salam göndərir, o, gecəyarısı sənə yanına gələcək".

Kan-Məkan çox şad oldu, oturub əmisi qızı Küdiyə-Fəkanın yolunu gözlədi. Elə gecəyarısı olmuşdu ki, qara ipək örtüyə bürünmüş qız içəri girdi, onu yuxudan ayıldırıb ucadan dedi: "And içirsən ki, mənə sevirsən, ancaq uzanıb xorhaxor yatarsan!" Kan-Məkan ayılıb dedi: "Ay istəklə yanıma, mən təkcə ona görə yatmışdım ki, səni yuxuda görüm!"

Belə olanda, qız xoş sözlərlə ona məzəmmət eləyib bu beytləri dedi:

"Sadiq olsaydın əgər sevginə sən,
Gen qaçardın yuxudan, dinclikdən.

Halbuki qəlbən edirsən təsdiq:
Olmusan eşqinə daim sadiq.

Eşqə sadiq olanın, zənnimcə,
Yuxu girməz gözüne birçə gecə".

Əmisi qızından bunu eşidən Kan-Məkan utandı, ayağa qalxıb özünü təmizə çıxartmağa başladı. Onlar qucaqlayıb, çəkdikləri hicran qəminədən şikayət eləməyə başladılar, beləcə dan yeri sökülənəcən söhbət elədilər. Küdiyə-Fəkan getmək istəyəndə Kan-Məkan ağladı, dərindən ah çəkib bu şəri oxudu:

"Çox çəksə də hicran, axırı vəslə yetişdik,
Səf-səf düzülən inci dişin gövhərə bənzər.

Mən sübhə qədər bəlkə səni min kərə qucdum,
Gözlər gözə zilləndi, öpüldü yanan üzlər.

Son verdi görüş anlarına şöləsi sübhün,
Siyirdi qınından elə bil bir iti xəncər".

Kan-Məkan şəri qurtaran kimi Küdiyə-Fəkan onunla xudahafizləşib öz sarayına qayıtdı. O, sirrini kənzilərinin bəzilərinə açdı, onlardan biri gedib bunu Sasan şahə xəbər verdi, Sasan şah Küdiyə-Fəkanın yanına getdi, qızın otağına girib qılıncını siyirdi ki, onu öldürsün. Ancaq qızın anası Nüzxət əz-Zaman içəri girib padşaha dedi: "Səni and verirəm Allaha, belə iş görmə! Əgər sən qızı öldürsən, bundan hamı ağah olar, öz zəmanəsinin şahları arasında biabır olarsan. Bil və ağah ol ki, Kan-Məkan vələdüzzinə deyil, biz böyütmüşük. O, namuslu, mörd oğlandır, məzəmmət olunası pis iş görməz. Səbir elə, tələsmə! Saray adamlarının, Bağdad əhlinin arasında belə bir xəbər yayılıb: vəzir Dandan bütün torpaqlardan yığdığı qoşunla gəlir ki, Kan-Məkanı padşah ələsin".

Padşah cavabında dedi: "Vallahı, mən Kan-Məkanın başına bir belə açım ki, onun heç izi-tozu da tapılsın! Onunla mehriban dolandım, ona yaxşılıq elədim ki, camaat, əyanlar onun tərəfinə keçməsinlər, indi görürsən, onun başına nə oyun gətirərəm".

Sasan şah burada qalsın, sizə kimdən deyim, Kan-Məkandan. O, ertəsi günü anasının yanına gedib dedi: "Ana can, mən yollarda quldurluq eləmək, at, dəvə, qul, kənz elə keçirib dövlətlənmək istəyirəm, elə ki mal-dövlət sahibi, varlı-hallı adam oldum, onda əmim qızı Küdiyə-Fəkanı mənə nişanlayarsan". Anası cavabında dedi: "Oğlum, özgə malı çölə tökülməyib, onu qılınc, nizə gücünə ələ keçirməli olacaqsan, onu da bil ki, mal-dövlətin keşiyini çəkən igidlər vəhşi heyvanları diri-diri yeyən, mamləkətləri viran qoyan, pələngi diri-diri tutan pəhləvanlardır!" Kan-Məkan da ucadan dedi: "İstədiyimə çatmasam, fikrimdən dönmə deyiləm!"

Sonra Kan-Məkan qarını Küdiyə-Fəkanın yanına göndərdi qıza xəbər versin ki, ona layiq başlıq əldə eləmək üçün gedir, həm də qarıya dedi: "Hökmən, ondan cavab gətir". Qarı da dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur! Bunu deyib qızın yanına getdi, sonra cavab gətirib dedi: "O, gecəyarı sənin yanına gələcək".

Kan-Məkan gecəyarısınıncan oturdu, narahat olduğundan qızın içəri girdiyini belə sezmədi, birdən qızın səsini eşitdi: "Səni yuxusuzluqdan mən canım hesabına qurtararam!" Kan-Məkan onun üçün ayağa qalxıb dedi: "Ay istəkli yarım, mən isə səni hər bələdan qurtararam!" Sonra da Kan-Məkan nə qərara gəldiyini qıza əyan elədi, qız ağlamağa başladı. Onda Kan-Məkan dedi: "Ağlama, əmiqizi! Bizi ayıran o Allaha dua eləyəcəyəm ki, bizə kömək olsun, bizi tez vəsala çatdırsın".

Sonra Kan-Məkan yola çıxmağa hazırlaşdı, anasının yanına gedib onunla xudahafizləşdi, saraydan çıxdı, qılıncını belinə bağladı, çalmasını başına qoyub niqabını saldı, sonra Qatul adlı atını mindi, şəhərin içilə getdi, o, elə bil ay parçası idi.

Bağdadın şəhər darvazasına çatanda birdən gördü ki, yoldaşı Sabbah ibn Rəmmah şəhərdən çıxır. O, Kan-Məkanı görən kimi onun üzəngisindən yapışıb qaça-qaça salam verdi, Kan-Məkan onun salamatını aldı. Sabbah ona dedi: "Qardaşım, bu at, bu qılınc, bu libas, sənə haradan? Mənim bu vaxtanan qılınc-qalxandan savayı heç nəyim yoxdur". Kan-Məkan cavabında dedi: "Ovcu istədiyi ovla qayıdar. Səndən ayrılardan bir saat sonra bəxtim gətirdi. Bəlkə indi bu səhrada təmiz ürəklə mənə yoldaş olasan?"

Sabbah ucadan dedi: "And olsun Kəbəyə, mən bundan sonra sənə yalnız hökmdar deyəcəyəm". Bunu deyib torbasını dalına atdı, əlində qılınc atın qabağı ilə qaçmağa başladı, Kan-Məkan da at üstə onun dalınca getdi.

Onlar beləcə dörd gün səhranın içərilərinə getdilər, ovladıqları ceyrən əti ilə dolanıb bulaq suyu içdilər, beşinci gün hündür bir təpənin ətəyində olan çəmənliyə çatdılar, bu çəmənlikdə bir nohur var idi, burada dəvələr, mal-qara, qoyun sürüləri, at ılıxı dəvələrə, təpələrə yayılıb otlayırdı. Ağılın ətrafında dana-buzov, quzular, köşək, dayça voz atırdılar. Bunu görən Kan-Məkan çox şad oldu, ürəyi açıldı, o, nəzər və maya dəvələri ələ keçirmək üçün dava eləmək fikrinə düşdü.

Belə olanda, o, Sabbaha dedi: "Gəl bu mal-qaranı sürüb aparaq. Sən də mənimlə bərabər yaxın-uzaq düşmənlərlə vuruşsan, heyvanları ələ keçirəndən sonra payına düşəni alarsan". Sabbah da cavabında dedi: "Ya hökmdar, bu heyvanların sahibləri çoxdurlar, onların arasında atlı, piyada igid pəhləvanlar var. Əgər biz bu qorxulu işə girişsək, işimiz pis olar. Heç birimiz sağ-salamat gedib evimizə çıxmırıq. Əmiqizilərimiz də tək qalarlar".

Kan-Məkan Sabbahın qorxaq olduğunu başa düşüb güldü, onu burada qoydu, heyvanları sürüb aparmaq niyyəti ilə təpədən çəmənə endi, nəzər çəkib avazla bu şəri oxudu:

"Ruhuna and içirəm Nümanın,
Nəslimiz şah, özümüz qəhrəmanıq.

Bizə əl qaldıra bilməz yağılar,
Hərbdə qanlar tökənək, can alırıq.

Görmömiş bizdən öziyyət bir kəs,
Yoxsulun qeydinə candan qalanıq.

Var ümidim ki, çatar imdadıma
Şahların şahı olan bir xalıq".

Sonra o, qızmış nər kimi çəməndəki mayaların üstünə cumdu, dəvələri, inəkləri, qoyunları qabağına qatıb sürüb aparmağa başladı. Bunu gören qullar əllərində ışıldayan qılınc, uzun nizələr onun üstünə yeridilər, onların qabaq səfində qara nizəni, ışıldayan qılıncı yaxşı işlətməyi bacaran, çəng meydanında möharətlə vuruşan bir atlı türk var idi. O, Kan-Məkana hücum eləyib qışqırdı: "Allah haqqı, əgər sən bilsəydin bu mal-qara kimindir, belə iş görməzdin! Bil və agah ol ki, bu heyvanlar rumlu dəniz cəngavərlərinin və çərkəz¹ alayı döyüşçülərindədir, özü də onlar yüz nəfər qaşqabaqlı igid pəhləvandır, hamısı da sultanın itaətindən çıxmışdır. Onların bir atı oğurlanıb, and içiblər ki, həmin atı tapmamış buradan getməyəcəklər".

Bunu eşidən Kan-Məkan qışqıra-qışqıra dedi: "Əlaflar! Sizin dediyiniz, sizin axtardığınız, ona görə vuruşmaq istədiyiniz at, baxın, mənim altımdadır! Hamılıqla üstümə yeriyin, nə dayanıb baxırsız, nə bacarsanız eləyin!"

Sonra o, atı Qatulun qulaqları arasında nərə çəkib şir kimi onların üstünə cumdu. Kan-Məkan bir pəhləvana tərəf döndü, nizə ilə vurub onun ciyərini çıxartdı, pəhləvan atdan yerə yıxıldı, Kan-Məkan sonra ikinci, üçüncü, dördüncü pəhləvana hücum eləyib, onları da öldürdü. Belə olanda, qullar ondan qorxdular. Kan-Məkan qışqıra-qışqıra onlara dedi: "Ey vələdüzzinalar, mal-qaranı, atları sürün gedək, yoxsa nizəmlə sizi qanınıza qəltan elərim".

Onlar mal-qaranı qabaqlarına qatıb sürdülər. Bunu gören Sabbah təpədən enib Kan-Məkana yanına gəldi, şad olub bərk qışqırmağa başladı, birdən toz ərsə qalxdı, şir kimi qaşqabaqlı yüz nəfər atlı göründü. Sabbah qaçib təpənin başına çıxdı, oradan vuruşanlara baxmağa başladı, o öz-özünə deyirdi: "Mən elə-bələ zarafatına pəhləvanam!"

Yüz atlı Kan-Məkana dörd tərəfdən dövrəyə aldı, onlardan biri qabağa çıxıb Kan-Məkandan soruşdu: "Mal-qaranı hara aparırsan?" Kan-Məkan da cavabında dedi: "Mən bu mal-qaranı sənə öləndən

alıb aparıram, əgər istəyirsənsə, çıx meydana vuruşaq; ancaq bil və agah ol ki, bu heyvanları qabağına qatıb aparandan adam şir ürəyi yemiş igid pəhləvandır, qılıncı sağı da doğrayıq, solu da".

Bu sözləri eşidən atlı Kan-Məkana baxdı, gördü ki, bu adam qorxmaz aslandı, ancaq özü də ondürgəcəl ay kimi gözəldir, həm də gözlərindən igidlik yağır. Atlıların böyüyü Qəhrdaş adlı pəhləvan idi. O gördü ki, Kan-Məkan igid pəhləvan olmaqla bərabər gözəllikdə misli olmayan bir oğlandır, həm də gözəllikdə, o, Qəhrdaşın sevgilisi Fatinə oxşayır. Allah o qıza gözəlliklə bərabər elə nəcib xasiyyət, incəlik, zəriflik vermişdi ki, sözlə bunu demək çətindir, hamı onun intizarındaydı.

Həmin qəbilənin igid pəhləvanları qızın qəzəbindən qorxurdular, o torpağın igidləri ondan çəkiniydilər, ona hörmət eləyirdilər. Qız and içmişdi ki, yalnız ona üstün gələn adama ərə gedib ixtiyarını ona verəcək. Qəhrdaş da onu almaq istəyənlərdən biri idi. Ancaq qız atasına demişdi: "Mənə çəng meydanında qılınc, nizə döyüşündə üstün gələn adam sahib olacaq".

Qəhrdaş bu sözləri eşidəndə biabır olmaqdan qorxub qızla çəng meydanına çıxmaqdan çəkindi. Ancaq yoldaşlarından biri ona dedi: "Sən çox gözəl-göyçək oğlansan, sən onunla çəng meydanına çıxsan, o lap səndən güclü də olsa, sənəin gözəlliyini görəndə qabağından qaça-çaq ki, sənə qismət olsun. Axı hər bir qadın xeylağı kişi istəyir, bu ki sənə məlumdur". Ancaq Qəhrdaş onunla razılaşmayıb, qızın meydanına çıxmaqdan boyun qaçırdı, Kan-Məkana görüşənəcn də onunla çəng meydanına çıxmağa razı olmurdu. O, elə bildi ki, Kan-Məkan onun sevgilisi Fatindir, odur ki, qorxdı (Fatinə də onun igidliyi və gözəlliyini eşidib, ona vurulmuşdu). O, Kan-Məkana yaxınlaşıb ucadan dedi: "Fatim, vaydır halına!" Gücünü mənə göstərməyə gəlmisən, düş atdan, sənə sözüm var! Mən bu mal-qaranı sürüb gətirmişəm, yoldaşımı aldatmışam, yol kəsib pəhləvanları, igidləri soyumuşam, özü də bu işləri təkcə sənəin gözəlliyinə, göyçəkliyinə görə eləmişəm. Mənə ərə getməyə razı ol, padşah qızlarını sənə kənz elərim, sən yer üzünün padşahının arvadı olarsan".

Kan-Məkan bu sözləri eşidəndə qəzəbindən gözləri kəlləsinə çıxdı. O qışqıra-qışqıra dedi: "Vaydır halına, yadelli köpek! Fatini də, niyyəti də yadından çıxart, çıx meydana vuruşaq. Onu da bil ki, meydana çıxmağınla torpağa sərilməyin bir olacaq". Kan-Məkan atını oynatmağa, meydan sulamağa başladı, o beləcə xeyli meydan suladı, Qəhrdaş bunu görəndə qabağındakı adamın igid, qorxu bilməz pəhləvan oldu-

¹ Asiyada, Yaxın Şərqdə, Cənubi Rusiyada və Qafqazda yaşayan əhaliyə "çərkəzlər" deyirdilər. Ərəblər Misiri istila edəndən sonrakı Misirin tarixində çərkəzlərin rolu böyük olmuşdur. Məmlüklərin çərkəz sülaləsinin ilk nümayəndələri, onların arasından çıxmışdır.

ğunu başa düşdü. O, Kan-Məkanın yanağındakı yumşaq qara tükü görəndə onun barəsində səhv elədiyini başa düşdü, özü də onun yanağındakı yumşaq qara tük qızıl güllər arasında bitən mərsin çiçəyinə oxşayırdı. Qəhrdaş onun hücum eləyəcəyindən qorxub yanındakı adamlarına dedi: "Vaydır halımıza! Biriniz ona hücum eləyin, işildayan qılıncın, titrəyən nizənin gücünü ona göstərin! Onu da bilin ki, bir adamın üstünə dəstə ilə düşmək rüsvayçılıqdır, hətta tək adam pəhləvanlar pəhləvanı, igidlər igidi olsa da".

Ağ ayaqlı, alında dirhəm boyda qaşqası olan kəhər at minmiş bir pəhləvan Kan-Məkana hücum elədi. Əntərənin Əbcərinə¹ oxşayan atına baxanda adam valeh olurdu. Şair belə at barədə yaxşı deyib:

Neçə qanlı hərbə girmiş bu yanında gördüyün at,
Dağıdıbdır asımanı, eləyib yer ilə yeksan.

Bu atın möhürləyibdir səhər alnını işıqla,
Elə bil bu ağ naxışla öc alıb səhər o atdan.

O, Kan-Məkanın üstünə cumdu, onlar bir müddət at oynatdılar, qılınclarını işə salıb elə vuruşdular ki, baxanın ağlı başından oldu, ağzı açıla qaldı. Kan-Məkan fürsət tapıb qılıncı igidin təpəsindən vurdu, onun çalması, niqabı düşdü, qılınc başını iki yerə böldü, o, dəvə kimi əyilib atdan yıxıldı.

Sonra Kan-Məkanın cənginə ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci pəhləvan çıxdı. Kan-Məkan onları da öldürdü; belə olanda, yerdə qalan pəhləvanlar hamılıqla birdən ona hücum elədilər, bir qiyamət-mərkə qopdu ki, gəl görəsən, qan su yerinə axdı, ancaq bir saat çəkəndə ki, Kan-Məkan onların hamısını nizədən keçirtdi.

İşlərin pis olduğunu görən Qəhrdaş ölümdən qorxdı, həm də başa düşdü ki, Kan-Məkan özünə güvənən igiddir. Bunu da başa düşdü ki, qabağındakı bu adam igid pəhləvanlar arasında yeganədir, odur ki, Kan-Məkana dedi: "Sənin qanını da, yoldaşlarımin qanını da sənə bağışladım! Nə qədər istəyirsən bu mal-qaradan götür, çıx öz yolunla get. Sənin mərdliyin, igidliyin xoşuma gəldi, günahından keçirəm, yaxşısı budur ki, sən sağ qalıb ömür sürəsən!" Kan-Məkan ucadan dedi: "Allah sənin cəmərdliyini əlindən almasın! Ancaq belə sözləri qoy bir qırağa! Öz canının hayına qal. Məzəmmətdən qorxma, ələ keçirdiyin qəniməti elə-belə vermə, canını qurtarmaq üçün cəng meydanına çıx".

¹ Əbcər – əfsanəvi igid pəhləvan Əntərənin atının adıdır.

Bunu eşidən Qəhrdaş qəzəbləndi, əcəli çatmış adam kimi özündən çıxdı, Kan-Məkana qışqırdı: "Vaydır halına! Mənim kim olduğumu bilseydin, dilinə belə sözlər gətirməzdin. Get mənim kim olduğumu adamlardan soruş. Mən qəzəbli aslanam, adım da Qəhrdaşdır, mən şahənşahları qarət eləmişəm, yol kəsib tacirlərin karvanlarını soymuşam. Sənin altındakı atı mən axtarırdım, de görüm, bu at sənin əlinə necə keçib?" Kan-Məkan cavabında dedi: "Ay pəhləvan, bil və agah ol ki, bu atı mənim əmim Sasan şah üçün aparırdılar. Onu bir qarı aparırdı, on nəfər qul da qarıya qulluq eləyirdi, sən hücum eləyib atı onun əlinə almısan. Mən qaridan babam Ömər ibn ən-Nümanın, əmim Şərr-Kanın intiqamını almalıyam". Qəhrdaş da ucadan dedi: "Vaydır halına, bəs sənin atan kimdir, sənin anan varmı?" Kan-Məkan cavabında dedi: "Bil və agah ol ki, mən Ömər ibn ən-Nüman şahın nəvəsiyəm, Dau əl-Məkan şahın oğlu Kan-Məkanam".

Bunu eşidən Qəhrdaş ucadan dedi: "Heç təəccüblü deyil, belə gözəlliklə igidlik ancaq şah nəslində ola bilər! Qorxusuz-hürküsz çıx get: atan bizimlə mehriban idi, xoş dolanırdı". Ancaq Kan-Məkan cavabında dedi: "Ay alçaq, and olsun Allaha, səni cəng meydanında basmayınca, sənə hörmət eləməyəcəyəm".

Belə olanda, bədəvi qəzəbləndi, onların hər ikisi nəre çəkib bir-birinin üstünə cumdular, atları qulaqlarını şəkəyib quyuqlarını düydülədilər, hər iki pəhləvan şir kimi vuruşurdu, bir də gördülər ki, axşama az qalır. Onlar qoç kimi döyüşürdülər, gah biri, gah da o biri nizə ilə vururdu. Qəhrdaş nizə ilə Kan-Məkani vuranda, Kan-Məkan özünü yana verdi sonra da bədəviyə tərəf dönüb nizəsini onun sinəsinə elə sapladı ki, ucu kürəyindən çıxdı.

Kan-Məkan atları, mal-qaranı, ələ keçirdiyi qəniməti yıxdı, qışqırıb qullara dedi: "Hə, tez olun, mal-qaranı sürün!" Belə olanda, Sabbah təpədən endi, Kan-Məkana yanaşdı dedi: "Ey pəhləvanlar pəhləvanı! Mən sənin üçün dua eləyirdim, duam müstəcəb oldu. Sən qalib gəldin". Sonra Sabbah Qəhrdaşın başını kəsdi, Kan-Məkan bunu görəndə gülüldədi: "Vaydır halına, Sabbah, elə bildirdim, sən də cəng meydanında, qılınc oynatmaqda pəhləvansan!" Sabbah cavabında dedi: "Bu qənimətdən quluna pay verməyi yadımdan çıxarma, bəlkə mən əmim qızı Nəcməni ala bildim". Kan-Məkan dedi: "Sən hökmən payını alacaqsan, ancaq qulları, mal-qaranı qor!"

Kan-Məkan öz torpaqlarına tərəf yola düşdü, az getdi, çox getdi, gecə-gündüz yol getdi, gəlib Bağdad şəhərinə çatdı. Qoşunlar Kan-Məkani görüb tanıdılar, çoxlu var-dövlət getirdiyini gördülər, Sabbah

Qəhrdaşın kölləsini nizəyə keçirib gətirirdi. Tacirlər Qəhrdaşın başını tanıdılar, şad olub dedilər: "Allah camaatın canını bu yolkəsenin əlindən qurtardı". Onlar Qəhrdaşın öldürülməyinə təəccüb qalmışdılar, onu öldürənə dua eləyirdilər. Bağdad əhli Kan-Məkanın yanına gəlib, başına nə əhvalat gəldiyini soruşdu, o da əhvalatı onlara danışdı; belə olanda igidlər ondan qorxmağa, pəhləvanlar ondan çəkinməyə başladılar.

Sonra Kan-Məkan gətirdiyi mal-qaranı sarayın qabağına sürdü, Qəhrdaşın başı keçirilmiş nizeni sarayın darvazası ağzında sanədi, adamlara bəxş verməyə, at, dəvə paylamağa başladı. Bağdad camaatı onu bəyəndi, onlar ürəkdən ona meyl elədilər. Kan-Məkan Sabbahı da yaddan çıxartmadı, ona böyük bir ev, qənimətdən bir qədər verdi, sonra da anasının yanına gedib səfərdə başına gələnləri nəql elədi.

Kan-Məkanın gəlməyi xəbəri padşaha çatanda, o, divanxanadan çıxıb tənha bir guşəyə çəkildi, öz yaxın adamlarını çağıraraq dedi: "Bilin və agah olun ki, gizli saxladığım bir sirrimi sizə açmaq istəyirəm. Bilin ki, Kan-Məkan bizi bu torpaqdan didərgin salacaq, o, kürdlərlə türklərin başçısı Qəhrdaşı öldürüb, bizi məhv eləyəcək, çünki qoşunlarımızın çoxu onun yaxın adamlarıdır. Vəzir Dandandan da xəbəriniz var: mənim ona elədiyim yaxşılıqların əvəzində o mənə aldatdı, andına xilaf çıxdı. Mənə xəbər çatıb ki, ölkələri gözib çoxlu qoşun yığib, Kan-Məkanı sultan eləmək istəyir, çünki onun babası da, atası da bu torpaqların sultanı olublar. Heç şəkk-şübhə yoxdur ki, o mənə öldürəcək".

Bu sözləri eşidən yaxın adamları dedilər: "Ya hökmdar, Kan-Məkan belə işləri görə bilməz, əgər onu sən böyütməsəydin, ona heç kim fikir verməzdi. Bil və agah ol ki, biz sənin hüzurunda hazırıq, desən onu öldürün, öldürərək, desən şəhərdən qovun, qovarıq". Padşah onların bu sözlərini eşidib ucadan dedi: "Onu öldürmək lazımdır, ən yaxşısı budur, ancaq sizə görə və icad etməli!" Sultanın yaxın adamları Kan-Məkanı hökmən öldürəcəklərinə and içdilər, onlar elə güman elədilər ki, vəzir Dandan gəlib onun öldürüldüyünü eşidəndə gücdən düşər, fikrindən vaz keçər.

Yaxın adamları padşaha sadiq olacaqlarına and içəndən sonra şah onlara böyük hörmət eləyib öz evinə getdi, sərkərdələr də çıxıb getdilər, ancaq qoşun əhli özünü qırağa çəkmişdi, işin axırını gözləyirdi, çünki onlar görürdülər ki, qoşunun çoxu vəzir Dandana tərəfdardır.

Padşahın Kan-Məkanı öldürmək istədiyi xəbəri Küdiyə-Fəkana çatanda, o, qəm deryasına batdı. Həmişə ona əmisi oğlundan xəbər gətirən qarının dalınca adam göndərdi, qarı onun yanına gələndə, qız ona buyurdu ki, Kan-Məkanın yanına gedib əhvalatı ona danışsın. Qarı

Kan-Məkanın yanına gedib onu salamladı, oğlan onu görüb şad oldu, qarı həmin əhvalatı ona danışdı. Kan-Məkan əhvalatdan xəbərdar olub qəriyə dedi: "Məndən əmim qızına salam yetir, sonra da ona dəginən: "Bu yer Allah-təalanındır, o öz qullarından istədiyinə şan-şöhrət verir!" Şair bu bərdə çox yaxşı deyib:

"Allahın hökmündədir hər şey; ona asi olan
Gələr Allah qeyzində, axır cəhənnəmlik olar.

Bir qarış yer sahibi olsaydın hərgah dünyada,
Özünə ortağ sanardı, bil, səni pərvərdigar".

Qarı geri qayıdıb Kan-Məkanın cavabını da əmisi qızına yetirdi, həm də oğlanın şəhərdə qaldığını ona xəbər verdi.

Sasan şah məqam gözləyirdi ki, Kan-Məkan şəhərdən kənara çıxanda adam göndərüb onu öldürsün. Günlərin bir günü Kan-Məkan Sabbahla birgə ova, şikara çıxdı, gecə-gündüz ondan ayrılmayan Sabbah da onunla getdi, Kan-Məkan on ceyran tutdu, onlardan bir qara göz-lüsü intizarla elə hey gah sağa, gah sola boylanırdı, bunu görəndə Kan-Məkan onu buraxdı.

Sabbah ondan soruşdu: "Sən onu niyə buraxdın?" Onda Kan-Məkan güldü, qalan ceyranları da buraxıb Sabbaha dedi: "Balaları olan ceyranları buraxmaq mərdlikdir, həmin ceyran yalnız boylanıb balalarını axtarırdı, o birilərini də həmin ceyranın xətrinə buraxdım". Sabbah da dedi: "Mənə də burax, qoy qohum-əqrəbəmin yanına gedim". Kan-Məkan gülüb nizenin yanına ilə onu döşündən vurdu, Sabbah yıxılıb ilan kimi qıvrıldı.

Onlar beləcə zərəfat eləyirdilər ki, birdən toz qalxdı, bir azdan toz yatdı, atlarını çapan bir dəstə igid pəhləvan göründü. Demə adamlar Kan-Məkanın ova, şikara çıxdığını gedib Sasan şahı xəbər verirlər, şah da deyləmilərin əmiri Camiyyə, iyirmi nəfər də atlıya pul verib onlara əmr eləyir ki, gedin Kan-Məkanı öldürün. Onlar yaxınlaşıb Kan-Məkanın üstünə hücum elədilər. Kan-Məkan da gələnlərin üstünə cumdu, onların hamısını qılıncdan keçirdi, biri də sağ qalmadı. Sasan şah da ata minib pəhləvanlara çatdı, onların hamısının öldürüldüyünü gördü, buna mat qalıb geri qayıtdı, birdən şəhər camaatı onu tutub möhkəm sarıdılar.

Bu əhvalatdan sonra Kan-Məkanla bədəvi Sabbah həmin yerdən çıxıb getdilər, onlar yol üstündə bir ev gördülər, onun qapısı ağzında bir oğlan dayanmışdı. Kan-Məkan ona salam verdi, oğlan da onun sala-

mını aldı, sonra da evə girib əlində iki kasa qayıtdı. Kasanın birində süd, o birisində ət suyu vardı, ət suyunun yağı kasanın qıraqlarından süzülürdü. Oğlan hər iki kasanı Kan-Məkanın qabağına qoyub dedi: "Buyurun, çörəyimizi yeyin, bizi xoşhal eləyin". Ancaq Kan-Məkan yeməkdən boyun qaçırdı, onda oğlan soruşdu: "Ay adam, nə olub, niyə yemirsən?" Kan-Məkan da cavabında dedi: "Mən əhd eləmişəm". Oğlan ondan soruşdu: "Nə əhd eləmişən?" Kan-Məkan dedi: "Bil və agah ol ki, Sasan şah ədalətsizlik eləyib, düşmənçilik üzündən ata-babamdan qalan şahlığı əlimdən alıb. Atam öləndə mən uşaq idim, o, şahlığı ələ keçirib mənə tamam yaddan çıxarıb, odur ki, əhd eləmişəm: mənə incidən adamdan qisas almayınca, ürəyim rahat olmayınca heç kəsin çörəyini yeməyəcəyəm". Oğlan dedi: "Şad ol, Allah səni istədiyinə çatdırıb. Bil və agah ol ki, Sasan şah tutulub, zindana salınıb, zənnimcə, o, yaxın zamanda öləcək". Bunu eşidən Kan-Məkan soruşdu: "Onu hansı evə salıblar?" Oğlan cavabında dedi: "Günbəzli o hündür evə salıblar".

Kan-Məkan həmin hündür evi gördü, həm də gördü ki, adamlar ora girib Sasana şillə vururlar, o, əzab çəkə-çəkə ölümünü gözləyir. Oğlan ayağa qalxıb həmin günbəzli evə getdi, orada nə olduğunu yaxından gördü, sonra qayıdıb süfrə başında öz yerində əyləşdi, bir az yeyib ətin qalanını Kan-Məkanın torbasına qoydu. Kan-Məkan gecə olanacan, onu qonaq eləyən oğlan yatanacan öz yerində oturdu.

Sonra Kan-Məkan Sasan şah olan evə getdi, evin dörd tərəfini itlər qoruyurdu, itlərdən biri Kan-Məkanın üstünə cumdu, o, torbasından bir parça ət çıxarıb itə tulladı, beləcə itlərə ət ata-ata gedib günbəzli evə çatdı. O, Sasan şahı yanaşib əlini onun başına qoydu, Sasan şah ucadan soruşdu: "Sən kimsən?" Kan-Məkan cavabında dedi: "Mən, öldürmək istədiyim Kan-Məkanam, ancaq Allah sənin pis əməlini sənin özünə qismət elədi. Məgər ata-babamın, mənim şahlığımı əlimdən almağın sənə az idi ki, hələ mənə öldürmək də istəyirdin?"

Onda Sasan şah ona yalandan and içməyə başladı ki, bu yalandır, heç vaxt onu öldürmək fikrində olmayıb; belə olanda Kan-Məkan onun günahından keçib dedi: "Gəl dalımcı!" Sasan şah cavabında dedi: "Zəifləmişəm, bir addım da yeriyyə bilmirəm". Kan-Məkan dedi: "Eləsə, iki at götürək, birinə sən min, birinə mən, səhraya gedək".

Sonra o, dediyi kimi də elədi, hərəsi bir ata mindi, səhərcən səhrada yol getdilər. səhər açılarda namaz qılıb yenə yola düşdülər, o vaxtacan getdilər ki, gəlib bir bağa çatdılar. Bağda atdan düşdülər, oturub söhbət etməyə başladılar, Kan-Məkan Sasana dedi: "Ürəyində mənim bəremdə kin-küdurət qalmayıb ki?" Sasan cavabında dedi:

"Allah haqqı, yox". Belə olanda, onlar razılaşırdılar ki, Bağdada qayıtsınlar. Bədəvi Sabbah dedi: "Sizdən qabaq gedim, camaata şad xəbər verim".

Sabbah onlardan qabaq gedib kişili-arvadlı hamıya xoş xəbəri yetirdi, adamlar zurna-balaban çala-çala onların pişvazına çıxdılar, özü də üzü ay kimi nur saçan Küdiyə-Fəkan onların qabağına düşmüşdü. Kan-Məkan onunla görüşəndə ürəyi açıldı, hər ikisi vüsala çatmaq istədi; o zaman camaatın sözü-söhbəti Kan-Məkan idi, pəhləvanlar onu zamanın ən igid pəhləvanı hesab eləyib deyirdilər: "Bizə heç kəs yox, ancaq Kan-Məkan sultan olmalıdır, ata-babasının hakimiyyəti onun əlinə keçməlidir!"

Bunlar burada qalsınlar, sizə kimdən deyim, Sasandan. O, arvadı Nüzxət öz-Zamanın yanına getdi, Nüzxət öz-Zaman ona dedi: "Görürəm hamı Kan-Məkandan danışır, onun barəsində elə yaxşı şeylər deyirlər ki, daha nə deyim". Sasan cavabında dedi: "Yüz dəfə eşitməkdənsə, bir dəfə görmək yaxşıdır. Mən öz gözümü onu gördüm, ancaq deyilənlərin heç birini onda görmədim. Adamlar bir-birinə baxıb onu tərifləyirlər, özü də onun istədiklərini deyirlər. Bu Allahın işidir ki, camaatın dili ilə Kan-Məkanı tərifləyir, Bağdad əhli də ona meyl göstərir. Yalançı, xain vəzir Dandan isə bütün məmləkətlərdən onun üçün qoşun yığıb, ancaq məmləkətləri kim idarə eləyəcək, bir də ki, adı-sanı olmayan yetim hökmdarın sözüne kim baxacaq? Nüzxət öz-Zaman soruşdu: "Bəs sənin fikrin nədir?" Sasan dedi: "Mən onu öldürmək istəyirəm, onda vəzir Dandan məğmun olar, əliboş çıxıb gedər: sonra mənə biət gətirər, o mənə təbə olar, çarəsiz qalıb mənə qulluq eləyər". Onda Nüzxət öz-Zaman dedi: "Özgəsini aldatmaq yaxşı deyil, yaxın adamı isə aldatmaq heç yaxşı deyil. Yaxşı olanda ki, qızın Küdiyə-Fəkanı ona verəydin, bununla da məsələ qurtaraydı. Qulaq as, gör qədim zamanlarda nə deyiblər:

Səndən aşağı bir nəfəri gördü-dövrən
Yüksəklərə qaldırmış isə, olma pərişan.

Səndən nə tələb etsə onun rütbəsi, tez ver,
Bil ki, əvəzi tez çıxacaqdır o adamdən.

Nöqsanını heç bir kəsə nəql etmə o şəxsin,
Yadlar da, yaxınlar da deyirlər ki, paxılsan.

Çox nazlı gözəl qızlarımız kölgədə qalmış,
Yalnız bu gəlin hüsnə olmuş mahi-taban".

Elə ki Sasan bu şəri eşidib mənasını başa düşdü, qəzəblə ayağa qalxıb çıxdı: "Əgər səni öldürmək biabırçılıq, binamusuq olmasaydı, indiçə qılıncla başını bədəninə ayırdım, birdəfəlik nəfəsini kəsərdim!" Arvadı ona dedi: "Sən ki mənə qəzəblənirsən, onda bil ki, mən zarafat ələyirom!" Sonra da arvadı ayağa qalxdı, onu öpüb dedi: "Sənin fikrin yaxşıdır, bu yaxınlarda ikilikdə fikirleşib onu öldürmək üçün bir hiylə taparıq".

Arvadının bu sözlərini eşidən Sasan şad olub dedi: "Hiyləni tez qur, dərdimi yüngülləşdir! Mən daha yaxşı hiylə qura bilmirəm". Nüsxət əz-Zaman dedi: "Mən tezliklə onu yox etmək üçün bir şey fikirleşib taparam". Onda Sasan soruşdu: "Nə fikirleşib tapacaqsan?" Arvadı cavabında dedi: "Könizimiz Bakun bizə kömək eləyər. O çox hiyləgərdir. Bu köniz çox hiyləgər qarı idi, ancaq onun məzhəbi pis işlər görməyə yol vermirdi. Kan-Məkanı, Küdiyə-Fəkanı o böyütmüşdü, Kan-Məkan onun xətrini çox istəyirdi, odur ki, ayaqları altında yatırdı".

Sasan şah arvadından bu sözləri eşidəndə şad olub ucadan dedi: "Doğrudan da bu fikir yaxşı fikirdir". Sonra o, könizi Bakunu çağırıb, məsələni ona danışdı, Kan-Məkanı öldürməyi tapşırırdı, çoxlu mükafat verəcəyini vəd elədi. Qarı dedi: "Əmrinə tabeyəm, ancaq ya hökmdar, sən onu öldürmək üçün mənə zəhərli xəncər ver, mən də çalışıb onu tez öldürəm". Sasan şah ucadan dedi: "İşin avand olsun!" Sonra ona zəhərli xəncər verdi.

Bu köniz çoxlu nağıl, şeir, əcaib işlər, əhvalatlar eşidib yanında saxlamışdı, o, xəncəri götürüb Kan-Məkanı necə öldürəcəyini fikirleşə-fikirleşə evdən çıxdı, onun yanına getdi, Kan-Məkan oturub Küdiyə-Fəkanı gözləyirdi. Həmin gecə əmisi qızı Küdiyə-Fəkan onun yanında düşdü, ürayındakı məhəbbəti çuşa gəldi.

O, beləcə oturduğu vaxt birdən qarı içəri girib dedi: "Ayrılıq günləri keçdi, vüsal günləri gəldi". Kan-Məkan bunu eşidib Küdiyə-Fəkanın əhvalını soruşdu: "Küdiyə-Fəkanın kefi necədir?" Bakun qarı cavabında dedi: "Bil və agah ol ki, o sənin dərindən ölü". Belə olanda, Kan-Məkan ayağa qalxıb öz libasını qarına bağışladı, ona çoxlu şeylər vəd elədi. Qarı dedi: "Bil və agah ol, mən bu gecəni sənin yanında qalacağam, eşqə mübtəla olanlar bərsində eşitdiyim sözlərdən, bildiyim nağıllardan danışib səni əyləndirəcəyəm". Kan-Məkan dedi: "Mənə elə bir əhvalat danış ki, ürəyim açılsın, dər-d-qəmim dağılsın". Bakun qarı cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Sonra da qarı onun yanında əyləşib (həmin xəncər onda idi) dedi: "Bil və agah ol, eşitdiyim əhvalatlardan ən maraqlısı bu əhvalatdır".

TİRYƏKİNİN ƏHVALATI

Bir nəfər gününü o vaxtacan gözəl arvadlarla kefdə keçirdi ki, pullarının hamısını xərcləyib qurtardı. Kasıb oldu, heç nəyi qalmadı. Dünya ona dar oldu, o bir şey tapıb yemək üçün bazarları gəzməyə başladı, bir dəfə beləcə gəzəndə ayaq barmağına mıx batdı, barmağından qan axdı, o, əyləşib qanı sildi, barmağını sarıdı, qışqıra-qışqıra ayağa qalxdı.

O, hamamın yanından keçirdi, hamama girib paltarını soyundu, içəri girib gördü ki, hamam tərtemizdir, odur ki, çarhovuzun yanında oturdu, o vaxtacan başına su töküb yuyundu ki, lap yoruldu..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki yüz qırx üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, kasıb çarhovuzun yanında oturdu, o vaxtacan başına su töküb yuyundu ki, lap yoruldu. Belə olanda, o durub soyuldu, çarhovuzunun yanına gəldi, orada da heç kəs yox idi, tək olduğunu görəndə, bir parça tiryək çıxarıb atdı.

Tiryək beyninə işləyəndə, o, dəm olub mərmər döşəməyə sərilədi, xəyal aləmində gördü ki, adlı-sanlı bir əmir onun ayaqlarını övkələyir, başı üstündə də iki qul durmuşdur, onların birinin əlində birəlli, o birisinin əlində kisəkeşə lazım olan şeylər var. Bunu görən yoxsul öz-özünə dedi: "Bunlar mənə kimə oxşadıblar, ya da onlar mənim kimi tiryəkidirlər".

Sonra o, ayaqlarını uzatdı, ona elə gəldi ki, kisəkeş ona deyir: "Ağa, ayağa durmaq vaxtı çatıb, bu gün sənin növbəndir". Yoxsul gülüb ucadan öz-özünə dedi: "Ay tiryəki, Allah necə istəsə, elə də olacaq!" Kisəkeş onun olından tutub qaldırdı, belinə qara ipək fitə bağlayıb apardı, əllərində birəlli və kisəkeş şeyləri olan qullar onun dalınca gəl-dilər, onu bir otağa gətirib ətirli otlar yandırdılar.

O gördü ki, otaqda ürəyin istəyən hər cür meyvə, cürbəcür güllər var, onu qarağacdən qayrılmış kürsüdə oturub qarpız kəsdilər; kisəkeş ayaq üstə dayanıb kisə çəkir, onu çimdirdirdi. Qullar da onun başına su tökürdülər. Ona əməlli-başlı kisə çəkib dedilər: "Ya hökmdarımız, ay

ağa, səhhəti-vücut!" Sonra onlar bayıra çıxdılar, qapını örtüldülər, kasıba elə gəldi ki, o ayağa durub fitəsini açdı, elə qəhqəhə çəkib güldü ki, az qaldı bihuş olsun. O bir müddət gülüb özlüyündə dedi: "Bu nədir, onlar niyə məni vəzir sayıb deyirlər: "Ya hökmdarımız, ay ağa?" Bəlkə indi məni kiməsə oxşadıblar, sonra tanıyan kimi deyəcəklər: "Bu, lütün biridir!" Həm də əməlli-başlı döyəcəklər!"

O yuyunub qapını açdı, ona elə gəldi ki, bir balaca qul, xacə olinde boğça tutmuş başqa bir qul içəri girdilər. Qul boğçanı açıb oradan üç dəne ipək qətfə çıxartdı, birini onun başına, o birini kürəyinə saldı, üçüncüsünü də fitə yerinə onun belinə bağladı. O, xacənin verdiyi taxta başmaqları geydi; qullar, xacələr yaxın gəlib ona kömək elədilər ki, ayaq üstə dayansın, o isə elə hey güldürdü. O, hamamdan çıxdı, şahlara layiq bəzənmiş bir sütunlu evyana girdi, nökrərlər tez gəlib onu kürsüdə əyləşdirdilər, yuxuya gedənəçən ayaqlarını ovuşdurdular.

Sonra yatıb yuxuda qərībə kef səhnələri gördü.

Birdən kimse ona dedi: "Ay lütün biri lüt, ayıl, günorta olub, sən hələ yatırsan". O gözünü açanda gördü ki, soyuq su hovuzunun yanında, adamlar onu dövrəyə alıb güllürlər, fitəsi açılıb, özü də qərībə haldadır. O, başa düşdü ki, bu gördüklərinin hamısı yuxudur, özü də tiyəkini işidir. O heyifsiləndi, onu ayıldana baxıb dedi: "Qoyaydın, yuxumu döyünca görəydin də!" Camaat onun üstünə çığırdı: "Ay tiyək, heç utanmırsan, özün yatmısan, gör xəyalın hardadır!" Onu boynunu qızaranacan döydülər, o ac idi, yuxuda xoşbəxtliyin dadına baxdı.

Kan-Məkan kəninin danışdığı bu əhvalatdan ləzzət aldı, elə qəhqəhə çəkib güldü ki, arxası üstə yığıldı, sonra dedi: "Nə can, əcəb əhvalatdır, mən beləsinə eşitməmişdim. Başqasını bilirənmimi?" Bakun cavabında dedi: "Bəli, bilirəm". Bakun ona əcaib nəğillər, gülməli əhvalatlar nəql eləyəndə, onu yuxu apardı, qarı gecəyarısından xeyli keçənəçən onun başı üstə oturdu.

Sonra öz-özünə dedi: "Hə, əsil vaxtdır!" O ayağa qalxıb xəncəri çıxartdı, Kan-Məkanın üstünə yeridi, elə onu xəncərlə vurmaq istəyirdi ki, birdən Kan-Məkanın anası içəri girdi. Bakun oğlanın anasını görəni kimi tez ona tərəf getdi; qorxudan qarının bədəni elə əsməyə başladı ki, elə bil onu titrətmə-qızdırma tutmuşdu.

Kan-Məkanın anası qarını görəndə məəttəl qaldı, tez oğlunu yuxudan oyatdı, Kan-Məkan gözəlirini açanda gördü ki, anası baş tərəfində oturub. Anasının gəlişi onu ölümdən qurtardı. Anasının gəlməyinin səbəbi bu idi ki, onlar Kan-Məkanı öldürmək üçün dilbir olanda Kədiyə-Fəkan danışqlarını eşidib oğlanın anasına demişdi: "Əmigelini, nə qədər ki, əqləqsız Bakun sənə oğlunu öldürməyib, tez onun yanına

get". O, məsələni əvvəldən-axıracan Kan-Məkanın anasına danışmışdı; heç bir şey başa düşməyən ana gəlib o dömdə oğlunun yanına girdi ki, Bakun qarı yatmış Kan-Məkanı xəncərlə vurmaq istəyirdi. Yuxudan ayılan Kan-Məkan anasına dedi: "Ana can, sən lap yaxşı vaxtda gəlmisən. Bakun nəyə də bu gecə mənim yanımdadır". O, özünü Bakuna çevirib soruşdu: "Sən öz canın, mənə danışdığın nəğillərdən yaxşısını bilirənmimi?" Qarı cavabında dedi: "İndi danışacağım nəğil hara, bayaqkı hara? Bu nəğil ondan çox-xoş yaxşıdır. Ancaq onu başqa vaxt sənə nəql elərəm".

Bakun belədən qurtardığına özü də inanmayıb ayağa qalxdı, getmək istədi, Kan-Məkan ona dedi: "Xoş gəldin!" Qarı çox hiyləgər olduğu üçün başa düşmüşdü ki, məsələni Kan-Məkanın anasına xəbər veriblər. Bakun çıxıb öz yolu ilə getdi.

Belə olanda, Kan-Məkanın anası dedi: "Oğlum, bu gecə xoşbəxt gecədir, Allah səni bu məlun qarının ölinədən qurtardı". Kan-Məkan anasından soruşdu: "Necə yəni məlun qarının ölinədən qurtardı?" Anası əhvalatı əvvəldən-axıracan ona danışdı, Kan-Məkan ucadan dedi: "Ana can, ömrü qurtarmayana ölüm yoxdur, elə adamı lap öldürsələr də o, ölməz. Ancaq yaxşıyı budur ki, biz bu düşmənlərin arasından çıxıb gedək, Allah özü bilən yaxşıdır".

Səhər açılarda Kan-Məkan şəhərdən çıxdı, vəzir Dandan ona rast gəldi, Kan-Məkan gedəndən sonra Sasan şahla Nüzxət öz-Zamanın arası dəymişdi, odur ki, Nüzxət öz-Zaman da şəhərdən çıxmalı olmuşdu. O, Kan-Məkanın yanına gedib ona qoşuldu, Sasan şahın saray oyanlarının hamısı onların tərəfinə keçdilər. Onlar oturub götür-qoy elədilər ki, nə hiylə işlətsinlər, axırda belə qərara gəldilər ki, Rum padşahının üstünə yürüş eləyib ondan intiqam alsınlar.

Belə olanda, onlar rumluların üstünə yeridilər, çox əhvalatdan sonra bunları danışmaq uzun olar¹, Rum padşahı Rumzan onları ösir elədi. Günlərin bir günü səhər açılarda Rumzan şah Kan-Məkanı, vəzir Dandanı adamlarıyla bərabər hüzuruna gətirməyi əmr elədi; Elə ki onlar gəldilər, padşah onları öz yanında əyləşdirdi, buyurdu ki, süfrə açsınlar. Süfrə açıldı, onlar yeyib içdilər, rahat oldular, Kan-Məkanil padşah onları gətirəndə ölümlərini gözləri qabağına almışdılar, özü də onlar bir-birlərinə deyirdilər: "O bizi öldürməyə aparır".

Onlar sakit olandan sonra padşah dedi: "Mən bir yuxu görmüşəm, onu rəhbərlərə danışdım, onlar mənə dedilər: "Gördüyün yuxunu sənə vəzir Dandan başqa heç kəsə yoxa bilməz". Onda vəzir Dandan dedi:

¹ Tercümə edilən mətnin əsasına qoyulmuş əlyazmasının bu yerində, başqa əlyazmalarına nisbətən, xeyli ixtisar edilmişdir.

"Padşah sağ olsun, yuxun xeyrə çıxsn, nə görmüsən?" Padşah dedi: "Ya vəzir, mən yuxuda gördüm ki, quyuya oxşayan qaranlıq bir çaladayam, özü də adamlar mənə işgəncə verirdilər, mən ayağa qalxmaq istədim, elə ayağa qalxmışdım ki, diz üstə yıxıldım, çaladan çıxa bilmədim. Sonra mən çevrilib baxdım, çalada bir qızıl kömər gördüm, əlimi uzatdım köməri götürəm, elə onu yerdən götürmüşdüm ki, gördüm kömər iki dənədir, mən onları belimə bağlayanda onlar birdən çevrilib bir kömər oldu. Ya vəzir, şirin yuxuda bunu görmüşəm". Vəzir Dandan onun yuxusunu yozmağa başlayıb dedi: "Ey şahonşah, bil və agah ol, gördüyün yuxu bu deməkdir ki, sənin qardaşın, ya qardaşın oğlu, ya əmin oğlu, ya da qanı qanından, canı canından olan bir adamın var, özü də başçılardandır".

Bunu eşidən padşah Kan-Mökana, Nüzxət öz-Zamana, Küdiyə-Fökana, vəzir Dandana, o biri əsirlərə nəzər salıb öz-özünə dedi: "Mən bunların boynunu vurduran kimi, yoldaşlarının məhv olduğunu eşidəndə bunların qoşunlarının bağı çatlayacaq, mən də ne qədər taxt-tac əlimdən çıxmıyıb tez öz ölkəmə qayıdaram". Padşah möhkəm qərar verib cəllad çağırırdı, ona əmr elədi ki, elə həmin dəqiqədə Kan-Mökanın boynunu vursun, ancaq bu zaman padşahın dayəsi içəri girib dedi: "Padşah sağ olsun, sən nə eləmək istəyirsən?" Padşah cavabında dedi: "Əlimə keçən bu əsirlərin boynunu vurdurub başlarını yoldaşlarının qabağına atmaq istəyirəm, sonra da bütün qoşunlarımla onların üstünə cumacağam, qıranı qıranıq, sağ qalanı da qabağıma qatıb qovarıq, özü də bu axırıncı vuruşma olar, mən də ölkəmdə cürbəcür işlər olmamış tez ora qayıdaram".

Bu sözləri eşidən dayə firəng dilində padşaha dedi: "Yoxsa sən öz qardaşın oğlunu, bacını və bacın qızını öldürmək istəyirsən?" Dayənin bu sözlərini eşidən padşah bərk qəzəblənib dedi: "Ay mələm, sən bilmirsən ki, anamı öldürüblər, atamı da zəhərləyiblər? Həm də sən özün bu bazubəndi mənə verib demədin: "Bu bazubənd sənin atanındır". Sən niyə mənə sözün düzünü deməmişən?"

Qarı cavabında dedi: "Sənə dediklərimin hamısı doğrudur, ancaq mənim işim çox qoribədir, səninlə mənim əhvalatım da təəccüblüdür.

Mənim adım Mərcanədir, sənin ananın adı Abrizadır, o çox göyçək idi. Onun igidliyi dillər əzbəri olmuşdu, pəhləvanların arasında o ad çıxartmışdı. O ki qaldı sənin atana, o padşah idi, Bağdadla Xorasanın hökmdarı idi, adı da Əmər ibn ən-Nüman şah idi, özü də buna heç şəkk-şübhə yoxdur. Əmər ibn ən-Nüman şah bir dəfə yenə oğlu Şərr-Kanı qoşunla səfərə göndərmişdi, bu vəzir Dandanı ona qoşmuşdu, həmin əhvalat da onların başına gəlmişdi; sənin qardaşın Şərr-Kan

qoşunu qoyub qabağa gedir, onlardan uzaq düşür, gəlib sənin anan Abrizanın sarayına çıxır. Biz sənin ananla xəlvət güşəyə çəkilmişdik ki, gülüşək, Şərr-Kan həmin yerdə gülüşdiyimiz vaxt bizə rast gəldi, onda o, sənin ananla gülüşdi, anan gözəlliyi, igidliyi ilə onu basdı. Anan onu öz sarayında beş gün qonaq saxladı. Ancaq bu xəbər atasına çatdı, özü də onu Zat-əl-Dəvahi ləqəbli, Şəvahi adlı ata nəvəsi çatdırı.

Anan sənin qardaşın Şərr-Kanın sayəsində islam dinini qəbul elədi, Şərr-Kan onu xəlvəti götürüb Bağdada apardı, mən də, Reyhanə də, başqa iyirmi kənz də onunla getdik, Şərr-Kan şahın sayəsində biz də islam dinini qəbul elədik. Elə ki biz Əmər ibn ən-Nüman şahın hüzuruna getdik, o da sənin ananı gördü, bir könüldən min könülə ona vuruldu, günlərin bir günü, o sənin ananın yanına girib gecəni onun yanında yatdı, anan da ondan uşağa qaldı ki, o uşaq da sən sən.

Sənin ananda üç dənə bazubənd vardı. O həmin bazubəndlərin üçünü də atana verdi, atan da bu bazubəndlərin birini öz qızına, Nüzxət öz-Zamana, o birini sənin qardaşın Dau əl-Mökana, üçüncüsünü də qardaşın Şərr-Kan şahı verdi, şah qızı Abriza da onu Şərr-Kandan alıb sənin üçün saxladı.

Doğmaq vaxtı yaxınlaşanda anan üroyini gizlicə mənə açdı, atası üçün danışdığını mənə dedi. O, əl-Qədban adlı bir qara qulla gizlicə danışib sövdələşdi, ona çoxlu pul vəd elədi ki, bizimlə getsin. Qul bizi götürüb gizlicə şəhərdən qaçırdı (ananın doğmaq vaxtı lap yaxınlaşmışdı). Ölkəmizə çathaçatda, xəlvət bir yerdə ananın ağrısı tutdu. Qulun başına hardansa pis fikir gəldi, o, anana yanaşıb alçaq bir iş təklif elədi, anan qorxub onun üstünə bərkədən çığırdı, bərk qorxduğundan elə o saat səni doğdu.

Elə bu vaxt səhrada, bizim ölkə tərəfdən toz qalxdı, hər tərəfi toz dumanı bürüdü, qul öz canı üçün qorxub bərk acıqlandığından qılıncla vurub şah qızı Abrizanı öldürdü, sonra ata minib öz yoluyla getdi.

Qul gedəndən sonra toz dağıldı, baban, Rum padşahı Xardub şah göründü, o, qızının, sənin ananın ölüsünü yerdə gördü. Bu ona çox ağır gəldi, mən də əhvalatı əvvəldən axıracan ona nəql elədim. Onun nə üçün öldürüldüyünü, niyə atasının ölkəsindən gizlicə çıxıb getdiyini mənəndən soruşdu, rumlularla Bağdad camaatının düşmənçiliyinin də səbəbi elə budur. Sonra biz ananın meyitini aparıb basdırdıq, səni götürüb getdim, saxlayıb böyütdüm, şah qızı Abrizada olan bazubəndi sənin boynuna saldı.

Elə ki böyüyüb böya-başa çatdın, mən bu əhvalatın əsil həqiqətini sənə danışa bilmədim, əgər danışsaydım, yəqin ki, sizin aranızda müha-

ribə olardı. Sənin baban mənə tapşırırmışdı ki, bu sirri gizli saxlayım, özü də mənim haqqım yox idi ki, sənin baban Xardub şahın ömrindən çıxım.

Bax bu əhvalatı səndən buna görə gizlədirdim, acıb sənə demirdim ki, Ömər ibn ən-Nüman şah sənin atandır. Elə ki sən padşah oldun, mən hər şeyi sənə danışdım, ya şahonşah, sirri indi sənə açıdım. Əhvalatı sənə əyan elədim, indi özün bilərsən, ixtiyar sahibisən, necə istəsən elə də elərsən”.

Əsirlər padşahın dayəsinin, kənz Mərcanənin dediylə sözləri eşidirdilər. Nüzxət əz-Zaman elə o dəqiqə qışqırıb dedi: “Bu kənz – Mərcanəni yaxşı tanıyıram, bu Rumzan şah mənim qardaşıdır, atam Ömər ibn ən-Nümandan olub, anası da Xardub şahın qızı Abrizadır!”

Bunu eşidən Rumzan şah hirsəndi, nə eləyəcəyini bilmədi. Belə olanda, o əmr elədi ki, Nüzxət əz-Zamanı onun hüzuruna gətirsinlər, elə ki onu gətirdilər, şah onu gördü, qan-qanı çəkdi, o, Nüzxət əz-Zamandan əhvalatını soruşdu. O, başına gələnləri danışdı, onun sözləri Mərcanənin dedikləri ilə düz gəldi, padşah doğrudan da irəqlə olduğunu yəqin elədi, Ömər ibn ən-Nüman şahın da doğrudan, şəkk-şübhəsiz atası olduğunu bildi; o elə həmin dəqiqə ayağa qalxdı, bacısı Nüzxət əz-Zamanın əl-qolunu açdı. Nüzxət əz-Zaman yaxın gəlib onun əlindən öpdü, gözləri yaşardı. Padşah da ağladı, qardaş məhəbbəti onu rəhmə gətirdi, ürəyi sultan Kan-Məkana meyil elədi.

Belə olanda, o, ayağa qalxıb qılınclı cəlladın əlindən aldı, bunu görəndə əsirlər elə bildilər ki, padşah özü onları öldürəcək. Rumzan şah əmr elədi ki, onları gətirib onun hüzurunda dayandırınlar; elə ki əsir-ləri gətirib onun hüzurunda dayandılar, o ayağa qalxıb bir-bir onların əl-qolunu açdı, sonra da dayəsi Mərcanəyə dedi: “Mənə danışdıqlarını bu adamlara da nəql elə”. Mərcanə də onun cavabında dedi: “Ey padşah, bil və agah ol ki, bu qoca vəzir Dandan dediklərimin doğru olduğuna şahiddir, o, əhvalatın necə olduğunu yaxşı bilir”. Sonra da Mərcanə elə o saat özünü əsirlərə, orada olan rum və firəng hökmdarlarına tutub həmin əhvalatı danışdı, şah qızı Nüzxət əz-Zaman, vəzir Dandan onlarla olan əsir-lər onun doğru dediyini təsdiq elədilər.

Əhvalatı danışdı qurtarandan sonra Mərcanə sultan Kan-Məkana nəzər salıb boynundakı bazubəndi gördü, bu bazubənd şah qızı Abrizada olan həmin üç bazubəndin biri idi, Mərcanə bazubəndi tanıyıb elə bərk qışqırdı ki, səhra lərzəyə gəldi, o, padşaha dedi: “Oğlum, bil və agah ol ki, bu əsirnin boynundakı bazubəndi görəndə dediklərimin doğru olduğuna lap inandım, çünki sənin boynuna saldıgım bazubənd onun tayıdır. Bu əsir sənin qardaşın oğlu Kan-Məkandır”.

Sonra kənz Mərcanə Kan-Məkana dedi: “Ey şahonşah, boynundakı bazubəndi mənə göstər”. Kan-Məkən bazubəndi boynundan çıxarıb Rumzan şahın dayəsinə verdi, Mərcanə onu alıb üçüncü bazubəndi soruşdu, belə olanda, Nüzxət əz-Zaman da qabağa çıxıb üçüncü bazubəndi ona verdi. Dayə Rumzan şahı yanaşıb bazubəndləri göstərəndə hər şey ona əyan oldu, o başa düşdü ki, Ömər ibn ən-Nüman şah onun atası, Kan-Məkən da qardaşı oğludur.

O ayağa qalxıb, əvvəlcə vəzir Dandanı, sonra da Kan-Məkani qucaqladı, hər tərəfdən şadlıq səsləri ucaldı, bu şad xəbər elə o saat hər yana yayıldı, təbillər, şeypurlar çalındı, hamı şadlıq elədi.

Rumluların şadlıqdan qışqırdıqlarını eşidən İraq və Suriya qoşunları hamılıqla atlara süvar oldular, əz-Ziblikan şah da atına minib öz-özünə dedi: “Görəsən nə olub ki, rumlularla firəng qoşunları belə şadlıq elə-yirlər!” İraq qoşunları yaxınlaşıb hücum etməyə hazırlaşdı, onlar dava meydanında səf-səf dayanmışdılar; Rumzan şah dönüb baxanda gördü ki, İraq qoşunları yaxınlaşır, özü də davaya hazırlaşır, odur ki, bunun səbəbini soruşdu. İşin nə yerdə olduğunu ona danışdılar; belə olanda o qardaşı Şərr-Kanın qızı Küdiyə-Fəkanı İraq və Suriya qoşun-larının yanına göndərdi ki, gedib barışıq olduğunu, Rumzan şahın sultan Kan-Məkanın əmisi olduğunu onlara xəbər versin.

Küdiyə-Fəkan dörd-qəmdən azad olub getdi, əz-Ziblikan şahın yanına gəlib ona salam verdi, sonra da barışıq olduğunu, Rumzan şahın onun və sultan Kan-Məkanın əmisi olduğunu əz-Ziblikana xəbər verdi. Küdiyə-Fəkan əz-Ziblikan şahın yanına gələndə gördü ki, o, əsir düşmüş əmirlərin, saray əyanlarının dərindən ağlayır; onda Nüzxət əz-Zaman əhvalatı əvvəldən axıracan ona danışdı, əz-Ziblikan çox şad oldu, dörd-qəmi dağıldı.

Əz-Ziblikan şah, mənəb sahibləri, əyanlarla bərabər atlarına mindilər, Küdiyə-Fəkan qabağa düşdü, onları Rumzan şahın çadırına gətirdi. İçəri girəndə gördülər ki, Rumzan şah sultan Kan-Məkana oturub, özü də Rumzan şah, vəzir Dandan, Kan-Məkən məsləhətləşir-lər ki, əz-Ziblikan şahı neyləsinlər. Sonra onlar bu qərarə gəldilər ki, həmişəki kimi Suriyanın Dəməşq şəhərini ona versinlər, onu həmin şəhərin hökmdarı eləsinlər, özləri də İraq məmləkətinə getsinlər.

Onlar əz-Ziblikan şahı Dəməşqin canişini elədilər, sonra da onu qoşunu ilə Dəməşqə yola saldılar, onu bir qədər ötürdülər, xudahafiz-ləşib öz yerlərinə qayıtdılar.

Sonra car çəkib qoşunlara xəbər verdilər ki, İraq məmləkətinə yola düşürlər, hər iki qoşun bir yere toplaşdı, padşahlar bir-birinə dedilər;

"Biz ləğəbi Zət əd-Dəvahi olan Şəvahi qarından intiqam alsaq, ləkəni üstümüzdən götürsək, onda üreyimiz rahat olar, qəzəbimiz soyuyar".

Bundan sonra Rumzan şah öz ayanları, yaxın adamları ilə bərabər çıxıb getdi. Sultan Kan-Məkan da əmisini, Rumzan şahı tapdığına şad oldu, onların tapılmasına bəis kəniz Mərcanəyə dua elədi. Sonra onlar yola düşdülər, az getdilər, çox getdilər, gəlib öz məmləkətlərinə çatdılar, ayanbaşı Sasan onların gəldiyini eşidib pişvaza çıxdı, Rumzan şahın ölünü öpdü, Rumzan şah da ona faxir libas bağışladı.

Sonra Rumzan şah taxtda öyləşdi, qardaşı oğlu sultan Kan-Məkanı yanında öyləşdirdi, Kan-Məkan əmisi Rumzana dedi: "Əmi, bu şahlığa təkə sən layiqsən". Rumzan şah cavabında dedi: "Allah eləməsin ki, mən sənənlə şahlıq üstə dava eləyim!"

Onda vəzir Dandan məsləhət gördü ki, onların hər ikisi padşahlıq eləsinlər, ölkəni gündə biri idarə eləsin, onlar da buna razı oldular..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz qırx dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, padşahlar belə razılığa gəldilər ki, gündə biri ölkəni idarə eləsin, sonra da kef məclisi qurdular, çoxlu heyvan kəsdilər, bir şadlıq elədilər ki, gəl görəsən. Bu minval ilə bir müddət ömür sürdülər, Kan-Məkan gecələrini əmisi qızı Küdiyə-Fəkanla keçirirdi.

Günlərin bir günü onlar oturmuşdular, işləri öz qaydasında gətiriyinə şad idilər, birdən toz ərşə qalxıb göyün üzünü tutdu, toz dağlarında bir tacir göründü, o köməyə çağıraraq qışqıra-qışqıra deyirdi: "Ey şahənşahlar, bu necə olan işdir ki, mənə kafirlər dəymədilər, ancaq sizin ölkə ədalət əmin-amanlıq ölkəsi ola-ola mənə qarət elədilər?" Rumzan şah onun başına nə gəldiyini soruşanda tacir dedi: "Mən tacirlər arasında adlı-sanlı tacirəm, çoxdandır vətəndən uzaqlarda, qərüb ölkələrə dəyəm". Mən iyirmi ildir ki, qərbləkdə tacirlik eləyirəm. Məndə rəhmətlik Şərr-Kan şahın Dəməşq şəhərində yazıb verdiyi nəmə var, özü də o, həmin nəməni kəniz bağışladığıma görə veribdir. Sizin məmləkətə yaxınlaşanda mənim Hindistandan gətirdiyim yüz tay bahalı malım var idi. Həmin malları mən Bağdada, sizin müqəddəs, ədalətli

şəhərinizə, Dar əs-Salama gətirirdim, bədəvi ərəblər bizə hücum elədilər, onların arasında bütün məmləkətlərdən yığılmış kürdlər də vardı, onların mənim adamlarımı qırdılar, mal-dövlətimə qarət elədilər, bax başıma belə əhvalat gəlib".

Bunu deyib tacir Rumzan şahın hüzurunda ağladı, şikayətlənib uca-dan dedi: "Allahdan başqa heç kəsdə qüdrət və qüvvət yoxdur!" Padşahın ona yazığı gəldi, ona üreyi yandı, qardaşı oğlu Kan-Məkanın da tacirə yazığı gəldi, hər ikisi and içdi ki, quldurların üstünə gedəcəklər.

Onlar hərəsi min igidə bərabər yüz nəfər atlı götürüb quldurların üstünə getdilər (həmin tacir də bələdçilik eləyib onların qabağına düşmüşdü), bir gün bir gecə yol getdilər, şəhər açılarda bir vadiyə çatdılar, bu vadi başdan-başa ağaclıq idi, burada gur sulu çaylar axırdı, onlar gördülər ki, quldurlar həmin tacirin taylarını öz aralarında bölüşdürüb dərəyə səpələniblər, ancaq tayların bir qismi durur. Belə olanda, yüz nəfər atlı hər tərəfdən onlara hücum elədi, Rumzan şahla qardaşı oğlu Kan-Məkan onların üstünə qışqırdılar, bir saat çəkmədi ki, quldurları mühasirəyə aldılar, əsir elədilər, onlar üç yüz nəfər idilər. Onları əsir eləyib tacirin mallarını əllərindən aldılar, əl-qollarını möhkəm bağlayıb Bağdada gətirdilər.

Rumzan şahla qardaşı oğlu sultan Kan-Məkan birlikdə taxtda öyləşdilər, quldurları hüzura gətirdilər, padşahlar quldurlardan soruşdular ki, onlar kimdirlər, başçıları kimdir, onda bədəvilər dedilər: "Bizim başçımız yoxdur, bizi dünyanın hər tərəfindən üç nəfər bir yerə yığıb". Padşahlar dedilər: "Həmin adamları göstərin". Bədəvilər də həmin adamları göstərdilər. Belə olanda, padşahlar əmr elədilər ki, onları saxlasınlar, yerdə qalan adamlardan tacirin mallarını alsınlar, özlərini buraxsınlar, elə də elədilər. Tacir mallarına baxdı, gördü ki, dördəndən biri yoxdur, ancaq ona dedilər ki, dəyən zərəri ödəyəcəklər.

Tacir cibindən iki nəmə çıxartdı, bunlardan biri Şərr-Kanın desti-xətti ilə, o birisi Nüxzət əz-Zamanın desti-xətti ilə yazılmışdı (bu tacir Nüxzət əz-Zamanı qız vaxtı bədəvidən alıb qardaşı Şərr-Kana bağışlayan həmin tacir idi, özü də qardaşla bacı arasında həmin əhvalat olmuşdu). Kan-Məkan nəmələrin hər ikisini oxuyub əmisi Şərr-Kanın xəttini tanıdı, bibisi Nüxzət əz-Zamanın əhvalatını eşitdi. Sonra Kan-Məkan Nüxzət əz-Zamanın yanına girib malı qarət olmuş tacirə yazdığı nəməni ona göstərdi, onun başına gələn əhvalatı əvvəldən axırıncan bibisinə danışdı. Nüxzət əz-Zaman taciri də, öz desti-xətti ilə yazdığı məktubu da tanıdı, odur ki, taciri qonaq elədi, qardaşı Rumzan şahla, qardaşı oğlu Kan-Məkan şahla tapşırdı ki, onun qeydine qalsınlar. Padşahlar da tacirə çoxlu pul verdilər, ona qulluq eləmək üçün bir neçə

qul, nökr bağışladılar, Nüzxət öz-Zaman da ona yüz min dirhəm pul, əlli tay mal bəxşiş verdi, onu yanına çağırırdı, tacir onun yanına gələndə Nüzxət öz-Zaman onun qabağına çıxıb salam verdi, həm də tacirə xəbər verdi ki, Ömər ibn ən-Nüman şahın qızı, Rumzan şahın bacısı, sultan Kan-Məkanın bibisidir.

Tacir buna çox şad oldu, onu sağ-salamat gördüyünə gözaydınlığı verdi, əllərini öpüb dedi: "Allah haqqı, sən yaxşılığı yaddan çıxartmırsan!" Nüzxət öz-Zaman öz otaqlarına getdi, tacir üç gün onların yanında qaldı, sonra da xudahafizləşib Suriya torpaqlarına getdi.

Bundan sonra padşahlar ömr elədiklər ki, quldurlara başçılıq eləyən üç nəfər oğrunu götürsünlər, onları götürdilər, padşahlar kim olduqlarını soruşdular, quldurların biri qabağa çıxıb dedi: "Bilin və agah olun ki, mən bədəviyəm, sənətim yol kəsib uşaqları, bakirə qızları oğurlayıb tacirlərə satmaqdır. Mən çoxdan bunu özümə peşə eləmişəm, ancaq şeytan mənə yoldan çıxartdı, bu iki bədbəxtlə birləşib bədəviləri, şəhər dələduzlarını başıma yığub yol kəsməyə, tacirləri qarət etməyə başladım". Padşahlar ona dedilər: "Uşaqları, qızları oğurladığın vaxt başına gələn ən qərribə əhvalatı bizə danış".

Bədəvi dedi: "Ey şahənşahlar, başıma gələn ən qərribə əhvalatı danışım: iyirmi iki il bundan əvvəl bir gün mən Qüdsdən bir qız oğurladım, bu qız gözəl-göycək idi, ancaq o qulluqçu idi, oynındə cırıq paltar var idi, başına bir parça izar örtmüşdü. Mən onu karvan-saradan çıxanda gördüm, bir hiylə işlədib oğurladım, dəvəyə mindirib apardım. Onu səhrada qohumlarımın yanına aparıb qoymaq istəyirdim ki, dəvələrimi otarsın, dərədən peyin yıgıb götürsün. O hönkür-hönkür ağlamağa başlayanda, onu yaxşıca döydüm, götürüb Dəməşq şəhərinə apardım. Bir tacir onu mənim yanımda gördü, qızın şirin dili onun xoşuna gəldi, qır-saqız oldu ki, sat onu mənə, çox çənə-boğaz vurandan sonra mən qızı ona yüz min dirhəmə satdım.

Qızı tacirə verəndən sonra yəqin elədim ki, o, doğrudan da şirindildir, sonra eşitdim ki, tacir onu yaxşıca geyindirib, iki dəfə bahasına Dəməşq əmirinə veribdir. Ey şahənşahlar, mənim başıma gələn ən qərribə əhvalat budur, canım üçün, həmin qıza o qiymət azdı!"

Bunu eşidən şahlar təəccübləndilər, bədəvinin danışdığı əhvalatı Nüzxət öz-Zaman eşidəndə gözləri qaranlıq gətirdi, o, qardaşı Rumzanı çağırırdı: "Bu, Qüdsdə mənə oğurlayan bədəvidir!"

Sonra Nüzxət öz-Zaman bu bədəvinin ucabatından qütbətdə başına gələn müsibətləri, necə döyüldüyünü, ac qaldığını, rüsvay olduğunu; alçaldığını danışdı dedi: "İndi mənə icazə verin öz əlimlə onu öldürüm". O, qılıncı siyirib bədəvini öldürmək üçün yaxınlaşanda bədəvi qışqıra-

qışqıra dedi: "Ey şahənşahlar, başıma gələn əhvalatları sizə danışib qurtarmayınca qoymayın məni öldürsün". Belə olanda, qardaşı oğlu Kan-Məkan Nüzxət öz-Zamana dedi: "Bibi can, qoy əhvalatını danışsın, sonra ona nə istəsən eləyərən". Nüzxət öz-Zaman konara çəkələndə, şahlar bədəviyə dedilər: "Hə, indi əhvalatını bizə danış". Ona bədəvi soruşdu: "Ey şahənşahlar, oğor sizə əcaib bir əhvalat danışsam, günahımdan keçərsizmi?" Padşahlar da cavabında dedilər: "Bəli, günahından keçərik".

BƏDƏVİ HƏMMADIN ƏHVALATI

Bədəvi başına gələn ən əcaib əhvalatı onlara danışmağa başlayıb dedi: "Bilin və agah olun ki, bir az bundan əvvəl bir gecə nə qədər əlləşdimə gözüme yuxu getmədi, gecə mənə elə uzun göründü ki, səhər açılanda öz gözlerimə inanmadım. Səhər açılan kimi mən ayağa qalxıb o saat qılıncı belimə bağladım, nizəmin dəstəyindəki ipini ayağıma keçirdim, atı sürüb ova, şikara çıxdım. Yolda mənə bir dəstə adam rast gəldi, onlar hara getdiyimi soruşdular. Mən hara getdiyimi deyəndə, onlar ucadan dedilər: "Biz də sənə yol yoldaşığıq!" Biz hamı-hıqla yola düşdük, birdən qabağıma dəvəquşu çıxdı.

Biz ona tərəf getdik, ancaq o, qanadlarını açıb qaçmağa başladı, o, baş götürüb səhraya getdi, biz də onun dalınca, biz elə bir yerdə gəlib çıxdıq ki, orada nə bir dənə ağac, nə su vardı, özü də biz ilan fırlırsını, cinlərin ulaşmasını, qulyabanıların qışqırığını eşidirdik. Biz həmin yerdə çətdə dəvəquşu yoxa çıxdı, bilmədik göyə uçdu, bilmədik yerdə batdı.

Biz atlarımızın başını döndərib geri qayıtmaq istədik, ancaq sonra fikirləşdik ki, bu istidə geri qayıtmaq bizi əldən salar. Elə bürkür idi ki, daha nə deyim, susuzluqdan yanırdıq, atlarımız da yeriylə bilmirdilər, öləcəyimizi yəqin elədik. Biz beləcə dayanmışdıq, birdən uzaqda bir çəmən gördük, orada ceyranlar qaçırdı, özü də bir çadırın yanında da at bağlanmışdı, yərə sancılmış nizanın dişləri işləyirdi.

Çəmənə görəndə ürəyimiz şad oldu, atlarımızın ağzını çadıra tərəf döndərdik. Hamımız çəmənə, suya tərəf can atırdıq; mən qabağa düşdüm, biz o vaxtadan getdik ki, həmin çəmənə çatdıq, bulaq başında dayandıq, doyuncu su içdik, atlarımızı da suvardıq. Mənim dəliliyim tutdu, çadırın yanına getdim, içəri baxdım, gördüm ki, biq yeri təzəcə tərlənmiş bir oğlan oturub, özü də o elə bil ay parçasıdır, sağ tərəfində də qədd-qamətli, söyüd budağı kimi incə bir qız oturub. Qızı görəndə mənə vuruldum.

Mən oğlana salam verdim, o da salamımı aldı, belə olanda, ondan soruşdum: "Ay ərəb qardaş, de görək kimsən, yanımdakı qız sənin nəyindir?" Oğlan başını aşağı saldı, bir azdan başını qaldırıb dedi: "Əvvəlcə sən de görək kimsən, sənənlə gələn bu atlılar kimdir?" Mən cavabında dedim: "Mən Həmmad ibn əl-Fəzari əl-Farisiyəm, ərəblər arasında beş yüz atlıya bərabər məşhur pəhləvanam. Biz ova, şikara çıxmışdıq, isti bizi öldən aldı, sizin çadıra gəldim ki, bəlkə bir qurtum su tapım".

Bu sözləri eşidən oğlan üzünü həmin gözəl qıza tərəf çevirib dedi: "Bu adama su gətir, yeməyə də nə varsa ver". Qız ayağa qalxdı, paltarının balağı yeri süpürə-süpürə, ayağındakı qızıl bilorzikləri cingildəyə-cingildəyə, yerlə sürünən saçlarını tapdaladığından bürdəyə-bürdəyə getdi. Bir azdan sağ əlində soyuq su dolu gümüş cam, o biri əlində sini içəri girdi, sininin içində xurma, süd dolu qab, vəhşi heyvanların əti qoyulmuş nımçələr var idi.

Mən qıza elə vuruldum ki, onun əlindən nə yemək, nə də su ala bildim; belə olanda bu iki beyti dedim:

"Rəngə boyanmış şüşə barmaqları,
Qarda gozan qarğalara oxşayır".

Ay və günəş birləşib o çöhrədə,
Hüsnü qaraltmış günəşi, həm ay".

Yeyib içəndən sonra oğlana dedim: "Ey ərəblərin başçısı, bil və ağah ol ki, özüm barədə sənə həqiqəti söylədim, indi istəyirəm sən də düzünü deyəsən ki, bu qız kimdir?" Oğlan cavabında dedi: "Bu mənim bacımdır". Mən yalvara-yalvara dedim: "İstəyirəm ki, sən öz xoşunla bacını mənə arə verəsən, yoxsa səni öldürüb, onu zorla apararam".

Oğlan başını aşağı salıb bir müddət fikrə getdi, sonra mənə nəzər salıb dedi: "Doğru deyərsən ki, məşhur pəhləvansan, qorxmaz, igid, səhra aslanısan, ancaq qəflətən hücum eləyib məni öldürsəz, bacını da aparsaz, bu sizin üçün rüsvayçılıq olar. Əgər siz dediyiniz kimi doğrudan da igid pəhləvansız, cəngdən qorxmursuz, onda mənə bir az vaxt verin ki, cəng paltarımı geyim, qılıncımı belimə bağlayıb nizəmi götürüm. Mən ata minim, cəng meydanına çıxacağam. Sizə qalib gəlsəm, hamınızı qıracağam, yox, əgər siz qalib gəlsəz, onda məni öldürərsiz, bacım da sizin olar".

Oğlanın bu sözlərini eşidəndə dedim: "Bax lap yaxşısı elə budur, biz buna razıyıq!" Mən atımın başını geriye döndərdim, qızın dördindən lap dəli-divanə olmuşdum. Adamlarımın yanına qayıdıb qızın necə gözəl-göyçək olduğunu, onun yanımdakı oğlanın da gözəl olduğunu, həm də igid, qorxmaz olduğunu, min atlı ilə cəngə girməyə hazır oldu-

ğunu nəql elədim. Sonra çadıra çoxlu mal-dövlət, ətiqə şeylər oldu-ğunu, yoldaşlarına xəbər verib dedim: "Bilin və ağah olun, bu oğlan çox igid adamdır ki, bu yerdə tək-tənha ömür sürür, sizi xəbərdar eləyirəm, kim onu öldürsə, bacısı onundur". Onlar da dedilər: "Biz buna razıyıq". Sonra yoldaşlarım dava paltarlarını geydilər, atlarına minib oğlanın yanına yollandılar.

Biz ora çatanda gördük ki, oğlan dəmir paltar geyib, atına minibdir. Bacısı qaça-qaça gəlib üzəngidən yapışdı, ağlayıb göz yaş axıtmağa başladı, göz yaş yaşındığı baş yaylığını islatdı, o, qardaşı üçün qorxub qışqıra-qışqıra deyirdi: "Bu nə belədir mən düşdüm!" Sonra qız bu şəri oxudu:

"Deyirom dördimi Allaha - bu dar gündə qoy o
Bizə rohm eləyib etsin yağını dördə ducar.

Qana qəltan etmək istəyir onlar səni, ah,
Sən deyilən belə qan axmasına toqsırsan.

Hünərindən yağının atıları olmuş hali,
Sənə bənzər bir igid görmüş, haçan, hansı diyar?"

Qoymadın bir ləkə gəlsin bacının namusuna,
O sənə soçdə edəndir, o sənə minnətdar.

Sən məni dördü-boladan tez uzaqlaşdırdın,
Olmadın razi məni zorla qaçırtın yağlar.

Şadlığa, işrətə qorq olsa belə doğma şəhər,
Elə zənn etmə bacın sənsiz ora daxil olar.

Sənin eşqinlə, inan öldürərəm mən özümü,
Yatağım tabut olar, mənzilim o nemli mezar".

Qardaşı bu şəri eşidib hönkür-hönkür ağladı, bacısına tərəf dönüb bu şəri oxudu:

"Bir dayan, dinlə məni, bil, səni heyran qoyacaq
Atılıb meydana düşmənləri məhv eləməyim.

Üstümə şir ya pələng çəkse belə ordusunu,
Məni qorxutmaz, inan, olmasa da bir köməyim.

Başına yağdıraram güclü qılınc zərbələri,
Sancılar köksünə nizəm, rəqibim olsa da kim.

Qoruya bilməsəm hərəgah səni mən yadlardan,
Məhv olum, qoy cəsədım qurda-qaşa olsun yem.

Qardaşın çarpişacaq eşqin ilə, ölsəm ağor,
Bizə dastan qoşacaq ellər, əmindir üreyim”.

O şerini qurtarıb bacısına dedi: “Bacı can, qulaq as, sənə bir söz deyəcəyəm, vəsiyyəti eləyəcəyəm”. Bacısı da cavabında dedi: “Baş üstə, qulaq asıram!” Onda oğlan dedi: “Əgər ölsəm, özünü heç kimə təslim eləmə”. Qardaşının bu sözlərini eşidən qız başına, gözüne döyüb ucadan dedi: “Allah eləməsin, qardaş, mən görəm ki, sən ölmüsən, mən də onlara təslim olmuşam!”

Belo olanda, oğlan əlini uzadıb qızın rübəndini qaldırdı, qızın üzü bulud arxasından çıxan günəş kimi nur saçdı, o, qızın alnından öpüb onunla halallaşdı, sonra üzünü bizə tutub ucadan dedi: “Ey pəhləvanlar, vuruşmaq, yoxsa qonaq qalmaq istəyirsiniz? Əgər qonaqsız, qonağım ola bilərsiz, yox əgər nurlu ayı almaq istəyirsinizsə, onda pəhləvanlarınız bir-bir mənim meydanıma çıxırlar!”

Onda bizim igid pəhləvanlardan biri onun meydanına çıxdı, oğlan ondan soruşdu: “Sənin adın, atanın adı nədir? Vallah, mən nə adasımla, nə də atası atamla adaş olanla vuruşmayacağam! Əgər sən mənimlə, atan da atamla adaşırsa, onda qızı sənə verərəm”. Pəhləvan onun cavabında dedi: “Adım Biləldir”¹. Oğlan ona şeirlə cavab verib dedi:

“Xəbər aldım adını, gizlətdin,
Və “Biləldir” deyər uydun yalana.

Bir düşün, qarşıma kim çıxsa mənim,
Mən onu qorq edərəm tezə qana.

İtidir ayrı qılıncım, itidir,
Döz görüm dağlara dəhşət salana!”

Onlar bir-birinə hücum elədilər, oğlan nizəsini pəhləvanın sinəsinə elə vurdu ki, nizənin ucu onun kürəyindən çıxdı. Sonra onun cənginə başqa bir pəhləvan çıxdı, oğlan onu görüb bu iki beyti dedi:

“Dinlə, murdar köpək, yamanlığa mən
Qoymaram yaxşıluq ola qurban.

Kimin əsli-nəcəbəti varsa,
Cəngdə qorxmaz ölüməndən, al qandan!”

Oğlan bu pəhləvana da aman verməyib qanına qəltan elədi. Sonra qışqıra-qışqıra dedi: “Kimdir, çıxsin meydana?” Bir pəhləvan atını sürüb meydana çıxdı, oğlanın üstünə cumub dedi:

¹ Bilə – müsəlman aləmində ilk azançıdır. Həbəş olan bu qul özünü Məhəmməd peyğəmbərin tərəfdarı elan etmişdi.

“Qəlbim odlandı, atıldım döyüşə,
Dostların cəngə qarışsın sədası.

Sən ki, öldürdün ərəb sultanını,
Öz qanıdır, bil, onun qan bahası!”

Onun bu sözlərini eşidən oğlan cavabında dedi:

“Ağ yalandır dediyin sözlər, inan,
Doğru gəlməz dilinə, sus, şeytan!

Durmuşuq, üz-üzə biz, öldə qılınç,
Qarşıdan, anla ki, namərdi qaçan!”

Sonra da nizəsini pəhləvanın sinəsinə elə sapladı ki, ucu onun kürəyindən çıxdı; oğlan ucadan dedi: “Yenə mənim meydanıma çıxan var?” Dördüncü pəhləvan da çıxdı, oğlan onun adını soruşdu. Pəhləvan da cavabında dedi: “Mənim adım Hiləldir”¹. Onda oğlan bu iki beyti dedi:

“Yanılırsan önmə çıxmağda,
Kos yalanlarla dolu hədəyanı.

Dediym şəri eşit, sonra isə
Xəbər olmadan allam canımı!”

Onlar atlarını sürüb bir-birinin üstünə cumdular, hərəsi iki dəfə qılınc endirdi, oğlanın endirdiyi qılınc pəhləvanı yerə sərdi; xülasə, cənginə kim çıxırdısa, oğlan onu öldürürdü.

Elə ki gördüm oğlan yoldaşlarının hamısını öldürdü, öz-özümə dedim: “Əgər onun cənginə çıxsam, öhdəsindən gələ bilməyəcəyəm, qabağından qaçsam, ərəblərin arasında rüsvay olacağam”. Oğlan mənə aman verməyib üstümə cumdu, yaxamdan tutub dartdı, mənə yəhərdən saldı, özümü lap itirmişdim, o, qılıncını qaldırdı ki, boynumu vursun, mən onun ötəyindən yapışdım; o mənə qaldırıb əli üstə apardı, mən elə bil sərcə idim.

Bunu görən qız qardaşının igidliyinə şad oldu, gedib onun alnından öpdü, oğlan mənə bacısına verib dedi: “Götür onu, ona yer düzəlt, qoy bizimlə qalsın!” Qız dəmir paltarının yaxasından tutdu, it kimi sürüyüb apardı.

Sonra qız qardaşının dəmir paltarını çıxartdı, ona libas geydirdi, onun üçün fil sümüyündən kürsü qoydu. Qız qardaşına dedi: “Allah sənin şöhrətini uca eləsin, səni şərəf-dələdan saxlasın”. Oğlan da onun cavabında bu şəri dedi:

¹ Hilal – aypara, tozə doğan ay deməkdir.

Seyr edib qardaşının cürətini,
Belə bildirdi bacım heyrotini:

"Doğrudan, tərəfə layiqsən, igid,
Mədh edər şir də sonin qüvvətini!"

"Sor, - dedi, - qorxuya düşmüşlərdən
Oyran öz qardaşının qüdrətini.

Güc də var məndə, gözəl tale də.
Qazanıb ağlım elin hörmətini.

Bəli, sən şirle döyüşdün, Həmmad,
Ölümün hiss elədin döşəti".

Mən bu şəri eşidəndə özümü itirdim, əsir düşdüyümü fikirləşdim, halımı görüb öz gözüməndən düşdüm. Sonra oğlanın bacısına, qıza baxdım, onun çox gözəl, göyçək olduğunu görüb öz-özümə dedim: "Bütün bu bəlalərin bəisi bu qızıdır!" Onun gözəlliyinə heyran oldum, ağlayıb bu şəri oxudum:

"Əl çək, uca dost, məzəmmətdən,
Mən dinləmirəm onu, nə fayda.

Bir qız sevirəm, - görəndə hərdən
Könlüm və gözüm qalır o ayda.

Öz qardaşıdır ona gözətçi,
Mərdlikdə tayı tapılmaz əsla".

Sonra qız qardaşına yemək gətirdi, oğlan məni yeməyə çağırıdı, mən ölüməndən qurtardığımı fikirləşib şad oldum.

Oğlan yeyib qurtarandan sonra qız ona bir qabda şərab gətirdi, oğlan şərab içməyə başladı, xeyli içəndən sonra üzü qızardı, başı havalandı. O, mənə tərəf çevrilib dedi: "Vaydır halına, Həmmad, məni tanıyırsan, ya yox?" Mən də cavabında dedim: "Canın üçün başım lap xarab olub!" Onda oğlan dedi: "Ey Həmmad, mən Əbbad ibn Təmmim ibn Sələbəyəm. Doğrudan da Allah sənə saxladı ki, toyunu görəsən".

Oğlan mənim sağlığıma bədə qaldırdı; mən də içdim, bir-birinin dalınca dörd piyalə içdim, o da mənimlə içdi, sonra mənə and içdirdi ki, onu aldatmayacağam. Mən də min beş yüz dəfə and içdim ki, onu aldatmayacağam, ona köməkçi olacağam.

Belə olanda, oğlan bacısına buyurdu ki, mənə on cür ipək libas gətirsin; qız da libasları gətirib mənə geydirdi, həmin libaslardan biri bax əynimdədir. O, bacısına buyurdu ki, mənə on yaxşı bir maya

gətirsin, qız gedib nadir şeylər, azuqə yüklənmiş dəvə gətirdi. Oğlan bir də bacısına buyurdu ki, həmin kürən atı gətirsin, qız da gedib onu gətirdi. Mən üç gün, üç gecə onlarda qonaq qaldım, yeyib-ıçdım. Onun mənə verdiklərinin hamısı indiyəcən mənədir.

Üçüncü gündən sonra o mənə dedi: "Qardaşım Həmmad, bir az yatıb dincəlmək istəyirəm ki, ürəyim rahat olsun, mən canımı sənə etibar eləyirəm. İşdir çaparaq gələn atları görsən, qorxma, bil ki, onlar mənim düşmənlərimdir, özü də onlar Bəni-Sələbə qəbiləsindəndirlər, mənimlə vuruşmağa gəlirlər". Sonra o, qılıncını başının altına qoyub yatdı.

Elə ki o, şirin yuxuya getdi, nə işə şeytan məni yoldan çıxartdı, mən tez ayağa durub qılıncı onun başı altından çəkdim, bir zərbə ilə başını bədənindən ayırdım. Bundan xəbər tutan bacısı çadıra girib, qardaşının meyitinin üstünə yığıldı, öz paltarını cırıb bu şəri oxudu:

"Bu qəmli dastanı tez çatdırın qohumlarıma,
Fələk yazan yazını pozmamış bir insan hələ.

Sevimli qardaşım, artıq həyata göz yumdun,
O solğun üz hələ də ay kimi saçır şölə.

Gələydi lənətə o gün ki, gəldin onlara rast,
O gün ki, yadları qırdın qılıncı, nüzə ilə.

Vəfalı dostlarını ağladırı, həlak oldun.
İnanma, sən kimi övlad cahanə bir də gələ.

Kimin gələrdi ağlına qəsd eyləyər sənə Həmmad,
Unutdu andı o binamus, irzi atdı çölə.

Bu yolla istədi çatsın murada, bilmədi ki,
Kim uysa şeytana, mütloq döner vücudu külə".

Şəri qurtaran kimi qız çığırdı: "Ay məlun, sən niyə qardaşımı öldürdün, niyə onu aldatdın? O sənə hədiyyə, azuqə verib öz ölkəyə qaytarmaq, gələn ayın övvəlində də məni sənə əvə vermək istəyirdi". Qız öz qılıncını siyirdi, dəstəyini yerə söykədi, iti ucunu sinəsinə dayayıb özünü onun üstünə elə yıxdı ki, qılıncın ucu kürəyindən çıxdı, yerə yığılıb öldü.

Qızın dərdi məni götürdü, gördüyüm işə peşman olub ağladım. Sonra çadıra girib vəznəyə yüngül, qiymətdə ağır nə varsa götürüb öz yolumla getdim. Qorxudan, bir də tələsdiyimdən heç yoldaşlarım da yadıma düşmədi, həm də nə qızı, nə də oğlanı dəfn etmədim. Bu əhvalat Qüdsdə oğurladığım qulluqçunun əhvalatından daha qəribədir.

Nüzxət əz-Zaman bədəvinin sözlərini eşidəndə dünya gözündə qaraldı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki yüz qırq beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Nüxzət öz-Zaman bədovinin sözlərini eşidəndə dünya gözündə qaraldı, ayağa qalxıb qılıncını siyirdi, bədəvi Həmmədın kürəyindən vurub boynundan çıxartdı, onu cəhənnəmə vasilə elədi". Orada onları ona dedilər: "Onu öldürməyə niyə tələsdin?" Nüxzət öz-Zaman onların cavabında dedi: "Şükür Allaha, mənə ömür verdi, öz əlimlə intiqamımı aldım". Sonra o, qullara əmr elədi ki, onun ayaqlarından yapışib meyitini sürüyə-sürüyə aparıb itlərə atınsınlar.

Sonra o biri iki əsiri dindirdilər, onlardan biri qara qul idi, ondan soruşdular: "Bəri bax, adın nədir, bizə düzünü deyin!" O da cavabında dedi: "Adım əl-Qədbandır". Sonra Rum padşahı Xardub şahın qızı Abriza ilə olan əhvalatını, onu necə öldürüb qaçdığını onlara başdan-ayağa danışdı. O sözünü qurtarmamış Rumzan şah qılıncı onun boynunu vurub dedi: "Şükür Allaha, mənə ömür verdi, ananın intiqamını öz əlimlə aldım!" O, dayəsi Mərcanənin bu qara qul əl-Qədban barəsində ona danışdığı əhvalatı hamıya nəql elədi.

Sonra üçüncü əsiri dindirdilər, bu adam Qüds camaatının Dau əl-Məkanı Suriya Dəməşqi xəstəxanasına aparmaq üçün pul verib tutduqları həmin dəvəçi idi ki, Dau əl-Məkanı ocaqxananın yanında atıb öz yoluyla getmişdi.

Padşahlar ona dedilər: "Öz əhvalatını bizə danış, ancaq düzünü deyin". Dəvəçi sultan Dau əl-Məkanla olan əhvalatını danışdı, Qüds camaatından pul alıb onu Dəməşqi xəstəxanası yerinə təzək qalağının yanında atıb qaçdığını başdan-ayağa onlara nəql elədi. O, sözünü qurtarmamışdı ki, sultan Kan-Məkan dəvəçinin başını bədənindən ayırıb dedi: "Şükür Allaha, mənə ömür verdi, atamın başına açdığı oyunun əvəzini bu yalançıdan çıxdım. Bu əhvalatı atam özü mənə danışmışdı".

Sonra padşahlar bir-birinə dedilər: "İndi növbə Şəvahnin, ləqəbi Zat-ət-Dəvahi olan qarınıdır. Bütün bədbəxtliklərin baisi odur. Biz bu lokəni üstümüzdən götürmək üçün ondan intiqam almalıyıq".

Rumzan şah qardaşı oğlu Kan-Məkana dedi: "O özü hökmən bura gələcək!" Rumzan şah elə o saat, o dəqiqə nəvəsi Zat-ət-Dəvahiyo

namə göndərdi, özü də namədə yazdı ki, o, müsəlman qoşunlarını darmadağın eləyib, Dəməşq, Mosul və İraq torpaqlarını tutubdur, padşahları da əsir alıbdir. O yazırdı: "Mən istəyirəm ki, əl-Kustaniyyə padşahı Əfridunun qızı Səfiyyəni, xaçpərəst saray oyanlarından da istədiyən adamları götürüb, qoşunsuz bura gələsiz, bu ölkələr daha qorxulu deyil, çünki indi onlar bizə təbədir".

Namə qariyə çatanda, o, Rumzan şahın xəttini tanıyıb çox şad oldu, o saat todarük gördü, Nüxzət öz-Zamanın anası şah qızı Səfiyyəni, bir də onları müşayiət eləyən adamları götürüb yola düşdü; onlar az getdilər, çox getdilər, gəlib Bağdada çatdılar. Qasid qabağa gedib onların gəldiyini xəbər verdi.

Belə olanda, Rumzan şah öz adamlarına dedi: "Biz firəng paltarı geyinib qarını qarşılamalıyıq; onda biz qarının hiylələrindən, məkirlərindən xilas olarıq". Hamı cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!" Onlar firəng paltarı geydilər. Küdiyo-Fəkan bunu görüb dedi: "Vallahi, əgər sizi tanımasaydım, deyərdim ki, siz firəngsiz!"

Sonra Rumzan şah min atlı ilə qarının pişvazına çıxdı, onlar üz-üzə gələndə atdan düşüb onu qucaqladı. Rumzan əli ilə onun qabırğalarını bərk sıxdı, az qaldı sındırsın, qarı ondan soruşdu: "Bu nədir, oğlum?" O, sözünü qurtarmamış Kan-Məkan, vəzir Dandan adamları ilə onun dəstəsinin üstünə cumdular, pəhləvanlar qarı ilə gələn könizlərin, nökrələrin üstünə qışqırdılar, onların hamısını əsir eləyib Bağdada götürdülər.

Rumzan şah əmr elədi ki, Bağdadı bəzəsinlər. Üç gün şəhəri bəzədilər, ləqəbi Zat-ət-Dəvahi olan Şəvahi qarının başına qırmızı yarpaqlardan düzəldilmiş, yanlarına eşşək peyini sürtülmüş papaq qoyub bayıra çıxartdılar, carçı onun qabağına düşüb qışqırırdı: "Padşahlara, onların oğul-uşaqlarına zülm eləyənin cəzası budur".

Sonra qarını Bağdad darvazasında çarxıma çəkdilər, onun adamları bunu görəndə hamısı islam dinini qəbul elədi. Kan-Məkan, emisi Rumzan, Nüxzət öz-Zaman, vəzir Dandan bu qəribə əhvalata təəccüb elədilər, mirzələrə əmr elədilər əhvalatı kitaba yazınsınlar ki, onlardan sonra gələnlər onu oxusunlar. Onlar ömürlərinin axırına qədər, Məclisləri dağıdan gələncəyə şad-xürrəm ömür sürdülər.

Əmər ibn əl-Nüman şahın, onun oğlanları Şərr-Kanın, Dau əl-Məkanın, oğul nəvəsi Kan-Məkanın, qızı Nüxzət öz-Zamanın, qız nəvəsi Küdiyo-Fəkanın başına gələn əhvalat burada qurtarır.

MÜNDƏRİCAT

Qənim ibn Əyyubun hekayəti (39-44-cü gecələr).....	7
Birinci xacənin əhvalatı (39-cu gecə)	10
İkinci xacənin əhvalatı (39-40-cı gecələr)	11
Ömər ibn ən-Nüman şah və onun oğlanları Şərr-Kanlı Dau əl-Məkanın hekayəti. Onların başına gələn qəribə əhvalatlar (45-145-ci gecələr)	34
Tac əl-Mulukun hekayəti (107-136-cı gecələr)	208
Aşiqlə məşuqun hekayəti (112-128-ci gecələr)	218
Tac əl-Mulukun hekayəti (ardı)	258
Ömər ibn ən-Nüman şahın hekayəti (ardı)	293
Tiryəkinin əhvalatı (142-143-cü gecələr)	331
Bədəvi Həmmədin əhvalatı (144-145-ci gecələr).....	341

MİN BİR GECƏ

SƏKKİZ CİLDƏ

II CİLD

39-145-ci gecələr

"ŞƏRQ-QƏRB"

BAKİ

2007

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Aslan Almasov</i>
Korrektorlar:	<i>Tutu Məmmədova</i> <i>Elnaz Xəlilqızı</i>

Yığılmağa verilmişdir 20.07.2007. Çapa imzalanmışdır 08.11.2007.
 Formatı 60x90 ¹/₁₆. Fiziki çap vərəqi 22. Ofset çap üsulu.
 Tirajı 25000. Sifariş 213.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.

446(5)
M64

